

وَالْقَلَمُ لَنَا الْيَقِينُ لِلدَّكُونِ مِنْ قَلَمِكَ
تَفْسِيرًا

حسن الكلام

بلفظ ده البشور

البحر النخيل
تم

از مشور زوم تلمشور جانيه

الناشر

جانبه كويته الاشاعه النورانيه

بجانبه سبوت دشارور

(محقق طبع و مصنف و بارہ محفوظ دی)

وَقَالُوا لَسْنَا بِالْمُؤْمِنِينَ لِلَّهِ كُفْرًا مِنْ دُونِ الْكُفْرِ
تَفْسِيرًا

حسن الکلام

بلغت البشوة

للشيخ أبي زكريا عبد السلام الرستمي

الجزء السابع

(آخر جزء)

از سورة روم تا سورة جاثية

الناشر:

جامعہ عربیہ اسلامیۃ التوحید السنۃ
بکہ بیر-پشاور

فهرس مضامين تفسير احسن الكلام جلد ووم [۷]

نمبر شمار	مضمون	صفحہ	نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار
۶۳	تحقیق پہ بارہ دملک الموت کتب	۲۷		سورة روم	
۶۸	تحقیق دلاتعلم نفس	۲۸	۱	دسورة ربط، دعوی اوخلاصہ	۱
۷۰	پہ مقابلہ دادنی کتب اکبر ذکر کمال	۲۹	۲	واقعہ دجنگ فارس اوروم	۲
۷۰	توجیہات پہ بارہ دلقائہ کتب	۳۰	۳	شپر فوائد پہ دے واقعہ کتب	۳
	سورة الاحزاب	۳		تحقیق ذلفظ "بضع"	۴
۷۴	ربط، دعوی اوخلاصہ دسورة	۳۱	۴	مسئلہ دقمار پہ شرط کتب	۵
۷۵	فائدہ: سبب نزول	۳۲	۶	فائدہ پہ بارہ داکثر اوکثیر کتب	۶
۷۶	تحقیق پہ خلورم ایت کتب	۳۳	۹	فوائد پہ ایت ۱۸، ۱۷	۷
۷۸	تفسیر دادعوہم لابانہم	۳۴	۱۱	فائدہ پہ لفظ دایاتہ کتب	۸
۷۹	تفسیر دالنبی اولی بالمومنین	۳۵	۱۳	پہ بارہ داختلاف دفواصلوکتب	۹
۸۱	واقعہ دغزوہ خندق	۳۶	۱۴	دوہ تفسیری فاندی	۱۰
۸۳	یشرب اومدینہ	۳۷	۱۵	فائدہ	۱۱
۸۸	لس تاکیدات پہ اتباع رسول کتب	۳۸	۱۶	فائدہ پہ بارہ ددین کتب	۱۲
۹۲	غزوہ بنی قریظہ	۳۹	۱۹	فائدہ پہ بارہ دیستمعوا اومتعواکتب	۱۳
۹۴	تخییر دازواج مطہرات	۴۰	۲۸	فرق پہ بارہ دریاح اوریح کتب	۱۴
۹۸	دجاهلیت اولی تبرج	۴۱	۲۹	مسئلہ دنفی دسماع موتی	۱۵
۹۹	مصدق ذاهل بیت	۴۲		سورت لقمان	
۱۰۳	فائدہ تفسیر پہ	۴۳	۳۸	دسورة لقمان ربط، دعوی اوخلاصہ	۱۶
۱۰۴	حال دزید بن حارثہ رضی اللہ عنہ	۴۴	۴۰	تفسیر دلہوا الحدیث	۱۷
۱۰۶	رد پہ قول د بعض مفسرینو	۴۵	۴۳	ذکر دلقمان بن باعورا	۱۸
۱۰۹	مسئلہ د ختم نبوت	۴۶	۴۶	ابطال د تقلید او ترغیب تحقیق تہ	۱۹
۱۱۳	عدد د نومونو د نبی ﷺ	۴۷	۴۶	فرق پہ الاتشرک اولتشرک کتب	۲۰
۱۱۴	مسئلہ د طلاق قبل النکاح	۴۸	۵۴	فرق دفعل ماضی اومستقبل	۲۱
۱۱۷	قوت د نبی ﷺ	۴۹	۵۸	تفسیر او فوائد پہ ایت: ۳۳	۲۲
۱۲۰	آداب د دعوة طعام	۵۰		سورة سجدة	

نمبر شمار	مضمون	صفحہ	نمبر شمار	صفحہ
۲۳	دسورۃ سجدہ ربط ، دعویٰ او خلاصہ	۵۹	۵۱	تفسیر ذآیت ۵۵
۲۴	فائدہ دلوستلوددی سورت پہ صلاۃ فجر کتب جمعہ پہ ورع	۶۰	۵۲	صلوۃ ذاللہ تعالیٰ ذملانکو او ذ مومنانو
۲۵	تحقیق دالف سنۃ او خمیسن الف سنۃ	۶۲	۵۳	رد پہ بدعاتو ذ درود باندے
۲۶	فائدہ پہ بارہ دخلق آدم کتب	۶۳	۵۴	طریقہ ذ حجاب ذ زنانو
۵۵	مطلب ذ حدیث ذ بخاری پہ بارہ د غسل دموسی علیہ السلام کتب	۱۳۰	۸۱	بحث ذ قطمیر
۵۶	ذ تفسیر ذ امانت	۱۳۲	۸۲	ذکر ذ رسولانو ذاللہ تعالیٰ ذ عیسیٰ علیہ السلام رسولانو تہ وو
	سورۃ سبا			
۵۷	ربط ، دعویٰ او خلاصہ ذ سورۃ	۱۳۴	۸۳	تفسیر ذ "یا حصرۃ علی العباد"
۵۸	فائدہ پہ بارہ ذ الحمد للہ کتب	۱۳۵	۸۴	مطلب ذ سجدہ دنمر ذ عرش لاندے
۵۹	تفسیر غدوہا شہرا و رواحہا شہرا	۱۳۶	۸۵	احتمالات پہ "انطعم" کتب
۶۰	تفسیر ذ تماثل	۱۳۷	۸۶	تحقیق ذ "مرقد"
۶۱	واقعہ ذ مرگ ذ سلیمان علیہ السلام	۱۳۸	۸۷	فوائد تفسیریہ
۶۲	ذکر ذ سبا والو	۱۳۹	۸۸	فائدہ پہ بارہ ذ شعرونو کتب
۶۳	ذلیل عصمت الانبیاء علیہم السلام	۱۴۰		سورۃ الصفۃ
۶۴	تفسیر ذ "کافۃ"	۱۴۱	۸۹	ربط ، دعویٰ او خلاصہ
۶۵	فائدہ تفسیریہ	۱۴۲	۹۰	ذ "مشارق" جمع راوړلو مقصد
۶۶	تفسیر ذ معشار	۱۴۳	۹۱	مطلب ذو یشتلو ذ شیطانانو
۶۷	فائدہ پہ بارہ ذ قرب الساعۃ کتب	۱۴۴	۹۲	تفسیر ذ "رؤس الشیطین"
	سورۃ فاطر		۹۳	اولاد ذ نوح علیہ السلام
۶۸	ربط ، دعویٰ او خلاصہ ذ سورۃ	۱۴۵	۹۴	تفسیر ذ "انی سقیم"
۶۹	ذ فاطر تشریح	۱۴۶	۹۵	مسئلہ ذ خلق افعال العباد
۷۰	آیت ۸ کتب بدعتیان داخل دی	۱۴۷	۹۶	تحقیق پہ بارہ ذ ذبیح کتب
۷۱	اوچت والے ذ عمل صالح اللہ تہ	۱۴۸	۹۷	استنباط ذ ابن عباس رضی اللہ عنہ
۷۲	تفسیر ذ "لا یسمعوا ذعانکم"	۱۴۹	۹۸	رد پہ بارہ ذ بقا ذ الیاس علیہ السلام کتب

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون	صفحہ
۷۳	فائدہ پہ "مایستوی" کتب	۱۸۳	۹۹	تفسیری فائدہ
۷۴	تفسیر ذ "مانت بسمع من فی القبور"	۱۸۵	۱۰۰	فائدہ پہ حکم ذکر عہ کتب
۷۵	خشیت دعلماء او دہغوی درے قسمونہ	۱۸۷	۱۰۱	سوال جواب پہ بارہ ذقتل ذانبیاء علیہم السلام کتب
۷۶	لفظ ذخليفة اللہ مکروہ دے	۱۹۳	۱۰۲	سوال جواب پہ بارہ ذصفت ذعزت ذ
۷۷	فرق ذتحویل او تبدیل	۱۹۷		اللہ تعالیٰ کتب
	سورة یس			سورة ص
۷۸	ربط، دعوی او خلاصہ سورة	۱۹۹	۱۰۳	ربط، دعوی او خلاصہ سورة
۷۹	مطلب دقسم او پہ قرآن باندے قسم کول	۲۰۰	۱۰۴	ذکر ذاقوالو او حالت ذمکذینو
۸۰	تفسیر ذآثارو	۲۰۴	۱۰۵	اقسام ذابتلاء اتو
۱۰۶	فتنہ ذعجلت پہ فیصلہ کتب	۲۸۸		سورة مؤمن
۱۰۷	فتنہ ذتقسیم پہ ورخو کتب	۲۸۹	۱۳۰	ربط، دعوی او خلاصہ سورة
۱۰۸	تفصیل ذخصمانو او پہ ہغے کتب خلوراقوال او دہغے ابطال	۲۸۹	۱۳۱	فضیلت ذحوامیم
۱۰۹	درے صحیح اقوال	۲۹۲	۱۳۲	واقعہ دعویم
۱۱۰	اختلاف پہ لفظ ذ"خليفة اللہ" کتب	۲۹۳	۱۳۳	حال دیو ملک دحملة العرش نہ
۱۱۱	صحیح او ضعیف تفسیرونہ پہ آیت ۳۲ او ۳۳ کتب	۲۹۸	۱۳۴	قول دمطرف او خلف بن هشام
۱۱۲	ذ"فتنا" صحیح او ضعیف تفسیر	۲۹۹	۱۳۵	فائدہ پہ بارہ ذ"امتنا اثنتین" کتب
۱۱۳	سوال جواب پہ بارہ ددعاء دسلیمن علیہ السلام کتب	۳۰۰	۱۳۶	س، ج پہ بارہ دقول دقارون کتب
۱۱۴	فائدہ پہ بارہ دمخرج ذایوب علیہ السلام کتب او اقسام ذحیلو	۳۰۵	۱۳۷	پہ تفسیر ذ"ذرونی" کتب وجوہ
۱۱۵	پہ واقعہ ذایوب علیہ السلام کتب شیطان ذنسبت کول او پہ ہغے کتب غلط واقعات		۱۳۸	تفسیر ذ"یکتم ایمانہ"
			۱۳۹	س، ج پہ بارہ دقول درجل مؤمن کتب
۱۱۶	روایت ذابن عائش او پہ ہغے	۳۱۳	۳۰	دلیل ذاثبات دعدذاب قبر

نمبر شمار	مضمون	صفحہ	نمبر شمار	مضمون	صفحہ
	باندے کلام		۳۱	س، ج، ہ بارہ دخلق انسان کیں	۳۰۸
	سورة زمر		۳۲	فرق دفرح او مرح	۳۱۱
۱۱۷	ربط، دعویٰ او خلاصہ دسورة	۳۲۰	۳۳	پہ دنیوی علم باندے خوشحالی کول	۳۱۵
۱۱۸	تفسیر د" یقربونا الی اللہ زلفی"	۳۲۳		سورة سجدہ	
۱۱۹	سوال جواب پہ بارہ "ظلل" کیں	۳۲۲	۳۴	دسورة ربط دعویٰ او خلاصہ	۳۱۷
۱۲۰	بحث پہ بارہ ذرفع الیدین کیں	۳۲۳	۳۵	تفسیر د" سواء للسائلین"	۳۲۳
۱۲۱	رد کول دمفسرینو پہ صوفیاؤ باندے	۳۲۸	۳۶	شہادت داندامونو	۳۲۸
۱۲۲	تفصیل دمثال پہ: ۲۸ کیں	۳۳۰	۳۷	اقسام دظن	۳۲۹
۱۲۳	فائدہ پہ لفظ د" میت" او اثبات	۳۳۲	۳۸	تفسیر داستقامت	۳۳۵
	وفات دنبی ﷺ		۳۹	تفسیر د" لایأتیہ الباطل"	۳۴۳
۱۲۴	واقعہ دخالد دَعَزَى سرہ	۳۴۴		سورة شوری	
۱۲۵	تحقیق دنفس او ذروح او ذہغے اقسام	۳۴۸	۴۰	دسورة ربط دعویٰ او خلاصہ	۳۵۱
۱۲۶	بحث پہ اعادہ ذروح کیں بدن تہ	۳۴۹	۴۱	تفسیر د" لیس کمثلہ شی"	۳۵۷
۱۲۷	س، ج، ہ بارہ دیغفر الذنوب جمیعاً کیں	۳۵۵	۴۲	رد دشرک فی التشریع	۳۶۶
۱۲۸	تفسیری فائدہ	۳۵۶	۴۳	تفسیر د" المودة فی القربی"	۳۶۸
۱۲۹	مصدق د" الا ماشاء اللہ"	۳۶۲	۴۴	س، ج، ہ پہ تفسیر دوسعت رزق کیں	۳۷۱
				مضمون	صفحہ
۱۵۵	س، ج، ہ پہ منافات ددے صفاتو کیں	۴۷۷		سورة دخان	
۱۵۶	تفسیری فائدے	۴۸۱	۴۰	ربط، دعویٰ او خلاصہ دسورة	۵۲۹
۱۵۷	فوائد پہ: ۵۰، ۴۹ کیں	۴۸۲	۴۱	تفسیر د" لیلۃ مبارکۃ"	۵۳۰
۱۵۸	دوحی اقسام	۴۸۳	۴۲	تفسیر دقحط ددخان	۵۳۳
	سورة زخرف		۴۳	تفسیری فائدہ	۵۳۸
۱۵۹	ربط دعویٰ او خلاصہ دسورة	۴۸۷	۴۴	تفسیر د" الا موتتنا الاولی"	۵۴۰
۱۶۰	س، ج، ہ بارہ دخلق قرآن کیں	۴۸۸	۴۵	ذکر دتبع حمیری	۵۴۱
۱۶۱	فائدہ پہ بارہ دسوشل ازم کیں	۵۰۱		سورة جائیہ	
۱۶۲	تفسیر دایت: ۳۳، ۳۴	۵۰۲	۴۶	ربط، دعویٰ او خلاصہ دسورة	۵۴۷

نمبر شمار	مضمون	صفحہ	نمبر شمار	مضمون	صفحہ
۱۶۳	س، ج، پہ بارہ دوسائلو کیں	۵۰۷	۱۷۷	تفسیری فائدہ	۵۳۹
۱۶۴	س، ج، پہ بارہ د" اکبر من اختها، کیں	۵۰۹	۱۷۸	تفسیری فائدہ	۵۴۱
۱۶۵	نہرو نہ دمصر	۵۱۱	۱۷۹	آیت مبکاة العابدین	۵۵۶
۱۶۶	فرق دسلف او مثل	۵۱۳	۱۸۰	تفسیر د" إلهه هواہ	۵۵۷
۱۶۷	تفسیر د" اء لہتاخیر ام هو	۵۱۴	۱۸۱	س، ج، پہ بارہ د" نموت ونحیا کیں	۵۵۸
۱۶۸	تفسیری فائدہ	۵۱۸	۱۸۲	س، ج، پہ بارہ د" اَنْ نَظُنُّ الاَظْنا کیں	۵۶۱
۱۶۹	تفسیر د" ان کان للرحمن ولد	۵۲۶		☆☆☆☆☆	

سُورَةُ الرَّوْمِ ۳۰ مَكِّيَّةٌ ۸۷
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۱
 اِيَّاَهَا ۴۰
 ۶ رُكُوْعَاتُهَا

الْمَرَّةَ ۱ غَلَبَتِ الرَّوْمُ ۲ فِي اَذْنِ الدَّرِيضِ

اللہ تعالیٰ بھیڑی دے دے مراد باندہ کمزوری کرے شول رومیان یہ نژدے زمکہ کیں

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

سورة روم

رَبِّ دے سورت د مخکین سورت سرہ پہ یو خو وجو سرہ دے .

اولہ وجہ دادہ چہ مخکین سورت کیں د صحیح جہاد ذکر او شو نو پہ دے کیں دھق نتیجہ ذکر کوی چہ ہفہ انقلاب دے . دومیہ وجہ دادہ چہ تیرشوی سورت کیں ترغیب و جہاد تہ نو پہ دے سورت کیں بشارت دے پہ نصرت د اللہ تعالیٰ سرہ . دریمہ وجہ دادہ چہ پہ ہفہ سورت کیں مسئلہ د جہاد وہ د پارہ د توحید نو پہ دے سورت کیں اثبات د توحید دے پہ دیر و عقلی دلیلو تو سرہ .

دعویٰ دے سورت وعدہ دہ د امداد د اللہ تعالیٰ د توحید والو سرہ پہ انقلاب راوستلو سرہ . او اثبات دے دے د دعویٰ پہ مثال د رومیانو سرہ دے او پہ دلیلو نو د قدرت د اللہ تعالیٰ پہ انقلاب د حالاتو باندہ . او دارنگ اثبات د توحید دے پہ عقلی دلیلو تو سرہ او پہ ذکر د یومثال سرہ او پہ رد د اقسام و شرک سرہ ، شرک پہ تصرف کیں او پہ دعاء کیں اور د پہ شفاعت قہریہ باندہ .

خلاصہ د سورت داسورت تقسیم دے درے بابو تو تہ . اول باب ترسہ پورے دے پہ دے کیں اول مثال ذکر کوی پہ علیہ د رومیانو پہ فارس والو باندہ روستو د مغلوب کیدلو تہ بیا دعویٰ د سورت دہ ترسہ پورے بیا خلوص زجرونہ دی اول پہ بے علیہ د دعویٰ پہ سہ کیں دویم پہ غفلت سرہ د آخرت تہ پہ سہ کیں دریم پہ انکار د بعث بعد الموت سرہ پہ سہ کیں سرہ د دلیل عقلی تہ خلوم پہ ظلم سرہ پہ خیلو خائونو باندہ پہ سہ کیں سرہ د تخویف د نبوی تہ ، او تخویف اخروی دے پہ سہ سہ سہ سہ سہ کیں او دلیل عقلی پہ سہ کیں او بشارت اخرویہ دے پہ سہ کیں بیا ذکر د تسبیح او د حمد دے رچہ دا توحید دے) د پارہ د حاصلو د نصرت د اللہ تعالیٰ چہ دعویٰ د سورت دہ پہ سہ کیں

وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿۳﴾ فِي

او دوی پہ روستو د کمزورے کیدلو د دوی نہ زردہ چہ غالب شی پہ

تفسیر

۱۔ داد مقطعاتو تہ دے دلیل دے پہ اعجاز د قران باندے ۔
 ۲۔ دامثال دے دپارہ د دعویٰ د سورت دپارہ د تسلیٰ د مؤمنانو، اودقاس
 اودروم جنگ تہ اشارہ دہ۔ تفصیل یے دادے چہ پہ زمانہ د نزول قران کنس پہ
 دنیا کنس دادوہ بادشاہی وے چہ دیرلوے مملکتونہ وو۔ یوفارس وڈ د هغوی
 بادشاہ تہ بہ کسری و یلے کیدلو او هغہ وخت ایران، افغانستان او اکثر مشرقی ملکونو
 باندے د دوی بادشاہی وہ او دوی جوسیای وو، او جوسیای کتایبان تہ دی بلکہ
 د اور اورتہ او د نمر، سپوگئی، ستورو وغیرو عبادتو تہ کوی او امیین دی
 دوی پشان د مشرکین عرب وو۔ دویم روم وڈ چہ د هغوی بادشاہ تہ بہ
 هرقل و یلے کیدلو اکثر مغربی ملکوتہ ترشام پورے د دوی د بادشاہی د لاندے
 وو او دوی تصاری اهل کتاب وو د دے د وارو پہ میخ کنس بہ اکثر وخت
 جنگونہ وو لیکن یو وخت د فارس بادشاہ چہ نوم یے سایور وڈ د جنگ د رومیانو
 دپارہ لوے لیکر اولیرلو او لوے جنگ او کپے شو چہ پہ هغ کنس رومیان
 کمزوری شول او فارس والو د هغوی تہ د شام علاقہ اذراعات بصری او یلاد
 جزیرہ باندے غلبہ او کپلہ رومیان صرق روم او قسطنطنیہ علاقے تہ
 غونہ شول۔ د آخر چہ مشرکان مکہ واؤریدلو نو هغوی دیر خوشحالہ شول
 او د مکہ د مؤمنانو خلاق یے پراپیگنڈاے شورو کپے، او ویل یے چہ رومونہ
 رونہ ستاسو پہ رونرو باندے غالب شول نو نزدے دہ چہ موتہ بہ ہم پہ
 تاسو باندے غالب شو او ستاسو دین بہ ختم کپو او مؤمنان پدے باندے
 دیر خفہ شول نو د دوی د تسلیٰ دپارہ دا ایاتو تہ نازل شول۔ حاصل دا وڈ
 چہ رومیان اگرچہ اوس مغلوب شول لیکن لہ وخت روستو بہ غالب شی
 او د غسے او شوہ حککہ او ڈہ کالہ روستو بیا لوے جنگ او کپے شو او رومیان
 غالب شول پہ فارس والو باندے او د دوی د غلبے ورخ هغہ وہ چہ مؤمنان
 پہ غزوہ د بدر کنس پہ مشرکین مکہ باندے غالب شول نو پہ مشرکانو باندے
 دودہ خفکانونہ را غل او پہ مؤمنانو باندے دودہ خوشحالیے را غلے ۔
 قایدہ عل دا بکارہ دلیل دے چہ قران رشتہ کتاب د اللہ تعالیٰ دے حککہ
 داد غیبو خبر یے ورکپے وڈ۔ او هغہ رشتیا واقع شو ۔

بِضَعِ سِنِينَ ۞ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ

یو ٹو کلونو کین خاص اللہ تعالیٰ لہ پورہ اختیار دے مخکین

وَمِنْ بَعْدُ ۞ وَيَوْمَئِذٍ يَفْقَرُ

او روستو او پہ دغہ درخ بہ خوشحالہ شی

الْمُؤْمِنُونَ ۞ يَنْصُرُ اللّٰهُ يَنْصُرُ

مؤمنان پہ امداد د اللہ تعالیٰ سرہ امداد کوی

قَائِدُهُ ۞ داریک دادلیل شو پہ صداقت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

باندے ۳ معلومہ شوہ چہ اللہ تعالیٰ پہ دنیا کین د کافرانو سرہ امداد کوی د پارہ

د امتحان ۴ او اللہ تعالیٰ د بادشاہو انقلابان راوی ۵ او معلومہ شوہ چہ

تاریخ د قومونو اوجغرافیا (چہ ہفہ تہ حاضرالعالم ویلہ کیپی) د علمونو د قرآن د

فہم سرہ تعلق لری ۶ او معلومہ شوچہ نصرانی کافرچہ د اللہ تعالیٰ د وجود او د

توحید اقرار کوی اگرچہ نور وجوہ د کفر پہ ہفہ کین شتہ خوہفہ پہ دشمنی کین

کم دے د ہفہ کافرتہ چہ غیر کتابی دے او د اللہ تعالیٰ د وجود تہ متکروی یاد توحید

د لفظ تہ ہم متکروی او سخت عنادی او متعصب وی لکہ دھریان کمیوستی او

یہودیان وغیرہ۔

تشریح روم بن عیص بن اسحاق بن ابراہیم علیہ السلام سرہ مشہور دی

نومعلومہ شوہ چہ دوی د اولاد د یعقوب بن اسحاق علیہما السلام (چہ ہقوی تہ

بنی اسرائیل ویلہ کیپی) تہ بوران دی۔ ۱ اَذْنَى الْاَرْضِ یعنی د رومیانو

ہفہ زمکہ (ملک) چہ عربو تہ نزدے وہ پہ تسبت د فارس چہ ہفہ شام اوبصری

وغیرہ دہ۔ ۲ عَلَیْہِمُ د مصدر مبطی للمفعول دے یعنی مَعْلُوْنِیْتِہُمْ یا عبارت کین

تقدیر دے غلبتہ فارس علیہم۔

۳ یَضَعُ د عربی پہ محاورہ کین د دریو تہ تر تہہ یال سو پورے عدد تہ ویلہ

کیپی۔ د دے وج تہ مفسرینو د ابوبکر رضی اللہ عنہ د اُبی بن خلف

الجمعی سرہ کومہ واقعہ چہ د کرکے دہ نو پہ ہفہ ابوبکر رضی اللہ عنہ اول

درے کالہ پورے شرط لگوے و و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل چہ

د یَضَعُ اہلاق د دریو تہ تر تہہ پورے دے نو د او کالو شرط یے اولگوؤ چنانچہ

غلبہ د روم د دے ایت د نزول تہ اووہ کالہ روستو حاصل شوہ (پاتے پہ یل مخ)

مَنْ يَشَاءُ ط وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ⑤

مفہ چا سرہ چہ او غواری او خاص مفہ زور اور او رحم والا دے

وَعَدَا اللّٰهُ ط لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدًا

وعدہ کرے دہ اللہ تعالیٰ وعدہ خلاف نہ کوی اللہ تعالیٰ دے وعدے خیلے نہ

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

او لیکن پوہیری خلق نہ پوہیری

فایده ایو شبہہ کرے شویدہ چہ ایو یکڑ چہ پہ کوے طریقہ شرط لگوے وؤ داخو قمار (جواری) وؤ۔ جواب دادے چہ دا پہ ہفہ وخت کین جائز وؤ، بیامسوخ شویدے دارنگ دقتادہ نہ روایت دے او چاچہ ویلے دی چہ دا عقد پہ دار حرب کین د کافرانو سرہ وؤ او داسے عقود فاسدہ اور بو وغیرہ دامام ایو حقیقہ رحمۃ اللہ تعالیٰ پہ مذهب کین یہ دار حرب کین د کافرانو سرہ جائز دی دا قول صحیح نہ دے۔ **یَللہ الٰہمر** دلتہ مراد اختیار د غلبے او د مغلوبیت دے او دا کلمہ د توحیدادہ چہ اختیار مندا و اکدار صرف یو اللہ تعالیٰ دے۔ **مَنْ قَبْلُ** مخکین د غلبے د رومیانو نہ۔ **وَمِنْ بَعْدُ** روستو د غلبے د رومیانو نہ۔ **وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّ الْمُؤْمِنُونَ** دا بشارت دے مؤمنانو (صحابہ کرامو) تہ او پہ ریکن بلہ معجزہ دہ چہ اللہ تعالیٰ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ واسطے سرہ اووہ کالہ رواندے د بدار پہ ورخ د مؤمنانو د خوشحالی خبر ورکے وؤ او ہفہ صحیح بشکارہ شو۔

۵۔ دایے جدا ایت کین ذکر کرو اشارہ دہ چہ دلتہ اولہ خوشحالی د رومیانو پہ غالب کیدلو سرہ دہ اگرچہ ہفہ تہ مدد د اللہ تعالیٰ نہ ویلے کیڑی د دے وجہ تہ ہفہ د پارہ صرف **یَللہ الٰہمر** ذکر کرے وؤ او **يَنْصُرُ اللّٰهُ** سرہ خوشحالی د ورخ د بدار مراد دہ او ہفہ پہ نصرت د اللہ تعالیٰ سرہ وؤ۔ او پہ دے ایت کین د عوی د سورت دہ۔

۶۔ دا تاکید د مخکین بشارت دے و وعد اللہ تہ رواندے فعل پت دے وعدہم اللہ وعدا۔ **لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدًا** داصقت سلبيہ د اللہ تعالیٰ دے۔ **لَا يَعْلَمُونَ** مراد د دے تہ منکرین د مدد د اللہ تعالیٰ دی چہ ہفوی دا انقلابات اللہ تعالیٰ تہ نسبت ہم تہ کوی۔ او پہ دے کین زجر دے پہ عدم د علم سرہ۔

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پوهیروی دوی بکاره په ژوند د دنیا

وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفِلُونَ ﴿۷﴾

او دوی د آخرت نه دوی بې پرواه دی .

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ قَفْ

ایا دوی سوچ نه کوی په خپلو ځانونو کېن

مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

نه دی پیدا کړی الله تعالی آسمانو ته او زمکه

وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ

او مغه چه په منځ د دوی کېن دی مگر په حق سره او په نیته

مَسًى ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ

مقرر سره او یقیناً هیر د خلقو ته

يَلْقَائِهِمْ لَكَفَرُونَ ﴿۸﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا

د ملاقات د رب خپل نه ضرور متکبران دی . ای ایا او دوی ته کړجی

ک . د ادویم زجر دے په علمونو او تجربانو د دنیا سره یعنی د کسبونو او تجارتونو او او د زمیندارۍ او د ابادۍ وغیره د دنیا په کارونو کېن ډیره تجربه لری او دارنگ د دنیا په غلط سیاستونو کېن ښه پوهه دی . د حسن بصری ته تفسیر سراج المنیر کېن نقل کړے دی چه بعض انسان یوروپے په لاس کېن او نیسی نو د هغه صحیح وزن معلوم کړی لیکن مونځ ورله ته ورځی . وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ د ادویم زجر دے په غفلت د آخرت ته .

ش . د داخلوم زجر دے په انکار د توحید او د بعث بعد الموت نه په سبب د بے فکره کیدلو سره . فِی أَنفُسِهِمْ د دے دوه معنی دی اوله معنی داچه انفس ته مراد زړونه دی اوله د فکر کولو زړه دے ، او متفکر فیہ مَخْلَقَ اللَّهِ اه دے . دویمه معنی داده چه متفکر فیہ أَنفُسِهِمْ دے یعنی په احوالو د خپلو ځانونو کېن فکر نه کوی لکه چه سورة ذاریات ۱۷ کېن ذکر دی (پاتے په بل مخ)

فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

پا زمکہ کنن نو چہ اوکوری چہ خہ رنگی دؤ انجام

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشْدَّ

دھفہ کسانو چہ ددوی نہ مخکن دد مغوی دیر ملک

مِنْهُمْ قُوَّةً وَآتَاوَا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا

دوی نہ ہفت ولا دد او زمکہ یے اردے دہ او آبادہ کرے وہ زمکہ

أَكْثَرِمِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ

زیاتہ دھفہ نہ چہ دوی آبادہ کرے دہ او راغلے دد دوی تہ رسولان

بِالْبَيِّنَاتِ فَبَاكَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ

پہ بیکارہ دلیونو سرہ نو نوڈ اللہ تعالیٰ چہ پہ دوی باندے ظلم کرے وے

وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ٩

او لیکن دوی پہ خیلو خانو باندے ظلم کوڈ

نَوَمَا خَلَقَ اللَّهُ اه دا نتیجہ د فکردہ۔ اِلَّا بِالْحَقِّ یعنی دحق بیکارہ کولو دپارہ، او مراد تریبہ توحید دے۔ وَاجَلٍ مُسَمًّى مراد ددے نہ قنادے عالم دہ چہ پہ ہفہ سے بعث بعد الموت دے او دارنگی پہ احقاقی سے کنن ہم دی۔ وَارِثٍ كَثِيرٍ اه پدید کنن یحکم زجر دے پہ انکار د قیامت سرہ۔

قَائِدَاهُ۔ پہ سے کنن یے اَلْكَذِّبُ الْاِثْمِ ذکر کرو او پہ دے ایت کنن یے کثیراً ذکر کرو، یو وجہ دادہ چہ بے علمہ او دنیا پرست پیر زیات خلق دی لیکن د قیامت منکران دھوی پہ نسبت سرہ لوردی دویمہ وجہ دادہ چہ روا تہ دے د دلیل ذکر کولو تہ اکثر خلق منکروی او د دلیل ذکر کولو تہ روستو بیا منکرین د مخکن پہ نسبت سرہ لبر کم شی۔

۹۔ دا شپرم زجر دے او تخویف دنیوی دے پہ ذکر د عذابونو د تیر شوؤ قومونو سرہ۔ او دارنگی پہ حرم مؤمن سے کنن ہم دی۔ فَيَنْظُرُوا تہ معلومہ شوہ چہ سیل کول پہ ملکونو کنن دپارہ د عبرت اخستو عبادت دے۔ بیا د تیر شوؤ قومونو یحکم حالتو تہ یے ذکر کرے دی اول کانوا اَشْدَّ مِنْهُمْ یعنی بدانونہ او قدا و قامت کنن مضبوط و د دویم وَاَتَاوَا الْأَرْضَ یعنی پہ فصلونو کرلو

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا السُّوْاۤى

بیا شو انجام دھتہ چاہے بدے گئے کہے دے ناکارہ

اَنْ كَذَّبُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ وَكَانُوْا بِهَا يَسْتَفْزِعُوْنَ ۝۱۰

(مکذّب) دروغوں نے گزے دو ایاتہ ک اللہ تعالیٰ اودوی دوچہ پہ ہفت پورے توتہ کے۔

اللّٰهُ يَبْدَأُ وَالْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ

اللہ تعالیٰ اول پیدایش کری بیا بہ دوبارہ ہم کو بیا بہ خاص ہفتہ تہ

تَرْجِعُوْنَ ۝۱۱ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ

اؤگرٹے تہ تاسو او پہ ہفتہ درخچہ قیامت بہ قایم شی نا امیدہ بہ شی

الْمُجْرِمُوْنَ ۝۱۲ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِّنْ

مجرمان او تہ بہ وی دوی لبرہ د

اود زمکے تہ معدنیات راویستلوکین پیر مشغول و دیریم و عَمَرُوْهَا بِهٖ الْاِبَادُ و کولو
کین پیر مصروف و یعنی دنیا پرست و و اودنیاوی کار و نوکین ترقی کول گئے کمال
گزولو۔ خورم و جَاءَ لَهُمْ یعنی اللہ تعالیٰ ددوی د خبر و کولو دپارہ پیر رسولان لبرے و و
دپارہ ددے چہ دین الہی تہ یے توجہ پیدا شی۔ یَنۡعَمۡ وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُوْنَ
یعنی کفر و شرک او بدعت او نور گناہوتہ یے کول اودا پہ خان باندے ظلم کول دی حکمہ
ددے پہ وجہ باندے ددنیادغہ نعمتوتہ یے بریاد شول اودوی ہلک شول۔
سلا۔ دا تخویف اخروی دے ہرکلا چہ عَاقِبَةُ خَیۡرٌ دَکَانَ شی او السُّوْاۤى اسم دکان
شی یعنی، العقوبۃ الی اسوء السیئات، یا نوم دجہم دے۔ او اَنْ كَذَّبُوْا، کین بایپ وی
یعنی بان کذا بوا۔ او کہ چرے السَّوْاۤى مفعول مطلق شی دَاسَاۤءُ دپارہ او اَنْ كَذَّبُوْا اسم
شی دَکَانَ دپارہ یعنی تکذیب او استہزاء نتیجہ شوہ دَنُورِ سِیۡۤاتٍ دپارہ نو بیا پہ دے احتمال
سرہ دالیت تفسیر دے دَ اَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُوْنَ دپارہ۔

سلا۔ دا مختصر دلیل حقیقی دے اودا متعلق دے دے سرہ او اثبات ددوبارہ
ژوند دے۔

سلا۔ دا تخویف اخروی دے ہرکلا چہ اعادہ ذکر شوہ نو اس پہ دے
ایاتو کین تفصیل د قیامت ذکر کری او د سلا پورے د مجرمانو پنجہ حالات
ذکر کری۔ ابلاس ویلے کیڑی چپ کیدل او حیوانیدل (پاتے پہ یل مخ)

شُرَكَائِهِمْ شَفَعُوا ۚ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ

شریکانو ددوی تہ سفارشیان اوشی پہ دوی د شریکانو تہ

كَافِرِينَ ﴿۱۳﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ ۙ

منکران او ہفتہ ورخ چہ قیامت قائم شی

يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿۱۴﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ

پہ دغہ ورخ بہ دوی جدا جدا شی نو ہفتہ کسان چہ

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي

ایمان پے رادرے دے او عمل پے کرے پہ طریقہ د نبی نو دوی بہ

رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿۱۵﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

باغجو کس وی خوشحالوے بہ شی او ہفتہ کسان چہ کفر پے کرے دے

دو ج د بے دلیل کیدلو تہ او مراد دے تہ نا امید کیدل دی د ہر خیر تہ یا نا امید کیدل د خیلو شرکاؤ د مدد کولو تہ۔

۱۳۔ دا ہم تخویف کنس داخل دے او رد شفاعت قہریہ شرکیہ دے او

جواب د سوال دے، کہ اویلے شی چہ دوی بہ چپ شی خود دوی معبودان بہ د

دوی د بچے کولو د پارہ خبرے کوی او شفاعت بہ کوی تو د ہفتہ رد پے او کړو۔

وگانو دا نتیجہ د انکار د معبودانو د دوی دہ د شفاعت کولو تہ یعنی ہر کله

چہ ہغوی د دوی د شفاعت تہ عاجز شی تو دا مشرکان بہ د ہغوی د معبودیت تہ متکر

شی۔ دویہ معنی دادہ چہ وگانو د دنیا حال دے یعنی دوی پہ دتیا کنس د شرکاؤ

د عبادت پہ سبب سرہ کافر شویو۔

۱۴۔ دا ہم داخل دے پہ تخویف کنس یعنی روستو د نا امیدہ کیدلو تہ بہ تفرق

دیو بل تہ او کړی۔

۱۵۔ دا بیان د تفرق او جدائی دے او پہ دے ایت کنس بشارت دے مؤمنانو

تہ۔ رَوْضَةٍ پہ عرق د عرب کنس ہفتہ زمکہ وہ چہ دیرہ فراخہ وی او دیرے او بہ

او تازہ شتہ بوٹی پکنس وی يُحْبَرُونَ، درے معانی دی عازت بہ ورکیدے شی۔

عظ نعمتو تہ بہ ورکیدے شی، خوشحالی بہ ورکیدے شی، پہ دے کنس د جنت ټول

نعمتو تہ داخل دی۔

وَكَذَّبُوا بِالْآيَاتِ وَلِقَائِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ

او دروغزن کنی ایاتونہ زمونہ او ملاقات د آخرت نو دغہ کسان بہ

فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۱۶﴾ قَسْبُحَنَ اللَّهُ

پہ عذاب کنیں حاضر کرے شی۔ نو پاک دایے دُ اللہ تعالیٰ

حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ

کوم دخت چہ بیگاہ کوئے او کوم دخت چہ صبا کوئے۔ او خاص ہنہ لہ ستائید

فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ

رخدایے دہ پہ اسمانونہ او زمکہ کنیں او پہ مازیگری کنیں او کوم دخت چہ

ملا۔ دا تعویق د منکریو دے او پہ دے کنیں د دوی درے جرمونہ یے ذکر کریدی۔
علا کفر تمام شرکیاتو تہ شامل دے، ۱۶ تکذیب انکار دے تو لو دلیونو شرعیونہ عام دے،
علا وِلِقَائِ الْآخِرَةِ انکار د آخرت مراد دے۔

ملا۔ دا تفریح دہ پہ دعویٰ د سورت بانداے او دا دعویٰ د توحید دہ یعنی ہر
کلہ چہ اللہ تعالیٰ ستاسو نصرت کوی نو تسبیح وایے لکھ چہ سورۃ نصر کنیں ہم
د کردی یا دا بیان د سبب دے د پارہ د حصول د دعویٰ د سورت یعنی پہ توحید
د اللہ تعالیٰ سرہ نصرت او مدار الہی حاصلیتی۔ پہ دے ایاتونو کنیں تسبیح او حمد تہ
مراد سرہ د قول تہ عمل د ہف دے پہ طریقہ د موعنہ کو لو سرہ حکم موعنہ کنیں
تسبیح او حمد قولہ او عملہ دی او د این عباس رضی اللہ عنہما پہ روایت سرہ پہ دے
ایاتونو کنیں د یحیو وختونو د موعنہ ذکر دے۔ تَمْسُونَ کنیں مائنام او ماسخوتن داخل
دے او تَصْبِحُونَ کنیں موعنہ د صبا داخل دے۔ عَشِيًّا کنیں د مازیگر موعنہ داخل دے
او نَظْهَرُونَ کنیں موعنہ د ماسپین داخل دے۔ قَائِلًا ہر کلہ چہ اذکار مستونہ
کنیں تسبیح مخکن دہ د حمد تہ نو دل تہ یے ہم تسبیح مقدم کریدہ پہ حمد بانداے
او ہر کلہ چہ توحید پہ لفظ د تسبیح سرہ تہ کامل کیری نو د دے وچہ حمد یے
ورسہ ذکر کرد۔

قَائِلًا ع۔ ہر کلہ چہ بیگائی او صبا یی دخت کنیں تبارہ وی او تبارہ کنیں نقصان وی
نو د ہف سرہ تسبیح مناسب دہ یعنی اللہ تعالیٰ د ہر نقصان تہ پاک دے او مازیگر او
ماسپین کنیں رہا وی اور نہ کمال دے نو د ہف سرہ حمد مناسب دے۔
قَائِلًا ع۔ ہر کلہ چہ بیگاہ او صبا او ماسپین کنیں شکار پاتے پہ یل مخ

تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ

ما پھین کوئے تاسو۔ را او بای الله تعالی ژوندی لره د مر ته

وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ

او را او بای مر لره د ژوندی نه او تازه کوی زمکه

بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرِجُونَ ﴿١٩﴾

روستو داوچیدلو ته او دغس به راویستل کیدلے شے تاسو۔

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

اوبعض ددیلونو دتوحید او قدرت دالله تعالی ته داچه پیدائش یے شوروکرے دے ستاسو دخواړه یه

ثُمَّ إِذَا آنُتُمْ بِشَرِّ تَنَتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

بیا شوئے تاسو بشر ډیر خواړه واره شوئے۔

اختلاف دے دیو حال ته بل ته نقل کیدل دتو له حالت پیداکیدی ددے وجه ته تَمُوتُونَ، تُظْهِرُونَ یے په میوه دفعل سره ذکر کروچه دپاره دتجدد (توئے والی راتی) او ظهر او دغشی (مازیگر) په مینځ کین زیات فرق نیشته دوقت په لحاظ سره نو ددے وجه ته هغه یے غشیاً سره اسم ذکر کرو (والله اعلم)۔

س: ددے آیت ته دویم باب دے تر سله پورے په دے کین یوولس عقلی دلیلو ته ذکر کوی دپاره داثبات دتوحید او داشواهد دی دپاره ددعوے دسورت، او په دے کین مثال ددے دپاره درد دشرک، بیایے اصول ذکر کړل دی دپاره دحصول ددعوے دسورت او په مینځ داصولو کین دشرکاتو اووه قبایع یے ذکر کړل دی او دغوی تحذیر ذکر کوی او فرق ذکر کوی دربو او دزکوۃ، او تحذیف دنیوی او د هغه اسباب یے ذکر کړیدی۔ دا سله دلیل عقلی ددے دپاره داثبات دتوحید چه په تیر شوی ایاتو ته کین ذکر شو په دے کین او ددے ته روستو دلیلو ته کین انقلاب دحالاتو ذکر کوی اشاره ده اثبات ددعوے دسورت ته۔ په دے آیت کین یے درے احوال انقلابیه ذکر کړیدی او خلورم انقلاب کین ذکر دقیامت دے۔

س: دا بل دلیل عقلی ددے ددواړو مقصدونو دپاره، مِنْ تُرَابٍ مراد ددے ته پیدائش دآدم علیه السلام ددے دخواړونه او معنی دَخَلَقَكُمْ، خلق امرکم یا مراد ددے ته هر انسان ددے حکه چه هر انسان دلطف نه پیدادے او نطفه دخواړاک نه

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ

اودھن دلیلو نو توحید اوقدرت دھوہ نہ دا چہ پیدا کریدی تاسو لہ ستاسو د

أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا

جنس نہ بیبیاں دپلہ د دے چہ ارام حاصل کرے ہغوی نہ

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ

اوپیدا کرے دہ ستاسو پہ میخ کنس مینہ او ترس کول یقینا

فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۱﴾

پہ دے کنس ڀیر دلیلو نہ دی دھوہ قوم دپارہ چہ سوچ کوی ۔

پیدا کریدی او خوراکونہ د زمک نہ پیدا کریدی اودا سہ پہ سورۃ حج سہ کنس ہم تیر شوییدی۔ شَرَّ اِذَا دَا اِذَا دَا مفاجات دپارہ دے اودا اکثر دقآء سرہ مستحیلہ ی لیکن دلہ یے شَرَّ راو پیدے حکمہ چہ د تراب تہ روستو نور وحوالو او اطوارو تہ اشارہ دہ چہ ہغہ تادہ علقہ مضغہ وغیردی لکہ چہ سورۃ حج سہ او مومتون سلا کنس تیر شوییدی۔ بَشَرٌ پہ دے کنس معنی دظہور (بشکارہ کیدلودہ) یعنی خاورو کنس پت وئے تو اللہ تعالیٰ بشکارہ کرے۔

فایں دہ ۔ پہ دے سورۃ کنس داو او ایاتونو پہ اول کنس وَمِنْ آيَاتِهِ ذکر کریدی دے دے یو وجہ دادہ چہ دغہ دلیلو نہ پہ مدعا ثابت لو کنس نہ واضع دی۔ دویہ وجہ دادہ چہ ہریو دھغ نہ پہ حقیقت کنس پہ ڀیرو دلیلو نو بانڈے مشتمل دے او هرکله چہ اکثر پہ دغہ ایاتونو کنس دسورت دوارہ مقصید و تہ بشکارہ وو تو دے وچ تہ پہ اول ذات او پہ اخر دھغ کنس لفظ د آیات یے دوہ کرتہ ذکر کریدی ۔

۷۔ دایں دلیل عقلی دے۔ هرکله چہ تیر شوی ایت کنس مادہ دپیدائش اصلی ذکر شوہ تو پہ دے ایت کنس مادہ دپیدائش ظاہری ذکر کوی اودارنگ اول ایت دلیل دایجاد د بشر دے نو دا ایت دلیل دے د بقا ریعق سلسلہ د بشر د قیامت پورے دہ) ۔ او أَنْفُسِكُمْ پہ معنی دہم جنس سرہ دے ۔

لِتَسْكُنُوا دا سہ حکمت یے پہ سورۃ اعراف کنس ہم ذکر کرے اودا دلیل دچہ د بشر نکاح دجن سرہ نہ کریدی۔ مَوَدَّةً دزرہ میلان او محبت تہ وائی وَرَحْمَةً د مینے د وچ تہ د بیل پہ مصیبت یاتدے حقہ کیدل او خوشحالے باتدے خوشحال کیدل۔ دے تہ شفقت ہم وائی۔

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او بعض دے دلیونو دھتہ نہ پیدا ایش دے آسمانون او دے دے

وَاجْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَاكِعُكُمْ إِنَّ فِي

او جدا والے دے ڈبو ستاسو او دے رنگونو ستاسو دے یقیناً یہ

ذَلِكَ لَا يَتْلُوهُ إِلَّا الْعَالَمِينَ ﴿۲۲﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ

دے کیں دیر دلیونو دی پوہہ لرونکو لہ۔ او بعض دے دلیونو دھتہ نہ

مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ

خوب کول ستاسو دی دے شپے او دے ورے او لہول ستاسو دی

مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَا يَتْلُوهُ

دے فضل دھتہ نہ، یقیناً یہ دے کیں دیر دلیونو دی

۲۲۔۔ دھم دلیل عقلی دے دپارہ دے دوارو مقصودونو۔ تیر شوی دلیونو نہ

انفسی وو او دا افاق دلیل دے۔ خَلْقُ السَّمَوَاتِ نہ مراد دے هے اوچت والے

مضبوط والے، بے ستوا اور بدل، نہ چودل اونہ راغورجیدل وغیرہ دی۔

وَالْأَرْضِ دے نہ مراد دے هے وسعت دے یعنی مختلف رنگونہ مختلف صفتونہ

چہ یہ هے بات دے غرونہ، نہرونہ، جنگلات وغیرہ دی۔

وَاجْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ، عربی او عجمی او یہ هے کیں دیر قسمونہ او مختلف اوازونہ

لہجے، فصاحت بلاغت او یہ هے کیں مختلف مرتبے، تردے پورے چہ دوه

تنہ یہ داسے اونہ موے چہ یہ دے ہولو اوصافو کیں یو شان وی۔

وَالْوَاكِعُكُمْ سپین، سور، تور وغیرہ او مختلف مخونہ او سترگے یوزہ وغیرہ

ہیچ دوه کسان بہ داسے ملاؤ نیشی چہ یہ صورت کیں پورہ پورہ برابر وی۔

او دے دوارو اختلافونو یو حکمت دادے چہ انسان پہ دے سرہ دے اشخاص

تمیز او کپی دخیل پردی او دے دوست دشمن نوچہ لہے وی یا غائب وی

تو جدائی کیدے شہ یہ اواز سرہ اوچہ مقامخ شہ تو جدائی کیدے شہ یہ

شکل او صورت سرہ۔

لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ۝ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمْ

مقہ قوم لرہ چہ غور پردی۔ او بعض ددلیونو دھخہ داچہ ہائی تاسو تہ

الْبَرْقِ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ

بریشنا ددیرے او طمع تہ او دروی دطرف د آسمان تہ

مَاءً فَيَنْبِيءُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

باران نو تازہ کوی پہ ہخ سرہ زمکہ دوستو دادچیدلو دھخہ تہ

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝

یقیناً پہ دے کیں دیر دلیونہ دی دپارہ دھخہ قوم چہ عقل لری۔

ستادابل دلیل عقلی دے، انفسی دے چہ متعلق دے دزمانیاتو سرہ چہ شپہ اوورخ دہ او ہرکلا چہ د شپہ خوب زیان وی پہ خوب دورے باندے ددے وجہ تہ الیل یے مخکن کرو پہ نہار باندے۔ او ہرکلا چہ کسب او طلب دفضل (دروزے او دعلم) پہ شپہ اوورخ دواہو کیں کیڑی نہ ہخہ یے عام ذکر کرے دے۔

۲۲: دا بل دلیل عقلی دے ہرکلا چہ مخکن یے عوارض انفسیہ ذکر کرل نو پہ دے دلیل کیں عوارض افاقیہ ذکر کوی چہ ہخہ برق او باران دے۔ ہرکلا چہ لیدل دبرق دباران تہ اکثر رواندے وی ددے دپارہ چہ بعض خلق دباران تہ دپچ کیدلو انتظام او کپی ددیرے دوجہ تہ او داسے خلق دیروی او بعض خلق (زمینداران) او بود باران تہ زمکہ او ورخونہ برابر کپی دطمع دوجہ تہ۔ ددے وجہ تہ برق یے پہ باران باندے او حوق یے پہ طمع باندے مخکن کرو۔

فَإِنَّ آيَاتِهِ لَخُفْوًا ۝ ددے خلورو ایاتونو پہ حواصلو کیں تنزل دے داعلی صفت تہ ادنی تہ حکمہ اول درجہ تفکر دے بیا لاندے دھخہ تہ علم دے بیا کوز دھخہ تہ دبل چاند او ریدل او قبول دی بیا خکنہ دھخہ تہ عقل لرل دی۔ متفکرین دیر لرو بیا ورپے علم والا بیا ورپے غور کینودونکی دپارہ دقبولیت بیا عقل والا رتربیب دادے) ہرکلا چہ اول آیت کیں نکاح او دھخہ فائدے ذکر کرے چہ دا امور پت باطنی دی نو دھخہ سرہ یے فکر ذکر کرو بیا احوال دآسمانونو او دزمکے او مختلف لغات اوڑے او فرق د صورتو، پہ ر پاتے پہ بل مخ)

وَمِنَ الْآيَاتِ أَنْ تَقُوْمَ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ

او بعض دلیلوں کو توحید و قدرت دے اللہ تعالیٰ نے دیا ہے ولاہدی اسمانوں کو زمکہ

يَا مِرَّةً ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ

پہ حکم دے گا سرہ بیاچہ کوم وخت او از در کوی تاسو تہ یو اواز دے زمکہ تہ (دے او تلو دپارہ)

إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ

دے وخت تہ تاسو یو ل راوے . او خاص پہ اختیار دے اللہ تعالیٰ کیں دی ہو خاک پہ اسمانوں

وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهِ قَتَبُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي

او زمکہ کیں دی تول ہفہ لہ تابع دی . او خاص اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے

علم سرہ معلومیہی نو دے ہفہ سرہ یے علم ذکر کرو بیا د خوب د حال تو تہ انسان پہ خیاہ
نہ خبریگی بلکہ دبل چاہہ پہ او ریدلو سرہ معلومیہی نو دے ہفہ سرہ یے سمع ذکر کرہ
بیا برق او باران تہ او بونی د دے پہ حال تو بات دے ہر عقل والا پوہیہی چہ
د عقل تہ کار واخلی نو دے ہفہ سرہ یے عقل ذکر کرو۔

۲۵۔ دابل دلیل عقلی دے د خلق د اسمان او زمکہ تہ روستو دے قیام (تہیگیں)
ذکر کوی۔ او د دے ہولو خیزو نو فنانہ اشارہ کوی پہ اثبات د خروج (روتل)
د زمکہ تہ۔

قَائِدَاهُ عَلٰی هَرَكَلَهٗ چہ لیدل د برق لہ وخت وی او قیام د اسمان او زمکہ ہر وخت
دے نو د اول سرہ یے اُن تہ دے ذکر کرے او د دویم سرہ یے اُن ذکر کرو
حکے اُن د مابعد سرہ پہ تاویل د مصدر سرہ اسم جو ریگی او اسم دلالت کوی
پہ استقرار باندے او بغیر د اُن تہ نفس قول دے چہ دلالت کوی پہ تجدید
(نوے والی) باندے۔

قَائِدَاهُ عَلٰی مِّنَ الْأَرْضِ متعلق دے پہ اِذَا دَعَاكُمْ پورے نہ پہ دُعَا پورے
حکے چہ فعل قوی وی پہ عمل کیں د مصدر نہ او ہر کلا چہ د شبیلی و ہوسرہ راول
د زمکہ تہ متصل او ناسا پہ دی د دے و سچ نہ اِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ یے بغیر د ثُمَّ نہ ذکر
کرے دے۔

۲۶۔ دابل دلیل عقلی دے روستو د ذکر اسمان او د زمکہ او د اہل دے ہفہ نہ کل لہ
قَاتِبُونَ د دے تہ قنوت تبخیری مراد دے یعنی پہ ژوند او مرگ او صحت او مرض وغیرہ کیں
د اللہ تعالیٰ د حکم دلات دے دی یا مراد د دے نہ قنوت اختیاری دے او مراد د دے نہ صالحین

يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ط

چہ اہل پیدائش کوئی بیابہ دوبارہ ہم کوئی او دار تہوں (ہوئے تہ اسان دی

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط

او خاص اللہ تعالیٰ لہ صفت اوچت دے پہ اسمانوں کیں او زمکہ کیں ،

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ط صَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا ط

او خاص ہوئے زور اور او حکمت والا دے . بیان کو یہ دے ستاسو دہوئے دہاڑہ مثال

مِّنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ

د جنس ستاسو تہ ایا شے ستاسو لہ دہوئے چانہ چہ مالکان دی

أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَارَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ

ہوئے ستاسو دہوئے خود حصہ داران پہ ہوتے مل کیں چہ مروت ستاسو تہ درکریہ ستاسو

فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ ط

پہ حق کیں براہ اختیار مندائے چہ دہریک دہری نہ پشان زور دے ستاسو دہوئے ستاسو تہ

ط دابل دابل خلقی دے دتوحید سرہ د اثبات دبعث بعد الموت تہ وَهُوَ أَهْوَنُ

عَلَيْهِ ضَمِيرٌ دہوئے راجع دے دوارو ذکر کر کے شوئے حالتو تہ پہ تاویل دہمذکور

سرہ نوہیخ اشکال نیستہ او کہ ضمیر دہوئے اعادے تہ راجع تہی نو اہوئے کیں

تفضیل پہ اعتبار دہعقیدے دہشردے یعنی دہوئے پہ نیز باندا دہوئے دوبارہ کار دہوئے

حل نہ زیات اسان وی یا اہوئے پہ معنی دہیں سرہ دے او تفضیلی معنی پکین

مراد تہ دہ .

الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ یعنی عام قدرت او علم او حکمتو تہ او قتادہ ویلے دی چہ کدالہ

الْإِلَهِ مراد ترینہ وصف دتوحید دے .

فَايِدَاهُ پہ دے روستنودوہ ایانونو کیں اخبار دتصرف داللہ تعالیٰ عموماً

او پہ ابداء او اعادہ کیں خصوصاً مقصد دے استدلال مقصد تہ دے دے دے

وجہ تہ پہ من ایتہ سرہ یے مصداق تہ کرو .

كَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳۸﴾

دعہ شان جدا جدا بیان تو مونہ آیاتو تہ دپاہ دھتہ قوم چہ عقل لری ۔

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا اَهْوَاۡءَهُمْ

بلکہ روان دی ہتہ شوک چہ ظلم یے کریدے پہ خواہشاتو خیلو

يَغْيِرْ عِلْمٌ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ

بغیر د دلیل نہ نو شوک بہ ہدایت و رکری ہتہ چاتہ چہ اللہ تعالیٰ بے لہرے کرے دی

۳۸۔۔ روستو د آیتاں د توحید نہ پہ دلیل تو سرہ اوس وضاحت کوی پہ مثال سرہ . مَنْ اَنْفَسِكُمْ سَتَسُوْا دَجَنَسْ تہ حُکَہ چہ مریان ہم انسان دی . یا مراد دے نہ نزدے د خیزو نو تہ تاسو تہ . فَاَنْتُمْ فِیْہِ سَوَآءٌ ہر کلاہ چہ شرکت کیں برابر تہ وی ددے وج نہ دل تہ یے مقید کرو پہ مساوات سرہ پہ اختیار او تصرف کیں بیایے بیان د مساوات او کرو پہ دے قول سرہ چہ تَخَافُوْنَہُمْ یعنی ہر کلاہ چہ دتہ پہ شرکت او تصرف کیں برابر وی تو یوتن تصرف بغیر د اجازت د بل تہ نشی کو لے بلکہ د ہتہ د خفگان یا د غضب نہ ویرہ کوی . حَاصِل د مثال دادے چہ اللہ تعالیٰ مولیٰ دے او قول انسانان د ہتہ مریان او ویتے دی (مملوک دی) نو ہر کلاہ چہ تاسو خیلو مملوکا نو لہر خوراک خکاک وغیرہ و رکوئے لیکن پہ خیل مال کیں داسے تصرف نہ و رکوئے چہ تاسو سرہ برابرشی بلکہ پہ داسے شرکت سرہ تاسو دیر خفہ کیری نو خہ رنگہ و ایے او حقیقہ لریے چہ اللہ تعالیٰ بزرگانو اولیاء وغیرہ تہ پہ خیل بعض مملوکا نو او مخلوقاتو کیں داسے تصرف و رکے دے چہ ہغوی د اللہ تعالیٰ پشان پہ قدرت مستقلہ سرہ پہ ہغے کیں تصرف کوی چہ کلاہ او غواری نو شوک مریض کری تو چالہ شفا و رکری شوک غریب کری شوک مالدار کری نو ہر کلاہ چہ پہ خیلہ پہ داسے حالت بات دے خفہ کیری . نو اللہ تعالیٰ خور اغنی الشکاء عن الشکر دے) نو ہتہ خو خا ہتہ پہ دے سرہ خفہ کیری . **فَایْدہ** : پہ دے کیں اول مِنْ اِبْتَدَآئِہ دے او دویم مِنْ تَبْعِیْہ دے او دریم د تاکید د استفہام دپارہ دے او استفہام انکاری دے ۔

نُقِصِّلُ الْآیَاتِ ہر کلاہ چہ پہ مثال سرہ وضاحت د دیرو معانیو او حکمتو نو کیری نو حُکَہ یے دے تہ آیات اویل ۔

وَمَا لَهُمْ مِّنْ لَّصِيرِينَ ﴿٣٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ

او نیشته دوی لره هیئت - مددکاران - نو برادر کره خیل مخ

لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي

دین ته کلک په توحید یاندے (لازم اونیسه) دین د الله تعالی هغه چه

فِطْرَ النَّاسِ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ

پیدا کړی دی خلق لره په هغه باندے نیشته بدیل د پیداوخت د الله تعالی

ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

دغه دے دین یوځ او لیکن ډیر خلق

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ

ته پوهیږی درگځیدونکے یی هغه ته او ږه کوئ د هغه ته

۳۹. دا زجر دے چه سره د دے دلیونو او مثالونو نه د دے منکریو د انکار سبب اتباع د هوی ده او په داسه حال کین چه د اتباع د خواش د وچ د دلیونو او مثالونو نه انکار کوی نو دوی ته هدایت نه نصیب کیږی. یَغْرِیْ عَلَیْمٌ قَیْدٌ دپاره د تاکید د جهل د دوی دے یعنی که چرے د اتباع د هوی سره علم وی نو د دے علم په سبب سره کله کله واپس شی تابعدارئ د خواش نه ست. هر کله چه تیر شوی ایت زجر ذکر کړو په اتباع د خواش او سره نو پدیکین توجه ورکوی تابعدارئ د دین حق ته چه دین فطری دے یعنی توحید خالص او د دے ایت ته اصول ذکر کوی دپاره د حصول د نصرت الهی چه دعوی د سورت ده اوقا سره یی ذکر کړو ځکه چه د اتقرب ده په تیر شوو دلیونو او مثال باندے. وَجْهَهُ مراد د دے ته ذات دے یا قصد دے. او اقامت د مخ داد چه بل طرق ته توجه مه اړوه ټول قصد او توجه او ټول بدان اوقوتونه دین د توحید ته او گرځوه. فِطْرَتَ اللَّهِ د دے ته مخکین فعل پټ دے یعنی الزم واتباع. فِطْرَتَ وَزَنَ د فعلت دے د قَطَرٌ ته یعنی حال د پیدایش چه الله تعالی په دغه حال باندے ټول خلق پیدا کړیدی او هغه د انسان طبیعت دے او هغه توحید دے په دلیل د حدیث صحیح سره (کل مولود یولد علی الفطرت فابواه یهودا ته او ینصرانه او یمجسانه) هر بچ پیدا کیدے شی په دین (پاتے په بل مخ)

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمَشْرِكِينَ ﴿۳۱﴾

او دے موئے پابندی کوئے او مہ کبرے دے دے دے مشرکانو تہ

مِنَ الْبَازِينَ فَرَّقُوا دِيْنَهُمْ وَكَانُوا

(یعنی) دے ہفہ کسانو تہ چہ پکڑے کپے دے دے دین خپل او شول

بَشِيْعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فِىرْحُونُ ﴿۳۲﴾

مختلے دے ہر وہ ہر ہفہ طریقہ باندے چہ کدوی سرہ دہ خو شعلہ دہ

دے توحید باندے نو (روستو مور او پلار) دے لہر دے قطرت تہ واروی (یہودی
کری یا نصرانی یا مجوسی۔ یعنی کہ چرے انسان دپارہ خہ نور عوارض موانع نہ
وے نو دے بہ ہیستہ دے توحید پہ عقیدہ باندے وے۔ لہ تَبْدِيلٍ لِّخَلْقِ اللّٰهِ، دے
خَلْقِ اللّٰهِ تہ مراد فطرت دے نو معنی داشہ چہ ہیخ انسان دے توحید تہ بغیر یہ بدالہ
عقیدہ باندے نہ پیدا کیری۔ یا دے خلق اللہ تہ تقدیر مراد دے یعنی چہ اللہ تعالیٰ
چہ دے چا دپارہ سعادت یا شقاوت مقدر کرے وی نو ہفہ تقدیر نشی بدلیدے۔ یا
دے خلق تہ مراد دین دے اللہ تعالیٰ دے بنا پہ دے معنی باندے چہ نفی پہ معنی دے تہی
دے یعنی مہ بدلوائے دین دے توحید دے اللہ تعالیٰ لہر پہ شرک سرہ۔ ذَلِكِ الدِّیْنُ
الْقَیْمُ اقامت یے کرے شوے دے پہ دے دیلونو سرہ یا دا چہ دے دیلونو پیغمبرانو
پہ اتفاق سرہ کلک شوے دے۔ وَلَکِنْ سِرِّهِمْ دُخِیْمٌ دہ یعنی کہ خوک و ہم
او کری چہ دین توحید دے صحیح دین وے نو دا دیر خلق تربیت وے مخالفت
کوی نوجواب او شو چہ دا مخالفت کدوی دے علم دے دے تہ دے۔ پہ دے
ایت کنس فاقم حکم دے او دے ہفہ دپارہ درے دیلونو تہ دی پہ درے جملو
روستو کنس۔

۳۱۔ دا نور خلور اصول دی دپارہ دے تکمیل دے اقامت للہ دین انابت، تقویٰ،
اقامۃ الصلوة، قطع تعلق دے مشرکانو سرہ۔ مراد دے انابت تہ حق پرستی دہ چہ
دے ضد او تعصب نہ بیج وی۔ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمَشْرِكِیْنَ یعنی دے ہفوی سرہ دوستانہ
او شرکت پہ غم پیادے کنس او مشابہت پہ ہیخ عمل کنس مہ کوئے۔

۳۲۔ دے دے خائے تہ دے مشرکانو اے صفات قبیحہ ذکر کوی چہ ہفہ اسباب
دی دپارہ دے تہ تَكُونُوا مِنَ الْمَشْرِكِیْنَ۔ پہ دے ایت کنس درے صفات یے ذکر
کرے دی اول تقریق دے دین دویم تحزب او دلہ بازی۔ دریم پہ غلط دین

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ

او ہر گزہ چہ اورسی بعض خلقونہ تکلیف رابیو خیل رب لہ

مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا اَذَا قَهُمْ مِنْهُ

اخلاص کوونکی وی ہفہ تہ بیا ہر گزہ چہ اوخکوی دوی تہ

رَحْمَةً اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ

دخیل طرف نہ ارام نہ وقت یوہ دلہ د دوی تہ د رب خیل سرہ

يَشْرِكُوْنَ ۝ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ

شریکان جو روی (عاقبت دا) چہ ناشکری اوکری دہفہ نعمت چہ مونہ دوی تہ ورکری وی

فَتَتَّبِعُوْا اَنْفُسَكُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝ اَمْ اَنْزَلْنَا

نہمے اوکری (دنیہ) زردہ چہ پوہہ بہ شے ایا نازل کپے دے مونہ

باندے خوشحالی کول دے تفریق د دین دامعنی دہ چہ ہریو خیل دین جدا جدا جو رکری دے یعنی عقیدے او عملونہ یے دخیل خان نہ جو رکری دی او ہفہ تہ یے د دین نوم ایسے دے . وَكَانُوا اَشْيَعًا تَشِيْعُ نہ مراد دیوبل سرہ ملگرتیا او دلہ بازی کول دی او دا تعصب دے . او خوشحالی پہ دین خیل دا دہ چہ ہفہ حق گتری او ثواب یے گتری او پہ ہفہ یا ندے مالی جانی قربانی کوی .

۳۳ . دا زجر دے او پہ دے کیں د مشرکانو یوصفت ذکر کر دے دے یعنی روستو د دعا د اللہ تعالیٰ نہ ہفہ سرہ شریک جو رول او دا سے پہ سورۃ نحل ۱۶ کیں تیر شوی دی . مُنِيْبِيْنَ نہ مراد اخلاص او اقرار د حق پرستی دے .

۳۴ . پہ دے کیں بل صفت د دوی ذکر دے چہ ہفہ کفر ناشکری دے د نعمت د اللہ دے لہم د عاقبت دے . یعنی شرک کول ناشکری دہ د نعمت د اللہ تعالیٰ . فَتَتَّبِعُوْا پہ سورۃ عنکبوت ۱۸ کیں یے لِيَتَّبِعُوْا ذکر کر دے وڈ حکمہ چہ ہلتہ تکلیف د سمندر ذکر کر دے دے او ہفہ سخت تکلیف دے او دہفہ نہ د مشرک . پچ کول پہ دے مقصد دی چہ پہ دنیا کیں خاتمے حاصل کری حکمہ چہ مقصد د مشرک صرف د دنیا ژوند دے او پہ دے ایت کیں د عام ضرر تکلیف ذکر دے چہ دہفہ نہ نجات سبب دے د دنیا د مزو حاصلولو د پارہ نفا سببہ یے ذکر کر دے .

عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ

پہ دوی پاندے دلیل نوہقہ تابوی (بنائی) دھقہ چاچہ دوی یے داللہ تعالیٰ سرہ

يُشْرِكُونَ ۝ وَإِذَا آذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً

شریکوی۔ او هرکله چہ اوځکوو مونږ انسانانو ته خوشحالی د دنیا

فَرَحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يُمَآ

لُوئِي كُوي په هغه سره او که چرے اوسې دوی ته بدحالی په وجه د هغه عملو

قَدَّمَتْ أَيْدِيَهُمْ إِذَا هُمْ يَقْتَطُونَ ۝

چه مخکې لیرے دی لاسونو د دوی دغه دخت دوی نا امیدي کوي -

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ

ایا او دوی نه کوری چه یقیناً الله تعالی فراخی روزی

لِمَنْ يَشَاءُ وَيُقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

چالو چه اوځواری او تنګوی یقیناً په دے کیں پیر دلیلونه دی

۳۵. په دے کیں هم زجر دے او ذکر د بل وصف د مشرک دے یعنی د مشرکینو سره په شرک پاندے هېڅ دلیل منرله نېشته معلومه شوه چه شرک صرف په تقلید سره کوي۔ اَمْ اَنْزَلْنَا اسْتِفْهَامَ اتکاري دے او اشاره ده چه د اثبات د عقیدے د پاره نازل کرے شولے دلیل ضروری وی۔

۳۶. دا هم زجر دے او په دے کیں دوه صفات د مشرکانو ذکر کوي او دا قسم مشرک کافر د مخکیني نه سخت دے په کفر کیں ځکه چه دے په هېڅ حال کیں الله تعالی ته یادوی بلکه په حالت د نعمت کیں تکبر او لوی کوي او په حالت د مصیبت کیں نا امیدي داسے کوي چه په ژبه او اندامونو سره د هغه اظهاري اود دے ته قنوط ویل کيږي۔

لِقَوْمٍ يَوْمِنُونَ ﴿۳۷﴾ قَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ

ہفہ قوم لہہ چہ ایمان لری - نو ورکوہ رشتہ دار تہ حق دہفہ

وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ

او مسکین تہ او مسافرتہ دا پیر قایدہ مند دے

لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ

ہفہ چارہ چہ غواری مخ داللہ تالی او دہفہ کسان

لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ﴿۳۸﴾ وَمَا اتَّيْتُم مِّن رَّبًّا

دوی پورہ کامیاب دی - او ہفہ چہ ورکوئے تاسو خہ مال پہ نیت د زیاتی

لَّيِّرُ بَوَاقِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا

چہ زیات شئی پہ مالونہ د خلقو کیں نو نہ زیات بیوی

عِنْدَ اللَّهِ وَمَا اتَّيْتُم مِّن زَكَاةٍ

د اللہ تعالیٰ پہ نیز او ہفہ چہ ورکوئے تاسو خہ زکوٰۃ

۳۷:- دادلیل عقلی د توحید دے اور دے پہ ہفہ انسان باندے چہ دہفہ حال یہ مخکین ایت کیں ذکر کرے شویعنی فراخی او تنگسنا داللہ تعالیٰ د طرف نہ وی نووے تکبر او ناامیدی کوئے گراہیت دلیلو تہ دی پہ قدرت کاملہ داللہ تعالیٰ او قسم قسم حکمتو نو باندے او ہفہ یخوونکی د ایمان دی ۔

۳۸:- داہم دہفہ اصولو سرہ تعلق لری چہ د ست تہ شورو شوی دی ۔ تیر شوے اصول د اصلاح د نفس سرہ تعلق لری او پہ دے کیں احسان د خلقو سرہ دپارہ د دے چہ دعوت د حق تہ لہرا ساتہ شی ۔

او د دے ایت ربط د نزدلے ایت سرہ دادے چہ فراخی د رزق حاصلیگی پہ صلہ رحمی او احسان د محتاجو سرہ ۔ او دا خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او مراد ترینہ امت دے او دا حکم پہ احتیاج د ذوالقربیٰ او پہ وخت د استطاعت د ورکوونکی کیں واجب دے حکم چہ حقہ یے ذکر کرے دے یُریدون وَجْهَ اللَّهِ ارادے نہ مراد نیت کول دی نو اشارہ دہ چہ ثواب پہ نیت سرہ حاصلیگی ۔

تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿۹﴾

چہ غواہے پہ ہف سرہ مخ د اللہ تعالیٰ نودقہ کسان دوی ہیرودنکی دی مالونو اوجرونو لوی۔

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ إِلَهُكُمْ

اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے چہ تاسریے پیدا کرتے بیا روزی درکوی تاسوتہ بیا بہ

يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شَرِكٍ لَّكُمْ

مرہ کوی تاسو بیابہ ژوندی کوی تاسو ایہ شتہ ستاسو د شریکانوتہ داتے کس

مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ سَبِّحْهُ

چہ اوکری د دے کاروتہ حقہ کار پاک دے اللہ تعالیٰ

وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ

او برہ دے دھقہ تہ چہ دوی یے شریکان جوہری۔ نیکارہ شوییدی عذابوتہ

۳۰۔ دامنح کول دی دمقابل د احسان تہ چہ ربو اورباعدہ۔ او یہ دے ایت کیں تقایل دے دربو او ذکوۃ یہ خلاف د گمان د خلقو سرہ۔ تاپہ خلق گمان کوی چہ یہ ربو سرہ مال زیاتیری نو او قرمائل فَلَا يَزِيدُ عِنْدَ اللَّهِ اَوْ كَمَانَ کوی چہ یہ زکوۃ سرہ مال کمیگی نو او یے قرمائل فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ۔ ربو یہ مکہ کیں حرام شوے تہ وہ لیکن بدی او قباحوتہ دھغے بیانیدال دپارہ ددے چہ خلق تربتہ خان یچ کری یا د ربو تہ مراد (سپک خوئی دے) چہ چالرہ ہدیہ پہ دے ارادہ ورکوی چہ دے بہ ددے پہ وجہ مالہ زیات را کری لکہ مدارک کیں لیکے دی۔ زکوۃ ددے تہ مراد فرضی زکوۃ دے پتا پہ قول دھغہ مفسرینو چہ حقوی ویلے دی چہ یہ مکہ کیں زکوۃ فرض شویو لیکن مقدارونہ یے نوؤ مقرر کرے شوی۔ یا مراد تربتہ ہرہ صداقہ او ہدیہ دہ پہ دے نیت سرہ چہ پاک والے او زیات ثواب پہ ہف سرہ حاصلوی یعنی د زکوۃ تہ معنی لغوی مراد دہ۔ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ د دوبارہ ذکر کرو دپارہ د امر د نیت او ارادے یعنی فرض نقل ہر عبادت پہ نیت باتدے پتا دے۔ الْمُضْعِفُونَ یہ دُنیا کیں مال یے زیاتیری ظاہر او برکات یے ہیریگی او یہ اخرت کیں ثواب ہیر حاصلیگی۔

۳۱۔ د اہم دلیل عقلی دے او ترغیب دے چہ یہ ہر عبادت کیں ارادہ د وَجْهَ اللَّهِ کوئے حکمہ حقہ پہ تاسو باتدے انعام د خلق او درزق کریدے

۳۱

فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ يَمَّا كَسَبَتْ أَيُّدِي النَّاسِ

په اډچه او لوندۍ کیں په دجه د هغه گناهونو چه کړي دي لاسونو د خلقو

لِيَذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا

دپاره د دے چه او منکوي دوی ته بعض سزا د هغه عملونو چه دوی کړي دي

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيرُوا

دپاره د دے چه دوی اوکړي طاعت د الله تعالی ته . ته اویا اوکړي

فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

په مکر کیں نو اوکړي چه څنگه دوا انجام

الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ

د هغه کسانو چه دوی نه مخکین وو ډیر د هغوی نه

اولاد وکړ او احياء دپاره د تخويف ذکر کړيدی او بيا ئې په دے باند دے رد د شرک صراحة پنا کړيدے او مسئله د توحيد ئې ذکر کړے ده .
سُبْحٰنَہ کیں اشاره ده چه د الوهيت حقه او د شرکت په منځ کیں عقلی منافات دے او تعالی کیں اشاره ده چه الله تعالی اوچت دے او بره دے او شرکاء چه ټول مخلوق کوږ دی دوی الله تعالی ته نشي رسيدے .

۴۱ . په دے ايت کیں تخويف د نبوی دے سره د ذکر کولو د سبب د عذاب نه ، الفساد نه مراد نقصان په هره فايده کیں . فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ : هغه طوقانونه چه په هغه سره جهازونه کشتی غرق شي . ډیر موجوده چه جهازونه نشي چلیدلے . دواب د سمندر هلاکيدل د بیکار کميدل . د باران نه کيدلو د وچ نه ملغلرے په صدقونو کیں نه جوړيدل وغيره دا عنايونه په سمندر کیں رائج .

يَمَّا كَسَبَتْ ، دارنگ په سورة شوري ۳۳ کیں هم دی او د سزا د بعض عملونو ده نو که مؤمنان وی نو د بعض نه ورته الله تعالی معافي اوکړي او که کافران وی یا مؤمنان گنهکاران چه توبه او نه باسي نو تور عذاب ورله برخ کیں او اخير کیں ورکوي . يَرْجِعُونَ مراد د دے نه توبه کول په زړه کیں او په ژبه سره د پريخودولو د گناه نه .

مُشْرِكِينَ ۴۲) فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ

مشرکان دو - نو برابر کره مخ خیل دین پوخ ته

مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدٍّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

مخکن دده ته چه رایشی دیر چه نه به وی دایسی دهغه د الله د طرفه

يَوْمَئِذٍ يَصْدَحُّ عُرْوُنَ ۴۳) مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ

په دغه ورځ به تکره شی خلق - چاچه کفر کړی دے نو په هغه باندې به سزا

۴۲ - د تاکید دے د تیر شوی ایت په ذکر د عذابونو د تیر شو لے منکرینو سره
کان اکثرهم مشرکین یعنی لو لے سبب د عذابونو شرک وړ او په بعض قومونو
باندے د نورو گناهونو د وچ ته هم عذابونه راغله دی.

۴۳ - د دے ایت ته تر اخر د سورت پورے اخری باب دے په دے کس امر دے
په ټینګیدلو سره په توحید باندے او تخویف اخروی او بشارت مختصر ذکر کوی
په درے ایاتونو کس. بیا عقلی دلیلو ته پتکه ذکر کوی ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱
او دعوی د سورت په ۵۲ کس او زجر منکرینو ته په ۵۳ کس او تسلی نبی صلی الله علیه
وسلم ته په ۵۴ ۵۵ کس بیا تخویف اخروی په ۵۶ ۵۷ ۵۸ کس او زجر په انکار د قرآن سره
په ۵۹ ۶۰ کس او اختتام ذکر کوی په تسلی سره چه متعلق دے د اول د سورت
سره په ۶۱ کس. په دے (۶۲) کس حکم کوی په اقامت د دین د پاره د دفع کولو
د عذاب چه مخکن ایاتونو کس ذکر کړے شو. او اقم وجهک للدين القیّم
ته مراد ټینګیدل دی توحید باندے سره د مخالفت د اعمالو د مشرکانو ته. هر
کله چه دلیلو ته یے په توحید باندے ډیر بیان کړل او د مشرکانو قیام یے هم
ذکر کړل اولو لے سبب د عذاب یے ذکر کړو چه شرک دے نو دهغه ته
معلومه شوه چه دین د توحید قیّم (رکک) دین دے. د دے وچ ته په دے
ایت کس د دین سره یے قیّم راوړو. لا مَرَدٍّ د امصدر می دے. من الله دا
متعلق دے یأتی پورے یعنی راسی به دا ورځ د طرف د الله تعالی ته یا متعلق په
محذوق پورے چه مَرَدٍّ په هغه باندے دلالت کوی یعنی رشی واپس کول هغه لره
هیڅوک د الله تعالی ته یا متعلق دے په مصدر پورے یعنی ریشته واپسی دهغه د
طرف د الله تعالی ته یَصْدَحُّ عُرْوُنَ کس د دلو جدا کیدل مراد دی صداع دلالت کوی په
شق باندے اشاره ده چه یو بل نه پوره جدا شی.

كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلْ صَالِحًا قَلِيلًا نَفْسِهِمْ

دَکُفَر دَهَقه وی او چاچه عمل کرے وی موافق دَسْت سره نو ددی خیالو ځانونو لره

يَهْدُوْنَ ۴۴ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا

بِهْدُ ځائے تیار وی دپاره ددے چه بدله درکړی هغه چاته چه ایمان یې راوړے د

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ ۴۵ اِنَّ

او عملونه یې کرے دی دَسْت موافق د فضل خپل ته یقیناً الله تعالی

لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ۴۶ وَمِنْ اٰيَاتِهِ

ته خوښوی کا قراتو لره . او بعض ددلیاتو د توحید او د قدرت دالله تعالی

اَنْ يَّرْسِلَ الرِّيَّاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُنْذِرَكُمْ

داچه رالیری هواځانے زیرے ورکوونکي او دپاره ددے چه اوسکوی تاسوته

مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِيَجْزِيَ الْفُلْكَ بِاَمْرِهِ

څه حصه د رحمت خپل ته او دپاره ددے چه روانے وی کشته په حکم د الله تعالی سره

وَلِيَتَّبِعُوْا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۴۷

اودے دپاره چه اولتو د فضل دالله تعالی ته اودے دپاره چه شکر اوکړے تاسو .

۴۴. په دے کس ددوارو دلو ذکر دے په تخويف او بشارت سره. يَهْدُوْنَ

ځائے دارام تیاروی د ځان دپاره په قبر کس او حشر کس. مَنْ عَمِلْ صَالِحًا

دلته عمل عام دے عقیدے (ایمان) او اعمالو ته شامل دے.

۴۵. داهم متعلق دے په تیرشوی ایت پورے په لف نشر غیر مرتب سره.

لِيَجْزِيَ متعلق دے په یمهدون پورے. مِنْ فَضْلِهِ اشاره ده چه جزاء محض فضل

دالله تعالی دے. په الله تعالی باندے واجب ته ده. اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ متعلق دے

فَعَلِيْهِ كُفْرُهُ پورے.

۴۶. دابل دلیل عقلی دے او په دے کس وجه د لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ده یعنی کافر

د ښکاره ایاتو ته منکر دے او د هواځانو د رالیرلو یې پخه فایده ذکر کړیدی

اول بشارت په باران سره دویم رحمت او مراد تربیته او په اوونے بوتي او په هغه

سره خوراک څکاځک وغیره دی دریم چلیدل د کشتو په هواځانو (پاتے په بل مخ)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى

اد یقیناً لیبرے دی موتی ستاتہ پواندے رسولان

قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنْتَقَمْنَا

قومون دھوی تہ نو داوڑ یے دوی تہ بیکارہ احکام نو بدالہ واغستلہ موتی

مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا

د مجرماتو تہ او دے ضروری

عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۷﴾ اللَّهُ الَّذِي

پموتی باندے مدد کول دے مؤمنانو سرہ۔ اللہ تعالیٰ خاص حقہ ذات دے

يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيُبْسِطُهُ

چہ رالیری هواکانے نو را اوچتہ کری دریغ نو خورے کری هے لہہ اللہ تعالیٰ

فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا

پہ برہ طرف کنیں غہ رنگہ چہ ادغوری اوکری اللہ تعالیٰ داوری پکڑے لاندہ باندے

فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ فَإِذَا

نودیتہ تہ ٹاخکی دیارن چہ لاؤخی دمیغ دھتہ تہ نو کم وخت

سرہ لیکن پہ امر دے اللہ تعالیٰ سرہ خلورم طلب دے رزق پہ بحری سفر سرہ پنجم
شکریہ دغہ انعاماتو باندے۔

۴۷۔ ہر کلا چہ ظاہری انعامات یے ذکر کپل نو اوس باطقی انعام ذکر
کوی او مقصد پکیں تائید دے دعوی دے سورت دے۔

حَقًّا عَلَيْنَا دَاقِ اللَّهُ تَعَالَىٰ پَہ حَآن باندے لازم کرے دے پہ سبب دے وعدے
چلے سرہ او دیتہ حق تفضلی ویلے کیری داق واجبی تہ دے پشان دوجوب

پہ بندگاتو باندے او دے نصرت یو مثال پہ حدیث دے ترمذی کنیں ذکر دے
(ترجمہ) نیشہ یو مسلمان شخص چہ حفاظت اوکری دے عزت دے یو مسلمان روم

مگر حق دے پہ اللہ تعالیٰ باندے چہ لے کوی پہ دھتہ نہ اور دجہم پہ
ورخ دقیامت۔ بیایے اولوستلو دا ایت وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ۔

أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادَةٍ إِذَا هُمْ

چہ ارسوی هے لره هغه چاته چه اوسواری الله تعالی د بندگانو خپلو ته دغه وخت دوی

يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ

ډیر خوشحاله شي . اگر چه دږ دوی مخکین

أَنْ يَنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٣٩﴾

د راورولو د باران نه په دوی باندې مخکین د دے وخت ته نامیدې کوونکي .

فَانْظُرْ إِلَى الْاَرْضِ رَحِمَتْ اللَّهُ كَيْفَ يُحْيِي

نو ادتوره نښو د رحمت د الله تعالی ته چه څه رنگه تازه کوی الله تعالی

الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ اَلْمُعْجَى

زمکه روستو د اوجیدلو د هغه نه یقیناً دغه ذات ضرور ژوندای کوونک د مړ دے

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا

او هغه په هر څیز باندې قدرت والا دے . او که چرے اولیو موټر

۳۸. د ابل دلیل عقلی دے او مثال د نصرت الیه دے لکه چه روستو د نامیدے د خلقو نه الله تعالی باران او کړی او خلق خوشحاله شي نو دا رنگ روستو د کمزورولې د مومنانو ته الله تعالی به هغوی له نصرت اوقع ورکوی . او په دے ایت کین د ورپه وخت مختلف حالات یې ذکر کړے دی د هغه راپورته کیدل د هغه خوریدل د هغه تهر تهر کیدل د هغه نه باران راوتل . اشاره ده چه دا ټول تصرف د الله تعالی دے او داسه حلا اکثر د سپرلی په موسم کین پیدا کیږی .

۳۹. د اتمه د مخکین ایت ده . د من قبله همیر وریخ ته راجع دے او یا د وخت ته راجع دے او یا قران ته راجع دے یعنی د قران د هدایت ته وړاندې دا خلق د جهل د دج د سوکړے په وخت به ډیر ناامیده کیدل د رحمت د الله تعالی ته . ۴۰. د ابل دلیل عقلی دے او د تیر شوی ایت سره تعلق لری یعنی اشار د باران ذکر کوی ځکه چه دلته د رحمة الله ته مراد باران دے او د انار نه مراد بوټي و نه فصلونه وغیره دی . کيف یحیی دا د انار تفسیر دے . إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ اَلْمُعْجَى دا اثبات د قیامت دے په حیات د زمکه سره روستو د موت د هغه ته په طریق ه د قیاس سره .

رَبِّخَافِرَاوَهُ مُصَفَّرًا ظَلُّوَامِنْ يَغْدِه

سینے نو اُدیق دوی فصل لہ زیر نو شوروبہ شی روستو دَ هف نہ چہ

يَكْفُرُونَ ۵۱ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا

کفر بہ کوی - پس یقیناً تہ اورول تشہ کو لے مروتہ او

تَسْمِعُ الصَّمَّ الدَّاعَاءَ رَاذًا وَلَوْ أُمِدُّ بِرَيْنَ ۵۲

اورول تشہ کو لے کترو تہ بلتہ ہرکلہ چہ دوی اوگرچی شا کوٹوکی -

وَمَا أَنْتَ بِهَذَا الْعَمَىٰ عَنْ صَلَاتِهِمْ

او نہ یئے تہ ہدایت کوٹوکی ہندوتہ چہ راؤیلس دَ سمراخ دَ هغوی تہ

۵۱۔۔ دا زجر دے یعنی سرہ دَ نعمت دَ یاران او دَ فصلونو تہ کہ چرتہ دَ دوی دیدو
عملونو یہ وجہ سرہ پہ دغہ فصلونو باندے سینے دَ عذاب راشی او مپراوے
او زبیرشی نو دوی توبہ تہ او یاسی بلکہ کفر کوی۔

فائدہ:۔ دَ فائدے ہوا گلے اکثر یہ صیغہ دَ جمع سرہ ذکر کیڑی
ریاج لکھ چہ مخکن دوہ ایا تو تو کیں یئے ذکر کرو۔ او دَ عذاب ہوا مفرد ذکر
کیڑی او دَ دے وجہ دادہ چہ دَ رحمت او فائدے ہوا گلے پیرے وی او دَ
عذاب سینے کلہ کلہ وی۔

۵۲۔۔ ہرکلہ چہ دَ دلیونو تہ دَ مخالفینو انکار یئے (پہ تیرشوی ایت کیں)
ذکر کرو تو اس یو اعتراض دفع کوی یعنی کہ خوک اعتراض او کری چہ
دا انکار دَ دوی دَ وجہ دَ نقصان دَ دلیونو تہ دے توجواب او شوچہ دلیونو تہ خو
پورہ مؤثر دی حُک کہ چہ مؤمنان تری تہ فائدے اخلی لیکن پہ منکرانو کیں موانع
دَ دوی دَ طرف نہ موجود دوی حقہ داچہ دوی بول حواس حُان لہ بے کارہ
کرے دی دَ مرو پشان یا بعض حواس یئے بے کارہ کرے دی بلکہ کوٹ
یا ہوند۔ سورۃ نمل کیں دَ انک لا تسمع تہ رواندے ایا تو تہ پہ اِنَّ سرہ
مصدر تیر شوے وو نو حُک کہ پہ ہفہ سورت کیں یئے پہ اِنَّ سرہ راوے وو
او دارنگ حقہ علت وو دَ پارہ دَ ماقبل او پہ دے سورت کیں دا تقریع دہ پہ
ماقبل باندے او پہ تقریع باندے قاء داخلیدی۔ او پہ دے سورت کیں قاء پرکا
۳۸ ۳۹ ۴۰ کیں ہم ذکر کرے دہ۔

فائدہ:۔ ہرچہ دَ مرو اقہام (پوہہ کول) ممکن نہ دے تو حقہ یئے اول

إِنْ تَسْمِعِ إِلَّا مَنْ يَوْمَ مَنْ يَأْتِنَا فَهُمْ

اور دل نہ تھے کہو تہ مگر ہفتہ چاہتے یقین لری پہ آیا تو تو زبون نو دوی

مُسْلِمُونَ ۵۳ أَلَلَهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ

حکمونہ منی ۔ خاص اللہ تعالیٰ مقہ ذات دے چہ پیدا کرے بے تاسو د

ضَعِيفٌ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعِيفٍ

کمزور تہ بیا بے کرکھو لے دے روستو د کمزور تہ

قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعِيفًا

طاقت بیا بے کرکھو لے دے روستو د طاقت تہ کمزوری

ذکر کردیا ذکر افہام دیر سخت دے نوہقہ بے ورپے ذکر کرو بیادہوند
لر سخت دے نوہقہ بے روستو ذکر کرو نوپہ دے تشبیہاتو کین تنزل
دے داعی تہ ادنی تہ اشارہ دہ چہ د قرآن تہ ہقہ شوک قائداہ اغتے شی چہ پہ تلو
حواسو سرہ ورتہ توجہ او کری۔ او دارنگ پہ دے درے تشبیہاتو کین ذکر افہام
ہقہ درے حالتو تہ اشارہ دہ کوم چہ پہ رَحْمَةً اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰی سَمْعِهِمْ
وَعَلٰی اَبْصَارِهِمْ غَشَاوَةٌ کین ذکر دی۔

مَسْئَلَةُ دَسْمَاعِ مَوْتِي :- (چہ مری د دنیا والو خبرے اور ی اوکے نہ اور ی)

مقام دے مسئلے رد مرو تہ اور بدل خبرو د ژوتدو لری دا اتفاق مسئلہ وہ۔ قول د
امام شافعی رحمۃ اللہ او د امام احمد رحمۃ اللہ تعالیٰ پہ معنی د این قدامہ ۱۱۱ او پہ
تکملہ د شرح مہذب للنووی ۱۱۱ کین ذکر کردی او د ہقوی دلیل بے ایت
د سورة فاطر وما انت بسبع من فی القبور ذکر کرے او د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ
پہ الکوکب الدری شرح الترمذی ۱۱۱ کین او پہ تفسیر مواہب الرحمن ۱۱۱ او
تفہیم المسائل ۱۱۱ کین ذکر کرے دے او دارنگ پہ تفسیر د ایت اغما یستجیب
الذین یسمعون والموتی یبعثہم اللہ (۱۱۱ سورة انعام) تفسیر خازن ۱۱۱ تفسیر
نیشاپوری ۱۱۱ تفسیر ابن جریر ۱۱۱ کین لیکلی دی چہ مری نہ اور ی۔

او دارنگ فتح القدیر ۱۱۱ کتاب الجنائز کین ویلے دی چہ د اکثر و علماء احناف قول د
دے۔ دارنگ عینی پہ عمدة القاری ۱۱۱ کین لیکلے دی چہ مری نہ اور ی۔
شیخ رشید احمد گنگوہی لیکلے دی چہ دا قول د عائشہ رضی اللہ عنہا او ابن عباس
رضی اللہ عنہما دے او دا قول د ملا علی قاری دے ۱۱۱ (ریاتے پہ بل مخ)

شرح فقہ اکبر ص ۱۵۹ اودا قول دے تفتازانی دے شرح مقاصد ص ۱۱۳. اودے دے
تہ علاوہ نورہم دے فقہاء محدثینو دا قول دے کہ خوگ اعتراض اوکری چہ
عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہ (دے حدیث قلیب یدار) پہ وجہ دے قائل دے
نہ معلومہ شوہ چہ مسئلہ کین دے صحابہ کرامو اختلاف وڈا. اول جواب دا دے چہ
ہر کدہ عائشہ رضی اللہ عنہا دے حدیث مقصد بیان کروو ابن عمر رضی اللہ
عنہ دے جواب نہ دے کرے نہ اختلاف ختم شو. دویم جواب دا دے چہ دایو
منصوصی موضع کین ابن عمر رضی اللہ عنہ قائل دے.

ہاں اختلاف دے اہل علمو پہ دے کین شہ چہ مواضع منصوصہ کین سماع ثابتہ
اوکہ نہ دہ. اکثر احقاق وغیرہ مواضع منصوصہ کین ہم دے سماع قول نہ دے
کپے بلکہ دے تاویل نہ یے کریدی لکچہ روستو بہ ذکر کپے شی.
او بعض اہل علم صرف پہ مواضع منصوصہ کین دے سماع قائل دی لکچہ اہام بخاری او
صاحب دے فتح القدیر پہ سماع دے قرع النعال قائل دی او شیخ الاسلام ابن تیمیہ او ابن
قیم رحمہما اللہ ہم پہ مواضع منصوصہ کین قائل دی او دارنگ علامہ الوسی مفسر
ذروح المدنی او شاہ انور شاہ کشمیری مصنف دے فیض الباری شرح بخاری ہم پہ مواضع
منصوصہ کین دے سماع قائل دی. او مواضع منصوصہ صرف درے دی یو سماع دے قرع
النعال دویم حدیث یدار دا دواہرہ صحیح احادیث دی او دریم حدیث دے سلام دے چہ
پہ ہفے کین ذکر دے اوریدلو دے سلام او جواب ورکول دی لیکن ہفے حدیث
صحیح نہ دے لکچہ روستو بہ ذکر کپے شی او خوگ چہ دے مری دے ہر وخت
دے اوریدلو عقیدہ لری تو دے ہفے صحیح دلیل نیشہ تو دا عقیدہ دے بداعت دہ او کلاہ
چہ دے دے عقیدے دے وچ دے مری نہ شفاعت خواہی نو دا شرک تہ ذریعہ دہ او کلاہ
چہ دے مری نہ حاجت پورہ کیدال خواہی نو دا خو بلکل شرک حقیقی دے. دلیل دے
مرو دے نہ اوریدلو انک لا تسمع الموتی (سورۃ نمل) فانک لا تسمع الموتی (سورۃ روم)
وما انت بسمع من فی القبور (سورۃ فاطر) آیا تو تہ دی. طریقہ دے استدلال یے دا
دہ چہ اللہ تعالیٰ پہ دے آیا تو تو کین تشبیہ دے کافرانو (عنادیانو) دے مرو سرہ ورکپیدہ
پہ نہ اوریدلو کین لکچہ چہ پہ دے باندے تفسیر ابن جریر دے دے ایت دے
لاندے تصریح کپے دہ او تور مفسرینو ہم او صاحب دے فتح القدیر ہم) او
وجہ شبہہ پہ مشبہ بہ کین زیاتہ وی یا مشہور وی نو معلومہ شوہ چہ مری نہ اوریدلو
پہ دے کین استدلال دے پہ اشارة النص سرہ او ہفے ہم یقینی دے اچر چہ
عبارة النص دے آیا تو تو بیان دے نہ اوریدلو دے عنادیانو دے بیابہ دے استدلال

باندے خو اعتراضونہ دی دھتے جو ابونہ لیکے کیدلے شی۔ اول اعتراض پہ دے
ایاتو تکیں تقی د اسماع دہ تقی د سماع خونہ دہ؟ اول جواب دادے چہ عائشہ رضی اللہ
عنہا پہ دے سرہ دلیل نیولے دے دپارہ د نہ اوریدلو دمرد او هغه اهل لغت
عربیہ دہ نو کہ دا استدلال صحیح نہ وے نو هغه پرے وے استدلال کوؤ۔
دویم جواب سماع مطاوع او تابع راثر دے دپارہ د اسماع او پہ تقی د مطاوع
سرہ تقی د مطاوع ضرور راخی۔ دویم اعتراض اسماع پہ معنی د پیدا کو لو د سماع
او د توفیق ور کو لو دہ لکہ چہ انتک لا تنهید من احببت کیں را غلے دی؟
جواب اول خو دلیل نیول د عائشہ رضی اللہ عنہا دے۔ دویم جواب الزامی دادے چہ
ورپسے فرمائے دی ان تسبح الا من يؤمن تو ایاد لہ د معنی صحیح کیوی؟
چہ تہ سماع نشے پیدا کو لے مگر هغه چالوہ پیدا کو لے شے چہ ایمان لری
دا معنی خو باطلہ دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم خو هیچا لہ تہ سماع پیدا کو لے شی
او تہ توفیق ور کو لے شی۔ دریم اعتراض دا تشبیہ صحیح تہ وہ حککہ چہ مری تہ
اوری او کافران اوری خو قایدے تربتہ نشی اغستے نو معلومہ شوہ چہ مری اوری
خو قائمہ نشی اغستے؟ اول جواب استدلال د عائشہ رضی اللہ عنہا دے۔ دویم
جواب الزامی دے چہ هر کله مرے اوری خو قایدہ نشی اغستے نو دھقوی سرہ
خبرے کول عبث کار شو او عبث کار کول ناجائز دی۔ دریم جواب دادے چہ
تشبیہ صحیح دہ حککہ وجہ شبہ جنس تہ اوریدل دی او دھتے دہ نو دے دی بو تہ
اوریدل مطلقاً او دویمہ نو دہ تہ اوریدل پہ طریقہ د عدم انتفاع سرہ نو جانب د
مشبہ بہ (یعنی مری) کیں تہ اوریدل دی او پہ جانب د مشبہ (کافرانو) کیں تہ
اوریدل پہ طریقہ د نفع اغستلو لکہ زید کالا سد کیں وجہ شبہ شجاعت دے لیکن
پہ اسد کیں شجاعت د افتراس (خلق شلول او خول) دی او پہ زید کیں صرف
شجاعت دے او تشبیہ صحیح دہ۔ خورم جواب الزامی دے چہ دا اشکال خو ورپے
جملہ کیں ہم لازمیکو ولا تسمع المم یعنی کو تر هغه وی چہ هیت تہ اوری او حال
دا چہ تشبیہ د کافرانوئے ورسرہ کپے دہ نو دے دے حخہ جواب دے؟ نو هغه جواب
پہ پہ اولہ جملہ کیں ہم کیدے شی۔

خورم اعتراض بعض مفسرینو د ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ روایت کریدے چہ مراد
د موتی تہ موق القلوب دی یعنی چہ زرونہ یے مرہ وی او هغه خو کافران دی؟
جواب دادے چہ یہ اشاره النص دے (چہ هغه د عبارت د زوندا ش نہ معلومیکو)
اول عبارت النص دے (هغه چہ مقصد عبارت د چلیدلو وی) رپاتے پہ بل مخ

اور اچھا چہ چا ذکر کرے دے نو د عبارت النص پہ لحاظ سرہ او استدلال د تہ
اوریدالو پہ لحاظ د اشارۃ النص سرہ دے بعضو خلقو اعتراض کرے دے چہ فقہاؤ
د مرو د تہ اوریدالو مسئلہ پہ باب د قسم کیں ذکر کریدہ او ہر کلا چہ بتا د قسمو تویہ
عرف باندے وی نو د دے تہ تہ معلومیگی چہ مرے بلکل تہ اوری۔ اول جواب
دادے چہ فقہاؤ د مسئلہ پہ باب د تلقین د مری کیں او د سلام د جتازہ کیں ہم
ذکر کریدہ لکہ فتح القدیر او بحر الرائق کیں۔ دویم جواب چہ ہر کلا پہ عرف کیں
تہ اوری، نو معلومہ شوہ چہ شرعاً ہم تہ اوری، حکہ چہ عرف خلاف د شرع تہ
معتبر تہ وی خاص طور پہ شرعی مسائلو کیں، دریم جواب دادے چہ پہ مغنی د
ابن قدامہ او پہ تکملہ د شرح مہذب کیں د دے مسئلے دلیل یے دا ایت ذکر
کرے دے وما انت یسمع من فی القبور عرف یے تہ دے ذکر کرے ہفتہ احادیث

چہ د ہفتہ دلیل تیوے کیدیشی دیارہ د اثبات د سماع موتی او د ہفتہ جوابو تہ!
حدیث اول۔ سماع المیت قرع النعال ربیعہ مرے چہ دفن کرے شی او خلق ترینہ
واپس راروان شی نو دے کشار د پیزار اوری چہ دغہ وخت ورتہ ملائک د سوال
و جواب راشی اہ) اول جواب دادے چہ دا خاص دے پہ وخت د دفن پورے
کوم وخت چہ کیغولے شی پہ قبر کیں لکہ چہ دا قول د ابن ہمام دے اودا قول
دامام بخاری رحمۃ اللہ ہم دے۔ دویم جواب دادے چہ دا جملہ تجزیہ دہ ظاہراً او
تعلیقیہ دہ معنی دا شوہ یعنی لوکان حیاً پہ کیں پت دے کہ دا شخص ژوندے وے
نو اوریدالو پہ یے کرے وے۔ اودا تعلیق د دے وچے تہ دے چہ ملائک کو تراوسہ
پورے دہ تہ روح تہ دے راوے نو دے خہ رنگہ اوری اودا قول د ملا علی قاری
پہ مرقات شرح مشکوٰۃ ص ۱۹۴ کیں نقل کرے دے۔

دریم جواب دا تمثیل دے د زر را تلو د ملائکو وے مری تہ دیارہ د سوال و جواب
یعنی دا ملائک دا سے زر راخی کہ دے ژوندے وے نو د دے خلقو د پیزار کشار
بہ یے اوریدالو وے د وچے د نزدے والی د ہفتہ تہ دارنگ پہ الکوکب الدری
ص ۳۱۱ کیں ذکر کرے دی۔ خلو رم جواب۔ عبارت د دے حدیث اے یسمع قرع نعالہم
دے یعنی یسمع صیغہ د مجہول دہ او قرع مرفوع دے نائب قاعل دے۔

پنجم جواب دادے چہ اوریدالو کشار د پیزار مستلزم تہ دے اوریدالو د خبر و لرہ
حکہ چہ یو شخص د کو پے د چت د پاسہ کجی او دروازے بندے وی نو لاندے
شخص د دے دینو د گر خید لو کشار اوری لیکن خبر یے تہ اوری اودا بیکارہ
خبرہ دہ۔ شپہرم جواب دادے چہ د دے حدیث پہ سند کیں یو راوی

عبدالاعلیٰ بن عبدالاعلیٰ دے او پہ دے کیں کلام دے لکھ چہ لسان المیزان
ص ۹۹ کیں نقل دی۔

حدیث دویم۔ حدیث د قلب بدر دے ربیع خوارس مشران د قریش و کافران
لہ پہ کوئی کیں او غور جو لے شو او بیا ورسره دے ورے روستو رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم خبرے او کپے، (ا) اول جواب دادے چہ عائشہ رضی اللہ عنہا
دے مراد پہ علم سرہ بیان کرے دے یعنی دامری پہ ہفتہ عذاب باندے
پوہیری کوم چہ مادوی تہ خبر ور کرے وؤ او سمع پہ معنی د علم سرہ راتلے شی
او عائشہ رضی اللہ عنہا دلیل تیوے دے پہ ایت د قرآن سرہ۔ او امام بخاری پہ ص ۹۹
کیں ذکر کرے دی۔ دویم جواب دادے چہ دامعجزہ دہ او خاص دہ پہ
نبی صلی اللہ علیہ وسلم پورے او دلیل پہ دے باندے قول د قتادہ دے چہ
امام بخاری پہ ص ۹۹ کیں نقل کرے دے چہ اللہ تعالیٰ دے وخت دوی لہ ژوندی
کپل دے دے دپارہ چہ قول د نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ واوروی۔ دریم جواب
دا مختص دے صرق پہ دے کسانو پورے کوم چہ قلب بدر تہ یے غور جو لے وؤ پہ
دلیل د الفاظ د تخصیص سرہ چہ راغے دی پہ دے حدیث کیں ما اتم باسمہ لما قول
مہم یعنی قول تخصیص یے کریدے۔

حدیث دریم۔ حدیث د سلام پہ قبرو تو باندے پہ صیغہ د خطاب او حرق ندا اوریدے
اول جواب دادے چہ صرق خطاب مستلزم د اوریدلو تہ دے او دے دپارہ پہ
عربے کیں دیر شواہد موجود دی قرآن کریم سورۃ صافات ص ۹۹ کیں خطاب
شتہ او اوریدل نیستہ او دارنگ حرق د ندا اوریدلو لہ مستلزم تہ دے، عرب
پیر کرے ندا د نور مقصد و دپارہ مستعلوی او مری تہ ندا پہ نیز د عربو او نحو یانو
د ندا یے (ویر کونو) دپارہ وی پہ ہفتے کیں اورول مقصد نہ وی۔ دویم جواب دادے
چہ د اسلام د تحیہ نہ دے اوریدل او جواب تہ غواری بلکہ سلام پہ مری باندے
دعا د سلامتیا وی دارنگ بھرا لایق، ص او لخطاوی ص ۹۹ کیں لیکے دی۔

حدیث خورم۔ حدیث د سلام پہ قبر باندے چہ قبر والا یے پیڑی او جواب د سلام
ورکوی؟ جواب دادے چہ دا حدیث ضعیف دے پہ دے کیں ابن سیمان راوی
دے، میزان الاعتدال او تہذیب التہذیب کیں یے دے تہ کذاب او وضع ویلے
دی او بل راوی یحییٰ بن یمان دے او ہفتہ تہ ہم میزان اعتدال لیس بالقوی
ویلے دی او دارنگ آلوسی پہ تفسیر روح المعانی کیں دے ایت پہ تشریح کیں
او الصارم المتکی ص ۱۸۷ کیں دے حدیث تہ ضعیف ویلے دی۔ (پاتے پہ بل مخ)

وَسَيِّئَةٌ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ

او بویا دالے پیدا کوی خہ چہ او غواری او خاص اللہ تعالیٰ پہ ہر خہ پوہہ

الْقَدِيرُ ۵۷ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ

او قدرت والا دے . او پہ کومہ وُخ چہ قیامت قائم شی قسم نہ بہ کوی

الْمُجْرِمُونَ ۵۸ مَا لَيْتُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ

مجرمان تہ دو ایساں شوی دوی زیات د ساعت تہ دغہ شان

تنبیہ تفسیر ابن کثیر کنیں پیر احادیث ذکر کرے دی چہ دلالت کوی پہ اور بیاد د مپرو
باندے ؟ اول جواب دادے چہ پہ ہف کنیں ہیخ حدیث صحیح متصل تیشہ پہ بعضو
د ہف باندے تفسیر ابن کثیر روح المعانی کنیں حکم د ضعف کرے دے او دھریو
پہ سند باندے کلام کولو سرہ دیر او گد والے راجی ٹککہ مونہ اختصار او کرو . دویم جواب
دادے الشیخ محمد تسیب الرفاعی پہ مختصر د ابن کثیر ص ۳۶۳ کنیں ویلے دی چہ پہ نسخہ د
ابن کثیر طبع بیرونی دارالاندلس کنیں زیاتے راغلے دے (د دغہ احادیث و اھیو) پہ
بلہ نسخہ د ابن کثیر کنیں دس (د خان نہ داخل) کرے شویدے شان د ابن کثیر
د دے تہ اوچت دے .

فَإِنَّمَا ۵۹ حافظ ابن حجر فتح الباری کنیں عائشہ رضی اللہ عنہا رجوع ذکر کریدہ ؟
اول جواب دادے چہ ابن حجر دا پہ شک سرہ ذکر کریدے (فان كانت محفوظة)
دویم جواب دادے چہ پہ دیکنیں یو راوی یونس بن بکیر دے او ہفہ تہ پہ
تہذیب التہذیب ص ۳۳۳ کنیں یے ضعیف او یے حجتہ ویلے دی .
دریم جواب د دے پہ سند کنیں محمد بن اسحاق دے او ہفہ تہ امام مالک او ہیشام
او سلیمان ثنی وغیرہ کذاب ویلے دی . نو معلومہ شوہ چہ اثبات د سماع موٹی د پارہ
بغیر حدیث قرع النعل او حدیث قلیب بدر تہ بل ہیخ صحیح حدیث نیستہ او د
ہفہ دوارو جواب د تخصیص یا تاویل ذکر کرے شوے دے نو پس د دے
تہ صرف د رجالو او د اشخاصو پہ اقوالو (بے دلیلہ) سرہ دھوکہ کیدل تہ دی پکار .
س ۵۹۰ دا بل دلیل عقلی دے او پہ دیکنیں انقلاب د حال تو د انسانو ذکر کوی . او تیر شوی
ایت سرہ ربط دادے چہ اسماع او ہدایت د دے وچ تہ د اللہ تعالیٰ پہ اختیار او
قدرت کنیں دے چہ دا انقلاب د حال تو چہ پہ دے ایت کنیں ذکر دے دا ہم
د اللہ تعالیٰ پہ اختیار کنیں دے . منی ضعیف مراد تربیہ لطفہ دہ چہ کمزور او بہ دی

كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿۵۵﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

دوی او پریدلے کیدال د حق تہ ۔ او اوپہ دایق ہفتہ کسان چہ ویکے شوبہ علم

وَالْإِيمَانِ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ

او ایمان یقیناً وقت تیر کپے دے تاسو پہ لیکے شوبہ (تقدیر) د اللہ تعالیٰ کین

إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ ۚ فَبِذَا يَوْمُ الْبَعْثِ

تورخ د دوبارہ ژوند پورے تو دا درخ د دوبارہ ژوند دہ

وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۶﴾

لیکن تاسو دے چہ پوهه هم تہ لرله ۔

لکه چہ سورة مرسلات ۳۲ کین (مراء مهین) ویلے دی یا مراد ترینه حالت ضعیفه دے په ایت او د ولادت کین من په معنی د قی دے . من یعنی صغیر اسم ظاهر په ذکر کړو په دے کین کمزور په طفولیت ته اشاره ده چہ هغه ضعیف د اندامونو دے . او قوت ته مراد طاقت د خواند دے . من یعنی قوۃ په دے کین طاقت د عقل او پوه ته اشاره ده . صغیراً د دے ته مراد ضعیف د ټولو قوتونو دے و شیبه د دے ته مراد بیکاره اثر د بودا والی دی چہ سپین ول د ویتیت دے .

۵۵ . په دے کین تخویف اخروی دے . یعنی د تیر شوی ایت نه معلومه شوه چہ دے انسان په دنیا کین تر بودا والی پورے عمر او ژوند تیر کړی دے لیکن ذهیت او ذرعب د قیامت د وچ ته یا د ضد او عناد د وچ ته په دوی انکار کوی او قسمونه په کوی او دارنگ حال د دوی په سورة احقاف ۳۵ او په سورة نازعات ۳۷ او په سورة طه ۱۷ او په سورة مؤمنون ۳۱ کین ذکر دے . کذلک کانوا یؤفکون یعنی په دنیا کین دوی د حق د خبر نه او پریدلے وو په جهل او ضد کولو سره د حق شان په ورخ د قیامت کین هم دی .

۵۶ . دارد دے د دوی په دغه انکار باندے . اوتوا العلم والایمان هر کله چہ ایمان تفصیلی بغیر د علم قرآن اوسنت ته نه حاصل یگی د دے وچ ته علم یی په ایمان باندے مخکین کړو . فی کتاب اللہ کتاب ته مراد تقدیر دے یعنی په هغه عمر او رزق وغیره کین چہ الله تعالی ستاسو د پاره مقرر کړی وو یا مراد د کتاب ته علم د الله تعالی دے او په دے کین احوال د قیر او برزخ هم داخل دی .

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْدَارَتُهُمْ

نہ پہ دفعہ ورج نہفج بہ نہ ورکوی ظالمانو تہ بھانے د حقوی

وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۵۷﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا

او نہ بہ د دوی تویہ قبولے شی - او یقیناً بیان کریدی موتی

لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ

خلقو تہ پہ دے قرآن کتب د مرسم بیان تہ

وَلَكِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ

او کہ چرے تہ راویہ دوی تہ یوالیت نو یقیناً وائی حقہ خوک

كَفَرُوا وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿۵۸﴾

چہ کفر یے کرے دے چہ تاسونہ یے مگر باطل پرست یے -

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ

دغسے مہر دئی اللہ تعالیٰ پہ زیوہ د حقہ چاچہ

۵۷۔۔ داہم تخویف کتب داخل دے یعنی روستو د شہادت کولو د اہل علمونہ د دوی ہیج بھانہ منظورہ نہ دہ۔ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ دا دعتبی تہ ماخوذ دے پہ معنی د رجوع کولو سرہ او مراد د رجوع تہ تویہ کول دی یعنی د دوی تہ یہ تویہ نہ طلب کییدی یا د عتاب نہ دے او استفعال د پارہ د سلب دے یعنی ازالہ د عتاب (حق کان) او مراد ترینہ رضا کول دی یعنی د دوی تہ یہ رضا کیدال نشی کیدے۔

۵۸۔۔ پہ دے کتب اول ترغیب دے قرآن تہ او آخری زجر دے متکریوتہ یعنی عذار ورتہ کہ تفع نہ ورکوی چہ اللہ تعالیٰ د قرآن پہ دریعہ د دوی عذار زائل کرے دے او بیاہم دوی انکار کوؤ۔ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ مراد دے تہ مختلف قسمونہ د بیان دی۔ دلیلو تہ، مثالو تہ، زجرونہ، بشارتو تہ، تخویفات وغیرہ۔

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ہرکلا چہ معجزہ راوہ صرف د پیغمبر کار دے پہ اذن د اللہ تعالیٰ سرہ او بیا ورسرہ مؤمنان ملگری شی نو د دے وج نہ جئٹہم کتب مخاطب یے مفرد ذکر کرو او اِنْ أَنْتُمْ کتب جمع ذکر کرہ۔

لَا يَعْلَمُونَ ۝۵۹ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

تہ پوہیری پس صبر کوہ یقیناً وعدہ دَ اللہ تعالیٰ حقہ دہ

وَلَا يَسْتَخَفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ۝۶۰

او بے ہمتہ نہ کری تالوہ حقہ کسان چہ یقین نہ لری ۔

سنہ ۶۰ :- داتسلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او تفریح دہ پہ قول سورت پاندے
یعنی ہرگز چہ سورت کہیں دلیلو تہ تفصیلی او مثال او زجر و تہ وغیرہ بیان شول
او بیا ہم دا منکرین ضد او عناد کی نو صبر کوہ ددوی پہ انکار پاندے ۔ اودا
ایت متعلق دے دابتداء د سورت سرہ یعنی وَعْدَ اللَّهِ تہ مراد نصرت دے د مؤمنو
سرہ د طرف د اللہ تعالیٰ تہ ۔ وَلَا يَسْتَخَفُّكَ مراد د دے تہ قیے صبرے د وچ تہ
عذاب غویسل دی پہ تلوار سرہ او دعوت او تبلیغ پری خودل دی ۔
تمہ تفسیر سورۃ روم والحمد لله واستغفر الله تعالیٰ

۲
لُقْمَنَ۳۲
الْأَنْهَا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ
لُقْمَنَ
۳۱ مَكِّيَّةٌ

الْم ۱ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ۷

اللہ تعالیٰ دے دے یہ مراد بانٹے بہت بڑھ دے۔ دایا تو نہ دے کتاب وی چہ حکمت تو نہ رک دے

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ لُقْمَانَ

رہ دے سورت دے کتب سرہ پہ دیرو وجوہ سرہ دے۔ اولہ وجہ داچہ سورہ عنکبوت کتب ترغیب و جہاد او دعوت تہ نو سورہ روم کتب دے نتیجہ یے بیان کرہ پہ نصرت او انقلاب سرہ۔ نو اس پہ دے سورت کتب دے جہاد طریقہ بیانیوی پہ واقعہ دے لقمان سرہ چہ پہ دے طریقہ جہاد او کرے شی نو نصرت الہی پہ ہلہ حاصل یگی یعنی لقمان دعوت شور و کرے دے درد ک شرک تہ دارنگی ہفتہ دعوت دے عقیدے او دے اعمالو او دے اخلاق کو کرے دے او دادین کامل دے او دارنگی ہفتہ شور و کرے وہ دے قریب نہ چہ جوئے دے۔ دویمہ وجہ دادہ سورہ روم کتب دے ہفتہ بادشاہانو ذکر یے کرے و چہ دے ہفتوی مجاہدہ صرف دے دنیا دے پارہ وہ او دے ہفتوی دینی امراضو باندے یے رد او کرو نو پہ دے سورت کتب دے غلام حبشی مسکین مجاہدہ دینی ذکر کوئی او دے ہفتہ مدحہ کوئی چہ دے خاوند حکمت و دے دریمہ وجہ دادہ چہ مخکس اثبات دے توحید یے صرف پہ عقلی دلیلو تہ سرہ کرے و نو پہ دے سورت کتب دلیل نقلی دے یوحکم تہ راوی اشارہ دے چہ توحید صرف دے پیغمبرانو مسئلہ نہ دے بلکہ دے حکمت عقلیہ سرہ ہم موافق دے۔

دعویٰ دے سورۃ اثبات دے توحید دے پہ دلیل نقلی سرہ دے عقلی دلیلو تفصیلو تہ او مآخذ دے دعویٰ دے کتب دے اور دے پہ درے قسمو تہ شرک یا تہ دے شرک فی التصرف او شرک فی العلم او شرک فی الدعاء۔

خلاصہ دے سورۃ دا سورت تقسیم دے دوہ بابو تہ۔ اول باب دے ترسہ پورے پہ دے کتب اولہ ترغیب دے قرآن تہ پہ ذکر دے خلورو صفاتو دے قرآن او خلور صفات دے اہل قرآن سرہ تریم ایت پورے بیجا جرد دے منکریتو دے قرآن تہ پہ شہر قباحتو دے ہفتوی سرہ، سرہ دے تحویق او بشارت تہ دے سلا تہ ترسہ پورے

هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝۳۱ الَّذِيْنَ

ہدایت اور رحمت دے ديارہ دُعاستہ کار کو دیکھ کسان دی

يُقِيمُوْنَ الصَّلَاةَ وَيُوْتُوْنَ الزَّكَاةَ وَهُمْ

چہ پابندی کری دے مرغی اور درکوی زکوٰۃ او دوی

بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُوْنَ ۝۳۲ اُولٰٓئِكَ عَلٰی

پہ آخرت پابندی یقین لری دغہ صفتوں والا یہ

هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝۳۳

ہدایت پاندے دی د طرف د رب د دوی تہ او دغہ کسان خاص دوی کامیاب دی ۔

بیا یو دلیل عقلی تفصیلی دے پہ سلاکتیں بیا دلیل نقلی دے د لقمان تہ دغہ
قائدو ديارہ کوم چہ مخکن بیان کرے شوے ترسلا پورے ۔

تفسیر

س۔ د اذ مقطعات تہ دے ديارہ د اظہار د اعجاز د قرآن ۔

س۔ س۔ پہ دے ایا تو کہیں ترغیب دے قرآن تہ پہ ذکر د خلور و صفتوں د

قرآن، چہ کتاب، حکیم، ہدی، رحمت دے او خلور و صفتوں د قرآن والو دی او دغہ

صفتوں تہ اثار دی د صداقت د قرآن لفظ الکی کہیں اشارہ دہجہ قرآن کریم د حکمتوں تہ ہک

دے دے وچ تہ دے مقصد سرہ حکیمانہ ہم موافقت کرے دے۔ اَلْمُحْسِنِينَ

ہغہ چاہے وائی چہ دغوی عقیدہ او عمل مشتمل وی پہ حسن شرعی سرہ یعنی

توحید او اخلاص او اتباع د سنت پکین موجود وی۔ یُوْقِنُوْنَ، تفسیر سراج المنیر

کین ویلے دی چہ داہغہ کسان دی چہ تہ کوی دا سے کارچہ منافی وی د ایمان سرہ او تہ

غافل کیوری د آخرت د یادداشت نہرپ د سترگے پہ قدر ہم ۔

س۔ د اشارت دے پہ سبب د دغہ خلور و صفتوں سرہ او دا سے سورۃ بقرہ س

کین ہم تیر شوے دے او پہ دے کس دیر تاکیدات دی اول لفظ د علی چہ دلالت

کوی پہ اوچت والی او تمکین (کلکیدلو) پاندے۔ هُدًى نکرہ ديارہ د تعظیم دہ۔

وَمِن رَّبِّهِمْ یعنی ہدایت پہ دعویٰ د دروغو سرہ تہ دے۔ الْمُفْلِحُونَ فلاح پہ قرآن

کس پہ بارہ د مؤمنان کس دے تہ وائی چہ د ہر مضرت او تکلیف تہ بچ وی او ہر

مقصد بے حاصل شی او د حالت بقیر د جنت تہ تہ حاصل کیگی او پہ دخول او لہ

د جنت سرہ ملاویری دے وچ تہ د فلاح نہ مراد اول د اخلاص دی جنت تہ

چہ د اور د جہنم تہ یکل یکل بچ وی ۔

وَمِنَ الثَّالِثِ مَنْ يَشْتَرِي لَهُوَ الْحَدِيثُ

اور بعض دے خلقوتہ داسے دی چہ اخلہ بے قایدے خبرے

لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ

دیارہ دے چہ واری خنق دے لار دے اللہ تعالیٰ نہ بغیر دے دلیل نہ

وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ

او سرخوی ہف لہ بوقے دغہ گسان دوی لہ عذاب

مُهِيْنٌ ۝ وَإِذَا تَنَالَىٰ عَلَيْهِ الْإِتْنَا

ذیل کوئے دے او کوم وخت چہ اولوستے شی پہ دے باندے ایاتونہ زمونہ

وَلِي مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَن

او گری لوی کوئے گویا کے دے نہ دی او ریدنی دے ایاتونہ گویا کے

۳۰۔ پہ دے الیت کیں زجر او تخویف دے مخالفینو دے قرآن تہ او دھخوی درے
حالات ذکر دی او اشتراء دے لہو الحدیث۔ مراد دے اشتراء بخو خول او غورہ کول دی
او اشتراء یے ذکر کرے اشارہ دے چہ یہ دے باندے خیل مال ہم قریب توی۔
او لہو الحدیث کیں اضافت پہ معنی دے پت سرہ دے یا اضافت بیانہ دے
او حسن بصری تہ روایت دے چہ مراد دے تہ ہر حقہ شے دے چہ غافل
کوی انسان لہ دے قرآن کریم تہ او دے بندے دے اللہ تعالیٰ تہ تو داخل دی پہ دے
کیں، دے شکیاتو او بدعاتو قہے او فسق و فجور کپ شپ او حقہ عملونہ دے تیوی چہ انسان
لہ دے قرآن تہ غافل کوی او داخل دے پہ دے کیں غتا، مراد دے غتا تہ غزلے او
اولو بے ویل دی کہ دے ہرے ژبے وی او اسباب دے متوب او تی وی وغیرہ۔ او خطیب
شریفی ویلے دی چہ غتا مال لہ ختموی اور پت تعالیٰ لہ حقہ کوی او زہد لہ
بربادوی۔ لیضل کیں اشارہ دے لکے چہ دے گمراہ دے نو تو رخلق ہم گمراہ کوی۔
سبیل اللہ تہ مراد قرآن دے۔ بغیر علم کیں اشارہ دے چہ ہر ضال مضل چاہل دے
ہزوا دے تہ مراد دادے چہ سپک او بے مقصدہ کنزی قرآن لہ او داسیب
او گری دیارہ دے مستعز کو نو دے وچ تہ ہزوا بوقوتہ ہم وائی۔

فِي أَذُنَيْهِ وَقَرَّ أَقْبَسُهُ بِعَذَابِ إِلِيمٍ ⑥

پہ غمگینو ددہ کنیں دروند دے دے نوزیرے ورکرہ دہ لہ پہ عذاب دردناک سرہ .

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

یقیناً عذہ کسان چہ ایمان بے راویے دے او عملوتہ بے کری دی موافق دست سرہ

لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ⑧ خَالِدِينَ فِيهَا

دوی لہ جنوتہ دے نصوتو دی ہیشہ پہ وی دوی پہ ہف کتب

وَعَدَا اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

وعدہ کرے دہ اللہ تعالیٰ یقینی دہ او خاص ائمہ تعالیٰ زور اور او حکمتو والا دے .

۷۔ پہ دے کنیں نور دے قباغ ذکرینو دقران ذکر کوی سرہ د تخویف نہ او پہ دے کنیں ترقی د انکار دہ یعنی پخیلہ خو دے دقران نہ غافل دے لیکن کہ خوک دہ لہ د غفلت نہ بیدار وی پہ بیان دقران سرہ نوینہ لوی کوی . حاصل داچہ دقران د پوہید لو کوشش نہ کوی او بل نہ بے ہم تہ اوری .

فائدہ :- تیرشوی ایت عذاب مہین ذکر کرو او پہ دے کنیں بے عذاب الیم ذکر کرو ، وجہ دادہ چہ اول ایت کنیں کوم عملوتہ بے ذکر کریدی پہ ہف کتب اہانت د کتاب اللہ دے د طرف د دے کافرنہ تو سزا بے پہ عذاب مہین سرہ مناسب دہ ، او پہ دویم ایت کنیں داسے صفات بے ذکر کرے دی چہ زرہ د مؤمن لہ درد ورکوی تو مناسب ددہ سرہ عذاب الیم دے .

۸۔ پہ دے ایاتو نو کنیں بشارت ذکر کوی د پارہ د اول جماعت جنت النعیم د القظونہ دوارہ جمع دی او اضافت بیانہ دے او پہ دے کنیں فائدہ دادہ چہ جنتوہ بول نعمتوہ دی بے نعمتہ وقت او خائے پکین نیشہ اولہ برعکس بے ویلے وے یعنی نعيم الجنات تو ہم ترینہ پیدا کید لو چہ بعض حالات د جنتوہ نصوتوہ نہ دی . وَعَدَا اللَّهُ ہر کدہ چہ تیرشوی ایت پہ منزل د وعدے کولو دے نو دا مصدر مؤکدہ بے ذکر کولو یعنی وعد اللہ وعدا . حقا د زیادت تاکید د پارہ بے دابلہ جملہ ذکر کریدہ چہ پہ اصل کتب احقہ حقا دے .

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَالْأَرْضَ

پیدا کریدی آسمانوں پہ غیر دستونہ وپینے تاسو ہفتہ او اچلے دی

فِي الْأَرْضِ رَوَايَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ

پہ زمکہ کنیں پاخہ غرونہ دے دپارہ چہ او نہ خوئیگی پہ تاسو پائش او خورہ کریدی

فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ

پہ دے کنیں هرقم زندہ سر او راورولے دی مونہ د طرف د آسمان تہ

مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝۱۰

اویہ نوزغون کرے دی مونہ پہ ہفتہ کنیں د هرقم بوقی فائیدو والد تہ

هَذَا خَلَقَ اللَّهُ فَارَوْنِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ

دا پیدائش د اللہ تعالیٰ دے نواوخلیے مانہ چہ خہ دی ہفتہ چہ پیداکریدی ہفتہ کسانو

مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ

چہ سواد اللہ تعالیٰ تہ دی بلکہ ظالمان پہ کمرائے

مَبِينٍ ۝۱۱ وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ

بنکارہ کنیں دی او یقیناً ذکرکے وؤ مونہ لقمان تہ پوخ علم (ورتہ عم ویلہ وؤ)

س۔ دا اول دلیل عقلی دے دپارہ د توحید او پہ دے کنیں شہید نعمتوتہ عظیمہ یے

ذکر کریدی چہ ہفتہ دلالت کوی چہ اللہ تعالیٰ العزیز الحکیم دے دے اولے جملہ

تائید پہ سورۃ رعد س کنیں او د دویمے پہ سورۃ نحل س او انبیاء س کنیں تیرشودیک

او دریمہ جملہ پہ سورۃ بقرہ س او غلورمہ پنجمہ جملہ یے خودیر کرتہ ذکر کریدی۔

زوج قمونہ د بویو او اونو تہ او هرکله چہ اکثر بوقی دیوبل سرہ مشابہت لری

د دے وج نہ زوج یے اویل کریمہ کرامت د ہفتہ فائیدے دی ذخوراک

پوشاک وغیرہ۔

س۔ دا تفریح دہ پہ مخکنیں دلیل پاندے او رد دے پہ مشرکانو پاندے

یعنی چہ ستاسو معبودان خلق (پیدائش) نشی کولے نوخہ رنگہ حقدار

د عبادت یے کرتے۔

اِنْ اَشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِتِمَّا يَشْكُرْ

چہ شکر کو دے اللہ تعالیٰ او چاہے شکر ادا کرے نو یقیناً شکر کوئی

لِنَفْسِهٖ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفِيْرٌ حَمِيْدٌ ﴿۱۷﴾

خپلے ذہن دے لہ او چاہے ناشکری اوکړه نو یقیناً اللہ تعالیٰ بے حاجتہ ستائیلے شویدے۔

وَ اِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يُعْطِيْهِ اٰيٰتِيْ

او کوم وخت چہ اویل لقمان خپل ځوئی ته او وعظ کړے ورته کاؤ اے زما ځویہ

۱۷۔۔ دادلیل نقلی دے په توحید باندے او اشاره ده چہ عقیدہ او طریقہ د دے مشرکانو لکه چہ انبیاء د طریقہ نہ خلاف ده نو دارنگی د حکماؤ د طریقہ نہ ہم خلاف ده۔ دارنگی حکمت مقابل د ظلم دے ځکه چہ ظلم استعمال د شے دے په مناسبه ځای کیں او حکمت استعمال دے په مناسب ځای کیں نو د دے وجه ته د ظالمانو د رد نه بعد د حکمت امور ذکر کوئی نو ځکه یی په عطف سره ذکر کړیدے۔ لقمان بن باعرا، د دے په یاره کیں اختلاف دے چہ پیغمبر وو او که ولی وو صحیح داده چہ ولی الله وو او د حکمرانه په کوم روایت کیں چہ نقل ده چہ دے ته وی وو نو د هغه په سند کیں جابر جعفی ضعیف راوی دے اکثر مفسرینو لیکے دی چہ دے غلام حبشی تجار (ترکان) وو۔ اولقمان د ایوب علیه السلام خور کړی وو یاد ترور ځوی وو او د داؤد علیه السلام ته یی بعض عنونه حاصل کړے وو او ډیر حکمتونه الله تعالی د دے په طریقہ د الهام سره خود لے دی۔ الحکمة هغه علم دے چہ پوښ وی په عمل سره او هر شے په خپل مناسب ځای کیں استعمالول او د څیزو په فائده باندے پوهه لرل دا حکمت دے۔

او د لقمان د حکمت ډیر واقعات او اقوال ابن کثیر په تفسیر کیں ذکر کړے دی۔ او حکمت دوه قسمه دے حکمت دنیویه او حکمت دینییه۔ قابل تعریف دا دویم قسم دے د دے وجه ته تفسیر د الحکمة یی ذکر کړو په اِنْ اَشْكُرْ لِلّٰهِ سره یعنی احسانات د الله تعالی منل او د هغه په رضا سره استعمالول دالوے حکمت دے او علم بیانول او دعوت کول دا شکر د علم دے۔ اِنْ اَشْكُرْ لِلّٰهِ یا تفسیر دے د حکمت یا د دے سره لفظ د قلناله په مراد دے۔ اوروستوالیا تو تو کیں د حکمت او د شکر یی تفصیل کړے دے۔

لَا تَشْرِكْ بِإِلَهِكَ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۳﴾

شُرک مہ کوہ دَ اللہ تعالیٰ سرہ یقیناً شرک لوئے ظلم دے .

وَصَيَّنَّا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ

او پوخ حکم ورکر و موثر انسان تہ د مور او پلار سرہ (د احسان کولو) پور تہ کپے و د دہ لہ

أُمُّهُ وَهَنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصْلُهُ فِي عَامَيْنِ

مور دہ پہ کمزوری حال پہ بل کمزوری حال باندہ اوجہ کونے د پیدور کولہ پہ دوہ گاہ کن دی حکم داچہ

إِنْ أَشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ إِلَى الْمَصِيرِ ﴿۴﴾

چہ شکر کوہ زما او د مور او پلار ستا خاص ماتہ ستاسو را کر خیدل دی .

۳۔۔ دا اول قسم شکر دے یعنی عالم دے شرک تردید اوکری او اول دخیلوانو اصلاح اوکری او خصوصاً دخیل اولاد اصلاح کول پہ عقیدہ صحیحہ سرہ دالوے حکمت دے . کہ خویئے کدہ مشرک و نو دا وعظ دے ہفتہ تہ د پارہ د پیرینود لو د شرک اوکے مشرک نہ و نو وعظ دے د پارہ د تاکید او تثبیت پہ عقیدہ د توحید باندہ .

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ دے وچہ نہ ظلم خواستعمال دے دے بے خایہ نو پ شرک کیں د انعامتہ د اللہ تعالیٰ نسبت وی بل چاتہ لکہ پہ شرک فی التصرف کیں . او عبادت او حقوق د اللہ تعالیٰ ادا کول دی بے خایہ لکہ پہ شرک فی العبادۃ والدعاء کیں .

او صفتونہ د اللہ تعالیٰ بل لہ ثابتول او یا دہقہ صفتونہ د مخلوق سرہ مشابہ کول یا دہقہ د اسماء و صفاتو نہ انکار کول دا شرک فی الاسماء والصفات دے . دارنگہ د اللہ تعالیٰ علم خاص ریعنی علم غیب) بل چالہ ثابتول لکہ پہ شرک فی العلم کیں . دے وچہ نہ شرک لوئے ظلم دے .

۴۔۔ ہر کالہ چہ ذکر شوچہ اصلاح د پلار خویئے لہ د احکمت دے نو ذکر کوی چہ دارنگ احسان او خدمت او عزت کول د اولاد خیل مور او پلار لہ د اہم حکمت دے . او دا دوہ ایاتونہ جملہ معترضہ دہ د اللہ تعالیٰ د طرق تہ پہ میخ نصیحتونہ د لقمان کیں او مقصدیئے د شرک قباحت ذکر کول دی ہفتہ داچہ مور او پلار سرہ احسان کول خو قرض دی لیکن پہ شرک کیں بہ دہقوی خبرہ نشی منے کیدے . و وصینا، وصیت پوخ حکم تہ ویلے کیری چہ تہ منسوخ کیری .

حَمَلَتْهُ د ذکر سبب د وصیت دے سرہ د تقدیر د عبارت تہ یعنی رخصتاً بوالد تہ لہ نہا حملتہ اہ) یعنی د مور حق زیات دے د وچہ د پیر عنت او مشقت د

وَاِنْ جَاهِدَكَ عَلَىٰ اَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ

او کہ دوی زور کوی پہ تا باندے چہ شریک جو پر کرے ماسرہ ہفت حوک پہ نیشہ

لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهَا

تلا پہ ہفتہ باندے دلیل نوکدوی خبرہ او تہ عنے او منکرتیا د دوی کوہ

فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ

د دنیا پہ کار کنس نیکہ منکرتیا او روان ہے پہ لار د ہفتہ

اَنَابَ اِلَىٰ شَرِّ اِلٰهِ مَرْجِعُكُمْ فَاَتَيْكُمْ

چاہے راگرچی مابہ بیا ما طرف تہ سناسو راگر جیدال دی نو خبر پہ در کریم

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ يٰٓاَيُّهَا اِنْ تَكُ

پہ ہفتہ عملون چہ تاسو ہے کوئے اے رہا حویہ یقیناً خلعت د نیکے بابہ کہ چروے

ہفتہ نہ . وَهٰذَا عَلٰی وَهْنٍ، اشارہ دہ دیرضعف دہفتہ او مشقت دہفتہ تہ . تکلیف د حمل بو
تکلیف د وضع د حمل لکہ سورۃ احقاق ہا کنس . وَقَوْلُهُ پد دے کنس اشارہ دہ
تکلیف د تربیت او پئے ورکول بھی تہ او تکلیف د پیو تہ پریکول . فِي عَامَيْنِ لکہ
چہ سورۃ بقرہ ۲۲۳ کنس ذکر دی او اشارہ دہ چہ د پیو ورکول مودت دوہ کالہ دے
او داصر بخ او صحیح قول دے . اِنْ اَشْكُرْ لِيْ دامتعلق دے د وصینا سرہ ہر کالہ
چہ اللہ تعالیٰ حقیقی منعم دے او بل دا چہ د حق د والدینو حفاظت اللہ تعالیٰ
کرے دے او بل دا چہ د شکر د والدینو ثواب موقوف دے پہ شکر د
اللہ تعالیٰ باندے د دے وجہ تہ ہے ان اشکری اول ذکر کرو . ہر کالہ چہ
لقمان تہ حکم د شکر و نو دہفتہ د مناسبت د وجہ تہ دلتہ ہم شکر ذکر کرو
او پہ سورۃ عنکبوت ۱۸ کنس مخکن شکر تہ و ذکر کرے نو د دے وجہ حسن
ہے رواندے ذکر کرے وؤ .

ہا . د اقبال د شرک دے روستو دیان د حقوق د والدینو تہ یعنی اگر چہ د
والدینو حق فرض دے لیکن د شرک پہ مقام کنس دھغوی د اطاعت حق ساقط دے
او حدیث کنس عام راغلے دی چہ اطاعت لمخلوق فی معصیۃ الخالق یعنی پہ ہیچ گناہ
کنس د ہیچ مخلوق طاعت نشی کیدے . وَ اِنَّ جَاهِدَكَ کنس اشارہ دہ دیر تاکیدتہ یعنی
کہ دواہ مور او پلار متفق وی پہ دعوت د شرک باندے او ر پاتے پہ بل مخ (

مَنْ قَالَ حَبَّةً مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ

پہ قدر د دانے د اوی نوکہ وی پتہ پہ کتہ کیں

أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ

یادی (پہل جائے) د اسمان و زمین یا پہ زمکہ کیں راوری پہ ہر لہہ اللہ تعالیٰ

إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝ يَنْبَغِي أَقِمِ الصَّلَاةَ

یقیناً اللہ تعالیٰ وہی باریک خیزونہ خیردارے دے۔ اے زماٹویہ پابندی کوہ د موخ

صرف امر نہ کوی بلکہ کوشش کوی اوزور لگوی لیکن بیا ہم دھغوی طاعت کول حرام دی۔ فی الدُّنْيَا یعنی امور د دنیا کیں ددوی تعاون کول پکار دی پہ دے شرط چہ معروف وی یعنی د شرع نہ خلاق نہ وی اومصاحبت پہ معروف سرہ دادے چہ نیک اخلاق اوتری ورسرہ ضروری دہ اوپہ دے کیں دعوت الی الحق ہم داخل دے وَأَنْبَغِي وَرِيسَ ددے وجہ نہ ذکر کرو چہ پہ کار ددین کیں مداہنت اونکرے شی۔ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ، مراد ترینہ مخلص مؤحد او متبع کسنت دے۔

فائدہ: خطیب شریبی ویلے دی چہ پہ دے کیں تنبیہ دہ قریشو مشرکانو پہ غلط دھغوی باندے پہ تقلید د اباؤ کیں اوپر بخود دھغوی اتباع د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ۔ او بلہ فائدہ یے دا ذکر کرے دہ چہ پہ دے کیں تیزی ورکول دی پہ پیژندلو د رجالو پہ حق سرہ او (امر بحک المباح و غیرہ علیٰ حکم الکمال والسنۃ فمن کان عملاً موافقاً لہما اتبع ومن کان عملاً مخالفاً لہما اجتنب) ترجمہ۔ حکم دے پہ معلومولو د علماء وغیرہ پہ کسوٹے د کتاب اللہ او د سنت سرہ پس د چاہل چہ ددے دوارو سرہ موافق وی تابعداری بہ یے کیدیشی او د چاہل چہ ددے دوارو نہ مخالف وی نوہدہ بہ ترینہ کیدیشی۔

(تنبیہ) ہرکہ چہ پہ دے مقام کیں مقصد زیات قباحت بیانول د شرک دی پہ تائید د قول د لقمان چہ شرک لوے ظلم دے ددے وجہ نہ دلتہ یے پہ علان تشرک سرہ ذکر کرو اوسورۃ عنکبوت کیں صرف مجاہدہ (کوشش کول) د مور او بلہ یے ذکر کرے دہ دپارہ د شرک کولو د اولاد، نوہنتہ کیں پہ ل سرہ ذکر کرے و۔ سلا۔ پہ دے ایت کیں دفع د وہم دہ کہ خوک خیال اوکری چہ کیمونہ گناہ د شرک یا د مور او پلار تاشکری یاد دھغوی طاعت پہ شرک کیں ردا گناہونہ) پہی اوکرو نوچاتہ یہ دھغ علم وی؟ نو حاصل د جواب دادے چہ ہیخ خیزاو ہیخ گناہ

وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصِيرْ

او حکم کوہ دینیک او منع کوہ دے بدئے نہ او صبر کوہ

عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۝۱۷

پہ ہفتہ مصیبتوں باندھے تازہ درسیکی یقیناً دا د ضروری کاروبو نہ دی ۔

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ

او مہ کبرہ وہ اتنگہ خیل رہ وقت د خبرو د خلقو سرہ او مہ سرگہ

د اللہ تعالیٰ تہ پت کیدے نشی۔ اِنَّمَا قَمِيرٌ خَطِيئَةٌ رَمَنًا تہ راجع دے (او ہر
کلہ چہ پت کیدل دیو خیز کلہ د ورو کوالی د وچ تہ او کلہ د پردے د وچ تہ
وی او کلہ د لری والی د وچ تہ وی او کلہ د ظلمت رتیرو) د وچ تہ وی نو دے
خلورو تہ یے اشارہ او کرہ پہ ترتیب سرہ۔ حَبَابٌ مِّنْ خَرَزٍ اَوَّل تہ اشارہ
صَحْرَةٍ دویم تہ اشارہ دہ فی السَّمَوَاتِ دریم حالت تہ اشارہ دہ او فی الارض خلوم
تہ اشارہ دہ۔ کہ خوک سوال او کری چہ صخرہ یے د اسمائو نو او زمکے پہ مقابلہ
کبن ذکر کرے دے نو ایام صخرہ د دوی تہ بھر دہ ؟ جواب دادے چہ دا تعمیم
بعد التخصیص دے تقدیر د عبارت داسے دے ، فی صخرۃ (من السَّمَوَاتِ والارض)
او فی موضع اخر متھما ، اودا قول غلط دے چہ خوک وائی چہ داکتہ دہ د
زمکو دلا تے دہ او یہ ہفت باندے غویے ولاردے وغیرہ وغیرہ ۔

سکا ۔ روستو د بیان د عقیدے (یعنی درد د شرک تہ) بیان د اعمالو او اخلاقو
دے۔ پہ دے الیت کبن خلور اعمال ذکر کوی ۔

اول اقامۃ الصلوٰۃ ، اشارہ دہ چہ داعبادت پہ تولو دینو تو کبن دے اودا اہم
دے پہ تولو عباداتو کبن ۔

دویم امر بالمعروف او دریم نہی عن المنکر ، یعنی د خیل کمال تہ روستو
د نورو خلقو د تکمیل کوشش کول قرض دی ۔ خلوم صبر دے پہ مصیبتو نو م
بدنیہ یا مالیہ یا تکیویتیہ لکہ مرضو تہ او حوادث یا تشریعیہ یعنی احکام شریعہ

وی نہی ہفت مبرکاردے۔ عَزْمُ الْأُمُورِ ۔ عزم پہ معنی د معزوم دے یعنی ہفتہ کارونہ
چہ قرض کپے شوے وی د طرق د اللہ تعالیٰ تہ او د ہفت ادا کوونکو تہ
اولو العزم ویلے کیدی ۔

فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كَسْلًا

پہ زمکہ کنس پہ لویئے اوناز سرہ یقیئہ اللہ تعالیٰ نہ خوخری ہر لوی کوڈ نک

مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۱۸ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ

خپلہ ستائینہ کوڈ نک او میانہ روی کوہ پہ رفتار خپل کنس

وَاعْصِصْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ

او بکنہ کوہ بعض اواز خپل یقیئہ دیر ناکارہ د اوازونہ

لَصَوْتِ الْحَمِيرِ ۱۹ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ

خواخواہ اواز د خر دے ایا نہ سورئے تاسوچہ یقیئہ اللہ تعالیٰ

۱۸۔ روستو د بیان د اعمالو نہ او اوامرونہ ذکر د اخلاقو منہیو دے چہ پہ ہف سرہ

تفرت د خلقو پیدا کیوی۔ او دا اخلاق (منہیہ) د متکبرینو دی۔ وَلَا تَسْرِقْ مِمَّا

پہ اصل کنس یو مرض دے چہ پہ او بناو باندے رائی او پہ ہف سرہ یئے سن کوہ شی

او مخ یئے واوی۔ نو پہ دے کنس اشارہ دہ تذلیل د داسے انسان تہ چہ پہ دے

خوئی سرہ د مرضی اوین پشان شی او مراد تربیتہ دادے چہ تہ چہ سرہ خبرے کیے

یا تاسرہ شوک خبرے کو نو تہ مخ برابر کرہ لکہ چہ داسنت د تی صلی اللہ علیہ وسلم

دی اوچہ خبرے دیوکس سرہ وی او مخ یئے تربیتہ بل طرفتہ گر خوئے وی دا د

متکبر صفت دے۔ لِلنَّاسِ دالام د پارہ د علت دے یعنی دوجے د توہین (سپک

کتر لوی د خلقو نہ۔ ہاں کہ د اللہ تعالیٰ حکم وی چہ مخ تربیتہ واروہ ر اعرض عنہم

نو ہف تہ دا تہ دے شامل۔ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا، داسے سورہ اسراء ۳۷ کنس

تیر شویدی ہر ہفہ تلل او گر خیدل چہ د سنت د تی صلی اللہ علیہ وسلم تہ خلق

وی ہفہ پہ دے نہی کنس داخل دی۔ کہ رقص (گہا) وی یا پہ ناز و نزاکت سرہ

گر خیدل وی۔ مُخْتَالٍ فَخُورٍ، داسے سورہ نساء ۳۷ کنس تیر شویدی مُخْتَالٍ ہفہ دے

چہ توہ خلق سپک کتری د خپل خان پہ مقابلہ کنس او فَخُورٍ ہفہ دے چہ خپل

صفتو نہ پخپلہ کو د پارہ د خان لوئے کنر لو پہ توہ خلقو باندے۔

۱۹۔ تیر شوی ایبت کنس منع وہ د ہفہ کارو نہ چہ دلالت کو پہ ناکارہ صفاو

باطنیو باندے چہ ہفہ تکبر دے نو پہ دے ایبت کنس ذکر د صفاو ظاہر یو دے،

اول صفت اقتصاد د مشی، میانہ روی کول یعنی چہ دیر تیز نہ شی او دیر

پہ دمہ باندے ہم نہ شی او دیر نیج تہ کر شی او کوہ ہم تہ کر شی او ہر کج چہ انسان

سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

پہ خدمت ستاسو کنیں نگوئے دی ہقہ خہ چہ پہ اسمانوں کنیں دی او ہقہ خہ چہ پہ زمکہ کنیں دی

وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

او پورہ کپے دی پہ تاسو باندے نعمتو نہ خیل شکرہ او پت

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُّجَادِلُ فِي اِلٰهِ بَغِيْرٍ

او بعض د خلقو ہقہ دی چہ چکے کوی ہقہ یہ توجہ د ائہ تعالیٰ کنیں بغیر

عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿۴۰﴾

د دلیل نہ او د ہدایت نہ او د کتاب رہا کوونکی نہ

پہ رفتار کنیں د سنت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تابعاری کوی تو معلومہ شوہ چہ پہ
ہر کار کنیں د سنت تابع دے۔ دویم صفت اواز بیکتہ کول۔ مِنْ صَوْتِكَ لَفْظٌ
مِنْ دِلِيلٍ دے چہ کلہ اواز اوچتوں ثواب دے لکہ اذان او تبلیہ۔ اِنْ اَنْكَرَ الْاَقْوَامُ
اشارہ دہ چہ پہ دے کار کنیں نور و خلقو تہ تکلیف ورکول دی۔ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ دے
تخصیص وجہ دادہ چہ نور حیوانات اواز د ضرورت پہ وخت کنیں اوچتوی چہ بوج پر
راشی یا سترے شی، او خر بغیر د ضرورت تہ اواز را اویاسی او کلہ چہ بوج پرے
دروند شی یا نور تکلیف وی تو بیا اواز تہ را اویاسی۔ او دادلیل دے چہ خوک
ذکر د اللہ تعالیٰ پہ اوچت اواز سرہ کوی پہ غیر د شرعی دلیل نہ تو ہقہ
مشاہدہ دے دخر سرہ۔

۱۔ دے نہ تراخرہ پورے دویم باب دے پہ دے کنیں باقی ائہ عقلی دلیلو تہ
دی ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ او زحیرو تہ دی ۳۳ ۳۴ ۳۵ او بشارت ۳۶
او تحویف اخروی ۳۷ او رد د شرک فی الدعاء دے پہ ۳۸ کنیں۔

پہ دے ۳۹ کنیں دویم دلیل عقلی دے یعنی دا قول خیر و نہ ستاسو د قایدے
د پارہ اللہ تعالیٰ نگوئے دی او دغہ قایدے داسے حکمتو تہ دی چہ لقمان حکیم
پہ ہقہ باندے پوہید لو چہ داد اللہ تعالیٰ د طرف نہ دی وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ،
یعنی دغہ قایدے نعمتو تہ د اللہ تعالیٰ دی۔ ظاہرہ مراد ترینہ ہقہ دی چہ عام خلق
ہقہ پیڑنی لکہ ظاہری بدن او مال د اولاد او شکل و صورت وغیرہ۔

وَبَاطِنُهُ ہقہ مراد دی چہ اہل علم پہ ہقہ باندے پوہہ دی۔ لکہ اسلام، قرآن،
حبت د اللہ تعالیٰ او د رسول اور پرہ، عقل فہم وغیرہ۔ (پاتے پہ بل مخ)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا

او کوم وخت چه اویله شی دوی ته تابع شئ دهنه نازل کپه دے الله تعالی دوی وائی

بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

بلکه مونو تابعداری کوو دهنه طریقچه مونو دے دی مونو په هغه پاتدے مشران خپل

أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ

ایا اگر چه دے شیطان بلل بے هغوی عذاب دے اور

السَّعِيرِ ۷۱ وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ

لمبو والا ته او چاچه تابع کرو خپل مخ الله تعالی ته

وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ

او دے وو اخلاص کوونک نوبیقیا کلکه اونیوله ده کرکے

وَمَنْ الثَّانِي زجر دے روستو دلیل ته او په دے کس عنادیان منکرین مراد دی چه حق ورته ښکاره شوے دے او بیا هم جگرکے کوی. یغیر علیهم یعنی دا سے یوهه ورسر نیشته کوم چه د دلیل یقینی ته حاصل شوے وی یعنی دلیل عقلی. وَلَهُدَى مراد ترینه هغه هدايت دے چه د رسول ته نقل وی یعنی دلیل نقلی ورسره نیشته. وَلَا كِتَابٍ مراد ترینه کتاب د الله تعالی دے یعنی دلیل وحی ورسره نیشته.

س. دابل زجر دے یعنی دلیونته ورسره نیشته لیکن تقلید د پلارانو ورسره شته اودایک د یغیر علیهم په مقابله کس ذکر کرکے دے معلومه شوه چه تقلید څه علم ته دے. آباءنا مراد ترینه مشران علماء دی صرف نسبی پلاران ترینه مراد نه دی لکه امام راغب په مفردات کس ویله دی. یعنی دوی وائی چه هغه مشران زموونته ښه پوهیدل نو د دے وجه نه مونو د هغوی تابعداری کوو.

أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ اشاره ده چه د دوی د مشرانو سره دلیل ته وو بلکه گمراهان وو نو د هغوی تابعداری کول ښکاره باطل کار دے او داسه آیت په سوره بقره سکه مایده سکه زحرف سکه کسین هم تیر شوی دی.

الْوُثْقَىٰ ۖ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ۚ وَمَنْ

مضبوطہ او خاص اللہ تعالیٰ کی آخری انجام دے تو لو کاروتو دے . او چاہے

كُفِّرَ فَلَا يَحْزَنُكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

کفر او کفر تو خوف نہ کری تالوہ کفر دے ہذا خاص مونہ تہ واپسی دے دوی دہ

فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

نوخبر پہ ورکرو دوی تہ پہ ہذا عملو چہ دوی کرے دی یقیناً اللہ تعالیٰ بوجہ دے

بِذَاتِ الصُّدُورِ ۚ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ

پہ ہذا خلا دچہ پہ سینو کین دی . مزے ورکرو مونہ دوی تہ لگہ مودہ بیابہ

نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۚ وَلَٰكِنْ سَأَلْتَهُمْ

مجبوراً اولیگو دوی لڑہ عذاب سخت تہ . اولکہ چرے تپوس او کھتہ ددوی

۲۲: ہر کلمہ چہ ذکر شو حال دے مشرک او دے کمزوری دلیل دے ہذا، نوپہ دے
ایت کین ذکر کوئی حال دے مؤحد او دیوخ والی دے دلیل دے ہذا . وَمَنْ يُسْلِمْ لِرَبِّهِ
مراد دے نہ تابعداری پہ ظاہر سرہ دے دے اللہ تعالیٰ دے تو لو حکمو تو . وَهُوَ خَيْرٌ
مراد دے نہ اخلاص دے باطن دے یا مراد دے اول تہ اسلام او توحید دے او
مراد دے احسان تہ تابعداری دے سنت دے العَزَّوَجَلَّ الْوُثْقَىٰ دا پہ طریقہ دے تشبیہ
سرہ دے خہ رنگ چہ یو انسان دے طوفان او سیلاب تہ پہ دے طریقہ سرہ بچ
کیری ”چہ کپڑی وی او مضبوطہ وی“ او دے ہم ورپورے کلک او نخلی تو دا
رنگ دے اللہ تعالیٰ دے عذاب تہ بچ کیدل او دے تمام فتو او گمراہو تہ بچ کیدل پہ
داسے طریقہ سرہ کیری چہ انسان ہذا توحید او قرآن چہ مضبوط دے پہ
سنت او حدیث سرہ ، پہ ہذا یاندے پورہ عمل او کپی او پہ ہذا باندے دلیل
اونیسی ہم دارنگ پہ سورۃ بقرہ ۱۱۶ ۲۵۶ کین تیر شویدی .

۲۳: ۲۴: . روستو دے بیان دے حال دے فریقینو تہ تسلی دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم تہ او تخویف دے منکرینو تہ . فَلَا يَحْزَنُكَ مَا دَا دے چہ پہ تاباندے
دے کفر کو دے نبوی او اخروی تاوان او ذمہ واری نیستہ نو غم مہ کوہ یا مراد
دے حزن تہ دے نہ ملو دے وجہ تہ دومرہ خفگان کول چہ دعوت پر پردی دا مع
دے او نفس حزن خو غیر اختیاری دے دے ہذا تہ نہی نشی کینا . (پاتے پہ بل بخ)

مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ

چه چا پیدا کردی آسمان و زمین که ضرور دوی وانی چه الله تعالی

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

ته اوایه ستائیه که خدا یثوب دالله تعالی ده بلکه اکثر دوی نه نه پوهیری .

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ

خاص دالله تعالی په اختیار کین دی هغه که چه په آسمان و کین او زمکه کین دی یقیناً الله تعالی

هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي

خاص هغه په حاجته ستائیل شویدے . او که چرے شی هغه که چه په

الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ

زمکه کین دی او نه قلمو ته او دا سمتد

نَمَتُّهُمْ قَلِيلًا ۝ دادنیوی حال دے چه کافرانو لره په دنیا کین مالونه، اولاد، مرتبے ملاویری لیکن دامتع قلیل دے او قَلِيلًا ته مراد ټول ژوند او مالونه د دنیا دی .

۲۵ . د ابل دلیل عقلی اعترافی دے اوسیب د عذاب غلیظ دے چه سره د اقرار ته په خالقیت د الله تعالی سره بیا هم دوی شرک کوی .

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ دا تفریع ده په اقرار د مشرکانو په خالقیت د الله تعالی یعنی هر که چه خالق دے نو ټول صفتونه د الوهیت د هغه د پاره خاص دی . یا دا کلمه د شکر ده په دے خبره بانده چه منکریتو اقرار او کړو په خالقیت د الله باندے . أَكْثَرُهُمْ د دے نه هغه خلق مراد دی چه سره د دے اقرار ته شرک او کفر کوی او هغه خلق ډیر دی .

۲۶ . د ابل دلیل عقلی دے . مخکس ایت کین ذکر د خالقیت د الله تعالی د دے نو په دے ایت کین ذکر د تصرف او د تدبیر د هغه دے .

الْعَزِيزُ په دے کین اشاره ده چه الله تعالی په دے تصرفاتو کین هیچ شریک یا ولدا یا مددگار ته محتاج نه دے .

يَمْدَاهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةَ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ

زیات کوی دہ لڑہ روستو د ختم کیدونہ اودہ سہندے نو خلاصے پہ نشی

كَلِمَتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۴۷

کلمے دے اللہ تعالیٰ یقیناً اللہ تعالیٰ زور اور حکمت والا دے۔

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَتَفِيسٍ وَاحِدَةٍ

نہ دے پیدا ایش ستاسو او نہ دوبارہ ژوند ستاسو مگر پشان دے یو تنی دے

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۴۸ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ

یقیناً اللہ تعالیٰ سرحہ اوری سرحہ ویسی۔ ایا تہ تہ کورے چہ یقیناً اللہ تعالیٰ

۴۷:- دایل دایل عقلی دے۔ ہر کلمہ چہ یکنس او فرمائیل چہ ما فی السموات او ما فی الارض دے اللہ تعالیٰ دی نووہم پیدا شو چہ داخہ محدود خیزونہ دی نوایا دے اللہ تعالیٰ کلمات بہ ہم محدود وی نو پہ دے ایت کیں دے دے وہم جواب کوی حاصل دا چہ کلمات دے اللہ تعالیٰ بے انتہا دی دا سے سورۃ کہف ۱۸ کیں تیر شویدی لیکن پہ دے ایت کیں ہیر تاکید دے وجہ دادہ چہ دلہہ دلقمان حکمت ذکر شو نو اشارہ شوہ چہ حکمتونہ دے حکیمانو دے اللہ تعالیٰ دے کلماتو احاطہ نشی کولے۔ مِنْ شَجَرَةٍ، مِنْ دِیَارِہ دے استغراق دے دیر عموم پیدا کوی۔ وَالْبَحْرِ دنیا کیں مسلی دے پہ۔ بحر نو ہفہ صرف یو دے لیکن پہ مختلفو علاقو کیں تقسیم دے او مختلف رنگونہ دی نو دے دے وچ تہ پہ جدا جدا نوموتو سرہ مشہور دے۔ سَبْعَةَ، دے تہ مراد ہیر والے دے۔ او مراد دے کلماتو تہ عام دے وچ دے اللہ تعالیٰ ملائکوتہ او انبیاءوتہ او علمونہ دے ہفہ او صفتونہ دے ہفہ (حککہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلے دی لا احطی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسك) او عجائبات او حکمتونہ دے ہفہ، دے بتولو تہ شامل دے۔

۴۸:- دا ہم دلیل عقلی دے داثبات دے عظیم قدری دے ہفہ روستو دے ذکر دے محیط دے علم دے ہفہ تہ یعنی اللہ تعالیٰ یو دے او بتول پہ اول پیدا ایش او دوبارہ پیدا ایش کیں یو شے دے۔

يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

درتہ باسی شبہ یہ ورخ کیں او ورتہ باسی ورخ یہ شبہ کیں

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَجْرِى

او پہ خدمت کیں لگوئے دی نمر او سپوروی دا تول چلیگی

إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ

تر نیچے مقررے پورے او یقیناً اللہ تعالیٰ ستا سو پہ عملوت باندے

خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ

خبر دارے دے۔ دایمان دے دپارہ دے دے چہ یقین او کرے چہ اللہ تعالیٰ حق دے او یقیناً

مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ

ہوہ کسان چہ دوی یے بل سوا د اللہ تعالیٰ تہ باطل (ربناگی دھوی) او یقیناً اللہ تعالیٰ

هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۚ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلُكَ

پورتہ دے لوئے ذات دے۔ ایا تہ تہ گورے چہ کشتے

تَجْرِىٰ فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ

چلیگی یہ سمندر کیں یہ نعمت د اللہ تعالیٰ سرہ دے دپارہ چہ او خلی سہ

۵۹۔ دابل دلیل عقلی دے یہ ذکر د تصرف د اللہ تعالیٰ یہ زمانہ کیں او

یہ اسبابو د شبہ او ورخ کیں او اِلٰی اَجَلٍ مُّسَمًّى کیں اشارہ دہ فناکید لو دے نظام

او تَعْمَلُونَ کیں اشارہ دہ ہوہ اعمالو تہ چہ یہ دے شبہ او ورخ کیں موجودیگی۔

قَائِدًا ۚ دَ شپے او ورخے سرہ یُؤَلِّجُ فعل مضارع ذکر کرے دے او د

شمس وقمر سرہ۔ مَعَرَفَ فعل ماضی ذکر کرے دے وجہ دادہ چہ انقلاب د

شپے او ورخے متجدد (توئے نوئے) کیری او د نمر سپورے حالت خو مستقر رہمیشہ

(یوشان) دے تر قنایورے۔

۶۰۔ دایبجہ دہ دتیر شوو دلیو تو۔ بِأَنَّ فعل پت دے ذَٰلِكَ لَسَيَقْنُوْا بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

یعنی وجود او الوہیت یے یقینی دے یا یہ معنی د باقی دے۔ الْبَاطِلُ یہ معنی د فانی

دے یا دُعا دھوی تہ۔ او عبادت کول دھوی باطل دی۔ اِنَّ الْعَالِيَّ صریح دے یہ علو

(راوچت والی) د اللہ تعالیٰ کیں۔

مِّنَ الْآيَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ

دلیونہ چل یقیناً پہ دے کیں دیر دلیونہ د توحیدی ہر پیر صبرناک

شُكُورٍ ۳۱) وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلُمِ

دیر شکر گذار لہ او ہر کھ چہ راگیر کوی دوی لہ چپے پشان د غتو درمخو

دَعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ قَلْبًا

بلی دوی اللہ تعالیٰ لہ خالص کوی حقہ لہ بدتہ نو ہر کھ

نَجَّيْنَاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۚ

چہ بچ کوی دوی لہ اوچہ تہ نو بعض د دوی تہ حق پرست وی

وَمَا يَحْجِدُوا بِالْآيَاتِ إِلَّا كَلًّا ۚ خَتَّارٌ كَقُورٍ ۳۲)

او انکار تہ کوی د آیاتو زموڑتہ مکر ہر بے لوظہ ناشکرہ

۳۱۔۔ داہم دلیل عقلی ارضی (د زمکے) دے روستو د دلیل وسطی تہ۔

بِعَمَلِهِ اللّٰهُ مراد دے تہ تعلیم د اللہ تعالیٰ دے بنا گانو تہ طریقہ د جورولو د کشتے او دچولو د حق او د پیدا ئش د اجزاؤ د حق چہ لرگی او اوسپنہ دہ۔ یا مراد دے تہ معتدلہ ہوادہ چہ بغیر د حق تہ کشتے نشی چلید لے۔ مِّنَ الْآيَاتِ دلیونہ د توحید چہ پہ او بکین او پہ کشتو چلید لو کین معلومیگی بے انتہا اویہ، پہ حق کین قسم قسم حیوانات غت او دراز تہ جھاڑو تہ او کشتے پہ سطح د اویو باندا لے کرکول او تہ غرقیدل وغیرہ۔ صَبَّارٍ شُكُورٍ د سفر پہ مشکلا تو باندا لے د صبر کولو تہ بغیر دا آیات ردلیونہ تہ معلومیگی او دارنگ خوک د دے نعمتو او قدر تو نسبت اللہ تعالیٰ لہ تہ منی تو حقہ تہ ہم آیات د توحید تہ معلومیگی د دے وج تہ بیڈ دا دوارہ مفتو تہ ذکر کرل او پہ مبالغہ سرہ بیڈ د دے وج تہ ذکر کرل چہ پہ بعض مشکلا تو کین صبر کول او بعض نعمتو د اللہ تعالیٰ باندا لے شکر خو د کا قرانو او مشرکانو ہم عادت دے خو پہ ہر مشکل کین صبر کول او د ہر نعمت د اللہ تعالیٰ شکر ادا کول دا د مؤمن صفت دے۔

۳۲۔۔ پہ دے آیت کین زجر دے پہ ناشکرے کولو د تیرشوی نعمت یعنی د حق او ہیبت دچیو د دریاب د وج تہ اللہ تعالیٰ تہ عاجزی کوی او چف وہی چہ یا اللہ مدد لیکن حال بیڈ معلومیگی روستو د نجات تہ۔ د دے تہ معلومہ شوہ (پاتے پہ بل مخ)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشُوا يَوْمًا

اے خلقو اویریک د رب خیل نہ اویرہ کوئے دھقہ ورخ نہ

لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلَا

چہ تہ بہشی دفع کوئے پلار د اولاد نہ او نہ اولاد بہ

هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ

دفع کوئے وی د پلار خیل نہ هیچ خیز یقیناً وعدہ د الله تعالیٰ

حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

حقہ دہ نو دھوکہ د نہ کپی تاسولہ ژوند دنیوی

وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ۚ إِنَّ اللَّهَ

او دھوکہ د نہ کپی تاسولہ پہ الله تعالیٰ باندے دھوکہ درکوئے یقیناً الله تعالیٰ

چہ جبری ایمان معتبر نہ دے. اودا هم معلومہ شوہ چہ عاجزی او تضرع د مشرک
هم د الله تعالیٰ پہ نیز سبب د قبولیت د دعا کا نو دے. مُقْتَصِدٌ د قصد نہ عاجز
دے او قصد استقامت او اعتدال تہ ویلے کیری اودا سے سورة مائده ۲۲ او
سورة فاطر ۲۲ کس هم دی نو دلتہ مقتصد مؤحد دے چہ تہ اقرار کوی چہ د
وجود د الله تعالیٰ نہ انکار او کپی او تہ تقریب کوی چہ د الله تعالیٰ تہ بسوا
نور هم الہہ کنزی. خُتَّار. ختر عذر تہ ویلے کیری او داوی د وچے دے صبر
تہ نو دایے د صبار پہ مقابلہ کس ذکر کرو او کفور یے پہ مقابلہ د شکور کس ذکر
کرو. یعنی بسوا د مؤحد بیو تہ دوه قسمہ خلق دی یو هقہ چہ د الله او دھقہ د نصرت
تہ مطلقاً منکروی لکہ دھریان تو ختار کس هقہ مراد دی او دویم قسم مشرک چہ الله
متی او نعمتو تہ یے هم متی لیکن در سرہ شریک جو پوی کفور کس هقہ تہ انکار
۳۳. روستو د تفصیلی دلیلونو د توحید او تجزونو د متکربونو تہ دعوت عامہ و ربی
توحید او تقویٰ تہ او تخويف و رکوی د عذاب اخروی تہ. وَاحْشُوا، مراد دے
تہ صرف خوف دے د عذاب تہ. لَا يَجْزِي وَالِدٌ، هر کله چہ پہ دے سورت کس
د والدا او ولدا معاملہ ذکر شوہ (چہ لقمان او حوئے یے دے) د دے وچہ تہ
د والدا او ولدا تخصیص یے او کولو. او دایستان د سورة بقرہ ۸۸ س ۱۲۳ دے
خو هقہ عام و ہر نفس تہ اودا خاص دے پہ اعلیٰ افراد وچہ

عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ

خاص ذھون سرہ دے علم د قیامت او ناوری یاران

وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ

او عالم دے پہ تفصیلات ذھون چہ یہ رحمون ربحہ دانی کس دی او نہ پوہیدی ہیج حوک

مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ

چہ پ کوی صبا او نہ پوہیدی ہیج نفس چہ پ کومہ

اَرْضٍ تَبْتُغِي اِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

زمکہ کن بہ مرکبی یقیناً اللہ تعالیٰ پوہہ دے او خبردارے دے پہ پتو خبر دانتا

دیوبل مصیبت پانڈے دیر خفہ کیری۔ او والد پہ معنی د ذول دے نومور تہ ہم شامل دے۔ لہٰ یجزیٰ پہ معنی د قدیہ ورکولو دے او پہ معنی د دفع کولو د ضرر او تکلیف دے۔ وَ عِنْدَ اللَّهِ دے تہ مراد ورخ د قیامت او د ہج احوال دی، حساب، میزان وغیرہ۔ او لہٰ یجزیٰ والد اہ حالت دے۔ فَلَا تَحْزَنُوا لِمَا تَلْفَوْا مِنَ الْغَنِيِّمِ اَلَّذِينَ، دانترہید فی الدنیا دے۔ یعنی د دنیا ژوند ہمیشہ او تہ کنرے او د دنیا د مالونو اوجاہ او مرتبے پہ وچ سرہ د الخرت تہ غافل نشے او دا خود متاع د غرور دے لکھ پہ سورۃ العمران لکھیدی پالکھ، مراد دادے چہ درتہ اوایی چہ اللہ تعالیٰ نیستہ یا اوایی چہ شغلہ او شرکاء د اللہ تعالیٰ شتہ هقوی بہ نجات درکوی یا اوایی چہ اللہ تعالیٰ غفور ورحیم دے کتاہ کوه ہیج پرواہ مکوه یا اوایی چہ اللہ تعالیٰ تہ ضرور وسیلہ پکار دہ تو پہ وسیلہ شریکہ کن داختہ کپی یا اوایی چہ اللہ تعالیٰ یو دے او یو خود صرف یو کار کولے شی نو دے وچ تور معبودان او خالقان او حاجت روا سوا د اللہ تعالیٰ اھم شتہ دے۔

۳۱۔ د دلیل عقلی علمی دے او پہ تیرشوی ایت کس یو مآ لہ یجزیٰ اھ۔ سرہ تعلق لری۔ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ، لفظ عِنْدَهُ دلیل دے پہ تخصیص د علم د ساعۃ پہ اللہ پوکھ هرکله چہ علم د علامتو د هج اللہ تعالیٰ انبیاء علیہم السلام تہ خود دے دے نومون وجہ علم غیرو تہ حاصل شو دے وچ تہ تدری یے د دے سرہ نہ دے وئیے۔ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ، دلنہ یے فعل (اتزال) ذکر کو چہ هرکله دا اتزال د اللہ تعالیٰ فعل دے نومعلوم شوه چہ هقہ پری ضرور عالم دے یا دا چہ دا عطف دے پہ معنی د علم الساعۃ یا تہ یعنی عتدہ علم اتزال الغیث او یعلم ما فی الارحام، پک دوار وکس اول علامات شکار کیری تو من وجہ علم بتنا کتوتہ حاصل دے نو دے وچ تہ صیغہ د (پاتے یہ بل مخ)

سورة السجدة ۳۲ مکیہ ۵۷

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایاتھا ۳۰

روایاتھا ۳

الْمَہ تَنْزِیْلُ الْکِتَابِ لَا رَیْبَ فِیْہِ مِنْ رَّبِّ

اللہ تعالیٰ پوہیری ددے یہ مراد باندے۔ نازلیدل ددے کتاب شک بیشک یہ دے کتب ذ طرق د رب

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سورة سجدة

ددے سورت تور تومونہ دادی: سورة الم سجدة، سورة السجدة، سورة المضاجع، سورة سجدة لقمان۔

ربط ددے دھنکین سورت سرہ دادے عا هرکله چه نھنکین سورت کین رد او کپے شو
 پہ شرک باندے پہ عقلی او تقلی دیلونو سرہ نو پہ دے سورت کین فرق بیانوی د
 مشرک او مؤحد پہ مینھ کین پہ دنیا او آخرت کین۔ عا پہ دے سورت کین د سورة
 لقمان د آخری آیت تشریح دہ د او لے جملہ ان اللہ عندہ علم الساعة تشریح پہ
 ۳۱ ۳۲ ۳۳ کین دہ۔ ددیمے جملہ (روینزل الغيث) تشریح پہ ۳۴ کین دہ
 ددیمے جملہ (ويعلم ما فی الارحام) تشریح پہ ۳۵ ۳۶ کین دہ۔ د خورے جملہ
 (وما تدری نفس ما ذا تکسب غدا) تشریح پہ ۳۷ ۳۸ کین دہ۔ د پھمے جملہ (وما تدری
 نفس بای ارض تموت) تشریح پہ ۳۹ ۴۰ کین دہ۔ ۴۱ دارنگ تیر شوے سورت
 کین د انسان د حمل رہ خیتہ د مور کین حالت ذکر کپے وو نو پہ دے سورت
 کین ذکر د میداء او حال د قبر او حال د حشر بول ذکر کوی۔

دعویٰ ددے سورت - بیان د فرق پہ مینھ د حال د مؤمن او د حال د

مشرک کین۔ مأخذ ددے پہ ۴۱ کین ذکر دے۔ د ابتداء تہ ترسکا پورے ذکر د
 احوالو د منکر بیوت دے او پہ ۴۲ کین قرآن تہ نسبت د افتراء دے۔ پہ ۴۳ کین شکر تہ قول پہ سن کین
 د دیوار ژوند تہ انکار کول او پہ ۴۴ کین مرگ راستل پدوی یاتدے پہ قیامت کین او ددے
 جرم او حال پہ ۴۵ کین ذکر دی۔ احوال د مؤمنانو پہ ۴۶ ۴۷ ۴۸ کین۔ بیا ذکر د فرق
 د ۴۹ تہ ترسکا پورے پہ طریقہ د جزا او سزا بیا ذکر د حال د مؤمنانو نھنکینو پہ
 ۵۰ ۵۱ ۵۲ کین بیا زجر او تحویف منکر بیوتہ پہ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ کین ذکر کوی آخر
 آیت تفریع دہ پہ کل سورت یاتدے۔

الْعَلَمِينَ ۝۶۰ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ

ذُخْرًا قَاتٍ تَهْدِيهِ . ایا دوی وائی چہ دار قرآن) بے کھان نہ جو پکے دے بلکہ دا

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَتْهُمْ

حَقُّ دے ستا ذ رب ذ طرف تہ دے دپارہ چہ ویرہ و رکے ہفہ قوم تہ چہ نہ دے راغ

مِنْ تَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝۶۱

ہغوی تہ ویرہ و رکے ستانہ مخکن دے دپارہ چہ ہدایت او موئی -

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

خاص اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ پیدا کریدی اسمانونہ او زمکہ

فَإِنَّهُ بِهِ مَرْكَلَةٌ بِهِ دَعَا سَوْرَتِ كَيْسَ دَانَسَانِ تَوَلَّ حَالَاتِ ذِكْرٍ دِي أَوْ بِيَا ذِكْرٍ ذِكْرٍ

دے او دافرق یہ معلومی پری پہ قبر کیں او بیایا پہ قیامت کیں راو ہفہ بے مسعی کپے وہ

پہ یوم الفصل او یوم الفتح سرہ) دے وچ تہ دججے ذورج ذغریہ موخ کیں پہ اول

رکعت کیں دا سورت لوستل سنٹ دی او دارنگی ہرہ شپہ پہ بسترہ باندے دے دے وبل

استحاب لری او پہ دے دوارو باندے صحیح احادیث وارد دی -

خَلَصَهُ ذِ سَوْرَتِ دَادَهُ . پہ دے کیں دوہ بابونہ دی اول یاب تربلہ پورے

دے . اول ترغیب الی القرآن س کیں بیازجر منکرینو تہ پہ س کیں بیازجر دے عقلی

دیلونہ پہ س س کیں بیازجر پہ انکار ذالخرت باندے بیاتحویف اخروی در

ایاتو کیں او بشارت پہ درے ایاتو کیں .

تفسیر

س۔ ۶۰ : دانتبیہ دہ پہ انجاز ذ قرآن باندے .

س۔ ۶۱ : داصداقت ذ قرآن دے دپارہ ذ ترغیب . لَزَيْبٍ قِيَّامٍ داجملہ معترضہ دہ پہ

میت ذ مبتدا او خبر کیں یا دا خبر اول دے او مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ خبر دویم دے او پہ

دے کیں اشارہ دہ چہ مرتابین اگرچہ دیر دی لیکن ذ هغوی پہ ارتباب سرہ پہ

قرآن کیں ہیج رب تہ دے پیدا شوے .

س۔ ۶۲ : دا زجر دے منکرینو ذ قرآن تہ . بَلْ هُوَ الْحَقُّ داضراب دے دے قول

تہ . افْتَرَاهُ اودا اضراب ابطالی دے او دے وچ تہ ویلے شوے دی چہ قرآن

کیں بَلْ ہر مقام کیں دپارہ ذ اضراب انتقالی دے سوا دے مقام تہ چہ دابطلی دے

مِنْ رَبِّكَ دلته انزل پت دے او لتذرہم پہ ہفہ پورے تعلق لری .

وَمَا يَتَّبِعُهُمَا فِي سَنَةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ط

او هغه ڇهه مېنځ ډډه کيں دی په اندازه ډډي ورځو کيں بيا برابر شويډه د عرش ډ پاسه

مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَلَا شَيْءٌ أَفَلَا

نېشته تاسو لره سوا د الله تعالى نه هېڅ شې څو ډنگ او نه سفارش ايا پس دله

تَتَذَكَّرُونَ ۝ يُدِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى

نمېت نه قبلو ۝ انتظام کوي الله تعالى د کار د اسمان نه لالېږي

الْأَرْضِ ثُمَّ يُعْرِجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ

زمکه ته بيا ورځيږي هغه ته په يو ورځ کيں څه

مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝

اندازه ډ هغه زر کاله ده ډ هغه نه څه تاسو يې شماره کوئ .

مَا أَظْهَرُ مِنْ تَذَكُّرٍ اشاره ده څه ډدوی انداز ډير سخت دله ډوځ ډجهل ډدوی نه او دارنگ اشاره ده څه ډاقوم دله نې ته ډير محتاج دله په هدايت کيں .

مګر دا تفصيل د انداز دله په ذکر د توحيد سره د دليل عقلی نه . مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَلَا شَيْءٌ امداد کوونکي دوه ډډه وي يو هغه څه پخپله تصرف کولې شي حاجت پوره کولې شي ممېيت لرې کولې شي او هغه ته ولي ويله کيږي . دويم هغه څه پخپله کار نشي کولې ليکن مالک او اختيار مند ته په کلکه وينا کولې شي څه ډډه د شخص حاجت پوره کړه نوډه ته شفيع ويله کيږي نوډه توحيد د اثبات ډياره ډډه دواړو تقی او کړلې شوه .

هـ : د ابل دليل عقلی دله . يعنی هر کله څه ثابت شوه څه الله تعالى خالق دله د عرش ډ پاسه هستوی دله او پوره اختيار مند دله نو اوس ذکر کوي څه ډډه د عالم نظام چلوونکي هم هغه دله . د انظام يې چاته نه دله سپارلې نو معلومه شوه څه قطبان غوثان نېشته څه هغوی د دنيا تدبير کولې شي . په دله ايت کيں دوه تفسيرونه دي اول دادله څه اَلْأَمْرَ ته مراد هر کار د کارونو ډډه د عالم نه او من السماء ډياره متعلق پټ دله فينزله من السماء يعنی را کوځي هغه کار د اسمان نه زمکه ته اشاره ده څه دله ايت کيں هغه امور او کارونه مراد دي څه په عالم اسفل کيں انسانانو ته بشکاره کيږي او په دله ر پاته په بل مخ

ذٰلِكَ عَلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

دفعہ ذات دے عالم پہ ہر پتی او بیکارہ زور اور او رحم کو دے دے

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ

ہوہ ذات چہ خاستہ بے جو رکے دے ہر چیز چہ پیدا کرے دے او شور و کرے دے پیدا کرے

الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۝ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ

د انسان د خستہ - بیا بے جو رکے نسل د دفعہ

زمکہ کنس چلیری۔ او یَعْرِجُ پہ معنی دیر جع دے او ضمیر دفعہ امر تہ راجع دے اور جع
روستو د فناء د عالم تہ مراد دہ۔ قی یوم متعلق دے پہ یعر ج پورے او مراد دے نہ ورج
د قیامت دہ۔ دویم تفسیر دادے چہ الامر تہ مراد وحی دہ چہ پہ واسطہ د جبریل سرہ
رالبی بی کیوری د من السماء سرہ فینزل پت دے او یَعْرِجُ ضمیر جبریل تہ راجع دے
او قی یوم تہ مراد ورج دہ د دنیا د ورجو تہ او ہر گلہ چہ حدیث سرہ ثابت دہ چہ پہ
مینج د آسمان او زمکہ کنس پنچلہ سوہ کلونہ مسافت دے نوئلہ اور اتلہ دوارہ طرفتہ زرہ کلونہ
شول۔ او قی یوم متعلق دے پہ دوارہ قلعو نو پورے (فینزل او یعر ج) او مقصود پیدا
ایت کنس تدبیر د وحی شو او اشارہ دہ صداقت د قرآن تہ۔

قائمان: پہ اول تفسیر باندا سوال دادے چہ سورۃ معارج سلا کنس معلوم پیری چہ
مقدار د دے ورجے پنچوس زرہ کلونہ دے اول جواب دادے چہ د قیامت موافق او
ہیببتونہ بے حدادہ دی تو د یولو موقوفو د ہیببتونو پہ لحاظ سرہ پنچوس زرہ کلونہ دی
او دیویم موقف د ہیبت پہ پنا باندے زرہ کلونہ دی۔ د دویم تفسیر پہ پتاہم دا سوال
دے چہ د ایت د سورۃ معارج تہ معلوم پیری چہ دا ورج دختلو پنچوس زرہ کلونہ دہ۔
جواب دادے چہ ترسدرۃ المنتہی پورے حساب شی تو پنچوس زرہ کلونہ دہ اوچہ
تراول اسمانہ پورے حساب شی نور رکالہ دی۔

سک:۔ دا ہم دلیل عقلی دے او تائید ماقبل دے یعنی اللہ تعالیٰ تدبیر دے دے وجہ
تہ کو لے شی چہ ہونہ د دے عالم تفصیلی علم لری بغیر دے علم تہ تدبیر
نشئ کیدے۔

سک:۔ دابل دلیل عقلی دے مخکنس دلیل افاقی و واد دلیل اتقسی دے۔ احسن
یعنی مضبوط کرے دے ہر شے چہ پیدا کرے دے۔ مراد داچہ ہر مخلوق بے
پہ مناسب شکل و صورت او اندامونو سرہ پیدا کرے دے۔ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ

مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۝۸ ثُمَّ نَسُوهُ

د رانچل شوے اویو سپکونہ بیائے برابر کرو ہفہ

وَنَفَخْ فِيَّهِ مِنْ رُّوحٍ ۝۹ وَجَعَلْ لَّكُمْ السَّمْعَ

او اویو کو بے پہ ہفہ کیں د روح چل نہ او جو رکریدی تاسولرہ غورونہ

وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۝۱۰ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝۱۱

او سترکے او زروتنہ ویرنگہ شکریہ کوئے تاسو .

هركله چه عام خلق بے ذکر کرو نو دے جملہ نہ انسان د پیدائش ترتیب
ذکر کوی .

فائدہ :- داصر مخ دے چه اول انسان بے د ختہ نہ پیدا کرے دے او دسورہ
تجر اوص نہ معلومہ ده چه ادم عليه السلام بے د ختہ نہ پیدا کرے وؤو منطق
نتیجہ راؤتله چه اول انسان ادم عليه السلام وؤ . نو دانظریہ بلکل غلطه ده چه خوک
وایی چه ادم اول انسان نہ دے بلکه فقط اول پیغمبر دے دارنگی خوک چه د
ارتقاء قائل دی نو دا قول د قرآن کریم نہ متکردی .

مک :- د سئلہ نہ معلومہ شوه چه بختیں ایت کیں ادم عليه السلام مراد دے . سئلہ
پہ زور راویستل شوے تہ ویلے کیبری اشاره ده چه کومه نطقه چه د شهوت پر زور
سره د ملا او د سینہ نہ راویستل شی نو دهق تہ ولید پیدا کیبری د هسے نطقه تہ
انسان تہ پیدا کیبری .

مک :- یہ دے کیں تمہ د خلق د انسان ده . سؤلہ د دے تہ مراد هفہ انقلابات دی
تر پورہ کولو د اعضا پورے کوم چه سورہ مؤمنون ۳۱ مک کیں ذکر شوے دی .
رؤجہ د دے اضافت الله تعالی تہ پہ دے وجہ کرے شوے دے چه د روح
د پیدائش د پارہ هفخ ظاهری ماده تیشته قل الروح من امر ربی او د عسے نطقه الله
هم ده . اوصح ، بصر ، زره ، بے خاص ذکر کرل حکم چه د اقول تہ هم پیدی پشان
د روح اگر چه اعضاء د دے بکار دی ، اوبله وجہ د تخصیص داده چه دا د پوه
او د علم اسباب دی . او هركله چه پوهه د غورونو صرف او ازوتہ دی چه هفہ یوه
نوعه ده او پوهه د سترکو او د زبونو دیر اتواع دی د دے وچ تہ سمع بے مفرد
ذکر کرو او ابصار او افئده بے جمع ذکر کرو . او دا انعام بے په سورہ
نحل ۳۱ ملک ۳۲ مؤمنون ۳۳ مک کیں هم ذکر کرے دے ر پاتے پہ بل مخ

وَقَالُوا آءِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي

او دوی وائی ایاکله چه مونوروک شو په خاورو کین ایاشو په مونور په

خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكِرُونَ ۝۱۰

پیداایش نوی کین بلکه دوی د ملاقات د رب خپل نه انکار کوی.

قُلْ يَتَوَفَّكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي

ته اویاه ساه به اخلی ستاسو نه ملک د مرګ هغه چه

وَكُلٌّ يَكُم تَحْمِلُ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تَرْجِعُونَ ۝۱۱

مقرر کړې شوې دے په تاسو باندې بیا به ستاسو رب ته تاسو پېش کیدلے شے.

قُلْ يَعْنِي لَكُمْ شُكْرُكَ اَرَدِي اَوْ مَا دَيَّارَه د تَاكِيْد قُلْتُ دے يا مراد دا چه لږه شكره كوئ يعنى په وخت د ډيرے سختے صرق الله تعالى يادوئے. يا مراد د قُلْتُ ته عدم دے.

س: دا زجر دے په انكار د بعث بعد الموت سره. او هر كله چه مخكې صداقت د رسول او بيا بيان د توحيد په دليلو تو سره او شونو اوس خورم مقصد د كړ كوي (يعنى اثبات د آخرت) او هر كله چه تير شو د دليلونه د اثبات د قيامت د پاره هم كافي وو. د دے وجه نه د دے د پاره ئے نور دليلونه ذكر ته كړل. بَلْ هُمْ دَا بَلْ د پاره د ترقی دے يعنى صرف تعجب او انكار د بعث ته نه كوي بلکه د قيامت د قبول حال ته انكار كوي او خاص طور ياندا د رب ته د پېش كيدو نه منكر دي.

س: دا جواب د انكار د دوی دے چه مخكې آيت كېن ذكر شو. حاصل دا چه ستاسو روح د الله تعالى په اختيار كېن دے چه د هغه په قبض كولو باندې ملك الموت مقرر كړې دے نو د داسے قادر ذات د شان نه لرې ته ده چه تاسو د بيا پيدا كړي قَائِد ه په اشكال دادے چه دلته ملك الموت ئے مقرر ذكر كړې دے او په سورة انعام ملا سورة نساء كېن جمع ذكر شوي دے د دے څه تطبيق دے

اول جواب دادے چه ملك الموت يو دے چه د هغه نوم عزرائيل مشهور دے لاغر چه په هېڅ نص صحيح مرفوع كېن دا نوم زما په علم كېن نېشته خو د هغه سره نور ملكري تابع د ملائكه دى نو د بعضي د روح قبض كولو د پاره پخپله لارېشې او بعضي د پاره نور ملائكه اوليزي. دويم جواب دادے چه دلته مراد واحد جسدي يعنى جس ملك الموت، او هغه جمع سره هېڅ منافات نه لري. او كوم روايتونه چه

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ تَاكُسُوا زُرِّيَّهُمْ

او کہ چہرے اوپے تہ ہقہ وخت چہ مجرمون یہ بہکتہ کرے وی سرورہ خیل

عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا

یہ نیز دہ دوی روای بہ لے رہہ زمیرہ اولیدل موتہ او واریدل موتہ نو واپس او گروے موتہ

نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿۱۷﴾ وَلَوْ شِئْنَا

چہ عمل او کرویک عمل یقیناً موتہ یقین کوونکی یو - او کہ غوختے دے موتہ

لَا تَبْنِيَا كُلُّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ

ضرور کرے بہ دے موتہ ہر تن تہ ہدایت دہقہ او لیکن پورہ شوے دہ

حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ

فیصلہ دہ عذاب زما دہقہ تہ چہ ضرور بہ دہ دوم جہنم لہ دہ پیریانو

د عزرائیل د تصرف عامہ او علم عامہ د پارہ مفسرینو ذکر کرے دی یہ ہفتین
ہیج روایت مرقوع صحیح نیستہ (واللہ اعلم)۔

۱۷۔ داتخویف اخروی دے منکرینو لہ او ذکر د احوال د دوی دے روستو د
رالیہ ترجعون رجوع الی اللہ تہ۔ الْمُجْرِمُونَ تہ مراد ہقہ دی چہ دقرآن اورسول
او توحید او قیامت تہ چہ تیر شوی ایاتو تو کین ذکر شول انکار کوی۔

تَاكُسُوا زُرِّيَّهُمْ د اعلامت د ملامتیا او د شرمندگی او د ذلت دے۔ رَبَّنَا اَبْصَرْنَا
وَسَمِعْنَا مراد د دے تہ علم دہقہ خبرو دے چہ دوی پہ دنیا کین دہقہ انکار کرے وؤ
اکثر دوی انکار کوؤ دہقہ خہ تہ چہ دوی پہ سترگو باندے نہ لیدو رچہ ہقہ پہ
یؤمنون بالغیب کین مراد دی او دارنگ دوی وحی د اللہ تعالیٰ او قرآن وحدیث تہ
نہ پہ دنیا کین غور کیندو او اس ہقہ دوارہ حالتو تہ ورتہ حاصل شول مجبوراً۔

يُوقِنُونَ یقین حاصلیدی روستو د استعمال د اسبابو د علم تہ د دے وجہ نہیے
دبصر او سمع تہ روستو یقین حاصلول ذکر کرل۔ او طلب د واپسے دنیا
تہ پہ سورۃ انعام ۲۷ اعراف ۳۷ سورۃ یؤمنون ۳۸ کین ہم ذکر شوے وؤ
سرۃ د جواب تہ۔

وَالثَّائِسَ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳﴾ قَدْ وَقُولَٰ بِمَا نَسِيتُمْ

اوانسانانو ته په یوځای - (راوپوځای شوی) اوڅکي په سبب د هیرولو ستاسو

لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا اِنَّا نَسِيْنُكُمْ وَذُرِّا قَوْلًا

ملاقات ستاسو د دے ورځ یقیناً مونږ به تاسو هیر کړو او اوڅکي

عَذَابِ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾ اِنَّمَا

عذاب د هیش والی په سبب د هغه عملونو چه تاسو کول - یقیناً

يَوْمَ مِنْ بَالِيتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا

ایمان لری په ایاتونو زموږ هغه کسان چه کله بیان شی دوی ته ایاتونه پریږی

سُجَّدًا اَوْ سَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ

سجده کوونکی او تسبیح وای سره د حمدا د رب خپل ته او دوی

لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۱۵﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِ

لوږ ته کوی - لرے کیږی اړخونه د دوی د بسترونه

۱۳. داهم تخويف کين داخل دے اودامتعلق دے په اَيَصْرًا وَ سَمِعْتَ اَيورے يعنى په وينا کين دوى هدايت د دے وچ نه حاصل کړے نه وو چه هغه د الله تعالى په اختيار کين دے اودامذهب داهل سنت دے چه الله تعالى د کافر د ايمان وهدايت اراده نه شوکړے او هغه کار د الله تعالى د ارادے نه بغير نشي کيدلے. وَلَٰكِنْ دَادِقَ دَوْهَمَ دِيَّارِهِ يعنى څه سبب دے چه الله تعالى د دوى د هدايت اراده ته ده کړے، جواب داندے چه فيصله ده د عذاب په وعده د ذکر کولو د جهنم سره د دے مجرماتو نه، او الله تعالى د خپلے وعدے خلاف نه کوی لکه سورة مَن سَهَّ كُنْ ذَكَرْ کړے ده.

۱۴. داهم تخويف کين داخل دے. سبب د عذاب يَسِيْرًا د قِيَامَتِ ذَكَرْ کړيدے ځکه چه انکار د قِيَامَتِ سبب دے د نورو کفریاتو د پاره. اِنَّا نَسِيْنُكُمْ مراد په دنيا کين دے يعنى محروم کول د دوى د هدايت نه يا مراد په اخرت کين يعنى په عذاب کين پريځودل پشان د نَسِيًّا مَنَسِيًّا. په دواړو لفظونو رنسيتم نسيان کم کين معنی د پريځودلو قصد مراد ده. او دُوقُولًا يے دوه کړتے ذکر کړو اشاره ده ديرو قسمونو د عذاب په رهايد اذکر د حال د مؤمنانو دے روستو د ذکر کولو د حال د متکريبنو نه د پاره د فرق اودايشارت دے. په دے ايت کين د دوى درے احوال ذکر کړيدی اول عمل د

يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ وَمِمَّا

بلی خیل رب لرہ بیرہ کوئی او طمع لرہکی او دے

رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٩﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مِّمَّا

چہ موتو ہر کیدی خرچ کوی ۔ پس نہ پوچھیدی ہی نفس پہ حقیقت دے

أَخْفَىٰ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ مِمَّا

پت ساتہ شیدائے دوی دپارہ بخ والے د سترگو بدالہ دہ د ہوا

انداموتو چہ سجدہ دویم عمل دے چہ تسبیح او حمد دے دریم عمل دے نہ دے
چہ تکبر نہ کول دی او داعدمات دی د مؤمن بالقرآن۔ اِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا
داخاص حالت دے یعنی ہر کلا چہ ایاتونہ د سجدے اولو ستلے شی تو سجدہ کوی،
او دیرہ عاجزی او تضرع نہ تعبیر یے او کرو پہ خرو اسرہ او داعوامو حلاتوتہ ہم اشارہ
دہ ادبیاد سجدے نہ مراد انقیاد او تابعداری کول د قرآن دی۔

۱۹۔ مخکین ایت کیں د ورے حال یے ذکر کرو پہ دے ایت کیں د حقوی
د شے حال ذکر کوی، او د اہم درے دی اول خپلو بسترونہ دہ لرے ساتل
مضاراج کیں اشارہ دہ چہ بولہ شپہ عبادت نہ کوی حکہ بسترے د آرام کولو دپارہ شتہ
دے لیکن بولہ شپہ پہ ہفے باندے آرام ہم نہ کوی۔ او ہر کلا چہ پہ اودہ کیدلو
کیں سنت طریقہ دادہ چہ پہ ہی اریخ پاندے خملی ددے وجہ نہ جنوب یے
ذکر کرے دے او دویم حال يَدْعُونَ رَبَّهُمْ دے دایے پہ طریقہ د حملہ حالیہ
ذکر کرے دے اشارہ دہ چہ د بسترے لرے کیدال د تور قساقو فجارو پشان نہ دی
بلکہ د عبادت دپارہ دی۔ د عامغز د عبادت دے او اصل عبادت دے لکہ چہ حدیث
کیں ثابت دی) ددے وجہ نہ دے ذکر کرہ او بول عبادت بدائیہ پہ کیں داخل
دی۔ خوف یے حکہ مخکین کرو چہ اسباب د ویرے یعنی گناہوتہ او کوتاہی دیر
دی او طمع یے ذکر کرو رجائی نہ دہ ذکر کرے اشارہ دہ چہ پہ عملونو
ہی اعتبار نہ کوی صرف د اللہ تعالیٰ د رحم امید لری او فرق د طمع او د رجاء دے
چہ اسباب یے تیار کرے نو دے تہ رجاء ویلے کیری او چہ اسباب یے نہ وی تیار
کرے یا اسباب یے تیار کرے وی خو پہ ہفے باندے نظرنہ ساتی نو دے تہ طمع ویلے کیری،
او دریم حال وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ یعنی سرے د عبادت بدائیہ تہ عبادت مالیہ ہم کوی او خپل ماوتہ
د اللہ تعالیٰ پہ دین او دے پہ دعوت و تبلیغ پاندے قربان کوی۔

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ

عملون چہ دوی کول ۔ ایا حقہ خوک چہ مؤمن دی پشان د

كَانَ قَالِيقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٥﴾ أَمَّا الَّذِينَ

حقہ چادے چہ ناقمران دی برابر شئی کیدے ۔ هرچه حقہ کسان دی

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ

ایمان یے را درے دے او عملونہ یے کرینی دعت سرہ برابر نو دوی لرہ باخونہ د اوسیدلو دی

سکا :- دا بشارت اخرویہ دے بناو دے یہ تیر شوی اسبابو باندے ۔ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ بِه
دے کیں دیر تاکیا او مبالغہ دہ دَعِظْتَ د نعتونو د جنت، او حدیث کیں وارد دی
چہ (مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ) "نہ د چاستر گو لید لے دی
او نہ د چاخو روتو اورید لے دی او نہ د چا یہ زرہ باندے تیر شویدی شککہ چہ ادرک
د دے اندامونو (حواسو) متناہی دے او نعتونہ د جنت بے انتہا دی ۔

قَائِلًا :- کہ اویلے شئی چہ اللہ تعالیٰ پہ قرآن کیں دھے نہ د بعضو نعتونو ذکر
پہ دیرو "ایاتونو (د بشارت اخرویہ) کیں کرے دے نو علم دھے خو حاصل
شویدے نوخہ رنگی یے او فرمائیل چہ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ جواب دادے چہ قرآن کریم
کیں صرف دھے تعبیرات د پورہ ذکر کریدی او هر کله چہ حقیقت دھے د دنیا
د نعتونو نہ جدا دے نو د دے وچ نہ حقیقت یے ہیج نفس تہ معلوم تہ دے ۔
قُرْآنُ أَعْلَىٰ د سترگو بخوالے پہ عرق کیں کنایہ دہ د پورہ خوشحالے تہ لکھ چہ سورۃ
فرقان سکے کیں دالقط تیر شویدے ۔

سکا :- دے ایت تہ دویم باب دے تر آخرہ پورے پہ دے کیں ذکر د تقابل د اہل
ایمان او اہل کفر دے پہ درے "ایاتونو کیں بیا منکرینو تہ تخویف د نبوی او زجر
دے پہ دوه "ایاتونو کیں بیا ذکر د حال د موسیٰ او دھقہ د تا بعد اراتو دے پہ طریقہ
د دلیل نقلی سرہ پہ درے "ایاتونو کیں، بیا تخویف او زجر دے پہ درے "ایاتونو
کیں، او تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ یہ آخری ایت کیں ۔

پہ دے (رسول) کیں دعویٰ د سورت ذکر دہ ۔ قَالِيقًا د دے تہ مراد قاسق دے
پہ عقیدہ کیں یعنی کافر او مشرک ۔ لَا يَسْتَوُونَ صیغہ د جمع یے د دے وچ نہ
ذکر کرے دہ چہ د مؤمن او قاسق تہ هر فرد د دوی مراد دے نو حقہ جمع
دہ ۔ دقتادہ تہ روایت دے چہ دوی تہ دی برابر پہ دنیا کیں او تہ پہ وخت د مرگ او
تہ پہ آخرت کیں ۔

نَزَّلْنَا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۱۹) وَأَمَّا الَّذِينَ

تبارہ میں نسبتاً وہ یہ وجہ دھوکہ عموماً دوسرے چہ دوی کول۔ اور ہرچہ ہفہ کسان دی

فَسَقُوا فَمَا لَهُمُ النَّارُ كَلِمًا أَرَادُوا

چہ نافرمانی ہے کہے وہ تو خائے د ورتلو ددوی آوردے ہر وخت چہ اوغواوی

أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أَعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ

چہ اوئی دھت نہ واپس یہ اوگرخولے شی پہ ہفت کین اوادیہ دیلے شی

لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِينَ كُنْتُمْ

دوی تہ اوٹکے عذاب د اور ہفہ چہ تاسو

بِهِ تُكَذِّبُونَ ۲۰) وَلَنْذِيْقْتَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ

دھت نکذیب کوڈ۔ اور ضرور اوپہ ٹکورو مونودوی تہ د عذاب

الَّذِينَ دُونَهُ الْعَذَابِ الْكَبِيرِ لَعَلَّهُمْ

تزدے نہ مخکین د عذاب لوے تہ دیالہ ددے

۱۹۔۔ دا تفصیل د عدم مساوات دے۔ تو یہ دے ایت کین ذکر د حال د مؤمنان دے
او بشارت دے دوی تہ۔

الَّذِينَ دُونَهُ مراد دے تہ خائے د ہمیشہ دیرہ کیدلو دے نو دا مقابل د دنیا شو
چہ ہفہ خائے د ارتحال دے۔

نَزَّلْنَا یعنی ددوی دپارہ نعمتوں تہ یہ ہر وخت د میلن و پشان وی داسے تہ وہ
(د دنیا پشان) چہ صرف درے ورٹے بہ میلنہ وی بیا بہ د کور بہ یہ
شان شی۔

۲۰۔۔ دا ذکر د حال د دویم قریق دے او دھقوی دپارہ تخویف دے۔

كَلِمًا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا یہ دے جملہ کین اشارہ دہ ہمیشہ پاتے کیدلو
تہ پہ جہنم کین او ددوی اہانت او بے عزتے تہ اشارہ دہ نو دا د نَزَّلْنَا یہ
مقابلہ کین دے۔

يَرْجِعُونَ ﴿٧١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ

چہ اذکرچی (دگنا ہوونہ)۔ او جو کہ زیادہ ظالم دے دھتہ چانتہ بیان کرے شی ہفتہ تہ آیاتونہ

رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ

درب دھتہ بیا مخ واروی دھتہ تہ یقیناً مونہ د مجرمانو تہ

مُنْتَقِمُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ

بدلہ اغستونکے یو۔ او یقیناً ورکرے دؤ مونہ موسیٰ علیہ السلام تہ کتاب

فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ

نومہ کبرہ پہ شک کس د ملاویدلو دھتہ تہ او جو کرے دؤ مونہ کتاب

هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٧٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ

ہدایت دپانہ د بنی اسرائیلو۔ او جو کرے دؤ مونہ د دوی تہ

۷۱۔ داہم بیان د حال د دویم فریق دے او تخویف د نیوی دے۔ او العذاب الاکبر فی تہ مراد عذاب د دنیا دے حکمہ چہ ادنیٰ پہ معنی د نزد دے یا پہ معنی د کم درجہ وال دے۔ دُونَ الْعَذَابِ الْاَکْبَرِ د دے تہ مراد عذاب د آخرت دے یا مراد د دے تہ عذاب د قہر دے۔

فَاعِلٌ ۖ ذَا دُنْیَا پہ مقابلہ کس اقصیٰ راجی نو دلتہ ی اکبر ولے ذکر کبرہ د دے وجہ دادہ چہ د دنیا پہ عذاب کس دودہ صفتونہ دی یو نزدیکت او دویم کمولے۔ او د آخرت پہ عذاب کس ہم دودہ صفتونہ دی یو لرے ولے دویم غت ولے نو د دنیا پہ عذاب کس تخویف دپارہ مؤثر صفت نزد دے ولے دے او د آخرت پہ عذاب کس د تخویف دپارہ مؤثر صفت غت ولے دے۔

۷۲۔ داہم بیان د حال د دویم فریق دے پہ طریقہ د زجر سرہ او بیان د سبب د ماقبل عذاب دے۔ مُنْتَقِمُونَ عذاب د دنیا او آخرت د واروتہ اشارہ دہ۔

۷۳۔ دا ذکر د مؤمنانو سابقینو دے او تعلق لری د سورت د آیت ۷۲ سرہ یعنی تائید دے د صداقت د قرآن او د رسول۔ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ پہ معنی د لقاء او پہ ضمیر دھتہ کس او پہ اضافت کس دیر اقوال دی ع لقاء پہ معنی د ملاقات ع تلقی یعنی قبول ع اغستل۔ ع او اضافت مفعول تہ دے۔ ع یا اضافت فاعل تہ دے او ضمیر راجع دے موسیٰ علیہ السلام تہ پاراجع دے کتاب تہ یارب تہ۔

أَيُّهَا يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لِمَا صَبَرُوا أَفْوَكَالُوا

امامان چه بیان ہے کوڈ یہ حکم زنون سرہ ہرکہ چہ دوی صبر کرے وڈ اوو دوی

بِالِيتِنَا يُوقِتُونَ ۲۴۷ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ

چہ یہ ایاتون زنون ہے یقین کوڈ یقیناً ستار یہ فیصلہ اوکری

بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ

دوی پہ میخ کن پہ ورخ د قیامت پہ ہفتہ جز کن چہ دوی پکن

يَخْتَلِفُونَ ۲۴۸ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا

مختلف وو ایہ او نہ دہ بنکرہ شوے دوی تہ چہ خورہ ہلک کریدی مرنی

مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ

مخکن د دوی تہ د پیرونہ چہ کری دوی

تفصیل د معافی دادے علی پس مہ کیرہ پہ شک کن د قبولو د موسیٰ علیہ السلام نہ
دغہ کتاب لره ع پس مہ کیرہ تہ پہ شک کن د اغستلو ستانہ مثل د دغہ کتاب
لره ع پس مہ کیرہ پہ شک کن د مخاخ کیدلو ستانہ پشان د موسیٰ علیہ السلام د
مصیبونو سرہ . علی پس مہ کیرہ تہ پہ شک کن د ملاقات کو لو ستانہ موسیٰ علیہ
السلام سرہ پہ شپہ د معراج کن یعنی ہفتہ لیدل بالکل حق دی او دغہ ملاقات د
ارواح د هغوی سرہ وڈ چہ پہ شکل د یدانون د هغوی سرہ جوہ کرے شوے ووماہوا
د عیسیٰ علیہ السلام تہ او د تفصیل سورۃ بنی اسرائیل کن تیر شوے دے . علی پس
مہ کیرہ پہ شک کن د ملاقات ستاد خیل رب سرہ .

۲۴۷: پہ دے کن امت د موسیٰ علیہ السلام ذکر کو چہ پہ هغوی کن دعو
او تبلیغ جاری وڈ نو اشارہ دہ امت د الخری نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ چہ ددہ پہ
امت کن باہم دعوت جاری وی او پہ دے ایت کن آیۃ عام دے انبیاء د
بنی اسرائیل تہ او علماؤ د هغوی تہ لکہ سورۃ انبیاء کے کن . او پہ دے ایت
کن دلیل دے چہ پہ صبر او یقین سرہ امامت د دین حاصلیدی ر لکہ چہ ابن کثیر
ویلے دی) پہ صبر سرہ دفع د شہواتو رخی او پہ یقین سرہ زوال د شہواتو
حاصلیدی .

۲۴۸: ایت کن ذکر دی چہ پہ امت د موسیٰ علیہ السلام کن ر پاتے پہ بل غح

فِي مَسْكِينِهِمْ ط إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ ط أَفَلَا

پہ کورونو دھوی کہیں یقیناً پہ دے کہیں پیر دلیوتہ دی ایانو دوی

يَسْمَعُونَ ۲۶) أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ

اوری - ایانو دوی تہ گوری چہ مونو چلوو اوبہ ر باران

إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَتَخْرِجُ بِهِ زُرْعًا تَأْكُلُ

زمک شارے تہ نور او پاسو پہ ہف سرہ فصل چہ خوری

مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ۲۷)

دھف تہ بخاری دوی او ٹانوتہ د دوی ایانو دوی تہ ویفی

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ

او دوی وائی چہ کلہ بہ وی دا فیصلہ کہ تاسو

اختلاف پیدا شوو نو اشارہ دہ چہ پہ دے امت کہیں بہ ہم اختلافات پیدا کیوی لکہ
پہ حدیث د (ستفترق امتی علی ثلاث سبعین قرۃ) کہیں دا ذکر شویدا۔

۲۶۔ دا زجر دے دویم فریق تہ چہ منکرین دی چہ دوی د تیر شوو منکرینو
عذابو نو د دنیا تہ ہیج عبرت تہ اخلی۔ یقیناً داپہ معنی د ہدایت عقلیہ سرہ
دے یعنی ایانو تہ دہ بیکارہ شوے د دوی عقلونو تہ۔ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ہر کلہ چہ
واقعات د تیر شوے قومونو د اوریدلو سرہ تعلق لری د دے وجہ تہ زجرے پہ
تہ اوریدلو سرہ ذکر کرو۔

۲۷۔ دابل زجر دے چہ دامنکرین د عقلی دلیلونو تہ ہم عبرت تہ اخلی۔
نَسُوقُ الْمَاءَ پہ دے کہیں اشارہ دہ بارانوتہ۔ الْجُرُزِ ہفہ زمکہ دہ چہ بوئے
دھف تہ اوچ شوے او پریکریے شوے وی نو اشارہ پرتہ وی۔ خورہ ناکے زمکے
تہ جُرُزِ تہ ویلے کیوی ٹککہ چہ ورپے فَتَخْرِجُ بِهِ زُرْعًا ذکر کرے دے یعنی
فصل پہ کہیں نوکیدے شی۔ أَنْعَامُهُمْ ئے ٹککہ مخکین ذکر کرے دے چہ
پہ فصلونو او بوتو کہیں د بخارو و خوراک زیات وی پہ نسبت د خوراک د انسان
او ہر کلہ چہ دا آیات د دلیلونو تہ دلیلو سرہ تعلق لری د دے وجہ تہ دے
پہ اخر کہیں أَفَلَا يُبْصِرُونَ ذکر کرو۔

صَادِقِينَ ﴿۷۸﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ

رشتق یے اُدیہ پہ ورخ دے فیصلے نفع تہ درکوی

الَّذِينَ كَفَرُوا أَيْمَانَهُمْ وَلَا هُمْ

کا قرانو تہ ایمان راویل دے حقوی او تہ یہ دوی لے

يُنْتَظَرُونَ ﴿۷۹﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ

مہلت ورکینے شی۔ تو مخ وارہ ددوی تہ او انتظار کوی

إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ ﴿۸۰﴾

یقیناً دوی ہم انتظار کوی۔

۲۸۔۔ دہم زجر دے پہ انکار دے قیامت سرہ او دامتعلق دے دے ۲۵ سرہ چہ
پہ ہخ کن دے فصل فیصلے دے قیامت ذکر او کرو نو دوی انکار شور و کرو۔
الْفَتْحُ داما خود دے دے فَتْح تہ پہ معنی دے فیصلے سرہ دے حکم چہ فتح ہنکارہ کیدال
او کول ویدلو تہ وائی او فیصلے سرہ ہم ہنکارہ کیدال کیہی۔

۲۹۔۔ داجواب دے۔ یعنی ددوی مقصد دادے کہ چرے بالقرض دے فیصلے ورخ راشی
نو بیا یہ ہخ وخت ایمان راورد تو جواب او شو چہ پہ ہخ ورخ ایمان تہ قبلہی
حکم چہ دغہ ایمان جبری دے۔ یَوْمَ الْفَتْحِ دا طوق دے دپارہ دے لا ینفع۔

۳۰۔۔ داتفریع دہ پہ ما قبل زجرو نو باندے او تسلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
تہ، او اعراض تہ مراد ددوی تہ بے پرواہ کیدال او ددوی تہ برہات کول دوی
مُنْتَظَرُونَ یعنی دوی ستا دمرگ یا قتل انتظار کوی یا منکرین دے عذاب انتظار
کوی دے ممانو دپارہ یا دامنکرین دے خیل عاقبت ہم انتظار کوی۔

”تم تفسیر سورۃ تنزیل السجدة بقضائے تعالیٰ“

سُورَةُ الْحَزَابِ
۳۳ مَكِّيَّةٌ ۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آيَاتُهَا
۷۳رُكُوعَاتُهَا
۹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ

اے نبی (ہمیشہ) دیرہ کوہ ڈالہ تعالیٰ تہ او خبرہ مہ منہ د کافر اسو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ الْحَزَابِ مَدَنِيَّةٌ

ربط ددے دمخیں سورت سرہ پہ خطو طریقہ سرہ دے۔ اولہ طریقہ تیرشوی
سورت کیں مسئلہ دتوحید وہ نو پہ دے سورت کیں د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
تابعہاری ذکرکوی۔ دومہ طریقہ محکس سورتو نو کیں رد د شرک و نو پہ د
سورت کیں رد دے پہ بدعاتو شرکیو باندے۔ دریمہ طریقہ تیرشوی سورتو نو
کیں اثبات دتوحید و نو پہ دے سورت تیزی ورکوی پہ دعوت اوتیلیغ ددے
مسئلے باندے۔ خلورمہ طریقہ دھفہ سورت اختتام و نو پہ امر د انتظار سرہ نو پہ
دے سورت کیں اوامر ذکرکوی دپارہ دعمل کولو پہ زمانہ د انتظار کیں۔

دعوی ددے سورت۔ تیزی ورکول رسول صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ
دعوت او پہ رد بدعاتو باندے پہ دولس خطاباتو کیں اوتیزی ورکول امت تہ
عموماً او خصوصاً پہ اطاعت کولو او پہ توقیر کولو د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
سرہ پہ شپارس خطاباتو کیں او اثبات دتوحید پہ ذکر ددرے مثالو نو سرہ او پہ بھ
ایاتو نو کیں۔

خلاصہ ددے سورت۔ دا سورت تقسیم دے خلورو بابو نو تہ اول باب
ترم پورے دے۔ پہ دے کیں دعوی دسورت دہ پہ ذکر دخلورو خطاباتو د رسول
صلی اللہ علیہ وسلم ترم پورے بیارد دے پہ درے اقوالو د اہل رسومو او اشارہ
دہ مثالو نو تہ پہ سک کیں۔ او خطاب دے مؤمنانو تہ پہ سک کیں او پچھم خطاب
دنبی دے پہ سک کیں۔

وَالْمُتَّقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ①

او د منافقانو یقیناً اللہ تعالیٰ دے پوہ حکمت و تواضع

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ

او تابع اوسه د هغه چه دى کيدے شى تاته د طرف د رب سنا ته یقیناً اللہ تعالیٰ

كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ② وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

د ستاسو په عملونو باندے خبردار او د ان اوسپاره په اللہ تعالیٰ باندے

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ③ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ

او پوره دے اللہ تعالیٰ ذمه وار نه دى جوړ کړى اللہ تعالیٰ هېڅ سرى لاه

تفسير

س. س. ۱. په دے آياتو کښ څلور خطابات دى نبى صلی اللہ علیہ وسلم ته در اوامر او پوښتنې ده د ټولو حاصل تيزى وړکول دى په دعوت او تبليغ باندے او هغه اول سبب روحاني باطني دے (تقوى) دويم دفع د موانعو دے وَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ او دريم طريقه او مأخذ د دعوت دے وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ او څلورم دفع د خوف او وجود د اخلاص (وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ).

فایده ۱. د دے سورت په ابتداء کښ خازن او خطیب شریبى او نورو مفسرینو لیکي دى چه د اُحد د واقع ته روستو د مشرکان مکه و د لرغ او د منافقان مداینه سره یی مشوره او کړه او رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ته راغلل او هغه سره د اتحاد او د مصالحت خبره په دے طریقہ او کړه چه ته لست منات وغیره ته ید ما وایه بلکه دوى شغواء قهریه اومته لکه چه زمونږ عقیده ده او مونږ به هم تاته په تور و خبرو کښ رکاوټ نه اچوو خپل نور دعوت کوه او منافقانو هم د هغوى تائید او کړو چه دا اختلاف پرېږده او د جنگونو نه به هم خلاص شه او دوى به په تاه باندے حمله نه کوى رد دے ټولو خبرو مقصد تر غیب د مدد امنت وړکول وو رسول صلی اللہ علیہ وسلم ته (نو د دے سورت ابتداء د هغوى په جواب کښ نازل شوه - يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ اذْهَبْ فَإِنَّ الْإِنشَاءَ دایء د پاره د عظمت د نبى صلی اللہ علیہ وسلم ده حکمہ یی محمد نه دى ویلے او په دے کښ اشاره ده چه ته لولے شان والا یی او خبر وړ کوونکے یی د اللہ تعالیٰ د حکمونو د دے وچ نه په دے روستو خطا ټو ضرور عمل او کړه. اِنَّ اللَّهَ مَرَاد د دے نه په تقوى باندے ټینګیدل او همیش ولے دے وَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ په شرک رپا تے په بل مخ)

مَنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ

دوہ زبوں پہ خیمہ کہ ہفتہ کین او تہ دی جوہ کپی بیبیا نے ستاسو

الَّتِي تُظْهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ

ہفتہ چہ تاسو ورسرہ ظہار کوئے مائیں نے ستاسو او تہ دی جوہ کپی

أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ

پہ خولے بلے نشوی (مبتی) حُامن ستاسو دا وینا ستاسو دہ

بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي

پہ خولو ستاسو (بہ دلیلہ) او اللہ تعالیٰ دایٰ حق او ہفتہ رواؤل کپی

السَّبِيلَ ۝۷ أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ

لارے دحق تہ . نومونہ اخلہ کدوی نسبت کوونکی پلارائو کدوی تہ دایرہ انصاف دے

منلوکین د کافرانو تابعداری مہ کوہ . وَالْمُنَافِقِينَ پہ مہ اہنت کولو او دحق بیان پہ

پریخو دلوکین د مناققانو طاعت مہ کوہ . مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ قرآن پاک اوحدیث دے .

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ مراد ددے تہ نفی د خوف دہ د غیر اللہ تہ . وَكَيْفَ كَذَّبَ اللَّهُ پہ

صفت کین کمراد ددے تہ ہفتہ ذات چہ دتولو کارونو ذمہ وار او تدبیر جوہ وکے

وی او پہ دے صفت کین د اللہ تعالیٰ شریک نیشستہ ددے وچہ تہ وکفی لے

ذکر کرے دے .

سک . مقصود پہ دے ایت کین تردید د مشرکانو دے پہ درے اقوالو باندے .

اول قول کدوی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ یے ویلے وچہ تہ زمونہ معبودان

شفعاء (قہریہ) اومتہ او مونہ یہ تاسرہ عظمت او کبریاء د اللہ تعالیٰ تسلیم کپرو

ددے ردے او کپرو چہ د عقیدے محل زہرہ دے او شرک او توحید دوہ متضاد

عقیدے دی پہ بو زہرہ کین دوارہ نشی جمع کید لے حکہ چہ اجتماع د ضدیتو پہ یو

محل کین عقلاً محل دہ او دوہ زہونہ خو دیوکس د پارہ کیدے نشی نو معلومہ شوہ

چہ یوکس مؤحد او مشرک پہ یو وخت نشی کیدے رنو ددے ایت تعلق دے د

اتق اللہ سرہ) . دویم قول کدوی چہ زوجہ رنجی تہ پہ یے اویل چہ دایہ ما

باندے یہ د مور پشان وی نو ہفتہ بہ یے حقیقتاً مورگ تزلہ او ہمیشہ د پارہ یہ

یے پہ حان باندے حرامہ کرخولہ چہ د ہفتہ تفصیل او تردید بہ پہ سورت

عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاُخْوَانُكُمْ

پہ نیز د الله تعالیٰ نو کہ نہ پیژنے پلاران ددوی نوروتیہ ستاسو دی

فِي السَّيِّئِينَ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ

پہ دین کین او مریان (ازاد شوی) ستاسو دی او نیشترہ پہ تاسو باندے گناہ

فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ

پہ عقی کین چہ خطائے تاسو پہ عقی سرہ او لیکن (گناہ دے) پہ عقی کین چہ قصدا او کری

قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

زوروتہ ستاسو او دے الله تعالیٰ بخشنه کوؤنکے رحم کوؤنکے

مجادله کین راعی۔ مراد دادے چہ پہ یوہ بنجہ کین دادواره صفتوتہ متضاد نشی جمع کیدلے چہ ہم د موروی اوهم د روجه وی اوپہ دے کین اشاره ده په طور د مثال سره چہ عبد معبود نشی کیدلے۔ دریم قول ددوی چہ د بل چا خوئی ته به یئے اویل چہ ته به زما خوئی یئے او هغه ته متبقی ویلے کیبری نویا به یئے ویل چہ دا خوئی دے د خوئی احکام به یئے پرے چلول او دهغه بنجہ به یئے د انکور پشان په خان باندہ همیشه حرامه کنبله۔ تو مراد دادے چہ په یو ولد کین داصفتوتہ متضاد نشی جمع کیدلے چہ هم د دیو مور او پلار ته پیدا وی اوهم د د بل مور او پلار ته پیدا وی اوپہ دے کین هم اشاره ده چہ که مشرکان دعویٰ او زعم کوی دیو بنده په بانگ کین چہ دے ولد د الله تعالیٰ دے او قریادرس او معبود دے نو دا اجتماع د ضدیتو ده او حال ده عقلا او شرعا۔ په روستنو دواره جملو کین رد دے د مشرکانو په شرک فی التخیل والتعزیم باندے چہ حلال شرعی لره په خان باندے حرام کنری بغیر د دلیل شرعی نه۔ او دا درلے او هام د مشرکانو اعتراضونه وؤ په نبی صلی الله علیه وسلم باندے چہ د هغه په سبب سره دوی هغه لره د دعوت او تبلیغ د حق ته متع کول غوښتل نو د هغه جویوته اوشول نو د دے تعلق دے د ر (نفع الکافرین والمنافقین) سره۔ قَوْلُكُمْ يَا قَوْمِ اِهْكُمْ د اکنایه ده چہ داوینا به دلیل ده لکه چہ یو قول په خو لے سره وی او په زره کین ته وی نو هغه باطل وی۔ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يُهْدِي السَّبِيلَ په دے کین اشاره ده چہ دا درلے واره خبرلے عقلا هم یقینی دی او په شرع د الله تعالیٰ سره هم صحیح ثابت دی۔

س: دا اول خطاب دے مؤمنانو ته د پاره د رد د رسم د مشرکانو۔ ر پاتے په بل مخ

الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُ

نبی پیرمہدیان دے پہ مؤمنانو باندے دے خانو دھوی نہ او بیبیانے ددہ

أَمْهَاتِهِمْ وَأُولَآئِ الرَّحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ

میلند دھوی دی او رشتہ داران بعض ددوی حق داری لپہ میراث دبعوضہ

او ذکر ادب دے پہ بارہ دمتبی کنس. او هرکله چه په دے سورت کنس واقع د زید بن حارثه ته اشاره وه چه د هغه ته رسول الله صلى الله عليه وسلم متبی جوړکړې وو او خلقویه ورته زید بن محمد ویل او یا چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د زید طلاق کړې شوه بنجی (زینب) سره په حکم د الله تعالی سره نکاح او کړونو مشرکان او منافقانو اعتراضونه کول شور و کړل چه دا څنگه پیغمبر دے چه راڅنگور د خوځی بنجی) سره یې نکاح او کړو نو د دے وچه نه په دے سورت کنس د هغوی تردید او کړوایت خلوم کنس او فرمائیل چه زید د نبی صلى الله عليه وسلم خوځی نشی کیږی نو په دے آیت کنس منع کوی چه زید د خوځی په طریقه سره نبی صلى الله عليه وسلم مه منسوب کوئ. اذْخَوْهُمْ لِبَاطِنِهِمْ مراد د دے عاتنه ذکر کول د نوم د متبی دی او دا رنگ هغه ته اواز ورکول یعنی ولې زید بن حارثه او اواز کوئ یا زید بن حارثه. او د دے حکم د وچه نه د عربو عادت هم دا دے چه اکثر اسم کنیت یې په ابن قاسم سره وی لکه ابن عباس ابن عمر ابن مسعود رضی الله عنهم او دارنگ روستو علم لکه ابن تیمیه ابن قیم وغیرهما. او هرچه ابو فلان د دے نو هغه کله اسم کنیت وی کله چه فلان خوئ موجود وی لکه ابو العباس ځکه چه عباس خوئ (د ابن عباس) موجود وو او کله د صفت په طور سره استعمالیږی لکه "ابو القاسم د نبی صلى الله عليه وسلم په صفت کنس" ځکه چه مراد ترینه وصف د قاسمیت د دے دا ته ده چه قاسم یې خوئ وو دارنگ ویل شوه دی په یاره د ابو حنیفه رحمه الله علیه کنس.

فَاخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ یعنی چه د پلار نوم یې نوی معلوم نو داسه وایې یا اخي یا داسه ولې یا مولی فلان او د مَوَالِيكُمْ دوه معنی دی اول معنی دوست یعنی ستاسو دیني دوستان دی. دویمه معنی غلام ازاد کړې شوه لکه زید لره چه نبی صلى الله عليه وسلم ازاد کړې وو نو وایې مولی رسول الله صلى الله عليه وسلم. وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ دَاعَامِ قَانُونِ اللهی دے کړ په مسئله د متبی کنس وی او که په فخر اقولو کنس وی خو خطا په ټولو کنس معاف ده. او هرکله چه خطا معاف ده نو نسیان په طریق اولی سره معاف د ځکه په خطا کنس حکم یا دوی خو خلاق تربیه یې ارادے او ټی او په نسیان کنس حکم هیر وی.

فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ

یہ حکم دے اللہ تعالیٰ کیں دے مؤمنانہ او مهاجرتو ته

إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَٰكُمْ مَّعْرُوفًا كَانَ

مگر وہاں کول پکار دی دے دوستانو ستاسو سرہ نیکی دے

ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝ وَإِذْ أَخَذْنَا

دارحکم دے اللہ تعالیٰ یہ کتاب کیں لیکے شوے - او کو دم وقت چہ واعستو موتیر

سک :- دادویم خطاب دے مؤمنانو ته یہ بارہ دے عظمت شان دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 او دے بیسیانو دے حقہ کیں . اولی اولہ معنی دادہ چہ زیات شفقت کوونکے او مہربان دے
 یہ مؤمنانو پاندے دے نفسونو دے دوی ته حککہ چہ نفس یے اکثر خواہشاتو ته بلنہ کوی
 او حقہ سبب دے حرکت دے او پیغمبر یہ ہر حال کیں ہدایت او نجات ته بلنہ کوی . تو
 معلومہ شوہ چہ شفقت دے دے نفسونو بلکہ دے پلارانو ته ہم زیات دے . دویمہ
 معنی دادہ چہ تابعداری کول دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیر غورہ او مخکین دے دے
 تابعداری دے نفسونو ته او لحاظ کول دے نبی غورہ دی دے لحاظ کولو دے نفسونو ته لکچہ
 سورہ توبہ ۱۲۷ کیں دی . لیکن دلتہ اولہ معنی غورہ دے او یہ حقہ کیں اشارہ دے
 چہ پیغمبر ستاسو دے پلار پشان دے دے وچ ته یہ قراءت دے ابی بن کعب
 رضی اللہ عنہ کیں ”وہو ابوہم“ راغلے دے نو پلار پیسے دے عیب خبرے کول
 ناجائز دی . وَاَزَوَّاجُهُ اَمَّا تَهُمُ مراد دے ته تشبیہ دے دے مائندو سرہ یہ واجب
 کیدلو دے تعظیم دے حقوی کیں او یہ ہمیشہ حراموالی دے نکاح دے حقوی کیں یعنی دے حقہ
 یہ بیسیانو پیسے ہم دے عیب خبرے مکوئے پشان دے مائندو یے او کیزے .
 وَاَزْوَاجُهُم یہ دے جملے سرہ یو وہم دفع کوی حقہ دادے چہ ہر کلا
 نبی صلی اللہ علیہ وسلم پشان دے پلار دامت دے او بیسیانے دے حقہ مائندو دی ستاسونو دے
 حقوی میراث ہم دے دے امت حق بہ وی ؟ جواب او شوچہ دے میراث تعلق دے نسب سرہ
 دے او مراد دے اولوالرحام ته قرابت دے نسب دے . فِي كِتَابِ اللَّهِ مراد دے دے ته
 حکم دے میراث دے . مِنَ الْمُؤْمِنِينَ دے متعلق دے دے اولی سرہ یعنی نسب دے میراث یہ
 بارہ کیں مخکین دے دے ایمان او دے ہجرت ته یا متعلق دے دے بَعْضُهُمْ سرہ یعنی مِنَ
 بیانیہ دے . او دادوارہ صفتو ته دے وچ ته خاص ذکر کرل چہ ایمان سبب دے
 دوست نے او دے محبت نکو ہجرت سبب دے حاجت دے یعنی اگرچہ (پاتے یہ یل مخ)

مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ

دَ یُولُو پیغمبرانو ته لوظ د هغوی او خاص ستانه او د

نُوحٍ وَابْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ

نوح او ابراهیم او موسی او عیسی خوئی

مَرْيَمَ وَآخِذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ٥

د مريم عليه السلام ته او اغسته و د موني د دوی ته لوظ یوخ

لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صَدَقِهِمْ وَاعِدٌ

د لے د پاره چه تپوس به کوی د رشتنیو ته د رشتیا وینا د هغوی او تیار کړی دے

لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ٦ يٰ أَيُّهَا الَّذِينَ

کافرانو لره عذاب دردناک اے ایمان والو

دا دواړه اسباب شته لیکن دا د میراث د پاره اسباب نشی کیدے. او د دے وخت نه انصار
یئ ته دی ذکر کړی بلکه هغه په المومنین کښ داخل دی. اِنَّ اَنْ تَفْعَلُوْا
الی اُولَیْکُمْ مَعْرُوفًا مراد د اولیاء ته دوستان په سبب د ایمان او د هجرت سره
دی او د معروف ته مراد وصیت کول، هدی به ورکول او احسان کول دی او دا
استثناء منقطع ده یعنی اِنَّ په معنی د لکن دے او ان تفعولوا په تاویل د مصدر سره
مبتدا ده او خبر یئ حذقی لکه جایز لفظ دے. الْکِتَاب د دے ته مراد لوح محفوظ
دے یا مخکنی کتابو ته دی چه په هغه کښ دا حکم د احسان کولو د یو بل سره ذکر
کړی شوی دے.

ک م د. په دے کښ پنجم خطاب د ے رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په پاره د دعوت
کښ د دعوت کولو د پاره. او ربط مخکښ ایت سره یئ دا دے چه په هغه کښ ثابت
شوه چه نبی زیات شفقت او رحم کوی په امت باند ے نو په دے ایت کښ د هغه
سبب ذکر کوی یعنی دا نبی دا ے دے او داعی لره پکار دی چه شفقت کوی پشان
د پلار په اولاد باند ے. مِيثَاقَهُمْ د دے ته مراد میثاق دے د دعوت او تبلیغ توحید
ته او تصدیق کولو د یو بل ته. وَمِنْكَ دا خطاب د ے زموږ نبی صلی الله علیه وسلم ته
او دا د النَّبِيِّينَ ته روستو تخصیص بعد التعمیم د ے حکم چه په دے یتو انبیاء
باند ے تکلیفونه ډیر تیر شویدی او د دوی امتونه هم ډیر مشهور دی.

اٰمَنُوْا اِذْ ذُكِّرُوْا نِعْمَةً اِلٰهٍ عَلَیْكُمْ اِذْ جَآءَ تَحْمِيْدُكُمْ

یا دوئے نعمت دے اللہ تعالیٰ پہ تاسو باندے کلمہ چہ راغ تاسو تہ

جُوْدٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِيْحًا وَجُنُوْدًا لَّمْ

لینکرے نیرا ولیل مونس پہ دوی باندے سیلے اولینکرے (دے لایکے) چہ تاسو

تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عِیْمًا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ۙ

تہ لیدے او دے اللہ تعالیٰ ستاسو عملو لہ لیدو کے .

مِثْقًا عَلَیْهَا دے تہ مراد اول میثاق دے لیکن دے تاکید دپارہ یے دوبارہ ذکر کرواؤ عِلْمًا
تہ مراد پوخ والے دے دے پہ حلف باللہ سرہ . یا د اول میثاق تہ مراد دعوت او تبلیغ
دے او د دویم تہ مراد تصدیق دے اُخْرٰی رسول دے لکھ چہ سورۃ العمران ملائیں
ذکر شویدے . لَیْسَ لَكَ دَاعِیَةٌ یَا عَاقِبَتُ دے میثاق اخستلو دے . صِدْقِهِمْ دے تہ مراد
صدق دے پہ دعوت او تبلیغ کیں اوسوال دے انبیاء تہ پہ سورۃ اعراف ملائیں ہم ذکر
دے . وَاعْتَدْ دے عطف دے پہ اخذ تہ باندے پہ تقدیر سرہ پہ عبارت کیں یعنی وعدہ
دے انبیاء تہ دے دعوت پہ بارہ کیں دپارہ دے چہ ثواب ورکری اللہ تعالیٰ مؤمنانو
لہ او تیار کرے دے عذاب دپارہ دے کڈرائو . یا پہ عبارت کیں دوارو طرفو تہ حنف
دے تقدیر دادے لَیْسَ لَكَ الصُّبْحُ قَبْلَ صِدْقِهِمْ قَانَابِهِمْ وَیَسْئَالُ الْكَافِرُ فِیْ عَن
کِذِبِهِمْ قَاعَدْلَهُمْ عَدَا اَبَا اَلْمُنٰفِکِیْنِ .

س . دے ایت تہ ترس پورے دویم باب دے پہ دے کیں دوه خطابات دی مؤمنانو
تہ پہ س کیں او پہ میخ کیں تقابل دے حال دے مؤمنانو او منافقینو دے او د منافقانو
خوارس قبایج ذکر کوئی . او بشارتو تہ دی مؤمنانو تہ پہ نصرت او قلب سرہ
پہ غزوہ خندق او غزوہ بنی قریظہ کیں . پہ دے س کیں دریم خطاب دے مؤمنانو
تہ حاصل یے دادے چہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم اطاعت او ادب پہ دے
وجہ سرہ کوئے چہ دے دے دے اطاعت پہ سبب اللہ تعالیٰ تاسو سرہ امداد کرے دے
او د منافقانو اطاعت دے دے وجہ تہ مہ کوئے چہ هغوی پہ غزوہ خندق کیں ستاسو
منگرتیا پر یخو دے دہ . پہ دے ایاتو کیں غزوہ خندق چہ تہ غزوہ احزاب
هم ویلے کیوی ذکر کوئی پہ خیرم کال دے هجرت کیں قریش او غطفان او یهود بنو
قریظہ بتلو پہ یوخل پہ مدینہ منورہ باندے دے حملے کو لو عزم او کړوونتی صلی اللہ
علیہ وسلم دے مدینہ دے لچ کو لو دپارہ دے سلمان فارسی رضی اللہ عنہ (پاے پہ بل مخ)

إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

ہرکله چہ دوی راغلل تاسو ته د برة طرف ستاسونه او د کوز طرف ستاسونه

وَإِذْ رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ بَصَارًا وَيَلْغِي الْقُلُوبَ الْحَنَاجِرَ

اوکله چہ کپے شوه سترگ او اور سیدل زړونه غټو مرو ته

وَتَطْمَنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ۝ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ

اوکله انونه کول تاسو په الله تعالی باندے کمانونه دغه وخت آزمائشیت اوکله شو

په رأی سره د صحابو په ملگرتیا کین خندق او کنستلو او په هغه کین ډیرو معجزات و اظهار هم شویده. او مسلمانان هم تقریباً درې زره لښکرو او یو میاشت تیره شوه چہ جنگ ددوی په مینځ کین او نشو بلکه کله کله ویشتل د خشو او کانونو کیډل. آخر کار الله تعالی په هغوی باندے سیل د صبار او لیږ له چہ د هغوی خیسے را او ایستل او د هغوی اورونه یې مړه کړل او کیتوے ورسره او غورځولے او ملائیک هم را ولیږلے شول چہ هغوی د تکبیر وواوزونه ددوی په خوا کین کول او ددوی خونته یې وارول یو بغیر د جنگ نه کافران او تختیدل او سامانونه ترینه پاتے شول رَحْمَةً اَللّٰهُ ددے نه مراد مدد د الله تعالی دے رَحْمَةً مراد ددے نه رَحْمَةً الطَّيِّبَاتِ (باید صبا) دے ځکه چہ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایله دی ر نصرت بالصبا واهلک عاد بالیور (باید صبا) د مشرق د طرف ته راجی او د بور د مغرب د طرف ته راجی. وَجُنُودُ الْکُفْرِ تَرَوْنَهَا دے نه مراد ملائیک دی او مخکین جنود ته مراد لښکر د کافرانو دی.

ستا: په دے ایت کین هیبت او سختی د هغه وخت د کرکۍ چہ بنو عطفان د مدینے د اوچت طرف ته راغلل یعنی د مشرق د طرف ته او قریش د مدینے د کوز طرف ته یعنی د مغرب ته راغلل. وَإِذْ رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ بَصَارًا دا اشاره ده چہ ډیر یرے او هیبت د وچ نه سترگو باندے اشر او شی او دارنگ په زړونو باندے هم ډیر اشر او شو نو دواړه په ظاهر باندے حمل دی یا مراد ترینه زیات رعب او بیره ده. الظُّنُونًا مختلف کمانونه د مؤمنانو کمان دا و چہ الله تعالی خپله وعده د غلبے د دین پوره کوی لیکن په مونو باندے امتحان کوی او یریدل د بے صبرۍ نه او منافقانو کمانونه کول چہ د رسول حق نه دے ځکه پر بے دومره زیات مصیبت راغے او الله تعالی ورسره امداد نه کوی.

الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلَالًا شَدِيدًا ۝۱۱

پہ مؤمنانو باندے او جرقولے شول پہ جرقولو سختو سرہ ۔

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

او کوم وخت چہ ویل منافقانو سرہ او حقہ کسانو چہ پہ زبونو د هغوی

مَرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝۱۲

کین شک و دچہ وعده نہ ده کپے مونو سرہ الله تعالیٰ او رسول دحقہ مگر دھوکہ ۔

وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کوم وخت چہ اویل یو دے د دوی ته اے یثرب (مدینہ) والو

لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ

نیشته طاقت ستامو نو واپس شے او اجازت غوختو یو دے

مِّنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ

د دوی ته د نبی صلی الله علیه وسلم نه دوی ویل یقیناً کورونه زمونږ خالی دی

وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنَّهُمْ يَبْغِوْنَ إِلَّا فِرَارًا ۝۱۳

او نه دی حقہ خالی دوی ته غوازی مگر تختیدال ۔

۱۱۔ داهم اشاره ده سخت والی ددغه حالت ته لیکن داسے سخت د مؤمنانو مخلصانو دپاره ابتلاء وی عذاب نه وی او ابتلا سبب د اوجت والی ددرجو دے۔ او د ابتلاء اثر په زړه باند اویه باطقی قوتونو باند وی او د زلزال اثر په ظاهری اندامونو باند وی لیکن په دواړو حالتونو کین مؤمن ثابت قدم وی او خپل دین ته یل طرف ته انتقال نه کوی۔

۱۲۔ دایان دحال دمنافقانو دپه دغه واقعه د احزاب کین او هغوی ته زحرونه دی او د هغوی صفات قبیحه دی دلته مراد د مَرَض نه مرتبه د شک ده چہ هغه هم یو قسم دمنافق اعتقادی دے إِلَّا غُرُورًا یعنی په وعده د نصرت او فتح سره یو مونږ د دین دشترانونه په دوکه سره راویستلو اوس مونږ سره امداد نه کوی اودا کله د کفرده دا دمنافق اول قبیح صفت دے۔

۱۳۔ په دے ایت کین زحردے منافقینو ته او د هغوی دوه دے ذکر کوی۔ اوله دله چہ خلق یو دقتال فی سبیل نه واپس کول اودویمه دله چہ لمخبله (پاتے په یل مخ)

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سِيلُوا

اور کہ چرے داخل کر پشی لیں کرے پہ دوی باندے دے تو لو طرفوں دے مدینے تہ بیا او غوختل شی

الْفِتْنَةَ لَا تَوَهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ۝۱۳

د دوی تہ شرک ضرور اوپہ کری دوی ہفہ اصرار پہ نشی پہ دے تیں مگر لی

د جہاد نہ پہ دروغو عذرونو سرہ پاتے کیدل۔ اول قسم لبر کسان وو نوہ فوی تہ یے طائفہ
 اوپل او دویمہ دلہ دیرہ وہ نوہ فوی تہ یے فَرِيقٍ اَوَّلٍ۔ اوپہ دے الیت کیں د منافقانو
 درے قباحتو تہ یے ذکر کرے دی۔ یَتَوَبْنَ۔ دجاہلیت پہ وخت کیں مدینے تہ
 یثرب ویے کیدلو حکمہ چہ دے اب دھوا خرابہ وہ او پکین مرضونہ وو او شراب
 ملا متیا او خفکان تہ ویلے کیری لکہ لا تثریب علیکم الیوم، نورسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم دے دپارہ دعا او غوشتلہ چہ یا اللہ تعالیٰ دے تہ تہ او مرضونہ حجے تہ تق
 کرے (رہوہ وخت حجہ کیں یہودیان اوسیدل) او دیتہ یے مدینہ او طابہ نوم
 کینودلو او بعض روایاتو کیں راقے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د یثرب نوم اغستل
 د مدینے تہ منع او کرلہ۔ لیکن منافقانو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم خلاف کوو د دے
 وجہ تہ یثرب لفظ یے استعمالوو۔ او بعض مفسریتو ویلے دی چہ دایتار اول چہ کیم
 سری اباد کرے وو د عبانقہ نہ وو او نوم یے یثرب بن عویل وو د دے وجہ نہ د
 دے نوم یے یثرب کینودلے وو۔ لہ مقام پہ پینس دیم سرہ یہ معنی د اقامت دے
 مراد تربیتہ دلتہ طاقت د مقابلے دے۔ قَارِجُوا د میدان جنگ تہ واپس شے یا د
 دین اسلام نہ واپس شے دین د مشرکانو تہ۔ عَوْرَةً، غور عیب او نقصان تہ ویلے
 کیری یعنی محفوظ نہ دی دروازے یے نیشہ یادیاو تہ یے کوز دی بودشمن ورتہ
 پہ اسانہ سرہ داخیدلے شی یا خالی دی د حفاظت کوو نکو تہ۔

إِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ الْجُنُودِ فَرَارًا يُعَقِّبْ دوی پہ دے بھانہ سرہ دے کوروتو حفاظت تہ غواری
 بلکہ د قتال تہ تختیدل غواری۔

۱۴۔ داہم زجر دے منافقانو تہ او د دوی دوہ قباحتو تہ یے ذکر کرے دی اشارہ دہ
 لکہ چہ دوی د میدان جہاد تہ تختیدلو تہ تیار دی داسے دوی د دین توحید واپس
 کیدلو تہ ہم تیار دی۔ وَلَوْ دَخَلَتْ اِشَارَةٌ چہ لیں کرے د کافرانو مدینے تہ یہ
 احزاب کیں داخل شوے نہ وے۔ الْفِتْنَةُ دے تہ مراد شرک کول یا د مؤمنانویہ
 مقابلہ کیں جنگ کول دی یہا داضمیر راجع دے فتنہ تہ مراد تربیتہ اجابت د فتنے
 دے یعنی پہ قبلولو د فتنہ کیں دوی حصاریدل تہ کوی بلکہ زرے قبلوی یا

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَإِلَهِهِمْ مِنْ قَبْلُ لَيُؤْتِيَنَّهُمْ دُونَهُ دَارٌ وَمِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ يَدْعُونَ

لو یقیناً ددی دوسرے کے وہ دے اللہ تعالیٰ سرہ دے نہ ممکن چہ نہ بہ مگر حوی

الَّذِينَ بَارِئُ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ۝۱۵ قُلْ

شاہ کے او دہ وعہ دے اللہ تعالیٰ تپو لے شوے تہ اوایہ

لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ

چرے نفع بہ درنگی تاسو تہ تختیدل کہ چرے یقینہ کوئے تاسو دے

الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذْ لَأْتُمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝۱۶

مرگ یا دے وژلوتہ او دفعہ وقت مزے بہ درنگی شے مگر لپہ وقت

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ

تہ اوایہ خوک دے چہ تاسو بہ بچہ کپی دے اللہ تعالیٰ تہ کہ چرے

أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُنَ

او عواری پہ تاسو باندے مصیبت یا او عواری پہ تاسو باندے رحمت زبوح کہ بہ بچہ بند کپا او اوایہ تہ موافق دے

داخل میراج دے مدینے تہ یعنی روستو دے فتنے قبلو تہ بہ پہ مدینہ کنس حصار نشی بلکہ یہ عذاب باندے بہ زہلاک شے ۔

سہا ۔ پہ دے ایت کنس ہم زجر دے منافقانو تہ او یوقبات یے (نقض عہد) ذکر

کپے دے ۔ لَیُؤْتِيَنَّهُمْ دُونَهُ دَارٌ دے نہ روستو تقدیر دے عبات دادے فنقضوا ہذا

العہد فی غزوۃ الاحزاب (دالوط یے یہ غزوہ احزاب کنس مات کرو) وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا

یعنی وفاء عہد اللہ او مَسْئُولًا الوفاء پہ یعنی دے وفاء عہد اللہ بہ تپوس کیدے شے او دے

جملے فائدہ دادہ کہ خوک و ہم اوکری چہ دادوی دے دے وچ نہ دے عہد تہ خلاق

اوکرو چہ داپورہ کول خہ واجب نہ دی تو جواب او شو پہ دے جملے سرہ ۔

سہا ۔ پہ دے کنس ہم زجر او تحویف دے منافقانو تہ دھغوی پہ بے لوط باندے چہ ہفہ

شاگر کول یعنی تختیدل دی ۔ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ مراد تربتہ کائے دمرگ او دے قتل دے لکہ

دے میدان جہاد تہ تختیدل یا دے کائے دطاعون او دے وبا تہ تختیدل دادوایہ گناہوتہ دی ۔

او دمرگ تہ پرے ۔ بچہ کیدل ہم نہ کیری کہ چرے اجل مقر وی ۔ وَإِذْ أَعْبَىٰ کہ چرے

خوک او تختی او یقینہ تہ وی تو مرگ خوبیا ہم نزد دے او ژوند لپدے نو دے لپدے

فائدے دپارہ دہیرو فائدو دے جہاد تہ کائن محروم کول دے عقلو خلقو کار دے ۔

لَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝۱۷ قَدْ

حان لہہ یسوا دے اللہ تعالیٰ نہ ہیج کوؤنکے او تہ امدادی - یقیناً

يَعْلَمُ اللَّهُ الْمَعْرُوقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ

پیڑنی اللہ تعالیٰ منع کوؤنکی (دجھاد نہ) ستاسو تہ او وینا کوؤنکی

لَاخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ

دوئرو خیلو تہ چہ راشہ مونو تہ او تہ راجی دوی جنگ کولو تہ

إِلَّا قَلِيلًا ۝۱۸ أَنشَأَ عَلَيْكُمْ فَأَذْأَجَاءَ الْخَوْفُ

مگر لیو بخل کوؤنکی دی پہ تاسو بانے نو کله چہ راشی ویرہ

رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدَاوُرَ أَعْيُنِهِمْ

دینے تہ دوی لہہ گوری پہ تاتہ اوپی رالپی سترگے دے دوی

سکا: داہم زجر دے یعنی کہ خوک اوائی چہ دیر کرتہ انسان او تختی نو دمرگ او قتل
تہ ہیج پاتے شی نو پہ دے ایت کیں جواب درکوی چہ کہ چرے اللہ تعالیٰ دے
انسان بل تکلیف او مصیبت او غواری نو ہیجٹوک ئے نشی۔ ہیج کولے۔ او پہ ایت
کیں رد دے شرک فی التصرف دے چہ ہیج ولی بزرگ وغیرہ مالک دے نفع او دضر
تہ دے اَوَّارَ دَیْکُمْ رَحْمَةً ہر کله چہ د رحمت سرہ دَیْصُمْکُمْ مناسب تیشہ نو
معلومہ شوہ چہ دلّیہ عبارت کیں تقدیر دے یعنی من یضیکم بسوء یا ومن یمنعکم
رحمۃ تعالیٰ۔ ولیّاً دا متعلق دے دَیصُمْکُمْ سرہ نَصِیراً متعلق دے د رحمة سرہ۔
۱۷۔ پہ دے ایت کیں زجر دے منافقانو تہ او دھغوی درے قباحو تہ ئے ذکر
کرے دی۔ مخکین ذکر شوہ چہ تیختہ کوی دجھاد تہ اوس ذکر کوی چہ نور
خلق لہہ منع کوی۔ قَدْ یَعْلَمُ دا قَدْ دپارہ د تحقیق دے او مقصود پہ دے کیں
زور تہ اویرہ ورکول دی۔ الْمُعْرُوقِینَ چہ د تابعدارے د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
او د قتل فی سبیل اللہ تہ خلقو لہہ منع کوی۔ هَلُمَّ پہ لغت د اهل حجاز وکیں دا
لفظ د مفرد او تثنیہ او جمع د پارہ یو شان استعمالیری۔

إِلَّا قَلِيلًا مراد دے تہ دریاء او دنیوی مقصد دپارہ جنگ تہ اتل دی او پہ دے
کیں اشارہ دہ چہ کوم عبادت چہ غلط نیّت سرہ وی نو کہ دیر وی توہم د اللہ تعالیٰ
پہ تیز لہو دے۔

كَالَّذِي يُغْتَلَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا

پشان د هغه چلچل بے هوشی وړ باندے راوستل شی د مرگ د وچ ته نوکله چه

ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوا كَمُ بِالْإِسْتِ حِدَادٍ

لاره شی ویره نو تکلیف درکوی تاسو ته په تیزو ژبو سره

أَيْشَحَّةٌ عَلَى الْخَيْرِ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا

حرص کوونکی دی په مال باندے دغه کسانو ایمان نه دے راوړے

فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ

نو برباد کړل الله تعالی عملونه ددوی او دے دا کار په الله تعالی باندے

يَسِيرًا ۱۹ يَحْسِبُونَ الْحَزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا

اسان گمان کوی دوی په ډلو دکافرانو باندے چه هغوی ته دی تلی

وَأِنْ يَأْتِ الْحَزَابَ يُوَدُّوهُمُ بَادُونَ

اوکله چرے راشی دغه ډلے نو غواړی (د منافقان) چه ارمان دے چه د ویره وے

۱۹: په دے ایت کښ د منافقانو نور پښه قبایح ذکر کوی اَشَحَّةٌ جَمْعٌ د شحیح

ده. مُخْلِ او حرص ته وایی او د متعلق دے د مخکښ ایت سره چه دوی تاسو

منع کوی د جهاد نه او پخپله هم نه کوی دا د دے وچ ته چه دوی. مُخْلِ کوی ستاسو

د فایده او د خیر په یاره کښ یعنی چه تاسو ته خیر او فایده او نه رسیږی.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ ا په دے کښ ددوی بُزْدَ ته اشاره ده مراد الْخَوْفُ نه خبر

د قتال او د حمله کولو د دشمنانو دے.

كَالَّذِي يُغْتَلَىٰ ا ه یعنی د ځنځن کښ په وخت کښ د سترگو حرکت په اختیاره شی.

سَلَقُوا کلمه سلق په اصل کښ بسط راوگرډولو (د لاس او د ژبے ته وایی په طریقه

د سختی او تکلیف ورکولو سره. مراد دا دے چه تیزه او د چالاکه خبره کوی

چه مونږ تاسو سره شریک وو نو مونږ له په غنیمت کښ حصه را کړے.

أَشَحَّةٌ دا په معنی د حرص دے یعنی حرص کوونکی دی په حاصلولو د

مال باندے.

فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَاءِكُمْ وَلَوْ

پہ بانہو کتبیں تپوسونہ لے کوئے ستاسو د خبرونو نہ اوکے چرے

كَانُوا فِيكُمْ مَافْتَلَوْا إِلَّا قَلِيلًا ۖ لَقَدْ كَانَ

وے دوی پہ تاسو کتبیں تو جنگ بہ نہ وڈ کرے دوی مگر لگی یقیناً شتہ دے

لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن

ستاسو دپارہ پہ بارہ در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کتبیں نمونہ د تابعدارے خاشتہ ہفتہ چارہ

كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ

چہ حقیدہ لری د اللہ تعالیٰ (د توحید) او د درخ روستنہ او یادوی اللہ تعالیٰ مرہ

كَثِيرًا ۗ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا

دیر - او هرکله چہ اولیدے مؤمنانو دے د کافرانو دوی اوئل

۳۲۔ داہم زجر دے اوپہ دے ایت کتبیں د دوی درے قبائح ذکر کوی اوپہ دیکتبیں
ہم اشارہ دے د دوی تہ یعنی کہ دوی تہ اوپہ شی چہ دشمنان لاری تو دوی
د دیرے یرے دوجہ تہ دانہ متی۔ یُوذُوْا اَلَّذِیْنَ هُمْ بِاَدُوْنِ فِی الْاَعْرَابِ یعنی اول کرتے
چہ احزاب راغلل تو دوی بعض کسانو شرکت اوکرو د مؤمنانو سرہ دوجہ د بے خبرے
تہ اوکے چرے دوبارہ احزاب راغلل تو دوی یہ د دیرے یرے دوجہ تہ مدینہ ہم پر پردی
بانہو تہ بہ لاریشی۔ یَسْأَلُوْنَ عَنْ اَنْبِیَاکُمْ تپوسونہ
کوی چہ غنیمت مؤمنانو حاصل کرو دے دپارہ چہ حصہ تربیتہ او غواری یاد دے
دپارہ چہ بیا یہ پہ مؤمنانو باندے احسان و اچوی چہ مونہو ستاسو تپوسونہ کول
ستاسو د حال تہ مونہو خان خبر ساتلو۔ اِلَّا قَلِیْلًا دلته ہم مراد د قلیل تہ ریاکاری دہ
ہنکبیں ایت (۳۱) کتبیں د جہاد تہ د غیر حاضرے حالت مراد ووپہ دے ایت کتبیں د
حاضرے وخت مراد دے۔

۳۳۔ داخو رم خطاب د مؤمنانو تہ او تاکید دے یہ تابعدارے د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
باندے او رد دے یہ منافقانو باندے چہ ہقوی یہ جہاد کتبیں شرکت تہ کوؤ اوچاہے
شرکت کوؤ ہم یہ اخلاص سرہ تہ وو توپہ دے کتبیں رد دھقوی دے چہ نبی صلی اللہ
علیہ وسلم یہ جہاد کتبیں شرکت پہ اخلاص سرہ کوی دھقہ تابعداری اوکے
پہ دے ایت کتبیں یہ اتباع در رسول صلی اللہ علیہ وسلم دیر تاکیدات دی اول حرفی لا۴،

هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ

دا هغه خبر دے چه وعده کړېده موخو سره الله تعالیٰ او رسول دهغه اورشتیا ویلے دی الله تعالیٰ

دویم قدریم کان چه دلته په دوام باندے دلالت کوی مخورم لفظ دے فی چه داخل دے په رسول باندے یعنی فی امرؤ و نهی یے نه دے ویلے اشاره ده چه د نبی په ذات کتب ربیع د هغه صورت او سیرت ته، او امرؤ واهی کول بایر بخودل رفتار هغه ته شامل دے (ستاسو دپاره تابعداری کول دی. یختم لفظ د رسول الله دے یعنی ده د الله تعالیٰ بیغام راورے دے نو ده اقتداء دا د الله تعالیٰ د حکم اطاعت دے. شپږم لفظ د اسوة دے. د لفظ حکه خاص دے په هغه اقتداء پورے چه په هغه کتب پر ابرووی یعنی پوره تابعداری کوی او په هغه کتب د زړه علاج او تسلی وی حکه چه اسی کتب معنی د علاج او دواهم پرته ده یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم پوره اقتداء لازم ده او دارنگی د هغه اقتداء کول د زړو نو دواوی او تسلی هم ده اووم لفظ د حسنة یعنی فایده مند په دنیا او اخرت اتم لفظ د لمن کان یرجو الله دایدل دے د نکر نه یعنی په چاکش چه د صفتونه وی نو هغه په ضرور اقتداء د نبی صلی الله علیه وسلم کوی یعنی په ایمان یالده والیوم الاخر او په ټولو عباداتو کتب د رسول الله صلی الله علیه وسلم اقتداء به کوی یاد (لمن کان) متعلق دے په حسنة پورے یعنی فایده او ثواب د اقتداء د هغه چا دپاره ده چه عقیده د هغه په الله تعالیٰ او اخرت باندے وی. یرجو په معنی د یرے او په معنی د عقیدے او د یقین دے امید ته دے مراد حکه چه صرف په امید سره درجه د ایمان نه حاصلیدی. ثم والیوم الاخر. سم ذکر الله کثیراً، او مراد د ذکر ته تمام عبادات دی حکه چه ذکر د ټولو عبادتونو نه افضل عبادت دے. د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پیوس او کړے شوچه کوم یو بنده افضل او اوچته درجه وال دے په تیزد د الله تعالیٰ په ورځ د قیامت، هغه او فرمائیل "چه ذکر کوونکی د الله تعالیٰ نارینه او زنانه"، اویله شوچه رسول الله د غازی فی سبیل الله ته هم غوره دی هغه جواب او کړو "که غازی په خپله توره باندے مشرکان او کافران د اے اوهی چه د هغه توره ماته شی او د ویتو ته ککړه شی بیا هم ذکر کوونک د هغه ته افضل دے" (مشکوٰۃ ص ۷۱)

او کثیراً د دے نه مراد ذکر دے په شرعی شرطونو سره چه په طریقہ د اخلاص او په تابعداری د سنت سره او سره د فهم د معنی سره وی دلے ذکر اگرچه لگ وی لیکن د الله تعالیٰ په نیز ډیر دے نو کوم ذکر چه د بدعت په طریق سره وی لکه په چغو سره ذکر کول او د ځان نه تخصیص کول رپا تے په بل مخ)

وَرَسُولُهُ وَمَا زَاذَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿۷۷﴾

او رسول دھفہ او نہ زیاتوی دوی لہ مگر ایمان او تابعداری کول۔

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ

بعض دے مؤمنان نہ سری دی چہ پورہ کپہ دہ ہفہ وعدہ چہ کپیدہ اللہ تعالیٰ

عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ

سورہ نو بعض ددوی نہ ہفہ دی چہ پورہ یے کرو حاجت خیل او بعض ہفہ دی

دوخت او دحد دھفہ یا ذکر مقدر (یعنی صرف اللہ اللہ) یا چہ یہ معنی یاندے
نہ پوہیدی نو دا ذکر غیر مقبول دے لکہ چہ بعض تشریح تفسیر روح المعانی
کین دسک ایبت دلہ ندے کرے دہ۔ نو حاصل دالیت دایمن کان یرجواہ نہ دا
دے چہ خوک ایمان پہ اللہ تعالیٰ او پہ ورخ دآخرت لری او عمل د اللہ تعالیٰ دپارہ کوی
نو ددے رسول تابعداری او اقتداء دے کوی۔ او د ذکر پہ لفظ سورہ یے ددے وج
نہ راور وچہ خوک ذکر دی نو دھفہ زبرہ بیداروی نو ددے وج نہ تابعداری د رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ تیاروی او خوک چہ غافل وی نو ہفہ پہ تابعدارے کین
نسبت وی۔ پہ سورہ ممتحنہ سک کین اقتداء د ابراہیم علیہ السلام او دھفہ دمنکر و
صرف پہ براءت د مشرکانو کین ذکر کرے دہ۔ او سورہ ممتحنہ سک کین ذکر اللہ
کثیرا تہ دے ذکر کرے خک کہ چہ دا امت د ابراہیم علیہ السلام پہ اقتداء د یولو
اعمالو یاندے مکلف تہ دے۔

سک۔ دا ذکر دحل او د تثبت د مؤمنانو دے پہ مقابلہ دحال دمنافقانو کین او پہ دے
کین د مؤمنانو درے صفات دی۔ ہذا اشارہ دہ ہفہ حال تہ چہ پہ سلا کین تیر
شوبیدے او مراد ددے تہ مصیبتونہ راتلل دی پہ مؤمنانو باندے دپارہ د
ابتلاء لکہ سورہ بقرہ سک سورہ العمران سک سورہ عنکبوت سک کین۔

وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ داپہ مقابلہ دقول دمنافقانو کین دے چہ پہ سلا کین تیر
شوے دے۔ و ما زادهم اشارہ دہ چہ دا قول د مؤمنانو صرف د
ژبے تہ تہ دے پشان دمنافقانو بلکہ پہ زبرہ او پہ انداموتو یاندے دھفہ الشر
موجود دے۔ اوایت دلیل دے چہ پہ ذکر کولو سورہ ایمان کین زیاتے او
مضبوطوالے رائج۔

مَنْ يَنْتَظِرْ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ۝۲۳ لِيَجْزِيَ اللَّهُ

چہ انتظار کوی او دوی تہ دے بدل کرے (دین دے بدل کرے) پہ شیخ بدلولو دد دیا چہ بدلہ دے کہ اللہ تعالیٰ

الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ

رشیہ بنو خلق تہ پہ سبب دے رشیہ دے هغوی عذاب درکری منافقانو تہ

إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

کہ چرے او غواری یا توفیق دے توبے پہ درکری هغوی تہ یقیناً اللہ تعالیٰ دے

غَفُورًا رَحِيمًا ۝۲۴ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا

بجائے کوڑے رحم کوڑے . او واپس کپل اللہ تعالیٰ کافرانو لہر

۲۳: داد مؤمنانو خلوصات دی اولہ داصفتونہ دصحابہ کرامو دی بیابہ خوک دھغوی تابعداروی۔ ریکال پہ دے لفظ کتب دھغوی کمال رجولیت تہ اشارہ دہ۔ مَدَقُّوا مراد دے دے کلک کیدل پہ وعدہ او پہ شے باندا وفاق کول دی چہ هغه وعدہ دقتال کولو فی سبیل اللہ دہ او نورو تولو احکامو شرعیو تہ شامل دہ۔ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ نخب نذر تہ وائی او مراد تربیہ مرگ د شهادت دے او موت تہ یے دے دے وچ تہ تداراویل چہ هغه صحابہ کرامو دا شهادت پہ ځان باندا تدار منلے وویا دے دے وچ تہ چہ مرگ پہ هرقس باندا دے دے لازم دے لکه تدرچہ لازم وی۔ یا دا چہ نخب اجل دموت تہ ویلے کیری یا قضی تمیہ تہ مراد کوشش صرق کول دی دعهده پہ وفا کولو کتب او مصداق ددے پہ صحابہ کرامو کتب حمزہ او مصعب او انس بن نضر روفو اللہ عنہم دی او نورو شهیدانو دبدار او احدات تہ هم شامل دے۔ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ مراد دا چہ دوی کوشش کوی دمرگ د شهادت پہ حصول کتب لکه باقی صحابہ کرام شول۔ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا داجملہ عامہ دہ عهد او تول دین د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ شاملہ دہ۔ معلومہ شوه چہ کوم صحابہ کرام وو نو هغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دین کتب شیخ بداعت تہ دے جور کرے او دین د هغه یے تہ دے پرخود دے او کوم چہ مرتدا دی نو هغه رپہ تعریف شرعی کتب صحابہ تہ دی۔ ۲۴: دامتعلق دے پہ محکب ذکر کرے شوه عملونو د صحابہ کرامو پورے او خصوصاً وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا پورے او غوره دادہ چہ لحم دپارہ د عاقبت دے او بصِدْقِهِمْ کتب سبب د جزا ذکر کرے دے او صدق تہ مراد تیرشوی اعمال د صحابہ کرامو دی۔ او مُنَافِقِينَ تہ مراد هغه خوک دی چہ د ذکر کرے شوه صفتونو د صحابہ تہ خلاف وی۔ او مراد د یَتُوبَ عَلَيْهِمْ تہ توفیق دے دے توبے کولو د منافقت تہ۔

يَغِظْهُمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ

سرہ دھغی نہ چہ نہ یے وہ حاصل کوئے ہنغ قائدہ او بیچ کرہ اللہ تعالیٰ مؤمنانو لہ

الْقِتَالِ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ۝ (۷۵) وَأَنْزَلَ

د جنگ کو لو نہ او اللہ تعالیٰ دے قوت والہ زور اور۔ اورا کوڑ یے کرل

الَّذِينَ ظَاهَرُواهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

مغہ کسان چہ مدد یے دھغی سرہ کپے وڈ کتابیانہ نہ

مِنْ صِيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ

د قلد کاتہ دھغی نہ او واچوڈ پہ زبردو دھغی کہن

الرَّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۝ (۷۶)

ہیبت یو دہ تاسو دزلہ او قید کو لو تاسو بلہ دہ۔

۷۵: دایمان د جزاء دنیوی دے مؤمنانو لہ یعنی ددوی دصدق دوج نہ احزاب د کافرانو بقیر د مقصدہ واپس شول۔ خیر یعنی خیر د دنیا او د آخرت یے حاصل نہ کرو۔ وَكَفَى اللَّهُ الْقِتَالَ یعنی سیلے او ملائک پہ کافرانو باندے راغلل نو ہغوی یے اور غلول او قتال کو لو د مؤمنانو تہ خہ حاجت پاتے تشو۔

۷۶: د اہم پہ جزا کہن داخل دے چہ اللہ تعالیٰ د مؤمنانو سرہ امداد او کرو پہ غزوہ د بنی قریظہ کہن ہر کلہ چہ بنو قریظہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ لوط مات کرو او د بنو کافرانو سرہ یے پہ غزوہ خندق کہن ملگرتیا او کرہ، تو بنی صلی اللہ علیہ وسلم تہ حکم راغے چہ د بنو قریظہ سرہ جنگ دپارہ لار شہ ہغوی دیرے تہ پہ خیلہ قلعہ کا نو کہن پت شول او مؤمنانو ددوی پنغوش ورخے ہما سرہ او کرہ آخری دوی تنگ شول اور صا شول پہ فیصلہ د سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ باندے نو ہقہ فیصلہ او کرہ چہ جوانان دے قتل کرے شی، او بچی او نیچے دے قید کرے شی او بنی صلی اللہ علیہ وسلم ددے د فیصلے تائید او کرو نو پہ ہقہ فیصلہ باندے عمل او کرے شو۔ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ ددے قریق انتخاب یے تختن او کرو ددوی خاص کرے شو دپارہ دقتل کو لو، ددے وجہ نہ فریقاً یے دلہ تختن ذکر کرو او باقی پاتے شول دپارہ دقید کو لو نو پہ ہنغ کہن تقدیم دفریقاً تہ ضرورت تہ وڈ۔

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ

او در کرے دہ تاسو تہ زمکہ دھغوی او کورنو دھغوی او مالونو دھغوی

وَأَرْضًا تَطْوَها وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ

راو در بہ کوی داسے زمکہ چہ تاسو قدم تہ دے پخودے پہ ہغے پاندے او اللہ تعالیٰ دے پہ ہر

شَيْءٍ قَدِيرًا ۚ (۷۷) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّدِينِكِ

خیز پاندے قدرت والے۔ اے نبی اکایہ خیلو بیسیانو تہ

إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا

کہ چرے تاسو غوارے ژوند دنیوی او خایست دھغے

فَتَعَالَيْنِ أُمَيِّعْكَنِ وَأَسْرِحْكَنِ سَرَّاحًا

نہ راشے چہ سامان در کیم او رخصت کیم تاسو لہ پہ رخصت

جَمِيلًا ۚ (۷۸) وَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

خاستہ سرہ۔ او کہ چرے تاسو غوارے اللہ تعالیٰ لہ او رسول دھغہ لہ

۲۷۔ داہم پہ جزا کتب داخل دے۔ یعنی تیر شوی ایت کتب علیہ پہ نفسو تو دگتایانو کافرانو پاندے ذکر کرے شوہ نو پہ دے ایت کتب علیہ دھغوی پہ مالونو پاندے ذکر کوی۔ او مراد دے تہ غنیمتو تہ دینی قریضہ دی۔ اَرْضَهُمْ مراد دے تہ باغوتہ او پتی دی۔ وَأَمْوَالَهُمْ مراد دے تہ ددوی خاوی نقد او وسلے او سامانونہ وغیرہ دی وَأَرْضًا تَطْوَها مراد دے تہ وعدہ دہ دغنائمو دخیبر یا یولو غنیمتو تہ دمسلمانانو چہ ترقیامتہ پورے وی او داسے پہ سورۃ فتح سہ کتب ہم دی۔

۲۸۔ دے ایت تہ ترسلہ پورے دریم باب دے پہ دے کتب درے خطابات نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ ذکر کوی ۲۸ ۳۷ ۳۸ او خلو خطابات بیسیانو ذکر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ دے ترسلہ پورے دوہ خطابات عامو مؤمنانو تہ پہ ۳۷ سہ کتب او ذکر بشارت دے پہ ذکر دس مکتو تو سرہ پہ ۳۷ کتب۔

پہ دے ۳۸ کتب ہم خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔ او مراد دے تہ دادے کہ بیسیانے دعوت ددین پہ کار کتب مانع جو ریگی نو دھغوی پریخودل ضروری دی بیکن دعوت دحق پہ تہ پریخودلے کیہی۔ اور بت دادے چہ ہر کلمہ دے دشمنانو حال ذکر کرے شو چہ ہغوی دے دعوت حق پہ لار کتب رپاتے پہ بل مع

وَالَّذَارُ الْآخِرَةُ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ

او کور روستے نو بیوتا اللہ تعالیٰ تیار کریدے خواستہ عمل کو و نکولو

مقابلہ او مخالفت کو و نکو و نو اوس حال د قریبی ملگرو ربیبان ذکر کوی
 اودیتہ ایت د تخیر ویلے کیری یعنی تیجے ته اختیار و رکول چہ د خاوند نہ
 جدائی غوارے او کہ ته غوارے ستا اختیار دے تو پہ دے کیں قول صحیح دے
 چہ پہ دے سرہ ہیج طلاق نہ واقع کیری ہاں کہ پہ جواب کیں اوای چہ ما
 خان غورہ کرے یعنی جدائی م خویشہ دہ تو پہ دے کیں اختلاف دے د سلف
 صالحینو چہ کہ رنگ طلاق واقع کیری۔ او دے ایت د نزول سبب دا و و چہ
 ہر کلہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د زینب رضی اللہ عنہا سرہ نکاح او کړو
 د پارہ د دے چہ رسم د جاہلیت ختم شی پہ بارہ د تحریم د تیجے د متبی کیں نو نوے
 بیبائے د غیرت د بنتوب د وچ ته رچہ دا طبعی امر دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 ته راجع شوے او د بیرے نفق مطالبہ ئے شورو کړلے تو نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 تربتہ خفہ شو او اویل ئے چہ کہ بہ یوہ میاشت تا سوتہ نہ نزدے کیرم او پہ دغہ وړو
 کیں نبی صلی اللہ علیہ وسلم د سورے ته را غور کړیدے و نوایخ ئے زخی شویو
 او چہ ئے او پریدے وہ تو پہ بارہا ته کیں خانلہ او سیدلو، ہر کلہ چہ دا ایت د تخیر
 نازل شو او میاشت د یوکم دیر شو وړو پورہ شوہ نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم د بارہا ته
 نه را کوز شو او دا ایاتو ته ئے بیبائو ته پیش کړل نو هغوی پہ جواب کیں اویل چہ
 اللہ تعالیٰ او رسول او آخرت خو خو د دے پہ بارہ کیں احادیث صحیحہ را غہ دی۔

لَا زَوَاجَ لَنَا د نبی صلی اللہ علیہ وسلم بیبائو تہمیرے پہ ازواج سرہ کرے دے دا
 دلیل دے چہ هغوی د هغه سرہ پورہ موافق وے او پہ دغہ وخت کیں د هغه تہہ
 بیبائے وے پختہ قریشی وے ع عائشہ لور د ابوبکر رضی اللہ عنہما ع ام سلمہ رضی اللہ عنہما
 رضی اللہ عنہما۔ ع ام حبیبہ لور د ابوسقیان رضی اللہ عنہما ع ام سلمہ رضی اللہ عنہما
 لور د ابو امیہ ع سودہ رضی اللہ عنہا لور د زمعہ۔ او خلو ر غیر قریشی وے ع زینب
 رضی اللہ عنہا لور د جحش د اسد قبیلے ع میمونہ رضی اللہ عنہا لور د حارث د ہاش
 قبیلے ع صفیہ رضی اللہ عنہا لور د محی بن اخطب د خبیر کتابیہ ع جویریہ رضی اللہ
 عنہا لور د حارث د بنو مصطلق قبیلے۔ الحیلو الدنیا مراد دے ته ترقی د دنیا دہ
 پہ اعتبار د پیر تفق او مالو نو سرہ۔ و زینب مراد د دے ته غایتہ لباس او کالی وغیرہ
 دی۔ فتعالین لفظ د تعالٰی پہ اصل کیں دلالت کوی چہ دیرے ته کوز طرق ته رابیلے
 کیری یاد کوز ته بر طرق ته رابیلے کیری او اکثر پہ معنی د صرف حاضریدلو سرہ

مَنْ كَانَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝ يَسَاءَ النَّبِيُّ مَنْ يَأْتِ

چہ تاسو گئے ثواب لوے ۔ اے پیغمبر تو نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) چاہے راتل اوکھ

مَنْ كَانَ يَفْاجِشَةً مَبِينَةً يَضَعُ لَهَا الْعَذَابَ

ستاسو نہ پہ پدائے بیکارہ سرہ دوچند یہ ورکیدے شی ہفے تہ عذاب

صَحْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

دوچند او دے دا کار پہ اللہ تعالیٰ باندے اسان ۔

استعمال پیری۔ اُمِّتُکُمْ مراد ترینہ متوہ دمطفا تودہ چہ پہ سورۃ بقرہ ۲۸۱ کتب
ذکرده۔ وَاَسْرَحُکُمْ تسبیح پہ اصل کتب ازاد پر بخود لو تہ وائی لکھ خاوی صبا
وخت صحرا تہ پر بخود دُخڑے دل دیارہ مراد ترینہ طلاق دے بغیر رجوع کولونہ۔
۲۹۔ داد تخیر دویم طرف دے۔ نَزَّلَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مراد ددے تہ رضا و طاعت
کول ددے دوارو دی۔ وَالذَّارِ الْآخِرَةَ مراد ددے تہ جنت دے چہ پہ طاعت
د اللہ تعالیٰ او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ حاصلیگی۔ لِمَ خَسِدَتْ مراد د
دے تہ دوام او ہیئتہ پاتے کیدل دی پہ دفعہ دویمہ ارادہ باندے ترمز لکھ پورے۔
مَنْکُمْ مِنْ بَابِیہ دے مراد ترینہ تو لے بیبیا نے د پیغمبر دی لیکن ددوی د تخویف دیارہ
یے مِنْ ذکر کرے دے او هر کله چہ دا حکم د امت نورو بیبیا تو تہ هم شامل دے او د
نبی صلی اللہ علیہ وسلم بیبیا نے د هغوی تہ بعض دی نو د دے وچ نہ یے هم
مِنْ ذکر کرے دے۔

۳۰۔ دا خطاب دے بیبیا تو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ راو یَتَّعَمُ خطاب د امت
هر کله چہ دوی اللہ تعالیٰ او رسول صلی اللہ علیہ وسلم او جنت لره غورہ کرو نو
اوس دوی تہ هغه امور ذکر کر کوی چہ پہ هفے باندے د عمل کولو پہ سبب سرہ
رضا د اللہ تعالیٰ او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او جنت حاصل پیری۔ پہ دے
ایت کتب تاکید دے پہ اجتناب د هر فحشاء سرہ کہ قول وی او کہ عمل وی
نافرمانی د خاوند، بداخلاقی، د تیا پرستی وغیرہ۔ مُبِیِّنَةً یعنی د هفے ناکارہ والے
شرع او عقلا دوارہ بیکاروی هجے احوال د جواز پہ کتب تہ وی۔ صَحْفَيْنِ لفظ د
ضعف هم دلالت کوی پہ دوچند کیدلو باندے لیکن تثنیہ د تکرار د تاکید دیارہ
ده۔ اشاره ده چہ د چار مرتبہ اوچتہ وی نو د هغه جرم هم اوچت شمیر کبیری او عتاب
او عذاب یے هم زیات وی۔ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا پہ دے کتب رپاتے پہ بل مخ

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ

اد چاہے تابعداری کو لے ستاسو نہ دالہ تعالیٰ او د رسول د حقہ

وَتَعْمَلْ صَالِحًا تَوْتَهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ

او عمل بے کوڈ د سنت موافق نوور کوڑ موڑو حقہ تہ ثواب د حقہ دوچند

وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ رِزْقًا كَرِيمًا ۝ يٰنِسَاءَ النَّبِيِّ

اد تیار کرے وہ موڑو حقہ لہ روزی عزت والہ - اے بیبیانو د نبی

لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ

نہ بے تاسو پشان دیمچا د تورو زانوؤ تہ کہ چرے تاسو تقویٰ لرے

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي

نو جوئیل د خبرے مہ کوئے نو طمع بہ اوکری حقہ خوک

اشارہ دہ چہ نسبت دے بیبیانو نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ یہ وقت د گناہ کو لو کیں بیچ کوؤ نک د عذاب نہ تہ دے صحیح حدیث کیں راغدی مئن لم یسرع بہ عملہ لم یسرع بہ نسیہ یعنی ہر کچہ پخل عمل کیں کوتاہی وی نو پے نسب سرہ کمال تہ حاصلیری۔

۳۔ د زیادت د عذاب تہ روستو زیادت د ثواب د حقوی ذکر کوئی لیکن پہ اعتبار د عمل صالح سرہ نہ یہ نسب سرہ اودا بشارت دے۔ یقننت مراد د دے تہ اطاعت قلبیہ دے اودرجہ د نیت دہ۔ وَتَعْمَلُنَّ نہ مراد اعمال ظاہریہ دی یہ شرط د صالحیت یعنی یہ اتباع د سنت سرہ۔

فایدہ :- یہ مقام د اجر کیں نسبت اللہ تعالیٰ تہ پہ توتھا کیں او پہ مقام د عذاب کیں مجہول ذکر کوں پہ یضاعف سرہ دلیل دے چہ رحمت د اللہ تعالیٰ غالب دے پہ غضب پاندے۔

رِزْقًا كَرِيمًا، مراد د دے تہ رزق د جنت دے پہ نیز د اکثر و مفسرینو حکہ چہ مراد د کریم نہ بے کراوہ او فایدے والا چہ هیچ ضرر او نقصان یکیں نہ وی اودا سے رزق صرف پہ جنت کیں یہ وی۔ اوبقاعی او خطیب شریقی رزق د دنیا او آخرت دواہ مراد کپیدی او مراد د کریم تہ برکت والا دے، او د "یرزقہ من حیث لا یحسب" پہ طریقہ پاندے دے۔

فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقَتْلٌ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝۳۳

پہ زہرہ کہہ کین مرض دے او دلے وینا دے شرع موافق .

وَقَرْنٌ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ

او اوئے پہ کو تو خیلوئیں او ماہ بیکارہ کوئے دول سنگار

۳۳۔ دادویم خطاب دے بیسیانو تہ او پہ دے کین بیان د ادب د وینا کولو او د خبرو کولو دے۔ کَسْبُكَ تَحَاكِي الْمَرْءِ الْبَسَاو، دا تفریح دہ پہ تیر شوی خطاب باندے چہ ہرکھلہ پہ عذاب او پہ تو اب کین فرق ثابت شو تو محنومہ شوہ چہ پہ حال او مرتبہ کین فرق دے۔ او ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ نقل دے پہ معنی دے کین چہ "تہ دے قدر ساسو پہ نیز زما پشان د قدر د نورو زنانو" ستاسو مرتبہ او تو اب پہ نیز زما د یولو نہ زیات دے۔ آخر، لفظ د احادیث دے وجہ تہ ذکر کرو، چہ دا لفظ شامل دے یو، دوہ او جماعت تہ او مذکر او مؤنث تہ یعنی تہ یے تاسو پشان د ہیچ یوزاناہ او نہ د جماعت د زنانو پشان پہ مرتبہ او عزت کین، لیکن شرط د فضیلت نسبت تہ دے بلکہ تقویٰ دے دے وجہ تہ یے ان اتقین ذکر کرو او مراد د تقویٰ تہ پہ دے تیر شوے دوہ ایاتو باندے عمل کول دی۔ فَلَا تَخْضَعْنَ داتفریح دہ دلوے شان ددوی چہ مخکین بیان کرے شریعتی پہ دینا کین ناز و نزاکت خو دو لے مہ پیدا کوئے پہ داسے طریقہ چہ دے ہف تہ د مخاطب (رفیق) سہری پہ زہرہ کین بد اثر پیدا شی۔ فَيُطْمَعُ تعبیر پہ طمع سرہ یے دے وجہ تہ او کرو چہ پہ اصل کین د بیسیانو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د طرف تہ دے خواہش پیدا کولو ہیچ سبب نیستہ۔ مَرَضٌ مراد دے تہ فسق و فجور او میلان د سہری د شکو سرہ خبرے کول او شوق د بھلاست د ہفوی۔ قَوْلًا مَعْرُوفًا پہ دے کین اشارہ دہ چہ د مخکین نہی مطلب دا نہ دے چہ بد اخلاق او کھل او کرے بلکہ داسے وینا کوئے چہ پہ ہف سرہ مقصد دینی یا دنیوی معلوم شی او نور بد اثر ترینہ پیدا شی، او ایت کین دا ہم داخل دہ چہ منافقان و خنقو پہ د بیسیانو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پیو سونہ کول چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د زینہ سرہ نکاح ولے کوی (دا خود دوی د رواج تہ خلاف وہ) تو بیسیانو تہ عذاب او خود لے شو چہ داسے کوزہ خبرہ او نکرے چہ د منافق پہ زہرہ کین دا طمع پیدا شی چہ دا بیسیلے ہم د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ مخالف دی یعنی پہ خبرو کین د نبی د عمل نہ ہیچ خفکان او مخالفت مہ سیکرہ کوئے بلکہ قول معروف او کرے یعنی داسے او یے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے ہیچ اعتراض نیستہ ہفہ ہیچ کار د اللہ تعالیٰ د حکم نہ بغیر نہ کوی۔

الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتَيْنِ

پشان د جاہلیت زور او پابندی کوئے د موع او وکوئے

الرَّكُوعَ وَأَطَعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ

رکوع او تابعداری کوئے د الله تعالیٰ او د رسول د حقہ یقیناً غواری الله تعالیٰ

لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ

چہ لرے کړی ستاسو ته بلیدی اے کورنۍ د نبی صلی الله علیه وسلم او پاک کړی تاسو

تَطَهِّرًا ۝ وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ

په پوره پاک والی سره او یادوئې حقہ چہ لوستل کیږیښی په کورونو ستاسو کښ

۳۳. د اہل خطاب دے بیبیاو ته، مخکې ټولې آداب ذکر و او س عملی آداب ذکر کوی. وَقُرْنَ په دے لفظ کښ دوه قراءتو ته دی (زیر د قاف او زور د قاف) چہ په زیر سره وی نو غوره داده چہ د قارئہ اغستے شوے دے او معنی داده چہ د قارئہ اطہیان کوئے په خپلو کورونو کښ اگر چہ د اہم جائزہ ده چہ د قارئہ وغستل شي. او چہ په زور سره وی نو د قارئہ اغستلے شوے دے چہ په اصل کښ اِقْرُرْنَ و د زور او لټے ر تقل شو اوقاف ته ورکړے شو او د اجتماع ساکنین د وچے ته یو ر حلق شوه او همزه د عدم حاجت د وچے نه هم حلق شو نو قُرْنَ پاتے شو یعنی قارئہ په خپلو کورونو کښ، ټینګه شے په کورونو کښ بغیر د حاجت شرعی د کور ته بهر مه اوځے لکه چہ حدیث د سوده رضی الله عنہا کښ راغله دی چہ حقہ نقلی حج و عمرہ د پاره هم د کور نه وتلے ته وه او ویل یے چہ مونږ ته الله تعالیٰ فرمائیلے دی ر وقرن فی بیوتکُن. وَلَمْ تَبْرَحْنَ تَبْرَحْ معنی د خپل زیب وزینت او کالی بشکاره کول او په گفتار او رفتار کښ تازینکاره کول دی. الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى، د دے نه مراد یو خاص زمانه نه بلکہ د اسلام ته رواندے په هره زمانه کښ چہ بے دیتی تیره شویده هغه ته جاہلیت اولی ویلے کیږی. او د اولی په مقابلہ کښ په حالت د اسلام کښ د جاہلیت طریق جوړول دا دویم جاہلیت دے. یادلته اولی داسے لفظ دے چہ مقابل نه غواری عرب کله اولی صرف زور ته وائی. او تَبْرَحْنَ د جاہلیت اولی دا وچہ زمانه به سر او مخ بشکاره کړے و د او یازارونو کښ او د سړو په رواندے به کرخیدله چاہه لاسونه او مټے هم بشکاره کړیوے او د لارے په میخ کښ به رولے ولے تارینو ته به یے لار نه پر یخودله لوپټه به یے ته اچوله یا به یے او گو باندے

مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

دَ آيَاتُ اللَّهِ تَعَالَى اَوْ حَدِيثَ دَ نَبِيِّ رَه يَقِينًا اَللّٰهُ تَعَالٰی

ہے اویزانہ کرے وہ اوچہ بازار یا گڈے تہ پہ تللہ نوخان پہ لے خائستہ کرو۔
 نو افسوس دے پہ نہن مسلم لاؤنمؤ باندے چہ دایوں کارونہ دَ جاہلیت لے
 شور و کرے دی بلکہ دَ هُف تہ زیاتے شوے دی او دیتہ گناہ تہ ویلے کیبری رواللہ
 المستون و الی المشتکی)۔ وَ اَلَّذِينَ الصَّلٰوةُ ہر کلہ چہ دَناکارہ اعمالو تہ منع اوکرہ
 اوس پہ خائستہ اعمالو سرہ امرور کوئی او دے تہ معنومہ شوہ چہ دَ زتانو دَ موئو نو
 اصلی جائے کورونہ دی دے وچ دَ قرن فی بیون کن تہ روستو لے دکر کرو۔
 وَ اَلَّذِينَ الزَّكٰوةُ پہ دے کیں بشارت دے چہ اللہ تعالیٰ پہ تاسو باندے مالی وسعت
 راولی نو زکوٰۃ پہ درکوئے او اکثر مال دَ زتانہ دَ هُف زیورات وی تو معلومہ شوہ چہ دَ هُف
 پہ کالو کیں زکوٰۃ قرض دے۔ وَ اَطَعْنَ اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ داتیم بعد التخصیص دے یعنی
 تولو او مرو باندے عمل کول او دتو لو متھیاتو تہ بیج کیدلو تہ شامل دے اودا رنگ
 اشارہ دہ چہ مخکن بیان کرے شوے عملو نو کیں اطاعت دَ اللہ تعالیٰ او دَ رسول شرط
 دے۔ اَتَمَّ اٰیَاتِ اللّٰهِ اہ پہ دے کیں دَ تیر شوے ذکر کرے شوے عملو نو قائم دے
 بیانی او دَ اَتَمَّ اٰیَاتِ اللّٰهِ مفعول پت دے یعنی العمل متکم بھنہ الاحکام یعنی غوی
 اللہ تعالیٰ ستاسو تہ عمل کول پہ تیر شوے احکامو باندے۔ لَیْسَ هٰذَا عَنْکُمْ الرَّجْسُ دا
 لفظ شامل دے باطلے عقیدے او اعمالو او اخلاقو دَ فسق و فجور او طریق دَ منافقت تہ
 ہم حکمہ چہ منافقاتو تہ لے اِنَّہُمْ رَجِسٌ تو یہ سفاکین ویلے دی اور جس عنایونو دَ
 دُنیا او اخرت تہ ہم شامل دے۔ اَهْلَ الْبَيْتِ دَ لغت پہ لحاظ سرہ دے معنی دہ زینبی
 دَ شیعہ تیردلو تو اصل مصداق دے دے بنحو (زوجہ) دہ لکہ سورۃ ہود سفاکین زوجہ دَ
 ابراہیم علیہ السلام مراد دہ اودلتہ ہم اول صرف بیبیانو دَ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 تہ خطابات دکر شویدی تو معلومہ شوہ چہ اہل بیت تہ اول بیبیانے مراد دی بیا
 روستو اولاد وغیرہ تہ شامل دے، حکمہ چہ دومہ معنی دَ اہل بیت دادہ چہ کور
 تہ دَ راتو حق لری او داصر لچ رد دے پہ شیوہ کانو باندے چہ هُغوی بیبیانے دَ
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دَ اہل بیت تہ خارج گتری او دا دَ دوی جھل دے
 ہاں کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، حسن او حسین او فاطمہ او علی رضی اللہ عنہم
 تہ اہل بیت ویلے دی تو یہ دے کیں اشارہ دہ دیتہ چہ لفظ دَ اہل بیت مرق بیبیانو
 پورے مہ خاص کوئے۔ وَ یُظْهِرُ کُمْ تَطْهِیرًا مخکن لے سلیی قائمہ دَ ذکر کرے اودا
 ثبوتی قائمہ دہ یعنی پہ دفعہ احکامو باندے عمل کول دہ (پاتے پہ یل مخ)

۴

لَطِيفًا خَبِيرًا ۱۳۷ اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ

باریک بخیزونہ و بی اوجہ دار دے . یقیناً مسلمانان سری او مسلمانانہ زنارہ

وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَتَاتِ وَالْقَتَاتِ

او مؤمنان سری او مؤمنانہ زنارہ او تابعدار کوونکی سری او تابعدار کوونکی زنارہ

وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ

او رشتیادوونکی سری او رشتیادوونکی زنارہ او صبر کوونکی سری او صبر کوونکی زنارہ

وَالْخَشِيعِينَ وَالْخَشِيعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ

او عاجزی کوونکی سری او عاجزی کوونکی زنارہ او صدقہ ور کوونکی سری او صدقہ ور کوونکی زنارہ

وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْحَفِظِينَ قُرُوجَهُمْ

او روزه نیوونکی سری او روزه نیوونکی زنارہ او بچ ساتونکی عورتونو خپل لہ سری

قائدے دی اول درجس اور زائونہ بچ کیدل او دویم د طهارت باطنیہ او فضائل حاصلیدل او دالوے فضیلت دے د اهل بیتو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ شرط د عمل کولو سرہ پہ مخکستی حکمونو باندے لیکن د دے نہ مراد عصمت نہ دے لکھ چہ شیوہ کان وائی ۔

۳۳۔۔ د ابل خطاب دے بیسیا تو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او هر کله چہ د اعمالو بنایہ علم باندے دہ او غیر د علم نہ عمل غلط وی د دے وچ نہ یہ دے کس د علم ترغیب ورکوی ۔ او نصاب د علم یے ذکر کرے دے مِنْ اٰیَاتِ اللّٰهِ چہ قرآن کریم دے ۔ وَالْوَحْيِ مراد تربیہ سذت او حدیث د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے وَاذْكُرْنَ مراد د دے نہ لوستل او درس و تدریس کول دی ۔ فِیْ بُيُوتِكُنَّ یہ دے کس اشاره دہ چہ درس گاہ د زنارہ د پاره دنہ کمرہ او کویتہ دہ او دالفظ متعلق دے یہ واذکرن پورے یا متعلق دے یہ یتلی پورے ۔ لَطِيفًا خَبِيرًا یہ دے کس اشاره دہ چہ اللہ تعالیٰ پیڑنی هغه خوک چہ اهل دی د زوجیت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د پاره او کوم اعمال او احکام چہ د دوی د شان سرہ مناسب وی او چہ کوم اسباب دی د پاره د طهارت او د بچ کیدلو د درجس او پلیدی نہ ۔

قائدہ ۳۳۔۔ تہ تردے پورے اگرچہ خطاب بیسیا تو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ دے لیکن پہ دے احکامو سرہ زنارہ د امت هم تبعا مکلف دی حکمه چہ اعلیٰ تہ حکم وی نو هغه ادنیٰ تہ هم شامل وی ۔

وَالْحَفِظِ وَالذِّكْرِ إِنَّ اللَّهَ كَثِيرٌ أَوَّلُ الذِّكْرِ

اوپر ساتویں زمانہ او یا دوسرے اللہ تعالیٰ لہ
سری پر او یا دوسرے زمانہ

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿۴۵﴾

تیار کرے دے اللہ تعالیٰ ددوی دپارہ بخشش او ثواب لوے ۔

۳۵۔ یہ دے ایت کیں بشارت دے یہ جمع کو نو دس صفتوں خلیستو سرہ او ہر کلا چہ
تیر شوے ایاتو کیں احوال دبییانو دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر کرو او هغوی تے
خاص بشارت ذکر کرو تو یہ دے ایت کیں دعامو ناریتو اوزنانو صفات او بشارت ذکر کوی
او یہ دے کیں اشارہ دہ چہ داصقونہ یہ بیسیانو دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم کیں ہم معبود
وو۔ اول صفت اسلام یعنی ہوقہ ناریتہ اوزنانہ چہ یہ تابعدارے داللہ تعالیٰ اودرسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کیں عقیدہ او قولہ او عملہ پورہ داخل وی۔ دوم صفت
ایمان ہر کلا چہ اسلام کلا صرف ظاہری انقیاد تہ ویلے کیبری تو یہ دے صفت سرہ
یے واضعہ کرہ چہ انقیاد باطنی یکیں پورہ شتہ دے تو معلومہ نشوہ چہ یہ دے ایت کیں
اسلام خاص دے او ایمان عام دے حکمہ چہ ایمان سرہ کلا عمل وی او کلا تہ وی
او اسلام سرہ بہ شرعی معنی کیں ضرور ایمان قلبی وی او دماغی ثروت دے خصوص او
عموم دے عطف دپارہ پورہ دے۔ دریم صفت قنوت دے دلتہ قنوت یہ معنی دے
اخلاص دے یعنی کلا یہ عمل یا دعوی دے ایمان کیں اخلاص نہ وی تو داصقت
یے دے وجہ تہ ذکر کرو۔ ختورم صفت صدق دے ہر کلا چہ قنوت کلا
صرف طاعت تہ ویلے کیبری اگرچہ یہ دروغو سرہ وی یا سکوت تہ ویلے کیبری تو
یہ صدق سرہ یے بشکارہ کرہ چہ یہ طاعت کیں صدق منکرے دے۔ اوسکوت دے
صدق تہ تہ کوی بلکہ ددروغونہ ساکت دے اشارہ دہ چہ دروغ ویلے دے
مسلمان صفت نشی کیدے۔ پنجم صفت صبر دے ہر کلا چہ صدق کیں دوام او
ہمیشہ والے ضروری دے او چہ رشتیا ہمیشہ ویلے کیبری تو مصیبتونہ او تکالیف
یکیں رائج نو دھے دپارہ علاج صفت دصبر ذکر کرو۔ شپیرم صفت خشوع دہ او
تفصیل دھے یہ تفسیر دسورۃ مؤمنون کیں ذکر شوے دے ہر کلا چہ صبر بعض وقت
دانسان طبیعت وی یا دکمزورے دے وجہ تہ صبر کوی تو خشوع یے ذکر کرہ یعنی سبب
دصبر تواضع دہ اللہ تعالیٰ تہ یہ زہرہ او اندامونو سرہ۔ اووم صفت تصدق کول
یہ مال سرہ فرضی او نفلی ہر کلا چہ دمالدارے دے وجہ انسان دخشوع دصفت تہ
اکثر خالی وی بلکہ تکبر کوی نو دھے علاج یے ذکر کرو چہ رپاتے پہ بل مخ

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ

او نہ دی مناسب مؤمن سری لہ او مؤمن زناتہ لہ کلہ چہ فیصلہ کریدہ اللہ تعالیٰ

وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ

او رسول دھخہ دیو خیر دا خبرہ چہ وی دوی لہ خویشہ خیلہ

تصدق پہ مال سرہ سبب او دلیل د خشوع دے۔ اتم صفت صوم روڑے نیول
 ہر کلہ چہ تصدق بالمال کلہ بغیر د جذبہ ایثار نہ وی او کلہ تصدق کولو کیں
 نفسانی برخہ وی نو دھخہ د پارہ یے صوم ذکر کرو د پارہ د دے چہ ایثار پیدا شی
 او د نفس شیخ حطر برخہ رانشی۔ تہم صفت حفظ الفروج دے ہر کلہ چہ
 مقصد د روڑے نیول کسر (ماتول) د شہوت دی نو دھخہ نتیجہ یے ذکر کر
 چہ خیل خان د بدکارے تہ ساتل بلکہ خیل عورتو تہ دے خایہ بیکارہ کولو تہ
 ساتل۔ لسم صفت ذکر اللہ دے ہر کلہ چہ د دے اعمالو سبب او باعث او خاص
 طور باندے د حفظ الفروج سبب د اللہ تعالیٰ ذکر کیں مشغولیدل دی نو حکمہ
 پہ ذکر سرہ توجہ اللہ تعالیٰ تہ او کتہ زول د اندامو نو او د ژپے او د زپہ حاصلیری
 نو داصفت یے پہ آخر کیں ذکر کرو او پہ ملا ایت کیں د ذکر کثیر بعض تفسیر ذکر کریشے
 کرے دی چہ چاتول کارونہ خیل اللہ تعالیٰ تہ او سپارل تہوقہ پہ المسلمین کیں
 داخل دے او چاچہ اقرار او کرو چہ اللہ تعالیٰ زمارب دے او محمد صلی اللہ علیہ
 وسلم زمارسول او زپہ یے د ژپے تہ خلاق تہ وی تہوقہ پہ المؤمنین کیں داخل
 دے او چاچہ د اللہ تعالیٰ طاعت او کرو پہ فرض کیں او نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 طاعت یے او کرو پہ سنتو کیں تہوقہ پہ القانتین کیں داخل دے او چاچہ خیل
 خبرے د دروغو تہ یچ اوساتلے تہوقہ پہ والصادقین کیں داخل دے او چاچہ صبر
 او کرو پہ طاعاتو باند او پہ مصیبتو تہوقہ پہ الصابرین کیں داخل دے
 او چاچہ موخ کوؤ پہ داسے طریقہ چہ خیل بی طریق تہ او کس طرق تہ خشک تہ
 پیڑنی نو دے پہ الخاشعین کیں داخل دے او چاچہ ہرہ فقہ کیں یو درہم خیر
 کوؤ نو دے پہ المتصدقین کیں داخل دے او چاچہ پہ ہرہ میاشت کیں ایام
 بیض روڑے نیولے تہوقہ پہ الصائمین کیں داخل دے او چاچہ خیل عورت د
 حرامو تہ یچ اوساتلو تہوقہ پہ الحافظین فروجہم کیں داخل دے او چاچہ پہ
 پنچو موخو نو ہمیش والے کوؤ نو پہ الذاکرین کیں داخل دے او د بعضہ سلفو
 صالحینو تہ نقل دہ چہ کوم اذکار او دعا کاتے پہ سنت سرہ پہ تعلقو او قاتو

أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ

پہ کار دوی کیں او چاہے خلاف او کرو حکم داللہ تعالیٰ او رسول دہو نہ تو یقیناً

صَلَّاهُ مَبِيتًا ۳۶) وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي

گمراہ شو پہ گمراہی بکارہ سرے او کچھ دیل تا ہفتہ چاہے

أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ

چہ نعمت کریدے اللہ تعالیٰ پہ ہفتہ پلنے او نعمت کریدے تا پہ ہفتہ باندے اوساتہ

عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ

دکان سرے بی بی خپلے او ویرہ کوہ داللہ تعالیٰ نہ او پتہ ساتلہ تا پہ زیرہ خپل کیں

کیں ثابت دی پہ ہفتہ باندے چہ خوک ہمیشگی کوی تو ہفتہ پہ الذاکرین اللہ
کثیرا کیں داخل دے۔

فایداہ :- پہ دے صفتو تو کیں درے صفتو نہ قلبی دی ایمان، قنوت، خشوع، دا
عبادات قلبیہ دی۔ او درے عبادات بدنیہ ظاہریہ دی اسلام رعام دے تو بوعبادتو تو

تہ)، اوصبر اوصوم، او پہ دے کیں دوع عبادات لسانیہ دی صدق او ذکر۔ او یو
عبادات مالیہ دے تصدق کول او یو عبادت د ترک التکرات دے یعنی حفظ الفروج۔

مَقْفُورَةٌ، دادیل دے چہ پہ دے عبادتو کیں ہر عبادت سرے گناہو نہ بخلے کیبری۔
وَأَجْرًا غَظِيمًا دادیل دے چہ ہر یو عبادت سبب د لوے ثواب دے۔

۳۶ :- پہ دے ایت کیں خطاب دے تو لو مؤمنانہ نارینو او زنا تو نہ یعنی داللہ تعالیٰ
او رسول د فیصلے او نص پہ مقابلہ کیں خپلہ یا دیل چارلے او اختیار مہ چلوئے

داعصیان او گمراہی بکارہ دہ۔ او د مخکین ایت سرے یے ربط دادے چہ تیرشوی
صفات ہا حاصلیری چہ د نص د قرآن او حدیث نہ خلاف پہ بلہ رائے او قول

باندے د عمل کولو تہ خان۔ لچ کریشی۔ لفظ مؤمن او مؤمنہ د پارہ د تعظیم د دے حکم
دے۔ اِذْ أَقْبَى اللَّهُ هُوَ فیصلو او حکمو تہ شامل کچہ پہ قرآن کریم کیں دی۔ وَرَسُولُهُ

فیصلو او حکمو تہ شامل دے چہ پہ سنت صحیحہ سرے قول او عمل ثابت وی۔
أَمْرِهِمْ داضیر راجع دے مؤمن او مؤمنہ تہ دوج د عموم د ہفتہ تہ ٹککہ چہ

نکرہ پہ سیاق د نفی کیں واقع دہ یا ضمیر راجع دے اللہ تعالیٰ او رسول تہ۔
وَمَنْ يَعْصِ دلتہ داعصیان نہ مراد خپل رائے او اختیار مقام کول دی پہ نص د

قرآن او سنت باندے۔ صَلَّاهُ مَبِيتًا پہ مبین کیں اشارہ دہ (پائے پہ بل مخ)

مَا لِلّٰهِ مُبْدِيَةٌ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ

ہفتہ خیرہ چہ اللہ تعالیٰ نہکارہ کولہ او ویرہ کولہ تاڈ خلقوتہ او اللہ تعالیٰ دیرحقارہ

اَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا

چہ دھقہ تہ ویرہ اوکریے نو ہرکلہ چہ پورہ کروی زید دھقہ تہ حاجت

رَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

نو پہ نکاح سرہ موئودرک تاتہ دپارہ ددے چہ نہ وی پہ مؤمنانہ باندے

حَرَجٌ فِيْ اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا

تنگسیا پہ بلہ د نکاح کولو د بیسیانہ د متبی کاو ددوی کیں ہرکلہ چہ پورہ کروی دوی

مِنْهُمْ وَطَرًا وَّكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا

دھوی نہ حاجت او دے حکم د اللہ تعالیٰ پورہ کریے شے

چہ ددہ پہ ضلال یاتدے بل دلیل تہ حاجت نیشتنہ بلکہ عمل پہ خلاف نص باندے
دلیل ددہ دگمراہی دے۔

۳۳: داخطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ حکمہ چہ لفظ د ان تحشاہ اورومکنہ
کین خطاب ہفتہ تہ دے ربط دھنکین ایت سرہ دادے چہ ہرکلہ تابعدارے
د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ ترغیب بیان شو نو پہ دے ایت کیں دھقہ د
تابعدارے قائدے بیانوی چہ ہفتہ دخرج نہ بچ کیدال پہ تابعدارے د رسم شرکی کیں
چہ حرمت دتبع دمتبی دے۔ اوپہ دے ایت کیں دزید بن حارثہ بعضے حال تو تہ
اشارہ دہ ہفتہ داچہ زید بن حارثہ پہ وروکوالی کیں د مور سرہ روان ووپہ سفرباندے
نوبد معاشا تو پہ لارہ کیں ہفتہ لارہ د مور نہ پہ زور سرہ واغستلو او د عکاظ میلے تہ
یے راوستلو او ویل یے چہ دامریے دے دخرج دپارہ نو حکیم بن حزم چہ وکیل تجارت
وود خدیجہ رضی اللہ عنہا ہفتہ ددوی تہ پہ غلورسورہ درہم باندے واغستلو دخیلہ
رضی اللہ عنہا سرہ اوسیدلو بیا چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د خدیجہ رضی اللہ عنہا
سرہ نکاح اوشو نو ہفتہ زید نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او بخلو پہ دقہ زمانہ کیں د
زید پلار وغیرہ دھقہ پہ طلب کیں کوحیدل نو مکہ معظمہ تہ راغلل نو زید یے
د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ اومندالو نو دھقہ نہ یے طلب کپرو ہفتہ او فرماٹیل
چہ دزید تہ تپوس اوکریے ککٹاوسرہ پہ خیلہ خوشبہ سخی نو کھ یے نہ متع کوٹہ

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا

تہ دے دی یہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے تنگیا پہ رسولو دہ دہ حکم کیں

نو ہفتہ اوّل چہ خہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ مقابلہ کیں پلار او رونہ نہ خوبہ
نو بیانی صلی اللہ علیہ وسلم ہفتہ پہ اوّل چہ ماتہ آزاد کرے او دہ ہفتہ وخت دروچ
پہ موافق سرہ ہے اوّل چہ زید اما خوئے شویعی متبئی ہے تربتہ جوہ کرو
دہ ہفتہ پہ روستوبہ دہ تہ زید بن محمد رضی اللہ علیہ وسلم (وہلے کیدلو بیانی
صلی اللہ علیہ وسلم د زید نکاح د زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا سرہ او تپلو لیکن
د دوی د کورنی تعبی پورہ جوہ رانے نو زید او غوشتلہ چہ زہ دے لہ طلاق ورکوم
نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہفتہ لہ د طلاق ورکولو نہ منع کرو۔

او رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ وحی سرہ معلوم شویہ چہ روستو د طلاق
ورکولو د زید تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم یہ د دے سرہ نکاح کوی۔ او پہ نکاح کولو
کیں د منافقاو او مشرکانو د طرف نہ دا بدنامہ وہ چہ د خوی د بختے سرہ ہے نکاح
او کرو نو د دے بدنامے تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم یریدلو نو ہفتہ تہ ہے اوّل چہ دے
لہ طلاق مہ ورکوه۔ لیکن ہفتہ طلاق ورکرو او عدت ہے تیر شو نو اللہ تعالیٰ
د زینب نکاح د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ او کپلو۔ اَنَعَمَ اللّٰهُ، پہ توفیق ورکولو
د ایمان او پہ صحبت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم۔ وَاَنْعَمْتَ عَلَیْہِمْ پہ آزادلو سرہ
او پہ خوئے جوہلو سرہ۔ اَمْسَلَتْ عَلَیْکَ رُوْجُکَ یعنی ہفتہ ستانہ مشورہ طلب کرہ
پہ بارہ د طلاق دہ کیں او د زوجہ نوم زینب رضی اللہ عنہا و۔ یعنی اگرچہ پہ
ناپارے بوج او تکلیف پہ وی لیکن دہ ہفتہ سرہ گذارہ کوه۔ وَاللّٰهُ یعنی دہ ہفتہ
حقوق پورہ ادا کوه۔ وَتَحَقَّقْ رِقِّ نَفْسِکَ مَا دُلَّ مُبْدِیْہِ کوم خیز چہ اللہ تعالیٰ بکارہ
کپو ہفتہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زہ کیں ساتلو او اللہ تعالیٰ خودا بیکارہ کرہ
چہ ہرکہ زید طلاق ورکرو زینب رضی اللہ عنہا تہ او عدت ہے ہم تیر شو
نو اللہ تعالیٰ دہ ہفتہ نکاح د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ او کپرو۔ نو معلومہ شوہ
چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زہ کیں دا خبرہ وہ د دے وحی تہ چہ اللہ تعالیٰ
ورتہ د مخکین تہ خبر را بیرے وؤ۔ وَتَحَقَّقْ النَّاسَ مراد د دے تہ خشیت اعتقادی
تہ دے رچہ پہ عقیدہ د تعظیم او تعبد سرہ یرہ کوی حکمہ مخموف د اللہ تعالیٰ
نہ کیدے شی لکہ چہ ولم یخش الہ اللہ تو پہ ماکیں مراد دہ) بلکہ مراد د خلق
د ملا متیا او د طعنو تہ مان۔ بچ کول دی حکمہ چہ دلنہ مفسرین دہ معنی کوی
اول داچہ تاحیا کولہ د خلقو نہ۔ دویم داچہ یرہ کولہ تا رپاتے پہ بل مخ (

قَرَضَ اللَّهُ لَهُ سِتَّةً آلَافًا فِي الَّذِينَ خَلَوْا

چہ فرض کریدے اللہ تعالیٰ پہ دہ ہائے پستان دطریقہ داللہ تعالیٰ پہ ہفتہ کسانو کیں چہ تیرشویہ

دملامتیا دخلقونہ۔ او وَتَحْسَبِي النَّاسَ عِلْتُ دے دَامِسْكَ عَلَيْكَ دپارہ چہ تا ہفتہ
تہ ویل حطراق مہ ورکوه داد دے وچہ چہ یرید لے دخلقو دطعن تہ کہ تا ورتہ
ویلے وے چہ طلاق ورکوه اویا دیہ نکاح باندے اغستلہ تو خلقوبہ ویل چہ
دایے دَحْن دپارہ دھوقہ د نکاح تہ الزادہ کپلہ یا علت دے دَتَغْفِي فِي نَفْسِكَ
دپارہ اویا بیٹے ہم دغہ مطلب دے۔ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَحْشَاهُ تفسیر سراج المیزکین
ویلے دی چہ د دے دامطلب تہ دے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم داللہ تعالیٰ تہ
یرکھ کولہ بلکہ حدیث صحیحہ کیں راعی دی انا اخشا کمریہ و اتقا کمریہ بلکہ معنی
دادہ چہ داسے حال تو کیں چہ یوطرق تہ دخلقو تہ یرہ کول وؤ اویل طرف تہ د
اللہ تعالیٰ تہ ویرہ وی نو پہ دے کیں بہ داللہ تعالیٰ تہ یرہ کول مخکین وی پہ یرہ
کولو دخلقو باندے۔ (تنبیہ) بعض مفسرینو پہ دے مقام کیں دا سے قصہ لیکے
دی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دشان سورہ نہ خائیکہ یعنی پہ زہرہ دنبی صلی اللہ
علیہ وسلم کیں محبت د زینب پیدا اکیدل او زہرہ کیں دا تمنا کول چہ زینب زینب
لہ طلاق ورکری او زہرہ بیٹے پہ نکاح سورہ واخلم وغیرہ نو دھق پہ بارہ کیں پہ د
ایت کیں پچلہ تردید موجود دے علیو دا چہ اُمِسْكَ عَلَيْكَ ویلے دی نو کہ دنبی
دا سے محبت او تمنا وے نو پکارو وچہ ہفتہ تہ بیٹے ویلے وے چہ طلاق ورکوه
دویم مَا لِلَّهِ مُبْدِئٌ يَكُنْ د رسول پہ زہرہ کیں دا محبت او تمنا وے نو ضرور اللہ تعالیٰ
بہ ہفتہ بشارت کرے وے حکم چہ اللہ تعالیٰ دھپا تہ یرہ نہ کوی۔ دیرم زَوْجُنَا كَمَا
يُمْلِكُ اِه کہ دھوقہ محبت وے نو اللہ تعالیٰ بہ فرمائیلے وے زَوْجُنَا كَمَا يَكُنْ تَحَقُّقًا
(ستا د محبت دوج نہ ہم پہ نکاح سورہ درکړہ)۔ دارنگ محققینو مفسرینو ہم
پہ دغہ قصہ باندے رد کرے دے تفسیر ابن کثیر کیں ویلے دی ”چہ ذکر کریدی
ابن ابی حاتم او طبری بعض اثار دسلف تہ مونو دھق تہ مح کرکوؤ پس تہ بی ذکر
کوؤ“ او تفسیر قرطبی کیں لیکے دی چہ بعضو مفسرینو روایت کرے دے چہ نبی
صلی اللہ علیہ وسلم پہ بخٹہ د زینب باندے مئین شو او بعضو بکواس کوؤ نکو ویلے
دی چہ عاشق شو نو دا دھوقہ چاتہ مادر یگی چہ د نبی د عصمت تہ جاہل وی
یا سپک والے کوی د حرمت د نبی۔ بیا تفسیر قرطبی یو سوال ذکر کریدی لے چہ
ھرکله نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ معلومہ وہ چہ زینب بہ د زینب تہ
ضرور چدا کیدی نو بیایے ورتہ وے اویل چہ امسک عليك زوجك داخو ناقص د

مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿۳۸﴾

دَدۂ تہ مخکنیں او دے حکم ڈا اللہ تعالیٰ تقدیر مقرر کریشوے

جواب ئے ذکر کرے دے چہ دا ذنور مقاصد و صحیحو دپارہ حجت قائم و عاقبت ذخیرے پین بدل لکھ چہ اللہ تعالیٰ تہ دیوکس بارہ بعن علم وی چہ دے ایمان تہ راوری او بیاعم ورنہ ڈ ایمان راو رو امرکوی۔ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْنٌ مَّتَاهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دایر لوے منقبت دے چہ دھقۂ نوم پہ قرآن کریم کیں لوستے کیبری دہل صحابی داصفت نیشته او علماؤ ددے حکمت دا ذکر کرے دے چہ هر کله ددۂ نسبت د زید بن محمد تہ بدل کریشو زید بن حارثہ تہ نو پہ دے سرہ ددۂ زیرہ تہ دیر خفکان اور سیدالو تودھے دجبرے دپارہ ددۂ نوم ئے پہ قرآن کیں نازل کرو۔ وَكَرَّامًا تَرْتِيبَهُ حَاجَتٌ دَبُو خائے کیدالو دینی سرہ او بیا طلاق وکل دی حکہ چہ پہ حدیث دمسلم کیں ثابت ده چہ نزدیکت نه روستو ئے طلاق ور کریدے او دے طلاق ور کولو کیں هم دزید ضرورت او حاجت پورہ کیدل دی ددے وچ دھے تہ ئے تعبیر او کرو پہ وطر سرہ۔ رَوَّجًا لَهَا ددے نه معلومہ شوہ چہ د نکاح دپارہ ولی د نکاح پکار دے خودا اختلافی مسئلہ ده۔ او پہ نسبت کیں اللہ تعالیٰ تہ اشارہ ده چہ ددے نکاح اللہ تعالیٰ پہ اسمانو کیں کرے دے لکھ چہ پہ حدیث د نسائی کیں راغلے دی چہ دے یہ فخر کوڈ پہ نورو بیبیا نو باندے چہ اللہ تعالیٰ زمانہ نکاح پہ اسمان کیں کریدے او دا دنی صلی اللہ علیہ وسلم خصوصیت دے چہ لَیْکَ لَا یَكُونُ عَلَى الْمَوْتِ مِیَّتٌ حَرَجٌ اه دالویه فائده شرعیہ ده پہ نکاح د زینب کیں چہ هقہ رد دشرک فی التحريم دے او تردید د رسم و رواج د مشرکانو دے چہ هقوی به دمتبی دنیئے سرہ نکاح کول همیشه دپارہ حرام کزل۔ ۳۸۔ دابل خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ صیقہ د غایب سرہ دپارہ د احترام۔ ربط دا دے هر کله چہ نکاح د زینب کیں د خلقو د طعنو تہ بیرہ وه نو پہ دے ایت کیں ترغیب دے چہ پہ دے نکاح کیں قریضۃ ڈا اللہ تعالیٰ مخلوق تہ رسول دی چہ هقہ د رسم شرکی تردید کول دی نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم لره تہ دی جائز چہ پہ دے کار کیں هقۃ هنج حرج محسوس کری۔ النَّبِیُّ مراد ددے تہ زمو تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے۔ حَرَجٌ مراد ددے تہ تنگیبیا او خفکان دے پہ تبلیغ د رسالت کیں۔ فَمَا قَرَضَ اللّٰهُ ددے تہ مراد تبلیغ او دعوت دے چہ فرض دے پہ انبیاءو باندے لکھ پہ معنی دَعَلِیْہ دے یا مراد د حرج تہ گناہ دے پہ نکاح د زینب رضواللہ عنہا رپاتے پہ بل مخ)

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ

دا ہونہ کسان دی چہ رسوی بیغامونہ دے اللہ تعالیٰ او دیریکہ دے اللہ تعالیٰ

وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ

او تہ دیریکہ دے ہونہ سوا دے اللہ تعالیٰ تہ او پورہ دے اللہ تعالیٰ

حَسِيبًا ۲۹ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّنْ

حساب کوونہ تہ دے محمد صلی اللہ علیہ وسلم پلار دے ہونہ

رَجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ

نارینو ستاسو تہ لیکن رسول دے اللہ تعالیٰ دے او اخری دے

کس لکھ سورۃ اعراف سے کس او قرص نہ مراد تقدیر دے اللہ تعالیٰ دے دے دے نکاح دیارہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم او لے پہ خیلہ معنی دے سُنَّةُ اللہ مراد دے تہ طریقہ دے اللہ تعالیٰ دے پہ تولو انبیاء علیہم السلام باندے دے کوہ دے حرج پہ تبلیغ او دعوت کس یا مراد دے تہ طریقہ دے وسعت دے پہ بارہ دے نکاح کس پہ مخکینو انبیاء علیہم السلام باندے لکھ داؤد او سلیمان علیہما السلام شو او سُنَّةُ تہ مخکین حرف دے کاف حذف دے یعنی کسٹہ ریشان دے طریقہ یا فعل سن پت دے یا اربع پت دے قدرًا تیرشوی ایت کس مَقْذُورًا ذکر کرو حکمہ چہ ہتہ مراد نکاح دے زینب سرہ و او ہونہ پورہ کپے شو او یہ دے ایت کس یے قدرًا ذکر کرو حکمہ چہ قرہن کس معنی دے تقدیر دے او مَقْذُورًا تاکید دیارہ دے یعنی ہیج تبدیلی او خلق پہ ہن کس تہ واقع کیروی۔

۳۹۔۔۔ داصقت یا بدل دے دے الدِّینَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ تہ او ذکر دے شان دے تیرشو انبیاء دے پہ درے صفوتو سرہ عا رسول دے تولو بیغامونہ دے اللہ تعالیٰ چہ ہن ہن کس یے ہیج کسے زیلتے دے خان تہ تہ دے کپے عا دے اللہ تعالیٰ تہ بیرہ کول یعنی داخشیت الہی سبب دے دیارہ دیورہ دین رسول عا او بل چاہ تہ بیرہ تہ کول یعنی دچا دیورہ تہ پہ دین دے اللہ تعالیٰ کس ہیج خیانت، کتمان، تنیس تہ کول۔ و کفی باللہ حسیبًا دا بیرہ دے ہونہ کسانو تہ چہ پیغمبرانو باندے اعتراضوہ کوی یعنی اللہ تعالیٰ بہ ددوی سرہ حساب او کپی چہ پہ تہ سبب سرہ دوی اعتراضوہ کول۔

التَّيِّبِينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

دے پیغمبرانو ته او دے الله تعالى په هر څیز باندے علم لرونکے .

۳. د دا خطاب دے مؤمنانو ته او په دے کس جوابونډ دهغه اعتراضو دی چه خلقو په نکاح د زینب رضی الله عنها په وچ سره په نبی صلی الله علیه وسلم باندے کول . اول اعتراض . چه دے نبی د خپل ځوی دینے سره نکاح کړے ده ؟
 نو جواب اوشو مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ . یعنی د نبی په نارینه اولاد کس سړیتوب یعنی بلوغ ته هېڅ یوه نه دے رسید لے ځکه چه نارینه اولاد دینے په وړوکوالی کس مړه شوی دی هاں لونه دے څلور بلوغ ته رسید لے وے او واده شول وے ،
 او رځرځ کس اشاره ده چه ستاسو ته هېڅوک دهغه ځوی نشي جوړیدلے ، نو پدے کس نفی د حقیقی بالغ ځوی او بھازی یعنی د متبني دواو مراد ده . دویم اعتراض !
 چه څه ضرورت وو چه ده د زینب سره نکاح کوو اگر چه انکور یئ ته ده خو خلق طعنونه کوي ؟

جواب اوشو وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ يَعْنِي د مسئلہ رچه رد د رسم شرکي دے (رسول ضروری دی او دے پیغمبر دے په ده یاندے دا رسول فرض دی . دویم اعتراض !
 څه ضرورت وو چه ده دا خبره رسول له یلکه دده نه روستو به بل پیغمبر راغله دے نو هغه به رسول وے ؟ جواب اوشو وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ . یعنی په اخری نبی دے د ده نه روستو بل نبی نه رائجی . څلورم اعتراض چا ته علم دے چه بل نبی روستو نه رائجی کید لے شی چه راشی ؟ جواب اوشو وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا . یعنی الله تعالى ته علم دے او هغه دا خبر را کړے دے .

قَائِدًا : د آیت د مضمون او روندش نه صریح معلومه شوه چه خاتم النبیین ته مراد دا دے چه اخری نبی دے دده نه روستو بل نبی راتلونکے نېشته او دا رنگ په حدیث صحیح کس راغله دی "وانا خاتم النبیین لا نبی بعدی" (ابوداؤد)
 او بل حدیث صحیح کس دی "وانا لعاقب والعاقب الذی لیس بعدی نبی" او د دے ته علاوه ډیر احادیث شته نو معلومه شوه چه نبی صلی الله علیه وسلم د خاتم معنی په اخر سره کړے ده . او دارنگ په لسان العرب (کتاب دلغت) کس ویلې دی :
 "خاتم النبیین اخرهم ."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝

اے ایمان والو یادو گئے اللہ تعالیٰ پہ یادوں کو ذیرو سرہ

وَسَبِّحْهُ بِكُرَّةٍ وَآصِلًا ۝ هُوَ الَّذِي

او پاکى واپے ذہقہ صیائی او بیکائی اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے

نودا ایت قطعی نص دے پہ دے بارہ کس چہ زمونہ نبی آخری نبی دے ددہ نہ روستو بل نوے نبی جو ریدونکے نیشہ ددے نہ انکار کول دکطعی نص نہ انکار کول دی او دیکوہ کفر دے او دے عیسیٰ علیہ السلام پہ نزول باندے داسمان نہ احادیث متواتر راغی دی لیکن ذہقہ پہ راتلو سرہ ختم نبوت تہ ہیچ نقصان نہ رسی حکہ ہفہ زور بخندے نبی دے او ہر کلہ چہ راشی نو نوے وھی یہ ورتہ نہ رائج یلکہ فیصلہ پہ زمونہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ شریعت سرہ کوی۔ او ددے پہ علامت کس بعض اہل علو لغزشات تہ اعتبار نیشہ لکہ ابن حجر ہیتی پہ فتاویٰ حدیث کس ذابراہیم ابن النبی صلی اللہ علیہ وسلم دے نبوت امکان ذکر کرے لکہ چہ مفسر انوسی یہ ہفہ باندے رد کر پیاے او دارنگ تفسیر قرطبی کس رد دے پہ کتاب الاقتصاد غزالی باندے او مرزا غلام محمد ویلے دی چہ خاتم پہ معنی دے مہر دے یعنی زمونہ دے نبی راتل دے نور و پیغمبر او تصدیق دے اول جواب دادے چہ ممکن ذکر شوقہ چہ صحیح احادیث کتبے او دے لغت پہ کتابو نو کس خاتم پہ معنی دے آخر دے۔ دوم جواب دادے کہ خاتم پہ معنی دے مہرشی نو مطلب دادے چہ آخری نبی دے حکہ چہ مہر پہ اول یا پہ میخ کس نہ وی یلکہ پہ آخر کس وی او دے مہر قول دادے چہ خاتم فعل ماضی دے یعنی ختم کر پیا دے نبی سلسلہ دے نور و پیغمبر او نبی رسول نہ عام دے نو ہر کلہ چہ ثابت شوقہ چہ دے آخری دے انبیاء دے اول نبی ددہ نہ روستو نشی راتلے نولاز ما معلومہ شوقہ چہ رسول خوبالکل نشی راتلے۔

۱۱۰۔ ددے ایت نہ تراخرد سورۃ یورے خلوم باب دے پہ دے کس باقی پنچہ خطابات دی نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ ۴۸ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ کس او او دے خطابات دی مؤمنان تہ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ کس او تحویفات دی پہ اتہ آیاتو نو کس ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ کس او زجر دے منافقون تہ پہ سوال غیر ضروری باندے پہ ۸۱ کس۔

پہ دے (۸۱ ۸۲) کس خطاب دے مؤمنان تہ پہ دہ او امور سرہ ذکر کشیر او تسبیح ہر وقت۔ ربط دے کس ایت سرہ دادے ہر کلہ چہ ہفہ و ہمونہ او اعتراضونہ یے دفع کرل کوم چہ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے خلق کول

يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ

چہ یونہی کوی نماں ستاسورہ رحمتوں سرہ او مڑیک دھہ پہ دھاکو سرہ وے نیارہ چہ اوبسی تاسولہ د تیاروتہ

إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝۴۳

رستہ تہ او دے پہ مؤمنان بانڈے خاص رحم کوڈکے دے۔

نویہ دے ایتنو کس د شکونو او وہونو د زائل کولو د پارہ علاج ذکر کوی۔ ذکر، دا عام لفظ دے عبادات بدائیہ مالیہ قلبیہ، لسانیہ ہوتو تہ شامل دے۔ گتیرا پیرہقہ دے چہ یہ اخلاص د زہرہ او یہ سنت طریقے سرہ وی۔ د ابن عباس قولہ عتہانہ مفسرینو روایت راوے دے چہ اللہ تعالیٰ یہ بندکانو باندے چہ کومہ فریضہ ایچہ دہ تو دھق اندازے مقرر کرے دے ماسوا د ذکر د اللہ تعالیٰ تہ دویم دا چہ دایے یہ ہر حالت او یہ ہر حالت کس لازم کرے دے یہ ولاے یہ ناستہ یہ ملاستہ یہ شپہ او ورخ، اوچہ، دریاب، صحت، بیماری پہ اقامت او سفر کس وغیرہ۔ و سبوحہ دا خاص ذکر دے روستو د عام تہ۔ اشارہ چہ یہ ذکر نو کس روستو ذکر اکرم نہ افضل ذکر تسبیح واحد دے او یہ دے کس اشارہ دہ چہ د اللہ تعالیٰ پہ ہیج حکم باندہ (او یہ نکاح سرہ ور کولو د زینب نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ) اعتراض کول جائز نہ دی۔ بکرة و امیلا د دے دوارو وختو فضیلت پیردے د دے وچ تہ یے د لخاص ذکر کول نور اوقات م مراد دی یا مراد د دے تہ ورخ او شپہ دہ او مراد د تسبیح تہ سبحان اللہ ویل پہ زبہ باندے سرہ د عقیدے تہ او دارنگ موخ کولو تہ شامل دے۔

۳۳۔ پہ دے آیت کس سبب دے د پارہ د ماقبل یعنی ذکر او تسبیح د دے وچ تہ کوئے چہ ہقہ پہ تاسو باندے سرہ د ملائکو نہ صلاۃ رالیری یاد نتیجہ او تفریح دہ یعنی ہر کلا چہ تاسو ہر وخت د اللہ تعالیٰ ذکر او تسبیح کس مشغول یے تو اللہ تعالیٰ پہ تاسو باندے صلوۃ رالیری او صلوۃ د اللہ تعالیٰ او ملائک سبب دے د پارہ د وتلو د ظلمات تہ نور تہ او ہقہ بیا سبب دے د پارہ د خاص رحمت الہیہ۔

صلوۃ پہ اصل کس رعایت او عنایت کول دی او ہقہ د اللہ تعالیٰ د طرق تہ رحمت کول او نیک ذکر دھقہ پہ بندکانو کس اشاعت کول او د ملائکو د طرف تہ استغفار غوبستل دی حکم چہ ملائک مستجاب الدعوات دی یعنی دھغوی د عاکلے قبلیری اودا استغفار سبب د رفیع درجات دے او د مؤمنانو د طرف تہ دغا غوبستل پہ الفاظو د صلوۃ سرہ یا صرف دغا غوبستل د پارہ د رحم د اللہ تعالیٰ د ظلمات، مراد د دے تہ نیارے د منافقت او اعتراضونہ او طعنونہ کول دی پہ (پاتے پہ بل مخ)

تَجِیَّتْهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَاعْدَلْهُمْ

پیشکش دے دی بہ پہ ہفہ ورکھو خشی اللہ تعالیٰ نہ سلام بہ دی او تیار کرے دے دی نوہ

أَجْرًا كَرِيمًا ۖ (۳۳) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ

ثواب عزت والا اے نبی یقیناً لیجے مونس نہ

شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۖ (۳۴) وَدَاعِيًا

بیان کو دیکھ او زبے ورکھو دیرہ ورکھو او بلنہ کو دیکھ

إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَبِسِرِّ جَامِبٍ ۖ (۳۵)

اللہ تعالیٰ نہ پہ حکم دھفہ سرہ او حیراغ بلید دیکھ

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ

او زبے ورکھو مؤمنان نہ چہ یقیناً دوی نوہ د طرف د اللہ تعالیٰ نہ

اہل حق باندے او کفر و شرک او جہل نہ ہم شامل دے۔ او نور نہ مراد یقین او کامل ایمان او توحید او سنت دے۔ و کان بالمؤمنین رجماً کان دلالت کوی پہ دواہ او استمرار باندے او لفظ د بالمؤمنین دلیل دے چہ سبب رحمت وصف د ایمان دے

۳۴۔ پہ دے بس بشارت اخرویہ دے۔ تَجِیَّتْ ہفہ قول نہ وائی چہ سبب د خوشحال د مخاطب وی نو ہفہ دھا لفظ د حیالہ اللہ نہ شامل دے او السلام علیکم ویلو نہ شامل دے د اللہ تعالیٰ نسبت د خاشستہ صفات نہ شامل دے۔ پہ دے ایت کیں مراد الفاظ د خوشحالے دی او سلام نہ مراد سلامتیا او مبارکی ورکول پہ سلامتیا باندے ۳۵۔ ۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ پہ دے ایا تو نو کیں نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ پنچہ خطابات دی او نبی صلی اللہ علیہ وسلم پنچہ نومونہ ذکر دی۔ شَہِدًا مراد د دے نہ شہادت د ہفہ

دے پہ امت خیل باندے پہ رسالت او تبلیغ سورہ یا مراد د دے نہ بیان کو دیکھ دے او دا دواہ معانی لسان العرب کتاب کیں لیکے دی۔ دویمہ معنی دلنہ غورہ دہ حکم چہ رسوہ دوہ صفتونہ تشیع د بیان کولو دی۔ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ مدعی ہے ورتہ نہ دے ویلہ حکم چہ مدعی ہفہ وی کہ خیلہ دعویٰ پر پردی نو پر بخود دے شی او ہرچہ داعی دے نو ہفہ نہ د دعوت پر بخود لو اجازت نیشستہ۔ بِأَذْنِهِ دے کیں اشارہ دہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د کان نہ ہیچ نہ دی جوہ کوی۔ بِسِرِّ جَامِبٍ یا قمریے ورتہ نہ دی ونبلی حکم ہفوی چہ غائب شی تو بیایے فائدہ د زبیر نہ وی

فَضْلًا كَبِيرًا ۝ وَلَا تَطْعَمُ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ

فضل . بڑے دے . اور خیرہ مہ منہ دے فرماو اور منافقان

وَدَعْ اٰذٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلٰی اللّٰهِ وَكُفٰی بِاللّٰهِ

اور پرکندہ ضرر ددوی اور تکیہ سہارہ یہ اللہ تبارک پائے اور پورے اللہ تعالیٰ

وَكِيْلًا ۝ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِذَا نَكَحْتُمُ

مؤمنات تم طلاق دے تو اسو ہوی لہ مخبئ د

تَمْسُوْهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلِيْهِنَّ مِنْ عَدٰوةٍ

یو خائے کیدو نہ د ہوی سرہ نویفتہ تاسو لہ یہ ہوی پائے ہیج عدت

اوسراج نہ بل خوک خیل حان دیارہ رنرا اغستے شی اگرچہ سراج موشی لیکن رنرا

یے باقی وی اودغہ شان د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے۔ مہینہ مراد داچہ

رنرا یے تیزہ اوچمک دہا کہ چرے د سراج یہ رنرا کبئ کموالے وی نو د انسان

طبیعت پرے خفہ وی۔ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ دا ذکر د حال د ہفہ کسانو دے چہ د سراج

منیر نہ یے رنرا حاصل کرے دہ اود دے معطوف علیہ لحدوق دے یعنی تہ لحاظ

کوہ د احوال د امت خیل۔ وَلَا تَطْعَمُ دا ذکر د حال د ہفہ کسانو دے چہ محروم دی درنرا

نہ۔ اوہر گلہ چہ یہ سبب د نکاح د زینب سہ د کافرانو او منافقانو د طرف نہ راڈی تکلیف

ورکول وو ہی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او یہ ہفہ پے بدے خبرے کول پیرشول

نودلتہ یے اوفرما ئیل وَدَعْ اٰذٰهُمْ یعنی ددوی بد وئیل او طعنونہ کول یہ ہیج

کبئ مہ شمارہ صبر پرے کوہ جواب ہم مہ وکوہ۔

مفسر قرطبی د قاضی ابوبکر نہ نقل کریدی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم اووہ شیبہ

نومونہ دی اوبل روایت یے ذکر کرے دے چہ د ہفہ یوسل اتیا نومونہ دی لیکن چا

چہ د ہفہ یو کم سل نومونہ لیکلے دی نو دا دوی تشبیہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم

کوی د اللہ تعالیٰ سرہ۔

تَعْتَدُونََهَا قَمِيْعُوْهُنَّ وَسِرْحُوْهُنَّ سَرَاحًا

چہ شمارے تاسو ہفتے لڑہ نو سامان و رکڑے ہفتی لڑہ او رخصت کرے ہفتی لڑہ پہ رخصت

جَمِيْلًا ۴۹) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ

خائستہ سرہ۔ اے نبی یقیناً حلال کرے دی موت و تالوہ بیبیانے ستا

الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا

ہوہ چہ و رکڑے دی تا مہر دینو نہ ہفتی او ہفتے چہ مالکیت دے بے لاس ستا دینو نہ

۴۹:۔ داخلہ دے مؤمنانوتہ۔ ربط دادے چہ دکانو او منافقا نو پشان مہ کیہے
پہ اذیت و رکولو کسر۔ بلکہ ہفتہ بیبیانے چہ تاسو ترینہ ہیجے فائدہ نہ دہ حاصل
چہ پہ ہفتی باندے ستا ہیجے حق ہم نہ دے پاتے شوے لیکن دہفتی سرہ پہ
احسان کوئے او اذیت نہ و رکوئے نو معلومہ شوہ چہ دچازہ تاسو فائدہ دینی حاصل
ہفتہ تہ پہ ہیجے طریقہ اذیت او تکلیف نہ و رکوئے دے وچ نہ دلتہ حال نہ غیر
مداخل سا ذکر کرو چکے چہ ہفتہ ادنیٰ درجہ دہ نو معلومہ شوہ چہ دمدخل بہا ساریہ
پہ طریق اولیٰ سرہ احسان کوئے۔

فائدے:۔ "آیت کس اشارہ دہ چہ طلاق مخبر، نکاح نہ نیشستہ لکے چہ روایت
جابر رضی اللہ عنہ دلا طلاق قبل النکاح" نیشستہ طلاق و رکول مخبر نکاح نہ۔
اوکہ دے او وائی چہ ہر ہفتہ شوہ کہ ماورسہ نکاح او کرو نو ہفتہ دپہ ما طلاق
وی، او دیتہ دکلمہ طلاق ویلے کیہی دامسلہ اختلافیہ وہ پہ مینجے دھوار کرامو و
ایمو جہ تہدینو کس لیکن غورہ قول دادے چہ پہ ہفتے سرہ ہم طلاق نہ واقع کیہی
دارنگ پہ دے آیت کس اشارہ دہ چہ بہ غیر دجوا نہ عدت پہ طلاق سرہ نہ
لازمیری او پہ بابت دوجوب دعدت کس پہ خلوت صحیحہ سرہ حدیث مرفوع صحیح
زما یہ علم کس نیشستہ۔ اجتہادی مسئلہ دہ۔

قَمِيْعُوْهُنَّ، دا شامل دے نصف مہرتہ کہ چرے مخبر دطلاق نہ مہر مقرر
وی۔ اوکہ نہ وی مقرر نو صرف جور و جامہ، لویتہ، پیزار او پروٹے وغیرہ مراد دے،
او سراح جمیل دادے کہ خہ یے و رکڑے وی نو دھسن اخلاق تقاضا دادہ چہ
ہفتہ ترینہ واپس نہ غواری۔

أَفَاءَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَبَدَتْ عَمَلُكَ وَبَدَتْ

مهر و بانی کہے وہ اللہ تعالیٰ پہ تابانے (مصلحت کا قانون) او لونہ دترہ ستا او لونہ

عَمَلُكَ وَبَدَتْ خَالِكَ وَبَدَتْ خَلَّتِكَ الْبَقِيَّةُ

دکوریا ستا او لونہ داما ستا او لونہ دماسی گونہ ستا ہذا چہ

هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ

ہجرت یے کہے دی تاسرہ او زنہ مؤمنہ کہ چوے او بخی

نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا

خپل کن نبی صلی علیہ وسلم کہ چوے غوری بن چہ پہ نکاح سرہ داخلی ہف لہ

خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا

(دا) صرف تالہ دہ نیشته بورد مؤمنان لہ یقیناً پوہہ یو موثرہ

مَا قَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ

پہ ہذا خیرچہ فرض کہے دے موثر پہ دوی باندے پہ بارہ دبیبیان ددوی کن او دہذا وینجو کن چہ مالک دی

أَيَّمَانَهُمْ لِكَيْلَا يَكُونُ عَلَيْكَ حَرْجٌ وَكَانَ اللَّهُ

بخی لاسونہ ددوی دپارہ ددے چہ نہ دوی پہ تابانے ننگسیا او دے اللہ تعالیٰ

غَفُورًا رَحِيمًا ۝ تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُمْ وَنُؤَيِّ

لھنہ کوڑکن رحیم کوڑکن (دھیرنہ) روستو کے شے نہ ہذا بی بی چہ غوالے نہ ددوی نہ او بوجہ کے کوئے شے

سہ .. دا خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ وسعت دمنکوحاتو او دوینجوسرہ
دپارہ ددے چہ پہ دین رسولو کن ہذا تہ اسانتی ارشی . پہ دے ایت کس یے ظور
قسمہ ذکر کپیدی اول قسم ہذا زناتہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ہذا سرہ پہ عوض
دمہر سرہ نکاح کوی یایے کپیدے . دوم قسم ہذا چہ پہ مال غنیمت کنر حاصلہ
شوے وی او بیایے ازادہ کپے وی او نکاح یے ورسرہ کپے وی یا بغیرہ ازادولو
او د نکاح کولونہ پہ طور دوینڈے دہذا نہ قائدہ اخلی لکھ صفیہ ، جریرہ ، ربیعہ
رضی اللہ تعالیٰ عنہن . دیم قسم دپلارد طرف نہ خیلوانے یعنی دترہ یاد ترور لونہ
او دمور طرف نہ خیلوانے یعنی دامامایا دماسی لونہ ، داول نہ مراد قریبیہ دی
او ددوم نہ مراد دبقی زھرہ قبیلے دی او ہجرت یے ددے وچے نہ (پاتے پہ بلع)

إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ ۖ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِّنْ عَزَلَتِ

ذکران سے ہر چہ چاہو، اور ہر کس کی چاہو، وہ تم سے روئے کرے گا۔ (دفعہ ۱) دفعہ ۲ قسم نہ چاہو، جس کا ہر کسی سے تارک نہیں رہے۔

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ

نہ تیشہ نہ تارے، یہ تا باندے، دا پتہ، نزد سے چہ چاہو، یہ ستر کے دے دی

شرط کریدے چہ بہ غیر دہجرت نہ ایمان ناقصر، وی او پیغمبر دہ پارہ کمال ایمان والا، پکار دہ او بعض اہل عہودا شرط خاص کرے دے یہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پکار دہ او دا قول خطیب شریعی یہ سراج المتبرکس ذکر کرے دے او بعضو علما و ویلے دی چہ دا کہو لو مؤمنانو دہ پارہ دے یہ دلیل دایت سکے انغال سرہ۔

قائدہ :- عم رتہ (او خال راما) یے مفرد ذکر کر و حکم چہ ہوقہ یہ معنی دجنس دے او عمت او خالات یے جمع ذکر کرے دی حکم چہ عمتہ او خالہ دہ پارہ دجنس استہالیہ خلوام قسم ہوقہ زنا تہ چہ چیل خان نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او مخی بغیر دہ مہر تہ او بغیر دہ اول نہ۔ ان اراد، دے نہ مراد قبلول دی حکم چہ بغیر دہ قبلول نہ نکاح نہ صحیح کیبری اگرچہ یہ لفظ ذہبہ سرہ وی، خالصة لک، یعنی حلال کیدل دے شہ امر بیسیانو یہ دے خلوام قسمون کس خاص دی یہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پورے یا متعلق دے یہ خلوام قسم پورے فقط۔ لیکن اول قول غورہ دے۔ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ یعنی تورو مؤمنانو لہ زیات دہ خلوام نہ بیسیانے تہ دی جائز او دارنگ بغیر دہ مہر او دہ اول نہ نکاح دیو بنے سرہ ہم دوی لہ تہ دے جائز۔ او دے ایت دہ لاندے تفسیر قرطبی او سراج المتبرکس دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیر خصوصیات ذکر کرے دی۔ فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ۔ یہ بارہ دہ ازواجو کس یہ مؤمنانہ باندے مہر او کو اہان دہ نکاح او ولی دہ نکاح فرض دے او یہ بارہ دہ وینزو کس نفقہ شرط دہ۔

يَكِيلًا يَكُونُ، دا متعلق دے دہ احلنا یا دہ خالصة سرہ او دا حکمت دے دہ کثرتہ زوجاتو دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم یعنی دہ بیسیانو یہ دیر والی سرہ دہ دیر و خاندانو نویسہ مصاہرت (سخرگنی) پیدا اشی تو دہ دین تبلیغ آسان شی بلہ دا چہ دا بیسیانے پر عامو زنا تو تہ دہ دین پوہہ و رکوی خاص طور سرہ یہ ہوقہ مسئلو کس چہ دہ نارینہ نہ پردہ زنا تہ دفعہ تپوس نشی کو لے۔

قائدہ :- بعض منکرینو دہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم یہ بارہ کس ویلے دی چہ دا نبی دیر شہوت والا و دے وچ نہ دیرے بنے کرے وے؟ جواب دادے چہ اگرچہ دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم شہوت دہ خلوام زرو نارینو

وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنِ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُلُّهُنَّ ط

او نہ یہ خفہ کیجی او رضا بہ وہ یہ ہفتہ چہ نہ درکے دوی تہ دا تہوے

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ

او اللہ تعالیٰ عالم دے یہ ہفتہ چہ پہ زرو سنا سوکین دی او دے اللہ تعالیٰ

عَلِيمًا حَلِيمًا ۵ لَا يَجِلُّ لَكَ النَّسَاءُ مِنْ بَعْدِ

پوہ او صبر والا نہ دی حلال سنا دپارہ زنانه روستو ددے غلورو قسمو تہ

سہ برابر وو (لکہ چہ بعض احادیث میں ذکر دی) لیکن سرگہ ددے تہ پہ تھو ازواجو
باندے انکشاف کول دھتہ دعت او صبر دلیل دے خود دیر والی دے بیسیانو حکمت د
تبلیغ ددین تہ حرج لے کول دی۔

۵۔ داد دیکھیں خطاب سرہ متعلق دے یعنی ہفتہ ایت کیں فراخی پہ بارہ دنکاح کیں
دنبی صلی اللہ علیہ وسلم دپارہ ذکر کرے شہہ اوس پہ دے ایت کیں فراخی پہ
بارہ قسم دے بیسیانو دھتہ کیں ذکر کوی دپارہ ددے چہ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
باندے حرج نہ وی۔ قسم، دازواجو پہ عام مؤمنانو باندے واجب دے یعنی کہ د
یوسری دیوے نہ دیرے بیسیانے وی نو پہ حقوق ادا کولو کیں بہ عدال کوی او پہ

شبہ تیر و کیں بہ ہم مساوی حصہ ہر یوے لہ و رکوی ہاں نزدیکت حسب خواہش
دے پہ ہفتے کیں مساوات امکان تہ لری لکہ چہ دزیرہ بے اختیارہ محبت کیں برابری
ہم داتسان دوس تہ بھر دہ۔ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے قسم رکدے ایت
پہ تقاضا واجب تہ وو لیکن سرگہ ددے تہ بہ ہفتہ اہتمام دقسم کوو۔ ترویج، مراد
دادے کہ تمبر دیو بی بی روستو کوے نو تالہ اختیار دے۔ دتووی، مراد دا چہ

یو بی بی خان تہ بے نمبرہ راغواپے نو ہم ستا اختیار دے۔ و من ابتغیت، مراد دادے
کہ یوہ بی بی تاد نمبر نہ ویستے وی او بیایے یہ نمبر کیں داخلول خواپے نو ہم ستا
اختیار دے۔ لکہ سودہ رضی اللہ عنہا خپل نمبر عائشہ رضی اللہ عنہا تہ بخلے وو او د

نمبر نہ وتلے وہ۔ ذلک ادنیٰ، پہ دے کیں فائدے بیانوی چہ ہر کلا پہ تا باندے قسم

واجب نہ دے او سرگہ ددے تہ دھوی حقوق برابر ادا کوے نو پہ دے کیں درے

فائدے دی اولہ فائدہ دا چہ اَنْ تَقْرَأْنَ لِهِنَّ یعنی ہر کلا چہ تہ پہ خپلہ رضا د

دھوی حق ادا کوے نو دھوی پہ خوشحالہ وی۔ تَقْرَأْنَ ماخوذ دے دقرار تہ یعنی خوشحالہ

انسان ستر کے پہ جائے ولاپے وی دیرے تہ اوہی راوری او د غمزن ستر کے دیکر

اوہی راوری یا ماخوذ دے دقر مقابل دحر رکھی نہ (پاتے پہ بل مخ)

وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ

اد تہ دی جائز چہ بدلے کرے یہ دوی سرہ نورے (قسموتہ) بیسیلے اگر چہ خوشحالہ دی نورے

حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ

خاست د عقی سوا د عفتہ چہ مالک دے نے رس سنا اد دے اللہ تعالیٰ

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ۝ (۵۷) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

پہ عر خیر پاندے نگہوار - اے ایمان والو

یعنی د خوشحالہ انسان ستر کے یحی وی او دشمن ستر کے کرے وی۔ دویمہ فائدہ
وَلَا يَحْزَنُ یعنی کہ تہ وخت بددشی تو خفکان بہ نہ ورچی۔ دریمہ فائدہ وَیَرَّحِمْنِ
یعنی کہ تہ لرحق ادا کوے نو ہم بہ رضا وی یعنی وائی بہ چہ زماخو یہ دہ باندے
تہ زور یا وجوب نیستہ۔ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا قُلْتُمْ کہ دے کس اشارہ دہ ذرہ
بے اختیارہ محبت تہ چہ دیوے بی بی سرہ زیات وی او بے سرہ کم وی لیکن یہ سخت
کس فرق نہ کوی تو یہ دے کس ہیچ مواخذہ نیستہ لکہ زیات محبت د نبی صلی اللہ
علیہ وسلم د نیستہ رضی اللہ عنہا سرہ وو۔

۵۷۔ د ابل خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔ د دے ایت د حکم یہ بارہ
کس اختلاف دے یوقول داد دے چہ دامتسوخ دے او محکس (ستہ) ایت دے ناسخ
دے مقصد دادے چہ کوم وخت دا ایت نازلید لو نو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
پہ نکاح کس تہہ بیسیانے وے نو او بے شوچہ د دے نہوتہ زیاتہ بیسیانے تالوہ
جائز نہ دی اودارنگ د دوی پہ بدل کس ہم تہ دی جائز تو بیا تہ مودہ روسو
(۵۰) ایت نازل شوچہ تالہ هر خمورہ بیسیانے چہ کوے نو جائز دی پہ دے قول
باندے دا اعتراض دے چہ ناسخ متسوخ کس قاعدہ دادہ چہ متسوخ مقدم وی
اوناسخ مؤخر وی اودلتہ خوبر عکس دے جواب دادے چہ دلتہ تقدیم تأخیر
ترتیب د لیکو کس دے پہ نزول کس نہ دے۔ دویم قول دادے چہ دا ایت
متسوخ نہ دے بلکہ مراد د ایت دادے چہ د دغہ خلورو قسمونو نہ (کوم چہ
سہ کس ذکر شویدی) علاوہ نور قسمونہ تالہ جائز نہ دی بلکہ یہودیہ نہ مرانیہ
مہوسیہ، وثنبیہ اوچہ مؤمنہ وی خو مہرت یے نوی کرے او تہ اعرابیہ او غریبہ
اودا قول نقل کرے دے خطیب پہ سراج المنیر کس عکرمہ تہ او ضحاک او ابی بن
کعب او ابو صالح او مجاہد۔ مِنْ بَعْدُ یعنی سوا د دغہ خلورو قسمونہ۔

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ

مَرْءٌ نَحْوُكُمْ نَبِيُّ كُورُونُو دَ نَبِی صلی اللہ علیہ وسلم مگر وہ وقت چہ اجازت او کپیشی

لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ لِنَظَرٍ إِنَّهُ وَلَكِنْ

تاسو ته دپاره د خوراک نه په غے انتظار کوونکی د پخیدلو د خوراک لیکن

إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا

کله چہ او بللے شے نو ورننو غے نوکله چہ خوراک او کړغے نو خواره شے

وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ

(او نه په اساریک) مینه کوونکي د خپرو کولو یقیناً دا کار

كَانَ يُؤْذَى النَّبِيُّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ

د چہ خفه کوی نبي صلی اللہ علیہ وسلم لره نو حیا کوی ستاسو ته

وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا

او الله تعالی حیا نه کوی د بیان د حق نه او کله چہ

سَأَلْتَهُمْ مَتَاعًا فَسَئَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ

غواړغے د دوی نه سامان نو غواړغے ترینه شاته

حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ

د پردے نه دا طریقہ ښه پاک ساتونکي ده زړونو ستاسو

وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ، مراد د تبدیل نه دادے چہ یوه بی بی طلاقه کړی او د هغه په بدله کین د بله سره نکاح او کړی. او دارنگ د عرب جاهلیت طریقه دا وه چہ دیو بل سره به غے بیبیانے بدلوه.

رَقِيبًا، عالم چہ هروخت حالاتو ته نظر کوی چہ د هغه نه پرده او پتیدل هم نه کیږی. نو د دے خطاب حاصل دادے چہ د دے اقسامو نه علاوه په نکاح کولو سره دعوت د دین کین ننګسپارائی وسعت نه رائجی د دے وجه نه منع دی.

وَقُلُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا رَسُولَ اللَّهِ

اور نہ دے دوئی لوہ او نہ دی جائز نہ رسولہ چہ خفہ کرے رسول اللہ لہ

وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا آزْوَاجَهُمْ بَعْدَ أَبْدَانِ

اور نہ یہ نکاح کوئے دھوہ د بیبیانوسرہ روستو د مرگ دھوہ نہ ہیجرے

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

یقیناً دا یہ نیز د اللہ تعالیٰ لوے ناکارہ کار دے

۵۳۔ دا خطاب دے مؤمنانوتہ۔ یہ دے ایت کس اتہ نواقی او اوامر ذکر دی او
 دا ادب د طعام د دعوت و ایسے او د ضیافت دی د تبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ کورنو
 کس او عموماً د تورو مسلمانانو پہ کورنو کس ہم۔ او دار تک مسئلہ د حجاب (پردہ)
 دہ۔ او پہ اول کس مقصد دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د دعوت و تبلیغ
 پہ کار کس مشغول دے نو بے قایدے مجلسونوسرہ دھوہ اوقات مہ ضائع کوئے
 او دار تک چہ پہلے پردے کس ہر شوک کورہ دا خلیبری نو پہ دے سرہ ہم د انسان
 زہرہ تہ خفگان رسیبری او د دین د دعوت پہ کار کس لوے حج پیدا کیبری۔ تفصیل
 د ادب او دادے اول ادب پہ صیغہ د نہی سرہ چہ د تبی صلی اللہ علیہ وسلم کورنو
 تہ بے د اجازت نہ مہ دا خلیبری، او دا حکم د عامو مؤمنانو پہ بارہ کس ہم دے لکہ
 سورہ نور کس ذکر شویدی او تخصیص د طعام کس اشارہ دہ چہ اجازت نہ
 دخول ہم بغیر د سخت ضرورت نہ مہ غوارے۔ دویم ادب عَیْرَ نَاطِرِیْنَ اِنَّہُ، دا پہ طریقہ
 د نہی سرہ دے یعنی دومرہ و ختی رد وخت نہ ٹھکنے مہ دا خلیبری چہ طعام پوخ
 شوے نہوی او تاسو دھوہ پہ انتظار کس ناست ہے او پہ دے کس کوروا لہم تکلیف
 دے او دا ٹھکنے تنل د مدعو انسان پہ حرص د خوراک باندے دلیل دے اِنَّہُ اِنْ
 مصدر دے پہ معنی د پخید لوسرہ دے۔ دریم ادب وَلَٰکِنْ اِذَا دُعِیْتُمْ فَاَدْخُلُوْا یعنی
 بغیر د دعوت نہ ہم پہ طریقہ د طفولیت سرہ مہ دا خلیبری ٹھکے چہ بغیر د دعوت نہ
 د چا طعام خوہل گناہ دے حدیث کس ہے دھوہ تشبیہ د سارق او مغیر لوہ کوئے
 سرہ و کرے دہ۔ خلوم ادب فَاَدْخُلُوْا اَنْتُمْ فَاَنْتُمْ یعنی د خوراک د فراغت نہ روستو
 زروا پس کیدل او خوریدل یکاردی د استراحت د پارہ حصاریدل نہ دی جائز
 پنجم ادب وَلَا مَسْتَأْذِنَیْنَ لِحَدِیْثٍ دا عطف دے پہ غیر ناظرین باندے یعنی روستو
 د خوراک نہ د گپ شب د پارہ ہم مہ حصاریدے۔

إِنْ تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخَفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ

کہ چرے بکار کوئے تاسو ڇھ ڏيڻ ڀڻ ڪوئ ٿو يقيناً الله تعالى به

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۵۴ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِمْ فِي

هر ڇيڙ باندے ڀيڻ پوء ڏے . نيشته گناه به دوی رزناو (باندے به

دعايشه رضی اللہ عنہانہ روایت دے ڇھ داد و دوزناو اوڌ ناراستو به رد کس دے
او په دے کس ددائی اوڌ مدعوڌ دواوڌ وخت دضایع کولو به ڀڄ کدل دی .
إِنَّ ذَٰلِكُمْ هُوَ دَاعِلٌ دَيَّارُهُ دَتِيرَشُوهُ احکامو دے . وَاللَّهُ لَا يَسْتَعِزُّ اسْتِجَاءُ صِفَت
دالله تعالى دے دھقہ دشان سره مناسب بغیر دتشبه اوڌ تاویل نه ، داصفت کله
ثبوتی رائج لکه حدیث کس وارد دی ڇھ "ان الله تعالى حيي كريم" اوکله سلیبی خصوصي
رائی لکه په دے جمله کس . شپږم ادب وَاِذَا سَأَلَكَ عَنْ شَيْءٍ مِنْ شَأْنِنَا فَاسْأَلْ ، یعنی که دبیسیانو د
رسول الله صلی الله علیه وسلم یاد توږ زناو نه څه ضروری ټپوس کوئے یا څه ضروری څیز
ترینه غواړئ ټوڌ دیوال اوڌ دروازے دساته نه غواړئ اوڌ دے نه معلومه شوه ڇه په
کور باندے دروازه پایرډه لگول ضروری دی او واجب دی . او دا ایت په باره دتزل دحجاب
کس دے تفسیر قحطی کس ویلے دی ڇه لفظ دَمَنَّا عَام دے دنیوی او دینی ټولو ضروریات
ته شامل دے نومعلومه شوه ڇه دضرورت دوجے نه دپردوزناو سره خبرے کول چاږځیږی .
ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ دَائِي فَايْدَهُ دَهَكْبَنِي ادب ذکر کره او اظہر ئے حکم اوئیل ڇه کله که یو انسان
متقی دیو زنا نه سره مخامخ خبرے کوی کیدے شی ڇه زره کس ئے څه وسوسه راشی لیکن
ڇه مخامخ نه وی نور زوڼه ددواوڼو به دوسو سونه بالکل پاک وی . اووم ادب وَمَا كَانَ
لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ ، یعنی په هڅه طریقہ نبی صلی الله علیه وسلم ته تکلیف مه وکوئ .
اِنَّمِ ادب وَلَا أَنْ تَسْخَرُوا مِنْ آيَاتِهِ ، یعنی هغه زنا نه ڇه دنبی صلی الله علیه وسلم په نکاح کس
وی دھقہ تروقات پورے او دھقہ دوقات نه روستو هم دھقوی سره نکاح
کول حرام دی او بعض اهل علمو شرط لگولے دے ڇه صرف هغه بیبیانے ڇه نبی صلی الله
علیه وسلم سره دخول کرے وی اوڌ دے یووجه داده ڇه دوی اُمہات المؤمنین دی او
دویمه وجه داده ڇه دایه بیبیانے وی دنبی صلی الله علیه وسلم په جنت کس دریمه وجه داده
ڇه زوجہ خوداخری خاوند سره به وی په جنت کس اوڅلورمه وجه دنبی صلی الله علیه وسلم احترام
اوشرافت دے . نومعلومه شوه ڇه دنبی صلی الله علیه وسلم په وفات سره نکاح دھقہ نه دے منقطع
شوه لیکن دڌنه دلیل ټول دھقہ په حیات باند څه هڅه ته حیات دنیوی به باطل پرست خلق وائی دایه
سکے . دا ایت متعلق دے دتیرشوی ایت سره یعنی کوم منہیات رپائے په بل مخ

اَبَائِهِمْ وَلَا اِبْنَائِهِمْ وَلَا اِخْوَانِهِمْ وَلَا

پہ بلکہ پلاروں ددوی اور نہ یہ خاوند ددوی اور نہ یہ رشتہ ددوی اور نہ

اَبْنَاءِ اِخْوَانِهِمْ وَلَا اِبْنَاءِ اَخْوَاتِهِمْ وَلَا

پہ رویتوں ددوی کہیں اور نہ یہ خونیوں ددوی کہیں اور نہ

نِسَائِهِمْ وَلَا مَمَالِكُ اِيْمَانِهِمْ وَتَقِيْنَ اللّٰهَ

پہ زنانہ مؤمنوں کہیں اور نہ یہ حقہ کہیں چہ ملک وی سی لاسوتہ ددوی او بیہ ددوی دلالت توفیق

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ۝۵۵

یقیناً اللہ تعالیٰ پہ ہر چیز باندے حاضر ناظر دے۔

چہ پہ دغہ آیت کہیں بیان شول پہ ہفے باندے عمل کول یا خلاف کول کہ بنکارہ وی
او کہ پت وی نوالہ تعالیٰ پہ ہفے باندے خبر دے جزایا سزا بہ ورکوی۔

۵۵۔ ہر کہ چہ محکمیں آیت کہیں محاب کول دزنانہ فرض شول یعنی نارینہ بہ محاب
تہ دتنہ نہ ورداخییری تو پہ دے آیت کہیں دہفے تہ بعض کسانو استثناء ذکر کوی۔

یعنی دامد کورہ کسان د پردے دتنہ پہ حال دخول کہیں داخلید لے شی پلار کہ سی
وی او کہ رضای وی۔ خویئے کہ سبی وی او کہ رضای وی دارنگ رور اور وارہ او خویئے

او علے زنانہ مسلمانانے او د کافرو زنانہ پہ پردہ کوی۔ او ممالک ايمانہم
نہ ویتزے مراد دی او بعض اہل علویہ نیز مریشان پہ کہیں ہم داخل دی د

وجہ د کثرت طواف نہ یعنی خدمت دیارہ تلل راتل۔
فائدہ ۱۔ روارہ یعنی پہ خوری باندے محکمیں ذکر کرو حکم چہ پلار د روارہ عہد

دنیئے دے او پلار د خوری محرم دنیئے تہ دے۔
فائدہ ۲۔ ترونہ او ممالک ان یعنی تہ دی ذکر کری۔ د اکثر اہل علویہ نیز ہخوی عم

پہ دے کہیں داخل دی اشارہ حکم چہ بنی الخ (روارہ) محرم دے د ترور دیارہ نہ
ترہ ہم محرم شو د رویت دیارہ او بنی الاخت (خوریئے) محرم دے د ماسی دیارہ

نومامام محرم شو د خورزے دیارہ او بعض پہ نیز باندے ترہ او ممالک پہ دے حکم
کہیں داخل نہ دی لکہ چہ سحر او بنزے وغیرہ ہم پہ دے کہیں داخل تہ دی۔

فائدہ ۳۔ فرق پہ مین دے آیت او آیت سورۃ نور پہ مضمون کہیں ادا
دے چہ پہ سورۃ نور کہیں دھقہ کسانو ذکر کول مقصد دے چہ ہخوی تہ زینت

بنکارہ کول جائز دی برابری خبرہ دہ کہ خلوت کول ورسرہ

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ

یقیناً اللہ تعالیٰ اور ملائکہ (دروہ) دایں یہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا

اے ایمان والو! صلوٰۃ دایں یہ حقہ باندے او سلام دایں

تَسْلِيمًا ۚ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

سلام پورہ - یقیناً حقہ کسان چہ حقہ کوی اللہ تعالیٰ او رسول دھقہ

جائزوی اولکہ نوی جائز او پہ دے ایت کس مراد حقہ کسان دی فقط چہ خلوت کول ورسرہ جائز دی او دوی لہ دی پہ نسبت دھقوی سرہ۔

۵۷: دابل خطاب دے مؤمنانوتہ پہ دے ایت کس ذکرکوی عزت او شرافت او منزلت دنی صلی اللہ علیہ وسلم پہ ملاء اعلیٰ کس او دفعہ عزت فرض کوی پہ ملاء ادنیٰ باندے دے دپارہ چہ هینوک دھقہ نی ذات او دھقہ دبیبانو پہ بارہ کس هیچ ناکارہ فکرہم پہ زیرہ کس رانولی داتائید دے دتیرشوی حکم۔ صلاۃ داللہ تعالیٰ پہ نبی باندے رحمت خاصہ کول، عزت و رکول، دگناھونو نہ معصوم ساتل، او مغفرت کول اولیئے درج و رکول دی او صلاۃ دملایکود دھقہ دپارہ دغاگانے غوبستل دھقہ اعزاز او احترام کول او مغفرت طلب کول دی۔

او ددے تولو نہ یو مشترک حال تہ ہم صلاۃ ویلے کیری چہ دھقہ تہ تعبیر کیدے شی پہ (اعتنا بالشان) سرہ یعنی عظمت شان دھقہ او شاباشے واقفین ویل پہ حقہ باندے۔ صَلُّوا عَلَيْهِ داصیغہ د امر دہ پہ فرضیت باندے دلالت کوی او پہ فرضیت د درود کسے درے اقوال دی اول داچہ پہ عمر کس یوحل فرض د دویم داچہ د موعہ پہ آخرہ قعدہ کس فرض دے دریم داچہ دھقہ دنوم سرہ ویل فرض دی۔ او مراد ددے نہ صرف دغا تہ دہ بلکه حقہ الفاظ د درود مراد دی پہ دلیل د روایت د کعب بن عجرہ او ابو حمید الساعدی او نور صحابہ کرام رضی اللہ عنہم سرہ نقل دی چہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ تپوس کرے شوے ووپہ وقت د نزول ددے ایت کس چہ سلام کول خومونبر (ساتا) پیژندا لے دی یعنی السلام علیک ایھا النبی ورحمۃ اللہ وبرکاتہ لیکن صلوٰۃ بہ پہ تاباندے پہ کومہ طریقہ سرہ وایو نو حقہ ورتہ تعلیم و رکرو دھقہ الفاظ کوم چہ پہ آخرہ قعدہ کس لوستلے کیری۔ (رتبیہ) الفاظ د درود بہ حقہ معتبروی کوم چہ پہ (پاتے پہ بل مخ)

لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ

لعنت کپے دے پہ دوی باندے اللہ تعالیٰ پہ دنیا او آخرت کیں او تیار کپے دے دپارہ ددوی

عَذَابًا مُّهِينًا ۝ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ

عذاب ذلیلو تنک . او هغه کسان چه خفه کوی مؤمنان سہری

صحیح احادیثو سرہ نقل وی د کو مو الفاظو چه نقل نیستہ لکہ درود تاج درود لکھی
یا الصلوۃ علیک یا رسول اللہ نو د دے لوستل منع دی حکہ چه بنا د عبادات او
اذکارو پہ نقل او پہ اتباع باندے دہ دارنگ کوم احادیث چه صحیح نہ دی نو د هغه
الفاظو نہ ہم خان سائل ضروری دی پہ دے مقام کیں امام قرطبی پہ خیل تفسیر کیں
د ابن عربی نہ دیر عید کلام نقل کپے دے چه د هغه معنی دادہ ابن عربی
دی د دے روایاتو نہ بعض ضعیف دی او امه هغه دے چه امام مالک رحمۃ اللہ
روایت کرے دے نو پہ هغه باندے اعتماد کوئے او نور روایتونہ چه پہ هغه کیں
زیادت دلفظ رحمت وغیرہ راغلے دے درود سرہ قوی نہ دی او یقیناً لازم دی
پہ خلقتو باندے چه نظر د کوی پہ بار د دین کیں لکہ چه نظر کوی پہ مالو کیں
او دوی نہ اخلی پہ تجارتو کیں عینا کہ اشرف بلکہ غورہ کوی کہ اشرف نو دارنگ نشی
اغتسل کیدے پہ روایاتو کیں مگر هغه چه صحیح ثابت وی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
نہ ستاد هغه دا حکہ چه داخل نشی پہ دروغو کیں پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
باندے نو دے بہ فضیلت لہوی او التہ بہ پہ نقصان بلکہ خسران مبین کیں
پریوئی (ر انتھی) . سَلَامًا تَسْلِيمًا مراد د دے نہ تحیہ د اسلام دہ چه السلام علیک
ایہا النبی ورحمۃ اللہ وبرکاتہ او دارنگ داخل دی پہ دے کیں تابعداری
کول د هغه او د هغه خایستہ صفتونہ کول . او پہ سلام کیں یے تاکید پہ تسلیم
سرہ ذکر کرو مراد تربیتہ تسلیم شرعی دے او پہ صلوا کیں یے تاکید ذکر نہ کرو
حکہ چه ملتہ تاکید موجود وو پہ هفکنے جملے سرہ چه ان اللہ وملائکتہ یصلون
علی النبی نو بیا تاکید نہ ضرورت نیستہ .

۱۵ . پہ دے ایت کیں تحریف دے پہ عدم احترام د اللہ او د رسول سرہ رؤسوا
د ذکر کولو د احترام د هغه نہ . ایذا د اللہ تعالیٰ نسبت کول دی هغه تہ د ولد او د
شریک او د شیخ او توصیف د هغه د صفتونو او اسماء سرہ لکہ چه یہودیا نوویل
ید اللہ مغلولہ ، ان اللہ فقیر . او دارنگ هر قسم شرک کول او د هغه د صفتونو
نہ انکار کول او د هغه تشبیہ کول د مخلوق سرہ ، او مخالفت کول (پا تہ پہ بلخ)

وَالْمُؤْمِنَاتِ يَغَيِّرُ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا

اد مؤمنہ زنانہ بہ غیر ذریم نہ چہ دوی کرے دی تو یقیناً پورے کرمہ دوی رہے کھل باندے

يَهْتَنًا وَانْتِمَاءً مِثْنًا ۝ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ

بدنامہ او کتاہ بنکارہ اے نبی اویاہ

دھفہ دوا مرو او دوا ہی تہ م شامل دے۔ او حدیث د ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ کہیں دی چہ ہفہ خوک اللہ تعالیٰ تہ کھل کوی چہر تہ یعنی زمانے تہ د خیر او د شریعت کوی نو دا د ربوبیت صفت و رکوی دھرتہ۔ اور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ ایذا و رکول پہ اقوال و سرہ دادہ چہ ہفہ تہ ساحر کاهن، شاعر و جنون وغیرہ وائی او دارنگ دھفہ صفتو تہ د اللہ تعالیٰ سرہ مشابہ کوی یا پہ ہفہ باندے اعتراضونہ او طعنونہ کوی۔ او ایذا پہ اعمال و کس دادہ چہ پہ اُحد کس دھفہ سر مبارک او غ مبارک او غا بن مبارک زخمی کرے او مات کرے و او پہ مکہ کس د ہفہ د پاسہ یے لری او کلیے د حنا و رو اچولے وے او دھفہ نورہ بے عزتی یے کرے وے او دارنگ ایذا پہ علون کس دھفہ د سنت طریقہ تہ خلاف کول او دھفہ پہ سنت باندے ذیل عالم، شیخ، استاد، پیر و غیرہ طریقے ٹھکن کھل دی۔

فِي النَّبِيِّ إِشَارَةٌ دَ چہ پہ دنیا کس بہ د دوی تہ دا سے کارونہ کیبری چہ اسباب د لعنتونو بہ وی۔

۵۸۔ پہ دے کس ہم تخویف دے پہ تکلیف رسولو سرہ مؤمناتو تہ کہ سری وی او کہ زنانہ وی۔ اذیت د اہل ایمان پہ اقوال و اقوال دوار و سرہ حرام دے اقوال دا دی کھل کول، توہین کول، غیبت کول، بہتان تزل پہ ہفوی باندے، د نسب پہ وجہ سرہ سپکول وغیرہ اقوال دادی وھل دھفوی، ہفوی تہ سپک کتل۔ پہ مؤمناتو زنانو پسے گر خیدل او ہفوی تہ کتل دھفوی بے پردے کول وغیرہ۔

قرطبی ویلے دی چہ اللہ تعالیٰ اذیت د اللہ او رسول کفر کر خولے دے او اذیت د مؤمناتو یے کتاہ کبیرہ کر خولے دے۔ یَغَيِّرُ مَا اكْتَسَبُوا پہ دے کس اشارہ دہ چہ د مؤمناتو نہ کلہ کلہ دا سے جرم اوشی چہ دھفہ قولی یا فعلی تعزیر یا حد و رکولے شی۔ پہ دے ایت کس لوئے تخویف دے شیگانو اور وافضو او دشمنانو د صحابہ کرامو تہ چہ خہ پہ اعتماد کولو سرہ یہ مومنی او ضعیف تاریخی روایتونو سرہ پہ یقیناً صحابہ کرامو پسے بدرد وائی۔

لَا زَوَاجَکَ وَبَنَاتِکَ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِیْنَ

بیبیاؤ خیلو ته او لونو دخیلو ته او بیبیانو د مؤمنانو ته

یُدْنِیْنَ عَلَیْهِنَّ مِنْ جَلَدِیْیِهِنَّ ذَٰلِکَ

چه راویزان کری د خان د پاسه د لویو پیرونو خیلو ته دا پیرو

اَدْنٰی اَنْ یَّعْرِفْنَ فَلَا یُؤْذِیْنَ وَكَانَ اللّٰهُ

نزدے ده چه دوی به او پیژندلے شی نو ته به نشی تنگولے او دے الله تعالی

عَفُوْرًا رَّحِیْمًا ۝ لَیْنٌ لَّمْ یَنْتَهِ الْمُنَافِقُوْنَ

بخه کوونکے رحم کوونکے که چرے منع نه شول منافقان

۵۹: د اہل خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته هرکله چه د اذیت د ایمان والو ته منع اوکړے شوه اوس د دفع د اذیت د پاره طریقه ذکر کوی او د مختص دے په زناتو پورے یعنی په وخت د ستر کولو د زناتو کس منافقان فاسقان په دوی ته اذیت نشی ورکولے لکه چه په دے ایت فَلَا یُؤْذِیْنَ کس یے (سبب) ذکر کړے دے بیبیانے د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په وخت د وفات د هغه کس ته وے او لونو د هغه زینب، رقیه، ام کلثوم، فاطمه رضی الله تعالی عنهن وے۔ یُدْنِیْنَ عَلَیْهِنَّ مِنْ جَلَدِیْیِهِنَّ دا حکم په هغه وخت کس دے چه دوی دخپل حاجت او د ضرورت د پاره د کور نه بهر اوئی۔ مفسر قرطبی لیکے دی چه د جاهلیت په وخت کس به د زناتو مخونه ښکاره وو او بهر به ضرورت د پاره وتلے نو په دے ایت کس حکم او تشوچه مخه به پټه وی۔ او د ابن عباس رضی الله عنه هانه قرطبی او خطیب شریینی او نور مفسران روایت کړے دے چه طریقه د جلباب (پرونے) اغوستلو د اده چه ټول سراوغ او بدن ترخپو پورے به پټ ساقی صرف یوه سترگه به ښکاره وی او بل روایت کس دواړه سترگے یے ویلے دی۔ معلومه شوه چه د مخ پټول هم واجب دی۔ او جلباب برابره خبره ده که پرونے وی یا بورقه وی یا اوښد قمیص وی خوچه سر او مخ او خپه پټوی۔ ذَٰلِکَ اَدْنٰی اَنْ یَّعْرِفْنَ یعنی د ستر په سبب سره به پیژندلے کیږی چه دا ښځه اصیله او شریقه زنانه ده، وینزه او فاحشه ښځه نه ده نو ښځو ته که به یے نشی تنگولے۔

وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ

اد ھوہ کسان چہ پہ زہونو ددوی کین مرض دے او دروغ خبر خوردونک دی

فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَارُونَكَ

پہ مدینہ کین نوضرور ادیہ لموسم تالوہ ددوی جنگ تہ بیابہ شقی اوسیدے دوی تاسورہ

فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۝۶۰ مَلْعُونِينَ أَيُّمَا تَقْفُوا

پہ ھے کین مگر لگ لکنت یہ کہے شولے دی کوم خائے چہ او مندلے شی

أَخَذُوا وَقِيلَ لَهَا تَقْبِيلًا ۝۶۱ سُنَّةَ اللَّهِ

ادیہ نیولے شی او ادیہ وڑلے شی پہ وڑلو سورہ پشان د طریقہ د اللہ تعالیٰ

فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ

پہ ھوہ کسان کین چہ تیر شولے دی ددوی تہ ھکین او چرے ادیہ تہ موے تہ طریقہ

اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝۶۲ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ

د اللہ تعالیٰ تیرہ بدلی تپوس کوی ستانہ خلق پہ بارہ د قیامت کین

۶۰ ۶۱ ۶۲ پہ دے ایاتونو کین زجر او تخویف دینی دے منافقینو تہ دپارہ د تاکید د تیر شوی حکم۔ المنافقون دا درے ایاتونہ عطف د صفت دے پہ صفت بانداے او ذات یودے یعنی منافقان چہ دھغوی پہ عقیدہ کین نفاق دے یعنی کفر دے او دھغوی پہ زہونو کین مرض دے یعنی میلان پردو بھوتہ او دھغوی تنگول اوھغوی پسے دروغ پراپیگندہے کونکی دی یعنی د مؤمنانو د پریشان کولو دپارہ غلط خبرونہ خوروی یا پہ مؤمنانو بانداے د بدنامے لگولو خبر خوروی نو دا نول صفتونہ د اھل نفاق دی۔ لَنُغْرِيَنَّكَ ضرور مسلط بہ کرو تالوہ ددوی پہ قتال کولو او تیزی، ترغیب او امر بہ در کرو تاتہ ددوی پہ قتل و لوسرہ۔

سُنَّةَ اللَّهِ یعنی چاچہ د انبیاء و ھکیمینو ارجاف کرے دے پہ ھغوی بانداے یے طعونہ اعتراضونہ کرے دی نو اللہ تعالیٰ ھغوی مغلوب ملعون کپی دی او د دنیا عدا ہونہ یے ورکھے دی۔ پہ دے ایاتونو کین یے تخویف مؤکد کرے دے پہ اووہ طریقو سورہ۔

يَوْمَ تَقْلُبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ

یہ دغہ درخ کنیں اودے رارولے یہ شی خونہ ددوی یہ اور کیں وائی بہ ددی

يَلَيْتُنَا اطْعْنَا اللَّهَ وَاَطْعْنَا الرَّسُولَ ﴿٧٧﴾ وَقَالُوا

ہے ارمان دے چہ تابعداری کرے وے مونوہ اللہ تعالیٰ او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اور وائی بہ دی

رَبَّنَا اِنَّا اطْعْنَا سَادَتَنَا وَكَبَرَاءَنَا فَاَصْلَوْنَا

اے ربہ زمونوہ یقیناً مونوہ تابعداری کرے وہ دسردارانو خیلو او غیو خیلو نو گمراہان اے کرو موت

السَّبِيلَ ﴿٧٨﴾ رَبَّنَا اِنَّهُمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ

دحق لارے نہ اے ربہ زمونوہ ور کرے دوی تہ دو چنن د عذاب تہ

وَالْعَنُّهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٧٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

او لعنت او کرہ یہ دوی بانے لعنت لوے اے ایمان والو

سَادَتُنَا مراد دے تہ ہفہ پیران او ملایان دی چہ دوی تہ اے دعوت د کفر او شرک او بدعاتیو ور کرے وو او دوی د هغوی تقلید کرے وو۔ کَبَرَاءُنَا مراد ترینہ اقتدار والا دی چہ یہ رعیت کیں کُفَسق و فجور او خلاف د کتاب اللہ او سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ احکام او قوانین جاری کرے وی اور رعیت د هغوی تابعداری کوی۔ فَاَصْلَوْنَا دغہ تقلید سبب او گر خید و د منع د اتباع دحق تہ۔ السَّبِيلَ الفلام پہ کیں عہدای دے لار د توجید او دست مراد دہ۔ ایت اگر چہ صرح دے یہ تقلید کولو د گمراہانو کیں لیکن دلالت یہ کیں هفہ تقلید شخصی داخل دے چہ یو عالم خطا شو یوی اجتہاد او مقلد د هفہ تہ معلوم شی چہ دا قول ددہ خلاق دے دقران او سنت نہ یعنی بے دلیلہ دے لیکن بیا ہم هفہ قول نہ پریردی نو دام تقلید مذموم دے۔ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ مخکس ددے سبب ذکر کرو چہ دوی خو بخیلہ ہم گمراہان وو او مونوہ اے گمراہان کرے وو نو دو گنا ہون شول۔ لَعْنًا کَبِيرًا هرکله چہ دعا مو گمراہانو دپارہ عام لعنت وو چہ یہ کیں ذکر شویدے نو ددوی دپارہ اے د خاص لعنت دعا او کرہ چہ هفہ لوے او دیر لعنت دے۔

اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاهُ اللّٰهُ

مہ کیے پشمان دھقہ کساتو چہ تکلیف تو رسول موسیٰ علیہ السلام تہ توجہ اوستا ہذا لہذا

مِمَّا قَالُوْا وَاَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿۹۹﴾

دھقہ تہ چہ دوی ویل او دے وڈ پہ نیز داللہ تعالیٰ مخوریز۔

۹۹۔۔ دابل خطاب دے مؤمنانو تہ۔ ہر کلمہ چہ ذکر شوعہ سزا داذیت و رکونہ نبی
صلی اللہ علیہ وسلم تہ او معلومہ شوعہ چہ دا عادات د کافرانو او د منافقانہ دی
نو اوس منع کوی مؤمنانو لہ داینداء د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ او د
تشبیہ د یہودیانو تہ۔ لہذا کونو مہ کیہے پہ اذیت و رکولو کیں دے رسول تہ۔
یعنی دہ تہ اذیت مہ رسوئے لکھ چہ منافقانہ ورتہ اذیت و رکریے وڈچہ زینب سہ
نکاح کول دادرا نگر سورہ نکاح کول دی۔ او نبی صلی اللہ علیہ وسلم صدقات
تقسیم کول نو ذوالخویصرہ ویلے وڈ اے محمد! انصاف کوہ یہ تقسیم کیں انصاف
داونکرو۔ بل روایت کیں دی دوی اوایل ما ارید بہا وچہ اللہ، او دے قسم نور
طریقہ داذیت ہم دی۔ کالذین اذوا موسیٰ۔ ایذا موسیٰ علیہ السلام تہ یودا وہ چہ
انکار اوکرو دوی دقتال تہ او اوایل "اذهب انت وربک فقاتلا انا ههنا قاعدون،
اودے تہ اشارہ دہ پہ سورہ صف ۴۷ کیں۔ دویمہ ایذا دا وہ چہ یہ ہفہ باندا
یے بنانامہ لگوے وہ چہ دہ خیل رورہارون علیہ السلام قتل کرے دے۔ دریمہ
ہفہ دہ چہ امام بخاری حدیث دابوہریرہ رضی اللہ عنہ نقل کریدے چہ موسیٰ
علیہ السلام دبنی اسرائیلو تہ جدا یہ تنہا یے کیں غسل کوڈ او دوی یہ پہ یواخے
غسل کوڈ نو دوی اوایل چہ موسیٰ علیہ السلام زموتر تہ جدا دے وچہ نہ زہمی
چہ دہ بانداے مرض د اڈرہ (خمسے پرسیدل) دے یا یہ دہ بانداے مرض د
برص (برکے) دے۔ نو اللہ تعالیٰ دہفہ براءت اوکرو دے بانداے نہ یعنی
یوخل یے یواخے لامبل او جائے یے پہ کتہ بانداے کیخود لے توکتہ ہفہ جائے
او تختوے نو دے ورپے تیزوان شو او عصا ورسرہ وہ کتہ ٹھکنیں اوکرو رپے
مجلس دبنی اسرائیلو تہ اورسید وھقوی اوکتل نو یہ دہ بانداے ہیج مرض نہ وڈ
اوموسیٰ علیہ السلام ہفہ کتہ پہ عصا بانداے اوہلہ اوکیرے تربتہ راوا غسٹلہ
پہ دے بانداے سوال دا دے چہ موسیٰ علیہ السلام وے برینہ غسل کوڈ او بیا
اللہ تعالیٰ ددہ بے عزتی دا سے وے اوکریہ چہ بنی اسرائیلو تہ یے برینہ راوستلو
جواب دا دے چہ یہ حالت دتنہا یے کیں ہم تستر کول (پاتے پہ بلخ)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا

اے ایمان والو دیرہ کوئے ڈاٹھ تھوئی نہ او دلیئے

قَوْلًا سَدِيدًا ۝ يَصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ

دینا برابر (د شرع سرہ) نو قبول بہ کری تاسو لہ عملونہ ستاسو

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۝ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ

او بخنہ بہ اوکری تاسوتہ ڈکناھونو ستاسو او چاچہ تابعداری اوکریہ ڈاٹھ تھوئی

افضل کار دے جھکے چہ دیر احادیث پہ دے باندے دلالت کوی اودا استیاء دہ
اللہ تعالیٰ اود ملائکو تہ۔ او انبیاء علیہم السلام پہ افضل طریقہ باندے عمل
کوی نو ظاہرہ دادہ چہ موسیٰ علیہ السلام د غسل پہ وخت کتب لنگ استعمال کری
وؤ او پہ داسے لنگ کتب کوم چہ پہ غسل کتب استعمالیری ہم دمرض دبرص
اودرہ پتہ لکید لے شی۔

وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا یعنی دوی پہ دے بدنامو لگولو سرہ دہفہ بے عزتی
کول غوشتل لیکن ہفہ ڈاٹھ تعالیٰ پہ تیز باندے عزت مند وؤ نو دداسے
شخص عزت ہیٹھو ک نشی کمو لے۔ وجیہا چہ مرتبہ یے اوچتہ وی دغاگانے یے
قبلیری۔ محبوب وی عزت مند وی۔

سے۔ دا آخری خطاب دے مؤمنانو تہ پہ تقویٰ سرہ لکے چہ اول خطاب د نبی
صلی اللہ علیہ وسلم دسورہ پہ اول کتب پہ تقویٰ سرہ وؤ او تقویٰ جامع لفظ
دے ہفہ احکام چہ ددے سورہ پہ خطابا تو کتب دی پہ ہفہ ہولو باندے عمل
کولو تہ شامل دے۔ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا یعنی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم او
د نکاح د زینب او د نورو بیبیانو او لونرو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم او د عامو
مؤمنانو سرو او بنجو پہ بارہ کتب د شرع موافق قول کوئے دپارہ ددے چہ ہفوی
تہ اذیت او تہ رسیبری اودارنگی د لفظ شامل دے کلے د کدالہ الا اللہ او
نورو کلما تو شرعبوتہ۔

وَرَسُولُهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٤١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا

او د رسول د هغه نو یقیناً کامیاب شو په لویه کامیابی سره - یقیناً موثر رواندے کړه

الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ

ذمه داری په اسمانونو باندے او زمکه باندے او غرونو باندے

فَابَيَّنَّ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ

نو هغوی ځن یې کړه د خیانت کولو ته او او یویدل د خیانت د هغه ته او

حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٤٢﴾

د پورته کولو د هغه نه رخیانت کولو نه په هغه کس انسانو یقیناً دغه انسان ډیر ظالم او جاہل دے -

س: دا د تقویٰ او د قول سدید دوه قایدے ذکر کوی - یُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ مراد دے نه په عملونو کس حسن پیدا کول او عملونه قبول دی - وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ اخْتِامَ د احکامو کس یے دا جمله ذکر کړیده ځکه چه د ټولو اساس اطاعت د الله او د رسول دے -

س: هر کله چه په سورت کس اداب، اخلاق او احکام بیان شول او هم د امانت د الله تعالی دے په دمه د انسان باندے نو اوس زجر د ذکر کوی هغه انسان ته چه په داسے امانت کس خیانت کوی - دارنگ تیر شوی ایت کس د اطاعت کوونکو حال یے ذکر کړے دے نو اوس د خیانت کوونکو حال ذکر کوی - په دے ایت کس یو اشکال دے هغه دا دے چه انسان امانت د الله تعالی پورته کړې او قبول یے کړو نو پکار وو چه د هغه مدح او تعریف یے کړے وے لیکن هغه ته یے لوه ظالم او ډیر جاہل او بل او هر کله چه مراد د انسان نه خاص ادم علیه السلام شی بیا خو ډیره بعیداً د چه هغه ته ظلم او جهول ویلے کیږی د دے یو جواب دا سے کړے شوے دے چه آنه ضمیر دغه انسان ته نه دے راجع بلکه بل خیانت کړ انسان ته راجع دے لیکن دا جواب د بلیغ کلام سره مناسب نه دے دوم جواب دا سے کړے شویدے چه ادم علیه السلام ظلم جهول په معنی لغوی سره ویلے شویدی لیکن دا هم مناسب نه دے غوره جواب دا دے چه امانت ته مراد یو مناسب دمه داری ده اسمانونه چه الله تعالی د کوم کار وړ او فایده و ډیامه جوړ کړل او دارنگ زمکه او غرونه او انسان هم نو دوی د پاره امانت (د دمه داری) او احکام شرعیه دی چه هغه د دوی مناسب دی نو اسمانونو او زمکه

لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ

دُپارہ دے چہ عذاب درکوی اللہ تعالیٰ منافقانہ سرور او منافقات زنانونہ

وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبُ اللَّهُ

او مشرکانہ سرور او مشرکون زنانونہ او توبہ دتوبے درکوی اللہ تعالیٰ

عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ

مؤمنانہ سرور او مؤمنون زنانونہ او دے اللہ تعالیٰ

عَفَّوْرًا رَحِيمًا

بخشنہ کوئنک رحم کوئنک

او غرونودا او منل لکہ سورۃ حم سجدہ ۳۱ او سورۃ حج ۳۱ کہیں دی او انسانانو
کہیں اکثریت پہ خپل امانت کہیں نقصان او کرو نو دے ظالم او جاہل دے بنا
پہ دے توجیہ سرہ حمل پہ معنی دخیانت کولو دے دارنگ تفسیر قرطبی او نورو
مفسرینو دزجاج نہ نقل کرے دے یعنی حمل دروند بوج پورے کولو تہ وائی
او امانت کہیں چہ خیانت اوشی نو دروند بوج ترینہ جو رشی او دے وچ نہ پے روستو
ایت کہیں اول ئے دخیانت والو عذاب ذکر کرے دے او حسن بصری نہ ہم
قرطبی روایت کرے دے چہ حملہا الانسان تہ مراد کافر او منافق دے منطق
انسان یا آدم علیہ السلام مراد نہ دے او ظلم جہول دے مبالغہ صیغہ دی دے
کافر او منافق سرہ مناسب دی۔

سے۔ دا دمانت پہ بارہ کہیں ددوارو جانینو نتیجہ ذکر کوی متعلق دے پہ حمل
پورے یعنی دخیانت کولو نتیجہ دادہ چہ خیانت کوؤ نکولہ یہ عذاب درکوی چہ چاپہ
خیانت کرے وی ہفہ منافقانہ دی او چاہہ نہکارہ کرے وی ہفہ مشرکانہ دی۔
وَيَتُوبُ اللَّهُ متعلق دے پہ مقدر پورے یعنی بعض انسان خیانت نہ دے کرے نو
خیانت نہ کول سبب دتوبے دے یعنی اللہ تعالیٰ پہ ہفہ باندے رحم کوی
او دریا ت ترغیب دپارہ ایت ئے ختم کرو پہ عَفَّوْرًا رَحِيمًا باندے۔

تفسیر سورۃ الاحزاب بتوفیق الملک الوہاب

سورة سبا ۳۲ مکیہ ۵۸

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایاتھا ۵۴ رُکوعاتھا ۶

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَهُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ

اول صفوٰتہ ذٰلک لہ بخاص اور ہ تو الیٰ لہ دی ہنہ ذات دے چہ ذہف پہ لہذا کہیں دی ہنہ خفجہ پی السمانو تو کہیں دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سورة سبا

قائدہ ہ دے سورت نہ تراخرد قرآن کریم پورے خلورمہ حصہ دہ پہ الحمد للہ سرہ شور دہ او پہ دے حصہ کہیں رد ک شفاعة قہریہ او ذہف د تفریعات چہ رد ک شرک فی العبادۃ والدعاء دے ذکر کوی او ذکر د احوالو د قیامت او ذ احوالو ذہف دے پہ تفصیل سرہ او پہ دے حصہ کہیں دولس بابونہ دی اول باب کہیں درے سورتونہ دی سبا، قاطر اولیس پہ دے سورتونو کہیں رد ک شفاعة قہریہ پہ عقلی او نقلی دلیلو سرہ رد کوی۔

ربط د دے سورت د ماقبل سرہ پہ پیرو جو ہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ تیرا شوی سورت کہیں ترغیب و اطاعت د اللہ تعالیٰ او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ تو پہ دے سورت کہیں بر شدیدا دے دہغوی پہ مخالفینو او معرضینو باند او دہغوی عذاب او دہغوی قبائح ذکر کوی دویمہ وجہ دادہ چہ پہ ہوقہ سورت کہیں شان او عزت د رسول یے ذکر کرو تو پہ دے کہیں اثبات د رسالت د ہوقہ دے پہ دفع د شبہاتو سرہ د توحید او رسالت تہ دریمہ وجہ دادہ چہ د سورت احزاب پہ اخر کہیں تخویف د عذاب د منافقانو او مشرکانو ذکر کرے و نو پہ دے کہیں علت د عذاب ذکر کوی۔

دعویٰ د دے سورت اثبات د مقاصد و خلور د توحید او رسالت او صداقت د قرآن او اثبات د آخرت دے، اثبات د توحید دے پہ رد ک خلور طریقو د شرک سرہ او پہ نقلی دلیلو سرہ د انبیاء او ملائکو او جنانو یعنی اثبات د عجز دہغوی او پہ رد ک خلور و قسمونو د شرک فی العلم او فی التصرف او فی العبادۃ او فی الدعاء دے او پہ ذکر د دولس اسماء حسنی د اللہ تعالیٰ سرہ او اثبات د رسالت دے پہ کہیں او پہ دفع د شبہ سرہ پہ کہیں او پہ ذکر د طریقو

وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ط

او ہفتہ شہ چہ پہ زمکہ کتب دی او خاص ہفتہ لہم دا ہفتہ دی پہ آخرت کتب

وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ① يَعْلَمُ مَا يَلِيهِ

اد ہفتہ حکمتوں والا خبردار دے عالم دے پہ ہفتہ شہ چہ ورنسوی

د تعلیم سرہ چہ پہ اول کتب لفظ د قل راغلے دے۔ او اثبات د صداقت قرآن پہ س او پہ تخویف سرہ منکرینو تہ پہ س او پہ زجر سرہ پہ س کتب او اثبات د قیامت دے پہ قسم سرہ پہ س او پہ زجر سرہ منکرینو تہ پہ س او پہ س کتب او پہ ذکر احوال د قیامت سرہ۔

خلاصہ د سورت چہ دا سورت تقسیم دے خلورو بابونو تہ اول باب ترست پورے دے پہ کتب اول دعویٰ د توحید دا وہی عقلی دلیلوتہ پہ س کتب بیا اثبات د قیامت پہ قسم سرہ پہ س کتب بیا بشارت او تخویف پہ س کتب بیا اثبات د صداقت د قرآن پہ دلیل نقلی سرہ پہ س کتب بیا زجر منکرینو د قیامت او د رسول تہ پہ س کتب بیا تخویف د نبوی پہ س کتب ذکر کرے دے۔

تفسیر

س۔ پہ دے کتب دعویٰ د توحید دہ او پہ عقلی دلیل د توحید دے د تصرف۔ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ اول الحمد لله حمد د دنیا تہ اشارہ دہ نوور پس حمد د آخرت ذکر کرے دے یعنی پہ آخرت کتب پہ ہم تول بندگان خاص اللہ تعالیٰ د پامر حمد وای لکہ سورۃ زمر س کتب او دارنگ آخرت کتب تول نعمتو تہ او تصرفات او اختیارات صرف د اللہ تعالیٰ د پامر دی۔ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ یعنی تقسیم د نعمتو اللہ تعالیٰ د حکمت مطابق کرے دے۔ الْخَبِيرُ یعنی دہرچا پہ ظاہر او باطن بانداے خیر دے نو حقدار د ہر نعمت پیڑنی۔

فائدہ۔ سورۃ فاتحہ کتب حمد پہ نعمتو د دنیا او د آخرت بانداے ذکر کرے دے بیا پہ سورۃ انعام کتب نعمتو د نبویہ د ایجاد تہ اشارہ دہ او سورۃ کہف کتب نعمتو د نبویہ د ابقاء (تربیت) بانداے حمد ذکر کرے دے او س پہ سورۃ سیا کتب نعمتو د اخرویہ د ایجاد تہ اشارہ دہ دے وجہ نہ الاخرۃ یے ذکر کرو اور دستوریم ایت کتب اثبات د آخرت یے ذکر کرے دے او سورۃ فاطر کتب پہ حمد پہ نعمتو د اخرویہ د ابقاء ذکر کوئی۔

فِي الْأَرْضِ وَمَا يُخْرِجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ

پہ زمکہ کنس او پہ ہفہ خہ چہ رادخی دھقہ تہ او پہ ہفہ خہ چہ راکوزیری دالسمان تہ

وَمَا يَعْزُرُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ⑤

اد پہ ہفہ خہ چہ ورخیژی اسمان تہ او ہفہ رحم کوڈکے بخنہ کوڈکے دے ۔

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ

او وائی ہفہ کسن چہ کفریے کرے دے تہ راجی مونہ تہ قیامت

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَلِيمُ الْغَيْبِ

تہ اوایہ من قم دے پہ رب زما راجی بہ قیامت عالم دے اللہ تعالیٰ پہ بتو غیبو بانداے

لَا يَعْزُرُ عَنْهُ مُتَقَالٌ ذَرَّةٌ فِي السَّمَوَاتِ

نشی پتیدے دھقہ تہ پہ وزن ذریو ذرے پہ اسماتو کنس

وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ

اونہ پہ زمکہ کنس او نیشتنہ وروکے دے دے تہ

۲۔ دادویم دلیل عقلی دے اول دلیل دے تصرف دے اودا دلیل علمی دے

حککہ چہ تصرف بغیر علم نہ نشی کیدلے ۔ او پہ دے دلیلونو سورہ اثبات دے توحید

او اثبات دے قیامت دوارہ مقصود دی ۔ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ أَوْبَهُ ، تَخُمُّ ، مَالُونَهُ اومرکا

وغیرہ مراد دی وَمَا يُخْرِجُ مِنْهَا أَوْبَهُ ، معدنیات ، بوٹی اونے وغیرہ مراد دی ۔ وَمَا يَنْزِلُ

مِنَ السَّمَاءِ وَحَى ، ملائک ، او پہ وغیرہ مراد دی وَمَا يَعْزُرُ فِيهَا مَلَأَتْكَ ، نیک اعمال

او کلمات طیبہ وغیرہ مراد دی ۔ ہرکچہ احوال دے زمکہ مونہ تہ نزد دے دی تو

ہفہ یے ٹھکنس ذکر کرل دویم داچہ تخم پہ زمکہ کنس و اچولے شی نوروستو

باران تہ محتاج وی ۔ یَعُزُّ فِيهَا دے فیہا پہ راورو کنس اشارہ دے قبولیت دا عالم

تہ چہ دنہ اسمان تہ ورخیژی کہ ایہا ویلے وے تو مصرف رسیدال بہ مراد دے

اودا سے پہ سورہ حدید سک کنس ہم شتنہ ۔

وَهُوَ الرَّحِيمُ داتوں نعمتونہ دلیل دے رحمت دھقہ دے اومنتہی دے رحمت

مغفرت دے حککہ یے الغفور ورپسے ذکر کرے دے ۔

وَلَا اكْبَرُ اَلَّذِي كَتَبَ مَبِیْنُ ۳ لِّیَجْزِی

او نہ لوے مگر یہ کتاب ہنگامہ کنس دی۔ دے دیا رہا چہ بدالہ درکری

الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ

ہو چاہے ایمان لے اور لے دے دے سنت موافق دہ کسان

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ کَرِیْمٌ ۵ وَالَّذِیْنَ

دوی لہو بخش او رزق عزت والا دے۔ او ہو کسان

سَعَوْۤی اٰیٰتِنَا مُعْجِزٰیْنَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ

چہ کوشش کوی یہ آیاتو زبونو کنس مقابلہ کو دینی دہ کسان دوی لہو

عَذَابٌ مِّنْ رَّجْزِ الْیَمِّ ۵ وَیَرٰی الَّذِیْنَ

عذاب دے سخت عذاب تہ درزناک۔ او عقیدہ لری ہو کسان

سے۔ روستو ذکر آخرت تہ یہ سہ کنس زجر دے متکربو دہ تہ او دہ

اثبات کوی یہ قسم کولو سرہ یہ خیل ذات باندے او ادریم سور دے چہ یہ

ہو کنس قسم دے یہ ذات درب باندے یہ بارہ قیامت کنس۔ عالم الغیب

صفت درب دے یعنی عالم دے یہ ارواحو او یہ اجسام او دہ جزا و اگرچہ

بعض تکرے دے یہ مقدار وی او بعض دہ تہ غے تکرے وی او بعض دہ

ہو نہ تکرے وی دے دے سور میرے دے چہ یہ نظر باندے یہ مسئلہ

سرہ رائی او دے یو یہ نیز دے و کوالی دہ بارہ دہ مثال پیش کیری۔ فی کتاب مبین یعنی صر

عالم نہ دے بلکہ یہ لوح محفوظ کنس لیکل ہم دی۔

سے۔ یہ دے ایت کنس بشارت دے او ذکر دے علت دے دہ بارہ قیامت۔

اولتا تینکم پت دے۔ یہ ایت کنس ایمان او عمل صالح ذکر کرے دے نوجزاء کنس

ہم (مغفرت اور رزق کریم) دوارہ یہ ترتیب سرہ ذکر کرل۔ کریم یعنی دفا و

تہ دے دے ہی نقصان پہ کنس نیشہ او یہ حاصلو کنس سترے ولے ہم نیشہ

او حساب پکنس ہم نیشہ۔

سے۔ دا تحویف اخروی دے ہو چاہے چہ آیاتو دے اللہ تعالیٰ سرہ مقابلہ کوی

فی آیاتنا یہ باطلو آیاتو کنس او یہ تحریف دہ کنس او معجزین قید دے دہ

سعو دہارہ۔ یعنی کوشش دہ دے ایزدہ کولو نہ کوی بلکہ مقابلہ رپانے پہ یل مخ

عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ

یہ اللہ تعالیٰ باندے دروغ (یہ قسم سرورِ باریکدہ باندے کیونتبند (تو دروغ وائی بے ارادے) ہر کہ حقہ کسان

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلِيلِ

چہ ایمان نہ لری یہ آخرت باز دے یہ عذاب گنہاری او یہ گمراہی

البُعِيدِ ۝ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا يَبْتَغُونَ أَيْدِيَهُمْ

لڑے کیں دی ۔ ایا نو دوی نہ گوری ہوا خہ تہ چہ ہوا خہ تہ چہ

وَمَا خَلَقَهُمْ مِنْ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ نَسْأَتَهُ خُفٌ

او دوستو ۛ ددی دی چه اسمان او زمکه ده ، که چیرے اوغلا و میرزا به کوه

بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطَ عَلَيْهِمْ كِسْفًا

دوی لوه په زمکه کښن یا به رااوځورځو مونږ په دوی باندې ټکره

۵۔۔ داہم زچر کیں داخل دے۔

اَفْتَرَىٰ، اِذَا هُمْ ذَقَالُ الَّذِيْنَ كَلَمْتُمْ دَاخِلُ دَعَا اَوْ يُوْهِرَةُ ذَا بَا اَفْتَعَالُ يَه
كَيْسُ لَهْذَوُفُ دَعَا اَوْ تَقَابِلُ يَهْ مِيْنُ دَعْوَا رَهْ جَمْلُوْكَسُ دَا دَعَا يَهْ اَفْتَرَا نَهْ دَا
دَا دَعَا يَهْ سِرَّةٌ دَعْقَلُ اَوْ دَقْصَدُ نَهْ يَهْ اِلَلَّهْ تَعَالَىٰ بَا نَدَا دَعَا رُوْغُ جُوْرُ كِرِيْ
اَوْ اَمْرِيْهِ جِنَّةٌ مَقْصَدُ دَا دَعَا يَهْ عَقْلُ پَكِيْسُ نِيْشْتَهْ تُوْ يَغِيْرُ دَقْصَدُ اَوْ
اِرَادَةُ نَهْ يَهْ رُوْغُ وَيْلُ دِيْ يَعْغِيْ دُرُوْغُ يَهْ ضَرُوْرُ وَيْلُ دِيْ لِيْكَنُ يَا يَهْ
قْصَدَا جُوْرُ كَرُ دِيْ يَا يَهْ قْصَدَهْ - بَلِ الْكَافِرِيْنَ يَعْغِيْ دُوْغُهْ دُوْارَهْ نَسِيْتُوْهْ غُلْطُ
اَوْ بَا طَلُ دِيْ بَلْكَهْ دُوْ يَهْ عَذَابُ كَيْسُ يَهْ وَيْ يَهْ دُنْيَا اَوْ اَخْرَتُ كَيْسُ اَوْ يَهْ كَمْرَا
كَيْسُ دِيْ يَهْ دُنْيَا كَيْسُ اَوْ تَبَا هُ كَيْسُ يَهْ اَخْرَتُ كَيْسُ - ضَلُوْلُ يَهْ مَعْقِلُ دَضِيْعُ
اَوْ دَتَبَا هُ دَعَا اَوْ هَقَهْ دُنْيَا اَوْ اَخْرَتُ دُوْارُوْهْ شَامِلُ دَعَا اَوْ يَهْ دَعَا جَمْنَهْ
كَيْسُ رَدُ دَعَا دَهْغُوْ ذَقُوْلُ يَهْ لَفُ نَشْرُ مَرْتَبُ سِرَّةُ يَعْغِيْ دُوْ يَهْ جَهْ نَسْبَتُ
دَا فْتَرَىٰ كُوْ يَصَادِقُ اَوْ بُرَىٰ تَهْ نُوْدَا دُوْ يَهْ دِيَارَهْ ضَرُوْرُ سَبَبُ دَعَا عَذَابُ دَعَا
اَوْ دُوْ يَهْ جَهْ غَا قِلُ هُوْ يَسِيَارُ تَهْ نَسْبَتُ دَعَا جُوْنُ كُوْ يَهْ نُوْدَا سَبَبُ اَوْ عِلَامَتُ دَضَلُ
دَعَا دَعَا - يَعْغِيْ دَا سَهْ كَمْرَا هِيْ جَهْ دَحَقُ سِرَّةُ هِيْجُ مَنَاسِبَتُ نَهْ لَرِيْ اَوْ دَا
تَبَا يَ جَهْ مَسْتَهِيْ يَهْ نَهْ دَهْ مَعْلُوْمُ -

مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ

دَ اَمان تہ یقیناً پہ دے کتب ضرورت دے دپارہ دہر

عَبْدٌ مُّنِيبٌ ۵ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِمَّا

بندہ دَحَق طہار او یقیناً ورکے پدے مونہ داؤد علیہ السلام تہ زمین و طوفانہ

قَضَا يُجِبَالُ أَوْبَى مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّالُ

غور دے زدیے دو مونہ اے غور و تسبیح وائے ددہ سرہ اوتایہ کرے دو مونہ مارغان او نہ کہ و مونہ دہر

الْحَدِيدُ ۱۰ إِنْ أَعْمَلْ سَبْعَ وَقَدْرًا

اوسینہ چہ جوڑہ پورہ زغرے او انداز ساتہ

فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ

پہ یو جائے کوو ذکر کتب او عمل کوئے نیک یقیناً زہ ستاسو عملو لہ

۹۔ پہ دے ایت کتب تخویف دنیوی دے ہر کہ چہ تیرشوی ایت کتب د عذاب ذکر اوشو تو پہ دے ایت کتب د عذاب د قسم تو ذکر کوی۔

مِنَ السَّمَاءِ دایان دے د مابین ایدیہم حکم چہ د انسان د ستر کوی و راند دے وَالْأَرْضِ دایان د ماخلقہم دے او مراد د مابین ایدیہم او و ماخلقہم تہ تول طرفتہ دی یعنی پہ انسان باندے اسمان او زمک د ہر طرف تہ احاطہ کرے دہ۔ اِنْ تُشَاقِقُوا اِلهَ دالغ نشر غیر مرتب دے یعنی د زمک تہ عذاب خسف دے او د اسمان تہ عذاب تکرے را غور خیدل دی۔

مُنِيبٌ، ہفہ انسان چہ حق طرفتہ گرجی پہ دلیل سرہ او ہیج ضد تعصب پکتی تہ وی او اتابت شرط دے دپارہ د تابعدارے د دلیل۔

۱۰۔ ددے ایت تہ دویم باب دے ترس پورے پہ دے کتب حالات د داؤد او علیہا السلام او حال د جناتو ذکر کوی دپارہ د دفع د شبہاتو پہ توحید بات دے او دلیلوں نقلیہ ہم دی پہ بیان د احتیاج او د عبدیت د دوی سرہ بیا مثال د اصحاب سبا ذکر کوی دپارہ د تخویف دنیوی او بیا عداوت د شیطان ذکر کوی چہ سبب د شبہاتو او د نزول د عذاب دے۔

پہ دے ست کتب واقعہ د داؤد علیہ السلام دہ او پہ دے کتب جواب د سوال دے چہ د داؤد علیہ السلام د حالاتو تہ معلومیہ چہ د (پاتہ پہ بلخ)

بَصِيرٌ ۱۱) وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غَدَا وَهَاشْهَرُو

لبیونکے یم ۔ اوتایع کرے وہ مومن سلیمان علیہ السلام لڑے ہوا منزل دے صبا دے ہفتے یوم میاشت و او

ہفتہ دیر طاقت او قدرت و وہ غرونو او مارغانو او اوسپنہ باندے نو معلومہ
شہو چہ د حاجت روایے قدرت یے ہر لرو او شفیق قہری ہم کیدے شی حاصل
د جواب دادے چہ غرونہ او مارغان تاج کول او اوسپنہ ترمول دا نول کار
او قدرت د اللہ تعالیٰ دے د داؤد علیہ السلام پہ ہفتے کس اختیار نہ و د امعزات
دی او د بی قدرت پہ معجزاتو کس نہ وی او د دے وچ نہ پہ دے کارو تو کس
اللہ تعالیٰ حان تہ نسبت کریدے۔ او بل مقصد پہ دے واقعہ کس ذکر د
قدرت د اللہ تعالیٰ دے پہ ذکر د امور خلاف د عادت تہ نو دلیل شوچہ اللہ تعالیٰ
پہ دوبارہ ژوندی کولو قادر دے۔ او دارنگ دادیل تقی دے پہ توجید باندے۔
فصل مراد دے نہ نبوت او بادشاہی او نور معجزات دی۔ یا جبال دا
بیان د فصل دے او قلنا پہ دے کس پتہ دے۔ اَوْ بِمَعَةٍ۔ تاویب، رجوع او کرم
تہ وائی مراد دے تہ تسبیح ویل دی۔ وَالْكَافِرُ پہ دے کس قل پتہ دے یعنی
سخرنا مع الطیر یا عطف دے پہ ہل دیا جبال باندے۔ او جبال او طیری د
دے وچ نہ ذکر کرل چہ غرونہ دیر سخت دی او مارغان د انسان تہ دیر نفرت
کوونکی دی لیکن ہر کلہ چہ دوی د داؤد علیہ السلام ملگرتیا کولہ نو معلومہ شو
چہ اونے او یوقی وغیرہ یے ہم تاج وو۔ لیکن ہفتہ انسانان چہ دگتو تہ یے
زروتہ دیر سخت وی نو صفوی یے مخالفت کوو۔ وَالْكَافِرُ الْحَدِيدُ د غرونہ دیر
سخت خیز اوسپنہ دہ نو د ہفتے تسخیر ہم ذکر کوی۔ ہر کلہ چہ داؤد علیہ السلام
د جہاد سرہ محبت دیر لرو او دارنگ د خیل لا سو تو کتہ یے خوشہ دہ نو
اللہ تعالیٰ ورتہ اوسپنہ نرمہ کولہ بغیر د اور او بغیر د تکولو تہ پہ پلکونو
اوسپنہ سرہ بہ یے د ہفتے تہ کوی جوہ ولے۔

س۔ اِنْ اَحْمَلُ سَابِغَاتٍ د بیان د علت د نرم والی د اوسپنہ دے پہ صیغہ د
امر سرہ او پہ دے صیغہ کس اشارہ دہ چہ د کار یے پہ امر د اللہ تعالیٰ سرہ
د ہفتہ د رضا د پارہ کولو۔ سَابِغَاتُہ ہفتے موصوف پتہ دے یعنی دروغا
(دوغے) چہ تول بدن پے پتہ پری۔ وَقَدِّرْ فِي السَّرُّو س د پہ معنی د جوړولو
د غرونہ دے او کپے پہ یو بل کس در کول دی۔ او د قَدِّرْ دوه معنی دی
اولہ معنی دا چہ کپے پہ اندازہ جوړوہ نہ دیرے فراخ اونہ دیرے تنگ اونہ
پاتہ پہ یل مخ

رَوَّاحَهَا شَهْرٌ وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمَنْ

مزل دماز یگری یومیشت وو او بیگے وه مونر هغه لره چینه د تلے او د

الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِأَذْنِ

پیروانو نه داسه کسان ود چه کار به لے کوو د هغه په مخکین په حکم

رَبِّهِ وَمَنْ يَّزْغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِ نَائِدَاهُ

دربا د هغه سره او څوک چه به کوک شو د دوی نه د حکم زمونږ نه اوبه څکوو مونر هغه نه

مَنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ۱۷ يَّعْمَلُونَ لَهُ

د عذاب د اور لمبو والا نه جوړول به دوی هغه لره

پیرے غټه اونه ډیرے ترے ډپاره د دے چه غشه او توره ورباندے اثر نه کوی اونه په بدن باندے درنه وی اوبقایی ویله دی چه "په دغه زغروکین میخونه ته وو بعضو چه لیدلے ولے نو داسه خبریے را کړے دے اودا د دے وچ نه چه اوسپنه نرمه وه نو میخونه وهلو ته حاجت نه وو" دویمه معنی داده چه د اکسب د تیوی دے نو د دے ډپاره ورغے او وخت اندازه کړه ټوله ورځ په دے مه لگوه بلکه ډیر وخت د عمل صالح د پاره صرف کړه چه هغه مقصد اصلی دے د دے وچ نه ورپسے اوفرمايل وَاَعْمَلُوا صَالِحًا اوبه دے کین اشاره ده چه داود علیه السلام لولے شان اومرتبه والا وو، معجزاتو والا وو، لیکن بیا هم مکلف وو په عباداتو سره عید وو نوشفیج قهری نشی کیدلے.

۱۷. په دے کین دویمه واقعه ده په جواب د شبهه کین چه د سلیمان علیه السلام بادشاهی په هوا اوبه جنا تو اومارغانو باندے دلالت کوی چه دے د لولے تصرف اوقدرت مالک وو! حاصل د جواب داد دے چه د اقدرت د الله تعالی وو د سلیمان علیه السلام په هغه کین اختیار ته وو د دے وچ نه الله تعالی ځان ته نسبت کوی اودارنگ واقعه دلیل تقی دے په توحید اوبه بموت بعد الموت باندے د اَسْلَمْنَا لِلرَّبِّهِ - فعل د سحرنا د دے نه مخکین پټ دے هرکله چه تسخیر صرف د الله تعالی د طرف ته دے نو ذکر ته یے حاجت نیشته.

عَذَابُ هَاشِمٍ رَوَّاحَهَا شَهْرٌ - قرطبی د حسن بصری نه روایت کړې دے چه صبا یی به روان شو د دمشق نه نو د غرمے ارام به یے او کړوپه اصطخر کین اود د دواړو په میخ کین دیوے میاشت پیاده مزل دے (پا ته په بل غ)

مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَمَاثِيلٍ وَجِقَانٍ

خہ بہ چہ حقہ خوبل عبادت خانے او نمونے آبادیے او خانکوتہ

كَالْجَوَابِ وَقَدْ وَرَّسِيَّتٍ اَعْمَلُوا اَلْ

چہ نشان دھوضو وو او دیگوتہ ولا یہ خیل کائیے باندے عمل کوئے اے اولاد

دَاوُدَ شَكَرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿۱۳﴾

د داؤد علیہ السلام د شکر کو لو اولک دی د بدکارانہ زمانہ شکر گزار

بیابہ د اصطرانہ روان شو نو شیبہ بہ ئے او کرہ یہ کابل کیں او داہم د میاشت
مزل دے۔ وَاَسَلْنَاهُ عَيْنَ الْقَطْرِ يَعْنِي ثَانِيَهُ خَلَّ كَان كَبَس د جیبہ د ابو پشان
بہیدونکے وہ د پارہ د آبادیے وغیرہ یہ اور باندے ویلے کولو تہ ضرورت تہ وو
او داہم معجزہ وہ نو اللہ تعالیٰ خان تہ نسبت کرے دے۔ وَمِنَ الْجَنِّ عَطْفٌ د
یہ الریح باندے یعنی وسخرن من الجن۔ مَن يَعْمَلْ يَتَذَكَّرْ لَهَا بَعْضُ عَمَلِهِ رُوسْتُو
ایت کیں ذکر کوی او بعض یہ سورہ ص ۳۷ کیں ذکر دی۔ يَذَكَّرْ لَهَا یہ دے کیں
اشارہ دہ چہ دھغہ سرہ (سعر) جادو نہ وو لکہ چہ یہودیان وائی بلکہ د اللہ تعالیٰ
اذن وو۔ وَمَنْ يَزِغْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اٰمَرِنَا۔ امر د سلیمان علیہ السلام امر د اللہ تعالیٰ د
من عَذَابِ السَّعِيرِ مراد ترینہ اور د جہنم دے یا مراد یہ دنیا کیں چہ ملائکہ یہ
دے جنانو باندے مقرر ووجاہہ چہ د حکم د سلیمان علیہ السلام نافرمانی
او کرلہ نو د اور یہ چاہک (زکورہ) باندے یہ ئے وھلو۔

سلا۔ یہ دے کیں تشخیر د جن او دھقوی کارونہ ذکر کوی۔ مَحَارِبٍ۔ مَحَارِبٍ
بقی اسرائیلو کیں خاص عبادت خانہ۔ د امام او عالم د پارہ وہ یا مراد ترینہ اوچتے
آباد ئے دی یا مراد ترینہ مساجد دی او یہ دے کیں مسجد بیت المقدس م داخل
دے چہ داہم جنانو جو کرے وو لیکن مَحَارِبٍ زَمُونِہ د زمانے ترینہ مراد نہ دے۔
وَتَمَاثِيلٍ مراد د دے نہ نقش ونگار دے د او تو او بو تو یہ شکونو جو رولوسرہ۔
اوچاہہ ویلے دی چہ مراد د دے نہ تصاویر د انبیاء او بزرگانو وو چہ دوی یہ
یہ عبادت خانو کیں کیغودل صرف د رغبت د پارہ او دا دوی یہ دین کیں جائز
وو دا قول صحیح تہ دے دلالت کوی د دے یہ خلاف باندے حقہ حدیث صحیح
اولئک اذا مات فيهم الرجل الصالح بنوا على قبره مسجداً وصوروا فيه تلك الصور
اولئک شرار الخلق عند اللہ (مشکوٰۃ) د دے نہ (پاٹے یہ بل مخ)

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ

نہ ہرکے چہ فیصلہ اوکرہ موت پہ ہفتہ پانچے دے مرگ تو خبر ورنکرو دوی نہ

مَوْتِهِ إِلَّا دَأْبُ الْآرِضِ تَأْكُلُ مِنْسَاتِهِ

مرگ دھتہ مگر جو چیتے دے زکے (دیتے) چہ خورلے ہے ہمسہ دے ہفتہ

فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْكَانُوا

نہ ہرکے چہ ہفتہ راپر پوتو بنکارہ شو حال دے پیر پانو چہ کہ چرے دوی

معلوم میری چہ مسجد و نہ پہ قبر و نہ باندے جو پورل او پہ ہفتے کیں دے نیکو تو تصاویر
جو پورل دوارہ کاروتہ دے شرک او دے فساد عمل دے۔

وَجَفَّانَ كَالْجَوَابِ جَفَّانَ جَمْعٌ دَجَفَنَهُ دَعَى لَوْعَةً خَانِكِ (پرانت) تہ وائی جواب
جمع دے جوابہ دے لوعے حوض دے او بو تہ ویلے کیری - یعنی لبیکر او تو کران
او میلما تہ بہ دے سلیمان علیہ السلام دیر زیات وو دے هغوی دے خوراک دے پارہ لوعے
لوعے لوبی پکار وو - وَقَدْ وَرَّأَسِيَّاتٍ ہرکے چہ دے خاتکو تو حال ہے بیان کرو
تو اس دے دیکو تو حال بیاتوی چہ ہفتہ دومرہ غمت وو چہ دے خائے تہ بہ چاہے
شو خو خولے صرف پختے بہ پکیں کیدلو بیل طرف تہ ہے او پل او نقل کوئل
کران کاروو۔

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ يَعْنِي دَعَى لَوْعَةً حُكُومَتِ او دے پرو معجزاتو سرہ ہم ہفتہ مکلف
وو پہ عبدایت دے اللہ تعالیٰ سرہ - شُكْرًا پہ دے کیں تفسیر سراج البتیر
شیر ترکیبوتہ ذکر کریدی - یعنی مکلف وو پہ شکر کو لو سرہ -

وَقِيلَ مَنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ - شُكْرًا پہ صیغہ دے مبالغہ سرہ دے دے وچ نہ ذکر
کرو چہ لے شکر کوئلے خو مشرکان او کافران ہم دی هغوی ہم پہ حالت دے
اضطرار کیں دے اللہ تعالیٰ شکر کوئی لیکن چہ ہر وخت او پہ ہر نعمت او پہ
ہر قوت یعنی پہ زبہ اوزرہ او اندامو او مال سرہ دے اللہ تعالیٰ شکر ادا کوئی
تو دے دیر لے خلق دی دے دے وچ تہ قران کیں دے مشرکانو او ناشکرو او بے عقلو
او بے علمو ذکر ہے پہ لفظ دے اکثر سرہ کہے دے۔

يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَيْتُوا فِي الْعَذَابِ

پوھیلے یہ غیبو باندے نو تہ بہ وو ایسا رشوی پہ سخت کارونہ

الْمُهِنِ ۱۷ لَقَدْ كَانَ لِسَيِّفِيْ مُسْكِنُهُمْ

ذبیور نکو کیں یقیناً دو دپارہ دسباوہ پہ کورونہ دھوی کیں

۱۷۔ پہ دے ایت کیں ذکر کوی عجز د سلیمان علیہ السلام پہ دوه طریقو سرہ اول داچہ پہ دہ باندے مرگ راعے دے دمرگ نہ یے حان تہ شوچ کو لے دویم داچہ روستو دمرگ نہ ہیتم حرکت او اختیار و قدرت پہ کیں نہ وو حکم چہ ہمساکمزور شہ ددہ د تینگوونہ نو دے پہ زمکہ باندے راو غور حیدلو نو معلومہ شہ چہ مردہ کان دیچا مدد او حاجت روایی تہ شی کو لے د حان اختیار تہ لری نو د بل چاسرہ بہ خہ امداد او کری۔

او دارنگ پہ دے ایت کیں ذکر کوی حال د جئاتو چہ دوی ہم پہ غیب باندے نہ پوھیری نو پہ دے سرہ جواب د دریہ شیخ دے پہ بارہ دجناتو کیں چہ د بعضو خلقو پہ بنی اسرائیلو او دارنگ پہ دے امت کیں ہم دا عقیدہ دہ چہ پیران پہ غیبو باندے خبر دی نو پہ دے ایت کیں دھقوی جواب او شوچہ د سلیمان علیہ السلام دمرگ تہ تریو کال پورے ہم دوی خبر تہ وو۔ بیا د دے اسباب مفسریتو دوه ذکر کریدی اول داچہ پہ انسانو کیں پہ ہفہ وخت کیں مشہورہ وہ چہ جنات پہ غیب باندے پوھیری نو سلیمان علیہ السلام دخیل مرگ پہ وخت کیں داسے کار او کرو او داللہ تعالیٰ تہ یے سوال ہم او کرو چہ زما مرگ ددوی تہ پت اوساتے دپارہ ددے چہ دخلقو د زروونہ دا غلطہ عقیدہ ختم شی۔

دویم سبب دا وو چہ سلیمان علیہ السلام دجناتو پہ ذریعہ سرہ دبیت المقدس ابادی کو لہ اگرچہ ابادی دھقہ پہ ژوند کیں ختم شہ لیکن دھقہ د کمال او اتمام بارہ کیں خہ عمل د پیریانو باقی پاتے شوے وو نو دہ داللہ تعالیٰ تہ دعاء او کرہ چہ زما مرگ دجناتو تہ یو کال پورے پت اوساتے دپارہ ددے چہ داکار پورہ کری حکم چہ ہقوی د سلیمان علیہ السلام دوبرے تہ کارونہ کول۔ او دسبائی دحدیث صحیحہ تہ معلومیری چہ سلیمان علیہ السلام ابادے دمسجد تہ فارغ شوے وو لیکن دھقہ متعلق خہ اعمال باقی پاتے وو۔ او قرطی نقل کرے دی چہ صحیح سندونو سرہ ثابت دہ چہ سلیمان علیہ السلام تریو کال پورے پہ ہمسا باندے ولا پروؤ۔ تَبَيَّنَتِ الْجَنَّةُ أَنْ يَوْمَ مَعْنَى دادہ چہ پیریانو تہ (پاتہ پہ بل مخ)

اٰیَةُ جَنَّتِیْنَ عَنْ یَمِیْنِ وَتَمَلَّیْ کُلُوْا

دلیلونہ د توحید باغوتہ وو دخی طرف او د کس طرف تہ خورے

مِنْ رِّزْقِ رَبِّکُمْ وَاشْكُرُوْا لَہٗ یَلْدَاۃٌ

د روزے د رب ستاسونہ او شکر کوئے ہقہ لہ دا بنار ستاسو

طَیْبَةً وَّرَبُّ غَفُوْرٌ ۝۱۵۱ فَاَعْرَضُوْا فَاَرْسَلْنَا

د مزونہ پک دے او رب بخنہ کوئے دے۔ نو دوی مخ وارود توحید تہ نو راو لبرل مونہ

خپل حال بنکارہ شوچہ دوی علم غیب نہ لری دومہ معنی داده چہ انسانانوتہ
بنکارہ شوہ پہ بارہ د پیر یا تو کس چہ دوی پہ غیب باندے نہ پوهیری پیروستہ
معنی باندے اُن لَوَّکَانُوْا بدل اشمال دے د الجن تہ۔ الْعَذَابِ الْمُہِیْنِ
مراد د دے نہ ابادے او نور سخت کارونودی چہ جنانوتہ د سلیمان علیہ السلام
د ویرے کول حکہ یے تعبیر پہ عذاب سرہ کرے دے۔

سہا۔ دامنونہ دہ د تخویف دنیوی پہ حال د اهل سبا سرہ د پاره د منکرینوروستو
د جواب د شہانوتہ او پس د دلیل ثقلی تہ۔ او دارنگ محکبن حال د هغه بادشاہانو
د کر شوچہ شکر گزار وو اوس حال د هغه مالدار و ذکر کوی چہ ناشکرہ وی
لِسَبِّکَ د انوم د مشر د قبیلے وو چہ هغه سبا بن عبد شمس بن یثعب بن یعرب
بن قحطان وو او د هغه نسل تہ هم اهل سبا ویلے کیبری۔ بعض روایاتو کس
راغلے دی چہ د سباش حامن وو شیر پہ یمن کس اباد وو او خلور پہ شام کس۔
فی مَسْکِنِهِمْ په دے لفظ کس اشاره دہ چہ د دوی پہ ملک کس پیر اسباب
د آرام وو۔ مفسرینو ویلے دی چہ دا د صنعاء الیمن تہ درے فرسخه مارب مقام
وو او یقاعی ویلے دی چہ دغه علاقه او صحراء دے صنعاء تہ نزد دے دہ

اٰیَةُ دلیلو تہ د قدرت او د توحید د الله تعالیٰ۔ مَسْکِنٌ او اٰیَةُ مفرد په معنی د
جنس سرہ دے۔ جَنَّتَنِیْ مراد د دے نہ ہیرا قسم د باغوتو دی صرف دوه نہ دی
مراد۔ یَلْدَاۃٌ طَیْبَةً۔ اب و هوایے صحت منداوہ زهریلی حیوانات پکس نہ وو
خورہ ناکہ زمکہ پکس نہ وہ۔ وَّرَبُّ غَفُوْرٌ۔ بخنہ کوی شکر کوئے لہ لہ اگرچہ
مالدار وی۔

عَلَيْهِمْ سَيْلُ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

پہ دوی باندے سیلاب کے بند تھے شوی اور درکرو موثر دوی تہ پہ بدل کے باغوتو کے دوی کہیں

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِیْ أَكْلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَىءٍ

نور باغوتہ چہ پہ ہفت کہیں بے خوندہ میوے اور عزان دو اور قسم دو

مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ۝۱۷ ذَلِكْ جَزَيْنَاهُمْ

دے بیرو نہ لگے دے۔ دا سزا درکرو موثر دوی تہ

۱۷ :- یہ دے ایت کہیں نے سبب دے عذاب اور تفصیل دے عذاب ذکر کرے دے
فَاعْرِضْهُوا داسبب دے عذاب دے۔ بعض روایات تو کہیں دی دوی تہ دیار لیس انبیاء
راغے وو اور دوی تہ نے توحید بیان کرے وو لیکن دوی ترینہ رخ او کر جو۔
فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ داذکر دے عذاب دے یعنی دوی یولوئے بتا جو
کرے وو او پہ ہفت کہیں بارانی او بہ یا دیو سیند او بہ جمع کرے وے او
ہفت تہ نے تھرو تہ جدا کرے وو پہ ہفت سرے نے باغوتہ فصلوتہ او بہ کول او دیتہ
ہیم ویلے کیبری۔ نو ہفتہ بتا (دیوال) کہیں سورے او شو او بتا مات شو او او بہ
دے سیلاب پہ طور سرے دے دوی پہ باغوتہ او ایا دو باندے راغے او ہر کلہ چہ دا عذاب
الہی وو نو ہفتہ او بوکش زھر بلی مادہ ہم پیدا شوہ ہفتہ باغوتہ نے بے کارہ کرل
او دے ہفت میوے نہ نے خوگوالے ختم شو او بے خوندہ شوے۔ اَکْلٍ خَمْطٍ مَبْرَدٍ
وائے چہ میوہ دا سے حالت تہ بدلہ شی چہ اشتہا ورتہ دچا نہ کیبری نو ہفتہ تہ خَمْطٍ
وائے۔ او ابو عبید وائی ہڑاوتہ ازنی دارہ چہ ترخہ وی خورلے کیدے شے ہفت تہ
خَمْطٍ وائی۔ وَأَثَلٍ دا عطف دے پہ اکل باندے حکہ چہ دے غز او نہ کہیں میوہ
نیشہ او دے ہفت لریکے او سورے بے فائدے وی۔ او پہ دے کہیں بل قسم دے ہفت
تہ طرفاء ویلے کیبری دے ہفت دے لریکے نہ متبر دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم جو کرے
شوے وو۔ سِدْرٍ قَلِيلٍ دا دودہ قسمہ دی یوتہ بیرہ ویلے کیبری دے ہفت میوہ
کو کرے دی او بل قسم تہ جارہ ویلے کیبری پہ ہفت کہیں ازنی زیات وی او
دانے پکتن نوی یا بیکارہ وی او پہ صحر اکش وی دلالتہ داروستو قسم مراد دے
او ہفتہ ہم دیرے لیرے وی حکہ چہ شیء او قَلِيلٍ دواورہ پہ کموالی باندے
دلالت کوی۔

بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجِزِي إِلَّا الْكَفُورَ ۝

پہ وجہ کفر کولو ددی او داسے سزا نہ ورکود مونہ مگر ہیر منکر تہ .

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمُ الْوَادِيَّ الْفَرَى الَّذِي بَرَكْنَا

اد جو رکے مونہ پہ سینہ ددی او د ہفتہ کلوتیں چہ برکات اچلے دی مونہ

فِيهَا قَرَى ظَاهِرَةٌ وَقَدْ رَنَّا فِيهَا السَّيْرَ

پہ ہفت کیں کل یوبل تہ ہیکارہ او اندازہ کرے وؤ مونہ پہ ہفت کیں مزل

سَيْرُهَا فِيهَا لَيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ ۝

کریہ پہ ہفت کیں د شپہ او ددرخ پہ امن سرہ .

۱۷ :- یہ دے کیں تفسیر د اعراض کفر دے . وَهَلْ نُجِزِي إِلَّا الْكَفُورَ یہ دے کیں اشکال دادے چہ ددے جیلے تہ معلومہ شوہ چہ سزا صرف کافرانو پورے خاص دہ مؤمن تہ یہ گناہ کولو ہیچ سزا نہ ورکیدی او داد نوروایا تو او احادیث تہ خلاف دہ . اول جواب دادے چہ دلتہ مراد د سزا نہ استیصالی (د بیچ کندے) سزا دہ لکھ چہ پہ اصحاب سبا باندے راغلے وہ دتہ سزا خاص دہ پہ کافرانو پورے . دوم جواب دادے چہ مجازاۃ ویلے کییدی پورے سزا تہ یعنی ہیچ گناہ ورتہ معاف نہ کری بلکہ دھر گناہ سزا ورکری داخل دہ یہ کفر پورے حکمہ چہ دہ مؤمن بعض گناہونہ پہ عباد تو تو یا پہ صرف فضل د اللہ تعالیٰ سرہ معاف کییدی دھر گناہ سزا نہ ورکوی .

۱۸ :- پہ دے آیت کیں ذکر د بل انعام دے پہ اهل سبا باندے ، چہ مراد د ہفتہ امن دے پہ سفر کیں چہ دین تہ ترشام پورے پہ لارے باندے ہیچ تکلیف او برہ نہ وہ او دارنگ د سفر توخ او لوتہ ہم حاجت نہ وؤ کل او ابادی یوبل تہ نزدے نزدے وو . الْقَرَى الَّذِي بَرَكْنَا فِيهَا ، مراد دے تہ شام ، فلسطین ، اردن وغیرہ وو چہ پہ ہفت کتبے میوے غلے دیرے وے اب وھوایے ہم بنہ وہ او اوسیدونکی پکین ہم دیروو . قَرَى ظَاهِرَةٌ مراد ددے تہ دادے چہ کل یوبل تہ داسے نزدے وچہ دیوکل تہ یہ مسافر او تلو توبل کلے بہ ورتہ ہیکارہ کییدی اوھڈے کلے یہ اوچت اباد وؤ . بعض مفسرینو لیکلے دی چہ دین (سبا) تہ ترشام پورے پہ لارے باندے خلور زرہ اووہ سوہ کلے اباد وو . وَقَدْ رَنَّا فِيهَا السَّيْرَ . یعنی دیوکل تہ تریل کلے پورے د اندازے سفروؤ

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا

نہ ددی اویل اے ربہ زمونہ لرے دالے راوے پہ منہ دے سفرونو زمونہیں او ظلم او کړو دوی

أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ

په خنډونو خپلو باندے نو او کړخول مونږ دوی قصه د عبرت او ذرے ذرے موکړل

كُلَّ مُمَرِّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

په پوره ذرے کولو سره، یقیناً په دے کس ډیر دلیلونه دی

لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۱۹ وَلَقَدْ صَدَّقَ

هر ډیر صبرناک شکرگزار لره. او یقیناً رشتنی اوموندلو

چه مسافر په هغه کس ته سترې کیدو او ته لوگه تنده وه بلکه دیو کلی نه تریل
کلی پورے اته میلله یادولس میلله مسافت وو. سِرُّو قِیْقَا لَیَالِی د شپه په ستر
کس خطرہ زیاته وی لیکن دوی ته هیڅ خطرہ نه وه ددے وچ ته ییالی پکښ
ذکر کړو یعنی پوره امن وو۔

۱۹۔ په دے ایت کس ددوی ناشکری اویا عذاب ذکر کوی. او د نعمت د بد لیدلو
سوال داسه وو لکه چه بنی اسرائیلو د من او سلوی په بدل کس د زمکه نباتات
غوښتلے وو او کافران مکه د امن په بدل عذاب د الله تعالی غوښتلے وو لکه سور
انفال ۳۳ کس، نو ددوی د عاگلانے قبولے شولے او هغه کلی آباد کړے کس شولے
او ورانے شولے او دیوبل ته لرے شول. وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ یعنی د نعمتونو د
الله تعالی ناشکری او کړه نو په ځان یے هغه نعمتونه بند کړل. فَجَعَلْنَاهُمْ
أَحَادِيثَ. یعنی قصے د عبرت چه خلق یے په خپلو خبرو کس په طریقه د مثال سره
ذکر کوی. وَمَزَقْنَاهُمْ یعنی په مختلفو ملکونو کس تقسیم شول څوک شام ته رږ
څوک عمان ته څوک عراق ته څوک تهممه ته لارل او عمرو بن عامر چه د اوس
او خراج نیکه وو هغه مدینه متورے ته راغے. صَبَّارٍ شَكُورٍ مراد ددے ته
مؤمن دے ځکه چه لږ صبر او شکر کله کله کافر او مشرک هم کوی. یعنی څوک
چه سره د وسعت او فراخ د مالونو ته د الله تعالی په توحید او اطاعت باندے
کلک او پوځ وی او د نعمتونو پوره شکرگزار وی نو هغه ددے واقع نه ډیر
عبرتونه حاصلولے شی۔

عَلَيْهِمْ اَبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ اِلَّا قَرِيْقًا

پہ دوی باندے ابلیس کمان خیل تو روان شول پہ ہفت پسے مگر یو دلے

مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ

د مؤمنانو ته ۔ او نہ دؤ ابلیس لڑہ پہ دوی باندے

۲۔ دا بیان د سبب د حال د سیا والو دے یعنی دوی اعراض او ناشکری او کفر
او عذاب وریا ندے راغ داپہ سبب د تابعدارے د ابلیس سرہ و لَقَدْ صَدَّقَ
یعنی وجہ صادق یعنی کوم کمان پے چہ کرے و وہقہ پے رشتیا او مندا لو خط
تہ شو۔ صدق مقابل د خطا دے۔ عَلَيْهِمْ ضمیر اہل سیا تہ راجع دے یا عام
انسانانو تہ راجع دے۔ ظَنَّهُ پہ دے کس اشکال دادے چہ ابلیس چہ د
اولاد آدم د گمراہ کولو د پارہ کوے صیغ استعمال کرے دی ہقہ پوے پہ لام
اونون ثقبیلہ سرہ مؤکد دی لکہ سورۃ اعراف ۱۷۱ کس دلالت کوی پہ یقین باندے توطن
بی اسرائیل ۱۷۱ سورۃ نساء ۱۱۹ کس دلالت کوی پہ یقین باندے توطن
پے وے اولے؟ جواب دادے چہ یہ را تلویک زمانہ کس کوم کار مخلوق کوی ہقہ
یقینی نشی کیدے حکم چہ مخلوق پہ غیب باندے تہ یو ہیروی لیکن دپوخ عزم
او ارادے پہ وجہ باندے ہقہ صیغہ د تاکید استعمالوی۔ فَاتَّبَعُوهُ دا بیان
د صدق دے۔ اِلَّا قَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ پہ دے کس دودہ قولوتہ دی اول دا چہ مین
بیانیہ دے تول اہل ایمان مراد دی او اتَّبَعُوهُ تہ مراد تابع کیدل دی پہ شرک
او کفر کس معنی دادہ چہ تابعداری او کفر دوی د ابلیس پہ شرک او کفر کس
مگر یوہ دلہ چہ مؤمنان دی ہقوی دقہ تابعداری تہ دہ کرے۔

دویم قول دادے چہ مِّنَ د تبغیض دے بعض مؤمنان مراد دی او اتبعوہ تہ
مراد تابعداری کول پہ ہر قسم گناہ کولو کس، معنی دادہ چہ دوی پورہ تابعداری
د ابلیس او کفر مگر یوہ لے د مؤمنانو تہ چہ ہقوی معصوم او پاک دی، او ہقہ
پیغمبران دی۔ تودا ایت دلیل دے پہ عصمت د انبیاء علیہم السلام باندہ حکم
چہ ہقہ قریق چہ د ابلیس ہیبت قسم تابعداری پے تہ وی کبری د انبیاء تہ سوا
بل خوک کیدے نشی او کہ انبیاء کنہکار ثابت شی تو پہ انبیاء باندے بہ د
بل چاقصیلت راشی اودا یا طلہ خبرہ دہ۔

مَنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ

ہیج زور مگر مقرر کرے دے مونہ دے دپارہ چہ چدا کر مونہ ہقہ چالوہ چہ ایمان پہ آخرت پاند لے لری

مَنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَيْءٍ وَرَبِّكَ عَلَى كُلِّ

دعہ چانہ چہ دے تہ پہ شک کیں دی او ستا رب پہ هر

شَيْءٍ حَفِيظٌ ۝ قُلْ اَدْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ

خیز حفاظت کوڈ نکے دے۔ تہ اولیہ را اولیہ ہقہ کسان چہ کسان کوئے تامو معبودان

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِنْتَقَالٍ ذَرَّةً

سوا دے اللہ تعالیٰ تہ اختیار تہ لری پہ قدر دے دے ذرے

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ

پہ اسموتو کیں او تہ پہ زمکہ کیں او تیشته دوی لره

۳۲۔ پہ دے سرہ وہم دفعہ کوی یعنی داوہم خوک او تہ کری چہ ابلیس پہ دے خلقو باتدے پہ خیل اختیار سرہ مسلط او مقرر دے؟ دے سُلْطٰن تہ مراد تسلط او مقرر کیدل دی دا د ابلیس پہ اختیار کیں تہ وہ بلکہ اللہ تعالیٰ مسلط کرو دپارہ د امتحان د بنی آدم او علیہم ضمیر تو بنی آدم تہ راجع دے نورا لِنَعْلَمَ سرہ تقدیر د عبارت دے یعنی کن سلطناہ علیہم لنعلم اہ۔ یا د سلطان تہ مراد حجت دے یعنی د ابلیس دپارہ پہ دے بنی آدم کو کمرہ کولو باتدے ہیج حجت نیستہ لیکن بے حجتہ بے کمرہ کوی۔ یا د سلطان تہ مراد کمرہ کول کوی او علیہم ضمیر فریقامن المؤمنین تہ راجع دے چہ دوی لره نشی کمرہ کولے نکہ سورۃ حجر سلا کیں تیر شویدی۔ لِنَعْلَمَ۔ فراء بغوی ویلے دی چہ دا علم پہ معنی د تمیز سرہ دے او علم خوا اللہ تعالیٰ تہ دے نہ پرواندے شتہ۔ او هر کلا چہ اصل مقصد د ابلیس د وچہ خلقو لره د قیامت پہ بارہ کیں شک کیں وچوی حکمہ چہ بتولا ایمانیاتو او عباداتو دارومدار پہ عقیدہ د قیامت کیں دے) نو د دے وجہ نہ دلته بے من یومن بالآخرة اہ ذکر کرے دے او معلومہ شوہ چہ شک کول د قیامت پہ بارہ کیں ہم کفر دے۔

فِيهِمَا مِنْ شَرِّكَ وَمَالَهُ مِنْهُمْ مَنْ ظَهَرَ

پہلے دو لوگوں میں سے ہر ایک اور نیشہ اللہ لڑے ددوی نہ خوک ملاکار

۲۲۔ ددے ایت نہ ترسے پورے دریم باب دے پہلے دے کس د خورے شیخ جواب دے چہ ہذا بیان د عجز ملا نکودے اود شرک د بند اولو خور طریق ذکر کرے دی۔ بیا درے طریق د تبلیغ او تعلیم۔ بیا د متکریو د رسالت جوابونہ اوز جرونہ دی بیا تحویف اخروی دے پہ براءت د الہو باطلو د عبادتو خیلو نہ۔ پہ دے (۲۳) کس ذکر د طریق د رد دے پہ مشرک تو باندے پہ درے طریق سرہ اور پئے د مخکن سرہ دادے چہ د ابلیس اول تصدیق د قن دادے چہ انسان یے پہ شرک کس مشغول کرے وی نو د هغوی پوہہ کول پہ دے طریق سرہ پکار دی چہ قُلْ ادْعُوا الدِّينَ ذِكْرًا اود حکم د بارہ د زورے دے۔ اود د کھنڈ مقول حذق دے (چہ دوی اللہ دی) یعنی دوی تہ راسدشہ او اے د بارہ ددے چہ تاسو تہ نفع در کری یا درتہ تکلیف لرے کری لکھ چہ ستاسو خیال دے تو جواب ددے پتے دے چہ دوی ددے اختیار او طاقت تہ لری ددے وج نہ چہ لَا يَلْبِثُ كُنْ مَقَالٌ ذِكْرًا اہ ہر کلہ چہ حاجتو نہ د انسانانو د آسمان او زمک سرہ تعلق لری ددوی نہ بھر نیشہ ددے وج دوارہ ذکر کرل۔ دارنگ ددوی اللہ بعض آسمانی دی لکھ ملائکہ او بعض د زمک دی۔

وَمَالَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شَرِّكَ یعنی کہ خوک او ای چہ ددے الہو اگر چہ ملکیت نیشہ لیکن کیدے شی چہ اللہ تعالیٰ ورتہ حصہ ور کرے وی چہ ہذا تہ حصہ دار او برخ والا ویلے کیدے شی نو پہ دے جملہ سرہ یے جواب او کرو چہ اللہ تعالیٰ دوی لڑے ہیخ برخہ ہم نہ دہ ور کرے نو دوی پہ تاسو لہ خہ در کری؟

وَمَالَهُمْ مِنْهُمْ مَنْ ظَهَرَ یعنی کہ خوک خیال او کری چہ دوی پہ د اللہ تعالیٰ سرہ پہ خہ کار او تدبیر د دنیا کس مدد او او ملگرتیا کرے وی ددے وج نہ کیدے شی چہ دوی بل چالہ خہ حاجت پورہ کری نو پہ دے جملہ سرہ ددے جواب یے او کرو اود اسے جواب سورۃ کہف ۱۶ کس ہم موجود دے۔

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ

ادفع نہ ورکوی سفارش پہ نیز واللہ تعالیٰ مگر ہفتہ چارہ پہ اجازت ورکری دھتہ ڈپارہ دوی بہ دیرہ کس دوی

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ

تر ہفتہ پورے پہ لڑے کپے شی ویرہ ڈ ڈرو نو ڈھقوی تہ وائی دوی خہ ادیل

رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ (۲۳)

رہ سنا سوا ویا وائی پور تہ ملائکہ چہ اوئل یے حق او ہفتہ پور تہ دے دیر لوے ذات دے۔

۲۳۔ پہ دے دے کس رد دے پہ ہفتہ شبہہ خلورہ پہ ملائکہ خو شفیع (قہری) کیدے شی نو دوی دے ہنگی حق داری نو عجز د ملائکہ ذکر کوی اودارنگ د مشکو د خورے عقیدے رد دے دوی وائی چہ دالہہ اگرچہ پچلہ ہیج ملکیت نہ لری لیکن زموں حاجتو تہ پہ اللہ تعالیٰ باندے مجبوراً پورہ کوی پہ طریقہ د سفارش کولو سرہ اللہ تعالیٰ د دوی د محبت یا مخوریزے (عظمت) تہ مجبورہ شی د جواب حاصل دادے چہ بغیر د اذن د اللہ تعالیٰ تہ د دوی سفارش کول نیشہ او تریے فایکہ شہ او د اللہ تعالیٰ عادت کریمہ دادے چہ د مشرکانو د پارہ د سفارش کولو اذن چارہ تہ ورکوی۔ وَلَا تَنْفَعُ یہ دے کس نفی د اثر او د فائدے د شفاعت دہ حکمہ چہ مقصد د شفاعت غوشتو نکو نفع دہ لیکن مراد تربتہ نفی د شفاعت دہ۔ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ اہ۔ داحال د شفا و دے پہ وخت د نزول د اذن د شفاعت کولو کس۔ یعنی دوی لہ چہ کوم وخت اذن د شفاعت ورکیشی نو دوی بہ پہ دتہ وخت کس پہ دیر فزع او ہیبت کس وی دوجے د عظمت د اللہ تعالیٰ تہ نو ہرکہ چہ (بر ساعت روستو) دا ہیبت د دوی د زرو نو تہ لہے کریشی نو دوی بہ ہفتہ ملائکہ تہ تپوس او کری خوک چہ دوی لہ اذن د اللہ تعالیٰ لارسی چہ اللہ تعالیٰ خہ حکم او کرو نو ہفتہ ملائکہ بہ دوی تہ وائی چہ (الحق) یعنی د مؤمنینو د شفاعت د پارہ یے اذن او کرو۔ دومہ توجیہ دادہ چہ داحال د ملائکہ دے پہ دہ دنیا کس، ہرکہ چہ اللہ تعالیٰ خہ حکم نازلوی نو د ملائکہ پہ دیر ہیبت کس وی نو ہرکہ چہ دا ہیبت د دوی د زرو نو تہ لہے کپے شی نو لہ دانی ملائکہ دبرہ ملائکہ رحکم راورو نکو تہ) تپوس او کری چہ اللہ تعالیٰ خہ حکم او کرو نو ہفتہ ورتہ وائی چہ (الحق) رالیر لے دے حق حکم۔ او ہم دا رنگ حدیث د ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ مرفوع امام ترمذی (پاتے پہ بن مخ)

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

تہ اویہ بخک روزی درکوی تاسو تہ د اسمانونہ اد د زمکے تہ

قُلِ اللّٰهُ وَاَنَا۠ اَوْ اَيَّاكُمْ لَعَلٰی هُدٰی

تہ اویہ اللہ تعالیٰ او یقیناً خہ یا تاسو ضرور پہ ہدایت باندے یو

اَوْ فِی ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ۝۲۲ قُلْ لَا تَسْءَلُوۡنِیْ

یا پہ سمراؤ بشکارہ کنیں تہ اویہ تپوس نشی کیدے سٹاسو تہ

نقل کریدے۔ حاصل د دوارہ توجیہا تو دادے چہ شفاعت کوونکی خودیر عاجز دی ویرہ کوونکی دی د اللہ تعالیٰ تہ تو دوی بہ خرنکہ شفاعت قہریہ (بے لوازیم) او کپیشی لکھ چہ مشرکان یے عقیدہ لری۔ قُرْع د ا فعل پہ معنی د سلب الماخذ دے یعنی ازل القزع (لرے بہ کرے شی ہیبت)۔
۲۲۔ روستو د رد کولو د طریقہ د شرک نہ الزامی او اعتراقی دلیل ذکر کوی پہ رد د مشرکانو چہ د رزق انتظام کوونکے صرف اللہ تعالیٰ دے تو بیا دھخہ نہ بسوا د نور و تہ و لے حاجتو تہ غوارے؟

قُلِ اللّٰهُ یَعۡقِیۡ دَوٰی یَہ د عناد د وچ تہ چپ وی د جواب کولو تہ، نو تہ ورنہ جواب او بنایہ۔

وَاَنَا۠ اَوْ اَيَّاكُمْ د طریقہ د تعلیم او تبلیغ دہ یعنی مشرکان چہ او ای چہ مونو او تاسو بوشان بو ہیخ فرق نیشتنہ یا او ای چہ دا اختلافی مسئلے دی مونو پنے اختلافی خبر و کش برخہ تہ اخلو توجواب یے دادے چہ دا سے دہ بلکہ دا دوارہ فریقہ دیوبل سرہ متضاد دی یو فریق پہ ہدایت او بل پہ کمر لے کنیں دے یعنی دا اصولی اختلاف دے قرعی اختلاف تہ دے پہ دے کنیں بہ تاسو ضرور یو طرق تہ کیرے۔

(رتبیہ) د ہدایت سرہ یے علی ذکر کرو او د ضلال سرہ قی۔ اشارہ دی چہ ہدایت والا اوچت وی او کلک وی پہ ہدایت باندے او کمر لے والا دوب او غرق وی پہ تیارو د کمر لے کنیں۔

عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نَسْأَلُ عَمَّا نَعْمَلُونَ ﴿۷۵﴾

دھوکہ۔ مونہ پر کرے دی او تپس نشی کیدے زمونہ نہ دھوکہ عملو تو چہ تاسو کوئے ۔

قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا

تہ اویہ جمع بہ کری مونہ نہ رب زمونہ بیا بہ فیصلہ او کری یہ میں زمونہ

بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿۷۶﴾ قُلْ

یہ حقہ سرہ او اللہ تعالیٰ نہ فیصلہ کوئے دے پورہ عالم دے ۔ تہ اویہ

أَرُونِي الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ

اوبنائے ماتہ حقہ کسان چہ یو جائے کرے دی تاسو د اللہ تعالیٰ سرہ شریکین

كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۷۷﴾

مجھے نشی کیدے بلکہ اللہ تعالیٰ زور اور حکمت والا دے ۔

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا

او نہ ئے لیڑے مونہ نہ مکر دے تولو خلقو دپارہ زیرے درکوئے

۷۵۔ دابلہ طریقہ د تعلیم دہ او یہ دے کنس بیان د براءت دے ۔ یعنی کہ دوی اولیٰ چہ تہ دعوت کوئے توحید تہ دالوئے جرم دے حاصل د جواب دے کہ داجرم زمونہ وی نو تاسو باندے ذمہ واری نیستہ ۔ او داہم طریقہ د دعوت دہ چہ خیل تہ ئے جرم اویل (دھوکہ پہ گمان) او دھوکہ طرف تہ ئے صرف د عمل نسبت او کرو۔

۷۶۔ دابلہ طریقہ د تعلیم دہ ۔ یعنی فیصلہ دے دے خیرے چہ کوم یو مجرم دے او کوم یو حق باندے دے یہ قیامت کنس بہ کیڑی ۔

۷۷۔ دابلہ طریقہ د تعلیم دہ او رد دے یہ شرک باندے یعنی طلب د دلیل دے چہ ستاسو پہ شرکاؤ کنس کوم وصف دے چہ یہ ہخ سرہ تاسو دوی د اللہ تعالیٰ سرہ شریکان جو کرے دی ۔ او کلا نہ مخکنس عبارت پتہ دے ردوی خہ حاجت پورہ کوئے نشی) ۔

وَتَذِيرًا وَلَئِنْ أَكْثَرَ النَّاسُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۷۸﴾

او دیرہ درکودنے لیکن دیر دے خلقو تہ تہ پوہیوی ۔

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۷۹﴾

او دوی دای کلا یہ وی دا وعدہ کہ چرے تاسو نے

صَادِقِينَ ﴿۷۹﴾ قُلْ لَكُمْ مَبِيعَاتُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْذِنُونَ

رشتنی ۔ تہ اولیہ تاسولرہ نیپہ مقرر دیورخ دہ چہ تہ یہ شے روستو کیلے

عَنْهُ سَاعَةٌ وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿۸۰﴾ وَقَالَ

دفعہ تہ یو ساعت او تہ یہ شے مخکن کیلے ۔ او دای

الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ تُؤْمِنُ بِهَذَا الْقُرْآنِ

کفران مچرے ایمن تہ راہرو مونہ پہ دے قرآن

۲۸۔ روستو اثبات د توحید تہ دا اثبات د رسالت دے ۔ کافہ دا پہ معنی د عامہ اوجمیعاً دے حال د الناس تہ او دا حال جو ریال د الناس تہ ابوحیہ پہ البحر المحيط کن صحیح ثابت کرے دے اور دے کرے دے پہ مفسر بیضاوی باندے او خطیب شربینی ہم پہ تفسیر السراج المتیر کنس پہ دے باندے اعتماد کرے دے او دارنگ پہ حدیث کنس ہم وارد دی چہ کان الّٰہی بُعِثَ اِلٰی قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثَ اِلٰی النَّاسِ عَامَّةً ۔ او دومہ توجیہ دادہ چہ کافہ پہ معنی د جامعاً دے حال دے د کاف د ارسلناک تہ یعنی جمع کوؤنکے خلقو لرہ دین د توحید تہ اوہ د پارہ د مبالغہ دہ او دریمہ توجیہ دادہ چہ کافہ پہ معنی د مانع دے یعنی منع کوؤنکے خلقو لرہ د شرک او کفر تہ ۔

۲۹۔ ہر کلا چہ صداقت د نبی بیان شو نو اوس زجر و رکوی منکرینو د رسالت او د قیامت تہ یعنی د دوی خیال وو کہ تہ رسول نے نو غیب دان پہ نے نو دے وجہ مونہ لہ د عذاب د وخت تہ خبر را کرہ ہقہ عذاب چہ ہفے کنس پہ تذییراً کنس یا پہ یجمع بیننا سرہ اشارہ شویہ ۔

۳۰۔ دا جواب د ما قبل دے لیکن سوال د دوی عنادی وو پہ طریقہ د استہزاہ کولو نو جواب نے ہم پہ طریقہ د تہدید او د زور نے سرہ دے یوم مراد دے دے وخت تہ مرگ یا ورخ د عذاب یا ورخ د قیامت دہ ۔

وَلَا يَلْزَمِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۖ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ

اے نہ یہ ہر کتابوں پر دہ نہ معین دی، او کہ چرے اویئے تہ ہر وقت ظالمان یہ

مَوْقِفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ

اودروے شی یہ نیز در ب دوی، وگر خوی بہ بعض د دوی

إِلَىٰ بَعْضِ الْقَوْلِ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا

بعض تہ جواب تہ بہ دای ہر کسان چہ کمزورے گنرے شویدی

لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا الْوَلَا أَنْتُمْ لَكُمْ مَوْمِنِينَ ۝

ہر کسان تہ چہ لویئے کرے دہ کہ چرے نہوئے تاسو تو لے بہ مومنین مؤمنین ۔

۳۔ دا بل زجر دے یہ انکار دقران اود نور کتابونو الہیو سرہ۔ مخکس یہ دوی بہ اہل کتابو باندیا عقدا کوو لیکن ہر کلا چہ دہغوی نہیئے واوریدال چہ زمون پر کتابونو کیں رد دے یہ شرک باندے اود ذکر شویدے صفت د دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم نو دے مشرکینو دہغوی د کتابونو تہ ہم انکار شورو کرو اوتابعداری دخیلو مشرانو یہ دلیل کیں اویولہ۔ وَلَوْ تَرَىٰ داتخیف اخروی دے یہ براءت د الہو باطلو چہ د دوی مشران وو اود اوجزایتہ دہ یعنی کہ دا حال دہ اولیلو نو اوبہ وینی دیر ہیبت ناک حالت لہرہ۔ الظَّالِمُونَ تابعداران اود دوی متبوعین (مشرکان اومبتدعین) یَرْجِعُ یعنی یوبل تہ بہ جوابونہ وریکی د ملائکہ کولو اوجہکرا بہ کوی۔ يَقُولُ الَّذِينَ داتفصیل دیرجع دے۔ اسْتَضَعُّوا یعنی دوی یہ علم او یہ عقل کیں کمزوری وو اود مشرانو تابعداری یئے کولہ او صیغہ د جھول یئے د دے وج نہ ذکر کرہ چہ دے مشرانو دوی تہ علم نہ خودلو جاہل یئے بیرمخودل دپارہ د دے چہ ہغوی تربتہ خیل فائدے حاصلوی۔ اسْتَكْبَرُوا دحق متلوتہ یئے حان لوئے گنرلو او یہ خیل علم اومال یئے فخرکولو اودوی متبوعان دی۔ وَلَا أَنْتُمْ یعنی کہ تاسو مون پر لہرہ دحق تہ نہ منع کولے اومونہ مونہ گمراہ کولے نومون پر یہ ایمان راویے وے۔

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا

ادبہ وائی حقہ کسان چہ لوئی کرے دہ حقہ کسانو تہ چہ کمزوری کرے شوے وو

أَنَحْنُ صَدَدُكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ

ایا مونہ منع کرے وئے تاسو د ہدایت تہ روستو دھنہ چہ تلوئے دے

بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿۳۷﴾ وَقَالَ الَّذِينَ

بلکہ تاسو وئے مجرمان او ادبہ وائی حقہ کسان

اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكَرُ الْيَلِ

چہ کمزوری کرے شوید و حقہ کسانو تہ چہ لوئی ئے کرے وہ بلکہ منع کرے و مونہ دے دعوت دے

وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ

او ددرغ کتہ چہ تاسو مونہ تہ بیان کوئے چہ کفر د او کپو پہ اللہ تعالیٰ باندے

وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسْرُوا التَّدَامَةَ

او جو د کرد مونہ حقہ لرہ شریکان او شکارہ بہ کری پشیمانی

لِمَارِأَوْ الْعَذَابِ وَجَعَلْنَا الْغُلَّ فِي أَعْنَاقِ

ھرکله چہ اوینی عذاب لرہ او وایہ چو مونہ طوق تہ یہ ستون

الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا

د کافرانو کہیں بدارہ نہ شی و رکیدے مگر

۳۷۔- دا جواب دے دہ طرق د مشرانو بیعتی مونہ تاسو باندے حقہ زور تہ دے کرے او نہ ہم حقہ معیم دلیل پیش کرے دے بلکہ تاسو دجرہ کارونہ خویش کرے وو نو د دے و ج نہ مونہ پسے بے دلیلہ راروان وئے

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۳﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ

ذَٰ هَذِهِ عَمَلُوهُ چہ دوی کون۔ او تہ دے لیرے موتر پہ ہیجہ کنی

مِّنْ نَّذِيرٍ اِلَّا قَالُ مُتَرَفُّوْهَا اِنَّا مَّا اَرْسَلْنَا

کین دیرہ در کوئی مگر او بہ دیل بد مستو خلق یقیناً مو تر پہ ہیجہ خیرچہ نامو رالین کثیری

بِهٖ كَفَرُوْنَ ﴿۳۴﴾ وَقَالُوا نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا

پہیجہ انکار کوئی یو۔ او دوی دیل مو تر دیر مالو او اولاد دالو

۳۳۔ (جواب دَہرف دَکشانو تہ دے یعنی تاسویہ شبہ اورخ مو تر سرہ پت چلو تہ کول او دعوت او تبلیغ بہ مو کو لو نو ہقہ زموتر د متع کید لو سبب شو۔ او اذ تَاْمُرُوْنَا دا د مکر تفسیر دے۔ وَتَجْعَلْ لَّہٗ اٰنَادًا دا د کفر تشریح دے۔

وَاسْرُوْا دا لفظ اَضدا دوتہ دے پتو تہ ہم وئیلے شی یعنی پہ زہونو کس بہ پشیمانہ شی حکمہ چہ پشیمانہ کیدل دَزیرہ وصف دے او بنکارہ کولو تہ ہم وائی حکمہ چہ اساریرالوجہ تہ مانو دے یعنی دَپشیمانتیا تے بہ دَ دوی تندو او حقو کس بنکارہ شی۔ او دا پشیمانتیا دَ دوارو دہو بہ وی تابعداران بہ پہ روند تقلید دَ مشرانو باندے پشیمانہ شی او مشران بہ پہ دعوت کولو دَ گمراہی باندے پشیمانہ شی۔ وَجَعَلْنَا اِلٰہًا غُلًا مفسر قرطبی لیکے دی چہ اغلال پہ اصل کین ہفہ پیتے تہ ویلے کیری چہ دَخرمتے وی او پہ ہفہ باندے ویختہ وی او بیا پکین سپرے پیداشی نو دا ذلیلانو خلقوتہ دہ او سپوتہ اچولے کیری۔ او ہقہ طوق تہ وئیلے کیری چہ لاس دَست سرہ راجہ کوی۔

۳۴۔ دَ دے ایت نہ تراخرہ پورے خلوم باب پہ دے کس زجر دے پہ انکار دَ رسالت یاندے او دَ انکار سبب ذکر کوی او دَ ہفہ جواب سرہ دَ بشارت او تحویف تہ تر سرہ پورے دے بیا تحویف اخروی پہ رد دَ مشرکین بالملائکہ سرہ بیانوی بیا زجر دے پہ انکار دَ قرآن سرہ او تحویف دنیوی دے۔ بیا پنچہ طریقے دَ تعلیم دی او پہ انکار کس تحویف اخروی دے۔

پہ دے رسالت کس زجر دے پہ انکار دَ رسالت سرہ او ہر گلہ چہ محکب ایاتو نو کس ذکر شوہ چہ گمراہانو مشرانو دا خلق گمراہ کرے دی پہ دعوت دَ شرک سرہ نو اوس ذکر کوی چہ دغہ مشرانو دعوت دَ انکار رسالت ہم کرے دَ دپارہ دَ گمراہ کولو دَ کشرانو۔ مُتَرَفُّوْهَا ہقہ کسان سرمایہ دار چہ ہروخت پہ نشہ او مستے دَ دُنیا کس مشغول وی نو دحق تہ چاہل وی۔

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿۳۵﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ

او نه یو مونږ عذاب راکړی شوی . ته اویاه یقیناً رب زما فراخه دی

الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ

روزی چالره چه او خواړی او تنگوی لیکن ډیر خلق

لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ

پوهه نه لری . او نه دی مالونه ستاسو او نه اولاد ستاسو

بِالَّتِي تَقْرِبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنِ

په داسه حل چه رانزدې کړی تاسو مونږ ته په نزديکت سره مگر هغه څوک

أَمِنَ وَعَمِلَ صَالِحًا زُفَا وَلِيَكْ لَهُمْ

چه ایمن یې راوړې دے او عمل یې کړې دے د سنت موافق ، نو دغه کسان دوی لره

جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ

بدله درچندا ده په وجه د عملونو د دوی او دوی به

فِي الْغُرَفِ آمِنُونَ ﴿۳۷﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ

په پنځو کښی وی امن دانه به دی . او هغه کسان چه کوشش کوی

۳۵- په دے ایت کښ دلیل د متکربینو ذکر کوی چه زمونږ مالونه او اولاد

ډیر دی او په مونږ باندے هیڅ عذاب نیشته دا دلیل دے چه په حقه باندے

یو- وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ یعنی اوس هم په مونږ باندے عذاب نیشته او هرکله

چه په حقه باندے یو نور اتلونک وخت په دنیا او په آخرت کښ به هم په مونږ

باندے عذاب نه راجی .

۳۶- دا د دوی د دلیل اول جواب دے چه د الله تعالی نظام دے چه په تاسو

کښ چالره فراخ رزق ورکړې دے او چاله تنگ رزق دا امتحان دے دا خو

دلیل د حقانیت ندے . و یقیناً کښ اشاره ده که چرې تاسو ټول په حقه باندے

وئې نو په تاسو کښ بعضو له تنگ رزق وئې ورکړې شوې دے . او په دے

ایت کښ د لمن یشاء نه مراد کافران دی .

۳۷- دا دویم جواب دے یعنی د کفر او د شرک په موجود کښ د چامال او اولاد

سبب د نزديکت الله تعالی ته نشی کیدلے یعنی که مالونه یې

۳۵-

فِي آيَتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ

پہ آیاتونو زموئو کیں مقابلہ کوؤنکی دغہ کسان پہ عذاب کیں پہ

مُحْضَرُونَ ﴿۳۸﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ

حاضر کرے شی - تہ اویہ یقیناً رب نما فراخوی ردی

لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ

چارہ چہ اوخاری د بندگونو خیلو تہ او تنگی ہڈہ لوہ او حقہ چہ تاسو خرچہ کوئے

مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۳۹﴾

خہ خیر تو عوض پہ درکوی د حق او اللہ تعالیٰ غورہ د روزے و رکوؤنکو تہ دے

دیروی یا مالونہ خرچ کوی او دارنگ کہ اولاد دے دیروی یا اولاد ورتہ دے اگلے
کوی خود کافرانو دپارہ پہ دے سرہ قربت او ثواب تہ حاملیری - بالائی دا خبر
دے دے او پہ دے خبر کیں کلہ کلہ یا د تاکید دپارہ داخیری زلفی مقول مطلق
من غیر لفظہ دے لیکن معنی ہے نزدیکت دے - اَلَا مَنْ آمَنَ دَا استثناء منقطع
دہ پہ معنی دے لکن سرہ او خبریے قَاوُلُكَ لَهُمْ دے یا استثناء متصل دہ یعنی
مگر مالونہ او اولاد دے مؤمن ہقہ لہ نزدیکت اللہ تعالیٰ تہ ورکولے شی چہ
مالونہ داللہ تعالیٰ پہ لارے کیں خرچ کری او اولاد دے صالح وی نو دا دہقہ
دپارہ سبب دقربت او ثواب دے - جَزَاءُ الصَّغِيفِ مراد دضعف تہ زیادت دے
صرف دوچند دے مراد، حکمہ چہ دے حسنہ جزاء دے چندانہ تہ شور و کیری -
الْفُرْقَاتِ دایے جمع ذکر کرہ دپارہ دے چہ دلالت اوکری پہ کثرت باندے -
۳۸۔۔ دا تخویف دے ہقہ مالدارو تہ چہ دمال او اولاد پہ ذریعہ داللہ تعالیٰ
ددین مقابلہ کوی - يَسْعَوْنَ داصیغہ یے دے دپارہ راویرہ چہ دلالت اوکری
پہ نوے نوے طریقو د مقابلہ کولو باندے - مُعْجِزِينَ یعنی ارادہ لری د
عاجز کولو د مؤحدیتو د اشاعت د توحید تہ یا ارادہ لری د عاجز کولو د اللہ تعالیٰ
پہ خیل گمان سرہ -

۳۹۔۔ دا دریم جواب دے یعنی مالدار ی غریبی داللہ تعالیٰ د طرف تہ پہ ایمان
والو کیں ہم شتہ نو ستاسو دپارہ دلیل د فضیلت نشی کیدے - او دا ایت پہ
بارہ د مؤمنانو کیں دے پہ دے وجہ چہ مِنْ عِبَادِهِ یے ذکر کرے اورو ستو
دواریہ جملہ ہم د مؤمنانو سرہ تعلق لری - (پاتے پہ بل مخ)

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَكِ

او په هغه ورځ چه راجع په كړي ټول بيا به اوائی ملائكو ته

أَهْوَأَ أَعْيَاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ

ایا دا هغه كسان دی چه تاسو له یې عبادت كوؤ . دوی به اوائی پاكي ده تاسو

أَنْتَ وَلِيْنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ

ته زموږ واكدار یې دا خلق نه دی بلكه دوی بتدغي كوله

الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٧١﴾ فَالْيَوْمَ

د پيريانو ډير د دوی په هغوی باندې يقين لرو نو نن ورځ

فَهُوَ خَلِيفَةُ يَعْنِي مُؤْمِنٌ چَه خړچ كوی نو الله تعالى هغه لره عوض وركوی په دنيا او

الْآخِرَةِ كُنْ لَكه چه حديث د عييم مسلم كښ راغی دی . اللهم اعط متفقا خلفا .

وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ هر كله چه انسانانو كښ د اصفت هم استعمال يږي چه پلار

اولاد له رزق وركوی بادشاه لښكر له رزق وركوی نو د دے وچ ته رازقين يې

جمع صيغه راوړه . او خَيْرٌ د دے وچ ته دے چه د الله تعالى رزق وركول هيشه

دی او هغه پيدا كوونكې د اسبابو د رزق دے او هغه پكړ عوض ته غواړي .

سَلَامٌ : دا تخويف اخروي دے رد دے په مشركين بالملائكة باندې .

أَهْوَأَ أَعْيَاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ دا تپوس د پاره د توبېخ او ملائكه كولو د مشركانو

دے لكه تپوس كول د عيسى عليه السلام نه په سورة مائده ٧٤ كښ . يعنى مشركانو

دغوى كوله چه مونږ ته دے ملائكو ويل و وچه زموږ عبادت كوئې نو دا په

هغوى باندې رد دے .

سَلَامٌ : دا جواب دے د طرف د ملائكونه په ترقى سره چه مونږ اے الله بغير ستا

بل متصرف حق دار د بندگي ته كنږو نو ځكه دوى ته دعوت د شرك وركو .

مِنْ دُونِهِمْ په دے كښ اشاره ده قطع د تعلق د دوى ته د مشركانو نه .

بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ يعنى پيريانو په دوى ته شكونه جوړ كړه او ورته به يې

ويل چه مونږ ملائكو او ستاسو ممد كوو . بَلْ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنُونَ يعنى

دوى دوه قسمه دی اول هغه قسم چه د پيريانو عبادت كوی په دے عقیده باندې

چه د ملائكو دی او دا قسم لږ خلق دی . او دويم قسم هغه دی چه په پيريانو باندې

عقیده لري چه دوى متصرف دی او غيب دان دی او د هغوى عبادت كوی او دا هم ډير دى .

لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ط

اختیار تہ لوی بعض ستاسو د بعضو د پلارہ د نفع او نقصان

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ

او اویہ دیو مونہ حقہ کسانو تہ چہ شرکے کپے دے او حکنہ عذاب د اور

الَّذِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿۳۷﴾ وَإِذَا تَنَادَى

حقہ چہ دے تاسو د حقہ استکار ہم کو دے او کو م وخت چہ اولوستی

عَلَيْهِمْ اِيتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا اِلَّا

پہ دوی باندے ایانہ زمونہ بنکارہ دوی وائی تہ دے دا مگر

رَجُلٌ يَرِيْدُ اَنْ يُّصَدَّاكُمْ عَمَّا كَانُ يَعْبُدُ

یوسرے دے غواری چہ داری تاسو لورہ د بندے د حقہ چاہہ چہ بندگی کولہ

اِبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا اِلَّا اِفْكٌ مُّفْتَرًى ط

مشارو ستاسو او دوی وائی تہ دی دا مگر دروغ جو کپے شوی ،

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ

او وائی حقہ کسان چہ کفرے کپے دے یہ بارہ حق کیں چہ دوی تہ راغہ

۳۷۔ د نتیجہ د ماقبل دہ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ شامل دے ملائکو او پیریانو تہ۔
نَفْعًا شفاعت او نجات۔ وَلَا ضَرًّا عذاب او ہلاکت ضرر رَسُول یا ضرر دفع کول
دواہ مراد کیدیشی۔

قَائِلًا ۵ :- سورة سجدہ ۳۷ کیں را الذی کنتم بہ تکذبون (ذکر کربیدے
اودلتہ بہا تکذبون دے د دے وجہ دادہ چہ ہلتہ ضمیر راجع دے عذاب
تہ او حقہ مذکر دے اودلتہ ضمیر راجع دے نارتہ او حقہ مونث دے او بیا
وجہ د فرق دادہ چہ سورة سجدہ کیں ذکر د داسے وخت دے چہ دوی اور تہ
داخل شوے دی نو عذاب یے اولیدلو نو د حقہ استکار ختم شو اودلتہ د حشر
حالت دے اور تہ تہ دی داخل شوی نو اول یہ دوی اور اوینی ٹککہ چہ حقہ
محسوس دے بشکاری بیوی نو استکار داور تہ بہ ختم شوی ۔

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿۴۳﴾ وَمَا اتَيْنَهُمْ

نہ دے دا مگر جادو بیکارہ دے۔ او نہ دی، ورنہ دی، دوی

مَنْ كُنْ يَدَارِسُوتَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ

کتابوتہ چہ دوی کے لولی (دیارہ ذاتیات دشرک) او نہ لیبرے دے مونہ دی دوی نہ

قِيلَكَ مِنْ تَنْذِيرٍ ﴿۴۴﴾ وَكَذَّابَ الَّذِينَ مِنْ

ستاتہ مخکن ہیج دیارہ وروکونک۔ او تکذیب کرے دے ہقہ کسانو چہ دے

قِيلَهُمْ وَمَا يَلْعَوْنَ مُعْشَارَ مَا اتَيْنَهُمْ

دوی نہ مخکن دے او نہ دی رسبیل ردا موجودہ خلق سے ہقہ مالوتہ چہ مونہ ہقوی تہ ورکے دے

فَكَذَّبُوا رَسُولِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿۴۵﴾

نہ تکذیب او کرو ہقوی دے رسولاتہ زما نہ تہ رنگ شو عذاب زما۔

۴۳۔۔ دا زجر دے پہ انکار دے قرآن او دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم پہ ذکر کولو دے اعتراض تو سرہ اول دا چہ مونہ دے مشرانو دے لارے نہ اڑوی یعنی دوی دے قرآن پہ مقابلہ کنس تقلید دے اباء پیش کوی۔ دویم دا چہ اقل دے ہقہ دروغ چہ حقیقت پکنس بالکل بدل شویداے۔ مُقْتَرَى یعنی اللہ تعالیٰ تہ یے پہ دروغہ سرہ نسبت کوی۔

قائداہ:- اول او دویم انکار دے توحید او دے قرآن دے نہ ہقہ دے شرک او دے جہل کار دے او دویم انکار دے رسول دے داد کفر او دے ضد دے وجہ تہ نو پہ دے وجہ یے دے آخری اعتراض سرہ وقل الذین کفروا اوئل۔

۴۴۔۔ دارد دے دے دوی پہ ما قبل اقوالو باندے یعنی دے دوی سرہ ہیج منزل دلیل تیشہ دے دوی پہ شرک باندے او تہ ورسرہ دے مخکن یو رسول قول پہ دلیل کنس شتہ۔ پہ دے کنس اشارہ دے چہ دلیل شرعی دے اللہ کتاب وی یاد رسول سنت وی۔

۴۵۔۔ پہ دے کنس تخویف دے دوی دے پہ ذکر دے عذاب سرہ پہ تیر شو دے قومونو باندے مُعْشَارَ معشار عشر دے عشر تہ وائی او عشر عشر دے عشر تہ او عشر لے حصے تہ وائی نو مراد ترینہ زرمہ حصہ شہوہ نو دا دیرہ مبالغہ شہوہ۔ یعنی دے دے موجودہ کافرانو سرہ دے مخکن نو پہ نسبت دپانے پہ بل ۱۴

قُلْ إِنَّمَا أَعْطَاكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ

تہ اویاہ یقیناً زہ ۰ بیج کوؤم تاسود عذاب تہ پہ بولنے سرہ (چہ توحید) اور پڑے دے اللہ تعالیٰ پہا

مَتْنِي وَفَرَادِي تَمْ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ

دوہ دوہ او یو یو بیا سوچ اور کہے (پہ دے کلمہ کن) نیشہ ستاسو پہ خیر خواہ پاندے

مِنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ يَوْمَ يَدَى

میں جنتہ ان ہوا الا نذیر لکم یوم یدے مگر دیرہ درکوئے دے تاسولہ مخکین

عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرِ

د عذاب سخت تہ ۰ تہ اویاہ حقہ چہ غوشتلہ وی ماسا سوتہ حقہ مزدوری

زمرہ حصہ د قوت د بدن او مال او ہزار او گدا والے د عمر نیشہ ۰ پہ دے
ایت کن یے تکذیب دوہ کرتہ ذکر کرے دے اول تکذیب د توحید او د
ایا تو نو دے او دویم د رسولانو دے ۰ نیکیر مراد د دے تہ انکار کول د چا د بد
عمل دے پہ طریقہ د عذاب ورکولو سرہ ۰

۴۰ ۰ دا طریقہ د دعوت او د تعلیم دہ یعنی منکرین وائی چہ تہ مونہ پہ پیر
خبر و سرہ تنگوے نو تہ مجنون یے حاصل د جواب دادے چہ زہ وعظ کو م او تاسو
د عذاب نہ بیج کووم صرف د بولے کلمہ پہ بیان سرہ چہ حقہ کلمہ د توحید
دہ خواجہ دہ بولو ایمانیا تو لرہ ۰

اَنْ تَقُوْا لَہِمْ یکنیں مقدر دے او مراد د قیام نہ توجہ کول دی حق تہ ۰
للہ مراد د دے تہ اخلاص کول دی ۰ مَتْنِي وَفَرَادِي یعنی چاچہ پہ حآن
اعتماد او کرو چہ زما عقل او رائی پورہ دہ نو حقہ د یو ائے توجہ او کری
او حوک چہ پٹخان پورہ اعتماد د پورہ تہ لری نو د بل ملگری سرہ د شی ۰

او ہر کلمہ چہ د اکثر و انسانانو یو ائے رائی او عقل کنیں نقصان دے نو د دے
وح تہ مَتْنِي یے محکس ذکر کرو ۰ تَمْ تَتَفَكَّرُوا یعنی د اخلاص تہ روست و فکر
او کرے پہ حقہ توحید کنیں چہ دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم پہ حقہ
باندے راتل کرے دی نو تاسو تہ پہ بشکارہ شی چہ ماہ صا حیکم مِنْ جَنَّةٍ ۰

فَهُوَ لَكُمْ رِطَانٌ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ

نوحه دستاوشی نه دے زماجر (نوری) مگر پہ الله تعالیٰ باندہ او الله تعالیٰ

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۳۷﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَفْقِدُ

پہ ہر شیز باندے حاضر او ناظر دے۔ تہ اوایہ یقیناً رب زما و زکداری

بِالْحَقِّ عَلامُ الْغُيُوبِ ﴿۳۸﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ

حق (۳۷) پہ باضر باندے) علم دے پہ تو غیبو باندے۔ تہ اوایہ حق رائے

وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلَ وَمَا يُعِيدُ ﴿۳۹﴾ قُلْ

او نه شی پیدا کوئے باطل (حق پہ مقابلہ کن) اول پس ایشان او نه دوبارہ بین ایشان کوئے شی۔ تہ اوایہ

۳۷۔۔ دابلہ طریقہ د دعوت ده یعنی منکرین کہ داخیال او کری چہ کیوں نه دے لیکن د دنیا د مال غرضی دے تو جواب بے ور کرو۔ ماساً لشکر ۱۸ دایے پہ جملہ شرطیہ سرہ ذکر کرو د تاکید د پارہ یعنی کہ ما چرے ستاسو نه عوض خوبستل وی نوپہ ما باندے دھے اثبات او کړے تو زما عادت تاسو ته معلوم دے چہ کھ پہ دین باندے ستاسو ته هیم عوض ته غوارم۔

۳۸۔۔ دابلہ طریقہ د دعوت او د تعلیم ده یعنی منکرین وائی چہ هر کله ستادنیوی غرض نیستہ تو بیا د کخه وج نه زموئو د مشر او د دین خلاف کوئے حاصل جواب دادے چہ دا د الله تعالیٰ کار دے چہ پہ حق سرہ باطل باندے گذارونه کوی د باطل د ختمولو د پارہ لکه سورة انبیاء ۱۸ کس تیر شوے دی۔ او الله تعالیٰ حق او باطل باندے عالم دے حکم چہ علام الغیوب دے۔

۳۹۔۔ دابلہ طریقہ د دعوت ده یعنی منکرین وائی چہ ته رد کوئے زموئو پہ طریقہ او دین باندے چہ زموئو دین باطل او خیل حق گترے تو دے رد کوئو خه فایده او شوه؟ جواب او شوچہ پہ دے سرہ حق بشاره شو او باطل ختم شور یعنی نزد دے چہ دین توحید به پہ شرک باندے غالب شی) لکه چہ روایت د ابن مسعود رضی الله عنه (چہ خطیب شریعی ذکر کرے دے) کس رائے دی چہ نبی صلی الله علیه وسلم د فتح مکہ پہ وخت چہ رائے او د کعبه ته چایو د رسوه شیتہ بناد وو نوهر یو به بے پہ چو کہ باندے تیغ و هلو او ویل به بے "جاء الحق و زحق الباطل و جاء الحق و ما یبدی الباطل و ما یعید"

ما یبدی الباطل و ما یعید، د اکنایه ده د هلاکت ته یعنی د پاتے پہ بلغم

إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ

کہ چرے نہ بے لارے یم یوقینا ہے لارے کہ یم وہاں یہ زما پہ جان باندی

وَإِنْ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي ۚ إِنَّهُ

او کہ چرے رہ ہدایت والا یم تو پہ دے سورہ چہ وہی کرینہ مانہ رب زما یقینا ہر خہ

سَمِيعٌ قَرِيبٌ ۝ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فِرْعَوْنُ

اورے نزد دے دے او کہ چرے او پیتہ نہ خہ وخت چہ دوی یہ کہراڈ شی

فُلَا فُوتٌ وَآخِذُوا مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝

تو تہ بہ دوی بچ کیدل او او یہ بیولے شی دوی دے مکان رکھاے نزد دے تہ

باطل دحق پہ مقابلہ کنس دا سے ہلاک شوچہ تہ اوس سر بشکارہ کولے شی اونہ
بہ بیا سر بشکارہ کری تفسیر سراج الہند دے پہ تائید کنس قول د عبید
ذکر کرے دے۔

دویمہ توجیہ دحسن بصری تہ نقل دہ چہ باطل معبود خیل عابدانوتہ تہ
پہ اول (دنیا) کنس نفع ورکولے شی اونہ پہ آخرت کنس۔

دریمہ توجیہ دادہ چہ باطل معبود تہ اول پیدا ایش کولے شی اونہ دوبارہ
پیدا کول، تو د خوی عبادت د توحید پہ مقابلہ کنس نشی بشکارہ کیدلے۔
سہ۔ دا بلہ طریقہ د دعوت او د تعلیم دہ یعنی منکرین وائی چہ تادین
د مشرانوتہ باطل اویل تو معلومہ شوہ چہ تہ گمراہ یے؟

حاصل د جواب دادے چہ بالفرض کہ خہ گمراہ یم تو پہ تاسو باندے د
خہ خہ وبال نیستہ لیکن بل طرف تہ ہم غور او کرے کہ خہ پہ ہدایت
باندے یم تو ماسرہ حجت شتہ او تاسو منکر یے تو بیا خوبہ پہ تاسو باندے
وبال او عذاب راجی۔

سہ۔ دا تخویف دے یعنی چہ عذاب پہ تاسو باندے راشی خہ چہ تاسو د
ہدایت تہ انکار کوئے تو بیا بچ کیدل نیستہ۔ فِرْعَوْنُ دا عام دے د دنیا عذاب
او د قبر او د حشر عذاب تو تہ شامل دے۔ مَّكَانٍ قَرِيبٍ یعنی ہر کھاے
اللہ تعالیٰ تہ نزد دے دے۔

وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَازُوتُ

اودوی بہ اوائی ایمان راہے دے مونہ پہ دے پاندے اوکھ بہ دی دوی لڑے رائیول د ایمان

مِنْ مَّكَانٍ يُعَيِّدُ ۝ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ

د مکائے لڑے تہ - او حال دا چہ دوی کفر کرے دے پہ دے پاندے

مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْدِرُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ

د مخکین نہ او دیشتلے دوی د توک خبرے د

مَّكَانٍ يُعَيِّدُ ۝ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ

مکائے لڑے تہ - او پردہ بہ راشی پہ میخ ددوی او دہ

۵۲۔ دادفع دوہم دہ یعنی دوی بہ وائی چہ مونہ بہ پہ ہفہ وخت کس ایمان راہرو نوچ بہ شو د عذاب تہ جواب او شو یہ دے قول سرہ۔

وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَازُوتُ مَّكَانٍ يُعَيِّدُ یعنی دنیا د آخرت تہ لڑے پاتے شوے دہ چہ د ہفہ لڑے مکائے تہ یہ خبرگہ ایمان حاصل کرئی یعنی د ایمان د حاصلولو مکائے دنیا وہ او ہفہ ددوی تہ لڑے پاتے شوہ۔

فَإِذَا هـ - ہرکھ چہ قیامت راتلونکے خیر قریب وی نو ددے وچ تہ یے پہ دیرو ایاتو کس قیامت تہ قریب ویلے دیکھ لعل الساعۃ تکون قریبا۔ اقربیت الساعۃ۔ اوکوم خیر چہ تیرشی نو ہفہ لڑے شی ددے وچ تہ پہ دے ایت کس دنیا تہ بعید اویلے شو نو معلومہ شوہ چہ ددے ایاتو نو پہ میخ کس ہیخ اختلاف تیشتہ۔

۵۳۔ دا د مخکس ایت دپارہ وچہ ذکر کوی یعنی ددوی ایمان اوس تہ قبلیری چہ دوی مخکس کفر کوؤ او ہیخ دلیل ورسرہ نہ وو۔ وَيَقْدِرُونَ بِالْغَيْبِ دا کنایہ دہ دتوک او اتکل (بے دلیلہ) فتوؤ او حکمو تو تہ پہ بارہ د قران او رسول او قیامت کس۔ مِنْ مَّكَانٍ يُعَيِّدُ دا ہم کنایہ دہ چہ د بے دلیلہ حکمو تو مثال دا سے دے لکھ چہ د لڑے مکائے تہ پہ یو تیز پاندے د غشو یا گولو گزارونہ کوی او ورتہ تہ بشاریری۔ نو بعید کنایہ دہ د غائب تہ۔

مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فَعِلَ بِأَشْيَاءِهِمْ مِّنْ

خیز کیں چہ دوی خونیتلو لکہ چہ کار او کرے شو دوی د ملگرو سرہ د

قَبْلُ ۱۰ اَللّٰهُمَّ كَاثِرًا فِی شَكِّ مُرِّيْبٍ ۱۱

خکین نہ بقیما دوی دو پہ شک کیں چہ پوخ شک دے

۵۴۔ داہم تخویف کیں داخل دے یعنی پہ وقت د عذاب د دنیا و آخرت
کیں دوی تمنا کاتے یہ بے فائز مے شی یو تہنا دا چہ پہ وقت د عذاب کیں
یہ امنا او ایو نو نجات پہ حاصل شی بلہ دا چہ جنت پہ حاصل کرو یا دا
چہ دنیا تہ بہ واپس او گر جو لے شو۔ خیل او فعل ہقہ فعلوتہ چہ فاعل
یے مادہ د فعل وی یعنی وقعت المخیلولة وفعل الفعل۔
مُرِّيْبٍ د پارہ د تا کیں د شک دے یعنی ہقہ شک چہ انسان لرہ انکار تہ
اور سوی۔

ختم شو تفسیر د سورة سبا پہ فضل و کرم د مولا۔

سُورَةُ فَاطِرٍ
۳۵ مَکِّيَّةٌ ۴۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آيَاتُهَا
۴۵وَرُكُوعَاتُهَا
۵

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ

تَوَالِ مَقُورِهِ خَدَائِعِ خَاصِ اللَّهِ عَقْلِي لَوْ دِي چہ دَ اَوَّلِ تَعْبِيدِ اَکُوْنُکَ دَ اَسْمَانُوْ اَوْدَ زَعَمَ دے مَقَرَّ کُوْکُ

الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُولٰٓئِیْ اٰجِنَحَةٍ مَّقْشٰی وَ

دَ مَلٰٓئِکُو دے رسولان درو والا دی دود دود او

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة فاطر۔ او د دے بل نوم سورة الملائكة دے

رَبِّط د دے سورت د سورة سبا سرہ پہ خطریقو دے اولہ طریقہ دادہ چہ پہ ہف سورت کیں نقلی دلیونہ پہ اثبات د توحید باندے وونو پہ دے سورت کیں دیارلس عقی دلیونہ ذکر کوی۔ دویہ طریقہ دادہ چہ پہ ہفہ سورت کیں رد وود شہاتونو پنا سورت کیں تقریب دہ پہ ہفہ باندے پہ رد د شرک فی التصرف والدعاء سرہ۔ دریمہ طریقہ دادہ چہ د ہفہ سورت اختتام وویہ انہم لقی شکی مریب سرہ اوشک د اے چحق باطل کیں فرق نہ گتری نو پہ دے سورت کیں د اے دلیونہ او مثالونہ ذکر کوی چہ دلالت کوی پہ عدم مساوات او یہ اختلاف د حق او باطل باندے۔

دعوی د دے سورت۔ رد د شرک فی الدعاء دے پہ عقی دلیونو او مثالونو سرہ۔

خلاصہ د سورت۔ پہ دے سورت کیں درے بابوتہ دی۔ اول باب ترشہ پورے دے پہ دے کیں دعوی د توحید پہ دود تعبیر وونو سرہ دہ۔ الحمد لله۔ لا اله الا هو۔ او اتہ عقی دلیونہ دی پہ خاستہ ترتیب سرہ او پہ منیع د دلیونہ کیں تسلی دہ رسول الله صلی الله علیہ وسلم تہ او تحذیر د دود دھوکو و رکوونکو او تخویف او بشارت دے او اخر کیں تقریب دہ پہ رد د شرک فی الدعاء سرہ۔

ثَلَاثَ وَرُبْعَ طَيْرٍ يُدَارِي الْخَلْقَ مَا يَشَاءُ ط

دے دے او غلور غلور زیا توں کوی پہ پیدائش کیں ٹومرہ چہ او غلوری

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

یقیناً اللہ تعالیٰ پہ ہر خیز باندے قدرت والا دے ۔

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا

عقۃ چہ پرانزی اللہ تعالیٰ خالقو لرہ خہ رحمت نو بیشہ

پہ دے ایت رس کیں دعویٰ د توحید دہ پہ الحمد للہ سرہ او دا پتھم سورہ دے
پہ قرآن کریم کیں چہ پہ اول کیں یے حمد ذکر دے ۔ فاطر السموات والارض ۔

فطر پہ اصل کیں دادے چہ یو خیر او چوی او بل خیر ترینہ بنکارہ شی لکھ چہ جامہ
او چوی او غاش ترینہ را اوچی یا زمکہ او چوی او ابہ ترینہ را اوچی نو دلنہ دوہ توجیہ
دی اول داچہ د عدم رنیشٹ والی) نہ یے وجود نہ را بنکارہ کرل او دا معنی مشہورہ
دہ او دویمہ توجیہ دادہ چہ اسمان یے اوچوولو (دروازے پہ کیں جو کرے دی)
نوملا ٹک ترینہ را کوزیگی او وچی نازل یگی او ذبرہ طرف نہ بارانو نہ نازل یگی او زمکہ

یے اوچولہ نو چیتے دا بو، خزانے د سرو او سپینو او تیلو او بوقی او نے ترینہ را و باسی
اور وستو جملہ ہم ددے معنی سرہ مناسبت لری ۔ جَاعِلُ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا ذَا ذُرِّيَّةٍ مِّنْهُ
مَنْ ذُو ظُلُمٍ دے چہ پہ ہغوی سرہ ربط دے پہ مینہ د اسمان او زمکہ کیں ۔ رُسُلًا یعنی
د ملائکہ پہ ذریعہ وحی را یگی انبیاء عنہم السلام تہ او الہام اورشتنی او صالح خوبونہ
رائی اولیاؤ تہ او د ملائکہ پہ واسطہ د تولو بندگانو عملو تہ لیکی او ددے ملائکہ پہ
واسطہ د بعض بندگانو حفاظت کوی ۔ داہول پہ دے ایت کیں داخل دی ۔

ثَلَاثَ وَرُبْعَ طَيْرٍ لِحَافِ سِرِّهِ يَدَارِي الْخَلْقَ مَا يَشَاءُ
مَنْ ذُو ظُلُمٍ اشارہ دہ چہ د بعض ملائکہ و زریے زیاتے دی لکھ چہ حدیث د مسلم کیں
وارد دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم جبرائیل علیہ السلام لرہ پہ اصلی شکل کیں
اولیدلو چہ د اسمان غارے یے پتہ کرے وے او دھقہ شہر سوہ و زریے وے ۔

او ددے و زرو پہ تفصیلی کیفیت باندے اللہ تعالیٰ عالم دے او دارنگی مفسرینو
پہ دے کیں داخل کرے دی د ملائکہ او د آسانانو پہ قد و قامت کیں تفاوت او پہ
بورہ والی د اعضاؤ او پہ خاست کیں او فصاحت او بلاغت د خبر و کیں او نورو
اوصافو کیں ۔

مُمْسِكْ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ

بنہ دونکے نام ادھو دھو پتہ کمری نو تیشہ زادہ دونکے

مِنْ بَعْدِهِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ (٢)

روستو د پندولو د هغه ته او الله تعالیٰ زور اور او حکمت والا دی۔

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

اے خالقو یاد کرئے احسان دے اللہ تعالیٰ یہ تاسہ باتوں پر

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ

ایا تہ دے پیدا کوئے

مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ

دَ السَّماواتِ او زمکے نہ نشنہ خودار دَ شد کے سوا دَ هُوَ هِ

فَاقْبَلْ تَوَفَّاكُونَ ﴿٣﴾ وَإِنْ يَكِيدُ بَعْزُكَ

فوجہ ریحہ اہل کیدائشے تاسعہ تہ حیدر

۲۔ داد ویم دلیل عقلی دے۔ روستو د خلق د اعیان ونہ ذکر د حال تو د وسعت او د
 کلیق دے۔ رَحْمَةً د لفظ وسعت د رزق او صحت د عافیت او خوشحالی او بارانہ
 او هر قسم نعمت د نبویہ او نعمت دینیہ تہ شامل دے۔ اویہ دے آیت کین رد
 دے یہ شَرک فی الضرف باندے او فَلَکَ مُّسَلِّکَ او لَا مُّزْسِلَ عام دے یعنی ہینوک
 نبی او ولی او ملک او جن او بتان او بتول معبودان من دون اللہ د ہیجا د نفع او ضرر
 او فائدے ورکولو او د نقصان دفع کو لو قدرت او اختیار نہ لری۔

۱۔ ادریم دلیل عقلی دے اوپہ دے کس خطاب عام دے یعنی نور نعمتوہ دے
 اللہ تعالیٰ بے شمار دی پہ زہرہ اوپہ زہے سرہ یے یاد کرے یعنی اللہ تعالیٰ
 دَ طرف نہ یے اوگنرے اوھعہ تہ یے نسبت کوئے۔ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ دا
 یہ مینے کس جواب د سوال دے یعنی کہ خوک وھم اوکری چہ نعمتوہ مور اوپہ
 او نور سخیان خلق ھم ورکوی؟ تو حاصل د جواب دادے چہ ھغوی ددے نعمتوہ
 پیدا کوؤنکی تہ دی نو نعمت د ھغوی د طرف تہ تہ دے۔ او لوئے نعمت رزق پیدا
 کول دی نو ھعہ یے یہ تخصیص سرہ ذکر کرو۔ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دا نتیجہ د تیر شو د دلیل نو ھدہ
فَإِنْ تَوَلَّوْا دا زور تہ او طلب د دلیل دے د مشرکانو نہ چہ پہ کوم دلیل د توحید تہ
 شرک تہ ارو لے شہی ہے۔

فَقَدْ كَذَّبْتَ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ ط

یہ یقیناً دروغؑن ویلے شوے دی ہیر رسولؑن تو تہ ستانہ مخکین او

إِلَى اللَّهِ تَرْجَعُ الْأُمُورُ ۝ يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ

خاص اللہ تعالیٰ تہ گرھولے کیدے شی بول کاروتہ۔ اے خلقو

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ

یقیناً وعادہ د اللہ تعالیٰ حقہ دہ تو تہ ۛ دھوکہ کوی تاسولہ ژوتہ

الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ۝

دنیوی او تہ ۛ دھوکہ کوی تاسو پہ اللہ تعالیٰ باندے دھوکہ درکوونے

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ط

یقیناً شیطان تاسو لہہ دشمن دے تو او نیسے حقہ لہہ پہ دشمنی سرہ

س۔ یہ دے ایت کس صداقت د رسول صلی اللہ علیہ وسلم ذکر کوی روستو د بیان د توحید نہ او تسلی ہم دہ حقہ تہ۔ فَقَدْ كَذَّبْتَ جَزَاءً د شرط پہ اصل کس محذوقہ یعنی فاصبر (صبر کوہ) او د رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ نہ روستو ہم صبروا حذف دے یعنی حقہ ہم صبر کرے و۔

قائداہ :- رَسُولٌ یٰ نہ کرہ ذکر کر و یعنی ہیر رسولؑن وو او ہیرے معجزے او آیات و سرہ وو او ہیر و عمرو نو والہ وو او ہیر مصیبتو نہ پرے راغلے وو۔ وَإِلَى اللَّهِ تَرْجَعُ الْأُمُورُ یعنی عذاب بہ ورکوی مکذیبو نہ او ثواب بہ ورکوی صبر کوونے کو تہ۔

س۔ یہ دے کس ذکر د اثبات د قیامت دے سرہ د تحدید د اسبابو د انکار د حقہ تہ۔ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ یہ دے کس مراد حقہ رجوع الی اللہ دہ چہ مخکین ایت کس ذکر کرے شوہ۔ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مراد دے نہ مشغولیدل دی پہ مال د دنیا او پہ مزود حقہ او شہواتو د حقہ باندے تر دے پورے چہ انسان غافل شی د آخرت او د مرگ تہ یا متکرشی د آخرت نہ۔ يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ داسے سورہ لقمان سے کس ہم تیر شوے دی۔ الْغُرُورُ شیطان اسی او جی دوارو تہ شامل دے۔

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنَ الْمُضْمِرِ

یقیناً رابلی ہفہ چیلہ دلہ ددے دپارہ چہ او کمری د اور

السَّعِيرِ ۝ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ

والو تہ ہفہ کسان چہ کفر یے کرے وی دوی لہ عذاب

شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

سخت دے او ہفہ کسان چہ ایمان یے راپے دے او عملو تہ یے دسنت موافق

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝ أَفَمَنْ

دوی لہہ بخشش دے او ثواب لوے دے۔ ایہہ حقوک چہ

زَيْنٌ لَهُ سَوْءُ عَمَلٍ فَرَأَاهُ حَسْبًا قُلْ إِنَّ اللَّهَ

بہشتہ کرے سورے وی ہفہ لہہ یں عمل دھوے تو ربی ہفہ لہہ ہمایستہ تو یقیناً اللہ تعالیٰ

يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۝

گمراہ کوی چالوہ چہ او غواری او ہدایت و رکوی چاتہ چہ او غواری

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٍ

تو لاپہ تشی ساہ ستا پہ دوی پے دوجہ داقوسونو تہ

س۔ دا علت دے دما قبل دپارہ۔ فَاتَّخَذُوا عَدُوًّا يَعْنِي بِهِ عَقَائِدُ وَأَعْمَالُ كُنْ د

ہفہ داسے مخالفت کوئے لکہ چہ دشمن مخالفت کیدیشی۔ او قشیری نہ نقل دی

چہ ددغہ دشمن تہ پہ مداد د اللہ تعالیٰ سرہ خان بچ کوئے لکہ چہ ہفہ ستاسو

د دشمن نہ غفلت نہ کوی نو تاسو ہم د اللہ تعالیٰ نہ پہ مداد غوختلو کیں ہیہ وخت

غفلت مہ کوئے۔ او قرطبی د ابن سماک تہ نقل کرے دی "ہائے تعجب دے د ہفہ

چاتہ چہ نافرمانی کوی دخیل مہسن پس دپیژندلو د احسان د ہفہ نہ او طاعت کوی

د لعین پس دپیژندلو د دشمنہ د ہفہ نہ۔ لِيَكُونُوا ددے تہ مہکین دالفظ پتی

دے (الصلال والكفر والشرك)۔

س۔ پہ دے ایت کیں بیان د عاقبت د حزب الشيطان او حزب الرحمان دے

اول تہ تخويف او دوم تہ بشارت دے۔ او مغفرت پہ عوض د ایمان کیں دے

او اجر کبیر پہ بدل د عمل صالح کیں دے۔

فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ

پس عزت بول دالہ تعالیٰ پہ اختیار کیں دے (دالہ تعالیٰ تہ یے غواہے) خاص ہفتہ تہ وریخی کلمے

الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ

پاکے (د اخلاص) او عمل د سنت موافق پور تہ کوی اللہ تعالیٰ ہفتہ لہ او ہفتہ کسان

يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

چہ چلو تہ جو ردی دیبا کارو تہ مغوی لہ عذاب سخت دے

وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْوَ ۝۱۰ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ

او ہر چل د دے کسانو بہ یے کارہ کرے شی - او اللہ تعالیٰ ستا سو پیدا ایش شور و کلام

دہفتہ کسانو چہ زین لہ سوء عملہ کیں مراد وو او پہ دے کیں یے درے تصرفات
الہیہ ذکر کرے دی - ہوا گانے رالیرل او پہ ہفتہ سرہ وریخی پور تہ کول - شاپے
زمک تہ چلول ۳ باران کول او بو تہ پیدا کول - آرسل تہ مراد د عدم تہ وجود تہ را و سل
دی - ہر کلمہ چہ ہوا گانے راتل یو عادی کار دے او پہ ہفتہ سرہ وریخی پیدا کول کلمہ
کلہ وی نو آرسل یے فعل ماضی ذکر کرہ او تشبیر فعل مضارع ذکر کرے دہ
او ہر کلمہ چہ د وریخی نقل کول او باران کول بو تہ را و یستل پورہ دلالت کوی پہ اختصاص
باندے د دے وچ د غائب تہ یے انتقال او کرو متکلم تہ - او ہر کلمہ چہ تیر شوے
ایاتو تہ کیں آفاق علوی او انفسی دلیونہ ذکر وو نو پہ دے ایت کیں یے وسطی
تصرفات ذکر کرے دی - کذلک التشرور پہ دے جملہ کیں اثبات د قیامت دے
پہ طریقہ د قیاس سرہ پہ بو تہ را و یستلو سرہ د وچ زمک تہ او دارنگ تہ ذکر
د قیامت دے پہ وخت د لید لو د فصلو نو او با غو تہ کیں - او دا تشبیہ پہ د طریقو
سرہ دہ اوّل لکہ چہ اوچے زمک تازگی قبول کرہ دا سے بدن د انسان بہ ژوند قبول
کری دویم لکہ چہ ہوا گانے وریخی متفرقہ راجعہ کوی دارنگ بہ متفرق اندامو
ہم راجعہ کریشی دریم لکہ چہ اللہ تعالیٰ ہوا او وریخی اوچے زمک تہ رالیری
نو د غسہ بہ ارواحو لہ بدانو نو تہ رالیری او ژوند بہ ورلہ ورکری -

ست - دایتم عقلی دلیل دے او دلیل انفسی دے د نفسونو د حالہ تو سرہ تعلق
لری او مخکس ایت سرہ یے مناسبت ہم دادے لکہ چہ اوچہ زمک کیں اللہ تعالیٰ
ژوند پیدا کوی او دا ترقی دہ تو دارنگ عزت انسانو تہ ورکوی - او پہ دیکیں
مقصدا رد دے پہ مشرکانو باندے چہ مغوی عزت را و مدد د خیلو الہو باطلو

مِنْ تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نَظْفٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ

د خاورو ته بیا د نظف ته بیا جدو کړی ئے تاسو

د طرف نه کړی لکه سورة مریم ۲۹۳ کنړ دی. او رد دے په منافقانو باند ے چه عزت د کافرانو په دوستانو کین کړی لکه سورة نساء ۳۱ کنړ ذکر دی نو په اوله جمله کنړ رد دے په مشرکانو چه اختیار د عزت وړ کولو صرف د الله تعالی سره د اودویمه جمله رالیه یصود الکلم اه کنړ رد دے په منافقانو باند ے چه مسیب د عزت توحید او عمل صالح دے. مَنْ كَانَ اه د دے جز احناق ده رفلیطیها من الله یعنی د الله تعالی نه د غواری (اَلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ - اَلِیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ مراد دے نه توحید دے او کلم مفرد دے پشان د کلام یا مراد دے نه اقوال طیبه یعنی کلمات د توحید او ذکر د الله تعالی دی او کلم اسم جنس یا اسم جمع دے. وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ په ضمیر مرفوع د دے کنړ احتمالات دی او احتمال د الله تعالی ته راجع دے او ضمیر مفعول ئے عمل صالح ته راجع دے. دویم احتمال کلم طیب ته راجع دے چه هغه په معنی د توحید دے یعنی عقیده د توحید عمل صالح لره پورته کوی مقام د قبولیت ته حکم چه بناء د اعمالو په عقیده باند د دے دریم احتمال ضمیر فاعل راجع دے کلم طیب ته چه هغه په معنی د اقوال طیبه سره دے یعنی د عمل صالح په وجه سره اقوال طیبه قبلیری حکم چه قول بغیر د عمل ته نه قبلیری او تفسیر قرطبی کنړ د دے د تأیید د پاره یوحیدیت غیر مستند ذکر کړے دے: لَا یَقْبَلُ اللهُ قَوْلَ الْوَاحِدِ (نه قبلوی الله قول لره بغیر د عمل نه) وَلَا یَقْبَلُ قَوْلَ وَلَا عَمَلًا إِلَّا بِتَنْبِیْهِ (اونه قبلوی الله تعالی قول او عمل لره مگر په نیت سره) وَلَا یَقْبَلُ قَوْلًا وَلَا عَمَلًا وَلَا نِیَّةً إِلَّا بِاصَابَةِ السَّنَةِ راونه قبلوی قول او عمل او نیت لره مگر په موافق د سنت سره. وَالَّذِیْنَ یَمْکُرُونَ السَّیِّئَاتِ. یعنی الله تعالی چه مؤحدینو ته عزت وړ کړی نو مشرکان او হাসدان د هغوی د بے عزته کولو کو ششوته کوی نو دا د هغوی سزا ذکر کوی. یا د سیئات نه مراد شرک او کفر او بد اعمال دی مخالف د کلم طیب او عمل صالح ته -

أَرْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا

جولے اور حمل نہ اٹھتی ہو زنا نہ او نہ بیے خود کوئی مگر

بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمِّرُ مِنْ مَّعْمَرٍ وَلَا يَنْقُصُ

یہ علم کہ اللہ تعالیٰ سرہ اور نہ عمر و رکبے شی بہ عمر در کہ شوی نہ او نہ کہے دے شی

مِنْ عُمُرٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ

دے عمر نہ ہفتہ نہ مگر یہ کتاب تقدیر کہیں دی یقیناً داد کار یہ اللہ تعالیٰ ہائے

يَسِيرٌ ۝ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا

آسان دے او نہ دی برابر دورہ قسمہ دریا پونہ دا ہو

سک۔۔ داشیرم دلیل عقلی انقسی دے نور احوال انسانیت ذکر کوئی او مناسب دے مخزن

سرہ دادے چہ دے عزت اختیار دے اللہ تعالیٰ سرہ ٹھکے دے چہ خالق دے دے انسان او

عالم او تقدیر دے او یہ دے ایت کہیں دے انسان دے پیدا ایش ماد

بعیدہ (خاورے) او مادہ قریبہ (برطقہ) ذکر کرے او دے زیادتیاں لو دے انسان نو دے پائے

تزویم ذکر کرے او دے بیان دے قدرت سرہ یے علم دے اللہ تعالیٰ ذکر کرے دے

یہ دے جملے کہیں چہ و ما تحمل من انثیٰ ہ۔ بعلمہ یعنی دے حمل یہ مقدار او

وخت او نوع او شکل و صورت او سعادت او شقاوت وغیرہ حالہ تو باندے اللہ تعالیٰ

عالم دے۔ بیا ذکر دے تقدیر او کمال ارادے دے اللہ تعالیٰ کوئی یہ دے جملے سرہ

وَمَا يُعَمِّرُ مِنْ مَّعْمَرٍ مراد یہ دوارہ حملو سرہ ہو سرے دے یعنی دے سو سرے عمر

یہ تقدیر کہیں لیکلے شوے دے مثلاً شہید کلوتہ بیا یو یو ورخ کیمیری تو یہ بل کتاب

کہیں حقہ نقصان لیکلے کیری تراختام دے عمر پورے۔ یا مراد دے دے نہ دوہ کسان

دی یعنی دے یو کس عمر زیات دے او دے بل کس عمر کم دے دادوارہ یہ تقدیر کہیں

لیکلے شوے دی لیکن ہر کلمہ چہ دے زیاتے او کہے بتدکاتو تہ یہ مستقبل کہیں

معلومیری نو دے وچ نہ صیغہ دے مضارع ذکر کریدہ۔ دریم قول دادے

چہ مراد دے زیادت او نقصان تہ زیاتے کہے یہ برکت او یہ بے برکت کہیں دے یہ سبب

دے تیکو عملو تو او بدو عملو تو سرہ۔

عَذَابٍ قَرَأْتُ سَائِعٍ تَشْرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ

خون دے تندہ مٹوؤنگے اسان دی شکل ددہ او دابل مالکین دے

اَجَابٌ وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَ

مرے بندوؤنگے او دے ہر یونہ خورے نامو خوبہ تازہ او

تَسْتَخْرِجُونَ حُلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ

اد را بولے نامو کافی چہ آغوندے نامو ہفے لہ او وینے تہ کٹے

فِيهِ مَوَآخِرُ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ

پہ ہفے کیں شلوؤنگے داوود پلارہ دے چہ اولتوئے نامو فضل دھفہ او دپارہ دے دے

تَشْكُرُونَ ۱۷ يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ

چہ دھفہ شکر او کړے - ورنہ یاسی شپہ پہ ورخ کیں

سلا: دا اوم دلیل عقلی دے اودا دعالم عقلی دلیل دے مناسبت یے محکمن سرہ دادے
لکہ چہ انسان تو کیں دے عمر یہ لحاظ سرہ مساوات نیستہ دارنگ پہ ابو کیں ہم
مساوات نیستہ او پہ دے کیں لطیفہ، اشارہ دہ فرق تہ پہ میخ دے مؤحد او مشرک
کیں۔ البعران یو بحر سمندر دے چہ دھفے او بہ مالکین دی اودا دزمکے او بہ دی دویم
داسمان او بہ دی چہ دباران نو پہ ذریعہ زمکے تہ راجی اودھفے تہ خورونہ سیتدانہ
جور شوے دی او بیاسمندر تہ اور سیر ی لیکن دھفہ او بہ دسمندر دے او بو سرہ تہ مغلط
کی پری اودا خوگے او بہ وی تو پہ دے وصف کیں دوی برابر تہ دی۔

وَمِنْ كُلِّ اَیْہ دے کیں اشارہ دہ چہ پہ دے دہ فائد و کیں دوی برابر دی
لیکن فائدہ اصلی چہ شکل دے او بودی پہ ہفے کیں دوی برابر تہ دی اشارہ دہ کہ
مؤحد او مشرک پہ صفت دے شیاعت سخاوت وغیرہ کیں چرتہ برابر شی لیکن دے دوی
پہ اصل اعتقاد کیں برابری نیستہ و کستخرجون اہ دلتہ دلفظ دمن کیں نہ او پہ
سورہ رحمن سلا کیں دلفظ منها تہ معلومی چہ جواہرات لو لو مرجان وغیرہ دے
دوار و داختلاط تہ حاملیری دھفے طریقہ دادہ چہ دسمندر پہ سطحہ باندے صدق
کہلاؤ پروت وی تو پہ ہفے کیں دیاران قافکی راغور زیگی تو صدق بنداشی تو خہ
وقت روستو دھفے تہ لو لو مرجان جور شی۔ تلبسوتھا۔ لباس عام دے چہ غارے
اولا سونو تہ یے اچوی یائے پہ جامو پورے اولگوئی۔ رہانے پہ بل مٹ

وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَاسْخَرَ الشَّمْسُ

او روزانہ باسی درخ پہ شہ پہ کن اور پہ خدمت کنیں لگوئے دی نہر

وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

او سپرد ہے ہر یو روان دے دپارہ دیتے مقررے

ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ

دوہ معقولہ والہ اللہ تعالیٰ ستاسو رب دے خاص حقہ لوحہ بادشاہی دہ او حقہ کسان

تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ

پہ تلوئے پہ پہ چلو دیتو کنیں سوا د اللہ تعالیٰ نہ اختیار نہ لری دیو سستی د ہواوی د کجورے

یائے پہ بستہ کنیں اولگوی۔ وَتَرَى الْقُلُوبَ فِيهِ اَهِ دافائیدہ پہ سمندر پورے خاص
دہ دے وجہ فیہ یے مفرد ذکر کرو او مراد ذلک نہ غتہ جہازو نہ دی پہ
قرینہ د مولخسرہ۔ او ہر کلمہ چہ روئے دوارہ قائمے عامو خلقو نہ رسیدی اگرچہ
د سمندر نہ لری دی او رو بستہ فائدہ خاص دہ پہ حقہ چاپورے چہ سمندر کنیں
سورلی کوی دے وجہ تہ اول دوارہ صیفے یے جمع ذکر کرے دی اور بستہ
صیفہ یے مفرد ذکر کریدہ۔ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ یعنی پہ فضل د اللہ تعالیٰ او پہ
پہ کولو سرہ د غرقید لو نہ شکر او کرے۔

س۔ دا اتم دلیل عقلی وسطی زمانی دے۔ شپہ او ورخ اجزاء د زمانے کنیں او نہر
سپیدی دے دے اختلاف سبب دے دے وجہ تہ یے یواخے ذکر کرل
لِأَجَلٍ مُّسَمًّى مراد دے تہ ہر شپہ او ورخ دے دے دوارو غروب دے یا مراد
دے تہ ورخ د قیامت دہ۔ ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ دانتیجہ دہ دتولو دیلونو او ذکر
د نعمتونو چہ پہ حقہ کنیں تصرف او علم د اللہ تعالیٰ ذکر شویدے او د رب نہ
مراد معبود او حاجت روادے۔ لَهُ الْمُلْكُ معنیں یے تصرف ذکر کرو نو پدے
کنیں بادشاہی (تدبیر) د اللہ تعالیٰ ذکر کوی۔ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ داردے
پہ شرک فی الدعا باندے پہ د نفی د ملک سرہ دھر معبود من دون اللہ نہ۔
وَالَّذِينَ داللفظ حقیقت دے پہ ذوی الروح او ذوی العقولو کنیں او بتانوتہ مجازاً
شامل دے نو دے کنیں تمام معبودان من دون اللہ داخل دی او تفسیر روح المعانی
کنیں ہم دغے لیکے دی۔ قِطْمِيرٍ حقہ ترے پوسنے چہ د ہواوی د کجورے تچاپد
وی دا عرب پہ اصطلاح کنیں پہ مثال د قلت د ملکیت کنیں ذکر کییدی۔

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا

اگر چہ تم کو پکارے اور کچھ نہ سنے، تو نہ اور، بلکہ نہ سناؤ اور کہ فرض کرو چہ اور

مَا سْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ

تو نہ پورہ کولے حاجت سناؤ اور یہ ورع نہ قیامت کیں یہ انکار اور

بِشْرِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

ستاسو نہ شرک تہ او خبر نشی در کولے تاتہ پشان نہ خیر دار ذات ر چہ اللہ تعالیٰ دے

او قتیل او نفیر یہ قلت نہ خبر کیں نہ ذکر کیبی اگر چہ ملکیت و سرور نہ وی نہ ذکر کرے
او یہ دے کیں اشارہ دہ چہ دامعبدان من دون اللہ خودا قدرت ہم نہ لری چہ
دعہ پوستے دہاوکی نہ کجورے نہ روع او سالم راجدا کری۔

سنا: دارد دے یہ شرک فی الدعا یہ طریقہ یہ نفی دے علم او د استجاب د دعا نہ
معبود من دون اللہ تہ او تفسیر قرطبی او روح المعانی او نور مفسرینو لیکلے دی چہ
دایت ملائکہ، جنات، انبیاء، شیاطینو او بتاتو تلو تہ شامل دے۔

لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ، مفسر الوسی روح المعانی کیں لیکلے دی چہ بُنان خو حکہ
تہ اور ی چہ جمادات دی او ملائکہ انبیاء او اولیاء (ژوندی) دے دے وجہ نہ اور ی
چہ لرے وی دے دے مشرکانو تہ او اسباب ہم مینہ کیں نیشته یا دے دے وجہ تہ
چہ اللہ تعالیٰ دہقوی عوگونہ یچ ساق دے اسے شرکی اوقیم او ازونو تہ دپارہ
دے دے چہ حقہ نہ نشی راو یہ تفسیر سورة احقاق کیں لیکلے دی) چہ کوم معبودان
چہ مرہ دی هقوی تہ اور ی حکہ چہ مری اور یدال نشی کولے۔

قائدا: ادا ایت قطعی الدلالتہ دے پدے مسئلہ کیں چہ مری بزرگان د مشرکانو
شرکی او ازونہ بالکل تہ اور ی کہ تزد دے وی او کہ لرے وی لفظ د دعا کمر پدے
باندے دلیل دے چہ مراد دے تہ حاجت غوہستل دی او هر چہ یہ مسئلہ نہ نفی
سماع موتی مطلقاً کیں دہ نودا صریح تہ دے بلکہ احتمالی دے او دے دے وجہ نہ
عائشہ رضی اللہ عنہا او امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ دا ایت یہ دلیل نہ نفی سماع موتی
کیں نہ دے ذکر کرے۔ وَلَوْ سَمِعُوا لَوْ دِ پارہ فرض کولو راغی یعنی سماع نیشته
لیکن کہ فرض کرو چہ شتہوما استجابوا لکم یعنی مقصد د مشرک خواجات پورہ
کیدال دی او هغه خودا معبودان بالکل نشی کولے۔

قائدا: استجاب شامل دے دعا غوہستلو تہ یعنی کہ تہ رپاتے پہ بل مخ

۱۸۱

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ

اے مخلوق تاسو توں محتاج ئے اللہ تعالیٰ تہ

وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ⑮ إِنَّ يَشَاءُ يَذْهَبَكُمْ

او اللہ تعالیٰ خاص حقہ ہے حقیقہ ستائے شویدے کہ چرے او غواری فناہ کوی تاسو

وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ⑭ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ

اوراہ ولی مخلوق نوے او نہ دے دا کاریہ اللہ تعالیٰ پادے

بِعَزِيزٍ ⑯ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

کمران او نہ شی پورے کولے یو پیتی والا پیتی (دکناھونو) ذیل چا

دوہ تہ وائے چہ زما دپارہ دُعا او غوارے نو دُعا ہم نشی غوختلے نو معلومہ شوچہ شوک وائی چہ ہر کلہ ثابتہ شی چہ مری اوری نو بیا دُعا غوختلے ترینہ ہم جائز شو دا غلطہ خبرہ وہ پہ دے کس ملازمہ نیشته اوداے پید پیت دیر کس م راغ دی چہ دوی اوس ادوری لیکن جواب نشی ورکولے۔ پشور ککر مراد دُشک تہ طلب دُحاجت دے ددوی نہ حکمہ چہ داشک فی الدعا دے اودا انکار ددوی ذکر شویدے پہ سورہ یونس ۳۰ کس او پہ سورہ احقاق ۳۷ کس۔ مثلاً حَبِیر مراد دُخیر تہ اللہ تعالیٰ دے یعنی کہ خوگ سماع او استجابت ددے معبودانو من دون اللہ ثابتوی پہ اقوال د اہل علم وغیرہ سرہ نو جواب داسے چہ دھغوی قول د حَبِیر ذات پہ مقابلہ کس ہیٹ حیثیت نہ لری۔

۱۵۔ ددے ایت نہ تر ۳۸ پورے دویم باب دے پہ دے کس دوہ عقلی دلیلونہ دی بیا تحویف اخروی بیامثالونہ بیا تسلی نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ بیا تفصیلی بشارت او تحویف د پیک ۱۵ کس تہم عقلی دلیل دے۔ الْفُقَرَاءُ معرفہ دلالت کوی پہ کامل فقر باندے ہر خیز او پہ ہر حالت کس کہ بی وی یا ولی یا مالدار وی یا مسکین وغیرہ۔ اِلَى اللَّهِ لَفْظ دَالی دانتہاد پارہ دے یعنی دیو انسان احتیاج کہیل انسان تہ وی توہم دھغہ اخری انتہاء اللہ تعالیٰ تہ او اخری انتہاء تہ اعتبار دے۔ الْعَقِيُّ دایے ہم معرفہ ذکر کرہ حکمہ چہ مراد تربت کاملہ عنادہ چہ حقہ عدم احتیاج دے او انسان کہ ہر مالدار وی توہم محتاج د۔ الْحَمِيدُ داصقت ئے ددے وج نہ ذکر کرہ چہ یو انسان چہ دخلق تہ حان بے پروا کوی تو دھغہ بدی ویلے کیری او داللہ تعالیٰ سرہ دغنا کامل نہ حمد ویلے کیری حکمہ چہ مخلوق لری نعمتو تہ اوقائدے ورکوی۔

۱۶۔ ددے دا دوارہ د مخکس دلیل سرہ متعلق دی یعنی تصرف کوی اوقفاء کاملہ

وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِلْهَاقٍ لَا يَحْمِلُ مِنْهُ

او کہ چہے اوز در کوی یودون بارے خپل پارتہ و نشی پورته کیدے د هغه نه

شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۚ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ

هیڅ خیز اگر چه خپلو له والا وی یقیناً ستا ویره اشکوی په فقه کساتو باندے

يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

چه ویریدی د رب خپل نه په حالت د نه لیدلو کین او پابندی کوی د مونځ

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ

او چلچه ځن پاک کړو نو یقیناً پاکول کوی دپاره د فائده د ځان خپل

وَالِلَّهِ الْمَصِيرُ ۝ (۱۸) وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ

او خاص الله تعالی ته سرځیدل دی - او برابر نه دے روتن

د هغه ذکر کوی اِنْ يَشَاءُ اشاره ده چه ستا سوي په فنا کولو کین د بل چا مشیت او خیر ته محتاج نه دے هم داسے سورة ابراهيم ۱۹ ست کین تیر شو دے -
 ۱۸ - روستو د دلیلو نو د توحید او درد د شرک نه تخویف دے یعنی لکه چه د مشرک حاجت روایی په دنیا کین معبودان من دون الله نشی کولے نو دارنگ په اخرت کین هم دده پیتے د گناه هغه مشرکان پیران وغیره نشی پورته کولے چا چه د دته شرک خود لے - وَاِنْ تَزَكَّ ۱۸ په اوله جمله کین مطلب دا وو چه بغیر د طلب نه هیڅوک پیتے نشی او چته ولے او په دے جمله کین مطلب دا دے چه په طلب او منت زارے سره هم د مشرک پیتے بل څوک نشی پورته کولے دارنگ په اول کین ټول پیتے پورته کول مرادی او په دویمه جمله کین بعضه حصه د پیتي مراد ده -

إِنَّمَا تُنذِرُ ۱۸ تسلی ده نبی صلی الله علیه وسلم ته یعنی د گناه (وزر) نه بچ کیدلو پوره بل لمر نیشته سوا د انداز نه - دارنگ هر کله چه دلیلو ته تفصیلاً بیان شول ټولیکي مشرکونو ضدیانو ته قائده نه ورکوی نو نبی صلی الله علیه وسلم ته ئے تسلی ورکړه چه ستا انداز خشیت والو ته فائده ورکوی - او د خشیت ظاهري نجا قامة الصلوة دے نو اقاموا الصلوة ئے د دے وجه نه ذکر کړو - وَمَنْ تَزَكَّىٰ دا د انداز فائده ده -

وَالْبَصِيرُ ۱۹ وَلَا الظُّلُمُتْ وَلَا الشُّورُ ۲۰

او لیدونے او نہ تیرے او نہ رہنما

وَلَا الظُّلُ وَلَا الْحَرُورُ ۲۱ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ

او نہ سورے او نہ گوی . او نہ دی برابر ژوندی

وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ

او نہ مری یقیناً اللہ تعالیٰ اور دل کوی چاہے وہ او غواہی

وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ۲۲

او نہ بے تہ اور دہنکے ہر چاہے وہ قبروں کیں دی .

سُورۃ ۲۱ :- دا عِلّت دے دُپارہ دے تخصیص د انداز پہ خشیت والو پورے یعنی خشیت والو تہ انداز قائمہ ورکوی او نور تہ قائمہ تہ ورکوی حُک کہ چہ ددوی پہ حالہ تو کیں دیر فرق دے . او دا مثالو تہ دُپارہ د اثبات د فرق پہ مینہ د مؤحد (خشیت کوونکی) اوضدی عنادی کیں دی . اول مثال چہ دا عنادی پشان د پروتا دے او مؤحد پشان د بینادے لکھ چہ ددے دوارو پہ مینہ کیں پہ لیدلو د رنرا او تیرو او پہ لیدلو د مضرتو او مفید خیزو نو او معیم لار او غلطہ لار و غیرہ کیں فرق دے نو دارنگ د مؤحد او مشرک پہ مینہ کیں ہم پہ دغہ امور و کیں فرق دے . دویم مثال یعنی کفر او شرک او دغے دلیلو تہ پشان د ظلماتو دی او توحید د ایمان او دغے دلیلو تہ پشان د نور دی . دریم مثال یعنی د توحید او د ایمان نتیجہ او عوض پہ دنیا او آخرت کیں آرام دے او حقہ پہ پشان د سوری دے او د کفر و شرک عاقبت پہ دنیا او آخرت کیں عذاب او سخت ژوند دے او حقہ پشان د حروس ر سختہ گریں دے . حاصل دا چہ ددوی پہ مدعا گانو او دلیلو تو او نتیجو درے وار و کیں فرق دے ، او دے تہ فرق کامل ویلے کیری .

۲۲ :- داخلو م مثال دے او مؤحدین (خشیت کوونکی د اللہ تعالیٰ تہ) پشان د ژوندو دی چہ تول قوتو تہ او حواس یے کار کوی (اوریدل ، لیدل ، پوھیدل) او مشرکان عنادیان پشان د مرو دی چہ تول قوتو تہ او حواس یے بے کار شویدی یعنی مری نہ اوری او تہ ویق او تہ پوھیری نو دارنگ عنادی مشرک ہم رُحْم بکرم عُنّی) دے .

قائدہ :- پہ دے خلوم کیں مایستوی یے دوبارہ ذکر کرو ددے وجہ تہ چہ

إِنَّ أَنْتَ إِلَّا تَذِيرٌ ۝ إِنْكَ أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ

تھے تھے مگر وہ درکونکے تھے۔ یقیناً لے لے لے موندتے تھے یہ حقہ سرہ

بَشِيرًا وَتَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا

زیرے درکونکے او وہ درکونکے او نیشہ دے ہج امت مگر تیر شوبہ لے یہ ہج کتب

تَذِيرٌ ۝ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ

وہ درکونکے۔ او کہ دوی تاتہ دروختن وائی نو یقیناً دروختن واپے ریغبر اتوتہ ہج کسانو

د مری او زوندی پہ میت کتب من کل الوجہ فرق دے او ہر چہ محکفی درے دی تو
کلاہ کلہ یوبل تہ نزدے کیدے شی لکہ چہ اعلیٰ دپارہ د زرہ بصیرت وی تو بصیر
تہ نزدے شی اوچہ پہ تیر و کتب چراغ اولگی نو نور تہ نزدے شی او پہ کمرے
کتب دینخی اسباب استعمال شی تو سوری تہ نزدے شی لیکن پہ مرو کتب داسے
تغییر نشی راتلے چہ ہم دے مروی او ہم دے یہ ہجہ کتب د زوندی صفت پیدا
شی او مراد د حیاۃ تہ حیاۃ دتیوہ دے۔ اِنَّ اللّٰهَ یُسْمِعُ مَنْ یَّشَاءُ ۚ وَمَا اَنْتَ بِمُسْمِعٍ
مَنْ فِی الْقُبُورِ ۚ دایم مثال دے سرہ د تسلی د رسول صلی اللہ علیہ وسلم تہ او متعلق
دے د انما تذر سورہ۔ د دے مثال مطلب او حاصل دادے چہ ہجہ کافران مسدیان
مشابہ دی د ہجہ بدنونو سرہ چہ پہ قبر و تو کتب دفن کرے شوے دی چہ پہ
ہجوی کتب روح نیشہ او نہ اوری تہ و بی او تہ پوہیری د دنیا پہ حال بات دے۔
نودارنگ دا کافران ہم نہ اوری او تہ پوہیری نو تہ دوی تہ اور ول نشے کو لے بلکہ
اور ول د اللہ تعالیٰ پہ قدرت کتب دی۔ دا ایت ہم دلیل دے چہ مری د دنیا والو
خبرے تہ اوری او تہ دوی لہ پیرنی، د دے تشریح پہ تفسیر د سورہ روم کتب ذکر
کرے شوبہ۔

فَإِنَّهُمْ مِنْ فِی الْقُبُورِ۔ پہ قبر کتب صرف بدن پروت دے ہجہ بالکل نہ اوری
او ہر چہ روح دے نو پہ قبر کتب نیشہ او حیات او اوری دل خو پ۔ روح سرہ کیری۔
۱۔ دا ہم تسلی دہ چہ ستا کار انداز دے اور ول ستا ذمہ واری تہ دہ۔
۲۔ دا ہم تسلی دہ او تفصیل د صفت د انداز دے او مراد د تذیور تہ پیغمبر د
د دے وجہ نہ تیر شوے امتو تہ لے ذکر کر ل۔

مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

چہ ددی نہ مخین دو داغ و دھوی تہ رسولان د هغوی یہ ینکارہ دلیونو

وَبِالْزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۲۵﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ

او د وعظ پہ خیر او یہ کتاب رستا واز سرہ بیا او نیول ما

الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿۲۶﴾

هفہ کسان چہ کفر لے کولے وؤ نو غہ رنگہ شو عذاب رما

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

ایا نہ کولے تہ چہ یقیہ اللہ تعالی راوردے دی د آسمان د طرف نہ او یہ

فَأَخْرَجْنَا بِهِ شَجَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

نو را او باسو مونہ یہ هفہ سرہ میوے (غلے) چہ مختلف دی رنگوتہ دھفہ

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ

د د غرونہ نہ تکرے سینیے او سرے مختلف دی

أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿۲۷﴾ وَمِنَ النَّاسِ

رنگوتہ دھغوی او د کارغونو یشان تک نور دی او د انسانو

۲۵ ۲۶ :۔ داعم تسلی دہ او جواب د شرط حذف دے یعنی (قاصص، صبر کوہ)۔

الْبَيِّنَاتِ مراد د دے نہ معجزات دی یا ینکارہ احکام چہ یہ صرف عقل سرہ معلومیوی
چہ داعیم دی یعنی عقلی دلیونہ۔ وَالْزُّبُرِ وارہ کتابونہ یعنی صحیفہ یا د وعظ او
نصیحت خبرے۔ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ مراد تربیتہ غیب کتاب دے لکے تورات انجیل اونسبت
د درے وارو خیرونو تولو انبیاء تہ دے یہ طریقہ د مجبوتہ سرہ یعنی بعض انبیاء
پہ دے کس یو خیر را ورے دے او بعضو دوہ خیرونہ را وریدی او بعضو درے وارہ
را وریدی لکے موسیٰ علیہ السلام۔ ثُمَّ أَخَذْتُ پہ دے سرہ تحویف دے منکرینوتہ۔
۲۷ :۔ داسم دلیل عقلی دے پہ دے کس ہم اختلاف د ثمراتو او اختلاف د غرونو
پہ رنگوتو کس د ذکر کوی هرکله چہ پہ تیر شوے دلیونو کس عام خطاب مشرکانو
تہ ذکر شو لیکن هغوی تربیتہ فاشدہ تہ اخلی او د هغوی تکذیب ذکر کرے شو
نواوس خاص خطاب کوی نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او هفہ چاتہ چہ د دے

وَالَّذِي آتَىٰ وَاللَّعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ

اد زندہ سرور او بخاروؤ نہ مختلف دی رنگونہ دھنوی دھنشان

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ

یقیناً دیریزی د اللہ تعالیٰ نہ د بندگانو دھنہ نہ عالمان یقیناً

اللَّهُ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۝۲۸ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ

اللہ تعالیٰ زوراور او بخنہ کوؤنک دے یقیناً ہنہ کسان چہ لولی

خطاب اہلیت لری۔

فائدہ :- ہر گلہ چہ پہ میوؤ او غلو کیں د اختلاف قسمونہ بے شمارہ دی تو

صرف اجمالی اختلاف یے ذکر کرو او پہ غرونو کیں اختلاف لگ دے۔ بیا

اصول د رنگونو درے دی سپین سور او تور۔ بیا د گلہون د سپین او سور نہ نور

رنگونہ ہم جو پیری نو دھنہ نہ روستو مختلف الوانہا ذکر کرل۔ جد د مختلفو

لاروتہ وائی او مختلفو تکرورتہ ہم ویلے کیری۔ غرابیب سوؤ، سود بدل دے

د غرابیب نہ حکہ چہ غرابیب د غراب نہ دے او پہ غراب (کارنہ) کیں بعض

خر رنگ وی نو پہ سود سرہ یے دھنہ وضاحت او کرو چہ دلنہ تور مراد دی او

ہر گلہ چہ سپین او سور یوبل سرہ مناسبت لری او تور دھنہ نہ دیر حق الف رنگ

دے دے وچ نہ غرابیب یے جدا ذکر کرو۔

۲۸ :- دایوؤ لسم دلیل عقلی دے پہ دے کیں اختلاف د اہل روح ذکر کوی

پہ رنگونو کیں۔ او ہر گلہ چہ من پہ معنی د بعض دے نو ضمیر د مذکر یے پہ

ألوانہ کیں ہنہ تہ راجع کرو او دے دپارہ چہ فرق واضحشی پہ میثم ددوی الروح

او غیر ذوی الروح کیں۔ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ دامتعلیٰ د انما تستدر

الذین یخشون ربہم سرہ دے یعنی ہر گلہ چہ مثالونہ او دلیلونہ بیان شول نو

سوال پیدا شو چہ دے نہ اثر قبولوؤنکی خوگ دی؟ نو پہ دے جملہ کیں دھنہ

جواب دے چہ د تاثیر د قران دپارہ علم ضروری دے۔ یعنی خشیت موقوف دے

پہ معرفت د قدر او نشان د مختل رہنہ خوگ چہ دھنہ نہ ویرہ کیدایشی پور

نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرماییلے دی اتی لا علمک باللہ و اخشا کملہ۔ او

معرفت د قدر او شان پہ علم سرہ دے نو خوگ چہ د اللہ تعالیٰ شان، قدر

امماء او مقتونہ نہ پیڑنی تو ہنہ د اللہ تعالیٰ نہ تہ ویر پیری اگر چہ پہ خولے

کُتِبَ اللَّهُ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ

کتاب دے اور پابندی کوی دے موعود اور خرچ کوی دے عتہ

رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً

چہ ورکری دی موندی دوی تہ پنه او بیکارہ امیداری دے سوداگری

لَنْ تَبُورَ ۝ لِيُؤْفِقَهُمْ اجْوَرَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ

چہ تہ بیکارہ کریں۔ دے دہرہ چہ پوروری دوی تہ اجرو تہ دوی او زیات ورکری دوی تہ

باندے دعوے دایمان کوی۔ دالیت صریح دلیل دے یہ فضیلت دعلم
باندے دہقہ عبادت تہ چہ بغیر دعلم تہ وی۔

فایدا :- سفیان ثوری رحمۃ اللہ تہ ابن کثیر نقل کریدی چہ علماء درے
قسمہ دی اول قسم عالم باللہ و بامر اللہ یعنی ہقہ چہ داللہ تعالیٰ اسماء و صفات
او عظمت شان باندے علم لری اودا یہ قرآن کریم سرہ حاصلیری او ہقہ
چہ فرائض او حدود او احکام پیڑنی اودا یہ حدیث او فقہ سرہ حاصلیری اودا اع
قسم دے۔ دوم قسم عالم باللہ فقط یعنی داللہ تعالیٰ داسماء و صفات تہ نہ نہ علم
لری لیکن داحکام او حدود علم و سرہ تقصیلی تہ وی یعنی یہ قرآن باندے عالم
وی لیکن احادیث او فقہ باندے پورہ علم تہ لری۔ دریم قسم عالم بامر اللہ فقط
یعنی یہ احکام او فرائض باندے پورہ عالم وی لیکن داللہ تعالیٰ اسماء و صفات
اود عظمت تہ پورہ علم تہ لری۔ تو یہ دے مقام کیں دعلماء تہ مراد اول اودیم
قسم دے چہ ہقوی داللہ تعالیٰ تہ ویرہ کوی اگرچہ اول زیات خشیت لری یہ
نسبت ددویم او ہرچہ دریم قسم دے نو دہقہ پہ زہرہ کیں خشیت تہ وی اود
دے وچ تہ ہقہ علماء چہ یہ فقہ او فتون کیں مہارت لری لیکن دقرآن
او حدیث تہ پورہ واقف تہ وی تو یہ ہقوی کیں شرکی او بدعات دپروی او ہقہ
پہ تیز داللہ تعالیٰ عالم تہ دے۔

۲۵ :- ہرکہ چہ مخکس خشیت والا ذکر کرل چہ دا علماء دی تو یہ دے
ایت کیں دہقوی کردار او بشارت ذکر کوی۔ یَتْلُونَ مراد دے تہ
دوام دتلاوت اود درس و تدریس دایا تو تودے سرہ دعلم او عمل کولو تہ۔

فایدا :- خشیت عبادت قلبیہ دے او تلاوت عبادت لسانیہ دے او اقامۃ
الصلوٰۃ عبادت بدنیہ دے او انفاق عبادت مالیہ دے۔ تِجَارَةً مراد تربیتہ

مَنْ فَضِّلَهُ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿۳۱﴾

د فضل خیل تہ یقیناً اللہ تعالیٰ بخیرہ کوونکے دے قبولونکے دے .

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ

او حقہ وحی درلجہ دے مہنہ تاتہ چہ کتاب دے

هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

حق دے رشتی کوونکے دے حقہ کتابوت چہ ددہ تہ مخکس دی

إِنَّ اللَّهَ يَعْبُدُهُ لَخَيْرٌ بَصِيرٌ ﴿۳۲﴾ ثُمَّ

یقیناً اللہ تعالیٰ پہ بندگ کو خیلو پاندے خجدار دے لیدونکے دے . بیا

أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا

ورکرو مونہ کتاب حقہ کسانو تہ چہ غورہ کرے دی مونہ د بندگ کو خیلو تہ

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ

نو بعض ددوی تہ ظلم کوونکی دی پہ گان خیل پاندے او بعض ددوی تہ میانہ روہ دی

رَحِيمٌ ﴿۳۳﴾ (کہتہ) تجارت دہ اودا ذکر دے پہ سورۃ توبہ سلا کس یعنی تجارتی اللہ تعالیٰ
لہ کریدے نو دہف دگتے اومیداونہ لری۔

س۳۱۔ دالام د عاقبت دے متعلق دے پہ یرجون پورے یا لام صلہ دہ د فعل
پت یعنی فعلوا ذلک لیؤقیہم۔ غفور غتا او واریہ کناہونہ بخئی او شکور
لگ عمل صالح ہم قبولوی یا دال ف نشر مرتب دے۔

س۳۲۔ ہر کلاہ چہ تیرشوی ایاتو کس بشارت د عالمونہ آیت الہیہ ذکر
کرو نو پہ دے آیت کس د آیات الہیہ چہ کتاب اللہ دے دہف صداقت
او مرتبہ ذکر کوی۔ من الکتاب من تبعیضہ دے یا بیانہ دے پہ لفظ
دمن کس اشارہ دہ چہ د قرآن ہر جزء حق دے۔

وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُرَادُّنَ اللَّهُ

او بعض ددوی نہ ہوا کرتی کہ یہ سب کا کوئی سرہ یہ توفیق دے اللہ تعالیٰ سرہ

ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۷﴾ جَنَّتْ

دا چہ دے فضل دیر لوے دے باغونہ

عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَوْنَ فِيهَا مِنْ آسَافٍ

دھیش والی چہ دھیشی یہ حق تہ کالی یہ اچھے کیری دوی تہ دے بنکر

مِنْ ذَهَبٍ وَلَوْ لَوَّاجٍ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا

دے سرد زور نہ او ملوے او جائے ددوی یہ حق تہ

۳۷: یہ دے ایت کیں دے اصحاب قرآن درے درجہ ذکر کوی او حقوی تہ بشارت دے۔ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ ثُمَّ دِيَارَهُ دَعَقِيبُ ذِكْرِي دے تہ دپارہ دے تراخی دزمان حکہ چہ محکمہ دقرآن نزول ذکر کرے دے اودا دے تفصیل دے۔

الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْهُمْ لِيُزَكِّیْنَ دے اور ستودھوی تابعداران۔ اَوْرَ ثَابَہ معنی دے ورکولو سرہ دے لیکن یہ آرٹ سرہ تعبیر کولو کیں اشارہ دہ چہ دوی دقرآن مستحق دی لکہ وارث چہ د میراث حق داروی۔ او اصطفاء تہ مراد دادے چہ دوی لہے توفیق ددین اسلام دمنلو ورکرے دے لکہ چہ کنتم خیر اُمۃٍ او کذلک جعلناکم اُمۃً وَّسَطًا کیں ذکر شوییدی فیہم ظالمٌ لِنَفْسِہِ داتقسیم دے یہ الذین اصطفتینا کیں تمیرے راجع دے الذین تہ۔ او مفسر قرطبی او خطیب شریبی او نور مفسرینو حدیث مرفوع نقل کریدے چہ دا بول بہ جنت کیں داخلیدی۔ او قرطبی د شیر صحابہ کرامو تہ نقل کریدی چہ دا بول قسمو تہ یہ مؤمنانو کیں دی او مراد دظالم تہ حقہ مؤمن دے چہ کناہونہے پیردی دتیک اعمالونہ او لِنَفْسِہِ کیں اشارہ دہ چہ ظلم ددہ بل چاہتہ متعدی تہ دے یعنی بل شوک کرانی تہ تہ رابی او مقتصد تہ مراد حقہ دے چہ کناہونہ او طاعتونہے برابر دی او سابق حقہ دے چہ کناہونہے لگ دی پہ نسبت دطاعاتو پہ دے کیں ثقلی او قرطبی ترشپار سو پورے اقوال ذکر کرے دی۔ او ظالم ہے محکمہ راوپے دے حکہ چہ یہ امت کیں اول قسم پیردی ددوم تہ او دویم پیردی ددوم تہ او یاردا ترقی دہ ذاتی تہ اعلیٰ تہ۔ یَا ذِیْنِ اللہ مراد دادے چہ د امرتے داللہ تعالیٰ پہ تقدیر سرہ حاصل شوییدی ذلک اشارہ دہ اصطفاء تہ یا کتاب ورکولو تہ۔

حَرِيرٌ ۳۴) وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ

رہیم دی ۔ اور دوی بہ وائی دھداپے صفوہ دیوالہ تخی دی ہفہ ذات چہ لے کے کر

عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ۳۵)

زمنونہ نہ یول غم یقیناً رب ذمونہ ضرور بخنے کوڈیکے قبلوڈیکے دے ۔

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ

ہفہ ذات دے چہ رانہ ہے کرمونہ کور دیرہ کیدلوتہ دوجہ ک فضلہ خیل نہ

لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا

تہ بہ دسیری مونہ تہ دے کیں ہیج تکلیف اور تہ بہ دسیری مونہ تہ دے کیں

لُغُوبٌ ۳۵) وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ

سترے والے ۔ اور ہفہ کسان چہ کفر ہے کریدے دوی دبارہ اور

جَهَنَّمَ لَا يَقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فِيمَوتُوا

دجہنم دے فیصلہ بہ تہ کیدی یہ دوی باتدے (دمرگ) چہ مرہ شی

۳۴ ۳۵ ۳۶) یہ دے ایاتو کیں بشارت دے درے وارہ اقساموتہ یہ بیان دلس

حالات د خوشحالی سرہ اوڈ ایت یہ اول کیں لفظ د لہم مقدار دے یعنی لہم جنات عدن

اساور یہ دے تخصیص کیں اشارہ دہ چہ دوی بہ دکار کو لوتہ فارغ وی حکم

چہ یہ لا سوتو کیں کالی دہفہ چاوی چہ پچیلہ ہیج خدمت اوکار تہ کوی ۔

وَالْوَلِيُّ اَدْعُفَد دے یہ محل د اساور باتدے او ہر کلہ چہ دا دتول بدن سرہ

تعلق لری د دے وجہ تہ دایے د اساور تہ یہ بے طریقہ سرہ ذکر کرو ۔

الْحَزْنَ مراد دے تہ تول غمونہ د دنیا اوڈ اخرت دی ۔ غم د اور دجہنم غم د

مرگ غم د گناہونو غم د حساب غم د میزان غم د زوال د نعمتونو غم د روزے غم

د عاقبت ۔ دار المقامہ یہ دے کیں اشارہ دہ چہ جنت تہ رواندے دنیا او قبر

او میدان حشر بتول د انتقال مجاہد تہ دی نصیب سترے کیدل د بدن یہ محنت

یابہ مرض وغیرہ ۔ لُغُوبٌ سترے کیدل د نفس یہ غمونو او تکلیفونو سرہ ۔

وَلَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ

او نہ یہ شی سیکید لے دے دوی نہ عذاب دے ہفت نہ دغہ شان

تَجْزِي كُلِّ كَفُورٍ ۝ وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ

سزا دے کو موثر ہر منکر تہ او دوی بہ چغ دہی

فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي

یہ ہفت کہیں اے ربہ زموئہ او بے موثرہ علوتہ یہ کوو دست برابر سوا دے ہفتہ

كُنَّا نَعْمَلُ أَوْ لَمْ نَعْمَلْ نَعْبِرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ

عملو تو نہ چہ موثر کول راہیہ دیہ شہی ایا عمر نہ وو در کھ موثر تا سوتہ دومرہ چہ نصیحت قبول کرے دے

فِيهِ مَنْ تَذَكَّرُ وَجَاءَكُمْ السَّيِّئُ

یہ ہفت کہیں چاہے نصیحت قبولو او راغلے وو تا سوتہ ویرہ در کوونکے

فَتَذَكَّرُوا قَبْلَ اللَّطِيفِينَ مِنْ نَّصِيرٍ ۝

و او حکے نیستہ دے ظالماتو دیکرہ ہیج مداد کار -

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

یقیناً اللہ تعالیٰ عالم دے یہ پتو خیزو دے آسماتو او دے زمکے

۳۳۔ د اتخویف اخروی دے متکریبو لڑے یہ درے حالتو نو سرہ۔ لَئِنْ قُضِيَ عَلَيْهِمْ بِعَن

یہ دوی باندا دویم مرگ حکم نشی کید لے اگرچہ دوی بہ مطالبہ کوی و ناوا یا مالک

لیقض علینا ربک (زخرف ۷۷) او اشارہ دہ چہ مرگ بغیر حکم دے اللہ تعالیٰ نہ

نشی راتلے۔

۳۴۔ د اہم تخویف دے یہ ذکر دے خلور و طریقو سرہ۔ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ دال لفظ

دلیل دے چہ دوی بہ خیلو عملو تو تہ صالح وئیل (و یحییون انہم یحسون صفا)

اوس ورتہ معلومہ شوہ چہ ہفتہ عملو تہ صالح تہ وو حکمہ دا قید یے او کوو۔

اَوْ لَمْ نَعْمَلْ دے تہ محکمن یقال پتہ دے یعنی او بہ ویلے نشی دوی تہ یہ دیوہ

زور تے سرہ۔ مَا يَتَذَكَّرُ قُرْیٰیہ حدیث دے بخاری کچہ چارہ اللہ تعالیٰ شہیتہ کالہ عمر در کھ

دے نو ددہ ہرہ بھانہ یے روکے کرے دہ۔ السَّيِّئُ مراد دے تہ پیغمبر دے یا

کتاب اللہ دے یا ہر داعی دحق دے یا بود او الے (سپین ولے دویختو دے)۔

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۳۸﴾ هُوَ الَّذِي

یقیناً ہذا پوچھ دے پہ ہفہ خبرو چہ پہ سینہ و خلقو کین دی۔ خاص اللہ تعالیٰ ہفہ ذات

جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ فِي الْأَرْضِ ط فَمَنْ كَفَرَ

جو رکھے ہے تاسو یوں سے ابادوونکی پہ زمکہ کین نو چاچہ کفر او کفر

فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ط وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ

نو پہ ہفہ باندے بہ سزا دکھ دھتوی او تہ زیاتوی کافرانو لہ

كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ط وَلَا يَزِيدُ

کفرکول دھتوی پہ تیز د رب دھتوی مگر غصہ او تہ زیاتوی

الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿۳۹﴾ قُلْ

کافرانو لہ کفرکول دھتوی مگر تاوان تہ اویہ

۳۸ :- دادیم باب دے تر آخر د سورت پورے پہ دے کین درے عقلی دلیلو تہ

دی او طلب د دلیل دے د مشرکانو تہ او زجر دے اہل شرک تہ او پہ آخر کین تحویق

دنیوی تفصیلی دے۔ پہ دے (۳۸) کین یو ولسم عقلی دلیل دے پہ بارہ د علم

غیب د اللہ تعالیٰ کین۔ او پہ دے کین اشارہ دہ جواب د مشرکینو تہ یعنی اللہ تعالیٰ

عالم دے پہ دے خیرہ بات دے کہ تاسو دنیا تہ واپس او کرخوی نو بیا ہم تاسو

عمل صالح نہ کوئے۔

۳۹ :- دادولم دلیل عقلی دے یعنی ہرکہ چہ اللہ تعالیٰ عالم دے پہ ہر چیز باند

نو دے وچ نہ تاسولہ ہے د استعداد موافق خلافت درکے دے۔ حکماً یق

یوں سے ابادوونکی د زمکہ یا روستنی امتیان خلیفگان دی د تیر شو و امتونو۔

خَلِيقَهُ هَفَهُ حُوكُ چہ نائب وی د بل چا تہ پہ کار چلو و دھتہ کین۔ او ہرکہ چہ

اللہ تعالیٰ نائب تہ محتاج تہ دے دے وچ ابو بکر رضی اللہ عنہ لفظ یا خلیفۃ

اللہ یداکنرے دے او خلیفۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہے غورہ کرے دے

اودا تفسیر قرطبی کین د کردی۔ فَمَنْ كَفَرَ یعنی خلافت پہ تاسو باندے نعمت

او احسان د اللہ تعالیٰ دے او سرکہ دے دے تہ چہ چا کفر او ناشکری او کفرہ نو بل

د کفر بہ خاص پہ ہفہ باندے وی۔ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ یعنی خورہ چہ پہ کفر

کین ترقی کوی نو دو مرکہ د اللہ تعالیٰ غصب پہ ہفہ باندے زیاتیری ر پاتے پہ بل

أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ كُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ

ایا پوچھو یئے تاسو په باره د شریکانو ستاسو هغه چه تاسو یئے بلنه کوئے

مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا

یوا د الله تعالی نه اوبائی مانه چه څه پیدا کړی

مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

دوی د زمکه نه ایا دوی لره برخه ده په اسمانونو کین

أَمْ اتَيْنَهُمُ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَاتٍ مِنْهُ

او یا ورکړه دے مونږ دوی ته کتاب نو دوی په ښکاره دلیل باندے دی ددغه کتاب نه

بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا

بلکه وده دے نه کوی ظالمان بعض د دوی د بعضو سره

إِلَّا غُرُورًا ۝ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ

مگر د دھوکے یقیناً الله تعالی راهینگی اسمانو ته

او د غضب الہی په سبب د دے کافر خسران او تاوان زیاتیری ځکه چه سرمایہ د عمر یئے بے ځایه خرچ کیږی. او غضب الہی سبب دے او خسران مسبب دے د دے وچ نه غضب یئے په خسران باندے مخکن راوړه دے.

س: په دے ایت کین زجر دے مشرکیو ته رچه مخکن ایت کین په من کفر سره ذکر شول) او طلب د دلیل دے په شرک باندے اول دلیل عقلی سفلی دویم دلیل عقلی علوی دریم دلیل نقلی او وحی د نازل کړه شوی کتاب نه دارنگ په سورة احقاق سک کین هم ذکر دی. د سموات سره یئے شرک ذکر کړو خلق یئے نه دے ذکر کړه ځکه چه بره په اسمانونو کین د شرکاؤ د خلق هیڅ امکان نیشته هاں د بره د تصرف کولو د عوے کید شئ. اتینا هم کتاباً دا دلیل دے چه کتاب الہی دلیل کیدے شئ یل کتاب دلیل نه د بلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ یعنی دیلوته نیشته بلکه خالص تقلید دے د اکثران په مشراو کمر اها نو پس بے دلیلہ روان دی او کمر اهاں (مشرکان) ورله دھوکہ ورکوی باطله خبره ورته حقه ښکاره کوی شرک ورته توحید او بداعت ورته سنت ښکاره کوی.

وَالْأَرْضِ أَنْ تَزُولَ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ

اور زمکہ ۱۰ خویلو دخیل جائے نہ او کہ چرے دوی او خویلو نشی

أَمْسِكْهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنْ بَعْدِ إِتَاكِ

راہیگی دوی لوہ شیخک روسو د خویلو نہ یقیناً اللہ تعالیٰ

كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝۶۱ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ

صبر تک بغیر کوونکے دے ۱۱ او قسمو نہ کرے دی دوی پہ اللہ تعالیٰ

جَهْدًا أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ

پاخہ قسمو نہ چل کہ چرے راغ دوی تہ ویرہ ورکوونکے

لَيَكُونَنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۚ

ضرور دوی یہ تبتہ ہدایت والا شی ۱۲ ہریو ۱۲ امتو نہ

فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمُ إِلَّا نَفُورًا ۝۶۲

نو ہر کہ چہ راغ دوی تہ ویرہ ورکوونکے نوزیات یے تہ کم دوی لوہ مگر نفرت

۱۰ دادیار اسم دلی عقلی دے ہرکہ چہ د معبودان من دون اللہ عجز او کمزوری بیان شوہ نو اوس اللہ تعالیٰ خیل عظمت شان بیانوی۔ اَنْ تَزُولَ مفعول لہ دے یعنی لہذا تزلزلہ او کراہیۃ اَنْ تَزُولَ یا مفعول ثانی دے یعنی من ان تزلزلہ یا بدل اشتمال دے د ماقبل نہ۔ وَلَئِنْ زَالَتَا یعنی کہ مشرکان او ای چہ معبودان من دون اللہ تعالیٰ دَحْۃ عذر دوج نہ اول امساک نشی کو لے ہفہ یے اللہ تعالیٰ تہ پر بخود دے لے لیکن نور تصرفات کو لے شی نو پہ دے جملہ کنس دھے جواب لو شو او اشارہ دہ چہ د اسمانویہ اوز مکے زوال د خیلوٹایونو نہ ممکن دے یہ انشقاق اوز لرزے سرہ۔ اِنْ اَمْسِكْهُمَا دا جواب قسم دے چہ معنی د لازم دہ او جواب شرط چہ اِنْ دے ہفہ محذوف دے۔ اِنَّہُ كَانَ حَلِيمًا یعنی د مخلوق دگنا ہونو دوج تہ نزد دے دہ چہ اسمانوتہ اوز مکہ زائلہ شی لیکن اللہ تعالیٰ حلیم دے د مخلوق تہ (چہ مستحق د عذاب دی) عذاب روسو کوئی۔

۱۱۔ دازبرد دے پہ انکار د رسالت او پہ ماتولو د قسم سرہ ہرکہ چہ مشرکین عرب تہ معلومہ شوہ چہ یہودیانو او نصاریٰ د خیلو رسولا تہ انکار کپے دے نو دوی قسم او کرو چہ کہ چرے مونو تہ رسول راغ رپائے پہ بل مخ

اَسْتَكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرُ السَّيِّئِ

د دج د لوی کولوتہ پہ زمکہ کیں را کوی دوی تاکارہ چلو تہ

وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِأَهْلِهِ

او نہ را کوی تاکارہ چل ول مکر حقار د حق

فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِينَ

نو انتظار نہ کوی دوی مکر د طریقہ د مخکینو خلق

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا

نو اوبہ نہ موے نہ طریقہ د اللہ تعالیٰ لہ بدیل

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلًا

او مچوے او بہ نہ موے نہ طریقہ د اللہ تعالیٰ لہ او بدیل

نوموت بہ دھغہ پورہ تابعداری کوؤ۔ اوربط دمخکین ایت سرہ دادے چہ
یہودیانو تہ رسولانو دزمکے او اسمانو د اہساک رتینگولو) پہ بارہ کیں کوم
خبرور کرے وؤ نو دوی بدل کرے وؤ لکہ چہ تفسیر قرطبی کیں دتیر شوی
ایت پہ تفسیر کیں د ابن مسعود او ابن عباس رضی اللہ عنہم نہ نقل کرے
دی چہ ہغوی د کعب الاخبار نہ واوریدال چہ اسمانو د دیومک (قرشتہ) پہ
اوکھ بانداے کرجی نو ہغوی پرے رداو کرو۔ اِلْحَادِی الرَّمِیْدَا اَصَافَتْ دپارہ د
استغراق دے یعنی دھریوامت د امتونو مخکونہ چہ یہود او نصاریٰ دی۔
نُفُورًا اشارہ دہ تشبیہ تہ داویدانو سرہ لکہ چہ یواوین د مالک نہ او تختی
او ہغہ ئے رابی نو ددہ تختیدال نورہم زیاتیری۔

۳۵۔ اَسْتَكْبَارًا بدل دے د نفور نہ او علت دے دپارہ د نفرت کولویا مفعول
مطلق دے دپارہ د فعل مخذوق یعنی یستکبرون استکبار۔ یا یہ معنی د اسم
فاعل دے او حال دے یعنی مستکبرین۔ فی الْاَرْضِ پہ دے کیں اشارہ چہ
پہ کوز مکان کیں چہ زمکہ دہ لوی کول ضدین جمع کول دی۔ وَمَكْرُ السَّيِّئِ
پہ دے کیں ہم ہغہ درے احتمالو تہ دی کوم چہ پہ استکبار کیں و و او دا
اضافت د موصوف دے صفت تہ یعنی مکرناکارہ۔ مراد د دے تہ مؤمنانو او
نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ دھوکے کول او دھغوی د شکلفور کولویا

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ

ایا ددی نہ گریخ بہ ملک کنیں چہ اگوری چہ غہ رنگ

كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا

شو آخری انجام د حقہ کسانو چہ د دوی نہ مغبن دو ادود مغوی

أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ

ہیر سخت د دوی نہ یہ قوت کنیں او نہ دے اللہ تعالیٰ چہ بے دسہ کری حقہ

مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمُوتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ

میخ چیز بہ اسمانو کنیں او نہ یہ زمکہ کنیں

إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿۲۲﴾

یقیناً اللہ تعالیٰ پوہہ دے قدرت والا دے

قتل کولو د پاره چلوتہ جورول یا ہتوی تہ خیرے کول دی۔ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ یعنی د ہغے چلونو او دھوکو اثر بہ واپس یہ دوی باندے پریوخی او بد دعائی بہ واپس یہ دوی باندے راجی تفسیر قرطبی کنیں ویلے دی چہ کعب الاخبار یوحیٰ ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ اویل چہ یہ تورات کنیں لیکل دی چہ من حفرة راحیه حفرة وقع فیہا ریحوک چہ رورتہ کندہ اوکتی نو دے بہ پکنیں پریوخی) نو ابن عباس رضی اللہ عنہما ورتہ اویل چہ داسے یہ قرآن کریم کنیں ہم شتہ او داجملہ یے اولوستلہ۔ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا دَاخِلًا فِيهَا فَتُفَوِّقُ دَنِيَّو دے۔ تَبْدِيلًا اَوْ تَحْوِيلًا کنیں فرق دے یہ خو جو ہوسرہ اولہ وجہ دادہ چہ تبدیل دادے چہ عذاب لرے کری او نعمت او عافیت راوی او تحویل دادے چہ عذاب کنیں تخفیف راوی، دویم فرق دادے چہ خوگ طاقت نہ لری چہ عذاب د اللہ تعالیٰ بدل کری او دارنگ طاقت نہ لری چہ عذاب د خان نہ واروی بل چاتہ او دریم فرق تبدیل یہ اجل د عذاب کنیں او تحویل یہ صفت د عذاب کنیں۔

۲۲۔ دا ہم تخویف دنیوی دے ہر گلہ چہ ستہ الاولین یے ذکر کرو نو پہ دے ایت کنیں د ہغے نہ د عبرت حاصلو طریقہ ذکر کوی چہ ہغہ سیل کول او نظر کول دی او تنبیہ و رکوی چہ د اللہ تعالیٰ سرہ (پاتے پہ بل مخ)

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا

اگر چہ چاہے اللہ تعالیٰ خلق کو یہ وجہ دے کہ وہ کار و کھال سے دوی کرے دی

مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ

نہ بہنے دے پڑی ہوئے یہ شا د زمکہ باندے هیچ زندہ سر لیکن

يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ

دوستو کوئی دوی لڑے تر نیپے مقرر پورے نو کلا چہ راشی نیپے دوی

فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿۳۵﴾

پس یقیناً اللہ تعالیٰ دے بنا کا تو خیلو لڑے لیدونکے

۵۰۰

یہ هیچ طریقہ مقابلہ نشی کیدے۔ لیو جزہ دے نہ ٹکن خبر دگان پتا دے یعنی
ماکان اللہ ضعیفا لیعجزہ او من شیء کب من دپارہ د استغراق او تاکید دتی دے۔
۳۵۔ داهم داخل دپہ تخویف دنیوی کب او هرکله چہ منکر بنو عذاب پہ تا دے سرہ
طلب کو نو پدایت کب دھے جواب د الناس دے نہ مراد گناہ کار انسانان دی کہ مؤمنان وی
او کہ مشرکان وی ماکسبو یعنی پتو لو گناہونو دوی چہ یوهم ورتہ نہ معاق کوئی۔ او پتول
دے وجہ نہ مراد دی چہ پہ بعض گناہونو سرہ پہ دنیا کب بعض عذابونہ راجی لکے۔ پہ سورہ
روم کے کب تبر شویدی۔ مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا، انسانان چہ دزمکے پہ کوم طرق باندے
سکونت کوئی نو دے مثال دمر کوئے (سورے) دے چہ دھے پہ شا باند سوری کبری
نودے تہی دے وجہ نہ ظہر اوئل۔ او دارنگ دتہ وجہ الارض هم ویلے کبری ددوج
نہ چہ پہ بدن کب بکلا وی نو دے استو گنے حصہ دزمکے د او پتہ بکارا دہ۔ من دالبکہ
سوال او کرے شی چہ گناہونہ انسانان کو کرے دی نواتر دھے پہ دواور زندہ سرو) باندے ولے
پریوئی؟ اول جواب دادے چہ دگناہونو عذاب پہ وجہ سرہ بارانوتہ کم شی یا بندشی او
بوقی کم شی او اوچ شی نو ددو غہ زندہ سر د لوگے او نتا دوج نہ مہرشی او دلیل دادے
چہ یوسری ویلے ووجہ یو ظالم پہ خیل ظلم صراحت نہ نقصان وریو نو دمو او تبلیغ نہ ضرورت نیشته
نواپوهر پورہ رضی اللہ عنہ ورتہ اوئل دروغ د اوئل قسم پہ اللہ تعالیٰ چہ زاترے رمغ پہ خیلو
چلو کب دظالمانو دظلم پہ وجہ سرہ خوارے او تپشی نومرشی۔ دیم جواب دادے چہ دواپ انسانانو
دپارہ لوئے نعمت دے نو د انسانانو دظلم پہ وجہ سر د نعمت بہ دوی نہ داغستشی۔ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ
دے جزا عذوق دے یعنی چہ نیپے راشی تو تول یہ مہرہ شی بیاد هرچاپہ مناسب جزا وریو کو باند اللہ تعالیٰ
تفسیر د سورہ فاطر پہ فضل داللہ تعالیٰ سرہ ختم شو۔

سُورَةُ يَس ۳۴ مَكِّيَّةٌ ۲۱
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اِيَّاَهَا ۸۳ وَكُوْنَا فِيهَا ۵

يَس ۱ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۲ اِنَّكَ

اللہ تعالیٰ کے مراد، تدبیر سے پہلے پڑھ دے۔ قسم دے کہ یہ قرآن حکمتوں والا باند ہے چہ یَقِیْنًا تہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة یس ۳۴ :- دے سورت نور تو موتہ دادی۔ سورة قلب القرآن ، سورة المعہ ، سورة المدافعة ، سورة القاضیة ، سورة العزیزة او سورة العظیمة ربط دے سورة دے محکمن سرہ پہ دیرو وجوہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ محکمن سورة کس رد دے شفاعت شرکیہ دپارہ عقلی دلیلو تہ وو نو پہ دے سورت کس دلیل نقلی ذکر کوی ، دویمہ وجہ دادہ چہ دھغہ سورت پہ اخر کس تخویف دنیوی ذکر وو نو پہ دے سورت کس دے تخویف دنیوی پوتوتہ ذکر کوی۔ دریمہ وجہ دادہ چہ پہ محکمن سورت کس مسئلہ ثابت شوہ پہ دلیلو تو سرہ نو پہ دے سورت کس تسبیح ور کوی پہ دعوت باندے او دھغہ طریقہ ہم ذکر کوی۔
دعوی دے سورت - اثبات دے صداقت رسول دے عموماً او پہ رد دے شفاعت شرکیہ کس خصوصاً دا دعویٰ پہ ایت س کس دہ او مقصد دے دعویٰ عموماً پہ س او دے دعویٰ خصوصاً پہ ۳۳ ۳۴ ۳۵ کس دے۔

خلاصہ دے سورت - پہ دے کس درے بابوتہ دی اول باب تر س پورے دے پہ دے کس شہادت دے قرآن ذکر کوی پہ دعویٰ باندے او مقصد دے دعویٰ ذکر کرے دے او زجر او تخویف دے پہ خلورو آیا تو کس بیا بشارت او دلیل عقلی مختصر دپارہ اثبات دے توحید او قیامت ذکر کوی۔ بیا دلیل نقلی دے۔

تفسیر

۱۔ یَس دادے مقطعاتوتہ دے لویہ فائدہ پہ دے کس تنبیہ دہ پہ اعجاز دے قرآن کریم باندے او بعضوتہ نقل دی چہ اپہ معنی دیا سید البشر دے لیکن دا چہ مشہورہ دہ چہ دانوم دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے نودا پہ صحیح روایت سرہ ثابت تہ دہ کوم روایت چہ قرطبی او مادردی راوی دے یے سترہ اوضعیق دے۔
س وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ او دپانہ دے قسم دے او قرآن کلام اللہ دے پاتے پیل تہ

لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۳﴾ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۴﴾

ضرورت دے رسول تو تہ ہے یہ لڑے نیچے باندے

تَنْزِيلِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۵﴾ لَتَنْذَارُ

نزل کے دے پتا ہوا ہے نزل اور ذات چہ رحم کو نیک دے . دے دپارہ چہ دیدہ و رکے

مخلوق نہ دے بلکہ صفت دے اللہ تعالیٰ دے نو دا قسم یہ مخلوق باندے تہ دے . کہ خاک سوال او کری چہ دے قسم مقصد او داوی چہ کہ چرے رے دروغ ن ہم تو قسم بہ مالہ پکرے او سزا را کری او دا دے اللہ تعالیٰ دے شان سرہ تہ خائری جواب دادے چہ صفتو تہ او کارو تہ دے اللہ تعالیٰ یہ مخلوق باندے تہ قیاس کیوی قسم دے اللہ تعالیٰ دے تاکید او شہادت دپارہ وی یہ دعویٰ باندے یہ طریقہ دے دلیل سرہ . او دارنگ خطیب شریقی یہ تفسیر سراج المتیر کن ویلے دی چہ دا جرد حلقہ تہ دے بلکہ دلیل دے یہ شکی دے قسم کنس حکمہ چہ قران معجزہ او دلیل دے دے رسالت دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم . کہ خاک سوال او کری چہ دلیل دے یہ صورت دے قسم کن دے حکمت دپارہ ذکر کو خالص دلیل دے ولے تہ را وروہ جواب دادے چہ یہ دے کن دیر حکمتو تہ دی اول حکمت دادے چہ قسم کو دے لوئے ذات دے طرفہ دلیل وی چہ مقام علیہ امر عظیم دے نو خطاب ورتہ یہ شوق سرہ خاک بدی ، دویم حکمت دادے چہ دے عربو ہم عقیدہ وہ چہ یہ دروغہ باندے قسم کو سبب تباہ دے او نبی صلی اللہ علیہ وسلم یہ دیر و حال تو کنس قسمو تہ کرے دی او ہیج مصیبت ورتہ تہ دے رسیدے تو معلومہ شوہ چہ دے صادق دے . دیر حکمت دادے چہ دے دلیلو تہ یہ تیر شوہ سورسے کنس دیر بیان شول او دے باوجود دوی سخت انکار او کرو چہ حقہ دے سورۃ فاطر یہ آیت کنس ذکر دے نو دے وجہ تہ رجوع او کرے شوہ قسم تہ یعنی دلیلو تہ دوی تہ قائمہ و رکوی تو قسم کو ضروری شوہ .

۳:۔ دا جواب قسم او دعویٰ دے سورسے دے دے وجہ تہ یہ ان او یہ لام تاکید باندے مشملہ دہ .

۴:۔ دا ذکر دے صفت دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او دے جواب قسم دے یعنی رسول دے وصف دے رسالت تہ بیان دے مسلک دے رسول دے او دا دلیل دے چہ طریقہ او ست دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم صراط مستقیم دہ .

۵:۔ دا دیر جواب قسم دے او فعل حذف دے یعنی نزل تنزیل یعنی دے قران

قَوْمًا مَّا أَنْذَرَا بَآءَهُمْ فَهُمْ غَفِلُونَ ⑤

مذہ قوم تہ چہ دیرہ نہ وہ ورکے شوعے مشرانو ددوی تہ نو دوی بے پرداہ دی ۔

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ

یقیناً پورہ شوعے دے حجت پہ دیرو ددوی باندے نو دوی

لَا يُؤْمِنُونَ ⑥ إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ

ایمانی نہ راوی - یقیناً اچور موتی ددوی پہ ستونو کیں

أَغْلَالٌ فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ⑦

طوقونہ نو غفہ پہ تر رستو پورے وی نوسردنہ ددوی بہ چورہ کپے شوعے وی

حکمتونہ شہادت کوی چہ داد اللہ تعالیٰ (چہ عزیز اور حیم دے) کتاب دے تودے پورے مرسل او طریقہ د مرسل او مرسل ذکر شول۔

۱۔ پہ دے کیں ذکر د مقصد رسالت او د مرسل الیہم دے او پہ دے کیں اشارہ دہ چہ د آخری نبی پہ داسے وخت کیں رالیکل شوعے دے چہ اہل دنیا ددے رسالت تہ رد وچ د غفلت تہ محتاج وو او داہم ددے پیغمبر عظمت شان دے او داسے پہ سورۃ سبا ۱۸ او سورۃ سجده ۱۷ کیں تیر شویدی۔

۲۔ ہر کج چہ مقصد رسالت ذکر شو چہ انذار دے نو سوال راغ چہ دا نول خلق ولے ایمان تہ را وری نو پہ دے ایت کیں دھے جواب کوی پہ ذکر د مانع سرہ۔ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ مراد ددے تہ فیصلہ د عذاب دہ چہ ہفہ پہ سورۃ ہود ۱۱ او سورۃ ص ۸۴ کیں دہ۔ اوقیصلہ د تقدیر دہ یا مراد تربیتہ حجت پورہ کول دی پہ رالیلو د تیر سرہ۔

۳۔ پہ دے ایت کیں درے توجیہات دی اول توجیہ عامو مقسریو واقعہ د ابوجہل او د نور و کافرانو لیکل دہ چہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د وھلو او د مانع او دعوت نہ متع کولو کوشش یے کولو نولہ سونہ یے دستونو سرہ او مختل۔ نوربط دادے چہ دایوقم حجت چہ پہ دوی باندے قائم شو پہ طریقہ د معجزے سرہ نو دا تفسیر د حق القول دے۔ دویمہ توجیہ دادہ چہ دایہ پہ قیامت کیں ددے کافرانو حال د عذاب وی نو دا تخویف اخروی شو، دریمہ توجیہ دادہ چہ داتمیل دے د مانع ددوی د ایمان راو رلو تہ او دویم جواب او وجہ ددوی د ایمان راو رلو یعنی اغلال پہ ستونو کیں کنایہ دہ (پاتے پہ بن من)

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا ۖ وَأَوْ مِنْ

او جو رو بہ موت دے دوی مخے تہ دیوال او دے

خَلْفَهُمْ سَدًّا ۖ فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا

دوی نہ رستو تہ دیوال تو راگیرا یہ کہو دوی لڑہ تو دوی بہ

يُبْصِرُونَ ۙ ۝ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنْذِرْتَهُمْ

مخے تہ دیتی . او برابر دے دے دوی باندے دیہہ و زکول ستا دوی لڑ

دے تقلید دے مشرانو گمراہانو نہ بغیر دے دلیل نہ لکھ چہ پلن طوق دیو انسان سپی تہ پروت وی تو سریئے اوچت وی اولارے تہ کتلے نشی نو تکرے وھی اوکلہ یہ کندہ کیں غورزیگی نو دارنگ دوی دے مشرانو دے تقلید شرکی یہ وجہ سرہ دے ہدایت تہ محرومہ دی . فہی اِلٰی الْاَذْقَانِ ضمیر راجع دے اغلال تہ یعنی اغلال دومرہ پلن دی چہ دے زو پورے قول ستا یئے بتا کرے دے یا ضمیر راجع دے لا سو تو تہ چہ دلالت معلوم پری یعنی لا سو تہ یئے دے ستو تو سرہ یہ اغلالو کیں بتا دی .

۹۔ یہ دے ایت کیں ہم حقہ درے توجیہات دی اولہ توجیہ دادہ چہ کافرانو دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے ویشتلو ارادہ او کرہ نواللہ تعالیٰ یہ دیوالونو کیں راگیر کرل نو دا معجزاتہ ہجت پرے قائم شولیکن بیا ہم ایمان تہ راوری . دومرہ توجیہ دادہ چہ دامشیل دے او ذکر دے دریم مانع دے دے ہدایت تہ یعنی لکھ چہ دیو انسان مخے اورستو تہ دیوال وی تو مخکس اورستو تہ تہی تلے اوسترگے یئے ہم بتا دے وی . دارنگ دے دوی دے قیامت بارہ کیں دیوال دے شہاتو دے او دے دنیا یہ بارہ کیں دیوال دے شہواتو دے نو دے حق تہ راتدہ دی او دے ہدایت تہ محروم دی .

کہ خوک سوال او کپی چہ مخے اوشاتہ یئے دیوال ذکر کرو نو خی طرف اوکس طرف تہ یئے وے ذکر نہ کرو ؟

نو جواب دادے چہ کلہ خی طرف یا کس طرف تہ مخے کپی نو بیا ہم یو طرف تہ تہ شو اویل طرف شاتہ شو نو بین ایدیہم او خلقہم دے تہ ہم شامل دے .

أَمْ لَمْ تَنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝۱۰ إِنَّمَا

او دیرہ نہ درکول دوی لہو ایمان نہ راہی - یقیناً

تَنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ

دیرہ درکولے تہ رفتیہ ناکہ) حقہ چرتہ چہ تابعداری کوی دخیست او دیرہ کوی درحمان تہ

بِالْغَيْبِ قَبِيْرُهُ بِسَخْفَةٍ ۖ وَاجْرٌ كَرِيْمٌ ۝۱۱

بحال دتہ لیو کیں تو زیورے و رکبہ دتہ لہو پہ بخنہ او ثواب عزت متہ

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا

یقیناً موتو بہ ژوندای کوی مری او لیکو موتو حقہ علونہ چہ دوی فکین لیو لے ری

وَأَنذَرُهمْ ۚ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ

او دوستو کارونہ ددوی او هر خیز راخیز کرے دے موتو

فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ۝۱۲ وَاصْرُبْ لَهُم مَّثَلًا

پہ کتاب بشکارہ کیں - او بیان کرے دوی تہ عبرت ناکہ واقعہ

مثلاً: داخلوم مانع او جواب دے چہ دوی تہ دعداد او دضد دوجے تہ انذار و رکول او عدم انذار برابری دی۔

مثلاً: هرکله چہ معلومہ شتوہ چہ ضدیان عنادیا تو تہ انذار فائده تہ و رکوی تو سوال راغی چہ دانتار و رکولو ختہ فائده ده؟ حاصل دجواب دادے چہ اثبات والوتہ فائده و رکوی او د هغوی دوه صفتونہ یے ذکر کریدی یو اتباع دقران او دویم خشیت درحمن. خشیت یے روستو ذکر کرو تو اشاره ده چہ هغه خشیت مراد دے کوم چہ دقران تہ حاصلیدی او دوه جزا کمانے ذکر کریدی. کریم د دنیا پہ اجرت کیں ذلت محسوس کییدی او د آخرت اجر کیں گرامت او عزت دے۔

مثلاً: یہ دے کیں وخت داجر ذکر کوی چہ هغه حیات بعد الموت دے او دادلیل عقلی دے دپارہ دتوحید: إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ معنی ظاہری مراد ده دپارہ کتابت دقیامت او دضحاک او حسن تہ نقل دے چہ پہ دے سرہ ایمان بعد الکفر مراد دے. وَنَكْتُبُ داکتابت داحیاء بعد الموت تہ فکین دے لیکن هرکله چہ مقصد داحیاء بعد الموت حساب دعملونو دے ددے (پاتے پہ بل متہ)

أَصْحَابُ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۲﴾

دے یو نبار دلو کلا چہ راغلہ هغ تہ رسولہن

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا

کلا چہ اولیہل مونو هغوی تہ دوہ کسان نو هغوی ورتہ دروغزن ویل

دے نہ مقصدیے پہ احیاء سے ذکر کرو۔ دے کتابت تہ مراد کتابت ذکر اُما کتابت دے چہ هغوی اعمال پہ خیلو صحیفو کیں لیکي۔ یا کتابت تہ مراد تقدیر کیں لیکل دی او مضارع پہ معنی دَماضی دہ۔ ماقدموا پہ اول معنی سرہ مراد دے تہ هغہ عملوتہ دی چہ انسان کرے وی نو آخرت تہ یے رواندے لیکن دی او پہ دویمہ معنی سرہ ماقدموا و آخر او مراد دے یعنی بول اعمال مراد دی۔

وَأَنذَرَهُمْ مراد دے تہ قدموتہ اغسل دی مسجد تہ دَ عیادت دَ پارہ یا ہر هغہ قدموتہ چہ کار خیر دَ پارہ یے انسان اخلی۔ یا مراد دے تہ هغہ نیک یا بد عملوتہ دی چہ انسان یے دَ روستو خلقو دَ پارہ پریہ دی او روستو خلق پہ هغے باندے عمل کوئی تضرع قبی دَ هغے دا مثالوتہ ویل دی، علم چہ دَ هغے تدریس یے کرے وی یا یے کتاب تصنیف کرے وی یا یے وقف کرے وی یا مسجد، مسافر خانہ، پُل وغیرہ یے جو کرے وی دا نیک عملوتہ دی او دَ بد و عملوتہ مثالوتہ دادی تہ کسوتہ چہ بعض ظالما نو بادشاہانو پہ مسلمانانو مقرر کرے وی اولارے چہ پہ هغے کین مسلمانوتہ نقصان و کرے وی یا هغہ غزل خوانے او دَ لوبو کاروتہ چہ پہ هغے سرہ دَ اللہ تعالیٰ دَ لارے تہ خلق منع کیہی۔ او دارنگ ہرہ طریقہ خائستہ یعنی سنت جاری کول یا ناکارہ طریقہ لکھ بدعات ایجاد کول او جاری کول۔ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ پہ دویمہ معنی انکتب سرہ دا تقیم بعد التخصیص دے پہ بارہ دَ تقدیر کیں او پہ اولہ معنی دَ نکتب سرہ دا ذکر دَ لیکو دَ تقدیر دَ ہر شے دے او بیاروستو لیکل دَ ملائکو دی دے وچ یے أَحْصَيْنَاهُ فعل ماضی راوہرہ او نکتب فعل مضارع حکہ چہ کتابت دَ

ملائکو دَ تقدیر تہ روستو دے اِمَامِ ہر هغہ خیر تہ ویل کیہی چہ پہ هغے پس اقتدا کیہی دے وچ نہ یے تورات تہ ہم امام ویل دے سورۃ ہود سکا کین او ہر کلاچہ روستو بول کاروتہ دَ تقدیر (دلو محفوظ) تابع دی نو دے وچ تہ هغے تہ

۱۳۔ دا متعلق دے پہ لتندر پورے۔ دا مثال دَ انداز (تخویف دینیوی) دے او دلیل نقلی دے پہ توحید باندے او دارنگ پہ دے کین پہ انداز کولو باندے تہ شہیح دہ سرہ دَ ذکر دَ طریقہ دَ انداز دعوت تہ۔ الْمُرْسَلُونَ دا اجمال دے دے وچ نہ جمع یے ذکر کرے۔

فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَهُكُمُ

نو ملک کہہ موثر پہ دریم سرہ نو دوی اوئل یقیناً موثر تاسو تہ

مُرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ

رالیولے شوئے یو۔ دوی اوئل تہ بے تاسو مگر بتدکان بے

مِثْلَنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ

زموثر پشان او تہ دے نازل کہے رحمان ہیچ شیخ

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾ قَالُوا رَبَّنَا

تہ بے تاسو مگر دروغ وائے دوی اوئل رب زموثر

يَعْلَمُ إِنَّا إِلَهُكُمُ لَمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾ وَمَا

پوہہ دے چہ یقیناً موثر تاسو تہ خافا رالیولے شوئے یو۔ او تیشہ

۱۴۔ دا دَ اِذْ مَحْكَبَتِي نہ بدل دے او تفصیل بعد الاجمال دے تیرو شوؤ زمانو
کین یو یو کلی تہ بہ اکثر دیر رسولان پہ یو گائے رالیولے کیدل۔ او پہ دے کین
تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ چہ ستانہ محکب ہم د رسولوت تکذیب
کرے شوئے دے۔

۱۵۔ دا تفصیل د تکذیب دے پہ درے طریقو سرہ۔ د دے تہ معلومہ شوہ
چہ د بشریت د رسول نہ انکار کول د مشرکانو زہرہ جاہلانہ عقیدہ دہ۔
وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ مراد دا چہ پہ شراب اندے رحمان ذات وحی چرے تہ دہ
رالیولے یا د شئی تہ مراد وحی د توحید دہ۔ تَكْذِبُونَ یعنی پہ مسئلہ د توحید او پہ
دعوی د رسالت کین تاسو دروغ زن بے۔

۱۶۔ رَبَّنَا يَعْلَمُ دا جملہ د قسم پہ گائے باندے قائم دہ د دے وج نہ دَ يَعْلَمُ
مفعول بے نہ دے ذکر کرے او جواب بے مؤکد کرے دے پہ لام سرہ۔
او د دے لام دَ وج نہ دَ يَعْلَمُ تہ روستوان پہ زیر سرہ راورے دے۔

عَلَيْكُمْ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ۱۷ قَالُوا إِنَّا

چہ مونہ بانڈے مگر رسول ہنکارہ دی - دوی اویل یقیناً

تَطِيرُ نَابَكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا

مونہ سپرہ جڑے شو ستاسو دوجہ نہ کہ چوے مع نہ شوے

لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ

نہ سنگسار نہ کپو تاسو او خاٹھا دیہہ رسیری تاسو نہ زمونہ دظرف نہ عذاب

الِيمُ ۱۸ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ ط

درد ناک - دوی اویل سپرہ والے ستاسو دوجہ نہ دے

إِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِقُونَ ۱۹

ایا چہ تاسو نہ نصیحت درکیری تو ایگر کوئے بلکہ تاسو قوم یے دحد نہ تیریدونگی -

۱۷۔ یعنی ہرکہ چہ مونہ رسولان یونہ رسول ذمہ واری صرق تبلیغ دے کہ تاسو منل کوئے یا نہ کوئے۔

۱۸۔ داد ہغوی دتکنیب بلہ طریقہ دہ یعنی دوی ویل چہ ستاسو تبلیغ باطل دے حکم چہ ددے دوجہ نہ یہ مونہ بانڈے بد حالی راغلہ بیمارے قحط مالی گرائی دترخوتو وغیرہ۔ اوداسے نسبت یے موسیٰ علیہ السلام تہ ہم کہے دے لکہ سورۃ اعراف ۱۷۷ کیں۔ لَنَرْجُمَنَّكُمْ نہ یہ کانہ ویشتل یا کھٹل اوزورہ کول مراد دی۔ عَذَابُ الْيَمِّ نہ قتل کول، انداموتہ پریکول یا سخت وھل مراد دی۔

۱۹۔ طَائِرُ د انسان مقرر برخہ تہ ویلے کیبری چہ داللہ تعالیٰ دطرف تہ رائج مراد تربیتہ بد حالی دہ مَعَكُمْ تاسو پورے لازم دہ ستاسو دناکارے عملونو دوجہ تہ اوہرکہ چہ دا بد حالی پہ حکم داللہ تعالیٰ سرہ رائج اودھوہ دطرف تہ مقرر وی ددے دوجہ تہ سورۃ اعراف ۱۷۷ کیں عنداللہ فرمایے دے اوہرکہ چہ سورۃ اعراف کیں فرعونیاو بانڈے رد دے اوہغوی ددیرطقیان دوجہ دعدا یونہ نسبت اللہ تعالیٰ تہ تہ متلونو دھغوی پہ جواب کیں عنداللہ اوویلے شو اوپہ دایاتونو کیں دے قوم دخیلو عملونو سزا نہ متلہ پہ دے دوجہ سرہ دلتہ معکم اوویلے شو۔ اِنْ ذُكِّرْتُمْ ددے جزاء تہ دہ یعنی تاسو پہ تذکیر سورہ تطہیر کوئے یعنی پہ نصیحت کیں سپرہ والے کپنہ تے۔

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى

اد راجع دے لئے طوق دے خار نہ یو نارینہ منہاے و ہلے

قَالَ يَقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۝۲۰ اتَّبِعُوا

اول ہے اے قومہ تم تابعداری کوئے دے پیغمبرانو تابعداری دھتہ چا

مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مِهْتَدُونَ ۝۲۱

چہ نہ غواری ستاسو نہ ہیج بدالہ او ہم دوی ہدایت والا دی۔

بَلْ أَنْتُمْ بِهِ كَيْسٌ تَصْرِیح دے چہ سبب دے بدحالے ستاسو اسراف یعنی شرک او کفر او دین نہ خلق منع کول دی۔

قَائِدًا : دے ایاتو نہ معلومہ شوہ چہ تطیر یعنی بدحالی بیمارے وغیرہ
یہ ہر انسان دھقہ دے عمل دے وجہ نہ راجی دھقہ نسبت مکان یا زمانے تہ یا
بل سری تہ کول جائز نہ دی دے وجہ تہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فرمائیے دی لا طیرۃ فی الاسلام یعنی اسلامی اصول دادی چہ دے خیل
بدحالے سبب بہ دے بل چا عمل یا صفت تہ گر کوئے بلکہ خیل عمل بہ دھقہ
سبب گنہے۔

۲۰ : دارنگ پہ سورۃ قصص ۲۱ کیں تیر شوییدی ہفہ سورت کیں راجل فکین
ذکر کرے دے او دلته راجل روستو ذکر دے وجہ دا معلومیہ
چہ پہ ہفہ سورت کیں حفاظت دے نبی دے دقتل نہ او پہ دے سورت کیں حفاظت
دے انبیاء دے دتکذیب نہ او اول کار دیرا ہم دے پہ نسبت دے دوم سرۃ او حفاظت
دے رجولیت (سریتوب) پہ وصف سرۃ دے یعنی ہفہ انسان تردے چہ دے انبیاء
حفاظت او ملگرتیا کوی۔ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ پہ امتی باندے لازم وی چہ دے
نبی تابعدارے تہ خلق را او غواری۔

۲۱ : دا ذکر دے دو علتو دے دپارہ دے لزوم دے اتباع دے رسولانو اول
دے غرض طبع تہ کول دے انسانانو تہ او دا دلیل دے اخلاص دے او داے انسان
حق ہم نہ پیتوی دوم اعتداء یعنی پہ دلیل دے وحی پسے تلل او دے وحی موافق عمل
کول او دا دلیل دے حقایق دے۔

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ

لو گئے دلیل دے (ما چہ بتائی نہ خاص کویم دھتہ ذات چہ نہ ہے ذ اول سر نہ پیدا کرے یہ اخص مذتہ

تَرْجِعُون ۷۷ ءَاتَخَذُ مِنْ دُونِ الْهَةِ

یہ او گھولے تھے ایسا او نیم زہ یسا ذ اللہ تعالیٰ نہ نور معبودان

إِنْ يَرُدِّنَ الرَّحْمَنُ بَصِيرًا لَا تَغْنِ عَنِّي

کہ چوے او غوری مالوہ رحمت ذات کہ ضرر نو نہ شی لڑے کوئے زمانہ

شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُون ۷۸ إِنْ

سفارش ددی هیچ ضرر او نہ دوی مالوہ خلاصے شی یقیناً نہ بہ

۳۲۔ یہ دے کہیں دعوت دے توحید تہ پہ احسن طریقے سرہ دے دے وجہ نہ
چہ د خیرے سر دیکھن فرق نہ شور و کوی د پارہ دے چہ مخاطب بد او نگری او د
خبرے افسر مخاطب تہ اروی۔ او دا جواب د سوال دے یعنی قوم ورتہ پہ
زور نہ اویل چہ تہ ہم دوی سرہ ملکرے یے نو ہفہ جواب او کرو چہ ہاں د
دوی منکر تیا پر بخود لو د پارہ زما تہ عذر او دلیل نیستہ۔ او فطرتی کہیں دلیل د
توحید فی العبادہ دے وَإِلَيْهِ تَرْجِعُونَ کہیں عقیدہ د بعثت یس الموت دہ۔ یہ مالی
کہیں عدم د مانع ذکر دے او فطرتی کہیں مقتضی او سبب ذکر دے او عدم
د مانع نمکین پکار دے د وجود د سبب نہ او د دے دواو پہ جمع کیدا لو سرہ
حکم واجب کیہی۔

۳۳۔ جن کہیں ایت کہیں اثبات د توحید او و او پہ دے ایت کہیں رد د شرک دے او جواب
دے د دویم سوال د شرک او چہ د اللہ تعالیٰ د معبودیت سرہ د نور و شرکت ہم چاہیز
دے حاصل جواب دادے د اللہ تعالیٰ تہ سوا پہ بل چاہیں وصف د معبودیت تھی
کیدے او ہفہ دود خیزو تہ دی اول دا چہ د اللہ تعالیٰ ارادے لڑہ پہ سفارش
کولو سرہ او گر خوی او دے قسم تہ شفاعت قہریہ ویلے کیہی چہ عقیدہ اوساق
چہ خوک د اللہ تعالیٰ پہ نیز داسے خوریز او عزت مند وی چہ د اللہ تعالیٰ ارادے لڑہ
بدلہ کری یا داسے دوست او محبوب مطلق وی چہ اللہ تعالیٰ دھتہ د سفارش
متلو نہ جھوڑ تھی او چیلہ ارادے لڑہ پر نیکی دایو ہم تھی کیدے دویم خیز
دادے چہ پہ خیل طاقت او زور سرہ د اللہ تعالیٰ ارادہ بدلہ کری او یو انسان
لڑہ د اللہ تعالیٰ د ارادے پہ خلاف د تہ مصیبت تہ بچاؤ ور کری۔

إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ رِنِیْ اَمَنْتُ بِرَبِّکُمْ

دے دخت کیں خاٹا پہ کمرائی شکار کیں ۔ یقیناً ما ایمان را دے دے ساسو پہ رب باندے

وَأَسْمَعُونَ ۝ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

نو واڈرے زما خبرے ۔ اویلے شو ریس دمرگ دھتہ نہ روح نہ داخل شہ جنت نہ

قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ۝

اویل ہفتہ جائے افسوس دے چہ قوم زما پوہہ لے ۔

۲۴۔ داد دریم سوال جواب دے ہغوی اویل چہ پہ دے عقیبے لرلو سرہ
ہج نقصان نہ رائجی جواب یے ورکرو چہ دانکارہ کمرائی دہ ۔

۲۵۔ داد خلوم سوال جواب دے چہ تہ زمونہ مخالفت کیں (رد دشرک کیں)
ولے دومرہ کلک یے جواب یے اوکرو چہ داد مؤمن دایمان تقاضا دہ چہ پہ
شرک باندے صریح رد کوی۔ فَاسْمَعُونَ مراد ددے تہ فکر کول او دقہ
نصیحت قبول دی اویل داتنبیہ دہ قوم تہ چہ بیا او تہ وایے چہ تامونہ تہ
حق نہ وو بیان کرے۔

۲۶۔ اکثر مفسرینو لیکل دی چہ مشرکان پہ دے سری باندے راجع شول
توپوتہ یے ورباندے اوہل دھتہ کولے یے بھر را اویتے۔ پہ کانرو باندے
اویستلو۔ کوہی تہ یے او غورخولو ردے خلقت تہ اصحاب الرس ویے کیبری
اوپہ مرے کیں یے ورلہ سورے اوکرو او دھتہ نیار پہ چوک کیں یے
اویزان کرو۔ پہ ارغ باندے دوہ نکرے کرو دا مختلف اقوال دی
مطلب یے یودے چہ شہید یے کرو۔ اوہرکلہ چہ صحیح حدیث سرہ
ثابت دی چہ روح د شہید پہ جنت کیں داخلیری ددے وچہ تہ اویلے شو
قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ بدن یے پہ مزکہ مر پروت وو لیکن روح تہ یے خطاب او شو
اوہ قیل تہ مراد عموم دے یعنی دھرطرف تہ د اللہ تعالیٰ او د ملائکو
اوازوتہ وو چہ جنت تہ داخل شہ۔

کَالْیَالِیَّتِ۔ پہ جنت کیں یے د قوم دایمان ارمان اوکرو دا ددہ
نہایت اخلاص وو۔

بِمَا غَفَرْتُ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمَكْرُمِينَ ﴿۷۷﴾

یہ ہفتہ خبر دے باندے چہ بخشنے پرے اوکرے مائے رب زما اوڑھے اوکرے دم کرامت والے نہ

وَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ

او نہ دے رائے پرے مونی یہ قوم دھفہ باندے دوستو دے مرگ

جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿۷۸﴾

ھفتہ ہیچ لیکو دے آسمان نہ او نہ یومونی نازلونگی یہ داتے وخت کیں

۷۷۔ بِمَا غَفَرْتُ لِي مُرَاد دے نہ مسئلہ دے توحید دے چہ سبب دے بخشش دے
او سبب دے کرامتوں دے یعنی افسوس دے چہ قوم زما یہ دے مسئلہ باندے
علم او عقیدہ لرے۔ الْمَكْرُمِينَ معلومہ شوہ چہ لوے کرامت دے توحید پہ وجہ
بات دے شہادت دے او جنت تہ داخل دی او داقول دے دے دَاٰدُ شَہِدَاؤُ
قول یشان دے چہ جنت کیں دے دوی ارواح داخل شول نو دوی اوّل "يَا أَيُّهَا
اَلْاَوَّلٰنَا يَعْلَمُوْنَ مَا صَخَّ اللهُ تَعَالٰی بِتَالِئِكَ لَدَيْزَهْدَ وَا قِ الْجَهَادِ وَلَا يَنْكَلُوا عَنِ الْحَرْبِ"
نو اللہ تعالیٰ او فرمائیل چہ حہ بہ ستاسو خبر اور سوّم نو دے سورة العمران ایت دے
شہد او نازل کرے شو۔ او ایسے قول دے شہد او دے بیرون معونہ دے "يَلْفُوْا اَمْتًا
قَوْمًا اَنَا كَفَيْتُ اَرْبَابًا قَرَفِي عَنَّا وَاَرْضَانَا"

۷۸۔ یہ دے ایت کیں دے ہفتہ قوم ہلاکت پہ سپک والی سرے ذکر کوی یعنی
اللہ تعالیٰ فرمائی چہ دے دوی یہ ہلاکولو کیں نہ لیکرو رالیرو تہ محتاج نہ ووم
دوی دے اللہ تعالیٰ دے قدرت پہ مخکس دے یوورر حیثیت ہم تہ لری۔ مِنْ بَعْدِهِ یہ دے
کیں اشارہ دے سبب دے غضب دے اللہ تعالیٰ تہ چہ ہفتہ قتل کول دے ہفتہ مؤمن ووی یعنی
اللہ تعالیٰ دے یو مؤحد پہ بدل کیں ہول قوم تباہ کرو۔ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ یعنی دا زمونی
عات نہ دے چہ دے یو قوم دے ہلاکولو دے بارے لیکرے رالیرو۔ کہ خوک سوال اوکری
چہ پہ غزوہ بدر، احزاب، حنین کیں یے ملائک رالیرو لے دی او هغوی تہ یے
جنود ویلے دی جواب دادے چہ ہلاکول دے قسمہ دی یو دے ہول قوم پہ یوئل
تباہ کول نو یہ دے ایت کیں مراد دادے دے دے دے بارے اللہ تعالیٰ لیکر نہ رالیرو
دوم قسم ہلاکول دے لہو کسانو دی پہ حالت دے جنگ کیں پہ ہفتہ حالت کیں دے نصرت
پہ حیثیت دے ملائکو لیکرے رالیرو او اللہ تعالیٰ حکمتوں والا دے۔

مَا يَأْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ

چہ نہ راخی دوی تہ میخ رسول مکر دوی ہڈ پورے

يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَذْرُبُوا كُمُ أَهْلَكُنَا

توتے کوی آیا دوی نہ گوری چہ خومرہ ہلاک کرے دی موتی

قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ

د دوی نہ مخکین ک پیرو تہ چہ ہغوی بہ دوی تہ

لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَّسَّاجِمِينَ

واپس (دنیا تہ) نہ راخی او نیستہ ہیخ یو مکر ہول بہ

تصریح دہ چہ ہغہ قریہ رکے (تولہ ہلاکہ شوہ . اوہرچہ حدیث دطیرانی اوڈ زخشری دے نوہغہ حدیث منکر دے د ہغہ پہ ستدکین حسین بن الحسین الا شقر دے اوہغہ شیعی او پریخود لے شوے راوی دے . نو معلومہ شوہ چہ دا واقعہ د موسیٰ علیہ السلام نہ رواندے دیو قوم واقعہ دہ . اوکیدے شی چہ دہغہ قوم د کلی نوم ہم انطاکیہ وو .

۳۰ :- یا حسرة علی العباد دلته سوال دادے چہ حسرة د الله تعالیٰ دشان سرہ مناسب نہ دے حکہ چہ حسرت پشیمانہ کیدل او سترے ولے بتکارہ کول دی پیو غیر مناسب کارکولو باندے نوڈ دے دیر جوابونہ دی اول جواب دا چہ حسرة پہ معنی دویل اوڈ ہلاکت دے دا د ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ یو روایت دے . دویم جواب دا اخبار دے د حسرة د بتدکانونہ پہ خیلو خانونو یا ندے یعنی پداسے وخت کیں بتدکان پہ خیل انکار او تکذیب باندے افسوسونہ کوی .

دریم جواب ، عبادتہ مراد انبیاء علیہم السلام دی کافرانو اویل ہائے افسوس دے چہ مونہ د دے بتدکانو تکذیب ولے کاؤ . خلورم دا قول د ملائکو دے پنجم دا قول دہغہ درے رسولانو دے لیکن د ملائکو او د رسولانو افسوس دہغہ خلقو پہ انکار کولو باندے دے لکہ چہ ورپے جملہ کیں " مَا يَأْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ اِه " ذکر دے حکہ چہ دہغوی پہ عذاب باندے افسوس کول منع دی تکذباتس علی القوم الکافرین سورة مائدہ ۳۱ .

۳۱ :- دے ایت نہ دویم باب دے ترک پورے پہ دے کیں اول زجر دے بیاس عقلی دلیلونہ دی تر سک پورے او یہ دیکیں درے قسمہ زجرونہ دی . ع زجر بالا عراض ع زجر بالا استهزاء ع زجر بالا انکار الحشر . بیا تھویفا غرضی

لَدَيْنَا مَحْضَرُونَ ﴿۳۲﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ

زموونہ ہے تہ حاضر کرے شی۔ او نوے دلیل دے توحید دے دوی دپارہ زمکہ

الْمَيْتَةِ ۖ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا

دچہ دہ چہ تازہ کرو مونہ حقہ او را ادباسو دے حقہ تہ دانے

فِيهِ يَا كُلُّونَ ﴿۳۳﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ

نو بعض دے حقہ تہ دوی خوری۔ او پیدا کری دی مونہ پہ دے کیں باغونہ

مِّنْ زَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا

د کجرو او انگورو تہ او بیولے دی مونہ پہ دے کیں

مِنَ الْعُيُونِ ﴿۳۴﴾ لِيَاْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ

د چیتو تہ دپارہ ددے چہ اوخوری تہ میوے دے حقہ تہ

دے دے نہ تر ۲۵ پورے او پہ مینے کیں یشارت دے او اخر کیں دے یوشیعہ جواب
دے چہ تعلق لری دے ابتداء دے سورت سرہ۔ پہ دے دے (۳۳) کیں زجر دے سرہ دے
تخویف دینوی تہ اودا ایت بنکارہ دلیل دے چہ کوم خلق مرہ شوییدی ہوی دنیا
تہ واپس تہ شی راتلے لکھ چہ سورہ مؤمنون تہ او سورہ انبیاء تہ کیں
تیر شوییدی۔

۳۲۔ دے دے تخویف اخروی دے۔ اِن نافیہ دے کُلُّ لَنَا مبتداء پہ معنی دے آلا سرہ
دے جیسے خبر اول دے پہ معنی دے مجموعون دے۔

۳۳۔ دے ایت اود دے تہ روستو تر ۳۴ پورے دلیلونہ دی دپارہ دے دے شفاعت شرکیہ
اود دپارہ دے اثبات دے حشر ہم دی۔ او پہ دے دلیلونہ کیں نعمتونہ ذکر کوی حَبًّا دانے دے
غنو، اوریشو، جوارو، روڈو وغیرہ چہ دے غذا سرہ تعلق لری۔

۳۴۔ پہ دے ایت کیں ہفہ نعمتونہ ذکر کوی چہ دے میوے سرہ تعلق لری او پہ
کیں ایت کیں او پہ دے باران ذکر کرے وے او پہ دے ایت کیں او پہ دے چیتو
ذکر کرے دی اودا احسن ترتیب دے۔ زَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ دادوہ قسمونہ پہ عربو
کیں دے ورو او تخیل یے دے وے تہ کیں را ورو چہ پہ دے کیں فائدے دے
دی غذا ہم دہ فاکھ ہم اودا رنگ دے حقہ لری پاترے پوستکی سانگے او میوے
بسراور طب او تر تول نعمتونہ فائدو والا دی او زینت

وَمَا عَمِلْتُمْ أَیَّدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۵﴾

اوتہ دی جو رکری نے تہ لاسونہ ددوی تو ایپا شکر تہ کی دوی .

سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

پاکی دہ دے ذات چہ پیدا کریدی قسم تہ تول

مِمَّا تَنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا

دے تہ چہ راتو کی یے زمکہ او دے نفسونہ ددوی تہ اودھوہ تہ تہ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ

چہ دوی تہ پوہیری پہ تہ پاندے . او تہ دہیل دے تہجید دوی دے پادہ شہ دہ

ہم پہ کس دادے چہ پاندے تہ غور زیگی . وَفَجَّرْنَا فِيهَا دَرَمَكَةَ بَانْدے بعض
اوبہ اود دے پہ باطنی رگوں کس اوبہ چنول دے دواوتہ دالفظ شامل دے
فِيهَا ضَمِيرُ زَمَكَةٍ تہ یا جَنَاتٍ تہ راجع دے .

۳۵: مَن تَمَرٌ ضَمِيرُ پہ تاویل دے مذکور سرہ جَنَاتٍ یا دواوتہ راجع دے یا
اللہ تعالیٰ تہ راجع دے وَمَا عَمِلْتُمْ أَیَّدِيهِمْ مَا مَوْصُولہ دے او عطف دے پہ
تہ دے اومراد ترینہ ہغہ رس جوس اومشروبات دی کوم چہ دے میوؤ تہ
جو پیری او دودے اوتیل وغیرہ چہ دے دانوتہ راؤ باسی یا مانافہ دے اور
دے پہ مشرکینو باندے یعنی دامیوے حواساناتو او الہو باطلو ددوی تہ
دی جو پے کری .

۳۶: دایل دلیل عقلی دے سرہ ددعوے دے توحید تہ یہ لفظ دے سبحان
سرہ پہ تیر شوے ایاتو کس صرف پیدائش دے دے ذکر کرے دے
اوپہ دے کس دے ازدواج اوانواع ذکر کری . الْأَزْوَاجُ جمع دزوج
دہ قسم تہ ویلے کیری اومراد ترینہ اختلاف دے رنگونو شکلونو او خوندونو
دے اودے اختلاف تہ ازدواج ویلے کیری یا مراد دے تہ تر اومادہ دی
حککہ چہ علم النباتات کس ثابت کرے شویدہ چہ پہ تولو بوتو کس تر او
مادہ شتہ اوایت دے سورہ ذاریات سگہم پہ دے باندے دلیل دے .

وَمَا لَا يَعْلَمُونَ پہ اوچہ اودریابونو اوزمکہ او اسمانونو کس داسے مخلوق شتہ
چہ دے انسانو پہ علم کس نیستہ بلکہ دے ملائکو پہ علم کس ہم نیستہ .

تَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُم مِّمَّظِلُّونَ ﴿۲۸﴾

راکھ دے غے تہ ورخ نہ دھتہ وخت دوی پہ تیرو کیں وی ۔

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ

او نمر روان دے وخت مقرر دے غے تہ (حرکت دے) ۔

تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۲۹﴾ وَالْقَمَرَ

اندازہ دہ دے زور اور عالم ذات ۔ او سپورے لہ

۳۷۔ دابل دلیل عقلی دے تیر شوے دلیلو تو کیں نعمتو تہ مکانی اوسقی ووا
او پہ دے کیں نعمتو تہ زمانی وسطی ذکر کوی او پہ ایہ ۳۸ سرہ یے ذکر
کرو حکم چہ دا پہ توحید بانداے بنکارہ دلیل دے ۔ تَسْلَخُ سلخ پہ اصل کیں
پوسنے ویستل دی دے کپے شوے خاوی تہ نو دایے پہ طریقہ دے تشبیہ
سرہ ذکر کپے دے یعنی شبہ پشان دیدن دے خاوی دہ اور نرا دورخ
دے دے پاسہ پشان دے خرمین دہ ۔ پہ دے کیں شبہ اصل او گر خولہ حکم چہ ظلمت
عدی دے او اصل پہ ممکن تو کیں عدم دے او دے وج نہ شبہ دے ورخ تہ
مخمس حسابیگی دے میاشو پہ حساب کیں ۔ مُظِلُّونَ یہ نیارہ کیں آرام کیبری
او دے قیام الیل لذت پہ کیں حاصلیری نو دایے ہم پہ نعمتو تو کیں ذکر کرو ۔
۳۸۔ دابل دلیل عقلی دے او دا ذکر دے سبب ظاہری دے روستو دے سبب تہ
یعنی سبب ظاہری دے شبے او دے ورخے گردش دے نمر او سپورے دے ۔

لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا، مراد دے تہ تحت العرش دے یا وخت دے بنکارہ کیدا لو دھر دے
دے مغرب نہ چہ ہفتہ قریب دے فناء دے دنیا دے او پہ دے دوا رو پانداے حدیث
صحیح دلیل دے (رتبیہ) سوال حدیث دلالت کوی چہ داشمس سجده کوی
لانداے دے عرش تہ بیا اذن طلب کوی دے اللہ تعالیٰ تہ نواذن ورتہ کیداے شی
او حال دا چہ حسا او عقلاً معلومیری چہ داشمس پہ ہیخ ساعت کیں حرکت
تہ بریگی دی بلکہ ہر وخت روان دے اگر چہ دیو علاقہ تہ غائب تھی لیکن
پہ بلہ علاقہ کیں غائب تہ وی نو دے حدیث حق مراد دے ؟ جواب دا دے
چہ سجده دے شمس دے حرکت دے ہفتہ سرہ منافات تہ لری پہ حال دے حرکت کولو
کیں ہم تابع دے حکم دے اللہ تعالیٰ دے ۔ او دے اذن طلب کولو تہ مراد دا دے چہ
پہ ہر لمحہ کیں پہ اذن دے اللہ تعالیٰ سرہ روان وی ۔

قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ

مقرر کریدی موزوںہ منزلوںہ تو دے چہ واپس اوگرئی پشان د خانگہ د کجورے

الْقَدِيمِ ۳۹ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا

زولے - تہ دے نمر چہ آسان شی حقہ لہ

أَنْ تَدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ

چہ رات دے کوی سپورے او تہ شبہ ٹخنیں کیدو کہ دے دورے تہ

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۴۰ وَآيَةٌ لَهُمْ

او تون پہ کائی د کجورے لوکین لایمبو وہی - او لوے دلیل د توحید د پارہ د دوی

۳۹۔ دابل دلیل دے مَنَازِلَ ہرہ شبہ چہ سپورے پہ جد اجدا اٹائے کین
نیکارہ کیری نہ ہفے تہ منازل ویلے کیری او ہفہ اتہ ویشٹ دی او کہ
میاشت د دیرشوی نو دورہ شبہ د اسپورے پتہ وی او کہ د یوکم دیرشوی
نویہ شبہ پتہ وی۔ حَتَّىٰ عَادَ یعنی داولے شبہ تہ دے شور و اوشی نو
پہ خوارسمہ شبہ باندے کاملہ شی نو بیا پہ نقصان کین شورو شی نو پہ
اخر کین پشان داول حال اوگرئی۔ کَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ خانگہ د کجورے چہ زبہ
شی او اوچہ شی نو ترے او کہہ اوزیرہ شی نو دارنگ سپورے ہم اوگرئی۔

۴۰۔ دابل دلیل دے مراد دادے چہ د شبہ او ورے او د نمر، سپورے نظام
تہ بدلیری۔ پہ ایت کین درے جملے دی داولے جملے مطلب دادے چہ د سپورے
رفتار تیز دے مرفے تہ نشی رسیدے نو اشارہ شوہ چہ ورے پہ شبہ باندے
سبقیت نشی کو لے پہ داسے طریقہ چہ دوارہ پہ یو وخت کین راجع شی۔ او د
دویمے جملے مطلب دادے چہ شبہ د ورے سرے نشی جمع کیدے (سوال)
کہ اویلے شی چہ پکارو چہ داسے پے ویلے وے چہ وَلَا الْقَمَرُ يَدْرِكُ الشَّمْسُ؟

(جواب) سپورے پہ خپل رفتار کین د نمر تہ ٹخنیں کیدے شی لیکن د ہفے
دوج تہ د شبہ دورے اختلاط نہ رائجی د دریمے جملے مطلب دادے چہ نمر
اوسپورے دوارہ حرکت اور رفتار کوی او فَلَکٍ تہ مراد (مدار) کائے د کجورے
د دوی دے او ہفہ د آسمانوں تہ خکتہ دے او کوم آیتوں کین چہ فی السماء
راقعے دے نو مراد د ہفے تہ دادے چہ دا نمر، سپورے د آسمان پہ طرق
کین دی اوداسے پہ سورۃ انبیاء ۳۳ کین ہم تیر شویدی۔ فَلَکٍ ماخوذ دے
پاتہ پہلے

أَفَاَخَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْقُلُوبِ الْمَشْحُونِ ۝۳۱

اے چہ اوچہ نو ویند نسل د دوی بہ کشتی داکہ کین

وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ۝۳۲

او پیدا کیری مونو د دوی دپارہ ہفتہ پشان ہونہ خیزونہ چہ دوی سورلی کوی بہ ہفتہ ہاندا

وَأِنْ نَّشَاءُ نَغْرِقْهُمْ فَلَاصِرُحْ لَهُمْ

او کہ چہ او غوار و مونو تو غرق بہ کرو دوی لہ ہونہ بہ دی قریادرس دوی لہ

وَلَهُمْ يُنْقِذُونَ ۝۳۳ إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا

او تہ بہ دوی خلاص کہے شی مگر رحمت دوجہ نہ او مزے ورکین

إِلَىٰ حِينٍ ۝۳۴ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا

تر مروت پورے او کہ چہ اوبے شی دوی تہ خان بچ کرے

د فلکۃ المغزل نہ ہفتہ سرخ تہ ویلے کیری چہ بہ ہفتہ سرہ د مالوچو او پرے نہ تارونہ جو پیری د ہفتہ حرکت چاپیری وی نومعلومہ شوہ چہ د نمر سپورہی حرکت ہم چاپیری دے۔

۱۱۳۔ د بل دلیل عقلی دے او نعمت د دریابو تو ذکر کوی روستو د اوچ نہ ذُرِّيَّتَهُمْ تمام نوع انسانی تہ ویلے کیری کہ مشران وی او کہ اولاد وی متاکروی او کہ مؤنت وی۔ او مراد د دے نہ نوح علیہ السلام او د ہفتہ حامن دی چہ بہ کشتی کین بچ کرے شوے وود طوفان نہ او د مِثْلِهِ نہ مراد کشتی اولہ مجونہ وغیرہ د پارہ د روستو خلقو۔ یا مراد د ذریعہ نہ مطلق مشران دی او د فلک مشحون نہ مراد مطلق کشتی دی او د مِثْلِهِ نہ مراد د سورلے اسباب دی کہ بہ اوچہ کین وی او کہ بہ لوندہ کین وی۔

۱۱۴۔ مقصد بہ دے کین رد دے بہ شفاعۃ شرکیہ باندے صریح بہ معنی د قریاد رس او د مغیث او غوث دے۔

۱۱۵۔ رَحْمَةً مِنَّا دا استثناء دہ بہ تقدیر سرہ یعنی بچ کوو مونو دوی لہ دوجہ د رحمت نہ یعنی بہ اللہ تعالیٰ باندے د دوی بچ کول واجب تہ دی او تہ بہ کین د اللہ تعالیٰ فائدہ دہ۔

مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ

دھتہ عذاب نہ چہ مخیں تاسو دے اوہ ذبیحہ روستو تاسو دے دپارہ دے چہ

تَرْحَمُونَ ﴿۲۵﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ

پہ توبہ نہ رحم اوکریانی (دوی غ دوی) او نہ رائجی دوی تہ ہیج نہیہ د

آيَةٍ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿۲۶﴾

نبیہ د ربیہ دوی تہ مگر دوی دھتہ نہ ہیج سوخوئی دے

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ

او کہہ چہ اویہ شی دوی تہ خرچ کوئے دھتہ نہ چہ درکریبی تاسو تہ اللہ تعالیٰ

قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الَّذِينَ آمَنُوا

دایق کافران یہ بارہ د مؤمنانو کہیں

أَنْتُمْ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطَعْتُمْ

۲۱ خوراک درکرو مونو ہفتہ چاہے کہ غوبننے اللہ تعالیٰ تو خوراک پہ لے ورتہ درکے د

﴿۲۷﴾ دازجر دے پہ اعراض کولو دوی دعمل دتقویٰ او دایاتو نہ

یعنی د عذاب دویرے تہ ہم ایمان تہ راوری او دایات او معجزے پہ لیدلو

سرہ ہم ایمان تہ راوری ربط دھنکس سرہ دادے چہ د عذاب د غرق تہ خود

اللہ تعالیٰ پہ رحم سرہ نجات حاصلیری لیکن د عام عذابو تہ نجات او سبب د

حصول رحمت خاصہ تقویٰ دہ

مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ د اول تہ مراد عذاب د دتیا دے پشان د عذاب

د تیر شوے قومونو مکذبینو او ددویم نہ عذاب د آخرت دے دویم قول

دے برعکس دے او داجزا فندوق دہ چہ اعراضو دے پہ قرینہ

د دویم آیت سرہ

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۲۷﴾

۲۷؎ تاسو ۲۸؎ گمراہ ۲۹؎ گمراہ ۳۰؎ گمراہ ۳۱؎ گمراہ ۳۲؎ گمراہ ۳۳؎ گمراہ ۳۴؎ گمراہ ۳۵؎ گمراہ ۳۶؎ گمراہ ۳۷؎ گمراہ ۳۸؎ گمراہ ۳۹؎ گمراہ ۴۰؎ گمراہ ۴۱؎ گمراہ ۴۲؎ گمراہ ۴۳؎ گمراہ ۴۴؎ گمراہ ۴۵؎ گمراہ ۴۶؎ گمراہ ۴۷؎ گمراہ ۴۸؎ گمراہ ۴۹؎ گمراہ ۵۰؎ گمراہ ۵۱؎ گمراہ ۵۲؎ گمراہ ۵۳؎ گمراہ ۵۴؎ گمراہ ۵۵؎ گمراہ ۵۶؎ گمراہ ۵۷؎ گمراہ ۵۸؎ گمراہ ۵۹؎ گمراہ ۶۰؎ گمراہ ۶۱؎ گمراہ ۶۲؎ گمراہ ۶۳؎ گمراہ ۶۴؎ گمراہ ۶۵؎ گمراہ ۶۶؎ گمراہ ۶۷؎ گمراہ ۶۸؎ گمراہ ۶۹؎ گمراہ ۷۰؎ گمراہ ۷۱؎ گمراہ ۷۲؎ گمراہ ۷۳؎ گمراہ ۷۴؎ گمراہ ۷۵؎ گمراہ ۷۶؎ گمراہ ۷۷؎ گمراہ ۷۸؎ گمراہ ۷۹؎ گمراہ ۸۰؎ گمراہ ۸۱؎ گمراہ ۸۲؎ گمراہ ۸۳؎ گمراہ ۸۴؎ گمراہ ۸۵؎ گمراہ ۸۶؎ گمراہ ۸۷؎ گمراہ ۸۸؎ گمراہ ۸۹؎ گمراہ ۹۰؎ گمراہ ۹۱؎ گمراہ ۹۲؎ گمراہ ۹۳؎ گمراہ ۹۴؎ گمراہ ۹۵؎ گمراہ ۹۶؎ گمراہ ۹۷؎ گمراہ ۹۸؎ گمراہ ۹۹؎ گمراہ ۱۰۰؎ گمراہ

۲۷؎ دادویم زجر دے پہ انکار ددوی د امر د الله تعالیٰ نہ پہ باطل عذر سرہ
 انفقوا مراد دے نہ انفاق شرعی دے یعنی د الله تعالیٰ پہ نوم سرہ پہ مسکینانو
 باندے خرچ کوئے د غیر الله پہ نوم پہ منجورانو د بتانو او د قیرونو باندے
 خرچ مہ کوئے حکمہ چہ ہفہ انفاق نہ دے بلکہ اسراف دے او عام مسکینان
 پہ مکہ معظمہ کیں پہ ہفہ وخت کیں مؤمنان وو نوم معلومہ شہو چہ دا امر دے
 پہ توحید سرہ پہ عبادت مالیہ کیں صرف پہ صدقہ ور کو لو سرہ مشرک
 مخاطب تہ تی کیدے۔ قَالُوا اَلْطَّعْمُ مِنْ لَوْ لِيَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَکَ پہ دے قول
 کیں درے احتمالو تہ دی اول دا چہ استہزاء دہ یعنی دوی د مؤمنانو تہ اور پیل
 چہ الله تعالیٰ رازق دے او دارنگ اور پیل یے چہ مؤمنان ہر خہ د الله تعالیٰ
 پہ ارادہ پورے معلق کوی تو دوی اویل چہ ستاسو د قول مطابق چہ الله تعالیٰ
 ددوی د فقیرے ارادہ کرے دہ او ہفہ ورلہ روزی تہ ور کوی تو موثر ورلہ
 خہ رنگہ ور کرو۔ دویم احتمال، ابن عطیہ ویلے دی چہ دوی اقرار کو لو د موافقت
 د الله تعالیٰ سرہ چہ الله تعالیٰ چالہ روزی تہ ور کوی تو موثر ہم تہ ور کو و
 دیو بانہ پی واقعہ دہ چہ ہفہ بہ ساریہ اوسان پہ خہ وخو او شہ زمکہ کیں
 سرول او خوار اوسان بہ یے پہ شاہہ او اوچہ زمکہ کیں سرول چا تریہ ددے
 پہ بارہ کیں تپوس او کرو تو ہفہ ور تہ اویل چہ اکرام کووم د ہفہ چہ الله تعالیٰ
 ور تہ اکرام ور کرے دے او بے عزتی کووم د ہفہ چہ الله تعالیٰ بے عزتی
 ور کرے دہ او دا ہول ددوی جہل دے حکمہ چہ الله تعالیٰ ابتلاء او امتحان
 کوی د بند کا تو خیلو پہ امر د انفاق سرہ دریم احتمال قرطبی وغیرہ لیکے دے
 چہ دا قول ددوی فے تقسہ صحیح دے لیکن حجت نیول پہ دے سرہ غلط کار
 دے او د قبیلہ (کلمہ حق ارید بہا الباطل) ددوی مقصد صرف بخل او شومیا کول
 وو د الله تعالیٰ پہ مشیت باندے رضا نیکارہ کول ددوی مقصد تہ دے۔
 ۲۸؎ اِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ دا قول د کافرانو دے مؤمنانو تہ یعنی تاسو د الله تعالیٰ
 د ارادے خلاف کوئے او موثر تہ د الله تعالیٰ د مقابلے کو لو حکم را کوئے نو تاسو
 گمراہ یے یا دا قول د الله تعالیٰ دے کافرانو تہ چہ دا قول ستاسو دوج د گمراہی
 نہ دے حکمہ چہ تاسو د الله تعالیٰ د حکم تہ انکار کوئے ر پاتے پہ یل مخ)

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ

او دوی دیتی چه گاه یہ وی دا دعا کہ چرے تاسو نے

صَادِقِينَ ﴿۶۸﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً

رشتنی - انتظار یہ کوی دوی مگر د چنے

وَاجِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿۶۹﴾

یوے چہ اونسی دوی تیرہ او دوی یہ جگرے کوی

قائده :- امر دے یہ صیغہ د انفقواسرہ او د دوی انکار د کردے یہ لفظ انطم سرہ ددے وجہ داده چہ انفاق عام دے او اطعام پہ ہفتہ کین یو خاص اہم فرد دے تو پہ دے کین اشارہ دہ د منکریتو پیر بخل اوضاست تہ چہ عام انفاق خونہ کوی لیکن د ہفتہ معمولی فرد چہ خوراک وکول دی ہفتہ ہم تہ کوی۔

۶۸۔ دادیم زجر دے یہ انکار کولو د بعث بعد الموت سرہ او متعلق دے د مابین ای دیہم او ما خلفہم سرہ۔

۶۹۔ ہر گاہ چہ د دوی د سوال عنادی وؤ تو جواب ور کوی یہ ذکر د ہیبت د ورخ د قناسرہ۔ صیغہ د واجدہ مراد ددے تہ اولہ شیبیلے وھل دی دپارہ د فنا د بقول عالم او واجدہ نہ مراد دے یہ یو وھل سرہ شیبیلے وھل او فنا کیدل دا تہ چہ دویمہ نفعہ نیستہ۔ او د ہیبت دپارہ ئے صیغہ ذکر کرے دہ پہ جائے د نفعہ باندے وھم یخصمون یعنی دوی بہ د دنیا پہ خیزونو کین بخشونہ او جگرے کوی تو بہ تہ او باسی حدیث مرقوع کین وارد دی قیامت بہ قائم کیڑی پہ دا سے حال کین چہ دہ سر وہ یو کپڑہ خورہ کرے وی او سودا بہ کوی نور انصیبتے بہ ئے تہ وی چہ قیامت بہ قائم شی او یو سہی بہ یو اخور د او یو باندے د ختہ یا سیمتو پلستر کرے وی لیکن خاروی بہ ترینہ او بہ کرے تہ وی چہ قیامت بہ قائم شی او یو سہی بہ تلہ کوزہ نیولے وی لاہ او چتہ کرے بہ ئے تہ وی چہ قیامت بہ قائم شی او یو سہی بہ نورے د خوراک خولے تہ پور تہ کرے وی لاہ تیرہ کرے بہ ئے نوے چہ قیامت بہ قائم شی۔

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ
 نو آس پہ تہ لوی د وصیت کیو او نہ پہ چلے کورئ تہ

يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ وَتَفْخُ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمُ
 دایں کیں لے شی او پوکے پہ در کوشی پہ شبیلے کیں نو دغہ دخت بہ دوی

مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾
 د قبرونو تہ چل ر ب طرف تہ و زغلیری

قَالُوا يَوْمَئِذٍ لَّيْسَ بِنَا مِنْ بَعَثْنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا
 ددی پہ وائی حائے تباہی دہ چا ادیت کرد مونہ د حائے د سملستو حمو تہ

هَذَا أَمَّا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾
 دا ہذا دخت دے چہ وعلاہئے کرے دہ رحمان او رشتیا وئیے وو رسولونہ

۵۰۔ مقصد دادے چہ حقہ حائے کیں بہ سمدستی مرہ شی کوم حائے کیں چہ
 ددی معاملے کوی مہلت دوی تہ نہ ملاویگی۔

۵۱۔ تخویف اخروی تفصیلاً ذکر کوی۔ پہ دے ایت کیں د دویے شبیلے ذکر
 دے چہ حقہ دپارہ دبعث بعد الموت دہ اوحدیث مرفوع کیں راغلے دی
 چہ ددوارو شبیلو ترمیغ بہ خلونیشت کالہ فاصلہ وی۔

۵۲۔ مرقدنا (سوال) مرقد حائے د خوب تہ ویلے کیبری نو معلومہ شوہ چہ پہ
 دوی باندے پہ قبرونو کیں ہیج تکلیف او عذاب نہ وڈ او حال دادے چہ دیر
 نصوص دلالت کوی پہ عذاب قبر باندے اول جواب دادے چہ د ایت
 عباس رضی اللہ عنہانہ روایت دے چہ عذاب د قبر تر اولے نفخے پورے
 دے بیا تر دویے نفخے پورے عذاب نیستہ دویم جواب دادے چہ مرقد پہ
 معنی د حائے د مرگ دے پہ طریقہ د مجاز سرہ چہ خوب رور د مرگ دے
 دریم جواب دادے چہ د قیامت ہیبتونہ پہ دوی باندے دومرہ زیات شول
 چہ عذاب د قبر دوی تہ د حق پہ مقابلہ کیں ارام بشکاریبری۔ ہذا اَمَّا وَعَدَ الرَّحْمَنُ
 دا قول د اللہ تعالیٰ یا د ملائکو دے یا قول د منکریتو دے پہ طریقہ د
 اعترافی جرم سرہ د صدق المرسلون معلومہ شوہ چہ بعث بعد الموت
 د تبولو رسولونہ دعوت دے۔

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صِيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ

تہ دہ دا مگر چقہ بڑہ نو دفعہ وخت پہ ددی

جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿۵۷﴾ قَالَ يَوْمَ

تول زمونہ پہ مخکن حاضر کرے شی۔ نو تن درخ

لَا تَنْظُرْ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تَحْزَنُ إِلَّا

ظلم پہ شی کیرے پہ ہیج نفس پاندے ہیج او نہ بہ جذا در کیداشی تاسو تہ مگر

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۸﴾ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

ہقہ چہ تاسو کوم عملونہ کول۔ یقیناً جنتیان پہ

الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَكِهِونَ ﴿۵۹﴾ هُمْ

تن درخ پہ مشغول تیا کیں وی خوشحالہ پہ وی۔ ددی

وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ عَلَى الْأَرَائِكِ

او ددی بیبیانے پہ سور کیں دی پہ پالنگوتو پاندے

مُنْكَبُونَ ﴿۶۰﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَ

تکیہ وھونکی۔ ددی دپارہ پہ عے کیں میبے دی او

۵۷۔۔ پہ دوارہ ایاتون کیں ذکر د احوالو د قیامت دے گانت صمیر د نفعہ
تانیہ تہ راجح دے چہ لفظ د نفعہ پہ ہیج پاندے دلالت کوی۔

۵۵۔ ۵۶۔ ۵۸۔۔ پہ دے ایاتونو ذکر د بشارت دے مؤمنانو لہرہ پہ

اول ایت کیں مزے د نعمتونو او پہ دویم ایت کیں ذکر د آرام او د راحت د

ژوند او پہ دریم ایت کیں ذکر د خوراکونو او پہ خلورم کیں ذکر د سلامونو

دے فی شغل دالفظ عام دے ہقہ تولو لذتوتو نعمتونو تہ شامل دے چہ

مشغولوی بہ دوی لہرہ د دنیا د نعمتونو او د اوروالونہ اگرچہ د دوی اقرباء

(خپلون) وی فاکہون تفسیر دے د شغل یعنی د مشغولہ د غمونو د وجہ تہ

تہ دہ بلکہ د مزدوج تہ دہ۔ ظلال کنایہ دہ دہیر راحت او آرام تہ۔

ارائک اریک۔ پالنگ د ناوے تہ ویلے کیری۔ مُنْکَبُونَ اشارہ دہ چہ

دوی بہ فارغ وی د مھنت کولونہ (انکاء) مائل کیدل دی پہ یواہخ پاندے

لَهُمْ مَا يَدَّ عُونَ ﴿۵۷﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ

دوی لہ ہفتہ خیر دے چہ دوی غوری - سلام دے دینہ پہ کیوی د طرف د رب

رَّحِيمٌ ﴿۵۸﴾ وَامْتَّازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمَجْرُمُونَ ﴿۵۹﴾

رحم والہ - راویہ ویلشی) اوجدا شے ن اے مجرمانو

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يٰ بَنِي آدَمَ أَنْ لَا

ایا ما پختہ خبرہ نہ وہ کہے تاسو تہ اے اولاد آدم چہ مہ کوئے

تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۶۰﴾

بندگی رہہ طاعت کولو بے دلیلہ) دشطان یقیناً ہفتہ تاسو لہ دشمن بنکارہ دے۔

سورہ د اعتماد تہ پہ یو خیر باندے یا کینا ستل پہ طریقہ د پرلت و ہلو سرہ۔
فَاكْفَرُوا نَكَرَهُ دہ دپارہ د دیر قسمونو د میوؤ او پہ دے کنس اشارہ دہ چہ خوراک
بہ د تفکہ رمزے) دپارہ کوی د لوگے دوج نہ یہ نہ کوی یَدَّ عُونَ پہ معنی د
تمنا او د اشتہاء سرہ دے سَلَامٌ مبتدا دہ خبریے حذف دے یعنی لہم سلام
یا بدل دے د لفظ د مَا تہ یا صقت دے د مَا يَدَّ عُونَ او پہ معنی د سَلَامٌ الخ ص سرہ۔
۵۹۔ د دے ایت نہ ترہ پورے تخویف اخروی دے۔ او دلہ د لفظ محذوف
دے ویقول للکفرۃ او او بہ وائی کافرانو تہ جدا شے اے مجرمانو۔

الْيَوْمَ د دے وج نہ او یل چہ پہ دنیا کنس دوی محذوف و مسلمانان او کافران
تو آخرت کنس یہ یے دیویل تہ جدا کری یا دا چہ اے مجرمانو دیویل تہ جدا
شے یعنی دوی پہ مختلف ہلے شے۔

سَلَامٌ یٰ بَنِي آدَمَ د دے وج نہ ذکر کرو چہ منع د شرک او امر پہ توحید
سرہ د آدم علیہ السلام د وقت تہ شورودے او بول اولاد د آدم علیہ السلام
پہ دے سورہ مکفادی۔

أَنْ لَا تَعْبُدُوا عِبَادَتِ پہ معنی د طاعت دے یعنی د الله تعالیٰ د طاعت پشان
د شیطاں طاعت کول دا د شیطاں عبادت دے یا دا چہ ہرہ بندگی د
غیر الله عبادت د شیطاں دے حکم چہ د ہفتہ پہ وسوسے سرہ دے۔

وَإِنْ أَعْبَدُ وَنِيَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۷۱﴾

او دا چہ بتاگی خاص کوئے مالوہ دا ناز دہ تیغہ

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ

اویقنا بے لارے کوئے دی رہ دسو سورہ شیطان سناو نہ ولے پیرے ایہا پس

تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿۷۲﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي

تاسو د عقل تہ کار تہ اختلو دا جہم دے جہہ چہ

كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۷۳﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ

تاسو سورہ بے وعادہ کیدے شوہ درنوٹھے دیتے نن یہ دچہ ددے چہ

تَكْفُرُونَ ﴿۷۴﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ

تاسو کفر کوڈ نن دیخ یہ مہر اُهو مونو پہ خلودوی باندے

وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ

او خبرے پہ کوی مونو سورہ لاسو نہ ددوی او گواہی پہ کوی خپے د دوی

۷۱۔ دا امرہ توحید دے او دا دلیل دے چہ صراط مستقیم توحید تہ ویلے کیہی۔

۷۲۔ دا علت دے دد شمتی د شیطان او زور نہ دہ مشرکینو تہ چہ د تیر شوہ گمراہ قومونو د حالت نہ تاسو عبرت ولے تہ حاصلو۔

جیلہ مراد ددے نہ خلق او ولے دی او تفسیر سراج المنیر کیں ذکر کوئی چہ یہ دے لفظ کیں اشارہ دہ چہ دا مخلوق د غرو پستان غت وو لیکن سورہ ددے تہ شیطان دھوکہ کرل۔

۷۳ ۷۴۔ یعنی جہم بہ ورتہ بکارہ کریشی نو دا سے خطاب بہ ورتہ او کریشی نو معلومہ شوہ چہ مخکس حال د میدان حشرو او بیا یہ ی جہم تہ داخل کری۔

يٰۤاَيُّهَا كَانُوا يَكْسِبُوْنَ ۝ وَلَوْ تَشَاءُ لَطَمَسْنَا

پہ مذہ کارونہ ہاندے چہ دوی کول۔ اوکہ چدے اوخاویو مونہ نوورے پکرے

عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى

سوتے ددوی نو ہوداندے کیوی بہ لارے تہ نوخہ رنگ بہ

۶۵۔ پہ دے تخویف کیں اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ بہ پہ اخرا کیں فیصلہ
مرفی پہ خیل علم سرہ تہ کوی بلکہ ددیا د فیصلہ پشان بہ فیصلہ پہ اقرار
او پہ شہادتو سرہ کوی۔ اَلْيَوْمَ نَحْضِرُ عَلَىٰ افْوَاحِهِمْ دے مشہورہ
دجہ دادہ چہ دوی بہ انکار او کری د شرک تہ لکہ چہ پہ سورۃ انعام ۲۳
او ہم مؤمن سے کیں دی اودا انکارے دروغ دے توخولے بہ ورلہ ہاندے کری
یاد دے وجہ چہ اقرار د غیر ناطق پورہ حجت دے بہ نسبت د اقرار د ناطق سرہ
اود دے آیت تشریح پہ حدیث د مسلم او ترمذی کیں شتہ چہ دیرو مفسرینو
دلہ نقل کریدی۔

(قوائید) اولہ فائدہ :- نسبت د ختم اللہ تعالیٰ خان تہ کرے دے اونسبت د
کلام دلاسونوئے خان تہ نہ دے کرے اگرچہ کلام دلاسونو اوخپوہم پقدر
د اللہ تعالیٰ سرہ دے پہ دے کیں اشارہ دہ چہ کلام دلاسونو اوخپوہم پہ جبر
سرہ نہ دے بلکہ پہ اختیار سرہ دے او ختم د خولے پہ جبر د اللہ تعالیٰ سرہ دے۔
دویمہ فائدہ :- لاسونو تہ نسبت د کلام اوخپوتہئے نسبت د شہادت او کرو
وجہ دادہ چہ اکثر عملونہ پہ لاسونو سرہ کیوی او خپہ حاضرے وی نو قول
د کوونگی اقرار وی او قول د حاضر شہادت وی۔

دریمہ فائدہ :- کہ سوال اوشی چہ لاسونو اوخپوہم ناکارہ عملونہ کرے
دی نو دوی فاسقان دی او شہادت د فاسق نہ قبلیری۔

اول جواب دادے چہ دوی دا کارونہ پہ اختیار سرہ نہ دی کری نو دوی تہ
نسبت د فسق نشی کیدے۔

دوم جواب دادے چہ ددوی د شہادت د رد کو لو پہ ضمن کیں د شہادت قبول
دی حکم چہ دوی بہ دغہ ورخ یارشتیا وائی یا دروغ کہ رشتیا وائی نو جرمونہ
پہ دوی ہاندے ثابت شول او کہ دروغ اوائی نو ضرور بہ دوی پہ دنیا کیں
ہم گناہونہ کرے وی۔ لکہ چہ یو فاسق تہ اولیٰ نشی کہ تا دروغ ویلے وی
پہ نن ورخ کیں نوزما مرے دا آزاد وی نوکھنہ اوائی رپاتے پہ بل مہم

يُبَصِّرُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَمَسْنَاهُمْ عَلَى

لیدل کوی - او کہ چوئے او غوار و موند نو بدل یہ کہو شکوہ کہ ددوی بولار دیو

مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٧٨﴾

خپو ځایون باندے نو طاقت به نه لری د مخکې تللو او نه به واپس راگرځیدے شی -

چه مانن دروغ ویلے دی تو مریئے ازاد شو ځکه که دده واقعی دروغ ویلے دی
نو شرط موجود شو او که دروغ نه وی ویلے او بیا هم وائی چه مادروغ
ویلے دی تو بیا هم شرط موجود شو نو جزاء به واقع کیږی .

۷۷. دا تخویف دنیوی دے ربطی ددے هرکله چه تیر شوی ایت بندول دځلو
د ذکر کول نو په دے ایت کس ذکر کوی چه په دنیا کس هم الله تعالی قادر
دے چه ددوی سترگه بند دے کری او دا په شان د ولو شاء الله لذهب بسمعهم
وایصار هم ربقره دے . یعنی لکه چه الله تعالی ددوی باطنی سترگه د هدایت
نه بند دے کرے دی دارنگ قادر دے چه ددوی ظاهری سترگه هم بند دے
کری . دویم تفسیر ددے چه الله تعالی او غواری نو ددوی دگمراهی سترگه
به بند دے کری او دگمراهی ته به یی هدایت ته واړوی لیکن هرکله
چه الله تعالی داسه نه دی کری تو فانی بیصرون .

لَطْمَسًا طَس په اصل کس هغه رو تداوالی ته ویلے کیږی چه د سترگو
چودونه یی هم نه وی او زینے او بانړه یی هم نه وی .

۷۸. دا دویم تخویف دنیوی دے تیر شوی ایت کس صرف د سترگو طمس وو
نور صورت انسانیه باقی دے او په دے ایت کس ټول صورت او شکل انسانی
مسح کول مراد دی چه گټه شی یا شاد او خنډیر تر جوړ شی .

عَلَى مَكَانَتِهِمْ یعنی د مسح کولو ته مخکې چه په کوم مکان کس ولاړ یا ناست
وی نو د هغه ځای ته د خوریدلو ته رواند دے په مسح شی یا مراد د دغه مکان
د گناه کولو دے . مُضِيًّا رواند دے تلل وَلَا يَرْجِعُونَ روستو راتلل
مراد دی یا داسه خنارو ترینه جوړ شی چه د فائدے ځای ته پیژنی نو
حیران په خپل ځای باند دے ولاړ وی .

وَمَنْ تَعْبِرُهُ نَتَكِسُّهُ فِي الْخَلْقِ ط أَفَلَا

اور ہذا ٹوک چہ زیات ضرور کرو مو تو ہذا تہ و کس ذری پیدا کرد مو تو یہ اندامو دہ جن ایان ددی

يَعْقُلُونَ ۷۸ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي

عقل تہ لری - اوتہ دے خودے مو تو دے ریتی تہ شعر جو دل اوتہ مناسب دے

لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ۷۹

دہ لہ، تہ دے داکوب مگر نصحت او قرآن شکارہ دے -

۷۸۔ دا دلیل دما قبل دے یعنی دقوتو یہ زائل کو لو باندے اللہ تعالیٰ قادر دے حکمہ چہ دبودا ولی پہ حالت کیں تول طاقتو تہ ظاہری اویا طقی کمزور کوی لیکن انبیاء علیہم السلام ددے تہ بچ دی الخلق ددے تہ مراد شکی اوانداموتہ او قوتو تہ دی۔

۷۹۔ یہ دے ایت کیں صداقت دقرآن اود رسول ذکر کوی متعلق دے دابتدا دسورت سرہ اوجواب داعتراض دشرکانو دے حقوی ویل چہ دا قرآن شعر دے اودا تہی شاعر دے اوشاعران اکثر دروغ غرن وی۔

اوربط ددے دتیرشوی ایت سرہ دادے چہ تیرشوی ایت کیں دعامو خلقو دظاہری اویا طقی کمزورے ذکر اوشو تو یہ دے ایت کیں دپیغمبر شان ذکر کوی چہ پہ ہذا ضعیف بیشہ۔ و ما یسبحی لہ یومعنی دادہ چہ اللہ تعالیٰ تعلیم د شعر جو رولو تہ دے ورکے نو دہ لہ دہغے جو رول اسان تہ دی۔ دویمہ معنی دادہ چہ شعرونہ جو رول ددہ دشان سرہ مناسب تہ دی عکسہ چہ پہ شعر جو رولو کیں تکلف وی اودا دما انا من المتکلفین تہ خلاف دے اودارنگ شعرونہ اکثر دحقیقت تہ خلاق مضمون یا ندے مشتمل وی او ہرچہ فصاحت او بلاغت دے تو ہذا اللہ تعالیٰ تہی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پاعلی مرتبہ کیں ورکریدے۔

فایکدہ۔ یہ دے سورت کیں نقی د شعری صریق او کپہ نقی دکہانت اود شعری تہ دہ کپے وجہ دادہ چہ کاهن یہ دوی ہذا وخت ویل چہ خہ اخبار بالغیب بہ طور کپے وء اوسا حربہ یے ہذا وخت ویل چہ خہ معجزہ بہ یے پیش کپے وہ اوشاعر یہ دوی ہذا وخت ویل چہ فصاحت بلاغت سرہ یہ مضمون ذکر شو تو یہ دے سورت (پاتے پہ بل بچ)

لَيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلُ

دے دے دہارہ چہ ویرہ درکری دے ہفتہ چاہتہ چہ ژوندے دی (زیرہ دھتہ) اوہرہ بہ شہی حجت

عَلَى الْكَافِرِينَ ۵۰ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا

پہ کافرانو باندے ۔ الیا او دوی تہ گوری چہ یقیناً پیدا کری دی موتی

لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِيكَمَ أَنْعَامًا فَهُمْ

دوی لہہ دھتہ قسم تہ چہ جو کریدی لہ سونو زونو بخاری نو دوی بہ

لَهُمْ مِلْكَوْنٌ ۵۱ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا

ہفت لہہ مالکان دی ۔ او تابع گروئے دی موتی ہفتہ دوی دہارہ نو بعض دھتہ تہ

رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ۵۲ وَلَهُمْ

سورے ددوی دی او بعض دھتہ تہ خوری دوی ۔ او دوی لہہ

کس اولی دوارہ (اخبار بالغیب او معجزہ) نہ وہ بلکہ دریم خیز پہ کس دے نو
دوی اعتراض اوکرو چہ دا شعردے نو دھتہ تقی یخص ذکر کرہ ۔

نہ ۔ پہ دے ایت کس دہہ فائدے ذکر کوی پہ لف نشر مرتب سرہ یعنی

ہرکہ چہ ذکر دے نوافائدہ ددے انداز دے او ہرکہ چہ

قرآن (لوسل) شکارہ دی توجہ بہ قائم شہی پہ کافرانو باندے ۔

حیث مراد ترینہ حیات دقلب دے چہ دھغوی ذکر دسورہ پہ سلا

کس شویبے ۔

سک سک سک ددے ایت نہ تراخر پورے دریم باب دے پہ دے کس دے

عقلی دلیلونہ دی پہ رد دشفاعت شرکیہ باندے بیازجر دے مشرکینو تہ

اوتسلدی دہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم تہ بیازجر دے منکرینو دبعث بعدا

الموت تہ اوشیر عقلی دلیلونہ دی پہ اثبات دقیامت باندے ۔ پہ دے درے

ایاتونو کس انعامات ذکر کوی پہ بارہ دختارو کس پہ اول ایت کس

نعمت دملکیت ئے ذکر کرے دے او داملکیت ظاہری دے او پہ دویم

ایت کس درے نعمتونہ ذکر کریدی تذلیل (تابعاری کیدال) او سورلی

او خوراک ۔ او پہ دریم ایت کس دہہ نعمتونہ ذکر کریدی منافع د

دھغوی ویستہ ورے پشم خرمنے ہداوکی چربی وغیرہ وشارب جمع ذکر

فِيهَا مَنَافِعٌ وَمَشَارِبٌ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

پہ ہف کین نفع دی اود خلکو خیزد نہ دی ایانہ دوی شکر نہ کوی۔

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لَعَلَّهُمْ

او جو کرے دی دوی ووا د اللہ تعالیٰ تہ حق دار د بتدائے د دے دپارہ

يُنصَرُونَ ﴿٤٧﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ ۖ

چہ دوی سرہ مدد اوکریں۔ طاقت نہ لری هغوی د مدد کولو د دوی

وَهُمْ لَهُمْ جُنُودٌ مُّحَضَّرُونَ ﴿٤٨﴾ فَلَا يَخْرُجُ

او دوی هغوی لہہ لیکر دے حاضر کرے شوے۔ نو غنن د نہ کوی تالہ

کریدے اشارہ دہ اختلاف د اقسامو تہ چہ پئے، لسی، شوہلے وغیرہ دی۔
وَمَا عَلَّمْتُ أَيُّهَا مَن بَيَانِيَه دے د اعاماً د پارہ یعنی انعام رخاوی (اللہ تعالیٰ
پہ خیلولا سو تو سرہ جو کریدی د بل چایکین هج د خل نیشہ اشارہ دہ
رد کولو تہ پہ مشرکینو باندے چہ د دوی شقعاؤ پہ دے خارو و کین
هج عمل نہ دے کرے نو دامشرکان د خہ وچ نہ د هغوی پہ نوم باندے
داخاوی مختہ کوی یا د هغوی پئے پہ یو اسمہ کین ورکوی یا د هغوی
پہ نوم پئے د خ کوی او دامقصد دے پہ افلا یشکرون کین هجک چہ د
شکر تہ مراد توحید دے۔

س ۳۶: د ا زجر دے پہ شرک سرہ او دا تفصیل د لایشکرون دے۔
لَعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ معلومہ شوہ چہ لوے مقصد د شرک فی الالوهیة مداد
الہوتہ حاصلول دی د دے وچ نہ رامداد شہ او ا زورتہ کوی۔

س ۳۷: دارد دے د دوی پہ امید (د نصرت) باندے۔ وَهُمْ لَهُمْ جُنُودٌ
مُحَضَّرُونَ اول ضمیر راجع دے عابدانو (مشرکانو تہ) او دویم ضمیر راجع د
الہوتہ مراد دادے چہ دامشرکان د دے معبودانو د پارہ پشان د پولیس
اود فوج دے چہ د هغوی خوکیداری کوی چہ خوک تربتہ خہ خیز
اونہ تختوی او نقصان ورتہ او تہ رسوی او دارنگ کہ خوک مؤحد د هغوی
عجز بیانوی نو دوی پہ هغوی باندے غصہ کیری او مؤحد لہہ بے عزت کوی
اود ا حال بعینہ د قبر پرستو خلقو دے، او دویم احتمال دادے چہ اول ضمیر
راجع دے معبودانو تہ او دویم عابدانو تہ پہ دے کین (پاتے پہ بل خ)

قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُغْلِبُونَ ﴿٤٧﴾

وہنا ددوی یقیناً موتیو پو فیرو یہ ہفتہ خبر چہ دوی نے پتوی او ہفتہ چہ دوی نے بکارہ کوی۔

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ

ایا نہ گوری انسان چہ موتیو پیدا کرے دے دے دے نطفہ نہ

فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤٨﴾ وَضَرَبَ لَنَا

نونا کا کہہ دے جگر مار نو ناکارہ دے او ذکر کرے دے زمونہ دیارہ یو

مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ بِحَيِّ الْعِظَامِ

اعتراض او میر کرے دے پیدائش خیل دئی خاک بہ ژوندی کوی ہوا کی

وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٤٩﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي

او حال داچہ دایہ ذرے ذرے وی۔ تہ اولیہ ژوندے یہ کوی دے نوہ ہفتہ ذات

بیادوہ توجیہات دی اولہ توجیہ دادہ چہ داد دے مشرکا تو یہ زعم او یہ عقیدہ باطلہ باندے بنا دے دویمہ توجیہ دادہ چہ لام پہ معنی دے علی سرہ دے یعنی دَا اللہ یہ ددوی پہ صدا او مخالفت کتب لشکر کا حاضرہ وی پہ ورخ د قیامت کتب لکہ چہ سورہ مریم ۵۷ ویکونون علیہم صدا او سورہ احقاف ۲۱ کتب دی۔

۵۷ :- داتسلی دہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔ قَوْلُهُمْ مراد د دے نہ ددوی اقوال شریکہ او تکذیب د رسول دے او انکار قیامت دے چہ ہفتہ پہ روستو ایت کتب ذکر دے۔

۵۷ :- دازجر دے پہ انکار د قیامت سرہ۔ او یہ دے کتب عام متکرانسان مراد دے او یہ دے زور تہ کتب سختی دہ پہ یو خو و جو ہو سرہ۔

اولہ وجہ دادہ چہ دے خیل خالق سرہ جگرہ کوی۔ دویمہ وجہ داچہ دے ہیر سپک او ادنی دے او دلوے اعلی ذات تہ مخالفت کوی۔

او دریمہ وجہ دادہ چہ دلوے نعمت ناشکری کوی۔

۵۷ :- دا بیان د خصومت د ہفتہ دے وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا مراد د دے تہ صر ذکر کول د عجیبہ خبرے دی حکم چہ انکار کول دی، درپاتے پہ بل مخ

اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ

چہ پیدا کری دی اول کرت او حقہ پہ قول مخلوق باندے

عَلِيمٌ ۚ (۷۹) الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ

پہ پہ دے دے ذات دے پیدا کر دے ستاسو دپارہ د

الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ

شجے اونے نہ اور نو تاسو د شجے

تَوْقِدُونَ ۝ اُولَئِكَ الَّذِي خَلَقَ

اُور بلوئے ایامو تہ دے حقہ ذات چہ پیدا کریدی

قدرت او د علم د اللہ تعالیٰ نہ دیرہ عجیبہ دہ . یا مراد داچہ دے انسان
قدرت او علم د اللہ تعالیٰ د خیل قدرت او د علم پشان کپڑے دے .
وَسَيُخْلَقُهُ مَرَاد د نسیان نہ ذہول او عقلت دے .

۷۹: دا جواب د قول د دغہ منکر دے یہ ذکر د قدرت د اللہ تعالیٰ پر قیاس
کو سسرہ پہ اول پیدا یثبات دے او یہ ذکر د علم د اللہ تعالیٰ
سسرہ پہ بتلو ذراتو د مخلوق باندے تو یہ ذراتو د ہمو کو د مہو باندے
ہم علم لری او یہ دے ایاتو نو کیں اشارہ دہ چہ د مرگ او ژوند حلول
پہ ہمو کو کیں ہم شتہ دے اودا اول دلیل دے یہ اثبات د حشر باندے
ستہ . دابل دلیل دے یہ اثبات د قیامت باندے یعنی لکھ چہ اور پیدا
کوی د شتہ اونے نہ اودا دیر عجیبہ دہ حکہ چہ یہ یو حائے کیں اویہ او
اور اولرگے یے جمع کریدی نو دارنگ د اوچو خاورو تہ دوبانہ انسان
لویہ پیدا کوئے شے .

الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ مَرَاد د دے نہ ہر شتہ اونہ دہ . حکما و ویلے دی پہ ہرہ
اونہ کیں اور شتہ سوا د عتاب (مخزنہ) نہ اودا وجہ دہ چہ د بجلی
تار پہ شتہ اونے کیں شاپ (کوتہ) پیدا کوی حکہ چہ دہ اورونہ یو
حائے شول . یا مراد د دے دہ قسمہ اونے دی چہ مرخ او عفار ورتہ
ویلے کیری پانزہ یا لرگے د مرخ (چہ مذکر دے) پہ عفار باندے
(چہ مؤنث دہ) او خولوی نو اور ترے پیدا شے .

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِقَدْرِ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ

اسماوتہ او زمکہ قدرت لرونکے ہم دے خیرہ پاندے پیدا کری

مِثْلَهُمْ بَلَىٰ ۚ وَهُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۶﴾

د دوی پشان او حقہ دیر پیدائش کوونکے او شبہ پوہہ دے

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ

یقیناً حکم دھو کہ چہ ادغاری پیدا کول دیوخیز چہ اوائی حقہ تہ

فَيَكُونُ ﴿۸۷﴾ فَسَبِّحْ لِلَّذِي يُبْدِي

نہ ہخہ اوشی - نو پاکر دہ دھو ذات چہ پہ لاس دھوہ کیں

مَلَكَوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَآلِيَهُ تَرْجِعُونَ ﴿۸۸﴾

بادشاہی د ہر خیز دہ او خاص حقہ تہ پہ اوگر کو لے شے نامور

۸۶۔۔ دابل دلیل دے پہ اثبات دبعث بعد الموت باندے۔ مِثْلَهُمْ مِثْلَهُمْ منکرینوتہ راجح دے او مراد دقتل نہ نفسونہ اوذوات ددوی دی داسے پہ سورۃ اسراء ۹۹ کیں تیر شوے دی او سورۃ احقاق ۳۳ کیں ہم شتہ۔ او هرکله چہ پہ دے ایت کیں ذکر داسمانونو او دزمکے دے چہ غتہ مخلوق او دیرو اجزاؤ والادی نو ددے ویج تہ خلّاق او علیم یے د مبالغہ صیغہ پہ صفتو دالله تعالیٰ کیں ذکر کرے دی۔

۸۷۔۔ داہم دلیل دے پہ اثبات دقیامت پاندے دلنہ دَ اَمْرُهُ نہ مراد صفت او شان دالله تعالیٰ دے یا مراد تربیتہ امر دساعت (قیامت) دے یعنی امر دالله تعالیٰ پہ بارہ دقیامت کیں لکھ چہ سورۃ تحمل ۳۷ کیں دی۔ ۸۸۔۔ داہم دلیل دے او نتیجہ دہ دتولو دلیلونو تیر شوو پہ بیان دتوحید سورہ پہ سبحان کیں او پہ ذکر دقیامت سرہ پہ الیہ ترجعون کیں۔ د مَلَكَوْتُ نہ مراد ملکیت او تصرف ظاہری او باطنی دے۔

ختم شو تفسیر دسورۃ یس پہ توفیق دالله تعالیٰ سرہ

پہ تاریخ ۲۰ ذوالقعدہ ۱۴۱۵ھ مطابق ۱۸ اپریل ۱۹۹۵ء کیں۔

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

۵۴ آیت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۸۲ آیاتھا

۵ رُكُوعَاتُهَا

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ۱ قَالَ زَجَرَتِ زَجْرًا ۲

قسم دے یہ ہفتہ ملائکہ ہر وی ہفتونہ بیا ہفتہ چہ ہفتونکی دی پہ شریلو سہ۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

ربط دے سورت د مخنیں سورت سرہ پہ تو وجوہ سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ پہ ہفتہ سورت کیں رد و و یہ شفاعت قہریہ (شرکیہ) بانداے نو پہ دے سورت کیں د ہفت علت ذکر کوی چہ ہفتہ عجز و احتیاج د نیکانو بتاگانو دے۔ دویمہ وجہ دادہ چہ مخنیں سورت کیں عقلی دلیلوہ وو توپہ دے سورت کیں اثبات بعث بعد الموت و و یہ دلیلوہ سرہ توپہ دے سورت کیں ذکر کوی حالات د خلقو پہ ورخ د قیامت کیں تحوفاً و بشاراً۔ دعویٰ د سورت۔ اثبات د توحید دے پہ ذکر کولو د احتیاج او د عجز د ملائکو و احتیاج او عبدیت د پیغمبرانو او ذلت د جناتو سرہ درد د شرک بالملائکہ و الجن و الانبیاء تہ او رد د شرک فی العبادۃ والدعاء دے احوال د ملائکہ پہ ۱۷۴ ۱۷۵ ۱۷۶ ۱۷۷ کیں او احوال د جناتو س ۱۷۸ ۱۷۹ ۱۸۰ کیں ذکر کوی۔ او احوال د اوڈ پیغمبرانو، نوح او ابراہیم او موسیٰ سرہ د ہارون او الیاس او نوح او یونس علیہم السلام ہما و ماخذ د دعویٰ پہ الخرد سورت ۱۸۱ کیں دے چہ انبیاء علیہم السلام محتاج وی اللہ تعالیٰ تہ پہ سلامتی کیں او دعویٰ د توحید س ۱۸۲ کیں ذکر کردہ۔

خلاصہ د سورت۔ پہ دے کیں درے بابونہ دی۔ اول باب ترسے

پورے دے پہ دے کیں احوال د ملائکو د پارہ د شہادت پہ توحید بانداے بیاتذلیل د جناتو ذکر کوی ترسے پورے بیا خلو رسما زجروہ ذکر کوی ترسے پورے بیا براۃ د الہو باطلو او عبادانو ر پاتے پہ بل مخ۔

قَالَ ثَلَاثِينَ ذِكْرًا ۖ إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝

یہاں تین سو تین کی دی ذکر لہرہ پہ طریقہ شہادت سرہ پہ ذکر پڑھنا حق دار دینے کے مساوی پڑھانے کے

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبِّ

رب د آسمانوں او د زمکے او د مینج د دے دوار دے او رب

د ہغوی دیوبل نہ ذکر کوی تخویفاً تر سہ پورے بیا بشارت تفصیلیہ تر سہ او تخویف اخروی تفصیلی تر سہ پورے ذکر کوی۔

تفسیر

۱۔ ۲۔ ۳۔ پہ دے کس صفات د ملائکودی او دا غورہ قول دے
چہ ملائک د اللہ تعالیٰ بتدائے دپارہ پہ صفوتین ولاد دی لکہ چہ صحیح حدیث
کس وارد دی چہ صفوتہ د دے امت دپارہ د موع د جماعت پہ شان د
صفوتو د ملائکودی چہ اولی صفوتہ پورہ کوی او دیوبل سرہ پیوست
ولاد روی۔ او ملائک زجر کوی (شری) شیطانانو لہرہ د آسمان نہ او شری
وریٹو لہرہ دیو طرف نہ بل طرف تہ او متع کوی مؤمنانو لہرہ د گناہونہ
پہ الہام د خیر سرہ۔ او ملائک تلاوت کوی دوحی او ذکر کوی
اللہ تعالیٰ لہرہ پہ تسبیح او حمدا او تقدیس سرہ۔ او دویم قول دادے
چہ مراد د دے نہ جماعتونہ د مؤمنانو کچہ دادرے کارونہ کوی۔
او د دے قسم کرا کولو تفصیل پہ ابتدا د سورۃ یس کس تیر شویدے
چہ دایہ طریقہ د استشہاد سرہ دے یعنی داحالات د ملائکورچہ د
عجز او د عبدیت پد اللہ تعالیٰ دی (شہادت کوی پہ توحید د اللہ تعالیٰ
باندے چہ د ملائک او نور مخلوق ہم د اللہ تعالیٰ سرہ شریک
نشی کیدے۔

قَائِدہ :- فَاِیَّہُ ۚ اَوَسَّ کس دپارہ د ترتیب وجودی دہ یعنی اول
صفوتہ جوہرول بیا شرل د شیطانیو دی او بیا تلاوت او ذکر کول
دی یا فَاِیَّہُ د تفاوت د دے صفوتونہ دہ یا دپارہ د فرق د موصوفا تودہ۔

المُشَارِقُ ۝ إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا

۱۰ مشرق دے - یقیناً خائستہ کرے دے مونیر ایمان نزد

بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ

۱۱ خائستہ سرہ چہ ستوری دی اوساتے دے مونیر ساتے سرہ دھر

۱۲ :- دلیل عقلی دے دپارہ د توحید روستو دلیل نقلی او د قسم تہ -
المُشَارِقُ دایئے جمع ذکر کرے دہ لکھ پہ سورہ معارج سلاکین دی
حکے چہ مراد دے نہ دھرے یوے ورے د نمز سکارہ کید لو جائے دے او
ہقہ درے سورہ او پنچہ شہیتہ دی لکھ چہ امام قرطبی ذکر کرے دی
اودرے سورہ شہیتہ خطیب شربینی ذکر کرے دی او یوسل اتیا ابن
عطیہ پہ محرر الوجیز کین ذکر کرے دی واللہ اعلم لیکن مشہور قول
اول دے - او المغارب یئے نہ دے ذکر کرے حکے چہ ذکرہ مشرق
دلالت کوی پہ مغرب باندے او بلکہ وجہ دا چہ مقصود د نمز نہ رہا دہ
اوهقہ پہ سکارہ کید لو د نمز سرہ دہ او دے وجہ نہ مطالع یئے نہ دی ویلے
اوبلہ وجہ دادہ چہ پہ نمز سکارہ کید لو کین استدلال بسکارہ دے پہ نسبت
د غروب دھقہ سرہ -

۱۳ :- داہم دلیل عقلی دے پہ توحید باندے او تمہید دپارہ د حال د پیریاتو
دے چہ دوی عاجز او ذلیل دی توخہ رنگ د اللہ تعالیٰ سرہ شریک کیدے
تشی یا زور اور سفارشی جو پیدے تشی او رد دے پہ مشرکین بالجن باندے
او دارنگی دارد پہ مشرکین بالکواکب باندے حکے چہ ستوری صرف د
زینت او د حفاظت دپارہ پیدا کرے شوییدی معبودان تشی جو پیدے
او پہ دے ایت کین یئے د ستورویہ فائدہ ذکر کرے یعنی زینت د
السمان او ہم دے سورہ حجر سلاکین تیر شوییدی - او ہرکہ چہ د ستوری
د لاندے نہ انسانو تہ د السمان سرہ پیوست سکاریری اگرچہ د السمان نہ
کوزدی لکھ نور و روایاتو او علم ہیئت سرہ معلوم شویدہ نوزینت یئے السمان
تہ منسوب کرو او دلالت کوی چہ یو جائز خیز صرف د زینت دپارہ استعمال
جائز دی پہ دے شرط چہ د حد شرعی نہ بھرنے وی -

شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلِ

شیطان سرکش تہ - غول نشی کینودے مجلس

الْأَعْلَى وَيَقْدَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝

برہ تہ او ویشتے کیندے شی د ہر طرف تہ

دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝

رہتے کیدیشی پہ رہتے سرہ او دوی لہ عذاب پیوست کیددیک دے مگر

مَنْ خِطَفَ الْخُطْفَةَ فَاتَّبَعَهَا يَسْهَابٌ

ہفہ خوک چہ او تختوی شہ خبرہ پہ تختوی سرہ نو روانہ شی پہ ہفہ سے شغلہ

ثَاقِبٌ ۝ فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَمْ

بلیدونکے - نو تپوس اوکپہ آیا دوی یونخ

مک مہ ۹ مہ - پہ دے ایاتونو کین دویمہ فائدہ دستور و ذکر کوی
لکہ سورۃ ہجر مک کین تیر شویدہ او پہ دے کین د شیطانانو اتہ حالتو تہ
یے ذکر کرے دی - مارِدِ خالی د خیر تہ (م رد) دلالت کوی پہ
خالی والی باندے لکہ آمد (د کیرے تہ خالی) - الْمَلِ الْأَعْلَى مجلس
د اشرا نو او د افضل ملا ٹکوچہ ہقوی د اللہ تعالیٰ د وحی پہ بارہ کین مجلس
کوی - وَاصِبٌ ہمیشہ او ہفہ چہ اثر یے زہر تہ ورر سیری - الْخُطْفَةُ
یعنی یوہ خبرہ د خبر و ملا ٹکو تہ پہ پتہ خوب سارے سرہ را او تختوی -
إِلَّا مَنْ اسْتَرْقَ السَّمْعَ سورۃ ہجر مک کین تیر شویدے - يَسْهَابٌ ہفہ شغلہ
د اورچہ دستور تہ راجدا کرے شی اورنرا کوی -

فَإِيْدَاهُ: - د نبوت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ رواندے ہم شیاطین پہ داسے
شغلو سرہ ویشتے کیدل لیکن ہفہ لہ رو او روستو د شور و کیدلو د نزول
قرآن تہ د اشغل دیرے شوے د ہر طرف د آسمان تہ شور و شوے د
د پارہ چہ د کاہنانو د خبر و دوح تہ پہ قرآن کریم کین تبلییس پیدا نشی
او د حفاظت د قرآن دوح او د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د ہمیشہ صداقت
د پارہ د معاملہ د شیاطینو سرہ روستو د وقات د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
تہ ہم باقی دہ - او بعض بحث د دے پہ آخر د سورۃ شعراء کین ہم تیر شوے دے -

خَلَقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنْ خَلَقْنَاهُمْ مِنْ

پیدا آتش والادی او کہ حقہ خاک چہ مونو پیدا کویدی . یقیناً پیدا کویدی مونو دوی لہ

طِينٍ لَّارِزٍ ۱۱ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۱۲

ختم نہ چہ سلیمانہ وہ . بلکہ تہ تعجب کوے او مسخرے کوی (دوی) .

وَإِذَا دُكِرُوا لِآيَاتِكُمْ كَرُّونَ ۱۳ وَإِذَا رَأَوْا

او کلا چہ دوی تہ نصیحت کیدیشی نو نصیحت نہ قبولی . او کلا چہ ادیشی

آيَةً يَسْتَسْخَرُونَ ۱۴ وَقَالُوا لَا إِلَهَ إِلَّا سَحَرُ مِثْلُنَا ۱۵

چونو مسخرہ قرینہ جوہہ کری . او دوی وائی تہ دے دا مگر جادو بیکارہ دے .

۱۱ : د از جردے منکرینو د بعث بعد الموت تا و مراد د مَنْ خَلَقْنَا نہ ملائک او مشرق
او ستوری او شیطین او شہابیو تہ (شغل) دی چہ مخکین ذکر شول چہ اللہ تعالیٰ
دے خیر و نوبید آتش باندے قادر دے نو دوبارہ پیدا کو لو د انسانو باندے ہم
قادر دے لکہ سورۃ نازعات ۲۸ : سورۃ غافر ۳۶ کین دی یا مراد د من خلقتنا
نہ تیر شوے امتوتہ دی چہ ہلاک کرے شویدی چہ اللہ تعالیٰ د ہغوی
پہ ہلا کو لو قادر و نو دے موجودہ منکرینو پہ اہلاک باندے ہم قادر
دے . لارز ہغہ ختمہ چہ دیروخت پرے تیر شنی خمیرہ شنی اویا لا سونو
پورے انخلی او هغ تہ سلیم ناکہ ویلے کیری .

۱۲ : د از جردے پہ انکار د رسالت سرہ و یَسْخَرُونَ وَاو حالیہ دے یعنی
پہ حال د مسخرہ کو لو پہ تا پورے او پہ قرآن پورے تہ تعجب کوے د
انکار او د مسخرہ دوی تہ یا وَاو عاطفہ دے یعنی تعجب کوے د انکار د
دوی د توحید او د قیامت تہ او دوی مسخرے کوی .

۱۳ : پہ اول ایت کین زجر دے پہ انکار د قرآن او دوم ایت کین
زجر دے پہ انکار د معجزے او د رسالت .

یَسْتَسْخَرُونَ باب استفعال د طلب د پارہ دے یعنی یو بل تہ طلب کوی چہ
پہ دے پورے مسخرہ او کرے .

عَزَّامِنْتَنَا وَكُنَّا نَرَىٰ آبَاءَ وَعِظَمَاءَنَا لَمَبْعُوثُونَ ﴿۱۶﴾

ایا کله چه مونې مړه شو او خورې او هېوکې شو اییا مونې دوباره پيدا کېدای شي

أَوَآبَاءُؤُنَاالْأَوَّلُونَ ﴿۱۷﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ

اد اییا پلارن زمونې زلېه - ته ادايه هار او تاسو

دَاخِرُونَ ﴿۱۸﴾ فَإِنَّهَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا

به ذليل گي - نو يقيناً دا تيزه چغه ده يوه نو دغه وخت به

هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿۱۹﴾ وَقَالُوا يَٰيُوبَلُّنَا هَذَا

دری گوری - او وايي به هاکې تباھي ده زمونې دا

يَوْمُ الدِّينِ ﴿۲۰﴾ هَذَا يَوْمُ الْقُصَلِ

ورځ د جزا ده - (داوبه وييلې شي) دا ورځ د قيصه ده

الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَكْتُمُونَ ﴿۲۱﴾ احْشَرُوا

خفته چه تاسو هغه دروغ گتوله - راجعه کړئ (راځو ته)

۱۶ عَزَّامِنْتَنَا وَكُنَّا نَرَىٰ آبَاءَ وَعِظَمَاءَنَا لَمَبْعُوثُونَ ۱۷ أَوَآبَاءُؤُنَاالْأَوَّلُونَ ۱۸ فَإِنَّهَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ۱۹ وَقَالُوا يَٰيُوبَلُّنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ۲۰ هَذَا يَوْمُ الْقُصَلِ ۲۱ احْشَرُوا

په دې اياتو توکس زجر دې په انکار د بعث بعد الموت سره. درې کرتې ته يې همزه د استفهام راوړې دې د وچ د دير استبعاد ته. دَاخِرُونَ په دې کېن اشاره ده چه دوباره ژوند کېن ستاسو اختيار نيشته بلکه ذليل او عاجز به يې امر د الله تعالى ته. يَنْظُرُونَ د اعام دې يعنې يو بل ته به نظر کوي خپل حالت ته به گوري يا په معني د انتظار د جزاء دې. يا نظر کنایه ده د ژوندی کيدلو نه. امام بقاعي ويلې دی چه نظريې خاص کړو په ذکر سره چه نظر بغير د حیات نه موجود پري او نور حواس کله کله بغير د حیات نه هم موجود پري نکه چه اوریدل په مړو کېن په خرق عادت سره موجود شويدي په واقعه د بدار کېن. دارنگ خطیب شریعتي ويلې دی چه تابلِس کېن یوازې د اړه اونه وه هر کله چه د هغه په خوا کېن اویله شو چه لور راوړې چه د اړيکړو نو د هغه پانړې به مړاوې شوې. داسې په دې ملک کېن هم یو بوته دې (تجیه فی نایب) چه لاس ورته نژدې کړې نو پانړې يې راغونډه شي. (والله علی کل شیء قدير) - هَذَا يَوْمُ الْقُصَلِ دا قول د منکرينو دې

الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا

مؤہ کسان چہ ظلم کئے کرے دے او دوی ملگری او عہ کسان چہ دوی نے

يَعْبُدُونَ ۖ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ

بنیادی کولہ ہوا دے اللہ تعالیٰ نہ نو روان کرے معوی

إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ۖ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ

لارے دے جہنم نہ او اور روئے دوی یقیناً ددوی نہ

مَسْئُولُونَ ۖ مَا لَكُمْ لَا تَنصَرُونَ ۚ

تپوس کیڑے شی - جہ دہ تاسو لہ چہ دیوبل سرہ مدد نہ کوئے -

بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ۖ وَأَقْبَلْ

بلکہ دوی یہ نہ درخ تابعدار وی - او مخاخ یہ شی

یوبل تہ یا قول دے دطرق داللہ تعالیٰ تہ۔

فَإِيْدَاهُ :- یہ دے ایاتونو کیں دقیامت دہ نوموتہ ذکر کرے شول

یوم الدین - او یوم الفصل - ہرکولہ چہ پہ تقسیم دجزاء او سزاسرہ جدائی

راخی ددے وج تہ الدین یے دالفصل تہ مخکین ذکر کرو۔

۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ :- یہ دے ایاتونو کیں تخویف اخروی پہ پختہ حالاتوسرہ

ذکر کرو - حشر - دجہنم لارے تہ رواندے کول - حصارول دتپوسو

دیارہ - یوبل سرہ نصرت نہ کول - ذلیل او منقلدکیدال پہ ہجورٹے سرہ -

وَأَزْوَاجَهُمْ مراد ددے نہ ہغہ کسان دی چہ مشابہ دی یوبل سرہ پہ نوعہ د

ظلم او گناہ کیں - یعنی مشرک بالہلائکہ یہ د مشرک بالہلائکہ سرہ اویت

پرست بہ دبت پرست سرہ او مشرک دستورو دخیل مشابہ سرہ او قبر

پرست دقبر پرست سرہ اوزانی دزانی سرہ اوشرابی دشرابی سرہ اوبدعتی

دبدعتی سرہ یہ یوحائے کرے شی او دے تہ پہ عام عرف کیں پیربایان

ویلے کیڑی - وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ددے نہ مراد ہغہ پیران او ملایان دی

چہ عوامو ددوی طاعت کرے دے پہ شرک اوبدعاتو او گناہونو کیں او

دوی پرے رضاو لکہ دوی چہ مراد دو پہ سورۃ انبیاء ۲۱ کیں -

أَحْشَرُوا امر دے داللہ تعالیٰ دطرق نہ ملائکوتہ (پاتے پہ بل مخ)

بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۷۷﴾

بعضی دے دوی پہ بعضو باندے تیوسو تہ پہ کوی

قَالُوا اَنْتُمْ كُنْتُمْ تَاْتُوْنَا عَنِ الْيَمِيْنِ ﴿۷۸﴾

دائی پہ رکشان) یقیناً تاسو دے چا تھے مونو تہ (پہ منع کولوسرہ) دے (دین) حق تہ

قَالُوا اَيْلَ لَمْ تَكُونُوْا مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۷۹﴾

اویہ وائی (مشران) بلکہ تہ وئے تاسو ایمان راوردتی

وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ ۚ بَلْ

او تہ وؤ مونو لہرہ پہ تاسو باندے ہیج زور (دلیل) بلکہ

وَقِفُوْهُمْ ۚ يَعْنٰی پَہ لہر دجہم پہ روان شی اولاریہ دجہم دپاسہ یوبل وی (جسر جہم) نو دے دے دپاسہ پہ حصار کریشی۔ اِنَّهُمْ مُّسْتَرْسِلُوْنَ دا شامل دے تیوس کولو تہ دے تولو گناہونو پہ بارہ کنس او دے تہ حساب ویلے کیبری۔ مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُوْنَ داہم داخل دے پہ تیوسونو کنس او دارد دے ددوی پہ دعوی باندے پہ دنیا کنس چہ دا معبودان پہ زموترا امداد کوئی او دلتہ مراد دے نصرت تہ دے عذاب تہ پہ کول دی۔

۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ (رابط) ہرکلمہ چہ معلومہ شہوہ چہ دوی پہ دے تیوس دجواب تہ چپ وی تو وہم رائج چہ ایادوی پہ چاراکان وی ژبے پہ یے بتدے وی ؟ نو دے دے وہم ازالہ کوی چہ دوی پہ یوبل لہر ملامتہ کوی او پہ دے ایاتو تو کنس تخویف اخروی دے پہ طریقہ دے براءت دے الہو باطلو او دے عایداتو دے ہغوی دے یوبل تہ پہ ورخ دے قیامت کنس۔ الْيَمِيْنِ، دے مجاہد نہ نقل دے چہ یمین دین حق اونیکو کاروتو تو یلے کیبری و تَاْتُوْنَا پہ معنی دے منع کولو دے خیر تہ دے او تقرت پیدا کول دے دے نہ۔ او دے ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ نقل کرے شہوہ دی چہ یمین پہ معنی دے قسم سرہ دے یعنی تاسو پہ مونو تہ قسمونہ کول چہ شرک او کفر حق دے۔ بل قول دادے چہ یمین پہ معنی دے قوت او دے قدرت سرہ دے یعنی تاسو پہ مونو تہ خیل زور او قوت بشارہ کوؤ پہ عرسونو کولو او نور زیب و زینت سرہ۔ بَلْ لَمْ تَكُونُوْا مُّؤْمِنِيْنَ یعنی تاسو دے ابتدائہ بے ایمانہ وئے نو مونو ترخہ رنگہ تاسو دے ایمان تہ راوارولے۔

كُنْتُمْ قَوْمًا طَٰغِيْنَ ۝۳۰ فَحَقَّ عَلَيْنَا

تاسو دے قوم سرکشان - خ پورہ شوے دہ پہ مونہ بانڈے

قَوْلِ رَبِّنَا اِنَّآ لَذٰٰٓئِقُوْنَ ۝۳۱ فَاَعْوَيْنَا كَمْ

فیصلہ د رب زمونہ یقیناً مونہ ٹکونی د عذاب یو - نو گمراہی تہ مونہ راویلے تاسو

اِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ۝۳۲ فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ

تککہ چہ مونہ گمراہان دو - نو یقیناً دوی پہ پہ دفعہ ورج پہ عذاب کتب

مُشْتَرِكُوْنَ ۝۳۳ اِنَّا كُنَّا كَذٰلِكَ نَفَعَلُ

شریک دی - یقیناً مونہ داسے کار کوؤ

بِالْمُجْرِمِيْنَ ۝۳۴ اِنَّهُمْ كَانُوْۤا اِذَا قِيلَ

د مجرمانو سرہ - یقیناً دوی دو چہ کہہ بہ اویلے شو

سُلْطٰن پہ معنی د حجت او دلیل دے یعنی مونہ تاسو تہ ہیج حجت او دلیل پہ شرک بانڈے تہ دے پیش کرے یا مراد د سلطان تہ زور او جبر کول دی۔

طٰغِيْنَ مراد د طغیان تہ بے حجتہ کارونہ کول دی۔ قَوْلِ رَبِّنَا تفسیر د ہجے لملان جہنم من الجنة والناس اجمعین دے او اِنَّا لَذٰٓئِقُوْنَ د قول تہ بدل دے۔

فَاَعْوَيْنَا حاصل داچہ مونہ پہ تاسو زور تہ دے کرے او تہ ہم درتہ دلیل پیش کرے صرف دعوت د گمراہی مودرتہ کپیدے د دے د پارہ چہ زمونہ ملگری د گمراہی دیرشی تو تاسو زمونہ دعوت پہ خیلہ خوبہ بانڈا قبول کرے دے او دارنگ سورۃ قصص کتب او سورۃ سبا کتب ہم تیر شوبیدی۔

۳۳۔ ہرکہ چہ ثابتہ شوہ چہ دوارہ دے پہ غواہت کتب شریک دی نوازیمہ دہ چہ پہ عذاب کتب بہ ہم شریک وی۔

نَفَعَلُ پہ دے کتب اشارہ دہ چہ پہ ورج د قیامت یو بل لہرہ ملامتہ کول د دوی او پہ گمراہی بانڈے اقرار کول او عذاب ورج کول دا دہ تلو مجرمانو سزا دہ پہ یو قسم متبوعیتو او تا بعینو پورے تخصیص نیستہ۔

لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٧٥﴾ وَيَقُولُونَ

دوی تہ نیشہ حقیدار دینا گئے ہوا کہ اللہ تعالیٰ نہ تو دوی بہ لونی کولہ ۔ او دوی بہ دین

أَيُّهَا لَتَارِكُوا إِلَهَيْتَنَا شَاعِرٌ مُجَنُّونَ ﴿٧٦﴾

ایا مونہ پر پگندہ مجنون تھیل دے دے دے شاعر لیونی تہ ۔

بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصْدَقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

بلکہ راسخے دے دے حق او تصریح نے کرے دے دے دے رسولونہ ۔

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٧٨﴾

یقیناً تاسو خاکھا ٹھونکی دے عذاب درد ناک نے

وَمَا تَجْزُونَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٩﴾

او بدالہ نشی در کیدے تاسوتہ مگر دے ہفہ عملونہ چہ تاسو کول ۔

۳۵۔ دا علت دے ماقبل عذاب دے او زجر دے یہ انکار دے توحید سرہ ۔ معلومہ شوہ چہ مشرک کہ اللہ تعالیٰ نہ او دے ہفہ دے صفتو او عباد تو نہ انکار نہ کوی لیکن صرف دے توحید نہ انکار کوی لکہ چہ سورۃ اسراء ۴۶ کیں تیر شیدی او سورۃ ص ۵۵ او زمر ۲۷ کیں یہ راشی ۔

۳۶۔ دا دویم علت دے عذاب دے او زجر دے یہ انکار دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم او دے ہفہ پہ سپک والی سرہ چہ شاعر دے او مجنون دے او دا خود دے خلقو حماقت دے حکم چہ مجنون خوشعرو نہ نشی جو روئے او دوی دے دوارو صفتو نہ یہ جمع سرہ ہفہ تہ نسبت کوی ۔

۳۷۔ دارد دے یہ دے متکربو بانداے ۔ دے حق نہ مراد توحید دے ۔ او صدق کیں اشارہ دے چہ توحید دے تلو انبیاء علیہم السلام یو دین دے نو دے رسول تہ انکار کول دے تلو رسولانہ تہ انکار کول دی ۔

۳۸۔ دا تھویف دے او تفریح دے یہ تیر شوی دوارہ علتو بانداے دے وجہ نہ دویم آیت کیں اشارہ او کرہ چہ دے جزا سبب دے دوی عملونہ دی چہ کوم مخکس ذکر شول ۔

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۴۰﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ

مگر بنادان دے اللہ تعالیٰ چہ سائے شوری . دفعہ کسان ددی لہ

رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿۴۱﴾ فَوَٰكِلَهُمْ مَّكْرُمُونَ ﴿۴۲﴾

روزی دہ معلوم صفتوں والا میوے دی او ددی بہ عزت کیدیشی

فِي جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ﴿۴۳﴾ عَلَى سُرُرٍ مَّتَّعِيلِينَ ﴿۴۴﴾

پہ جنتوں دے نعمتوں کیں . پہ تختوں پہ دی یوں بہ تمام

يُطَاقُ عَلَيْهِمْ رِبَاسٌ مِّنْ مَّعِينٍ ﴿۴۵﴾

مکوے بہ تھی پہ ددی پاندے کاسے دے د خاص شرابو نہ

بِضَآءٍ لَّدُنَّ لِلشَّرِبِ ۖ لَّا فِيهَا

سپین مزہ ورکوں کی ہوی شکونکہ نہ نہ بہ دی پہ عتے کیں

غَوْلٍ ۚ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿۴۶﴾ وَعِنْدَهُمْ

افوتہ او نہ بہ ددی لہ دے عتے رشابو نہ الیہ ورجی . او ددی مزہ بہ دی

سے . دا استثناء دہ انکم لَدَايِقُونَ نہ او ظاہرہ دادہ چہ استثناء منقطع
دہ الْمُخْلَصِينَ نہ مراد دفعہ کسان دی چہ اللہ تعالیٰ خالص کرے او غورہ
کرے دی د توحید او د دین او د دوستانے د کان دپارہ .
دے نہ ترے پورے پہ دے ایاتو نو کیں بشارت ذکر کوی پہ
خوارس انعاماتو خاصو سرہ . مَعْلُومٌ دلہے یو سوال دے چہ سورۃ الم
سجدہ کے کیں اخفی لہم من قرۃ اعین تیرشوبدے ہفہ دلالت کوی
چہ د جنت نعمتو نہ ہیچا نہ تہ دی معلوم او دلہے فرمائی رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ؟
جواب دادے چہ معلوم دی بعض صفتو نہ دے چہ ہمیشہ دی او بکرہ
وعشیا دی او تفصیلی حقیقت یے نہ دے معلوم . فَوَٰكِلَهُ دایبان دَرَزَقْ
دے نو معلومہ شوہ چہ رِزْقٌ د جنت بول د لذت او د مزے دپارہ دے د
لورے د وچ نہ تہ دے مَّكْرُمُونَ عزت د اللہ تعالیٰ د طرف نہ پہ رفع
د درجاتو سرہ او بہ دیدار د اللہ تعالیٰ او یہ کلام د اللہ تعالیٰ سرہ دے .
مَّتَّعِيلِينَ یعنی دیویل شایہ تہ وینی کنایہ دہ چہ دیویل نہ بہ نہ
خفہ کیری . یا مراد دادے چہ داکتو نہ بہ چایبرہ گرجی رپاتے پہ بل مگر

قَصْرُكَ الطَّرْقَ عَيْنٌ ۴۸ ۱۰ كَاتِبُهُنَّ بَيْضٌ

رہنے بند لودنکی پہ دی نظر چل لہ خاوند او تہ خائستہ سترگو والا پہ وی گویا دی

مَكْنُونٌ ۴۹ ۱۰ فَاقْبَلْ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

پہنے ساتلے شویدی . نو مبالغہ پہ شی بعض ددوی پہ بعض باندا

يَتَسَاءَلُونَ ۵۰ ۱۰ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي

تپوسوتہ پہ کوی . ادبہ وائی یو ویونکے ددوی تہ یقینا

كَانَ لِي قَرِينٌ ۵۱ ۱۰ يَقُولُ أَإِنَّكَ

دو مالہ یو ملکرے حقہ بہ ویل چہ ایہ تہ

نویویل تہ بہ نشا تہ گری . گائیں ہر کلہ چہ دک وی د شرابونہ نو کاس
ورثہ ویلے کیڑی اوچہ خالی دی نو کاس ورثہ تہ ویلے کیڑی .

مَعِينٌ دمعن تہ دے جاری تہ ویلے کیڑی یا د عین تہ دے یعقوب سترگو
یہ بشکاریڑی . لیدہ پہ معنی دلذیادہ دے او ہرچہ شراب ددتیادی نو کریہ
اوبد مزہ وی . غول پتہ ضرر تہ ویلے کیڑی نو دا شامل دے در دسر

اودرد د خیتہ او نور و مرضون تہ . وَلَا هُمْ يُنْزَلُونَ پہ معنی دفساد عقل
پہ سبب د نشہ کیدلو سرہ اودا تخصیص بعد التعمیم دے حکمہ چہ لفظ
غول ہم تشہ تہ شامل دے او نشہ کیدل لوئے اقت دے .

قاصرات الطَّرْقِ داذ زناو بہترین صفت دے پہ دنیا او اخرت کنس چہ د خاوندانو
تہ علاوہ بل چاتہ سترگہ تہ اروی . عَيْنٌ خائستہ سترگو والا یعنی چہ غیہ وی
پہ اندازے سرہ اوسپین ولے د ہفہ بنہ اسپین وی او توروالے د ہفہ بنہ تور
وی . بَيْضٌ مَكْنُونٌ مراد ددے تہ اکے د شتر مرغ دہ چہ پتہ وی د خیر او

د غبار تہ او مائلہ وی زیروالی تہ یا مراد ددے تہ ہفہ اکے دہ چہ روغہ اویشو
شی او بیا ترینہ د پاسہ پوست لرے کریشی نولاندا صفا سپین وی . یا مراد
دے تہ مطلق اکے دہ چہ پتہ ساتلے شویدی او د زناو تشبیہ د ہفہ سرہ پہ
تناسب د اجزاؤ کنس در کیدے شی . تردے خائے پورے نعمتوز . د خوراک
او د رہائش او خشاک او دبیبیانو پہ بارہ کنس ذکر شول .

دشہ تہ تر سلک پورے داہم پہ بشارت کنس داخل دے حکمہ چہ عذاب
پہ دشمن باندا دے او بچ کیدل د سبب د عذاب تہ لو بے نعمت دے .

لَمِنَ الْمَصْدِقَيْنِ ۝۵۷ عَزَا مِثْنًا وَكُنَّا

خلفاء موتوں کے لئے (دو توحید اور دو قیامت)۔ آیا چہ مرہ شو موتی اد شو موتی

شَرَابًا وَعِظَامًا اِنَّا لَمَرِيْثُوْنَ ۝۵۸ قَالَ

خادرے اور عہد کی آیا موتی یہ یہ جزا رکھتے شی۔ اد بہ وائی

هَلْ اَنْتُمْ مُّطْلِعُوْنَ ۝۵۹ فَاَطْلَعْ فَرَاَهُ

ایا تاسو نے دربنکارہ کیدونکی۔ نو بنکارہ بہ شی نوادہ وخی حقہ لہ

فِيْ سَوَاءٍ الْجَحِيْمِ ۝۶۰ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتُ

یہ صیغہ دے دوزخ کہیں۔ ورتہ بہ ولی تم کہہ اللہ تعالیٰ ہمارے یقیناً نازلے دے تہ

لَتَرْدِيْنَ ۝۶۱ وَلَوْلَا رِغْمُهُ رَبِّيْ لَكُنْتُ

چہڑا دے ارغودے دے او کہ تہ دے احسان دے رب زما خانہ زہ بہ دے

مِنَ الْمُحْضَرِّيْنَ ۝۶۲ اَفَمَا نَحْنُ بِبَيِّنِيْنَ ۝۶۳

دے حاضر کپے شو تہ یہ عذاب کہیں۔ آیا نہ یو موتی مرہ کیدونکی۔

اِلَّا مَوْتَتْنَا الْاُولٰٓئِ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ۝۶۴

مگر موتی دے دوہیے او تہ یو موتی عذاب رکھتے شوی

فَاَقْبَلَ دُوْىَ خِيُوْبِلْ تَهْ فَاَخَذَ دِيْ حُكَّهٖ چہ متقابلین ویلے شوے دی لیکن ددے
اقبال تہ مراد پہ دے تساول کہیں شور و کول دی۔

فَرِيْعٌ دَدَے تہ مراد مقابلہ کوونکے دے یو عمرو والا ہمزولے حُکَّہ چہ قرین
پہ اصل کہیں یو قرن والا تہ ویلے کیبری۔ سَوَاءٌ پہ معنی دوسط دے حُکَّہ چہ
ہوہ تہ بول طرفو تہ برا بروی۔ نِعْمَةُ رَبِّيْ مراد ددے تہ بچ کول دی
دے شرک او دے انکار دے قیامت تہ او مضبوط والے دے یہ ایمان باندے۔

الْمُحْضَرِّيْنَ احضار پہ شرکین استعمالیبری۔ اَفَمَا نَحْنُ بِبَيِّنِيْنَ ہر کدہ چہ
سبب دے بچ کیدلو دے عذاب تہ ذکر کرو نواوس بچ کیدال دے
عذاب تہ (چہ حقہ مسبب دے) ذکر کوی۔ ہمزہ دے استفہام داخل
دے پہ فاء عاطفہ باندے تو معطوف علیہ محذوف دے انھیں محذوف
معمون فَمَا نَحْنُ بِبَيِّنِيْنَ او استفہام تقریری دے۔ رہاتے پہ بل مشہ

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقُوْرُ الْعَظِيْمُ ۝۷۰ لِيُمَثِّلَ هَذَا

یقیناً نا خانہ کامیابی کو یہ دہ - دپارہ دے دے جوا

فَلْيَعْمَلِ الْعَمَلُوْنَ ۝۷۱ اَذْلِكَ خَيْرٌ تَزْرَعُ

پس عمل دے کو عمل کوونکی - ایا دا خورہ دی پہ میلستیا کیں

أَمْ شَجَرَةُ الزَّاقُوْمِ ۝۷۲ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً

او کہ اوٹہ دے زقوم - یقیناً کرکھو لے دہ مونہ ہذا امتحان

لِلظَّالِمِيْنَ ۝۷۳ إِنَّا شَجَرَةُ تَخْرُجُ

دپارہ دے ظالماؤ - یقیناً ہذا اوٹہ دہ چہ رادتی

فِي أَصْلِ الْجَحِيْمِ ۝۷۴ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ

پہ دہج دے دودخ کیں خنک دے خنک دے

إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأَوَّلَىٰ اسْتِثْنَاءً مُنْقَطِعَ دہ یعنی اول مرگ زمونہ وروپہ دنیا کیں لکہ
سورة دخان ۵۵ کیں دی - إِنَّ هَذَا هُوَ الْقُوْرُ الْعَظِيْمُ ۱۱۱ دا قول دَ اللَّهِ تَعَالَى
دے دنیا و اوٹہ دپارہ دے ترغیب و رکھو - یا قول دے جنتی دے یہ طریقہ دے
تحدیث نعمت سرہ - لِيُمَثِّلَ هَذَا یعنی دے دنیا دے مقصد و او شہوات و دپارہ دے سخت
تہ دے پکار بلکہ دے جنت دے نعمت و دے حصول دپارہ کرا و ضروری دے
دے ۷۲ نہ ترے پورے پہ دے ایا تو کیں تخویف اخروی دے نَزْلًا هُوَ غَدَا
تہ ویلے کیدی چہ صالح وی چہ خلق دے ہذا دپارہ نازل شی او دیرہ شی او دا ہذا
خوراک دے چہ تیاریری دپارہ دے نازل (میںمہ) - فِتْنَةً یہ معنی دے عذاب او
دے سخت دے یا یہ معنی دے امتحان او دے ابتلاء دے یعنی ہرکہ چہ مشرکانو
دا او ریدل چہ یہ جہنم کیں اوٹہ دہ نو ہغوی مسخرہ شور و کرہ چہ یہ
اور کیں خنک اوٹہ کیدی شی - طَلْعُهَا، طلع یہ کجورہ کیں ہذا شے دے
چہ اول بیکارہ شی بیا ترے غنیک جورشی -

كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيْطَانِ مراد دے دے نہ سرکش ماران دی چہ ہیبت ناک شکونہ
لری یا مراد دے تہ ابلیس او دے اولاد دی او ہغوی اگرچہ پہ اصل
صورت او شکل انسانو لیدے تہ دی لیکن پہ عرق کیں مشہور دی پہ
بد شکل سرہ لکہ راغلے دی یومثل کیں چہ یو بودے دیوزرگرت (مصور)

رَعَوْسُ الشَّيْطَانِ ۴۵ قَاتِلَهُمْ لَا يَكُونُ

سردنہ د شیطانو دی - نو یقیناً دوی بہ خانقا خوری

مِنْهَا فَمَا يَكُونُ مِنْهَا الْبَطُونُ ۴۶ ثُمَّ

د ہفتہ نو دکوی بہ د ہفتہ خیتہ - بیا بہ

إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَيْمٍ ۴۷

یقیناً دوی لہ د ہفتہ د پاسہ گلہون دی د خوتکیدلو ادبوتہ

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَا إِلَى الْجَحِيمِ ۴۸

بیا بہ یقیناً واپس کیدل د دوی خانقا دوزخ د ادرتہ دی -

نہ مطالبہ او کپہ چہ مالہ د شیطان شکل جوہ کپہ نو ہفتہ ورتہ اوہل چہ مالہ نمونہ راوہ ماخو شیطان نہ دے لیدے نو ہفتہ بوہے جاحظ عالم (مشہور اہل لغت ادیب معترلی و) راوستہ راو ہفتہ ہیر بد صورتہ و) نوز گرتہ یے اوہل چہ ددہ پہ مثل مالہ شیطان جوہ کپہ نو د تشبیہ دوج د شہرت نہ دہ لکہ تشبیہ د حسن د پارہ د خاپر و سرہ ور کیری اگر چہ خاپری چانہ دی لیدلی دارنگ دیوسف علیہ السلام تشبیہ د ملک سرہ ور کپے شوے وہ اگر چہ ملک ہفتہ زنا نو لیدے نہ و۔

فَمَا يَكُونُ اشارہ دہ چہ دا خوراک د مرہ ولو قائدہ نہ ورکوی لیکن صرف خیتہ بہ د کوی او د دے خیتہ نہ ہیر تکلیفونہ او مرضوتہ پیدا کیری بیا ہر کلا چہ د خوراک سرہ د کیدل د خیتہ متصل دی نواف یے د کر کپے دے او ہر کلا چہ او بہ شکل د خوراک سرہ متصل ضروری نہ دی نو پہ شمر سرہ یے ذکر کپہ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَيْمٍ یعنی د ابو گرموالے او د اوئے ترینوالے بہ دوارہ گہاشی۔ یا دا چہ دا اوہل بہ د وینو زو د جہنمیانو سرہ گہاے کرے شی۔ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ ہر کلا چہ د خوراک او خکا طبقہ پہ جہم کس جدادہ او پہ اور سرہ د سوزیدلو طبقہ رجیم جدادہ نو د دے وجہ نہ یے او فرمائیل چہ روستو د خوراک او خکا کہ نہ د دوی واپسی جہیم نہ دہ۔

إِنَّهُمْ الْغَوَا أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٧٩﴾ فَهُمْ

یقیناً دوی موندلے دو مشران خیل گمراہان نو دوی بہ

عَلَىٰ أَنْذَرَهُمْ يَهْرَعُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ

د ہغوی پہ قدمو ہاندے زغیدے شول۔ او یقیناً گمراہ شوے دو

قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ إِلَّا وَلِيُّنَ ﴿٨١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

د دوی نہ محکمن دیر د زبرد خلق نہ او یقیناً لیبرے دو مینو

فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٨٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ

پہ ہغوی کنن دیوہ وروؤنکی۔ نو اوکوہ چہ خہ رنگ شہ

عَاقِبَةُ الْمُنْذِرِينَ ﴿٨٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ

اخری الخام د دیوہ وروکے شوہ۔ مگر بندگان د اللہ تعالیٰ

الْمُخْلِصِينَ ﴿٨٤﴾ وَلَقَدْ نَادَيْنَا نوحَ فَلَنِعْمَ

چہ بچ ساتلے شوے دی۔ او یقیناً اواز رکھے دو موندے نوح علیہ السلام نو دیر نبی

۷۹۔ یہ دے ایاتو کنن سبب ذکر کوی د عذاب سابق چہ ہفہ
تقلید د گمراہانو دے بغیر د غورا و فکر او دلیل نہ۔ یُہْرَعُونَ دا مجھول
دے پہ معنی د معلوم سرہ لیکن مجھول یے پہ دے وجہ ذکر
کرے دے چہ گویا کہ چہ د دوی زغولیکے د دوی جھل او خواہش دے۔
﴿٨٠﴾ دا تخویف د نبوی دے منکریتو تہ پہ عذابونو د تیر شوے
مکذبتو سرہ او تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ راتلو د عذاب
سرہ پہ مخالفینو بات دے او نجات موندلو د مؤحییتو سرہ۔
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ دا استثناء دہ د مندرین نہ استثناء متصل دہ یا
د اولین استثناء منقطع دہ۔

الْمُجِيبُونَ ﴿٤٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ

جواب دے گا وہی ۴۵ - او خلاص کروں گا دے اور کوری ددہ د غم

الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٤٧﴾

لوے تہ - او اذکر کو دے مونہ اولاد ددہ باقی یہ دنیا کیں -

۴۵ دے ایت نہ تر ۱۲۹ پورے دویم باب دے یہ دے کیں حالات دے
او پیغمبران ذکر کوی چہ دوی محتاج وو اللہ تعالیٰ تہ او دہقہ
بتدکان وو لفظ دنا ضمیر جمع متکلم (چہ مراد ترینہ اللہ تعالیٰ دے) دوی
پہ واقعات کیں ذکر کوی اشارہ دہ چہ دوی پہ دغہ حال تو کیں اللہ تعالیٰ
تہ محتاج وو۔ ہقہ انبیاء علیہم السلام نوح، ابراہیم، موسیٰ او ہارون، الیاس
لوط او یونس علیہم السلام وو۔ اور پٹ ددے د المخلصین سرہ دے چہ
ہقہ پیغمبران او دہقوی تابعداران وو۔ نادانگا مراد ددے تہ دعا کاتے د
نوح علیہ السلام دی چہ پہ سورۃ نوح کیں تفصیلاً ذکر شویدی -
فَلْنَعْمَ فَأَدَلَّتْ کوی پہ دغہ دعا پہ ہیر اخلاص او تضرع سرہ چہ
سبب د اجابت وو۔

۴۶ - دا د اجابت د دعا یوہ طریقہ دہ چہ د غرق تہ بچ کیدل دی یعنی
پہ دے نعمت کیں اللہ تعالیٰ تہ محتاج وو۔

الْكَرْبِ الْعَظِيمِ غرق کیدل دے تول قوم لوے وارہ داغت غم دے
یا مراد ددے تہ عذاب د ورج د قیامت دے۔

۴۷ - دا بل انعام دے پہ نوح علیہ السلام باندے چہ پہ دے کیں ہم
ہقہ اللہ تعالیٰ تہ محتاج وو مراد ددے دا دے چہ د نوح علیہ السلام
تہ روستو بتولے دنیا والا اولاد ددہ دی او پہ دے کیں اشارہ دہ چہ پہ
کشتی کیں صرق ددہ اولاد وو او نور خلق تول غرق شول۔ او دارنگ
سورۃ یونس ۴۷ کیں تیر شویدی۔ مفسرینو لیکلے ددہ درہ خاص

بچ شول حام، سام، یافث، نو دحام اولاد سند، ہند، توب، زنج، حبش
اقبط او بربروغیرہ دی او د سام اولاد عرب، فارس اوروم او بنی
اسرائیل وغیرہ دی او د یافث اولاد۔ ترک صقلاب یا جوج ما جوج
چین وغیرہ دی۔

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٤٨﴾ سَلَامٌ عَلَى

اد پر بخود دے دے مونہ پہ دہ باندے پہ روستو خلقو کیں۔ سلام دے دے

نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٤٩﴾ اِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي

نوح علیہ السلام باندے پہ عالمو کیں۔ یقیناً مونہ دہے شان بدالہ ورکود

الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

خائستہ عمل کو نکوتہ۔ یقیناً دے دے بندکانو زموہو نہ وڈ چہ مؤمنان دی۔

ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٥٢﴾ وَاِنْ مِنْ

بیا غرق کول مونہ روستی خلق۔ او یقیناً دے

شَيْعَةٍ لَا بَرَاهِيمَ ﴿٥٣﴾ اِذْ جَاءَ رَبُّكَ بِقَلْبٍ

شعہ دے نہ خائفا ابراہیم علیہ السلام وڈ۔ کلہ چہ راغ چل رب تہ پہ زہ

﴿٤٨﴾ پہ دے کیں تور انعامات ذکر کپے شوئے دی۔

ترکنا دے مفعول حذف دے یعنی الثناء الحسن والذکر الجمیل۔ سَلَامٌ دے

دے مفعول حذف دے او معنی دے سلام دادہ چہ دے بد ذکر نہ یج او سلام دے

پہ روستو خلقو کیں او پہ دے کیں ہم تقدیر دے یعنی سَلَامٌ مَّتَّا یعنی

دا سلام متیاد اللہ تعالیٰ دے طرف نہ دہ۔ الْعَالَمِينَ مراد دے نہ ملائک او جن

او انس دی۔ اِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ پہ دے کیں اشارہ دہ تسلی دے نبی

صلی اللہ علیہ وسلم تہ او دلیل دے چہ سبب دے انعاماتو احسان دے نوح

علیہ السلام دے او احسان نہ مراد دعوت الی الحق دے پہ اخلاص سرہ۔

اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ دہم تفسیر دے احسان دے او تصریح دہ چہ نوح

علیہ السلام دے اللہ تعالیٰ دے خاص بندکانو تہ یو خاص بندہ وڈ او محتاج وڈ۔

﴿٥٢﴾ داد ویمہ واقعہ دہ دے ابراہیم علیہ السلام او دلیل نقلی دے پہ دے

کیں ذکر دے عبدیت دے ابراہیم السلام ذکر کوی پہ دہ طریقو سرہ، اول مجاہد کول

پہ دعوت دے توحید کیں او پہ مصیبتو باندے صبر کول دویم دے اللہ تعالیٰ پہ امر

سرہ چل خویئے قربانی کول۔ او ذکر کوی احتیاج دہ دے اللہ تعالیٰ تہ پہ سائتیا

او بشارت او برکاتو کیں چہ دے اللہ تعالیٰ تہ محتاج وڈ۔ شَيْعَةٍ یعنی ابراہیم علیہ

السلام پہ مجاہدہ کولو کیں دے توحید دے دعوت دے پارہ دے دے دے نوح علیہ السلام

تو وڈ یعنی دے شعہ پشان وڈ۔

وقف لازم

سَلِيمٌ ۸۶ اِذْ قَالَ لِاٰیَّتِهٖ وَقَوْمِهٖ مَاذَا

دروغ ہوئی کہ چہ اوئل نے پلار چین او قوم چل تہ دُخہ بخیزو

تَعْبُدُوْنَ ۸۷ اَفْغَاۤلِہٖۤ اَدُوْنَ اللّٰہِ

عبادہ کوئے تاسو ایہا دروغ معبودان سوا د اللہ تعالیٰ تہ

تَزِيدُوْنَ ۸۸ فَمَا ظَنُّکُمْ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۸۹

خوالے تاسو تو خہ گمان دے تاسو پر رب د عالمینو بانوے

۸۶۔ دا بیان د تابعدارے ددہ دے بجاء رَبَّکَ دے نہ مراد توجہ کول دی رب تہ یہ دعوت کولو سرہ توحید تہ۔ سَلِيمٌ خالی د شرک تہ او د شہادت د شرک نہ او د میلان کولو مشرکانو تہ۔ مخلص یہ دعوت کولو کس۔ ویرہ کوئے د اللہ تعالیٰ تہ چہ ربیبگی د ویرے د وجہ نہ لکھ چہ انسان او چپے شی اوریبگی (داتول احتمالوتہ دی)۔

۸۷۔ مَاذَا مراد دے تہ تپوس کول د دلیل د شرک دی طلب د وصف د معبود دے ددوی یہ معبودانو باطلو کس لکھ چہ سورۃ مریم ص ۱۱ کس تیر شویدا۔

۸۸۔ ہر کھ چہ هغوی عاجز دی د ذکر د دلیل تہ او د اثبات د وصف د معبودین د هغوی تہ نوابراہیم علیہ السلام ورتہ دا اوئل اَفْغَاۤلِہٖۤ اَدُوْنَ یہ دے عبارت کس اول ترکیب دادے تَزِيدُوْنَ فعل دے دون اللہ طرق دے او اللہ مفعول یہ دے افگا مفعول لہ دے معمولات نے یہ عامل ہاند اہتمام د وجہ تہ مخکن کرے دی او مفعول لہ کس تصریح دہ یہ بطلان د طریقہ ددوی نو هقہ نے یہ سر کس ذکر کرو۔ دویم ترکیب دادے افگا مفعول یہ دے مبدل منہ، اللہ د هقہ تہ بدل دے یہ طریقہ د مبالغہ سرہ بریم دادے چہ اللہ مفعول یہ دے او اَفْغَاۤلِہٖۤ اَدُوْنَ یہ معنی د ا فکین سرہ حال دے د مفعول تہ۔ افکا یہ اصل کس اوریدلو تہ وائی یعنی هقہ سخت دروغ چہ د حقیقت تہ بالکل خلاق وی۔

۸۹۔ رچر دے یہ شرک بانڈے دلیلہ یہ دے کس توجیہات دی اولہ دادہ ایہا تاسو گمان کوئے چہ اللہ تعالیٰ دے عاجز مخلوق لہ د دُخان سرہ شریک کرے دی۔ دویمہ توجیہ دادہ ایہا تاسو گمان کوئے چہ اللہ تعالیٰ د جس د مخلوق نہ دے چہ تاسو د هقہ تہیہ ورکوئے د مخلوق سرہ۔ (ریاتہ پہ بل مخ)

نو نظریئے ادھر ہو نظر یہ مستور کہیں نو اویل ہے

سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾

تاجیقه ییم - بوردن شول دوی د هغه ته شاگرخوژن کی -

دریمہ توجیہ یہ طریقہ دُکھ و غم سے تاسویہ اللہ تعالیٰ باندے خدائے کمال کوئے چہ بہ حالت دُشکر کہیں مرے شے او ہوتے تہ بہ پیش شے۔

۸۸ شہ: مراد دادے چہ پہ رد شرک دہوق کین استدلال ۱۱ اوکم
یوکل استدلال د ستورونہ او تفصیل دھے پہ سورۃ انعام مے کین تیر شوے دے
بیائے اویل زہ بیمار یم یعنی زہم حقہ دے ستاسود شرک دوج نہ۔

یا مراد دادے چہ دوی ورتہ دعوت ورکرو چہ زمونیر دالہو عرس
دے مونیر سرہ لار شہ چہ زمونیر اثر قبول کرے تو ہخہ ددوی د خبرو
او د کارونو پہ مختلفو حصو کنس فکر او چلوو د پیرہ د دے چہ خان تریہ پہ
خہ بہانہ سرہ پاتے کری نو اویل ئے چہ آئی سقیم۔ یا مراد دادے چہ ستور
تہ ئے او کتل پہ ارادہ ددے چہ د اللہ تعالیٰ د قدرت نمونے دی لیکن

دوی خیال او کروچه ابراهیم زموږ په طریق سره ستورو ته کتلے دی۔ پنا په
روستو توجیه سره دا توریه عملی ده او ای سقیم توریه قوی ده۔ مراد د
تورے دا دے چه "متکلم یو خبره او کړی او صحیح معنی ترینه په خپله
ارادے سره مقصود کړی لیکن مخاطب د هغه نه بله معنی اراده کړی"
نودلته هم سقیم نه ابراهیم علیه السلام حقیقان د زړه مراد کړے دے

یہ دھڑلے سے کہتا ہے کہ یہ تو دوسرا دوا ہے۔ (سوال) کہ خوک اوائی چہ یہ حدیث صحیح کہیں دے لفظ سقیم
تہ کذاب ویلے شوییدی او حال دادے چہ اتبیاء علیہم السلام خود گناہوں
تہ یکا دی؟

اول جواب دادے چہ کذب پہ معنی دُتورئے سرہ دے یعنی ہرکہ چہ دامعنی دُھغوی دُمراد تہ مخالف وہ نوک دے وچ تہ مجازاً ئے ورتہ کذب اوئل . دویم جواب دادے چہ مفسر رازی ویلے دی چہ اطلاق دُکذب

فَرَاغَ إِلَى إِلَهِهِمْ فَقَالَ آتَاكُمْ كَلْبُونَ ۹۱

نو پت راتے ددی پہ معبودانو پئے نو اُدیله آیا تہ خورٹے تاسو .

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ۹۲ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ

جہ وجہ دہ تاسو لوہ چہ خبرے ہم نہ کوئے . نو شورو شو پہ غغوی

ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ۹۳ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ

پہ وھلو سرہ پہ حق لاس باندے . نو ھاغ شو ھوہ خت دہ طرف تہ

يَرْفُونَ ۹۴ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْجِتُونَ ۹۵

اُدیله وھلے . آیا بندگی کوئے تاسو دھہ خیزدو چہ رسو نوئے کسل کوئے

راوی دھان تہ جوہ کرے دے پہ طریقہ دروایت یا المعنی سرہ جھکہ چہ نسبت کول د خطائے روایت کو و تکی تہ غورہ دی د نسبت کولو د دروغو ویلو تہ ابراہیم علیہ السلام تہ .

۹۵ . دہ ذکر د مجاہدے کولو د ابراہیم علیہ السلام دے دپارہ درد د شرک .

۹۶ . راتے راتیلو دپارہ دالفظ استعمال پدی دے ہم د قوم نہ پت راتے . اوھو قوم

د دے الھو پہ وراتدے خورا کو تہ کیخودل دپارہ د دے چہ برکت پکنیں

پیدا اتی بیابہ ئے لگ دھغ نہ د تبرک دپارہ حان لہ راو روا باقی

بہ ئے منجور اتو تہ پریخودو تو ابراہیم علیہ السلام پہ دے خطابو نو کیں داخبرہ

ثابتہ کپہ چہ دوی خوراک اوخبرے شقی کوئے نو دوی د عبادت لائق نہ دی

او داخطابو تہ اگرچہ بتاتو تہ دی لیکن الزام دے پہ دغہ مشرک تو باندے .

۹۷ . ویلے کیوی یوتہ اوروئے کیوی یل تہ) دا متل دے .

۹۸ . ھرکھ چہ پہ وھلو کیں معنی د ضرر دہ د دے وج نہ ئے دلہہ د فراغ

پہ صلہ کیں علی ذکر کرو . بِالْيَمِينِ نہ خے لاس مراد دے جھکہ چہ پہ ھغ

کیں قوت دیروی یا قسم مراد دے ھغہ چہ سورۃ انبیاء کیں ذکر دے

اوباء سببیہ دہ یا عدل تہ ئے ویلے دے یعنی ھغہ عدل (توحید) چہ بیعت

ئے کرے دؤ دالله تعالیٰ سرہ پہ ورخ د ميثاق کیں .

۹۹ . یَرْفُونَ پہ تیزے سرہ راتلل پہ ابراہیم علیہ السلام پئے رسو د خبریداو د دوی پہ دے

وقعہ باند . یا مراد دادے چہ پہ تکبر سرہ راتلل د زقاق د ناوے تہ ماخوذ دے .

۱۰۰ . دارد دے دھغوی پہ شرک باندے پہ دہ طریقو سورہ رپا تہ بل مخ

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿۹۶﴾ قَالُوا ابْتُلُوْا

او اللہ تعالیٰ پیمانہ کری ہے تاسو او ستاسو عملونہ - اوئل ددی جور کئے ددہا

بُنْيَانًا فَاَلْقَوْهُ فِي الْجَحِيْمِ ﴿۹۷﴾ فَاَرَادُوْا بِهٖ

ابادی نو او غور کئے ددہا یہ اور کیں - نو او غور کئے ددی راجہ لایہ

كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمْ اَسْفَلِيْنَ ﴿۹۸﴾ وَقَالَ رَافِي

چل دل نو او گر حوّل موٹو دوی ذلیلان - اوئل دفعہ یقینہ

اولہ طریقہ تَنْتَوْنُ یعنی تاسو دایمان د لرگو او کتو وغیرہ تہ یہ خیلو
لاسونو جور کریدی نو ہفہ د عبادت حق دار تثنی کیدے او پہ دے کیں
ہفہ قبروتہ ہم داخل دی چہ پہ چونہ او سمیٹو سرہ پاخہ کرے شوے وی
اوہولی کرے شوے وی او بیاور تہ سجدے لگوی او حاجات تریہ غواہی
دویمہ طریقہ وَمَا تَعْمَلُونَ یعنی ستاسو او ستاسو د عملونو خالق صرق اللہ تعالیٰ
دے او پہ دے کیں دا معبودان باطلہ او د ہقوی بندگی کول ہم داخل دی
او د دلیل د اہل سنت والجماعۃ دے یہ دے عقیدہ باندے چہ اللہ تعالیٰ
خالق دہر عمل دے کہ خیروی او کہ شروی او اختیار وی او کہ غیر اختیار
وی ددے وجہ نہ اضلال او ہدایت او د حتم او طبع نسبت اللہ تعالیٰ تہ یہ
حقیقت باندے بنادے او اعمالو اختیار یو کیں کسب د بندہ لڑ دحل شتہ
دے حساب د بندہ سرہ د ہفہ د کسب د وجہ تہ کسب وی او قدریہ معتزلہ وائی
چہ افعال اختیار د بندگانو، مخلوق د بندگانو دے نو دوی د اللہ تعالیٰ سرہ
پہ مفت د خلق کیں شریک جور کرو او جبریہ وائی چہ د انسان کسب لڑ
ہیچ دخل نیستہ مجبور محض دے او حال دادے چہ پہ میخ دکتے او د انسان
ژوندی کیں او ہم داسے پہ میخ د روغ لاس او کوزن والی لاس کیں فرق تمام
اہل عقل متی نو د دوی د اقوال د عقل تہ ہم خلاق دے۔

۹۶ ۹۷ ۹۸ ہر گلہ چہ د دوی سرہ دلیل توو پہ شرک باندے نو د ظلم
لارے اختیار کرہ او مشورہ ہے او کرہ چہ یو لویہ ابادی رد تنور پہ
شکل باندے) جورہ کرے، تو ہفہ ہے جورہ کرہ او د خاشاک نہ ہے
دکہ کرہ او اور ہے پکین بل کرو او ابراہیم علیہ السلام ہے پکین
او غور حوڑ او دے تو لے کار تہ تہ ہے کیندا اوئل لیکن ہر گلہ چہ یہ

ذَاهِبْ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِيْنِ ﴿۹۹﴾ رَبِّ هَبْ لِي

شے طوفی دے رب خیل تہ خفا مائے لہر او خائے ۔ اے رب زما و بخت مائے رول

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ فَيَشْرِنَهُ بِعِلْمِ حَلِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾

دے نیکانو تہ ۔ دے زبے و رکرو و موو ہفتہ تہ یہ ملک صولگ سرہ

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَئِي رَجُلٌ

نور کلہ چہ اور سیدلو دہفتہ سرہ کار کولو تہ اویل ہفتہ اے خویہ زما یقیناً تہ

أَرَىٰ فِي السَّمَاءِ أُتٰیْٓ أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا

دیکھم یہ خوب کین چہ دے کدوم تا نوسوچ اوکرہ چہ خہ

تَرٰی قَالَ يٰٓأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي

راہیے لے ۔ ہفتہ اویل اے پلارہ زما اوکرہ ہفتہ چہ تاتہ خہ حکم پیرشی زردہ او یہ موئے تہ مالک

دلیل ہم دوی پرہ شول او اور یے بے انزہ شو دے وچہ تہ یے اویل الاسفین
او ہر کلہ چہ مال او خشاک او وخت یے بے قائدے شول نو دیتہ یے یہ سورہ
انبیاء تک کین الاخسرین ویلے وو۔

۹۹۔ یہ دے کین دہ اقوال دی اول داچہ اور تہ یے بوتلو نو دا کلہ یے
اویلہ نو معنی دادہ زہ روان یم ہفتہ خیر تہ چہ رب زما مقرر کپے دے
زردے چہ مالہ بہ طریقہ د نجات جوہہ کری۔ دویم قول دادے چہ
روستو دے کیدلو د اور تہ عزم دھرت یے او کرہ او یہ سورہ عنکبوت
تک کین ہم دے تائید دے اور الی ربی کین الی یہ معنی د لام
دے دپارہ د رضا د رب یا یہ معنی د ہفتہ جائے چہ امر کوی ماتہ
رب زما۔ مفسرین وائی چہ اول ہجرت د رب دپارہ ابراہیم علیہ السلام
کرے دے او ہجرت یے کرے و د ملک شام تہ۔

۱۰۰۔ ہر کلہ چہ د دین د بقا دپارہ د اولاد ضرورت دے چہ د دین
دعوت جاری او ساتلے شی دے وچہ نہ د خویٰ پہ بارہ کین یے دعا
او غوثیہ او ہفتہ دعا قبولہ شوہ او لفظ حلیم کین اشارہ دہ چہ دے
یہ بلوغ تہ و در رسیدی حکمہ چہ صفت د صبر د بالغانو پہ مدح کین
ویلے کیری۔

اَسْلَمًا وَتَلَّہُ لِلْجَبِّیْنِ ﴿۱۰۳﴾ وَنَادٰی بِہٖ اَنْ

چہ غارہ یحییٰ دہ دواہد حکم دے اللہ تعالیٰ تہ لا شعلوئے ہفہ لہ پہا پشہ دسویا لے . او الاز و رکبو موتی ہفہ تہ چہ

الجزیہ پہ اغاثہ اللہقان ۳۲۸ کیں ثابت کرے دہ چہ دا پہ تورات کیں
تحریف لفظی دیہودیانو دے پہ اصل کیں وحیداک اسماعیل وؤ تو دوی د
اسماعیل پہ حائے باندے اسحاق اولیکو . تہ دریم قول دادے چہ ذبیح اسماعیل
علیہ السلام دے او دا قول دے عبد اللہ بن عمرؓ او ابی ہریرہؓ او علیؓ او ابوالطفیلؓ او
سعید بن مسیبؓ وغیرہم دے او اکثر مفسرینو حدیثینو دا قول صحیح گرھو لے دے
(دلیونہ دے قول) اول دلیل احادیث موقوفہ دے ابن عباس او دے ابن عمر
او رویان دے مجاہد او دے شعبی او محمد بن کعب قرظی او دے حسن بصری دی

او ابن کثیر نقل کرے دی پہ دے روایتون کیں تصریح دہ چہ ذبیح
اسماعیل علیہ السلام دے او یہودیانو ویلے دی چہ اسحاق علیہ السلام
دے لیکن ہفوی دروغ وائی . دویم دلیل ابراہیم علیہ السلام دے (ذبیح)
ولدا پہ بارہ کیں دعا کرے وہ رب ہی لی من الصالحین او اسحاق علیہ السلام
پہ غیر ددعا دہفہ تہ پیدا شویدے . دریم دلیل دے اسحاق علیہ السلام پہ
بارہ کیں قرآن کریم کیں غلام علیم ویلے شویدے او دلتہ غلام حلیم
دے معلومہ شہوہ چہ دا اسماعیل علیہ السلام دے . خلورم دلیل پہ دے ایا تو تو
(دسورہ صافات) کیں دہ کرتہ بشارت ذکر دے دویم بشارت کیں تصریح
دہ پہ اسحاق علیہ السلام باندے تو اول بشارت کیں چہ ہم دے مراد کرے
شی تو تکرار بہ راشی . یحکم دلیل پہ اتفاق سرہ ثابتہ شویدہ چہ واقعہ دذبح
پہ مکہ کیں پہ مئی کیں شویدہ او ہلتہ کیں مقیم اسماعیل علیہ السلام وؤ
سرگہ دے مور تہ شہپریم دلیل دے اسحاق علیہ السلام پہ بارہ کیں چہ بشارت دے
تو پہ ہفہ کیں ورسرہ بشارت پہ یعقوب علیہ السلام سرہ ذکر دے چہ
ہفہ حوئے دے اسحاق علیہ السلام دے نو دہفہ تہ معلومیری چہ اسحاق علیہ السلام
بہ تہ مرکبیری چہ خو پورے دہفہ حوئے یعقوب علیہ السلام تہ وی پیدا
شوے نو ابتلاء پہ ذبیح سرہ شہ کیدے . اووم دلیل حدیث دانا ابن ابی یحییٰ
دے یو ذبیح عبد اللہ وؤ پلار دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چہ نذر
کرے وؤ خیل پلار عبد المطلب او پہ بارہ دذبح دہفہ کیں یے بیا
دہفہ پہ حائے سل اوسیان یا یو کئی ذبیح کرو . (پاتے پہ بل مخ)

يَا بَرَاهِيمُ ۞ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ إِنَّا

اے ابراہیم یقیناً رشتہ کر دے تُو خوب لہ

كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝ إِنَّا

دے تُو شان بدلہ در کو مو خاشتنہ عمل کو تو تہ

هَذَا هُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ۝ وَقَدْ يَنبُؤُهُ

د ا خا خا از مائیت بشکارہ د ا اوبالہ و تکرہ موندہ تہ

او دوم ذبیح اسماعیل علیہ السلام دے . رد ا مضمون د ا غاثۃ اللفقان
نہ را غستے شوے دے) نو معلومہ شوہ چہ ذبیح اسماعیل علیہ السلام
دے او مقابل قول ضعیف دے .

سَلَامًا ۚ اسَلَمًا دوارہ حکم د اللہ تعالیٰ تہ تابع شول یعنی ابراہیم
علیہ السلام اسباب د ذبح کولو تیار کرل او اسماعیل علیہ السلام
مذابوحیت د پارہ تیار شو .

لِلْجَبِينِ جبین د تند ا ہر دوارو طرفو تہ ویلے کیری اوجیہہ تند ا
تہ ویلے کیری یعنی یہ ارج باندے و اچوؤ لکھ چہ ذبح کولو د پارہ
عامہ طریقہ دہ اوجزا د لکھاپتہ دہ (قدینہ بکبش) یا رکان ماکان
من حالہما) او شول ہغہ کارو تہ چہ کیدل) اوجزاء یے حذف کرے
دہ د دے و ج تہ چہ یہ ہغہ تفصیل او حقیقت باندے یو اللہ تعالیٰ عالم دے .
قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا (سوال) ذبح تہ دہ شوے تو خہ رنگ خوب رشتینے شوہ
(جواب) خوب کنس یے اذبحک ویلے دی ذبحت یے تہ دے ویلے یعنی ذبح
کولو تہ تیاری کول یے یہ خوب کنس لیدلے وہ او ہغہ معلومہ شوہ
اسَلَمًا سرہ . اِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ یعنی اخلاص کوؤنکی یہ بندگے د
اللہ تعالیٰ کنس دھغوی بندگی اللہ تعالیٰ قبولی او یہ ہغوی باندے اسانتیا
راولی .

بَلَاءٍ یہ معنی د امتحان او ابتلاء دے او د معنی ظاہرہ دہ یا یہ معنی
د تعبت او احسان دے او ہذا اشارہ دہ دوستو ایت تہ یعنی بدلہ پکلی سرہ

بِذَابِهِ عَظِيمٌ ۝۴ وَتَرْكُنَا عَلَيْهِ

یہ حلال نہ ہوئے ۔ او پر بخود لو موتی یہ ہفتہ بانداے

فِي الْآخِرِينَ ۝۵ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۝۶

یہ روستو خلقو کیں ۔ (راجہ) سلام دے یہ ابراہیم علیہ السلام بانداے ۔

كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝۷ إِنَّهُ

دہ شاک بدلہ درکود موتی خیرستہ عمل والو نہ ۔ یقیناً دے دو

مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝۸ وَبَشِّرْهُ بِاسْحَاقَ

زموئی د بندگانو مؤمنانو نہ ۔ اور بے درکود مؤمنانو نہ بشارت عیسا علیہ السلام

نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ۝۹ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ

نبی د دو نیکانو نہ دو ۔ او برکت نہ وچول موتی یہ ہفتہ بانداے

کنا ۔ و فدیناہ فدیہ ورکول دیو بتدیوان د خلاصولو دیارہ وی یعنی ابراہیم
علیہ السلام خوی لہرہ نہ پر بخود لو لیکن موتی تریہ یہ فدیہ سرہ خلاص
کرو ۔ ذبح پہ زیر د ذال سرہ پہ معنی د مذابو حے دے او پہ زور سرہ
مصدر دے ۔ عظیم یعنی قدر او مرتبہ یے لویہ وہ حکمہ چہ د لوئے سری
پہ بدلہ کیں یے لوئے سری لہرہ ورکرو او ہفتہ یو کنا و وچہ اللہ تعالیٰ
د غیبتہ را اولیرلو او ابراہیم علیہ السلام تہ امر او شوچہ دے ذبح کرہ ۔
دادلیل دے چہ قربانی کول پہ کنا سرہ افضل دی ۔ او بعض مفسرین
ویلے دی چہ دا قربانی کول چہ سنت د ابراہیم علیہ السلام پہ ہولومتو
کیں جاری دے دا ذبح عظیم دہ ۔ او دارنگ د دینہ عبد اللہ بن عباس
رضی اللہ عنہما استدلال کرے دے چہ چا نذر او کرو پہ ذبح دولا سرہ
نویہ ذبح کولو د کنا سرہ د نذر پورہ کری لیکن دا ہفتہ وخت چہ ذبح کول
دولا حلال تہ گنری کہ حلال گنری نو دا نذر دے پہ کنا سرہ ہفتہ خو صحیح نہ دے
ہا ہا ہا ہا ہا یہ دے ایاتو تہ کیں ذکر کرے دے احتیاج د ابراہیم علیہ السلام
اللہ تعالیٰ تہ یہ سلامتیا اوجزا کیں او ذکر دے عیدیت دھفتہ دیارہ د
اللہ تعالیٰ ۔ نور تفسیر ہفتیں تیر شویدے ۔
۱۱۰ : دا دویم بشارت دے معلومہ شوہ چہ اول (پاتے پہ بل مخ)

وَعَلَىٰ اسْحَقَ ۖ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ

او په اسحاق علیه السلام باندې او د اولاد د دواړو نه څوک خالصه غې ولادی

وظالمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ۚ وَلَقَدْ مَنَّا

او څوک غم کوی په خپل ځان باندې - بشکاره - او یقیناً احسان کړیو د مونږ

عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَنَجَّيْنَاهُمَا

په موسی علیه السلام او هارون علیه السلام باندې - او خلاص کړل مونږ دوی

وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۚ

او قوم دوی د دوی غم لوی نه

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ۚ

او مدد او کړیو مونږ د دوی سره نو دوی شول زور لور

بشارت په اسماعیل علیه السلام سره وو. - مِنَ الصَّالِحِينَ داصفت روستو د یقیناً نه دپاره د تاکید د په کمال صلاحیت سره په کمال د نفس خپل او په تکمیل سره د غیر کس .

۱۳۳: اشاره ده چه دوی په برکاتو کس الله تعالی ته محتاج وو. د برکت ته چه روستو غلې راشی نو دلالت کوی چه اثر د دے برکاتو په ظاهر کس هم دے لکه چه په باطن کس دے اوقیه چه راشی نو دلالت کوی په برکاتو باطیو باندې او دلته برکت ظاهر په دادے چه الله تعالی دے دواړو ته دیر اولاد ورکړل او پیغمبران یې د دوی په اولاد کس پیدا کړے دی.

وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا يَعْقِي ددوی اولاد دوه دے دی مؤحدین او غیر مؤحدین. او په دے کس اشاره ده چه پیدا کیدل د پیغمبران د پلار دپاره سبب د نجات نه دے کله چه هغه ظالم او مشرک وی او دارنگ مشرک او ظالم کیدل د اولاد پلار ته نقصان نه رسوی کله چه هغه پخپله صالح وی.

د ۱۳۴ ته تر ۱۳۷ پورے دا دریمه قصه ده په دے کس ذکر کوی احتیاج د موسی او هارون علیهما السلام په یتولو نعمتو او کمالاتو کس الله ته. اول احسان د نبوت دویم نجات د غرق ته دریم نمرت او غلبه څلورم

وَاتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ وَهَدَيْنَاهُمَا

او ورکړد مونږ ته دوی ته کتاب ښه ښکاره حکمونو والا او پاڅه کړې موږ دوی دواړو

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا

په لاره ښځه باندې - او پرېځودله دوی مونږ په دے دواړو باندې

فِي الْآخِرِينَ ۝ سَلَّمَ عَلَىٰ مُوسَىٰ

په روستو خلقو کښې سلام دے په موسی

وَهَارُونَ ۝ إِنَّا كَذَلِكِ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝

او هارون عليهما السلام باندې - يقيناً دغه شان بدله ورکړو مونږ ځایسته عمل والو ته

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝ وَإِنَّ

يقيناً دا دواړه زموږ د بندگانو مؤمنانو ته دو - او يقيناً

إِلْيَاسَ بْنِ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ

إلياس عليه السلام څانګه د رسولانو نه د و کله چه اویل ې

لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ أَتَدْعُونَ

قوم خپل ته ايا نه له کبيرے د شرک نه - ايا راپلے تاسو په حاجتونو کښې

کتاب الله پنځم هدايت د صراط مستقيم شيرم ثناء حسن او سلامتيا اووم

جزاء د احسان او اخلاص او په اخر کښې ذکر دے عبديت خاصه د دے

دواړو، نو دا دليل دے چه دوی شفعاء شرکيه (الیه) نشي کيدلے .

الْكَرْبِ الْعَظِيمِ مراد د دے نه غرق دے يا غلامی د قرعوتيانو .

وَصَرَّفْنَا هُمُ ضَمِيرَ مُوسَىٰ او هارون عليهما السلام او قوم ته راجع دے .

الْمُسْتَقِيمَ چه پوره نور پکښې وی او جامع وی د علومو او حکمتونو نه او هغه

تورات وو وَهَدَيْنَاهُمَا مراد د دے نه سنت د دے دواړو دے چه هغه

شرح ه و د تورات د پاره .

د ۱۳۲ ته تر ۱۳۳ پورے دا قلمورمه قصه ده - په دے کښې ذکر کوی

عبديت د الياس عليه السلام په طريقه د دعوت کولو د هغه توحيد

ته او رد کول په شرک باندې او بيا ذکر کوی (پاتې پهل مخ)

بَعْلًا وَتَذَارُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿۱۷۸﴾

بعل نہ او پروردے تلو خیرہ د شکل جو پروردگو نہ

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۷۹﴾

چہ اللہ دے رب ستاسو او رب د مفرانو ستاسو پچوانو دے

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿۱۸۰﴾ إِلَّا

نہ دروغزن نے اویں ہڈہ تہ نو یقیناً دوی پہ حاکم حاضر کریشی پہ عذاب کیں مگر

عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۱۸۱﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ

بندگن د اللہ تعالیٰ بچ سائے شوی - او پر بخودو مونہ پہ دہ پائے

فِي الْآخِرِينَ ﴿۱۸۲﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿۱۸۳﴾

پہ روستو خلقو کیں سلام دے پہ ایاسین علیہ السلام باندے

احتیاج ددہ اللہ تعالیٰ تہ پہ ثناء حسن او سلامتیا کیں او آخر کیں ذکر
کوی عبدیت خاصہ ددہ - وَرَبُّ إِبْرَاهِيمَ اتفاق دے د مفسرینو چہ دا
رسول وڈ پہ بنی اسرائیلو کیں ہر کلاہ چہ ہغوی پہ شرک کیں اختہ شول
او د عکرمہ او ابن مسعود رقی اللہ عنہ تہ نقل دے چہ ددہ نوم ادریس
وڈ تو کیدے شی چہ ایاس نے لقب وی او ادریس نے عَلَم وی یا پہ عکس
سرہ او ددہ پہ بارہ کیں چہ کو م حدیث قرطبی او نورو ذکر کرے دے
چہ ہفہ ژوندے دے او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورسرہ ملاقات
شوبدے نو سیوطی د امام ذہبی تہ نقل کرے دی چہ دا حدیث موضوعی
دے دارنگ حدیث د ژوند د خضر او د ایاس علیہما السلام صوقیا وے سندہ
ذکر کرے دی او ہر کلاہ چہ ددہ د شرک بیکارہ مقابلہ کرے وہ نو ددے
وج تہ یے وصف دَلِمَنِ الْمُرْسَلِينَ ذکر کرو۔ اَلَا تَتَّقُونَ مراد
د تقویٰ نہ د شرک تہ بچ کیدال دی۔ اَتَدْعُونَ د تقصیر د عدم تقویٰ
دے۔ بَعْلًا مفسرینو لیکل دی چہ بعل بُت (شکل) د شیخ وڈ د سروزو
نہ یے جو کرے وڈ او شل ذراعہ اوکد وڈ او د ہفہ خاور سوسہ
منجوران خدمتکاران وو او شیطان بہ کلاہ پہ ہفہ بُت کیں دتہ داخل شو
او ددوی سرہ بہ یے دگمراہی خبرے کوے - او بُک د ہفہ حائے

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳۱﴾

یقیناً دے گا شان بدالہ و رکود موتی خاںستہ حمل والو تہ -

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۲﴾ وَابْنَ

یقیناً دے گا زموئی د بندگانی مؤمنانو تہ وؤ - او یقیناً

لُوطًا لِّمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۳۳﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ

لوط علیہ السلام دؤ خافنا د رسولانو تہ - کلہ چہ خلاصہ و رکرو مونودہ لؤ

وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳۴﴾ إِلَّا عَجُوزًا

او کورنی د دہ یولو لڑہ مگر بودے دہ

بادشاہ وؤ او دخیل بتارنوم یے بعلیک کیخود لے وؤ -

وَنَارُؤْنَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ وَدَرِیْہِ ہفہ جائے کس استعمالیری چہ روستو
د تعلق تہ یے پریردی نوہر مشرک د اللہ تعالیٰ سرہ ، سرہ د تعلق ساتلو
نہ شرک کوی - الْخَالِقِينَ خلق یہ معنی د تصویر دے لکہ چہ سورہ
مؤمنون کس ہم د کر شویدی - لَمُحْضَرُونَ مطلق احضار د عذاب
یہ جائے کس استعمالیری - الْيَاسِينَ غورہ دادہ چہ مراد یہ دے سرہ
الیاس دے لیکن عرب یہ اسماء عجیہ کس دیر تصرفات کوی چہ یہ
ہفہ سرہ مقصد تہ نقصان نہ رسیدی - إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ صحیح
دادہ چہ دا استثناء دہ د ضمیر د گداؤہ تہ -

د ۱۳۳ تہ ترس ۱۳۱ پورے - دایعہ قصہ دہ یہ دے کس احتیاج د لوط
علیہ السلام د کر کوی یہ خیل نجات کس او د اہل یہ نجات کس او یہ
ہلاکت د قوم کس سرہ د زجر او تخویف نہ متکریبوتہ -

مُصِیْبِينَ وَيَالِیْلٍ یہ دے کس خطاب دے اہل مکہ تہ چہ ہر کلہ
بہ دوی شام تہ تلل یہ سفر د تجارت سرہ نوچہ د مکہ نہ یہ مابنام
روان شول نوصائی وخت کس بہ کلو د قوم لوط علیہ السلام تہ اور سیدل
او کہ مباوخت یہ یے سفر شور و کرو نو د شپہ وخت کس بہ ہلتہ
اور سیدل - او مصححین یے یہ صیغہ د اسم سرہ د کر کرو اشارہ
دہ چہ اولہ طریقہ د سفر چہ د شپہ سفر دے دا بہ دیر وؤ یہ نسبت
د سفر د ورخے حکہ قافلہ اکثر د شپہ سفر کوی - (پاتے یہ بل مخ)

فِي الْغَيْرَيْنِ ﴿۱۳۸﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخَرَيْنِ ﴿۱۳۹﴾

پہ پاتے کیدا دنگو کیں ۔ بیا تباہ کول مونہ نور خلق

وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿۱۴۰﴾

او یقیناً تاسو ور تیرا یوئے پہ دوی باندے د صبا پہ دخت کیں

وَبِالْبَيْلِ أَفْلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۴۱﴾ وَإِنْ

او د شیخ ایسا نو د عقل نہ کار نہ اخلے تاسو ۔ او یقیناً

يُونُسَ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۴۲﴾ إِذْ أَبَقَ

یونس علیہ السلام خالفا د رسولانو نہ وڈ ۔ کلہ چہ زہر رے اجازتہ

إِلَى الْقُلُوبِ الْمُشْحُونِ ﴿۱۴۳﴾ فَسَاهَمَ

کشتہ دے کپے شوئے نہ نو خستہ او کړو

فائدہ :- پہ دے واقعہ د لوط علیہ السلام کیں (سلام) او (راتہ من عبادنا) یے نہ دے ذکر کرے اشارہ دہ چہ نوح او ابراہیم او موسیٰ او ایلیاس علیہم السلام ہفہ انبیاء وو چہ د ہغوی د قتل کولو ارادے قومونو کرے وے لیکن د اللہ تعالیٰ د طرف نہ ہغوی تہ سلامتیا وحققت ور کرے شوئے وڈ او د لوط علیہ السلام د قتل کولو د ارادے ذکر نہ دے کرے شوئے ۔ او دارنگ تیر شوئے انبیاء علیہم السلام ہفہ وو چہ پہ دعوت الی التوحید کیں یر تکالیف یے برداشت کرے وو اور ستو د وفات کیدلو د ہغوی تہ بعض خلقو د ہغوی د الوہیت عقیدے سائل وے او د لوط علیہ السلام حال د اسے تہ وڈ د دے وج نہ دلہ یے (راتہ من عبادنا) ذکر تہ کړو او نوروسہ یے ذکر کرے وڈ (واللہ اعلم بالصواب) ۔

د ۱۳۹ تہ ۱۴۰ یورے د اشپرمہ قصہ دہ او پہ دے کیں ذکر کوی تفصیلی حال د یونس علیہ السلام پہ بیان د عیدیت د ہفہ پہ پنخہ طریقو سرہ ۔ رسول وڈ ۔ یے اجازتہ تہ وڈ ۔ خستہ اچولو کیں پر شو ۔ مہی (کب) تیر کړو ۔ تسبیح یے وبلہ ۔ او احتیاج د دہ یے ذکر کرے دے پہ خلو رو طریقو سرہ ۔ راویستل د خیتہ د مہی تہ ۔ او نہ د ہفہ د

فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿۱۴۱﴾ قَالَتْقَبْهُ

نو تہو دے شوڈ نہ نو تیر کپہ دہ لہ

الْحَوْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۱۴۲﴾ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ

مہی او دے دہ خان ملائمہ کوؤنگ نہ کہ چرے تہ دے دے

مِنَ الْمُسِيحِينَ ﴿۱۴۳﴾ لَكَيْتَ فِي بَطْنِ

د تیسیم دیونکو تہ نو حصار شولے بہ دہ پہ خیتہ د مہی کیں

إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ﴿۱۴۴﴾ فَتَبَدَّلَ بِالْعَرَاءِ

تر درجے د دوبارہ ژون پورے نو اوغورخوڈ مونو دہ لہ پہ واکہ بانڈے

وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً

او دے ناچوہ دہ او را او تو کولہ مونو پہ دہ بانڈے اوتہ

مِّنْ يَّقُطُّنَ ﴿۱۴۶﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مَاءٍ

د قم د کڈو تہ او اولیلو مونو دے یو رکہ

دپاسہ زرغونہ ول بیا لیرل پہ رسالت سرہ ، متاع و رکول ، نو داتول دلیل
دی چہ یوس علیہ السلام د ایلہ تعالیٰ سرہ شریک نہ شی کیدے او تہ
شفیع قہری کیدے شی ۔ ابق بغیر د اجازت د مولیٰ نہ تللو تہ اباق ویلے
کبری ۔ دے ہم ہرکلہ چہ نا امیدہ شو د ایمان د قوم تہ او وقت د عذاب
د غوی ہم نزدے شو نو اجتہادے او کرو چہ پیغمبران خود قوم د عذاب
پہ وقت کیں د ہقہ کلی تہ اوئی نو دے ددے وچ نہ د ہقہ کلی تہ
بہر لہرو او د اللہ تعالیٰ د خاص حکم انتظارے او نکرو نو یو کشتی کیں
سور شو چہ پہ ہقہ کیں سورلے دیرے وے ہرکلہ چہ کشتی د دریاب
میخ تہ اور سیدالہ نو دیر دروند والی د وچ نہ غرقیدلو تہ نزدے شوہ
نو کشتی والو قیصلہ او کرلہ چہ ددے تہ یوہ سورلی کمہ ول ضروری
دی چہ کشتی سپکہ شی نو د دریاب پہ میخ کیں د کشتی تہ غورخو لو تہ ہیٹوک
نیار تہ وو نو دوی اتفاق او کرو چہ قرعہ اندازی بہ او کرو چہ دچا قرعہ
را اوئی نو ہقہ بہ مجبوراً د کشتی تہ او غورخو نو قرعہ دیوس علیہ السلام
راوتلہ دا مطلب دے ددے قول فساہم فکان من المدحضین (پاتے پ بل مہ)

أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿٣٤﴾ فَأَمَّنُوا فَمَزَّجْنَاهُمُ

خافوا به بلکه زیادتیاں . نو ایمان را در و دوی نو مزله و رکبے مونز مفرقہ

إِلَى حِينٍ ﴿٣٥﴾ فَاسْتَفْتَاهُمُ الرَّبُّكَ الْبَنَاتُ

توبہ وخت پورے . پس تہ تپوس او کپہ ددوی تہ ایہ ستا ربالہ لونہ دی

فأيداه به قرعه کول یہ ہفہ حالت کیں شرعاً جایز دی چہ دھر سری حق ہفہ تہ اور سیری لیکن در و اند والی اور وستو والی دپارہ یاد معمولی فرق دوجہ تہ دپارہ دتطیب قلب قرعه او کرے شی او ہیٹوک د خپل حق نہ بخروم شی نو دا جائز دہم دارنگ پحق واجبہ دیشچان دوی لیکن دالعام او داحسان یہ طور سرہ پہ پیرو کسانو کیں یو شخص لہ انعام ورکوی نو دہفہ تعیین او کریشی یہ قرعه کولو سرہ . او مفسر قرطبی لیکے دی چہ دنی صلی اللہ علیہ وسلم تہ درے مواضعو کیں قرعه کول ثابت دی . عا پہ حال دسفر کیں دیبیانو پہ مینخ کیں قرعه کول چہ کوم یوہ خان سرہ یوخی . عا یو شخص وو شیر مریان یے ازاد کرے وو او نور مال یے نوو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم دثلث دپارہ قرعه او کرہ یعق دوہ یے دہفہ تہ ازاد کرل عا پہ تقسیم د میراث کیں . اوہر چہ واقعہ دیونس علیہ السلام دہ نو دا مختص وو پہ ہفہ وخت پورے او پہ ہفہ کیں داللہ تعالیٰ دیر حکمتو تہ وو اوس زمانہ کیں کہ داسے واقعہ راشی نو تہ دی جائز چہ یو تن لہ ددریاب نر او غورخو لے شی بلکه صبر یہ کوی پہ قضا داللہ تعالیٰ باندے او اللہ تعالیٰ تہ بہ التجاء کوی .

مُطِئًا كَانَ لِرَبِّهِ مَلَأْتَهُ كَوْؤُنَكَ وَوُيَهِ اقرار کولو سرہ چہ انی کنت من الظالمين . المسیحین مراد دادے چہ دے د مخکین وخت تہ دیر ذکر کوؤنکے وو نو دا مصداق دے چہ اذکروا لله في الرخاء يذکرکم فی الشدة ریادوی اللہ تعالیٰ لہ یہ حالت دقراخے کیں نو اللہ تعالیٰ بہ یاد کری تاسو پہ سختی کیں) یا مراد دادے چہ د مہی پہ خبتہ کیں لا الہ الا انت سبحانک ذکر یے کولو . او پہ دے کیں ترغیب د ذکر کولو د اللہ تعالیٰ تہ پہ کثرت سرہ یہ ہر حالت کیں او پہ سبب دہفہ سرہ مصیبتو تہ دفع کیڑی . فکذبناہ و هو سقیم یعنی مہی تہ اللہ تعالیٰ حکم او کرد نو ہفہ ددریاب پہ غارہ باندے او غورخو لہ . العراء میدان

وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿٢٥٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ

او دوی لڑو خامن دی آیا پیدا کرییدی مونو

خالی مکان او غارے د دریا ب تہ ویلے کی ری . سَقِیْمٌ چہ بدن ئے بیمار وی لکے بے
چہ د مورتہ پیدا شی او بدن ئے کچہ وی . (سوال) سورة قلم ۷۹ کیں دی
رولان تدارکۃ نعمۃ من رہ لنبی بالعراء وهو من موم) ددے دوارو
ایا تو نو پہ مینخ کیں پہ ظاھر کیں تعارض دے جواب دادے چہ د
سورة قلم مطلب دادے چہ د موم حالت تہ بچ اوساتلے شو او ددے الیت
مطلب دادے چہ پہ غارہ باندے ئے او غور جو و صرق بیمار وو لیکن مذموم
او بد حالہ تہ وو یلکہ اللہ تعالیٰ دھقہ حفاظت او کرد شجرہ (اونہ) ئے د
ہقہ پہ خواکین پیدا کرہ دھقہ پہ پاترو سرہ ئے پہ ہقہ باندے سورہ
او کرو او دھقہ دوجہ نہ ددہ بدن تہ ہجان ہم شو نزدے کیدلے او
مشہورہ دادہ چہ اونہ (بو پے) د یَقْطُرْنَ وو یعنی کدو . وَارْسَلْنَاهُ اِلٰی
مَائِکَةِ اَلْفِ پہ دے کیں مقصد دوبارہ واپس رالیبل دی خیل قوم تہ اگر
چہ دے د مخکیں تہ ہم رسول وو او کو م روایت چہ بعض مفسریتو
نقل کرے چہ دے د کب د خیتہ د راوتلو تہ روستو رسول کرے شو
داروایت ضعیف دے پہ ہقہ کیں شہرین خوشب راوی دے او ہقہ
متروک او ضعیف دے . اَوْ یَزِیْدُوْنَ اَوْ پہ معنی دَبَّک سرہ دے یعنی د
دے نہ روستو اللہ تعالیٰ ہقہ قوم وخت پہ وخت زیاتی کول اوبرکات ئے
پکین واجوؤل . فَاَمْتُوا (سوال) سورة یونس ۱۰۱ کیں تیر شویدی
چہ دوی ایمان راوړو پہ وخت د لیدلو د علاماتو د عذاب کیں او دلته تہ
معلومہ شوہ چہ روستو ئے ایمان راوړو ؟ جواب دادے چہ دلته مراد
دے چہ یونس علیہ السلام واپس راغے نو دوی تفصیلی ایمان راوړو
او مخکیں ئے صرف اجمالی ایمان راوړے وو .

د ۱۳۹ تہ تر ۱۵۱ پورے ددے تہ دریم باب دے تراخر د سورت
پورے . پہ دے کیں رد دے پہ مشرکین بالملائکہ باندے او مشرکین
بالجن باندے . بیابیان د ملائکو دے پہ طریقہ د رد پہ عبادانو د
دوی باندے او زجر دے منکریتو تہ او بشارت دے او تسلی دہ
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ سرہ د تخویف د منکریتو تہ او پہ
اخر کیں دعویٰ د توحید دہ او دعویٰ د سورت دہ (پاتے پہ بل مخ)

إِنَّا أَنَا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ ۱۵۰ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

زبانہ او دوی حاضر وہ - خیرتہ یقیناً دوی دے دے

إِفْكِهِمْ لِيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ ۱۵۱ وَلَدَا اللَّهُ

دروغہ دے دے نہ خائفہ دے - ولدانیوں دے اللہ تعالیٰ

وَأَنَّهُمْ لَكَذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ ۱۵۲ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ

او یقیناً دوی خائفہ دروغتوں دی - ایا غورہ کہے دی اللہ تعالیٰ لونہ

عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ ۱۵۳ مَا لَكُمْ قِفْ كَيْفَ

پہ خائفہ باندے - خہ دلیل دے ستاسو خہ رنگ

تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ ۱۵۴ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ ۱۵۵ أَمَلَكُمْ

فیض کوئے تاسو - ایا تاسو نصیحت نہ اخلے یا تاسو لرہ شتہ

سُلْطَنٍ مُّبِينٍ ﴿١٥٦﴾ ۱۵۶ فَاتُوا بِكِتَابِكُمْ

دلیل بنکارہ - نو را دیئے کتاب ستاسو

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ ۱۵۷ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ

کہ چرے تاسو رشتہ بنیئے - او جو رکھے دے دوی پہ میثاق اللہ تعالیٰ

پہ ذکر احتیاج در سولہ نو اللہ تعالیٰ تہ پہ سلا متیا کیں۔ دار ۱۵۹ (متعلق دے دابتدا د سورت سرہ او رد دے د مشرکین بالملائکہ پہ درے عقید و باندے اول تقسیم چہ اللہ تعالیٰ لرہ بنات رلونہ) ثابتوی او د خان دپارہ حامن۔ دویم ملائکہ تہ مؤنت وائی۔ دریم ملائکہ د اللہ تعالیٰ لونہ کنری یعنی ہفہ لرہ ولد ثابتوی۔ وَهُمْ شَاهِدُونَ یعنی ذکر کورہ او اونو تہ د مشاہدے سرہ تعلق لری نو دوی خو د ہغوی پیدا ایش نہ دے لیدے دارنگ سورہ زحرف سلا کیں راجی۔ مِنْ اِفْكِهِمْ یعنی دا دواپہ تیرے شوے عقیدے د دوی خو د حقیقت تہ بالکل مخالف دی او دغہ سبب دے دپارہ دریم قول چہ (ولد اللہ) او پہ دے قول کیں ہم کاذب دی او د کاذب پہ قول باندے اعتبار تشری کیدے۔ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ دامطالبہ د دلیل عقلی دہ د دوی تہ یعق عقل خودا

وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا ۖ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ

لو د پیرانو کنیں نسب او یقیناً پوہیوی پیریان

إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿۱۵۸﴾ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا

چہ دوی بہ خالق حاضر کرے شی بہ عزاب کنیں پاک دے اللہ تعالیٰ د ہف نہ چہ دوی

يَصِفُونَ ﴿۱۵۹﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۱۶۰﴾

بیانی - مگر بندگان د اللہ تعالیٰ چہ بچ ساتھ شویوی

تہ منی چہ اللہ تعالیٰ چہ افضل نوع (تاریہ اولاد) پیریدی اولونہ د غورہ کوی دا فیصلہ بے دلیلہ دہ - اَمَّا لَكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِينٌ یہ دے کنں طلب د دلیل تقویٰ د تیر شوو انبیاء علیہم السلام تہ فَاَنْتُمْ اَكْبَرُ یہ دے کنں مطالبہ د دلیل وحی دہ حکہ چہ مراد د کتاب نہ کتاب د اللہ تعالیٰ دے -

۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰ - یہ دے ایات تو کنیں رد دے یہ مشرکین بالجن باندے یعنی حقہ خلق چہ جنات یے د اللہ تعالیٰ سرہ شریکان گنہری دی یہ صفاتو د علم غیب او ینافی ورکولو کنیں او یہ عبادت کولو کنیں لکہ چہ سورۃ سیا او سورۃ جن کنیں معلومیری او بعض مفسرین ویلے دی چہ دا رد دے یہ جو سیانو باندے چہ ہعوی ویلے دی چہ اللہ تعالیٰ او شیطان (ایلیس) دوارہ روتہ دی یو خاوند د خیر دے او بل خاوند د شر دے نوکسباً تہ مراد پہ اولہ توجیہ باندے نسبت د شرکت دے اودا قول د حسن بصری یہ نقل دے او پہ دومہ توجیہ باندے اخوت (روروی) مراد دے - إِنَّهُمْ ضَمِيرٌ رَاجِعٌ دے جناتو تہ حکہ چہ حقہ جنات چہ دوی د اللہ تعالیٰ سرہ شریک جو رول گمراہان او مفسدان وویا ضمیر راجع دے مشرکانو تہ - عَمَّا يَصِفُونَ مراد وصف نہ نسبت د ولد او شریک دے اللہ تعالیٰ تہ او اللہ تعالیٰ دے تہ پاک دے - إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ یہ دے استثناء کنیں درے وجوہ دی اولہ وجہ دا چہ استثناء دہ د ضمیر د جعلوانہ دومہ دا چہ استثناء دہ د یصفون تہ دریمہ دا چہ استثناء دہ د لمحضرون تہ او پہ میخ کنیں جملہ معترضہ دہ او ظاہر دادہ چہ استثناء یہ تہ لو حال تو کنیں متصلہ دہ -

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿۱۴۱﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ

نو یقیناً تاسو او ھو ڪسان ڇہ تاسو بندائی کوئے ڪھنوی نہ یئ تاسو ڀہ ھف ڀانداے

بِقَتِّينَ ﴿۱۴۲﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿۱۴۳﴾

گمراہ کوؤنئی چالوہ مگر ھفہ ڇلرہ ڇہ ھفہ داخیدونک وی اور تہ

وَمَا مِمَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿۱۴۴﴾ وَ

او نیشتہ نمونہ نہ ھئک مگر ھفہ ڏیارہ ھائے معلوم دے

إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ ﴿۱۴۵﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ

یقیناً مونہر خافا صقونہ جوہ دو - او یقیناً مونہر

۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ :- دا تقریح دہ ڀہ ما قبل باندے یعنی ھر ڪلہ ڇہ ملائڪ او انبیاء

عليہم السلام او جنات عاجز او محتاج مخلوق دے نو دوی او تاسو ھیچالوہ
تہ شہ گمراہ کوئے یعنی عقل والا پو ھیڙی ڇہ دا عاجز مخلوق ڏا الله تعالیٰ
شریک نشی کیدے لیکن ھفہ ڇوک ڇہ الله تعالیٰ ڏہ ھفہ ڏ ڀارہ ڃیم مقرر
ڪرے وی نو ھفہ بہ گمراہ او مشرک شی . او ڏے ایا تو تو نہ معلومہ
شوہ ڇہ ھدایت او صلال ڀہ اختیار ڏا الله تعالیٰ کس دے . او دا رد دے
ڀہ متکربو ڏ تقدیر باندے او مقرر قرطبی ڏے ایت ڀہ تفسیر کس روایت
ڏ عمر بن عبد العزیز رحمۃ الله نقل ڪرے دے . علیہ ضمیر راجع
دے الله تعالیٰ تہ یعنی ڀہ مقابلہ ڏا الله تعالیٰ کس یا راجع دے ما تعبدون
تہ او علی ڀہ معنی ڏیا سرہ دے .

۱۴۴ ۱۴۵ :- دا دلیل نقلی دے ڏ ملائڪو تہ یعنی ساسو معبودان ڏ

گمراہ کولو نہ عاجز دی ڇکہ ڇہ ھقوی بذات خود الله تعالیٰ تہ
عاجزی کوی او دلته عبارت کس تقدیر دے یعنی تقول الملائکۃ
او دارد دے ڀہ مشرکین بالملائکہ باندے پشان ڏ ابتداء ڏ سورت
او بعض مفسرینو دا قول ڏ نبی صلی الله علیہ وسلم ڪر ڇوئے
دے پس دا علت ڏ ما قبل دے یعنی تاسو مونہر نشہ گمراہ کوئے
ڇکہ ڇہ مونہر ڀہ توحید باندے مضبوط یو . مَقَامٌ مَّعْلُومٌ حدیث ڏ
ترمذی تہ ثابت دہ ڇہ ڀہ اسمانونو کس ڏ سیک او ڏ لیشت ھائے ھم
خالی نیشتہ بلکہ ڀہ ھفہ باندے ملک ولاہ دے یا سجده کوؤنکے دے

المَسِيحُونَ ۱۶۸ وَانْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ۱۶۹

تسبیح دیونکی یو ۔ او دڈ دوی خاٹا ویل بہ ہے

لَوْ اَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِينَ ۱۷۰

کہ چرے دے زمونہ سرہ یاد داشت د مخکو

لَكِنَّا عِبَادُ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ۱۷۱ فَكَفَرُوا بِهِ

خاٹا دے بہ مونہ بنادان د اللہ تعالیٰ مچ سائے شوی د گناہ نہ۔ نو اکار اوکرہ دوی تہہ ذکر

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۱۷۲ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا

نو زردہ چہ دوی بہ پوہہ شی ۔ او بقیہ مخکس شویہ دعہ زمونہ

اویاے طریقہ د قیام ذکر کرہ یعنی یہ صفونہ باتدے ولاردی اوحادیث صحیحہ سرہ ثابت دی چہ زمونہ صفونہ پہ مونہ کو لو کس پشان د صفونہ د ملائکہ دی اولی صفونہ پورہ کول دی نو بیا ورپس صفونہ جو رول او دیو بل سرہ جوخت پیوست او دریدل، اویاے د حالت د قیام او سجدے ذکر راوہو چہ ہفہ تسبیح دہ۔ حدیث کس ذکر دہ چہ ملائکہ تسبیح وائی سبوح قدوس۔ نو معلومہ شوہ چہ ملائکہ عابدان او عاجزی کوونکے دی نو غم مہبودان او شقواء قہریہ نشی کیدے۔

۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲۔ دا زجر دے مشرکیوتہ روستو د اثبات د حجت نہ یہ دعوی باتدے۔ ذکر اَمِّنَ الْاَوَّلِينَ مراد دے نہ واقعات او قصے د تبر شوہ انبیاء علیہم السلام دی لکہ چہ پہ دے سورہ کس ذکر شول نو د دوی تمنا پورہ شوہ بیا ہم ایمان نہ راوہی یا مراد د ذکر نہ کتاب دے د جس د کتابو نو ہنکونہ یعنی نازل کرے شوے کتاب د اللہ تعالیٰ د طرف نہ، او دوی تہ ہفہ کتاب رغ چہ قران کریم دے لیکن دوی پرے کفر او کھرو نو د عذاب انتظار دے او کری۔

لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿٤١﴾ اِنَّهُمْ لَهُمُ

دے بدکاروں زمینوں سرہ چہ رسولان دی - یقیناً خاتما دوی

الْمَنْصُورُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ

سرہ یہ مدد کیے تھی - او یقیناً لیکرے زمینوں خاتما دوی یہ

الْغَالِبُونَ ﴿٤٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى

غالب دی - تو رخ واپس دے دوی تہ تریو

سوال :- کہ جس نے رسولوں کو کفر سے روکا تو ان کے لئے رسولوں نے جو جہاد لے کر لئے، یہ پیدائش کے اسبابوں اور یہ نصرت غیبیہ سرہ اور دنیوی اور اخروی دواؤں کے شامل دے دارنگی غلبہ پس نصرت تہ نتیجہ غلبہ دہ ظاہری اور دنیوی غلبہ یا یہ حجت سرہ یا اخروی غلبہ دے ہولو تہ شامل دہ۔

سوال :- یہ قرآن کریم کس کس ایاتوں کو کس کس دے انبیاء ذکر یہ طریقہ اختیار سرہ موجود دے تو داخو نصرت او دے غلبہ سرہ منافی دہ ؟ جواب :- دے یہ دے دیرو وجوہ سرہ دے اول - خطیب شریبی اور تورومقسریو ذکر کرے دی چہ نصرت او غلبہ کلہ کلہ یہ حجت سرہ وی او کلہ کلہ پہ دولت او استیلاء سرہ وی او کلہ کلہ پہ دوام اوائل دے دین سرہ وی پس مؤمن اگرچہ مغلوب وی پہ بعض اوقات کس پہ سبب دے ضعف دے احوالو دے دنیاخو دے یہ غالب وی پہ آخرت کس تو حکم پہ اعتبار دے اغلب سرہ دے تو دامناتی تہ دے دے قتل دے بعض انبیاء او دے ہزیمت دے دیرو مؤمنان سرہ (توجہ عبارت سراج المنیر)!

دوم جواب دادے چہ داوعدہ دے رسولان تو اصحابو دے شرائع سرہ دہ او قتل دے انبیاء یعنی غیر اصحاب شرائع ثابت دے او دا قول دے حسن بصری تہ قرطبی نقل کرے دے او دے دے وجہ تہ نصرت یہ ایاتوں کس لفظ دے رسول ذکر دے او دے قتل پہ ایاتوں کس صفت دے نبوت ذکر دے او دا غورہ جواب دے!

دریم جواب دادے چہ وعدہ دے نصرت او غلبہ خو دے مؤمنان سرہ

جِئْنِ ۱۴۷ وَ ابْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ۱۴۸

دخت پوئے او نکورہ دوی تہ نر دے دوی بہ ہم اوکوری ۔

اقْبِعْ عَذَابَ ابْنَائِیْ سَتَعْجَلُونَ ۱۴۹ قَاذَا نَزَلَ

ایا عذاب زمونہ پہ نادرے سرہ غوارے نو کلہ چہ راکوشی

یَسَاحَتْهُمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِیْنَ ۱۵۰

دوی پہ مہیاونہ باندے نو پد دے صبا دے دیرہ دلو شو خلقو ۔

شویده او حال دادے چہ دہموناوہ قتل او هزیمت نہ خوانکار کول
جہل دے نو دھے چہ خنکہ تطبیق او جواب دے نو هغه پہ بارہ دے
پیغبرانو کیں ہم دے ۔ او خوک چہ ددے ایاتونہ نصرت پہ بنا دیغبرانو
دقتل نہ مطلقا انکار کوی او دقتل دے ایاتونہ تاویلو تہ کوی نو
دا تحریف معنوی سرہ مشابہت دے قران ددے بعید تاویلونو
تہ بری دے او حدیث ہم پہ دے باب کیں صریح دے راشدا الناس
عذابا یوم القیامۃ من قتل نبیا او قتله نبی رنہایہ ابن اثیر ص ۳۱۱ ۔

۱۴۷ ۱۴۸ ۔ روستو دے بشارت نہ دا تسلی دہ ۔ جِئْنِ ددے تہ مراد یو
وخت مقرر دے پہ علم دے اللہ تعالیٰ کیں کہ فتح مکہ وی اوکھ غزوہ بدر
یا نور عذابونہ ددے ۔ ابْصِرْهُمْ پہ معنی دے انتظار دے فَسَوْفَ دادے
وعید دپارہ دے تبعید دپارہ تہ دے ۔

۱۴۹ ۱۵۰ ۔ ہر کلہ چہ دے عذاب ذکر او شو نو منکریتو استہزاء شورو
کرہ چہ عذاب دے زراشی نو پہ هغه یاندے زجر دے او تحویف دے ۔
یَسَاحَتْهُمْ ساحۃ پہ اصل کیں صحن دے کورتہ وائی مراد ترینہ عذاب
رائل دے ناسایہ پہ داسے طریقہ سرہ چہ دے خلاصی روترے تہ موی ۔

صَبَاحُ اکثر عذابونہ دے اللہ تعالیٰ پہ وخت دے صبا کیں راغے دی چہ پہ
دغہ مبارک وخت کیں دا منکرین غافل وی ۔ او حدیث کیں وارد دی
چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم بہ کلہ پہ یوقوم باندے دے شپے راغے نو
انتظار دے صبا پہ کور نو ہر کلہ چہ پہ خیر والو دے شپے راغے او
صبا پہ کور نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ”اللہ اکبر
خربت خیر انا اذا نزلنا یساحۃ قوم فساء صباح المنذرین“

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۷۸﴾ وَابْصُرْ

او گورہ

تر و وقت پورے

او مع توبہ وارہ

فَسَوْفَ يَبْصُرُونَ ﴿۷۹﴾ سُبْحَنَ رَبِّكَ

رب سنا لوہ

پاکی دہ

زر دے دوی یہ ہم او گوری -

رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۸۰﴾ وَسَلَامٌ عَلَىٰ

چہ رب د عزت دے د عفتہ چہ دوی بیاتی . او سلام د طرف د اللہ تعالیٰ تہ پہ

الْمُرْسَلِينَ ﴿۸۱﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۸۲﴾

رسولانو باندے - اوصفتو تہ د خدایے دی اللہ تعالیٰ لوہ چہ رب د عالمینو دے -

۱۷۹: پہ دے کنس ہم تسلی دہ لیکن اول کنس د حین نہ مراد عذاب د دنیا و دہ او دلہ عذاب اخروی مراد دے نو تکرار نیشہ .
فائدہ :- اول یے ابصرہم ذکر کرے و دہ او دلہ یے بغیر د ضمیر نہ ذکر کرو اشارہ دہ چہ د دنیا عذاب پہ بعض خاصو خلقو باندے او د قیامت عذاب پہ بولو منکریتو باندے راجی نو تخصیص تہ حاجت نیشہ -

۱۸۰: د تفریع دہ پہ کل سورت باندے او دعویٰ د توحید دہ یعنی ہر کلمہ چہ د ملائکو او د انبیاء علیہم السلام او د جناتو عجز او احتیاج ثابت شو نو معلومہ شوہ چہ دوی د اللہ تعالیٰ سرہ شریک نشی کیدے او شفعاء قہریہ ہم تشری کیدے دا مراد دے د تسبیح تہ .
رَبِّكَ کنس اشارہ دہ کمال رحمت د اللہ تعالیٰ تہ پہ بتدکانو صالحانو باندے .
رَبِّ الْعِزَّةِ اشارہ دہ کمال قدرت او غلبہ د اللہ تعالیٰ تہ -

سوال :- عزت د صفاتو د ذات نہ دے لکہ قدرت نو د رب اضافت ہف تہ نہ صیح کیبری لکہ رب القدرة صیح تہ دے ؟
جواب اول چہ رب پہ معنی د مالک متصف دے یعنی موصوف دے پہ عزت سرہ !

جواب دوم دادے چہ عزہ کلہ صفت د ذات وی لکہ فیلہ العزہ جمیعاً او کلہ صفت د فعل وی دلہ دومہ معنی مراد دہ یعنی عزتند کیدل د بتدکانو پہ اختیار د اللہ تعالیٰ کنس دی لکہ چہ پہ دے

۵۳

سورت کتب عزت د ملائکو او د انبیاء علیهم السلام ذکر شو نو داپه اختیار
 د الله تعالیٰ کتب دے . وَسَلَامٌ عَلٰی الْمُرْسَلِیْنَ دا دعویٰ د سورت ده یعنی
 د انبیاء علیهم السلام کمال دا دے چه هغوی له سلامتیا د عذاب د
 دنیا او د آخرت نه الله تعالیٰ ورکوی . په عیارت کتب تقدیر دے سلام
 من الله تعالیٰ علی المرسلین .

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ دا هم دعویٰ د توحید ده اشاره ده چه هراکت د
 کافرانو او نصرت د پیغمبرانو چه په دے سورت کتب ذکر شو په دے
 باندے د الله تعالیٰ حمد دے او دا نعمتونه دی د الله تعالیٰ د طرق نه .
 معالم التنزیل کتب د علی رضی الله تعالیٰ عنه نه مرفوعاً نقل کړے دی
 چه خوګ خوشحالیبری په دے خبره باندے چه الله تعالیٰ هغه ته په پوره
 پیمانه باندے د قیامت په ورځ کتب ثواب ورکړی نو د مجلس په اختتام
 کتب د دا درے ایاتونه اولوی او قرطبی د مونغ په اختتام کتب روایت
 مرفوعه نقل کړیدے .

(تفسیر د سورة صافات ختم شو په توفیق د الله تعالیٰ سره)

سُورَةُ
۳۸ مَكِّيَّةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آيَاتُهَا
۸۸۵
رُكُوعَاتُهَا

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝ يٰلَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ قَدْ كُنَّ آيَاتُهُ لِلنَّاسِ كَافِرًا

اِنَّ تَعَالٰی دے یہ مطلب نہ پوچھ دے، ہم دے یہ قرآن پانڈے چہ فصاحت والادے، بدکہ کافران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ ص مَكِّيَّةٌ

رِبط دے سورت دے ماقبل سرہ پہ دیرو طریقہ سرہ دے اولہ طریقہ دادہ، تیرشوی سورت کیں عجز او احتیاج دے نیکانو بندکانو ذکر کرے شو نو پہ دے سورت کیں پہ ہوی پانڈے ابتلاءات ذکر کوی دے پارہ دے درجہ پہ دے خبرہ پانڈے چہ دوی شفعاء قہریہ نشی کیدے، دویمہ طریقہ دادہ مخفیں سورت کیں دے توحید نہ استکبار دے مشرکینو یے ذکر کردو پہ دے سورت کیں وجہ دے استکبار ذکر کوی، دریمہ طریقہ دادہ چہ سورت صافات کیں ذکر و دے براءت دے عبادانو دیو بل نہ پہ یو طریقہ سرہ نو پہ دے سورت کیں ذکر کوی دے غہ براءت پہ پہلہ طریقہ سرہ۔

دعویٰ دے سورت - اثبات دے توحید پہ ذکر دے ابتلاءاتو سرہ پہ انبیاء او ملاحیک علیہم السلام پانڈے سرہ دے ابتلاء نہ پہ ابلیس پانڈے۔ او دعویٰ دے توحید پہ ۶۵ ۶۶ کیں۔ او دا ابتلاءات تفصیلیہ یے دے پیغمبرانو پانڈے ذکر کرے دی اولہ ابتلاء پہ پارہ دے اجتہادی خطائیے کو سرہ پہ احکام شرعیو کیں او ہفہ گناہ نہ دے دویمہ ابتلاء پہ ترک دے انشاء اللہ تعالیٰ نسیاناً او ہفہ گناہ نہ دے۔ دریمہ ابتلاء بدنی او مالی دے پارہ دے ابتلاء دے صبر اگرچہ ہیچ گناہ یے نہ دے کرے۔ او دا درے انبیاء علیہم السلام دے روم پہ علاقہ پانڈے تیرشوی دی اولتی دوارہ دے تبوت دے صفت سرہ بادشاہان وو او دریم دے صفت دے تبوت سرہ مالدار وو۔

خلاصہ دے سورت - دا سورت تقسیم دے درے بابونو تہ اول باب تر سہ پورے دے پہ دیکیں اولہ شہادت دے قرآن کریم او تخویف دے ذکر کوی بیا زجرونہ پہ انکار دے خلور مقصودنو سرہ انکار دے توحید او دے رسالت او دے قرآن او بعث بعد الموت نہ او زجر دے پہ اسبابو دے انکار سرہ او دے تخویف دے نبوی دے پارہ ذکر دے دے اقوام مکتابو اجمالاً۔

فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ

تکبر او دشمنی کیں دی۔ دیر ہرک کہے دی مونہ محکس دے دوی تہ

مِنْ قَرِينٍ فَنَادَوْا وَلَاتٍ حِينَ مَنَاصٍ ۝

پیرے نو چھ اووہل ہغوی او تہ ددے دفعہ وقت دے خلاصی

وَعَجَبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرُهُمْ ۖ وَقَالَ

او تعجب کوی دوی ددے نہ چہ راغے دے دوی تہ ویرہ ورکوئے دے دوی تہ او اوپیل

تفسیر

۱۔ ص دے مقطعاتو نہ دے او دے پہ بارہ کیں مفسرینو دیارس اقوال ذکر کرے دی لیکن غورہ دادہ چہ دے پہ معنی باندے اللہ تعالیٰ عالم دے اولوئے حکمت پکیں دلیل او تنبیہ دہ پہ اعجاز دے قرآن کریم باندے ذی الذکر یعنی مشتمل دے پہ بیان دے توحید او نور او امر او نواہی دے اللہ تعالیٰ باندے او جواب قسم کیں دیر اقوال دی او غورہ دادہ رچہ نیشہ شریک او شفیع قہری دے اللہ تعالیٰ لکہ چہ مشرکان کمان کوی بیا ذکر کوی سبب دے انکار دے کارنو چہ ہغہ عزت او شقاق دے۔ مراد دے عزت تہ حان عزت مند گنرل او دے ہغہ پہ وجہ دے حق منلو تہ تکبر کول او شقاق نہ مراد دے حق نہ مخالفت کول پہ سبب دے ضد او عناد سرہ او عِزَّة و صف باطنی دے او شقاق حالت ظاہری دے او دواہرے یے نکرہ راول دپارہ دے عظمت او دے دیر والی۔

۲۔ دا تخویف دے نبوی شقاق کوونکو تہ روستو دے زجر نہ ہغوی تہ۔ فَنَادَوْا اوازونہ اوچت کول پہ توبہ او استغفار کولو سرہ یا پہ فریادونہ او مدد غوہتلو سرہ و لَات بعض نحویانو ویلے دی دا لہ دے او تا پہ کیں زیاتی راغے بنایہ عادت دے عربو سرہ لکہ شرک کیں شمت او قول دے سیبویہ دا دے چہ رات مشابہ دے لیس سرہ دے اوصیر دے اسم پکیں پت دے یعنی لیس الحین۔ مَنَاصِ یہ معنی دے روستوالی دے عذاب او پہ معنی دے تختیدلو او پہ معنی دے خلاصی سرہ دے۔

الْكَافِرُونَ هَذَا سَجَرٌ كَذَابٌ ۖ أَجْعَلْ

کافروں کا جادوگر پیر دروغزن دے۔ ایا جو کہ دے دی دے

الْإِلَهَةِ الْهَآ وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَذَا الشَّيْءَ

پیر معبودانہ لہ معبود یو یقیناً دا خیز

مَجَابٌ ۖ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا

پیر ناشنا دے۔ او روانہ شوہ یوہ ولہ ددوی نہ چہ مجاہ

وَاصْبِرُوا عَلَى الْإِهْتِكُمْ ۖ إِنَّ هَذَا الشَّيْءَ

او کلک شے پہ رستہ گئے (دخیلو معبودانہ باندے، یقیناً دا خاتما یو کار دے

س۔ دا تفصیل ذکر اور شقاق ددوی دے اور مجردے پہ انکار رسالت سرہ۔

مُنْذِرًا لَهُمْ یَعْنِی بَشَر دے دجس ددوی نہ تو دوی دھقہ رسالت نہ تعجب

او کہو لکہ سورۃ یونس س کہیں دی۔ وَقَالَ الْكَافِرُونَ پہ دے لفظ کہیں اشارہ چہ پیغمبر

دروغزن گنہوں کے یقینی کافر دے او مراد د کافر نہ انکار کوونکے دے پہ ضد او غناد سرہ۔

سَاجِرٌ نہ مراد دھوکہ ورکول پہ باطل د کلام سرہ یا جادو کوونکے د اوجہ خلق کہیں

تفرقہ اچوی پہ سبب د جادو کو لو یا معجزے تہ یے نسبت د جادو کوو۔ کَذَابٌ یَعْنِی

پہ مسئلہ توحید کہیں او پہ دعویٰ د نبوت کہیں دروغزن دے۔

س۔ دا مجرد دے پہ انکار توحید سرہ۔ اول ذکر د تعجب وو د دعویٰ د نبوت نہ

سرہ د بشریت نہ اور تعجب دے د مسئلہ توحید نہ اول تعجب کوں خفیف وو تو پہ

صیقہ د فعل سرہ یے ذکر کہو او دویم تعجب پیر ثقیل دے تو پہ صیقہ د مبالغہ

سرہ یے ذکر کہو حککہ چہ خلیل امام د لغت فرق کرے دے پہ صیغہ د عجیب او د

عجیب کہیں یعنی عجب ہقہ شے دے چہ دحد د تعجب نہ یہ تجاوز کرے وی۔

مقصود دادے چہ مشرکانو د ہر حاجت روا یے د پارہ او د ہر قوم د پارہ جدا جدا

معبود او حاجت روا جو کہے وو عقیدہ یے داوہ چہ یو ذات دا ہول کاروتہ نشی

کو لے او قیاس یے کوو پہ مخلوق باندے نو پیغمبر توحید تہ دعوت ورکرو یعنی

ہول حاجتو تہ پورہ کوونکے او د ہول مخلوق الہ یو اللہ تعالیٰ دے نو دوی ددے

نہ تعجب او کہو او انکار یے او کہو، دا ددوی لویہ بے عقلی او جہل دے۔

يُرَادُ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْبَلَدِ الْآخِرَةِ ۖ إِنَّ

چہ قصہ کہے شویہے۔ نہ دی اوریدلے مونہ دا پہ دین دوستی کنیں ، نہ دی

هَذَا إِلَّا خِلَافُ ۚ ؕ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ

دا مگر دروغ جوہ کریشوی۔ ایہ نازل کہے شویہے پہ دے باندے وحی

مَنْ يَتَّبِعْهُ يَكْفُرْ ۚ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِي ۚ

کہے بھگڑ زموہو نہ۔ بدکہہ دوی پہ شک کنیں دی کہ دسی زما نہ

بَلْ لَّيْسَ بِذَلِكَ قَوْلُ الْعَذَابِ ۚ أَمْ عِندَ هُمْ

بدکہہ تراوسہ نہ دے کے خُلقے دوی عذاب زما۔ ایہ دوی سرہ

س۔ روستو د انکار د توحید نہ پہ شرک باندے کلک کیدال ذکر کوی او دے الیت پہ
تفسیر کنیں مفسرین واقعہ ذکریشو د ابوطالب پہ مخکن دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر
کہے دے۔ وَأَنْتَ الْكَافِرُ مِنْهُمْ ۚ يَعْنِي د توحید مسئلہ پہ اوریدلو سرہ یے تقرت
دیر شو اوروان شو لکہہ چہ سورۃ اسراء کہیں تیر شویہی او اطلاق نہ مراد
پہ تلوار سرہ تل دی۔ امشوا مراد دے نہ د مجلس د توحید نہ تل دی یا
روایت دی ہمیشہ پہ لرد شرک باندے۔ او زمخشری ویلے دی چہ مراد د
دادے چہ گنہ او دیر راغوب شے د پارہ د مقابلہ د پیغمبر۔ إِنَّ هَذَا آيَةُ
توحید تہ یعنی دے نبی مراد زموہو دادے چہ توحید او منو۔ یا اشارہ دہ
صبر کولو تہ پہ شرک باندے یعنی د شرک کولو او پہ دے باندے د کلک پاتے
کیدلو ارادہ کول پکار دی نو بنا پہ اول باندے تقدیر د عبارت دادے لشی یادما
او پہ دویم باندے تقدیر ینبغی ان یزاد هذا فقط لا غیر۔

س۔ دا وجہ د تعجب او د انکار دہ چہ دوی د مشرانو نہ دامسئہ تہ دہ اوریدلے
الْبَلَدِ الْآخِرَةِ مراد دے تہ عام دے یعنی د دوی مشران او دارنگ متاخرین نصای
او یہودیان حکمہ چہ دے ہولو د توحید نہ انکار کہے وؤ او توحید یے تہ وؤ بیان
کہے۔ لکہہ اوس زمانہ کنیں ہم جاہلان وائی چہ مونہ (مسئلہ د توحید اوست) تہ
منو حکمہ چہ زموہو مشرانو ملایو دا تہ دہ بیان کہے۔
س۔ دا زجر دے پہ انکار کولو سرہ د قرآن تہ۔ مَنْ يَتَّبِعْهُ يَكْفُرْ ۚ یعنی دے نہ دیر
مشران او اشراف او مالداران شتہ پہ ہغوی باندے دا وحی ولے تہ نازلیری نو
سبب د انکار د دوی حسد او دُییا پرستی دہ۔

خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝۹

خزانے دی رحمت کے رباست چہ زور اور دے بخشش در کوڈ کے دے۔

لَهُمْ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

دوی لہ بادشاہی کے آسمانوں اور زمین کے

فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝۱۰ جُنْدًا مَّا هُنَالِكَ

نو اوڑھری یہ اندر پایو کیں۔ دوی لشکر دے پردہ وقت

مَهْرُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ۝۱۱ كَذَّابٌ قَبْلَهُمْ قَوْمٌ

شکست دوی دے عتادیانو دے دی۔ تکذیب کرے دے حکمن دوی تہ قوم

بَلْ مُمْفِقٌ فِي شَأْنٍ دے خائے تہ رد دے پہ دے منکرینو بات دے پہ خلور طریقو سرہ
اولہ طریقہ دادہ یعنی دوی خو دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ تراوسہ پورے رشتے اوامین
وٹیولیکن ہرکلا چہ دے قرآن او مسئلہ دے توحید شورو کرہ نو دے خلقو دے دے انکار او کرہ
دوے دے شک تہ پہ توحید کیں، یعنی شک دے توحید سبب دے انکار دے رسالت او دے قرآن دے
بَلْ لَمَّا يَنْظَرُوا دَاوُدَ وَهَارُونَ دے طریقہ دے یعنی سرہ دے انکار او دے شک تہ دوی تہ مہلت ور کرے
شولے دے او عذاب و ربانے تہ دے راغے نو دوی خیال کوی چہ مونہ پہ حقہ لار
بات دے روان یو۔

س۔ دا دریمہ طریقہ دے یعنی ذکر نازلیدل رحمت دے اللہ تعالیٰ دے نو ایاد کے رحمت
خزانے دے پہ اختیار کیں دی چہ دوی وائی چہ دے رسول لہ رسالت بکار تہ و و او
دے پہ سورہ زخرف ۳۳ کیں ہم راہی۔ العزیز کیں اشارہ چہ دا خزانے دے اللہ تعالیٰ تہ
ہیٹوک پہ زور نشی اغستے او چالہ چہ دے رحمت تہ خہ حصہ ور کریدہ نو دا دے چارور
تہ دے بنکہ پہ ہبہ بخشش) سرہ یے ور کریدہ حکم چہ الوہاب دے۔

س۔ دا خلورمہ طریقہ دے دے یعنی کہ چرے دے دوی سرہ بادشاہی دے آسمانوں او دے زمکے
وی او دوی خواہ آسمانوں تہ نازلیری نو دوی دے برہ آسمانوں تہ او خیزی او وحی نازلیدل پہ دے
پیغمبر بانڈ بند کری۔ الْأَسْبَابِ ہر ہفہ خیز چہ یل خیز تہ رسول کوی تو ہفتہ تہ سبب دے
کیدی کہ دروازہ وی او کہ لاروی نو مراد تربیتہ دروازہ اولارے دے آسمانوں دی۔ او لفظ دے
اسباب کیں اشارہ دے چہ دے آسمان خیزونہ تہ، سپورے، ستوری او ورے وغیرہ اللہ تعالیٰ
اسباب گرھولے دی دے بارہ دے تاثیراتو پہ حکمتہ عالم کیں۔

س۔ پہ دے کیں تسلی دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ اہلک دے ریاتے پہ بل مخہ

نُوحٌ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَارِ ﴿١٣﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ

نوح علیہ السلام اور عادیانہ اور فرعون میمنہ والا اور ثمودیانہ اور قوم

لُوطٍ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٤﴾ إِنَّ

لوط علیہ السلام اور بنی لایکہ دو عداوتیں ہیں۔ یہ دو

كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ ﴿١٥﴾

ہر ایک مگر تکذیب کے لئے رسولوں کو بھینسا دے دے دوسروں کو بھینسا دے دے عذاب آئے گا۔

قریش مکہ سرہ یعنی زردہ چہ دوی پہ پہ دغہ کائے کیں (چہ مکہ دہ) چہ دوی پہ ہفتیں انکار کوئی شکست خوردہ شی نو ددوی پہ دے انکاری خبر دبانڈے پرواہ مہ کوہ۔ جُنْدٌ خَبَرٌ مَبْتَدَأٌ مَحْذُوقٌ دے یعنی ہم جُنْدٌ لفظ ماصفت دجند دے دپارہ دتحقیق یعنی معمولی لیکر دے۔ هُنَالِكَ صفت ثانیہ دجند دے یعنی داسے لیکر دے چہ پہ مکہ مکرمہ کیں اوسیری یاظرق دے د مہزوم دپارہ او مہزوم صفت دے دپارہ دجند یعنی شکست بہ ور کپے شی دوی تہ پہ دغہ کائے کیں قوم کائے کیں چہ د انکار خبرے کوئی چہ ہفہ مکہ دہ اودادلیل دے چہ پہ دے ایت کیں مراد دفعہ دیکہ دچہ دوی پہ خپل کلی کیں شکست اومتدلو۔ مِنْ الْأَحْزَابِ داہم صفت دجند دے یعنی دجس دھوہ چانہ دی چہ د انبیاء علیہم السلام پہ مخالفت کیں یہ ہے دہ بازی او تعصب کوؤ۔

لے لے لے۔۔۔ دا تحویف دیوی پہ ذکر د قومو تو تیر شوڈ سرہ دے چہ ہغوی تکذیب کرے وو د مسئلے دتوحید تہ پشان دتکذیب د موجودہ کسانو اولکہ چہ ہفہ قومو نہ خپلو مرادو تو تہ نہ وورسیدالی نو دا موجودہ ہم تشری رسیدالے اولکہ چہ ہغوی پہ پختو عذابو سرہ ہزک کرے شریل نو دوی بہ ہم پہ یو عذاب سرہ ہزک کرے شی۔ او دوی خپل خپل مختلف قوتو تہ دپیغمبرانو پہ خلاف کیں استعمال کرے وو لیکن ہیچ مقصد تہ او تہ رسیدال۔ دا ہے ذکر پہ سورۃ ق سلا کیں ہم شتہ لیکن پہ دے

سورت کیں ددغہ قومو قوتو تو او پہ مختلف طریقہ سرہ د انبیاء علیہم السلام سرہ مقابلے کول مراد دی نو ددے وچ تہ لفظ الاحزاب ہے ذکر کرو او ترتیب د قوتو تہ ہے اشارہ اوکرہ قوم د نوح علیہ السلام کیں کثرت سرکشی، عادیانو کیں قوت دبنو نو، فرعونیانو کیں قوت د بادشاہی، اکثر ظلم کول او ثمودیانو کیں قوت د کاریگرے (صنعت کاری) او قوم د لوط علیہ السلام کیں قوت جہل او خباثت او اصحاب الایکہ کیں قوت مالی او تجارت وو ددے قوتو تو پہ سبب ہے تکذیب کرے وو او د انبیاء علیہم السلام مقابلے ہے کولے۔ ذُو الْأَوْتَارِ دفرعون دیر ظلم تہ (پاتے پہ بل مخ)

وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً

او انتظار نہ کوی دا خلق مگر د چھ یوے

مَالَهُمْ مِنْ فَوَاقٍ ۱۵ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجَلْ

چہ تیشہ ہے لہہ ہیچ ایسا ریدال - ار دوی دانی اے ربہ زمونہ زور کردہ

لَنَا قِطْنًا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ۱۶ رَاضٍ

مونہ لہ برخہ زمونہ مخیں د ورے د حساب نہ - صبر کوہ

اشارہ دہ چہ چال رہہ یے سزاور کولہ بیا خاص مؤحدینو تہ نو پہ
لاسونو او خپو باندے یے ورلہ میغوتہ تک وھل او قوت د بادشاہی
تہ ہم اشارہ دہ حُکے چہ د میغونو خاوند ویلے کیری مضبوط و حکمت
۱۵:۔ دا تخویف اخروی ذکر کوی روستو د تخویف دنیوی تہ او پہ د
کس زجر ہم دے پہ انکار د قیامت سرہ صَیْحَةً وَاحِدَةً مراد تربیہ اولہ
شپیلہ وھل دی دپارہ د قنار عالم لکہ سورۃ یس ۲۹ کس د کر
شویدی یا مراد تربیہ چقہ د عذاب د دنیا دہ چہ پہ ہجے سرہ پہ یو
حُل باندے ہلاک کریشی۔ مَالَهُمْ مِنْ فَوَاقٍ
فَوَاقٍ پہ اصل کس دادے چہ اوتہ یا غوالنگہ یو حُل اولشی بیا ورتہ
بچے پریریدی دپارہ ددے چہ نور پے را پریریدی نو دوبارہ یے اولشی نو
مراد دادے چہ داشپیلے چہ شوروشی نو پہ میغ کس پہ وقفہ او دمہ
کول تہ وی بلکہ اوگدہ او ممتدہ یہ وی۔ یا مراد دادے چہ دوی لہ بہ
مہلت نشی ورکیدے پہ مقدار د فَوَاق سرہ لکہ چہ تیر شویدی
فاذا جاء اجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون۔

۱۶:۔ دا ہم زجر دے پہ استہزا کولو ددوی پہ قیامت پورے۔
قَط تکرے د خیر تہ ویلے کیدیشی یعنی برخہ او کتاب او روزے وغیرہ
تہ شامل دے۔ یعنی دوی ویل چہ حصہ د نعمتونو د جنت مونہ لہ پہ
دنیا کس را کرہ یا حصہ د عذاب زمونہ پہ دنیا کس را کرہ لکہ چہ
سورۃ انفال ۳۲ کس تیر شویدی یا عمل تامہ زمونہ پہ دنیا کس را کرہ
او دا بول پہ طریقہ د استہزا سرہ یہ دوی ویل۔

عَلَى مَا يَقُولُونَ وَذَكَرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ

پہ ہفتہ چہ دوی وائی او یاد کرہ بندہ زمونی داؤد علیہ السلام

ذَٰلَ الْيَدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿۱۷﴾ إِنَّا سَخَرْنَا

صمت والا وڈ یقیناً دے دیر گرجید وئے وڈ اللہ تعالیٰ تہ یقیناً منکرے کوی دوسو

کا۔ دے ایت تہ دویم باب دے تر ۶۹ پورے پہ دے کیں تسلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ یہ ذکر کولو دے ابتلاء تو سرہ یہ درے انبیاء علیہم السلام باندے خصوصاً او تفصیلاً او یہ شہر و باندے اجالا۔ اور وستو ذکر د ابتلاء اول تہ زجرو تہ دی۔ اور وستو د بحث د ابتلاء تو تہ بشارت او تخویف اخروی تفصیلی دے او یہ آخر دے باب کیں دعویٰ د توحید دہ پہ دے (رکا) کیں اول امر دے پہ صبر کولو سرہ وستو ذکر کولو د خلور و انکار و نو د متکربو تہ۔ او بیا امر دے پہ ذکر د انبیاء علیہم السلام سرہ یعنی لکھ چہ یہ دقہ انبیاء علیہم السلام (داؤد او سلیمان او ایوب) علیہم السلام باندے سرہ د یاد شاعی او مالدارے او نبوت د دوی تہ ابتلاءات راغے وو لیکن هغوی صبر کرے و نو تہ ہم صبر کوہ۔ یاد ا چہ دوی د توحید تہ انکار کوی او وائی چہ بزرگان زمونہ شقواء دی نو پہ دے کیں ذکر کوی چہ پہ دے بزرگان باندے ابتلاءات راغے وو او پہ چا باندے چہ ابتلاءات راغی نو هفتہ شفیح قہری پہ اللہ تعالیٰ باندے شفی جو ریدے۔

فَإِذَا هُوَ ابْتِلَاءُ كَانَتْ دَرَمَ قِسْمِهِ دِي اُولَ قِسْمٍ يَه بَارَهُ دَتَعْلَقُ دَ بِنْدَاگَانِو سرہ پہ بارہ د شری فیصلو د هغوی۔ دویم قسم پہ بارہ د تعلق باللہ تعالیٰ پہ ترک د انشاء اللہ تعالیٰ (چہ ذکر الہی دے) او دریمہ ابتلاء پہ بارہ د تقس خیل کیں پہ مصیبتو بنانی او مالی سرہ۔ د ابتلاء ذکر کولو تہ رواندے مدحہ پہ ذکر د اوصاف و عالیو د داؤد علیہ السلام سرہ کوی اشارہ دہ کہ دیرے لوئے بندگان وی لیکن د ابتلاءاتو تہ شفیج کیدے۔ نو پہ دے ایت کیں درے صفتو تہ د داؤد علیہ السلام یے ذکر کریدی ع عبدنا مراد تربتہ عبدایت خاصہ دے۔ ع ذَا الْيَدِ۔ اید اسم مصدر دے قوت تہ ویلے کیوی مراد تربتہ قوت د عبادت دے چہ حدیث کیں وارد دی "چہ دیرہ محبوبہ طریقہ پہ روزو پانے پہ بل غر"

الْجِبَالُ مَعَهُ يُسَبِّحُنَ بِالْعَتَمِيِّ وَالْأَشْرَاقِ

غروہ دے سورہ تسبیح یہ ہے ویلہ بیگانی اور نہ نہرختلو یہ وقت کیں۔

وَالطَّيْرُ مَحْشُورَةٌ كُلٌّ لَّهُ آوَابٌ

او مرغان راغونہ کرے شوے وو بقول دو ہفتہ تہ راگرخیداونکی

کس روڑے د داؤد علیہ السلام دے یو ورخ یہ ہے روڑہ نیولہ او بلہ ورخ یہ ہے افطار کاؤ او دیرہ محبوبہ طریقہ یہ مونتو کس طریقہ د داؤد علیہ السلام وہ تر نیم شیہ یہ ہے خوب کاؤ یا بہ دریمہ حصہ د شیہ مونگ کاؤ یا بہ آخری شیدیمہ حصہ کس ہے آرام کاؤ یا مراد تریتہ قوت د باد شامی د ہفتہ دے عتہ آوَاب ہفتہ چاتہ او اب وائی چہ ہرکلہ یونگناہ کول ہے یہ زرہ کس تیرشی نوزراستغفراللہ او ابی یا ہے کناہ کرے دی او توبہ ہے تریتہ ویستے وی لیکن ہرکلہ چہ ہفتہ کناہ ورتہ وریاد شی نو بیا استغفار غواری۔

۱۸۔ یہ دے ایت کس د ہفتہ خلورم صفت دے یہ طریقہ د معجزہ سرہ یعنی غروہ چہ یہ مخلوق کس دیر سخت مخلوق دے لیکن ہرکلہ چہ داؤد علیہ السلام بہ تسبیح ویلہ یا بہ ہے زبور تلاوت کاؤ نو غروہ بہ ورسرہ ہم تسبیح او تلاوت د زبور کوؤ۔ بِالْعَتَمِيِّ ویلہ کیوری روستنی نصف دورخ تہ مازیگر، مانیام او ماسخوتن پکس داخل دی۔ اَشْرَاق یہ دے کس صلوة الاشراق چہ ہرکلہ نہریو نیزہ دہ نیزے د غروہ نہ را اوچت شی تہ اشارہ دہ او دارنگ اشارہ دہ صلوة الضعی تہ چہ ہفتہ تہ صلوة الاوابین ہم ویلہ کیوری او خوک چہ د مانیام نقل مونگ تہ صلوة الاوابین وائی داصیح تہ دہ۔

۱۹۔ دابل معجزانہ صفت دے۔ لَکَ ضَمِيرٌ رَاجِعٌ دے داؤد علیہ السلام یعنی دوج د تسبیح د ہفتہ تہ یا ضمیر راجع دے اللہ تعالیٰ تہ د آوَاب سرہ متعلق دے او کُلُّ لَکَ آوَابٌ یہ اولہ معنی صفت دے د داؤد علیہ السلام او مرغان یہ مخلوق کس دیر نرم زرہ والا دی تو مقابل دی د غروہ یعنی دیر سخت او دیر نرم دواہو د ہفتہ سرہ یو کُلُّ تسبیح ویلو کس ملگری وو۔

وَشَدَدًا مُلْكُهُ وَاتِّبَاهُ الْحِكْمَةِ وَقَصْلُ

او ملکہ کرے وہ مونہ بادشاہی ددہ او درکریہ مونہ ہفتہ تہ بنہ پومہ ددین او فیصلہ کوئے

الْخَطَابِ ۷۰ وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَضِرِ

خبر ہے۔ او ایسا راجے دے تانہ خبر د جگرہ کوونکو

إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ۷۱ إِذْ دَخَلُوا عَلَى

کہ چہ اونٹن دوی پہ دیوال د عبادت خانے باندے کہ چہ داخل شول پہ

دَاوُدَ فَقَزَعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ

داؤد علیہ السلام باندے نوگواڑ شو د دوی نہ دوی اوپل مہ دیریکہ

تہ پہ دے ایت کس دہقہ نور درے صفتونہ ذکر کوی عَشَدَدًا مُلْكُهُ مُلْكُ كَثْرَةِ مِلْكِيَّتِ كَيْسِ اسْتِعْمَالِ بَرِي دَدَه لِسْكِرے دیرے دے اوہیت اور عبا یے پہ خلقو باندے وڈ او ورسہ تائید او نصرت الہیہ م دوعہ و اتیناہ الحکمة علم د کتاب اللہ او د سنت معرفتہ د دقائعو او لطائفو پہ نصوص او احکامو شرعیو کیں عَصْلُ الْخَطَابِ دالفظ شامل دے مختصر او جامع کلام

تہ او د حمدا و صلوة ن روستو کلمہ آمابعد تہ ہقہ علم کامل تہ چہ د مدعی او مدعا علیہ تر مینقہ فیصلہ کولے شی۔ او پہ دے بارہ کیں مفسر قرطبی واقعات د علی رضی اللہ عنہ او د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ نقل کرے دی۔

۷۰۔ روستو د ذکر د صفا تو د داؤد علیہ السلام تہ چہ دلالت کوی دہقہ پہ عزت د کویئے باندے ذکر کوی ابتلاء دہقہ او بیارجوع دہقہ اللہ تعالیٰ تہ۔ هَلْ استفہام دے لیکن مراد تزیینہ ترغیب و رکول دی اوریدالود مابعد واقع تہ الخضر دا اسم جنس دے مفرد تشبیہ او جمع مذکر او مؤنث تو لو تہ عام دے۔ اِذْ تَسَوَّرُوا تشبیہ تہ ضمیر جمع

راجع کول ہم جائز دی۔ اودا د سور تہ ماخوذ دے پہ معنی د دیوال د قلعے دے المِحْرَاب، پہ شرع د بنی اسرائیلو کیں د خاص بند کاؤد عبادت خائے بہ مستقل او جدا وڈ ہقہ تہ یہ یے مہراب ویل او مہراب یے ددے وچ نہ ویل چہ ہقہ مکان د مقایلے کولو د شیطان وڈ او داسے سورۃ العمران میں تیر شویبای -

خَصْمِیْنِ بَغِیْ یَعْصُنَا عَلٰی بَعْضِ فَاَحْكُمُ

موتو دعویار یو په یو بل باندے، زیاتے کرے دے یو په بل باندے نو فیصله اوکړه

بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تَشْطُطْ وَاهْدِنَا اِلَى سَوَاءٍ

زمونږ په منځ کس حق فیصله او د حق ته زیاتے مگو او خود ته اوکړه مونږ ته د برابر

الصِّرَاطِ ۷۳ اِنَّ هَذَا اَخِيْ فَقُلْ لَهُ تَسَعٌ وَ

نرسے - یقیناً دا زما دور دے ده لره یو کم

تَسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّرَبِّيْ نَعْجَةً وَّاحِدَةً

نسل کپه دی او زما یوه کپه ده

۲۲. هر کله چه دروازے د عبادت خانے بندے وے اودا کسان (رخصمان) فیصلے ته محتاج وو نو دوی مجبوراً په دیوال یا تداے را اوختل.

فَقَرَعَ مِنْهُمْ په نا آشنا طریقہ یاندے بے اجازتہ داخلیدل ضرور سبب د ویرے او د گبراهت وی.

فَرَعَ دے ته ویلے کیږی چه دیرے اتار په ظاهر بدن باندے ښکاره شی هرکله چه دوی د اتارو ته معلومه کړه چه دے زموږ په وجه او یریدلو چه کیدیشی دا په دشمنان وی نو هغوی اول تسلی ورکړه په له تحقق سره او بیایه خپل حال پیش کړو چه خصمان مراد تربیت مدعی اومدعا علیه دی او اجمالی سبب د خصومت یی ذکر کړو په دے قول سره بَغِیْ یَعْصُنَا عَلٰی بَعْضِ - بَغِیْ د بل چا حق باندے ظلماً تعدی کولو ته ویلے کیږی. فَاَحْكُمُ بَيْنَنَا په دے کس طلب د فیصلے د انصاف دے اودا د خصمانو عادت وی چه د تاکید د پاره د حاکم ته تحمل مطالبه کوی اکر چه هغه پوره عادل وی واهدنا په دے کس اشاره ده چه روستو د فیصله کولو نه موږ ته داسے ادا ب او خیه چه ائده د پاره جنگ نه پیدا کیږی او دا د هوښیار حاکم طریقہ وی.

فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ③

نو دے دائی دامتہ اوسپارہ او زور اور دے پہ ما باندے پہ خبر کتب .

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى

ذیل حقہ یقیناً دہ ظلم کرے دے پہ تا باندے پہ سبب د طلب کو نو د کہلے ستا

نِعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي

کہاو چلو تہ او یقیناً دیر د شرکت کو نو نہ خاما ظلم کو ی

بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ

بعض د دوی پہ بعضو باندے مگر حقہ کسان

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۖ

چہ ایمن یے زور دے او عمل یے کریدے پہ موافق د سنت سرہ او بگی دی دوی

وَزَيْنٌ دَاوُدُ أَتَمَّافْتَنَهُ فَاسْتَخَفَّرَ رَبَّهُ

او کمان او کرد داؤد علیہ السلام چہ یقیناً امتحان کرے دے مو نو بدہ باندے نو بختہ یے او غوختہ د ب بختہ تہ

وَحَزَرَ رَاكِعًا وَأَنَابَ ④ فَخَفَرْنَا لَهُ

او پر تو رکوع کو نو تے او او گر حید و اللہ تعالیٰ تہ . نو بختہ او کرہ مو نو دہ تہ

۲۳ . دا تفصیل د خصوصیت دے او تیر شوی ایت کتب د خصما نو شریک

بیان و او پہ دے ایت کتب د یو خصم بیان دے نو لفظ قال احدا ہما پکس

مقدّر دے او دامدا علیہ دے حکم چہ ہفہ بل خصم ددہ پہ یوہ کہہ

باندے دے دعویٰ کریدہ او دے تربتہ متکر دے آئی رور تسی و او یا

دینی و دوارہ احتمالہ شتہ . و عَزَّنِي فِي الْخِطَابِ وجہ د غلبہ پہ خبر و دادہ

چہ ہفہ فصیح او چالاک و او یا د مالدارے دوج نہ غالب او زور اور و

۲۴ . مفسر قرطبی د ابو عبد اللہ حلبی نہ نقل کرے دے چہ داؤد

علیہ السلام پہ شکایت کو نو نی کتب الآثار د کمزورے اولیدل نو یقین یے

راغ چہ دے مظلوم دے او داسبب او گر حید لو ددے خیرے چہ د

ہفہ بل خصم نہ یے ہیچ تیوس او نکرو او د مجلت تہ یے کار و اختلو او

فیصلہ یے او کرلہ . لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ او ہفہ بل

پاتے پہ بل مخ

ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ

دَدَنَ خَبَرِے او یَقِینًا دُہ لَرہ زَمُونِہ سِرہ خَاخَا نَزْدِے وَا لَے او خَاہِشْتِہ خَا لَے

تہ ہے ظالم اویل او دامِ صادق دَفْتِے دے چہ روستو ذکر کیری
 حُکْمِے دا سے عَجَلت دَہی دَتان سِرہ مناسب تہ دے بلکہ ذیل جانب نہ
 تپوس کول ضروری وو۔ لیکن نِعْمَت دَا اللہ تعالیٰ ورسرہ دا اوشوچہ بقیہ
 دَسِت دَظلم نہ ہے تورہ سزا او عقیبت ہفتہ تہرتہ کرو او د دے
 نِعْمَت پہ شکر یہ کنس داؤد علیہ السلام سجدہ کریدہ او د دے وج
 حدیث کنس وارد دی چہ داؤد علیہ السلام دا سجدہ د شکر کرے دہ
 او مونہہ ہے دَہقہ دَاقتدا دَوج نہ کاو۔ داروایت قرطبی ذکر کرید
 لیکن صحیح روایت دادے چہ داؤد علیہ السلام دا سجدہ د توے پہ طور
 کریدہ او مونہہ یہ د شکر پہ طور سِرہ کوو او دا ابن کثیر پہ روایت د
 امام نسائی سِرہ نقل کرے دے او ویل دی چہ دا سند صحیح دے
 دَا کَثِیرًا پہ د سِرہ زجر و رکوی دے مدعا علیہ تہ اشارہ چہ تاوے
 د دے سِرہ خیل مال گلا کرے دے حُکْمِے چہ مال گلاہ وَا
 اکثر سبب دَہی چورشی او دا پہ تجربے او پہ تعامل دَخلقو سِرہ
 ثابتہ خبرہ دہ۔ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا پہ دے کنس اشارہ دہ مانع دَہی
 تہ سِرہ دَاختلاط تہ یعنی چہ کمال دَایمان وی توپا پہ ہیچ حالت کنس پہ
 یویل باندے ظلم تہ کوی پہ دے کنس زور نہ دوارو تہ چہ تا سو
 کنس یہ دَایمان نقصان وی د دے وج تہ یویل سِرہ جگرے کوئے۔
 وَقَلِیْلٌ مَّا هُمْ مَا دَیَارَہ دَاکِید دَقِلّت دے او دا سِرہ سبب کنس
 ہم دی۔ مفسر قرطبی لیکل دی چہ "عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دَیو
 سِرہ تہ پہ دُعَا کنس واوریدل اللھم اجعلنی من عبادک القلیل ہفتہ
 ورتہ اویل چہ د دے دُعَا خہ مطلب دے نو ہفتہ سِرہ پہ دے ایت
 سِرہ جواب و رکرو۔ وَطَنٌ دَاؤُد اَتَمَّا قَتَلْتُمُ مَّصَدَاق دَفْتِے تعجیل
 کول وی پہ فیصلہ کنس لکہ چہ اوس تیر شول او مراد ترینہ خطا
 کیدل دی پہ سبب د عَجَلت کولو سِرہ اگرچہ دامعصیت تہ دے
 حُکْمِے چہ دَہقہ پہ شرع کنس دا واجب تہ وہ چہ ذیل جانب نہ تپوس
 کیدے شی لیکن مناسب وہ نو دا ترک اولی دے چہ اُتبیاء علیہم السلام
 پہ دے یاتدے ہم حقہ کیری حُکْمِے چہ حسنات الدیوار (پاٹہ پہ بلخ)

مَآبِ (۲۵) یٰدَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِیْفَةً

دے راتوں دے ۔ اے داؤدؑ یقیناً مونہ سرخوئے ہے تہ خلیفہ فیصلہ کوؤنگے

سیئات المقربین یعنی دعامونیکا نو یوجائز کار د خاص بندکانو پہ نسبت
بدکتر لے کیری۔ یا مصداق د فتنے داوؤ چہ داؤد علیہ السلام خیل
اوقات تقسیم کرے وو چہ یورخؑ پہ ہے فیصلہ د خلقو کو لے او
دویمہ ورخؑ یہ ہے عبادت خانہ کیں خلوت نشینی کو لہ دیارہ د عبادت
د اللہ تعالیٰ اودا دھقہ اجتہاد و لیکن پہ دے واقعہ سرہ اللہ تعالیٰ ہقہ تہ
تنبیہ و رکہہ چہ ہرکلمہ ستا د عبادت پہ ورخؑ د چا جگرہ راشی اوقیلے شرعی
تہ محتاج وی نو دا فیصلہ یہ خوک کوی احوال دا چہ د شرعی فیصلے کو لو
نواب او اجر د نقلی عبادتو تہ بہتر دے لکہ چہ ابن کثیر د امام احمدیہ سند
سرہ حدیث نقل کرے دے چہ اللہ تعالیٰ دیر محبوب د خلقو تہ او دیر نزد
یہ اعتبار د مجلس سرہ امام عادل دے۔ اودارنگی حدیث د سبعتہ یظلم
کیں اول شخص امام عادل ذکر کرے دے نو د تنبیہ د اللہ تعالیٰ
تہ داؤد علیہ السلام تہ معلومہ شوہ چہ د تقسیم زما د طرق تہ مناسب
دے او داخلاق اولیٰ دے۔ ددے وچہ تہ کہان ہے او کروچہ جہ
یہ فتنہ کیں واقعہ شوم۔ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّكَ اسْتَغْفَرَ د انبیاء علیہم السلام
د گناہ تہ وی جکہ چہ ہغوی معصوم دی لیکن دا استغفار تعیداً وی
یعنی حآن د اللہ تعالیٰ خاص بتدہ او گنری او بعض حالات خیل مناسب
اونہ گنری نو دھقہ تہ توبے او یاسی۔ وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَتَانِ رُكُوعًا یہ معنی
د سجدے دہ پہ دلیل د لفظ د خَرَّ سرہ او پہ لغت کیں رکوع او سجدہ دوا
یہ معنی د انحناء سرہ راجی ددے وچہ تہ دیویل یہ معنی سرہ استمالیری
یاد چہ اول یہ رکوع شو نو یا یہ سجدہ کیں ورپریو تو یعنی د حالت د رکوع
تہ یہ سجدہ کیں ورپریو تلو۔

۲۵۔ اولہ نتیجہ د استغفار دہ او دویمہ نتیجہ د سجدے کو لو دہ او دویمہ
نتیجہ د اتابا لے اللہ تعالیٰ دہ۔

قائداہ۔ ددے ایت پہ تفسیر کیں اکثر مفسرینو قصہ د اوریا د نبیؑ
د کر کردیدہ او یہ ہقہ کیں ددوی خاور اقبال دی۔

اول قول دادے چہ داؤد علیہ السلام یوخل یو مرغ پسے برہ اوختلو
نو داوریاشخہ باتدے نظر او لکیدلو او ہقہ غسل کوؤ تو ددہ ورسرہ
پاتہ پہل منہ

فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ

پہ ملک کن نو فیصلہ کوہ پہ میخ د خلقو کن پہ حق سرہ

محبت پیدا شو بیایے عزم او کرو چہ اوریا پہ یو ذریعہ قتل کریشی نو
سختو معرکو تہ یے لیبرلو اخر حقہ قتل کرے شو دعدت دتیریدلو
تہ روستو دھف سرہ یے نکاح او کرو او سلیمان علیہ السلام تربیتہ
پیدا شو نواللہ تعالیٰ ملائکہ پہ شکل دخصمان را اولیرل دیارہ د تنبیہ
داؤد علیہ السلام تہ چہ ستایو کم شل شے شتہ او بیا ہم د اوریا د بکے پہ طلب
کنیں د ظم او کرو نو حقہ توبہ او یستلہ (العیاذ باللہ)۔

دویم قول دادے چہ ددہ دھفہ شے سرہ محبت یے اختیارہ پیدا شو نو
زہہ کنیں یے ارادہ او کرہ چہ اوریا مرشی یا قتل شی نو دا بکے بہ زہ
پہ نکاح باندے واطم اگر چہ دھفہ دقتل ارادہ یے تہ وہ کرے۔
دریم قول دادے چہ ددہ د اوریا تہ طلب او کرو چہ دا بکے د ماتہ
پریردہ نو حقہ طلاق ورکول او دہ ورسرہ نکاح او کرو او
دا عادت وو پہ حقہ زمانہ کنیں۔

خلورم قول دادے چہ ددہ شے خطبہ (غویستہ د نکاح) اوریا
کرے وہ لیکن داؤد علیہ السلام بغیر تپوس نہ دھفہ دیاسہ خطبہ او کرہ
او حقہ خلقو داؤد علیہ السلام تہ ورکرہ۔ لیکن دا اقوال یا طل دی
پہ دے کنیں نسبت دکناہ کبیرہ یا ضعیفہ یا وہم او شبہ دکناہ راخی پہ
داؤد علیہ السلام باندے او انبیاء علیہم السلام داسے امور نو معصو
دی د قول اول ابطال پہ دیرو وجوہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ اللہ تعالیٰ
امر کرے دے زمو نو تی صلی اللہ علیہ السلام تہ د قصہ پہ سر کنیں
اصبر او اذکر سرہ یعنی د داؤد علیہ السلام پشان صبراو کرہ او دا
واقعات دصفت دصبر تہ خلاق دی۔ دویمہ وجہ تیر شوی تہہ صفتو تہ
دھفہ چہ ذکر شوی دی نو حقہ بقول ددے واقع سرہ مناقات لری
لکہ چہ امام رازی تفسیر کبیر کنیں تفصیل کرے دے۔ دریمہ وجہ
دادہ چہ ددے واقع پہ سند کنیں یزید الرقاشی دے او ابن کثیر ویلے
دی چہ دا یزید اگر چہ دصالحیتو تہ دے خویہ حدیث کنیں ضعیف
دے او دا واقعہ داسرائیلیا تو تہ دہ۔ خلورمہ وجہ دادہ قرطبی
ویلے دی چہ اکثر ددے راویاتو تہ صحیح او متصل الاسناد نہ دی

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

او تابعداری اونکے نہ خواہش تو دایہ ہوی تالہ نہ لارے نہ اللہ تعالیٰ نہ

او نہ دی مناسب چہ بغیر د صحت د ہف نہ پہ داسے خبر و باندے خوگ
جرات او کری۔ پنچمہ وجہ یہ دے کہ نسبت د عزم د قتل د مسلمان
او محبت او عشق د بزدلے زنا نہ سرہ پیغمبر نہ متسوب دی او انبیاء
علیہم السلام د گناہونہ قبل النبوة او بعد النبوة معصوم او پاک وی او
دامئلہ تفصیلاً یہ خیل جائے کہس راجی او ابوجان اندلسی یہ تفسیر
البحر المحیط کہیں پہ دے مقام کہیں ذکر کریدی چہ قطعاً معلومہ
دہ چہ انبیاء علیہم السلام معصوم دی د خطایا نہ امکان نہ لری چہ دوی
پہ گناہونہ کہیں واقع شی حکمہ چہ دا گناہونہ کول د انبیاء نہ صادر
کیدل امکان او لری تو شریعتونہ بہ باطل شی او د دوی پہ وحی باندے اعتماد
باقی نہ پاتے کیدی (ص ۳۹۳)۔ شپہمہ وجہ دادہ حارث الاعدوی
د علی رضی اللہ عنہ روایت کرے دے چہ چادا واقعہ پہ داسے طریقہ بیان
کرہ لکہ چہ قصاصمان یے بیانونی او پہ دے باندے عقیدہ لری تو ہذہ
یہ زہ یو سل او شہیتہ ڈرے او ہم داروایت اگر چہ د سند یہ لحاظ
سرہ ضعیف دے لیکن د تیر شوے وجوہو د تائید د پارہ مفسرینو ذکر
کریدے۔ او مہ وجہ دادہ چہ دا قصہ پہ قرآن او یہ حدیث صحیح
مرفوع کہیں نیستہ تو حہ باعث دے چہ د قرآن ظاہر لہرہ پریر دو او دا
قصہ تفسیر او گر خو۔ ائمہ وجہ دادہ چہ یہ دے تو جیہا تو کہیں د پیغمبر
د بیبیانو تشبیہ و رکول د گلو سرہ بے ادبی دہ او دا وینا د ملاکوچہ
خضمان یعنی بعضنا علی بعض ہم تاویل تہ محتاج دے بغیر د ضرورت تہ
تاویلونہ پہ کلام اللہ تعالیٰ کہیں بے مناسبہ کار دے۔ دویم قول پہ دے
وجہ باطل دے چہ یہ ہف کہیں ہم نسبت د محبت غیر شرعی دے پیغمبر تہ
او اخری وجہ (چہ محبتیں ذکر شوہ) ہفہ ہم پکین دہ۔ دریم قول او
خلو رم قول ہم پہ اخری وجہ سرہ باطل دی او ابن کثیر لیکلی دی چہ د
قرآن کریم آیا تو تہ پہ ظاہری معنی باندے جاری کول پکار دی د
دغہ قصو تہ پکین پر ہیڈ کول ضروری دی۔ بیابوہ شہ چہ د اوریا د
فہ نہ علاوہ مفسرینو وجہ د فتنے او ابتلاء پہ درے طریقو سرہ
پاتے پہل ۴

إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

یقیناً ہرگز کسان چہ ادبی دے دے اللہ تعالیٰ تہ

لیکے دہ . اولہ طریقہ دادہ چہ دا دہ کسان د فیصلے دیارہ پہ دیوال باندے
 راوریڈل نو داؤد علیہ السلام پہ دوی باندے گمان اوکرو چہ دوی
 زما د قتل دیارہ راغے دی حکہ چہ د ہرگز دشمنان ہم پہ ہرگز وخت
 کیں موجود و ہرگز چہ پس د فیصلے تہ ہرگز واپس لاپل تو معلوم
 شوہ چہ پہ دغہ گمان کیں داؤد علیہ السلام خطا شوے وو دے خطا
 کیدلو تہ یے قتنہ اویل او استغفار یے او غو بستلو دا طریقہ د قرآن
 د ظاہر سرہ نہ مناسب دہ . دویہ طریقہ محکمن مونہ ذکر کریدہ
 چہ داؤد علیہ السلام د ورخو تقسیم کرے وو اودا تقسیم کول
 اللہ تعالیٰ تہ خوخ تہ وو نو دا واقعہ وریاندے راوستلہ چہ داؤد علیہ
 السلام پوہہ شی چہ دا تقسیم کول مناسب کار تہ دے اودیتہ یے
 قتنہ اویل دا طریقہ ہم د قرآن د ظاہر سرہ مناسب لری بغیر د خہ
 تاویل کولو تہ . دویہ طریقہ ہم محکمن ذکر کرے شویدہ چہ
 داؤد علیہ السلام د یو شخص پہ بیان سرہ پہ بل باندے فیصلہ اوکرہ
 عجلت یے اوکرو لیکن د علامتو ظاہر یو دیان کوونکی تہ یے استنباط
 کرے وو پہ دے طریقہ باندے بعض مفسرینو رد کرے دے
 چہ دا ہم د نبی د شان سرہ مناسب نہ دہ چہ ہرگز د دوا وریان تہ اوری
 او فیصلہ د کوی لیکن جواب دادے چہ ہرگز د علامتو تہ ہرگز
 استنباط اوکرو نو دیل طرف بیان اوریڈل دیارہ د فیصلے کولو زموہ
 پہ ملت کیں ضروری دی کیدے شی چہ د ہرگز پہ ملت کیں ضروری
 تہ وو اودا توجیہ ہم د قرآن د ظاہر سرہ مناسب دہ ہیچ تاویل تہ
 ضرورت تہ لری . اویتا پہ دے دے طریقہ باندے نتیجہ تہ مراد
 ظاہری معنی دہ او خصمان تہ مراد ہم انسانان دی چہ د ہرگز
 جگرہ ہم پہ حقیقت کیں وہ تمثیل او تشبیہ تہ وہ .

وَمَا يَتَّبِعُهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ

اد ھقہ چہ ددے یہ میخ کنیں دی بے فائیدے دا کمان دے د

كَفَرُوا قَوْلُ الَّذِينَ كَفَرُوا

کافرانو نہ تباہی دہ کافرانو برہ

مِنَ النَّارِ ۚ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا

د اور نہ - ایا مگر غوہ مونیر ھقہ کسان چہ ایمان بے راہی دے

وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ

اد عملونہ بے کری دی موافق دست سرہ پشان د ھقہ کسانو چہ فساد کوی پہ ملک کنیں

ددے چہ معنی حقیقی د خلقت د اللہ تعالیٰ پہ بارہ کنیں مستحق او محل
دہ او دریم قول کہ مراد د اضافت (خلیفۃ اللہ) نہ نائب وی د اللہ تعالیٰ
نہ تو متع دے اولکہ اضافت نہ مراد داوی چہ اللہ تعالیٰ دے خلیفہ جو پر کریدے
دیل چاہتہ نو دا جائز دے لیکن ہر کلمہ چہ د القظ موہم دے او دلیل
شرعی صحیح ددے د جواز د پارہ تیشتنہ نو ددے وچ نہ صحیح دارہ چہ
دالفظ استعمالول شرعاً متع دی او ددے مسئلے تفصیل ابن قیم رحمۃ اللہ
پہ مفتاح دار السعاده ص ۱۵۵ او زاد المعاد ص ۳۷ کنیں کرے دے۔
سک۔ ربط ددے ایت مخکنیں سرہ دادے چہ مخکنیں تخویف وؤ پہ
تسیان دیوم الحساب نو پہ دے ایتو نو کنیں رد پہ منکرینو دیوم الحساب
او اثبات د قیامت دے۔ بَاطِلًا مراد ددے نہ عیث او لوے دی چہ د
ھقہ فائیدہ تہ وی بلکہ فائیدہ ضرور شتہ او کاملہ فائیدہ یہ پہ دیوم
ژوند کنیں شکارہ کبیری چہ یعث بعد الموت دے حکمہ چہ د دنیا منافع
ھو کا لعدم دی۔ نو معلومہ شوہ چہ پیدا ایش ددے مخلوق دلیل دے
پہ دوبارہ ژوند باتدے۔ اودا ایت دلیل دے چہ ھوک دالمخلوق عیث
او لوے گتری نو ھقہ کافر د او دا کمان یسبب د جہنم دے۔

أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ۖ ﴿۲۸﴾ ۚ كِتَابِ

ایا نگر خود مونہ متقیانو لہ پشان د نا فرمانو - ۱۱ کتاب دے

أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ

نازل کرے دے مونہ تاتہ برکتونو والا دے دپارہ چہ دوی سوچ اوکری پہ آیاتونو ددے کیں

وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ۖ ﴿۲۹﴾ وَوَهَبْنَا لِذَاوُدَ

او دپارہ ددے چہ نصیحت داخل خالص عقل والا - او اورخو مونہ داؤد علیہ السلام تہ

۲۸: او دا دویم رد دے پہ منکریونو قیامت یا تہ دے یعنی جزا او سراچہ حق نوی تو بیاخوئومن او غیر مؤمن یوشان بہ وی او دا بے انصافی او ظلم دے۔ پہ دے ایت کیں افساد پہ معنی د کفر او شرک او د خلاق سنت دے۔ او تکرار د عدم مساوات یے ذکر کرو پہ جدا جدا صفتو تہ سہرہ اشارہ چہ ہر یو د صفتو د ایمان او د افساد، او د تقویٰ او د جرم بنکارہ علت دے دپارہ د عدم مساوات۔

۲۹: ترغیب دے قرآن کریم تہ دپارہ د اثبات د توحید او دپارہ د تذکیر د قیامت او دپارہ د اثبات د فرق پہ مینج دد وارو فریقو کیں چہ مخکین ایت کیں د کرو۔ مبارک تفسیر تیشا پوری کیں پہ تفسیر د سورۃ انعام کیں ویلے دی چہ خیر د قرآن دیر دے نفع ہمیشہ دہ باعث دے پہ سہ کارونو او منع کوونکے دے د بد کارونو تہ۔ او د اللہ تعالیٰ سنت جاری دے چہ خوگ شغل د قرآن سرہ لری او تمسک کوی پہ دہ باندے تہ وہفہ بہ عزت والا وی پہ دنیا او آخرت کیں او دا پہ تجربے سرہ ثابتہ دہ۔

لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ مَقْصِدُ الْقُرْآنِ کریم صرف تلاوت تہ دے بلکہ پہ ہف باند خان پوہہ ول دی او سوچ کول دی او قرطبی لیکے دی چہ پہ دے کیں دلیل دے چہ معانی د قرآن ایزدہ کول واجب دی او دارنگ ترتیل (پہ آرام سرہ لوستل) افضل دی د تیز لوستونہ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ روستو د تدبیر او فکر کولو تہ بعض خلق نصیحت قبول کری او بعض تہ قبولی چاہے قبول کرو تہ وہفہ تہ یے خالص عقل والا اویل۔ اشارہ دہ چہ د علم د قرآن تہ مقصد عمل کول دی۔

سَلِّمْنَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّكَ أَوَّابٌ ۝۳۰ اِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ

سلیمان علیہ السلام نبیؑ بندہ وڈ ۛیقیناً دے اللہ تعالیٰ تہ پروردگر کی بندگی وڈ۔ کہ چہ پیش کریشہ پہ ہوا جانے

يَا عِثْرِي الصَّفِیْتُ الْجَيَادُ ۝۳۱ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ

یہ ماریجو کن پہ درت چہو بانڈے وڈ اسوڑہ کرہ۔ نو ادیل حقہ یقیناً رہ محبت کوم

حُبِّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۝۳۲

حبت د مال اسوڑہ سرہ د دجے یادولو د رب زمانہ رہ دے سبب سرہ تردے پورے چہ پتی شو یہ پردہ کن۔

۳۰: داد ویمہ قصہ دہ پہ دے کن ذکر کوی خائستہ صفات د سلیمان علیہ السلام او ورپے ذکر کوی ابتلاء دہ حقہ د پیرہ درد پہ مشرکینو چہ ابتلاء پہ چا بانڈے راجی نو ہوقہ شفیع قہری نشی کیدے اگرچہ دیروٹے بزرگ وی۔ وَهَبْنَا دایمخشش دا سے دے لکہ چہ موسیٰ علیہ السلام تہ دہوقہ درہارون علیہ السلام جے بخشش ورکے دے نو مراد داد دے چہ ہوقہ جے نبی او گرکو وڈ د پیرہ د دے چہ پہ کار د نبوت کن د داؤد علیہ السلام سرہ مدد اوکری اوروستو د وفات دہوقہ تہ سلیمان علیہ السلام نبی ہم وڈ او بادشاہ ہم شو۔ نِعْمَ الْعَبْدُ دایے اول صفت دے چہ دیر طاعت او عبادت کوڈنکے وڈ۔ إِنَّكَ أَوَّابٌ دایے دریم صفت دے د دے تفسیر محبتیں تیر شویدے۔

۳۱: پہ دے کن دریم صفت دہوقہ ذکر کوی یعنی د جہاد فی سبیل اللہ او د رباط فی سبیل اللہ سرہ محبت کول یعنی اسوڑہ د جہاد د پیرہ سائل او دہوقہ خدمت کول سبب دے نوٹے اجر دے ومن رباط الغیل سورة الانفال اورابطوا یہ سورة العمران کن تیر شویدے۔ الْعِثْرِي روستو د زوال نہ تر غروب پورے وخت تہ عشی ویلے شی او عشاء روستو د غروب د نمر او غروب د شفق تہ ویلے کیبری۔ الصَّافِيَاتُ ہوقہ اسوڑہ دی چہ ولاہوی نو دریوارہ خچے جے مضبوٹے او د خنورے خچے سوہ جے سستہ لگولے وی او ذکرہ او تیز رفتار اس علامت دے۔ الْجَيَادُ کرہ تیز رفتار یا اوکلا سست والہ تہ ویلے کیبری۔

۳۲: پندیکس جواب دہوم کوی کہ خوک اعتراض اوکری چہ د دنیا د خیزنو سرہ میتہ محبت کول گناہ دے اودا د پیغمبر د شان سرہ مناسب نہ دے نو پہ دے ایت کن دہوقہ جواب دے حاصل جواب داد دے چہ دا محبت د دجے د ذکر د اللہ تعالیٰ نہ دے۔ عَنْ ذِكْرِ يَهِ مَعْنَى د من اجلہ سرہ دے۔ الْخَيْرِ مال حلال تہ ویلے کیبری او دلہ تہ مراد اسوڑہ د جہاد دی او ذکرہ نہ جہاد فی سبیل اللہ د حقی تواریک دا متعلق دے د عَرْض سرہ یعنی اسوڑہ پہ مقنوں سرہ ہوقہ تہ پیش شول او معلومات جے کول چہ دا د جہاد کولو د پیرہ لایق دی او کہ نہ تردے پورے چہ لے لے لے لے دہوقہ د نظر تہ پت شول۔

رَدُّهَا عَلَىٰ طَفِيقٍ مَسْكِيٍّ بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَقِ ۝

دیس کے کپڑے پہنایا دیا۔ پوشہ جو پہن لے کر دھلو پہ پٹا دے اور پہ سونو (داسون) باندھے۔

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا

اور قیسا امتحان کر کے دے مونس پہ سلیمان علیہ السلام باندھا اچھلے دے مونس پہ کر کے دھکا باندھے۔ بوجھ جوسا

۳۔ روستو مسابقہ تہ اسونہ کے دوبارہ طلب کر کے کہ چہ دا عادت دے داسو تو تہ بیت کوڈ نکونہ دے ہفتے پہن لے اور سونو تہ کے پھیلے صاف لیں دے دورو تہ او او پے تپہ ول نکہ چہ دا عادت عامہ دے او دا دلیل دے نہایت محبت دے جہاد دے چہ دے ہفتے دے اسبابو خدمت سلیمان علیہ السلام پھیلو لے سونو باندھ کی اور اسے نہایت کہیں وارد دی چہ زمونہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ پھیل اس پہ پھیل نہ دے سرہ صفا کوڈ او بل حدیث کہیں امر راغلے دے چہ دے دے اسونہ تنہا اور دستو حصہ دے بدن پاکوئے نو سلیمان علیہ السلام دے کپڑے کپڑے او دا روایت دے علی بن طلحہ دے دے ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ او حدیث دے عائشہ رضی اللہ عنہا کہیں وارد دی چہ دے اسونہ وزرے ہم و لے او دا حدیث صحیح دے۔

فائدہ علی: دے الیت پہ تفسیر کہیں نور اقوال دے مفسرین ہم شتہ اول دا چہ عن پہ پھیلے معنی دے او دھکا تہ مخین شغلی پت دے۔ او تو آرٹ ضمیر تہ راجع دے چہ لفظ دے عشی پہ ہفتے باندھے دلیل دے۔ اور دھکا ضمیر ہم تہ راجع دے او دا خطاب اللہ تعالیٰ تہ دے یعنی دے اسونہ پہ تماشاکو لے سرہ ترغائب شو او موخ دے ماز یگر تہ قضا شو نو پہ دے باندھے خفہ شو نو او پیل کے چہ ما دے اسونہ سرہ محبت کوڈ نو غافل کے کرم دے ذکر دے تہ تردے پورے چہ تہ پت شو۔ اے اللہ دا تہ مارتہ واپس راڈ کر کوہ تہ تہ رورتہ واپس کے شو او موخ دے ماز یگر کے ادا کرو۔ لیکن دا تفسیر ضعیف دے پہ یو خو وجوہ سرہ، اولہ وجہ دادہ پہ دے کہیں نسبت دے محبت دے دنیا دے چہ سبب دے غفلت او شو دمع کوہ تہ سلیمان تہ او دا دنی دے شان سرہ تہ خائنیگی دویمہ وجہ دادہ دے تورات (چہ ضمیر کے ظاہر راجع دے صافنات تہ) دے ضمیر تہ راجع کوں اگر چہ لفظ دے عشی پہ ہفتے دلیل دے ضعیف دے ظاہر بر محمول بلا ضرورت مناسب تہ دی۔ دریمہ وجہ دے انباء دے یہ و قوف دے شمس باندھے سلیمان علیہ السلام تہ او پہ دے باندھے حدیث مرفوع صحیح دلیل نیشہ۔ دویم تفسیر دادے چہ ضمیر دے تورات تہ راجع دے او پہ میخ کہیں تقدیر دے عبارت دے چہ موخ تہ قضا شو نو بیاور تہ تہ رورتہ کہیں شو او ضمیر دے ردوھا اسونہ تہ راجع دے پہ دے تفسیر کہیں دے ضرورتہ تقدیر تہ علاوہ ہفتہ ضعیف ہم دے کوم چہ پہ اول تفسیر کہیں ذکر شو۔ دریم تفسیر دادے چہ دا ضمیر بر عکس کے شے یعنی ضمیر دے تورات اسونہ تہ راجع دے او ضمیر دے ردوھا تہ راجع دے ر پاتے پہ بل مخ

سَمِ أَنْابٍ ۝ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا

بیا او گریخت و اللہ تعالیٰ نہ۔ او پہلے حقہ اے رہے زمانہ بخندہ او کبر ماتہ اور او بخندہ ماتہ بادشاہی

پہ دے قول کہیں ہم حقہ ضعف دے چہ پہ اول کہیں ذکر کرے شو۔ او پہ دے درے وارو
تفسیر و نو کہیں دیر ضعف دادے چہ ور پے دمسک بالوق والاعتاق نہ مراد اخلی
چہ پہ توره باندے پر یکپے پندے اوستو نہ د آسونو، نو دا پہ دیرو وجوہو سرہ
باطل قول دے اول جوہ کول د مالونو د جہاد دی دویم دا چہ ظاہر دادہ چہ دا
مال د بیت المال و د دے اتلاف ناجائز دے دریم دادہ چہ صحیح پہ عرف د عرب
کہیں پہ معنی د پریکولو نہ دہ راغے او بعض اشعار پہ دے کہیں شاذ راغے دی،
خاورمہ وجہ دادہ چہ د حیوان ذبح کول صرق پہ مرے حلقوم کہیں دی سب پر یکول
او پندے پر یکول خو ظلم دے پنجمہ وجہ دادہ چہ دا د سدی او کلبی قول دے او معنی
پہ تفسیر کہیں و اہیان دی۔ شپہم پہ دے باندے ابن جریر او امام رازی او شربینی
و غیرہ رد کرے دے۔ او دم دے قول نہ بعض متصوفو استدلال کرے دے چہ پہ
حالت د جذبہ کہیں د کمان نہ جائے شول جائز دی حکم چہ سلیمان علیہ السلام پہ جذبہ
کہیں آسو نہ ہلاک کرل او دا استدلال شبلی ذکر کرے دے او قرطبی پہ حق باندے
رد کرے دے او داسے تلبیس ابلیس کہیں ابن جوزی پہ دے باندے رد کرے دے۔
۳۴ :- روستو د ذکر د صفا تو د سلیمان علیہ السلام نہ ابتداء ذکر کوی
پہ حقہ د پارہ د نفی د الوہیت د حقہ نہ۔ قَتْنَا فِتْنَهُ د ہر چا د حقہ د شان
مناسب وی د انبیاء و فتنہ پہ حکم کہیں خطاء اجتہادی یا سہو او تیسارے رائل د
او د گناہ نہ دے لیکن د حسنات الاررار سیئات المقربین پہ قانون سرہ سبب
د خفکان د انبیاء د پارہ او چرخی ہے نہ چہ اللہ تعالیٰ بہ زمرہ نہ حقہ شی دے
وجہ نہ دیتہ فتنہ وائی او پہ بارہ د فتنہ د سلیمان علیہ السلام کہیں صحیح قول دا دے
کرم پہ حدیث صحیح کہیں ذکر دے د حقہ حاصل دا دے چہ سلیمان
علیہ السلام د جہاد د ہبت دوجہ نہ او غوختلہ چہ خیل اولاد یے پیدا شی
او حقہ بہ مجاہدین فی سبیل اللہ وی نو او یل یے چہ زہ بہ تن شیعہ پہ
تولو بیبیانو خیلو باندے کرم او د حقوئے چہ اولاد پیدا شی حقوئے یہ مجاہدین
وی او انشاء اللہ تعالیٰ ویل تربیتہ ہیر شول نو حقہ مودہ روستو د ولد بو تکرہ
ریعتی (ولدنا تمام) دہ ترا ورے شو او پہ کرسی د دہ باندے و اچولے شو
چہ صرف د اولاد سادہ بی بی نہ پیدا شو او د تورو بیبیانو ہیچ پیدا شول نو دہ نہ
راید شول چہ زمانہ انشاء اللہ تعالیٰ ویل ہیر شوے و و داد حقہ نتیجہ
دہ نو د اللہ تعالیٰ نہ یے بخندہ او غوختلہ او اللہ تعالیٰ نہ یے رجوع او کبرہ۔

لَا يَتَّبِعُنِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَدْنَىٰ

الْوَهَّابِ ۝ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيْحَ تَجْرِىٰ

بِحُشٍّ وَكَوْنُكَ يَكْفِي. نوپه خدمت دهقه كېن هم اوڼگوله هوا

دوازه په وه

بنا په دے د جسد نه مراد و لېرنا تمام دے. دا صحیح حدیث دے او د انبیاء علیهم السلام د قوت نه دا بعیده نه ده چه تلو بیسیانو ته یو شپه کښ تزدیکت او کړی او بله ضروری خبره داده چه په احادیث د رسول الله صلی الله علیه و سلم باند په خپل عقل سره تلل جایز نه دی نو صرف په عقل سره د دے حدیث یاد تور احادیثو مجبور کول ظلم دے. د دے ته علاوه کوم اقوال چه مفسرینو ذکر کړے دی او په هغه کښ بنیاد د بادشاهی د سلیمان علیه السلام په کوته د هغه باند د یهود د شویک او د شیطان په شکل د سلیمان علیه السلام جوړیدل او په مسلمانانو باند د بادشاهی کول او شیطان په کور د سلیمان علیه السلام باند د مسلط کیدل وغیره حقوات دی د دے په باره کښ ابن کثیر او قرطبی او رازی او شریبتي وغیره فیصله کړے ده چه دا د یهودیانو نه راغستل شوی روایت دی هغوی په سلیمان علیه السلام باند د یر دروغ جوړ کړیدی دا د دغه دروغو یوه کړنه ده او ابن حیان البحر المحیط کښ ویلے دی چه نقل کړیدی مفسر په باره د فتنه او جسد کښ دا سې اقوال چه واجب دے براءه د انبیاء علیهم السلام د هغه نه هغه د دے مفسرینو په کتابونو کښ دی د هغه نقل کول مونږ له روانه دی او یاد د یهودیانو او زندقیانو وضع کړے شوخه دی او او الله تعالی مونږ ته د فتنه او جسد بیان نه دے کړے لیکن ظاهر پدې کښ هغه دے چه حدیث د لاطوف النیلۃ کښ راغله دے مخکښ مونږ د ذکر کړو. ۳۵. دا ادب دے د انبیاء علیهم السلام چه د تواضع او خشوع د اظهار دپاره او حصول د ترقی د درجاتو دپاره استغفار غواری دا دلیل په دے باند دے نه دے چه سلیمان علیه السلام خه گناه کړے وو. او استغفار سبب د ترقی د دنیا هم دے د دے وجه نه د دعا د بادشاهی نیما استغفار مخکښ ذکر کړو. وَهَبْ لِي مَلِكًا لَا يَتَّبِعُنِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي (سوال) د انبیاء علیهم السلام د شان نه بعیده ده چه د دنیا بادشاهی غواری؟ (جواب) د دنیا بادشاهی او مالونه چه (پاتے په بل مخ)

بِأَمْرِهِ رُحَاءٌ حَيْثُ أَصَابَ ۝ وَالشَّيْطَانُ

یہ حکم دھفہ سرہ نرہ کم خوا چہ بہ دے تلو او شیطان

دین دحفاظت دپارہ استعمالیری دھے طلب کول جائز دی بلکہ عبادت دے تو سلیمان علیہ السلام ددین دحفاظت دپارہ دا سوال کوی اووجہ دادہ چہ تمنا ددہ حاصلہ نہ شوہ چہ مجاہدین اولاد دے طلب کول دحفاظت ددین دپارہ تو اوس بادشاہی طلب کوی دحفاظت ددین دپارہ۔ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِيٰ مَرَاد ددے داسے بادشاہی دہ چہ پہ سلیمان علیہ السلام پورے خاص وی او دلیل پہ دے باندے حدیث صحیحہ دبخاری دے مضمون دے دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایے دی چہ بیگاہ شہہ یو سرکش پیرے پہ مایسے دما تھہ پہ حالت کس رائے موخے دے پہ ما باندے گہا و کاؤ نو اللہ تعالیٰ مالہ پہ ہتھہ باندے قدرت را کرو بیام ارادہ او کرہ چہ مسجد پہ یو ستن پورے او ترہ چہ صبا دے تاسو اویے لیکن ماتہ دسلیمان علیہ السلام دا دُعا یادہ شوہ دے وچ ما و نہ ترو۔ نو دا حدیث صریح دے چہ سلیمان علیہ السلام خصوصیت دخیل خان دپارہ طلب کوؤ۔ او ددے نہ معلومہ شوہ چہ جنان رانیول او نرل ممکن دی او پہ سحر منتر و سرہ ہم کیدے شی لیکن جائز نہ دی۔

(سوال) ددے دُعا خصوصیت دخان دپارہ محل دے دانیا علیہم السلام دشان سرہ نہ خائیکی؟

(جواب) زہن شری ذکر کریدی چہ مراد ددے خصوصیت نہ معجزہ دہ او معجزہ طلب کول دپارہ ددے چہ تصدیق دتوحید او دتبت حاصل شی دا دانبیاء علیہم السلام کار دے۔ او پہ تفسیر دلاہینی اہ کبن نور اقوال ہم شتہ لیکن ہفہ ضعیف دی او ہر کلہ چہ دداسے بادشاہی دحصول دپارہ اسباب دسلیمان علیہ السلام سرہ نیشہ نو ددے وچ نہ تو سل پہ دے نوم داللہ تعالیٰ سرہ کوی چہ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ بختہ کوؤ نکے بغیر دعوں او بے اسبابو۔

۳۶ ۳۷ ۳۸ : یہ دے ایاتو نو کس اشارہ دہ استجابت ددُعا دسلیمان علیہ السلام تہ او دمعجزاتہ بادشاہی پہ طور سرہ اول ہوا مستحکم شہہ چہ پہ ہفہ سرہ پہ ددہ تحت ددہ د مقتضی موافق چلید لو۔

کُلِّ يَتَاءٍ وَغَوَّاصٍ ۝ ۳۷ وَآخِرِينَ

مر ابادی کوؤنکی او غوپے دھونکے

او نور چہ یو خانے پہ

مَقَرَّيْنِ فِي الْأَصْفَادِ ۝ ۳۸ هَذَا عَطَاؤُنَا

تہلے شووؤ پہ زنجیروں کیں

دا بخشش زموتی دے

فَأَمْنٌ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝ ۳۹

نو امان کوہ یا ئے راہیں کبہ بغیر حساب نہ

یا مُرِّد کیں اشارہ دہ مقتضی تہ رَحَاءً تابعدار او نرم تہ وائی تاج خوبہ
 هر وخت وہ اوکلہ یہ ترمہ وہ اوکلہ یہ تیرہ شوؤ دے و ج تہ سورۃ
 انبیاء ۳۸ کیں عاصفۃ ذکر دے۔ او یا دترم تہ مراد دادے چہ اگر چہ
 تیزہ وہ لیکن رفتار د سلیمان علیہ السلام کیں بہ یے پریشانی او کھود و
 تہ راوستلو۔ اصَابَ پہ معنی د ارادے او د قصدا کو لو دے رسیدال
 مراد تہ دی۔

او دویم سرکش پیریاں مسخر کرے شول چہ حقہ سخت کارو تہ یے
 کول چہ انسانا نو یہ کولے تشو۔ يَتَاءٍ ابادے بہ یے کولے
 لکھ سورۃ سبا ۳۷ کیں تیر شویدی او غَوَّاصٍ دریاں کیں بہ یے غوپے
 دھلے دے د پارہ چہ ملغلرے را او یاسی۔ او چاہہ چہ د تابعدارے نہ
 اعراض کوؤ تو ہوی بہ یے بتدی کول او یہ زنجیروں کیں ترل۔
 ۳۸۔ هَذَا کیں اشارہ ماقبل باد شاہی او تسخیر د ہوا او د شیاطینو تہ دہ
 عَطَاؤُنَا پہ دے سرہ وہم دفع کوی چہ یہودیانو مشہور کرے وؤ
 چہ سلیمان علیہ السلام ساحر وؤ دا تسخیر یے یسبب د جادو سرہ کرے وؤ
 نو جواب او شو چہ دا بخشش د اللہ تعالیٰ د طرف نہ وؤ پہ جادو مستر
 سرہ نہ وؤ۔ فَأَمْنٌ أَوْ أَمْسِكْ یعنی پہ دے کیں سلیمان علیہ السلام
 د دنیا دیو قانون پایتہ تہ وؤ کہ یوقیدی یے ازادو او کہ نہ ازادو او تہ
 دربان دے ہم تہ وہ۔

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ ﴿۴۰﴾

او یقیناً ده لڑه زونوسه خاها نزدیکت ده او خایسته خاها د درتلتو

وَإِذْ كُرَّ عِبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ

او یاد کړه بنده زونوي ایوب علیه السلام چه اواز یی درکړه رب خپل ته

أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

بیشکه زه چه یم رسوله ده ماته شیطان په مرض او تکلیف سره

س: اشاره ده چه دهغه دنیوی نعمتونه سبب دلرے والی د الله تعالی نه او د جنت نه وو لکه چه د نورو سرمایه دارو مالداري منافقوی د آخرت سره قائله: په واقعده داؤد علیه السلام کس دهغه سجده هم ذکرده دده وچ نه هلته یی تصریح کړه ده په غفرنا سره او دلته ذکر د سجده نه وو دده وچ نه مغفرت یی صراحت نه ده ذکر کړه او دا رنگ په لفظ د استغفر کس دیره مبالغه او عاجزی وه په نسبت د رب اغفری نومعلومه شوه چه داؤد علیه السلام تضرع او عبادیت د پرزیات وو (رو الله اعلم).

س: دا دریمه قصه ده، داؤد علیه السلام ابتلاء په باره د شرعی فیصلو کس وه او د سلیمان علیه السلام ابتلاء په باره د محبت د جهاد کس وه او د ایوب علیه السلام ابتلاء په نفس دده کس وه یعنی په بدن او په مال کس. او اول دواړه بادشاهان او عابدان وو او ایوب علیه السلام سرمایه دار او عباد وو. او هر کله چه مقصد په ابتلاء کس اثبات د عبادیت ده دده وچ ته دهغه صفت یی ذکر کړو په عِبْدَانَا سره او تفسیر د عبادیت یی ذکر کړه په ده قول سره إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ. د قتاده قول ده چه شریعتی نقل کړه ده چه نُصْب مرضونه بدنی دی او عَذَاب مصیبتو و خارجي د بلاء کت د اهل او د مال دی.

شیطان ته په نسبت کولو کس مشهور قول د مفسرینو دا سیه قصه دی چه مناسب ته دی د شان د انبیاء علیهم السلام سره او قریبی ویله دی چه قرآن او سنت صحیحه کس دده واقعاتو هیڅ ذکر نیشته

الرَّكْضُ بِرَجْلَيْكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَ

اوه زمكه په خپه خپه باندې دا ځانې د لامبو دې

شَرَابٌ ۴۷ وَوَهْبُنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ

لویه د څکلو دی - او اوځلو موږ د ځانې بل څه دده او پشاور د هغوی

او اسرائیلیان د علماء په تیز پریځودلې شوې دی نو د هغه نه سترګه واړوه او غوړو ته ترینه کاره کړه ځکه دا به ستا په فکر کېن خیالات زیاتوی اوستا په زړه کېن قساد پیدا کوي (ترجمه تفسیر قرطبی) نو په دې نسبت کېن مېنې قول دادې چې افعال ټول د خیر او شر د ایمان او کفر طاعت او معصیت ټول په خلق د الله تعالی سره دی لیکن ادب دادې چې د شریعت د الله تعالی ته دې پکار او شیطان ته د نسبت وجه داده چې په تکالیفو او مصیبتونو د صاحبونو سره شیطان خوشحالیږي او سبب او گړځي دهغه د وسوسو لکه چې د تسیان نسبت یو شیخ علیه السلام شیطان ته کړې دې و ما انسانیة الشیطان ان اذکرة سورة کيف -

قَالَ لاه: پېقران کریم کېن د سورة الانبیاء او د دې سورت ته اجمالی طریق سره معلومه ده چې دهغه په بدن کېن بیماری او تکلیف وې لیکن په هغه کېن داسې مبالغه کول چې د تې په باره کېن عیب وی جایز نه دی مقرر الوسی په تفسیر روح المعانی کېن د دې آیت په ذیل کېن د اهل تحقیقو دا قول نقل کړې دې چې انبیاء علیهم السلام باندې عوارض بشریه راتلې شي بشرطیکه حرام مکروهه او مباح عیب، جن او نفرت پیدا کوونکي ته وی توشل کیدل یرص جذام روڼدوالې لیو توب وغیره ورباندې نشي راتلې.

۴۸: دا استیجاب د دعا دهغه دې او طریقې د علاج ده د الله تعالی د طرف ته الرَّكْضُ بِرَجْلَيْكَ رکن په پوند او خپه باندې یوشه وهل دی او دلته قلنا مقدر دې - بیا په دې کېن دوه قولونه دی مشهور قول دادې چې خپه وهل د دې د پاره چې چینه راپیدا شي دویم قول دا چې د دې د پاره چې مرضو ته ترینه او دوریږي او هریو معجزه ده - او تفسیر قرطبی کېن سخت ردیې کړې دې په هغه متصوکه گمراهانو چې د دې لفظ ته استدلال کوي (پاتې په بل څخه)

مَعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِرَأْوِي الْأَلْبَابِ ﴿۴۳﴾

دوسرہ دے رحمت زہونہ زہ اور نصیحت خالص عقل والو لہ

وَخُذْ بِيَدِكَ ضَعْفًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُطْ

اور اونیسہ پہ لاس چل کیں جارہ تو اڑھت پہ ہتھوڑی بیخبلہ اور قسم مہ مانوہ

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۖ نِعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ

یقیناً موندے وہ موثر دے صبراک بہتہ وہ یقیناً دے

أَوَّابٌ ﴿۴۴﴾ وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَا نَحْنُ

دکر بخندونکے وہ اللہ تعالیٰ تہ او یاد کرہ ہندکان زہونہ ابراہیم اور اسحق

چہ کہا اکول جائز دی او دا عین تحریف معنوی دے او موثر پہ تفسیر
ذَلَّامَتَش فِي الْأَرْضِ مِرْحَاتِنِ دَدَے تردید ذکر کرے دے۔
هَذَا مُعْتَسِلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ داطریقہ د علاج دیدن دہ چہ پہ غسل
سرہ بہ ظاہری مرضوتہ زائل شی او پہ خشکلو سرہ بہ د باطن مرضوتہ
زائلہ شی۔ معتسل او بو تہ وائی او خائے د غسل تہ ہم ویلے کیری۔

سُئِلَ ۖ دَا اسْتَجَابَ دَدُّعَا پہ بارہ د اہل کیں دچہ اہل دھوہ گہاود شوے وہ ویا
مرہ شوے وو اللہ تعالیٰ بیا راجعہ یا زوندی کرل داہم معجزہ وہ۔
رَحْمَةً مِّنَّا اِشارہ دہ چہ پہ اللہ تعالیٰ باندے خوک زور اور نہ دی شفیع
قہری نیشہ صرف د اللہ تعالیٰ رحمت دے۔ ذِکْرَىٰ لِرَأْوِي الْأَلْبَابِ
نصیحت دادے چہ پہ صبر کیں کامیابی دہ اور رحمت د اللہ تعالیٰ واسع دے
ہفتہ نا امیدی جائز تہ دہ او تضرع او عاجزی اللہ تعالیٰ قبولی۔

سُئِلَ دَا عَطْف دے پہ ارکض باندے یا پہ وہبنا باندے پہ تقدیر د قلنا سرہ۔
او د اندیر دے دپارہ دے کیدلو ایوب علیہ السلام لہ د قسم د ماتولو تہ
چہ ہوہ قسم کرے وہ چہ زہ دا بخٹہ سل دڑے وہم او د دے دھلوپ سبب کیں
دیر اقوال دی اصح پہ کیں دادے چہ ابلیس دے تہ مشر شو پہ شکل دے یو
طیب بٹورتہ اویل چہ زہ یہ ستا د مرض علاج او کرم او ہیخ اجرت تہ
غوارم سوا د دے تہ چہ ہوہ بہ یو پسکورے زما پہ تقرب سرہ دج کیری
یا تہ بہ او ایے چہ دا شفا ورلہ تاور کریدہ دھغ بی بی پہ دے باندے
فکر راتے چہ دا خوک دے او خہ ایے اویل خو ہوہ خیرہ یے ایوب علیہ السلام

ته اور سوله هغه ډير غصه شو روجه د غصه داده چه تا دومره زمانه په
 توحيد كېن تيره كړه نو وې پوهه ته شول چه دا يو مشرك وو او تاته
 ئې د شرک كلمات او خول (نوزه په تاسل د ژرې او هم . ليكن هر كله
 چه هغه ښځې په دې خبره باندې عقیده او عمل ته ووكړې
 صرف ايوب عليه السلام ته ئې را اورسوله نو هغه مجرمه ته وه نو د
 هغې وهل په سل د ژر سره ظلم جوړيدو او كه بالكل ئې وهل د هغې
 منع كړې وې نو ايوب عليه السلام په قسم كېن حانت كيداو نو الله تعالى
 داسې تدبير او مخرج هغه ته اوځايو چه په هغې سره ښځه د ظلم نه بچ شي
 او ايوب عليه السلام به د قسم مانتولو ته بچ شي . او د دې ته معلومه شوه چه
 خاوند لره وهل د ښځې تاديي جايژ دي ليكن د خدا ته زياته كوي .
 مَعْنَا هغه جارو ته ويله كيږي چه په هغې كېن سل كتر كوي يا هغه څانگه
 ته ويله كيږي چه مشتمله وي په سلو ورو ورو څانگو باندې .
فأيداه علمه ايوب عليه السلام ته چه كومه طريقه او خوله شوه دې
 ته په شرع كېن مخرج ويله كيږي حيله ويل ورته مناسب نه دي ځكه حيله
 اگر چه په لغت كېن مطلق تدبير خفي ته ويله كيږي ليكن اكثر استعمال د دې
 په هغه طريقه سره د چه په هغې كېن خيانت وي او دا ذكر كړې دې
 راغب په مفرادات القرآن كېن . بيا په دې طريقه كېن د علماء اختلاف
 دې د مجاهد او د عطاء ته نقل دي چه دا په ايوب عليه السلام پورې
 خاص ده او بعضو ويل دي چه دارخصت باقي دې په حدود ايمان (قسم)
 كېن زموږ په شريعت كېن ځكه چه حديث د فحج ر ناقص الخلقه)
 چه زنا ئې كړې وه او غير محصن وو نو نبی صلی الله عليه وسلم د هغه
 دوه لود پاره داسې طريقه خوله وه او ايمان ئې په دې باندې قیاس
 كړې دې او اصح داده چه په حدود كېن په وخت د ضرورت كېن
 جايژ ده د وېج د حديث ته او په ايمان كېن دا طريقه جائز نه ده ځكه
 چه دليل شرعي نيتشته او بل دا چه كفاره زموږ په شريعت كېن نشته د
فأيداه علمه . مبسوط او عالمگيري وغيره فقهاؤ احناف حيله كېن اقسام
 ذكر كړې دي بعض جايژ دي او بعض ناجائز دي اول قسم حيله كول
 د پاره د دفع كولو د ظلم د مظلوم ته لكه دا طريقه د ايوب عليه السلام نو
 دا جايژ ده دويم د يو مباح خيژ د حصول د پاره جايژ طريقه (پاته په بل مخ)

وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ⑤

او یعقوب بهیمة السلام خاوندان د لاسونوو و عملونه او د ستونزو و (علم)

او کبریٰ لکھ واقعہ د یوسف علیہ السلام کہیں دا ہم جائز دہ لیکن صحیح
داده چہ حقہ خاص وہ پہ یوسف علیہ السلام پورے لکھ چہ د ہف تحقیق
تیر شویدے (دریم قسم حیلہ کول دپارہ د رسیدلو حراموتہ لکھ حیلہ
دا صاحب سیت اودا سے حیلہ د اسقاط مروجہ پہ دے ملک کہیں چہ قدیر
اعتسل مالدار دپارہ حرام وی اودارنگ قدیرہ کبول د مقدار شرعی نہ متع
دی لیکن پہ حیلہ مروجہ سرہ حقہ دوارہ کاروتہ جائز اوگر حوی اوتور
دیر مفاسد پہر کہیں شتہ دے توداناروا دہ - خلورم قسم حیلہ د یو حق شرعی د
ساقط کولو دپارہ د دے چہ زکوٰۃ اوشفع وریاندے واجب نشی د
دے دجواز تسیت امام یوسف تہ کرے شوے دے اودامام محمد
پہ تیز ناجائز دہ اوقتاوی عالمگیری کہیں لیکل دی چہ فتویٰ پہ قول
دامام محمد باندے دہ اوصاحب دروح المعانی لیکل دی کل حیلہ
اوجبت ابطال حکمتہ شرعیۃ لا تقبل (پہ ہرہ حیلہ سرہ چہ لازمیری
د حکمت شرعیہ ساقطیل نو حقہ تہ قبلیری) دا غورہ قاعدہ دہ -
اَنَا وَجَدْتُ صَاحِبًا د ادلت کوی د ایوب علیہ السلام پہ دیر ومصیبتونو
اوپہ ہر مصیبت باندے میر کول حکہ چہ داسے عبارت استعمالیری
پہ مقام د تجربہ کولو کہیں پہ یو شخص باندے یا پہ یو کار باندے -
يَعْمُرُ الْعَبْدُ لِحُكْمِنِ هَمْ كَدَّةَ عِبَادِيَةِ ذِكْرُ كَرَمِ شَوْءِ وَؤ د وچ د
تضرع الی اللہ تہ دوبارے ذکر کوی پہ یعمر سرہ د وچ د غیرت کولو
پہ توحید باندے چہ د ہف د وچ نہ یے د شیخ د وھلو عزم کرے وؤ -
۵۴ ۵۴ د د ذکر د ابتلاءاتو دے اجمالاً پہ دغہ درے اب نبیاء
علیہم السلام باندے چہ د ہغوی د ابتلاءاتو بیان پہ تورو سورتونو کہیں
راغل دے اومقصد پہ دے کہیں اثبات د عبادیت ددوی دے دے
وچ تہ لفظ عِبَادَتَا یے ذکر کرے دے - بیا یے ددوی پنچہ
اوصاف د کمال ذکر کرے دی اول اودویم اُولٰی الْاَیْدِیْ وَالْاَ
بَصَارِ پہ اول کہیں مراد دے قوت اوکثرت د اعمالو د خیر -
الاییدی جمع دین دہ پہ معنی دلاسونو لیکن اکثر عملوتہ پہ لاسونو

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ۝

یقیناً غوره کپے دو موتو دوی په غوره والی سره چه یادول د کور روستنی دی .

وَأَنَّهُمْ عِنْدَنَا لَبَنٌ مَّصْطَفٍ لِّلْآخِيَارِ ۝

او یقیناً دوی په تیز کمونې خالصه د صفه کپے شوی غوره خلقو نه وو .

وَاذْكُرْ إسمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَذَا الْكِفْلِ ۝

او یاد کړه اسماعیل او اسماعیل او ذوالکفل علیهم السلام .

باندې کیږي ددې وچه نه مراد د ایدی نه عملونه دی یا یتا په معنی د نعمت دې یعنې په دوی باندې نعمتونه د الله تعالی پیردی یا دوی احسانونه د خلقو سره ډیر وو په سبب د دعوت الی الخیر .
وَالْبَصَارِ مراد تربیه بصیرت قلبیه دې یعنې خاوندان د علم او معرفت الهیه وو او په دې صفتونو ذکر کولو کس لطیفه اشاره ده چه کوم خلق ددوی مخالفت کوی نو د هغوی مثال داسې دې چه رسونه او سترگې نه وی . إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ د ادریم صفت دې بِخَالِصَةٍ یعنې خالصه یعنې حالت او صفت پاک . ذِكْرَى الدَّارِ دلته هې پټ مراد دې یعنې هغه صفة خالصه ددې چه دوی هر وخت آخرت یا دوی د هغه د پاره تیاری کوی او نور وخلقونه د هغه تذکیر ورکوی . وَأَنَّهُمْ عِنْدَنَا لَبَنٌ مَّصْطَفٍ لِّلْآخِيَارِ دا خلوم او پشم صفت دې الْمَصْطَفِینَ کس صفت لاری سلی ته اشاره ده چه د دوی ذاتونه د خپرو (گناهونو) نه پاک دی الْآخِيَارَ کس صفت متعدی ایجابی ته اشاره ده یعنې په نسبت د نور مخلوق سره دوی غوره دی او خاوندان د نیکو کارونو دی د کسان سره او د نور وخلقو سره خطیب شریعتی ویلې دی دا دلیل دې چه انبیاء علیهم السلام د گناهونو نه پاک دی ځکه چه مطلق اصطفاء سره د مطلق خیریت ته دلالت کوی په عصمت باندې .

وَكُلٌّ مِّنَ الْاٰخِيَارِ ۝ هٰذَا ذِكْرٌ

او دا قول وو د غوره خلقو ته دا (پو قسم) ذکر دے

وَ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ لِحُسْنِ مَّآبٍ ۝ جَنَّتْ

اد پوهه شے چه متقياو د پاره خاښه مځو ته د ورتلو دے جنتونه

عَدْنٍ مَّفْتَحَةٌ لَّهُمُ الْاَبْوَابُ ۝ مُتَكِيْنَ

د ديره کيدو پوښته شوي په وي دوی ته دروازې تکیه په دغې وی دوی

فِيهَا يَدْعُوْنَ فِيْهَا يَفَاكِهَةٌ كَثِيْرَةٌ

په هغه کښ غواړي په دوی په هغه کښ ميوه دیرے

وَشَرَابٍ ۝ وَ عِنْدَهُمْ قَصْرٌ مِّنَ الطَّرَفِ

او شکرل - او د دوی سره په وی پندونکی د ستروخیلو په خاوندانو باندے

۳۸. دادرے انبیاء علیهم السلام ذکر کوی اشاره ده د دوی

ابتلاء او په هغه باندے صبر کولو ته د اسماعیل علیه السلام د

وروکوالی ابتلاء او صبر سورة صافات کښ ذکر شوے دے او د

اليسع بن اخطرب او ذوالکفل ریشربن ایوب) علیهم السلام تفصیلی

حالات الله تعالی ته معلوم دی. مِّنَ الْاٰخِيَارِ کښ اشاره ده د دوی

مصیبتونو ته دعوت الی الله کښ او په هغه باندے صبر کول او نور اعمالو

صالحو ته. د هغکتو درے او د دے درے انبیاء علیهم السلام په احوالو

کښ تفاوت او فرق ته اشاره او کړه په تفاوت د تعبیر سره او الله تعالی

خه عالم دے په فرق د درجاتو د دوی لیکن زموږ اجمالی عقیده ده

تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض باندے -

د سقا نه تر سکه پورے. روستو د بیان د ابتلاءاتو د انبیاء علیهم السلام

ته بشارت اخرویه ذکر کوی دے انبیاء او د دوی تابعان او اولاد

اَنْتَابِ ۵۷ هَذَا مَا تَوْعَدُونَ لِيَوْمٍ

مذکورے۔ ۱۰ حقہ دی چہ وعادہ کیے کیدے شوہ تاسو سرہ دپارہ د ورخ

الْحِسَابِ ۵۸ اِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالٍ

د حساب۔ ۱۱ یقیناً ۱۲ بخشش زمینوں دے نیشہ دہ لہ

مِنْ تَفَادٍ ۵۹ هَذَا وَاِنَّ لِلطَّغِيْنَ

ہج خلاصید۔ ۱۳ دابل قسم ذکر دے، او یقیناً سرکشانو د پارہ

سورۃ اول سرہ مربوط شی (والقرآن ذی الذکر) وَاِنَّ عَطْفَ د مضمون دے یہ مضمون د ماقبل باندے هذا ذکر رؤساء التقوی فی الدنیا واما ذکر ہر فی الآخرۃ وان للمتقین۔

او یہ دے بشارت کہیں لس امور ذکر کوی۔ حسن مأب۔ جنات عدن بدل دے ماقبل تہ۔ مفتحة لہم الابواب یعنی جنت تہ د داخلید لوپ وخت یا جنت کہیں دنتہ د بنگلو دروازے یہ دوی تہ پراستے وی لکھ چہ سورۃ زمر سے کہیں دی۔ متکین دا اجمالی حالت دے او تورو ایات نو کہیں تفصیل دے (علی الاراک متکون۔ متکین علی رفرف خضر)۔ يَدْخُلُونَ فِيهَا بِكَاهِنٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَّابٍ یعنی رنگارنگ میوے او دیر قسموتہ د مشروبانو۔

حرف د با دپارہ د ملا بست دے یعنی اواز بہ وری کوی خادماوتہ نو ہوقی حاضریری متلبس یہ وی یہ میو او شرابو۔ دَعَتْهُمْ قاصرات الطرق دیان دکان او خوراک او تحاک نہ روستو د بیبیا نو ذکر کوی او نظر کول د شیخ خیل خلوت تہ چہ بل چاتہ تہ گوری اشارہ دہ د دوی دیر والی دیا او محبت کولوتہ د خلوتانو سرہ۔ انتاب یعنی یہ عمر کہیں او یہ حسن او جمال کہیں ہوتے یوشان دی یہ روایت د ابن عباس رضی اللہ عنہما کہیں راقی دی چہ دہو لو عمر بہ درے دیرش کولوتہ وی یادا چہ د خاوندانو سرہ بہ ہم عمر وی۔ هَذَا مَا تَوْعَدُونَ لِيَوْمٍ الْحِسَابِ یعنی ورخ د حساب د دوی دپارہ ورخ د انعاماتو دہ مناقشہ د حساب نیشہ۔ اِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالٍ من تفاد۔ مراد د دے تہ دوام د جنت او د نعمتو د ہجے او اہل جنت دے لکھ عطاء غیر مجذوہ سورۃ ہود ۱۰ اولہم اجر غیر ممنون نہیں ملا دارد دے یہ حقہ چاہہ قول کوی یہ فنا د جنت او د اہل جنت سرہ پاتے پہ بل مخ

لَشْرَمًا ۵۵ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَقْسِرْنَ

بدانے دے در داخیری بہ دوی عتے نو ناکرہ

الْمِهَادُ ۵۶ هَذَا أَقْلِيدُ وَقُوهُ حَمِيمٌ

د آرام ملے دے دا خو اوخے خو تکیلاے او پہ دی

وَعَسَا ۵۷ وَآخِرُ مِنْ شَكْلِهِ أَرْوَاجُ ۵۸

او دینے دے دی او نور عذابو تہ دی دے نشان قسما قسم

هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ

دا یو فوج دہ درنوئی تاسو سرہ (ادبہ دای مشران مرحبا خوشحالی) نیشہ دوی لڑو

إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارَ ۵۹ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ

یقیناً دوی داخیری بہ اُور تہ دوی بہ اوائی بلکہ تاسو

د ۵۵ نہ مکہ پورے . دا تحویف اخروی دے پہ مقابل دے بشارت دے متقینو کس او دا ہم مشتمل دے لش حالات قبیحہ دے اہل جہنم . ہذا مبتداعہ خبری حذف دے یعنی ہذا ذکر . دا بل قسم ذکر و یعنی دے نعمتو دے جنت ذکر و اوس دے جہنم حالت و اورے .

وَأَنَّ لِلطَّغَايَةِ مراد دے تہ کامل طغیان والا دے یعنی مشرک لشرماب دا اول حال دے پہ مقابل دے حسن مأب کس . جہنم بیان دے دے شرماب . قس المہاد . ہوہ خیز چہ دوی ٹان دپارہ تیار کرے دے یا مراد ترینہ فراش دے . ہذا پہ دے کس ہم تقدیر دے یعنی الامر ہذا . یا ہذا مبتداعہ حمیم و عساق نے خبر دے او پہ میں کس جملہ معترضہ دہ . عساق ہوہ گندگی چہ بھیری بہ دے بدانو او دے زخمو نو دے جہنم والو تہ . یا مقابل دے حمیم دے یعنی دیر بچہ دے دیر بچہ والی فوج نہ سوزول کوئی . او حدیث دے ترمذی کس وارد دی کہ چرے یوہ بوقہ دے عساق تہ پہ دنیا کس توے کرے شی نو تول دے تیا والا بہ بدایوہ شی . وَاخِرُ مِنْ شَكْلِهِ أَرْوَاجُ یعنی عذابِ اَخِرُ مِنْ شَكْلِهِ ضمیر پہ تالیل دے مذکور سرہ حمیم او عساق تہ راجع دے اَرْوَاجُ دیر قسمو تہ دے عذاب بہ وی . ہذا فوج مقتحم معکم دا ذکر دے براءت دے الہو باطلو او دے

لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَمَّوْهُ لَنَا فِيمَنْ

مرحبا نیستہ تاسو لڑے . تاسو رامبختیں کرے دے دامونیتہ یو تاکہ

الْقَرَارُ ۶۰) قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا

خائے دے . ادبہ دای دوی لے رہہ زمونیرہ چاہہ رامبختیں کرے موبرتہ دا

فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ۶۱) وَقَالُوا

نوزیت کرے مضاعفہ عذاب دوچند پہ اور کہیں . او دوی بہ اوئی

مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رَجُلًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ

توجہ دہ موبر لڑے نہ دینو . حقہ سری چہ شمار بہ موبر ہغوی لڑے

مِّنَ الْأَشْرَارِ ۶۲) اتَّخَذْتُهُمْ سَخِرِيًّا

د شہر دانو تہ . ایسا کرکھو لے دو موبر ہغوی لڑے معجزہ کرے شوی

أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْبَصَارُ ۶۳) إِنَّ ذَلِكَ

یا کہے دی د دوی تہ . سترکے زمونیرہ . یقینا دا

عابدانو د ہغوی دے دیوبل تہ . یعنی ہرکے چہ مشران د دوی جہم تہ
مخبتیں داخل شویدی او تابعداران د ہغوی بہ ملائکو راروان کرے
وی او د ہغوی تہ بہ یے روستو داخلوی نوملا تک بہ اوئی مشرانو د
دوی تہ ہذا فوج غت جماعت تہ فوج وائی مفتحہ پہ زور سرہ داخلو
تہ تک خائے کہیں اقتحام وائی . حکم چہ د دوی کایونہ بہ پہ جہم کہیں
تنگ وی لا مَرْحَبًا بِهِمْ داقول د دوی د مشرانو دے اودا دہا شہر دہ
یعنی دوی لہ د فراخی نصیب نہ شہی یا جملہ خبریہ دہ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ
د اہم قول د مشرانو دے او علت دے د لا مرحبا دیلا . بَلْ اَنْتُمْ
لَا مَرْحَبًا بِكُمْ یعنی تاسو د دے رعدام وسعت حقداریے او علت یے
دادے چہ اَنْتُمْ قَدْ مَمَّوْهُ لَنَا ضمیر کفر او شرک تہ راجع دے چہ پہ
قرینے سرہ معلومیدی . فَيَسِّرُ الْقَرَارُ قرار ارام تہ ویلے کیری نودا
جملہ پہ طریقہ د تہکم او د زور نے سرہ دہ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا تَقِيم
پہ طریقہ د دعوت سرہ دے یعنی شوک چہ داعی وی شرک تہ نو
ہفہ دپارہ دوچند عذاب پکار دے لکہ سورۃ احزاب میں کہیں (پاتے پہ بل غ)

لَحَقَّ تَخَاصُّمُ أَهْلِ النَّارِ ۚ قُلْ إِنَّمَا

واقف خبرہ دہ جگرہ دہ د اور والو - تہ ادا یہ یقیناً

أَنَا مُنذَرٌ ۚ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ

زکویرہ در کوئے بیم - اور تیشہ میخ - حقدار د بندے یوا ذلہ تعالیٰ تہ چہ یو دے

الْقَهَّارُ ۚ رَبُّ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

زور اور دے - رب د آسمانو - اور دے دے او د میخ د دے داریو

الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۚ قُلْ هُوَ نَبَوَّا

زور اور دے - بخندہ کوئے دے - تہ ادا یہ دا خبر

تیر شویدی - وَقَالُوا لَا تَرَىٰ رِجَالًا ۖ داقول د کشرانو او مشرانو د تولودے
او پہ دے کس اشارہ دہ لکہ چہ ددوی د تابعدارے کولو نتیجہ
ناکارہ بکارہ شوہ تودارنگ ددوی دا گمان ہم غلط ثابت شوچہ دوی
یہ توحید والوتہ اشرار ویل او حال دادے چہ هغوی یہ جہم کس
تیشہ معلومہ شوہ چہ هغوی اختیار وو او دا عادت د جاہلا تو اوس ہم
جاری دے چہ دوی دا عیانو د توحید اوست او هر حق پرستوتہ شریان
وابی حوقیامت کس یہ دوی تہ معلومہ شی . اَتَّخَذَ تَا پَہ دے کس ہمزہ
استفہامی موجود دے او ہمزہ وصلی حذاق شویدے او دا استفہام تقریری
دے . حاصل د قول ددوی دادے چہ مؤحدین چہ مونہ ورتہ شریان
ویل پہ جہم کس دی خومونہ تہ نہ بکاریری یا خوزمونہ نظر خراب دے یا
ہسے ترینہ سترکے اوریدے دی . امر زاعت عنہم الابصار مراد دا چہ
پہ دنیا کس ددوی د مرتبے او د حقیقت نہ زمونہ نظروتہ بندوویا دا چہ
اوس پہ جہم کس زمونہ سترکے ددوی تہ کہے شویدی - تَخَاصُّمُ یَعْنِی
د مشرانو او کشرانو پہ میخ کس دفعہ خبرے کول دا خصومت دے پہ
اور د جہم کس -

۴۵ - دا دعویٰ د توحید دہ تقریر دہ یہ ماقبل بیان یا تدے او
دا متعلق دے د ابتداء د سورت سرہ یہ ذکر د صداقت رسول او
توحید سرہ او د اثبات د توحید د پانچ بیغہ اسماء الہیہ ذکر کریدی -

عَظِيمٌ ۶۷ اَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ۶۸

لوے شان والا دے تاسو ددہ تہ مخ ہر گوڈو تو ہے

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْاَعْلٰی

نیشہ مالوہ ہیج علم پہ مجلس ادبیت کتب

اِذْ يَخْتَصِمُونَ ۶۹ اِنْ يُّوْحٰی اِلٰی

کہ چہ ہفوی کورق کتب خبرے کوے دی تہ کیوی ماتہ مکر

۶۷۔ ۶۸۔ دا بیان د عظیم شان د مسئلے د توحید دے او ورسرہ زجر دے اعراض کو و نکو تہ۔ هو ضمیر توحید تہ راجع دے او دارنگ قرآن تہ او پہ دے سورت کتب ما قبل تول ذکر تہ اشارہ کیدیشی۔

۶۹۔ ددے ایت تہ تر آخرہ پورے دریم یاب دے پہ دے کتب صداقت رسول بیانی پہ تہی د علم غیب سرہ دھقہ تہ۔ بیا ذکر د ابتلاء دے ملائکو او ابلیس باندے پہ امر د سجود سرہ ادم علیہ السلام تہ او آخر کتب صداقت رسول او د قرآن ذکر کوی د پارہ د موافقت د اول د سورت سرہ۔

پہ دے (۶۹) کتب صداقت د رسول ذکر کوی د پارہ درد پہ معرضیو چہ تیر شوے ایت کتب ہفوی تہ زجر و حاصل دا چہ تاسو پہ خہ وج سرہ اعراض کوئے حال دادے چہ دے پیغمبر پہ خیل علم سرہ دا خبرے تہ دی کری بلکہ پہ وحی سرہ ورتہ خبر ور کرے شوے دے۔ ددے ایت پہ تفسیر کتب مشہور دود قولوتہ دی۔

اول قول دادے چہ ملائک و اعلیٰ تہ مراد ملائک دی او اختصام تہ مراد بحث کول دی د ملائکو او د اللہ تعالیٰ پہ بارہ د استخلاف د ادم علیہ السلام او د سجودے کتب چہ پہ سورۃ بقرہ کتب ذکر شوے دی۔ اختصام صرف سوال او جواب تہ ویلے کیوی جگرہ پورے خاص تہ دے دوم قول حدیث دے پہ روایت د عبد الرحمن بن عائش سرہ چہ

ترمذی او حاکم او تفسیر خازن او قرطبی و غیرہم دلہ ذکر کرے دے او اختصام پہ کفار تو اور رفع درجات کتب دے۔ لیکن اول قول صحیح دے حکم چہ روستو دھغ ذکر ارواں ذکر پاتے پہ بل مخ (

اِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ اِذْ قَالَ رَبِّكَ

دے دے نہ چہ زہ دیرہ و رکوئیکے بنکارہ ہم ۔ کہہ چہ اویل سنا رب

لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ خَالِقٌۭ یُّشْرٰۤا مِنْ طٰیْنٍ ۝

ملائیکو کہ یقیناً نہ پیدا کوئیکے ہم بشر لہہ دے ختہ نہ ۔

فَاِذَا سُوِّیْتُمْ وَنُفَخْتُ فِیْهِ مِنْ رُّوْحِیْ

نہ کہہ چہ زہ ہے برابر کو ہم او پوکہ پہ ہفہ کیں دے روح خیل نہ

یہ اذ قال ربك للملائكة اہ سرہ دوم دا چہ دفعہ حدیث ثابت نہ دے
تفصیل ہے یہ تفسیر خازن کیں دے حاصل ہے دادے امام بخاری ویلے
دی چہ عبد الرحمن بن عائش یو حدیث دے او پہ ہفہ کیں ہم
اضطراب (دستد) دے او امام بیہقی ویلے دی دا حدیث پہ دیرو
ستونو سرہ نقل شویدے او ہفہ تول ضعیف دی او پہ ثبوت دے
دے حدیث کیں اعتراض دے۔ او کتاب الجرح والتعديل دے ابن ابی خاتم
ص ۲۶۶ کیں ویلے دی چہ ہفہ خوگ خطا شویدی چہ چا ویلے دی چہ
عبد الرحمن بن عائش صحابی دے۔ صحابی نہ دے او ابو ذر عہ ویلے
دی چہ دے معروف نہ دے۔

(سوال) کہ اویلے شی چہ امام ترمذی دے تہ صحیح ویلے دی؟
(جواب) محدثین تصحیح دے امام ترمذی تہ اعتبار تہ ورکوی ہر کہہ
چہ جرح تفصیلی وی۔ دے تحقیق تہ معلومہ شوہ چہ دے حدیث دے
الفاظو تہ تجلی لی کل شی یا علمت ما کان وما یكون تہ بریلوی عقیدے
والا دلیل نیسی پہ علم غیب کلی دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باندے
نو دا استدلال ہے قلع دے حکہ چہ حدیث ضعیف دے۔

سے۔ یہ دے کیں سبب دے علم دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے کرکوی
چہ ہفہ وحی دے او علم چہ سبب تہ محتاج وی ہفہ تہ شرعاً علم غیب نشی
ویلے کیدے۔ اِلَّا رَآئِمًا دلتہ لام مقدر دے اِلَّا رَآئِمًا یعنی دے دے وچ تہ
چہ زہ نذیر مبینیم یا انا مصدر یہ ما بعد یہ تاویل دے مصدر کیں دے معنی دا
دہ وحی تہ کیوری مگر دے انذار۔ اولہ معنی غورہ دہ۔

سے سے سے۔ یہ دے ایا تو تو کیں تفصیل دے مختصمون دے

فَقَعُوا لَهُ سُجْدًا ۴۲ قَسَجَدَ الْمَلَكُ

نہ ٹٹے ہفتہ تہ سجدہ کر کے ۔ نو سجدہ اوکرہ ملائکہ

كُلُّهُمْ اٰجْمَعُونَ ۴۳ اِلَّا اِبْلِيسَ ط

تو لو یہ جمع سرہ مگر ابلیس

اِسْتَكْبَرُ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۴۴ قَالَ

لَوْ اِذْ كَرِهَ اَوْ وُذِّ دے د کافرانہ تہ اوہی اللہ تعالیٰ

اور دلتہ دا واقعہ ذکر کوی دپارہ دے چہ پہ ملائکہ او پہ ابلیس
باندے ہم ابتلاء کرے شوئے دہ پہ مکلف کولو ددوی پہ سجد
ادم علیہ السلام تہ او پہ چایاندے چہ ابتلاء راجی توہفہ داللہ تعالیٰ سرہ
شریک یا شفیع قہری نشی کیدے او داردے پہ مشرکین بالملائکہ
والجن باندے ۔ بَشَرًا سوال دادے چہ مخفیں دے تہ دوی بشر تہ
پیژندلو نو خرنگہ دوی تہ خطاب کیں بشرًا ذکر کرو جواب !
دلہ مراد معنی وصفی دہ یعنی داسے محتوق پیدا کووم چہ دہفہ وجود
او بدن بہ ہمیشہ بنکار بری مگر پہ ہفہ وخت چہ پہ لباس وغیرہ سرہ
یے پتا کری او ہرچہ ملائکہ او جنات دی نو ہمیشہ تہ بنکار بری ۔
رُوحی ہفہ روح چہ پہ ہفہ کیں داللہ تعالیٰ تہ سوا دہل چا ملکیت او
اختیار نیستہ او صرف داللہ تعالیٰ دطرق تہ دے ہیج ظاہری سبب یے
نیستہ دے خصوصیت دروح تہ اللہ تعالیٰ تہ یے اضافت او شو ۔
مَسَجَدَ الْمَلَائِكَةِ دے عبارت تہ پرواندے تقدیر دے یعنی ہرکچہ
پیدا یے کرو اور روح یے یکیں واپوؤ او علم داسماؤیہم ورکرو
نویا یے پہ (امر تعیزی) سرہ ملائکہ تہ اوہی اسجدوا لادم او دا
تقدیر پہ قرینہ دسورۃ بقرہ سرہ دے ۔ کُلُّهُمْ دتاکید دپارہ دے یعنی
ملائکہ تہ ہیج خوک مخالفت کوئے تہ وؤ ۔ اَجْمَعُونَ پہ دے کیں
اشارہ دہ ہیئت اجتماعیہ تہ یعنی پہ یوجباعث سرہ یے سجدہ اوکرہ
جدا جدا شوئے تہ دی ۔ او دا سجد دتجیہ (سلام) کولو پہ طریقہ
سرہ دہ چہ مخکومتون کین جائز وہ لیکن صرف پہ سرخکتہ کولو سرہ وہ
پہ طریقہ دعبادت او سر پہ زمکہ کیجودلو سرہ نہ وہ ۔ (پاتے پہ بلخ)

يَا بَلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ

اے ابلیس! کچھ غیظ مع کرے تہ ذ سجده کولو تہ عتہ چاہتہ چہ ما جور کریدے

يَدَايَ اسْتَكْبَرَتْ أَمْكُنْتُ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

پہ دواہہ لا سونو چلو ایا لوی د اکرہ او کہ ہے تہ ذ اوچت خلقو تہ ۔

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَ

اوہل حقہ زہ غورہ یم د دہ تہ تازہ پیدا کرے یم د اور تہ او

خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٤٦﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا

دے د پیدا کرے دے د خجے تہ ۔ اوہل اللہ تعالیٰ او حہ د دے کائے تہ

اور موبہ امت کیں تحیہ صرف السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ویل دی اور سرہ
مصافحہ او معانقہ کول ہم پہ سہت سرہ ثابت دی لیکن سرخکت کول پہ وقت
د سلام کیں متعہ دی ۔ مخکتیں ہم دا بحث شیر سور تو کیں تیر شویدے ۔
ہے ۔ مخکتیں اللہ تعالیٰ علت د سجدے تہ کولو ذکر کر چہ استکبار دے لیکن
بیا ہم د ابلیس تہ تپوس کوی دے د پام چہ د دہ دروغ ہم یشکارہ شی ۔ حاصل د
تپوس دادے چہ ستاد سجدے تہ کولو دہ علتو کیں بہ یو علت وی یا بہ دے
ہے دعویٰ د لوئے کرے وی یا بہ حقیقت کیں لوئے ہے ۔ خَلَقْتُ بَیْکَی دَا
تثنیہ دلیل دے چہ مراد د بیدائیں نہ لا سوتہ دی پہ معنی ظاہری سرہ لیکن
کیفیت د ہفہ باندے اللہ تعالیٰ عالم دے موبہ پکشت بحث نشو کولے دا مذہب د
تولو سلقو صالحینو دے تاویل کول پہ قدرت یا نعمت وغیرہ سرہ د قرآن نہ
مخالفت کول دی او پہ دے تعبیر کیں اشارہ دہ عظمت د شان د آدم علیہ السلام
تہ چہ سبب د سجود د حقہ دے ۔

فَإِذَا هُوَ نَادٍ ۖ سُرَّةَ أَعْرَافٍ کَیْنُ "ان لا تسجد اذا امرتک" ووجہ د فرق دادہ چہ ہلتہ

ذکر و چہ سجود مامور بہ دہ او د مامور بہ خلاق کول دادے چہ تہ ہے کوی نو د
دے وچہ نہ لا سجدے ہے ذکر کرے او دلہہ خَلَقْتُ بَیْکَی کیں سبب د امر د سجدے تہ
اشارہ دہ نو دلہہ لفظ د تسجد مناسب دے (واللہ اعلم)

د سلا تہ ترسہ پورے ۔ دا جواب د ابلیس دے پہ اختیار د دوم شق سرہ یعنی
زہ پہ حقیقت کیں لوئے یم او دا یشکارہ دروغ دی ۔ خَلَقْتُ بَیْکَی مِنْ نَّارٍ دا دلیل د دعویٰ
دے او د دلیل دومہ مقدمہ پہ تہ دہ یعنی اور غورہ دے دختو تہ نتیجہ ہے دا

فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ۝ (۷۷) وَإِنْ عَلَيْكَ لَعْنَتِي

یقیناً تہ ریتے شوے ہے ۔ اور یقیناً پہتا باندھے لعنت زما دے

إِلَى يَوْمِ الدَّيْنِ ۝ (۷۸) قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي

تو درخت ڈ دیرہ ژوند پورے ۔ اویل ابلیس اے ربہ زما مہلت راکوہ مالہ

إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝ (۷۹) قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ

تو درخت ڈ دیرہ ژوند پورے ۔ اویل اللہ تعالیٰ یقیناً تہ ہے ڈ

الْمُنْظَرِينَ ۝ (۸۰) إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ۝ (۸۱)

مہلت درکڑے شوو نہ تو درخت ڈ دخت مقرر پورہ پہ علم ڈ اللہ تعالیٰ کہیں ۔

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ (۸۲)

اویل ابلیس نو قسم دے ستا پہ عزت باندھے خامخا کمرہا بہ کرم نولو لہ

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ۝ (۸۳) قَالَ

مگر بنداگان ستا ڈ دوی نہ چہ بچ سائل شوے دی ۔ اویل اللہ تعالیٰ

شوہ چہ زہ ددہ تہ غورہ یم ۔ اودا دلیل یعنی (کبری) باطلہ دہ حکمہ چہ ڈ
خوفاؤدے داورتہ دیرے دی یو خودادہ چہ پہ ہفے کس دہ جسوتہ دی
خاورے اوایہ اوڈ ہر یوجدا جدا فائدے دی او اور خو یوجس دے بل دا
چہ دانیات اوڈ ترقی مادہ ختہ دی او اور دختملو ڈ خیر دپارہ مادہ دہ او نور
ہم دیر فرق دے نو قیاس ہے پہ مقابلہ ڈ نص ڈ اللہ تعالیٰ کس پیش کرے
دے دایو کمرہا دی او بیاد قیاس ہے فی نفسہ باطل دے دایلہ کمرہا دی ۔
لَعْنَتِي سورة حجر کس "اللعة" ہے ذکر کرے وو پہ ہفے کس الف لام
عوض دے دمضاق المیہ تہ او دللہ تصریح دہ پہ مضاف المیہ حکمہ چہ دللہ
سبب دامر بالسجود ذکر کرے شویدے اوڈ ہفے باوجود ابلیس انکار کرے دے
نودا مقام دہیر تاکید دے او نور تحقیق سورة حجر کس تیر شویدے ۔

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ يٰۤاِبْرٰهٖمُ ۝ (۸۴) اَوَلَمْ نَخْلُقْكَ مِنْ نَارٍ
یعنی وائی چہ زہ ستا عزت مہم اوڈ آدم علیہ السلام عزت تہ مہم او حال داچہ
دھتہ عزت ہے پہ خلقت بیدئی سرہ ذکر کرے دے ۔
فَابْهٰتٍ ۝ (۸۵) ددے واقعہ ماقبل سرہ یوربط دادے چہ (پاتے پہ بل مخ)

قَالَ الْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ ۝۸۷ لَا مَلَكَيْنِ

پس دا خبرہ حقہ دہ او حق وایم زہ - خانقاہہ دکر کرم

جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَتَّبَعُكَ مِنْهُمْ

جہنم ستانہ او د حقہ چانہ چہ ستا تابعداری دی د دوی

أَجْبُوعَيْنِ ۝۸۸ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ

توے - تہ اویہ تہ خواہم ستاسو تہ پہ دے پاندے

مِنْ أَجِيرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ۝۸۹

میں مزدوری او تہ ہم زہ د دروغ جوہر دکنو تہ -

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝۹۰

تہ دے دا مکر نصیحت دے دیارہ د عالمینو -

مخبرین نے د معروضون ذکر کرے وو او دا اعراض د دوی دوجہ د حسد تہ وو تو
پہ دے واقعہ کن د حسد د ابلیس عاقبت نے ذکر کرو۔

۸۷۔ ۸۸۔ الْحَقُّ خبر د مبتدا المحذوف دے یعنی انا الحق یا هذا الحق یا مبتدا

دہ او خبری نے محذوف دے (الحق منی) او مراد د دے تہ راتلونکے جملہ دہ۔

لَا مَلَكَيْنِ جَهَنَّمَ اہ۔ وَالْحَقُّ أَقُولُ پہ دے کن عام حق مراد دے یعنی د اللہ تعالیٰ

ہر قول حق دے قول د اللہ تعالیٰ پہ حق کن منحصر دے۔ او د اسے جملہ پہ

سورة السجدة ۳۱ او سورة هود ۱۱۱ کن تیرہ شوے دہ او حقہ دوارہ ایا تو نو

کن الجنۃ والناس نے مطلق ویلے دی او پہ دے ایت کن مقید کرے دے

پہ تابعدارے د ابلیس سرہ نو دا دھغہ تفسیر او گرجید و۔

۸۹۔ ۹۰۔ روستو د زجر تہ معرضیتو تہ تخویف وو هغوی تہ پہ عاقبت د ابلیس

سرہ اوس ذکر کوی صداقت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ اول

ایت کن او صداقت د قرآن کریم پہ دویم ایت کن۔ او ہر کلمہ چہ مانع د

صداقت تہ د وہ خیزونہ دی یو طمع د اجر د عوض چہ دھغہ پہ وجہ پورہ

حق نشی بیابیدے او دویم د کان تہ خبرے جوہرول نو دا دوارہ خیزونہ نے

تقی کرل۔ الْمُتَكَلِّفِينَ تکلف عام دے د کان تہ خبرے جوہرول او کان کن

د داسے مقتونو دعویٰ کول چہ حقہ پہ کن تہ وی۔ او بغیر د علم تہ قوی و کول۔

وَلْتَعْلَمَنَّ نَبَاكَ بَعْدَ حِينٍ

(M)

اد خانہ پورہ یہ ہے یہ خبر ددہ باندے خہ دخت روستو ۔

او پہ دے کیں حدیث د عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ دے چہ خوک پہ
یو خبرہ او مسئلہ باندے علم لری نو پہ هے باندے دے قول کوی او خوک چہ
دیو مسئلہ علم نہ لری نو او دیو ای چہ زہ نہ پوہیدم حکمہ چہ دا ہم علم دے چہ
پہ کومہ خبرہ نہ پوہیدمے او او ای چہ زہ نہ پوہیدم او بیایے دا ایست کریمہ
اولو ستلو ۔

۴۵ :۔ دا زجر دے چہ اوس تا سوا نکار کوئے لیکن خہ وخت روستو بہ یہ دنیا
کیں پہ وخت د عذاب کیں یا پہ وخت د مرگ کیں یا پہ قیامت کیں یہ د حقیقت
نہ خبر شے ۔ نبأ حقیقت حال د قرآن ۔ یا خبر د عاقبت د انکار ددہ ۔ یا کوم خبر نہ
چہ قرآن در کپی دی ، دالفظ دے بولو تہ شامل دے ۔

الحمد لله چه تفسير د سورة ص حتم شو

~ ~ ~ ~ ~

۱۲۷

سورة الزمر
۳۹ مکتبہ ۵۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آیتھا
۷۵

۸
ذکر عاتھا

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ①

تَنْزِيلُ ۲ دے کتاب دی ۳ طرف ڈالے تعالیٰ تہ چہ زور اور دے حکمتوں والے دے

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة زمر او دے بل نوم سورة عَزَف دے .

رہط دے سورة دما قبل سرہ پہ دیرو طریقو سرہ دے . اولہ طریقہ دلاہ
چہ پہ تیر شوے سورتوں کیں عجز او ابتلا کا نے دیزگانو ذکر کرے معلومہ شہ
چہ حقوی دالہ تعالیٰ شریکان اوزور اور سفارشیان نشی کیدے تو اس پہ دے
سورت کیں دھغ نتیجہ ذکر کوی چہ حقہ توحید فی العبادت دے .

دویمہ طریقہ چہ سورة ص کیں انکار ددوی د توحید تہ ذکر کرو نو پہ دے سورت
کیں تفصیل د عقیدے د مشرکانو او عقلی دلیلو تہ پہ توحید باندے ذکر کوی .
دریمہ طریقہ دادہ چہ دھغہ سورت پہ اخر کیں ذکر کرل "ولتعلن نبأہ
بعاد حین" تو پہ دے سورت کیں نبأ دقرآن یعنی صداقت او دعویٰ د
قرآن ذکر کوی .

دعویٰ دسورت - رد دے پہ شرک فی العبادات والا لوهیۃ باندے پہ عقلی
دلیلو نو سرہ او پہ رد کولو دتولو قسمونو د شرک اعتقادی سرہ رشرک فی العلم ،
شرک فی التصرف ، شرک فی العبادت ، شرک فی الدعا ، رد پہ اتخاذ الولد للہ
او د پہ شفاعت قہریہ باندے . او پہ ذکر د مقابلہ پہ منیع د حال د مؤحدینو
او د حال د مشرکانو کیں پہ صفاتو او پہ جزاگانو سرہ .

(رتبیہ) پہ دے سورت کیں دلیلو تہ د دعویٰ سرہ پورہ مناسب دی یعنی
پہ دلیلو نو کیں دخالقیۃ او مالکیۃ اور بوییت زپہ روزے پیدا کولو او پہ خوب
او مرگ لاوستلو سرہ) دا بتول ذکر دی او خالق مالک رب ضرور حق دار
د عبادت وی .

خلاصہ دسورت - داسورت تقسیم دے پتچہ بابونو تہ . اول باب

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْتَبِدِ اللَّهَ

یقیناً نازل کریدے ہوئے تاتہ دا کتاب د حق بنکارہ کولو کیا ہونے کی کوہ اللہ تعالیٰ

مُخْلِصًا لِلدِّينِ ۝ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ

خالص کوہ حقہ لہہ بندگی خبر شے خاص اللہ تعالیٰ لہہ دین (بندگی)

ترسٹ پورے دے۔ یہ دیکھیں ذکر صداقت دقرآن دے اویا ذکر مقصد دقرآن چہ توحید فی العبادہ دے بیارد دے یہ دہ عقیدہ دشرکوں پاندے یو عقیدہ دوسیلے شریکے او دوجہ عقیدہ داتخاذالولدہ بیا دہ عقلی دلیلونودی چہ یہ ہع کس خالقیت داللہ تعالیٰ ذکرکوی بیا دہ زجرونہ دی بیا بیان دتقابل دموحد او دشرک دے یہ دہ ایاتونو کس۔ بیا یہ خلورو ایاتونو کس یہ دلایلو وجیو سرہ مسئلہ دتوحید فی العبادت ذکرکوی بیا تخویف اخروی دہ ایاتونو کس بیا تقابل دفریقیتو دے یہ خلورو ایاتونو کس۔

(تفسیر)

۱۔ یہ دے ایت کس ذکر صداقت دقرآن کریم دے۔ او تعریف دہفہ دے یہ دے صفت سرہ چہ منزل من اللہ دے اقتراء تہ دہ۔ العزیز اشارہ دہ صفاو دقدارت تہ الحکیم اشارہ دہ صفاو دعلم تہ۔
۲۔ یہ دے ایت کس ذکر مقصد دنزول قرآن دے چہ دہفہ نہی اجمالی تعبیر کرے دے یہ بالحق سرہ یعنی دقرآن متلبس (مستمل) دے یہ حق باندے بیا تفصیل دے دہفہ مقصد چہ حق دے یہ فاعبد اللہ سرہ چہ توحید فی العبادت والالوہیت دے۔ (سوال) اول لفظ تنزیل دے چہ دلالت کوی یہ لگ لگ نازلیدلو باندے اویا لفظ دانزال دے چہ یہ یوخل نازلولوتہ ویلے کیڑی، ددے الفاظو دجمع کولو خہ وجہ دہ؟

جواب اول دادے چہ قرآن مونیر لگ لگ نازل کریدے او یہ دے طریقہ سرہ دبول قرآن نزول پورہ شویدے گویا کہ یہ دے کس دفع دوہم او شوہ چہ یہ لگ لگ نازلولو سرہ یہ دے کس نقصان نہ دے راغلے۔
جواب دویم دادے چہ فیصلہ کرے دہ مونیر قطعی فیصلہ چہ تاتہ یہ پوہ کتاب نازلوو نوہفہ ہم شور و کرے دے یہ لگ لگ نازلولو سرہ۔ یعنی انا انزلنا علے اوکرہید دیاہ دتنزیل۔

مُخْلِصًا لِلدِّينِ دین پہ معنی دعبادت دے (پاتے پہ بل مخ)

الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ

خالص دے ، او حقہ کسان پہ نیوے دی سوا کہ اللہ تعالیٰ نہ

أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ

مداکاران (وای) بشاق نہ کوو موو ددوی مگر دے دپارہ چہ نزدی کری مووہ اللہ تعالیٰ

زَلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ

پہ نزدی کوو سرہ یقیناً اللہ تعالیٰ یہ فیصلہ اوکری پہ صیغ ددوی کن پہ حقہ کس چہ دی

فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ

پہ حقہ کن اختلاف کی یقیناً اللہ تعالیٰ توفیق نہ درکوی حقہ چاہے

هُوَ كَذِبٌ كَفَّارٌ ۝ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ

چہ دیر دروغزن دے دیر کفر کوئیک دے کہ غوخلی اللہ تعالیٰ چہ جوہ کوی خان لہ

او اخلاص نہ مراد توحید دے حکم چہ عبادت بغیر توحید نہ معتبر نہ دے
او پہ دے کن اشارہ دہ چہ ہر عبادت پہ نیت باندے موقوف دے۔
م۔ ہر کلمہ چہ دخالص د عبادت د اللہ نہ دیر خلق غافل وو پہ شرک او پہ
ریا وغیرہ کن مبتلا وو نوک ہقوی د تنبیہ دپارہ گئے پہ حرف د تنبیہ سرہ
او فرمائل اَللّٰهُ الَّذِي بَيْنَ الْخَالِصِ اَوْدَاعِلْت د امر د اخلاص فی العبادت د
الْخَالِصُ حقہ عبادت دے چہ خالی وی د ہر قسم شرک او ریاء او سمعۃ او
داجرت دنیویہ وغیرہ نہ۔ او د مجاہد نہ نقل دے چہ دلتہ الدین شامل
دے تو لو اوامرو او ناہیو تہ چہ پہ تو لو کن خلوص شرط دے دپارہ د
صحت او د قبولیت۔

او بیار دے پہ مشرکین فی العبادت یا ندے چہ شوک د اللہ تعالیٰ نہ سوا
د مخلوق عبادت کوی او بیہاتہ کوی چہ دار مووہ دپارہ اللہ تعالیٰ تہ د نزدیک
وسیلے دی مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ د لفظ شامل دے تمام ماسوی اللہ تعالیٰ
کہ ملائک وی یا انبیاء یا اولیاء او حقہ بتان چہ ددوی پہ شکو تو باندے
جوہ کپے شوے وی او دارنگ د ہقوی قیرو تو تہ ہم شامل دے۔
دلتہ مراد د اولیاء تہ معبودان دی۔ مَا نَعْبُدُهُمْ د جملہ مستانقلہ دہ
جواب د سوال دے یعنی کہ دوی تہ او یلے شئی چہ د غیر اللہ عبادتو تہ

وَلَدَ الْأَرْضَ طَفِي مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ

ولد خالق اور کرمے بہیہ در دھقہ چاتہ چہ پیدا کوی حقہ چہ خوین ہے شی

سُبْحَنَهُ ۖ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

پاک دے عہہ ذولہ تہ حقہ اللہ تعالیٰ دے یو ذوالور دے

وے کوئے آیا دوی خدا یان کنرے نو دوی جواب کوی چہ خدا یان ہے تہ
گنرو لیکن وسیلے ہے گنروو اللہ تعالیٰ تہ نو دوی درضا سائو دیار د
دوی عبادت کو نو دما تعبد ہم تہ ورنہ یقولون لفظ پتہ دے . او
تفسیر قرطبی کن وسیلے دی چہ دوی دے بے کولو جواب پہ سورۃ
احقاف ۱۱ کن دے او دلتہ صرف زجر ورکوی حکم چہ دوی د قرآن دمقص
تہ خلاق کوی . او ابن کثیر تفسیر کن وسیلے دی چہ دغہ مشرکانو بتان جوہ کرمے
وو پہ شکونو د ملائکو مقربینو سرہ پہ خیل گمان باندے او دغہ شکونو
عبادت ہے کوو پہ دے عقیدے سرہ چہ عبادت دے شکونو بعینہ عبادت د
ملائکو دے او د دے دیارہ چہ اللہ تعالیٰ تہ زمونہ سفارش او کرمی پہ
مدد کولو او روزے را کولو کن او تورو حادثاتو دیوبو کن او د آخرت تہ خو
دوی منکروو راویاے لیکلے دی) داشہہ دتیر شوو مشرکانوہ او اوسم
دہ اور سولن دے شیعہ درد دیارہ را لیلے شویدی . (تو رہ وایم)
"چہ ہرکلمہ د ملائکو وسیلے گنرل او دھغوی عبادت کول شرک دے
نو د پیرانو او د قبرو تو دھغوی وسیلے نیول او دھغوی تہ سجدے لگول او د
ھغوی د قبرو نو نہ طواقوتہ کول او دھغوی نذرانے ورکول (چہ دا عبادت
دی) دایقینا شرک دے . " فیماہم قیہ یختلفون یعنی مشرکان وائی چہ دا وسیلے
دی داسقارشیان دی او زمونہ حاجات پہ اللہ تعالیٰ باندے پورہ کوی او کورن کن
اختلاف دے پہ طریقو د عبادت د غیر اللہ کن او د مؤمنانو سرہ ہے اختلاف
دے پہ توحید فی العبادت کن نو د دے فیصلہ عملی بہ (دجزا اوسزا)
دقیامت پہ ورخ او کرمے شی . او پمچیلہ بہ دغہ معبودان دوی تہ استکار
او کرمی لکہ سورۃ سبا ۱۱ کن او احقاف ۱۱ کن او قاطر ۱۱ کن چہ ذکر
دی . گادی دروغن دپہ دعوی دتقرب الی اللہ کن . لکلا منکر پہ زہر کن دتوحید
اللہ تعالیٰ تہ چہ دتولو انبیاء علیہم السلام اتفاق مسئلہ دہ او د قرآن دتزل مقص
دے او د دے وجہ تہ ہے صیغہ د مبالغہ ذکر کر دے .
س . دا ہم زجر اور دے پہ مشرکین فی العبادت باندے (پاتے پریل مخ)

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يَكُوْرُ

پیدا کوی دی آسمانوں کو زمین کو حق بکانہ کو نو دپانہ یا نقاری

النَّیْلِ عَلٰی النَّهَارِ وَيَكُوْرُ النَّهَارَ عَلٰی النَّیْلِ

شپہ پہ دوش باندے او رانقاری دوش پہ شپہ کیں

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَّجْرِی

او پہ خدمت کیں لگولے دی سمر او سپورے دا قول چلیوی

لِرَاجُلٍ مَّسْمُومٍ ۚ اَلَا هُوَ الْعَزِیْزُ الْغَفَّارُ ۝

دپانہ دینے مقررے خورشید خاص اللہ تعالیٰ زور اور بخشنہ کو دیکھ دے

چہ دوی عبادت دے غیر اللہ کوی نویہانہ کوی چہ داد اللہ نازولے دی
اللہ تعالیٰ دوی خیل نائبان گر کھولے دی او دوی تہ یے د الوہیت دکارونو
اختیار ور کرے دے اودا معنی دا اتحاد الولد دہ نو پہ دے ایت کیں دے
عقیدے رد کوی او اوس ہم دا عقیدہ پہ دیر و جاہلانہ کیں موجود دہ

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ یَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّمْ یُكُنْ لِّمَنْ یُّخَلِّقْ یَعْنٰی كہ چرے اللہ تعالیٰ ولد
نیولے نو ستا سو خوئے تہ یہ یے نہ سیار لو یلکہ پچیلہ خوئے یہ یے نیولے و
او تاسو تہ یہ یے خبر در کرے وے لیکن اللہ تعالیٰ پچیل ہیج کتاب کیں دا
خبر تہ دے ور کرے چہ قلاتے ولد د اللہ تعالیٰ دے - الواحد دے
یو دے چہ دھقہ نہ ولد تہ پیدا کیری او دارنگی یو دے پہ تصرف کولو کیں
نو ولد تہ حاجت تہ لری - القہار پہ هر خہ او پہ هر چا باندے زور اور دے نو
ولد او نائب تہ ہیج ضرورت تہ لری -

سہ - د توحید فی العبادت د اثبات دپانہ دا اول دلیل عقلی دے اودا افاق دلیل دے
دلالت کوی چہ اللہ تعالیٰ خالق دے اور بامتصرف دے پہ اجزا و د زمانہ کیں
چہ شپہ او ورخ دی او پہ اسباب و تغیر د زمانہ کیں چہ سمر او سپور ہی دی -
یگور نکور رانقختلو تہ ویلے کیری مراد تربیتہ پتول دی او هر کلا چہ پاسبان
شرعی کیں شپہ مخکین دہ دورخ تہ ددے وچ تہ د شپہ ذکر یے مخکین
کرے دے پہ ورخ باندے - الغفار یعنی بخشنہ کول دوج د عجز نہ نہ دی
یلکہ سر ددے تہ چہ زور اور دے لیکن مؤمنانو تہ بخشنہ کوی او د
کافرانو تہ عذاب روستو کوی -

خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ

پیدا کړی ئے تاسو د نفس يو نه بيا ئے پيدا کړے ده

مِنْهَا زَوْجَهَا وَانْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ

د هغه نه يو بل د هغه او پيدا کړی دی تاسو لره د خاړو نه

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يُخَلِّقُكُمْ فِي بَطْنٍ

اتو جوړ ئے پيدا کړی تاسو په خبیټو

أُمِّهِتِكُمْ خُلُقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقِكُمْ فِي ظُلُمٍ

د ما ئیندو ستاسو کس په يو پیدائش روستو د بل پیدائش نه په تیارو

ثَلَاثٌ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ط

درېو کس دغه الله تعالی رب ستاسو دے خاص هغه لره ده بادشاهي

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَالِي تَصْرَفُونَ ۝۴۰

نیشته حقار د بند کړے سوا د هغه نه نو څه رنگ اړولے کیدا ئیښه تاسو . که چرے کفر کو ئے تاسو

۱. دا دویم دلیل عقلی انصاف دے په دے کس هم خالقیت او تصرف در ربوبیت د الله تعالی ئے ذکر کړے دے . وَانْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ انزل په معنی د خلق دے تعبیري په انزل سره کړے دے ځکه چه انعام ژوند پاتې کېږي په یووسره او بوی پيدا کېږي په او یوسره او اوبه د برے نه نازل کړے شویدی او دارنگ هر یو پیدائش چه په اسمانی اسبابو سره وی نو د هغه نه تعبیر کولے شی په انزال سره . ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ لکه چه سورة انعام ۱۱۳ کس تیر شویدی . خُلُقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقِكُمْ لکه چه سورة مؤمنون ۱۱۱ کس ذکر دی .

فِي ظُلُمٍ ثَلَاثٌ یعنی مخلوق په یوه تیاره کس هغه خیز نشی جوړولے او الله تعالی په درے تیارو کس برابر انسان جوړوی یوه تیاره د خبیټه د مور دویمه د رحم (پچه دانې) دریمه د پریوان یعنی هغه یاریکه پرده چه د بچی نه چاپیره وی . ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ دایو نتیجه ده د ما قبل دلیلونو . لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ دا دویمه نتیجه ده ، قَالِي تَصْرَفُونَ زجر دے .

فَإِنَّ اللَّهَ غَفِيرٌ غَنِيٌّ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ

نو یقیناً اللہ تعالیٰ بے حاجتہ دے ستاسو تہ او تہ خوئیوی بندہ کا نو خیلو لہ

الْكَفْرِ ۚ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ ۖ

کفر کول او کہ چرے شکر کوئے تاسو نو خوئیوی حقہ تاسو لہ

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ

او تہ شی پور تہ کوئے پوریتی والا پیٹے دکنہاہ ذیل چا بیا بہ طرف دُرب ستوتہ

مَرْجِعُكُمْ ۚ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۖ

مرفعید ستودی نو خبر بہ درکری تاسو تہ بہ حقہ عملون چہ تاسو لے کوئے

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۚ وَإِذَا مَسَّ

یقیناً حقہ ہنہ پوہہ دے بہ حقہ خبر چہ بہ سیت پورے خاص وی - او کلہ چہ اورسی

الْإِنْسَانَ ضَرُّدًّ عَارِبًا مُّذِيبًا إِلَيْهِ ۖ ثُمَّ

اشان تہ تکلیف نو رابلی رب خیل اخلاص کوئے تکی حقہ تہ بیا

کے۔ یہ دے ایت کیں ذکر د فریقینو دے روستو د دلیلو تہ۔ یہ اولہ جملہ کیں زجر دے او اشارہ دہ چہ ستاسو د کفر کو لو ضرر او نقصان اللہ تعالیٰ تہ نہ رسی بلکہ تاسو تہ رسیری او یہ دویمہ جملہ کیں جواب سوال دے چہ د کفر ضرر یہ اللہ تعالیٰ باندے نیشہ نومع کول تریتہ ولے کوئی؟

جواب او شو حاصل داچہ ہیخ مولیٰ دھر خیل مری کفر (ناشکری) تہ خو خوی نو اللہ تعالیٰ خودیر رحم کوئے دے نو حقہ د بندہ کا نو دپارہ کفر خرتکہ خو خری۔ او دے ایت تہ معلومہ شوہ چہ ارادہ د اللہ تعالیٰ یوصفت دے اورضائے جدا صفت دے ارادہ دھر خہ کوئی لیکن رضائے پہ ہر خہ پورے تہ متعلق کییری

او دامذہب د اہل سنت و الجماعت دے۔ او یہ دریمہ جملہ کیں بشارت دے پہ قبلو د شکر او اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ ستاسو شکر تہ محتاج تہ دے او پہ خلو رمہ جملہ کیں جواب سوال دے چہ د کفر ضرر یہ اللہ تعالیٰ باندے خو نہ رائج لیکن یہ حقہ چا باندے رائج چہ د گمراہ کو لو مشران وی توجواب او شو وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ ۖ او بیا روستو جملو کیں تخو یف دے او ہر کلہ چہ د عملونو

بنیاد د زرہ نیت کول دی یعنی دار و مدار لے پہ زرہ باندے دے نو آخر کیں لے او فرمائیل إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ -

إِذَا حُورِلَتْ نِعْمَةٌ مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو

چہ کلمہ دیکھو کہ نعمت دے خیل طرف نہ ہیر کوی
مغفہ چہ دہ یہ رابلتہ کولہ (اللہ تعالیٰ)

إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ

مغفہ تہ دے تہ محکمین او جور کوی اللہ تعالیٰ تہ شریکان دے دہن چہ کلمہ کوی خلق

عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا

د لارے فاللہ تعالیٰ تہ تہ اولیہ مڑے واخلہ پہ کفر خیل سرہ تہ زمانہ

إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۝ أَمْ نَ هُوَ

یقیناً تہ د اور والو تہ یے اپا مغفہ خوک چہ مغفہ

قَاتِلُ إِتَاءِ إِلِيلٍ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ

طاعت کوٹک دی پہ دختون د شے کیں سجدہ کوٹک او اولار ویرہ کوی

الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ

د آخرت تہ او امید ساقی د رحمت د رب خیل تہ تہ اولیہ ای

س۔ دا زجر دے مشرک تہ چہ مغفہ قریق اول دے یہ تناقض د معاملے د
دہ سرہ چہ پہ حالت د ضرر تیں اللہ تعالیٰ تہ فریادوتہ کوی او پہ حالت
د نصت کیں شرک کوی۔ داسے پہ سورۃ یونس ۱۰۱ او اسراء ۱۷ او سورۃ
نحل ۱۱۱ سورۃ عنکبوت ۲۴ او سورۃ لقمان ۱۱ کیں ہم تیر شویدی -
مُنْبِئًا إِلَيْهِ بِه معنی د اخلہ میں او د توحید دے یعنی پہ اواز کولوکیں ورسرہ
شریک تہ جور دی۔ حَوْلَهُ تَخْوِيلُ پہ ابتدائی عطیہ کیں مستعملیری سرکہ د
دے تہ چہ د مغفہ نعمت رعایت او تربیت ہم کیری۔ مَا كَانَ يَدْعُوًا،
مَا بِه معنی د ضرر دے۔ يَدْعُو إِلَيْهِ پہ معنی د یداعوالی کشفہ دے یا مآ تہ
مراد اللہ تعالیٰ دے۔ لِيُضِلَّ لَهُم د عاقبت دے او پہ معنی لاری او متعادی
دوارو سرہ کیدیشی۔ قُلْ تَمَتَّعْ اہ یعنی سرہ د شرک او د کفر تہ اللہ تعالیٰ
د دہ دعا کاتے قبلوی او نعمتوتہ ورکوی۔ د اد د دنیا متاع او فائدے دی چہ
کافراوتہ ہم ورکیدے شی دادلیل تہ دے چہ دے د حق تاج دے -

يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ

برابر دی۔ ہفہ کسان چہ علم لری او ہفہ کسان

لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ۙ

چہ علم نہ لری یقیناً نصیحت قبولی خالص عقل والا ۔

قُلْ يٰعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ

تہ اوایہ اے بندگوانو زما ہفہ کسان چہ ایمان ہے رادرے دیرہ کوی د رب خیل تہ ۔

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ

نیکارہ دہفہ کسانو چہ احسن یے کوی دے پہ دے دنیا کیں خائستہ حال دے

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ

او املک زمینہ د اللہ تعالی فراخہ دہ یقیناً پورہ بہ درکیدی صیروانو تہ

۳۹۔ پہ دے کس حال د فریق ثانی ذکر کوی پہ طریقہ د تقابل د دواوہو لو سرہ پہ صفتو د عمل او د علم کیں۔ د مؤمن درے علی صفتو تہ یے ذکر کرے دی اول صفت قانت دے مراد دقنوت تہ طاعت دے ۔

اناء الیل ہرکلہ چہ د شے قیام او موخ کوی نو معلومہ شوہ چہ د ورخے خاتموہ کوی او داصفت د محبت دے۔ دویم صفت یحذر لالذکرۃ داصفت دحوق دے دیرجوا احصا کریم داصفت درجادے۔ ہرکلہ چہ پہ دے سورت کیں مسئلہ عبادت دہ نوپہ دے ایت کیں د عبادت اجزاء یے ذکر کرل۔ او د املق مقابل حذف دے یعنی کم لا یفعل کذا لک۔ قل هل یستوی دافرق دے پہ صفت د علم او عدم علم کیں یعنی مؤحد چہ درے صفتو تہ محقق لری دے عالم دے او مشرک چہ دغہ صفتو تہ پہ کیں تیشہ ہفہ جاہل دے او پہ دے کیں اشارہ دہ چہ کوم عالم کیں دغہ درے صفتو تہ تہ وی نو دے ہم پہ تیز د اللہ تعالی جاہل دے او د ادلیل دپہ فضیلت د علم باتدے لیکن مراد د علم تہ علم د توحید او شریعت دے سرہ د عمل نہ۔ لکہ ابو حیان ویلے دی چہ مراد د علم تہ ہفہ دے چہ معرفت د اللہ تعالی برے حاصلیری او د سطح د اللہ تعالی تہ پرے بچ کیری اوروح المعانی پہ اشارات کیں ویلے دی ہفہ کسان چہ پیڑنی قدر د معبود خیل نو دہفہ تہ غواری او ہفہ کسان چہ

أَجْرُهُمْ يَفْغَرُ حَسَابًا ۝ قُلْ إِنِّي أَمَرْتُ

ثواب دے معلوم دھوی ہے حسابہ . تہ اویہ یقیناً حکم کرے شوبہ مائہ

قدر دے معبود نہ بیٹری نو دے ماسوا نہ غواری . اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ يَعْنِي يَهْدِي قَرَق
بانتا ہے ہفتہ شوک پوہیری چہ عقل ہے دھونو دے مقابلہ تہ خالی وی .
نہ ہر کلمہ چہ بیان کرے شو اوچت شان دایمان والو اوس دھوی فرایض
ذکر کی . تقوی ، احسان ، ہجرت ، صبر او یہ دے باندے بشارت بیانوی .
قُلْ يَا عِبَادِيَ . دا امر دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ یہ رسول
دخطاب د اللہ تعالیٰ سورہ مؤمنانو تہ حکم چہ کلام د رسول کلام د مرسل
وی . یعنی اویہ اے رسولہ زما د طرف تہ رچہ اللہ تعالیٰ وائی اے بندگانو زما .
او قول د جاہلانو غلط دے چہ ہقوی وائی چہ دے ایت تہ معلومہ
شوہ چہ مونہ مؤمنان بندگان د رسول یو . حکم دا دے سورت د دعوی
تہ ہم خلاف راجی چہ فاعید اللہ مخلصالہ الدین .

نو دا قول د جاہلانو تحریف او اثبات د شرک دے . الَّذِينَ آمَنُوا دا اشارہ
دہ چہ مراد د بندگانو تہ عام تہ دی بلکہ ہفتہ کسان چہ دے سورت د دعوی
مونکی دی . فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ مراد د حسنہ تہ جنت دے او فے
ہذا الدنیا متعلق دے یہ احسنوا پورے او مراد د احسان نہ اخلاص د
بندگی دے (بلکہ چہ یہ حدیث جبرائیل کس راغلے دی) یا مراد د حسنہ
نہ خائنہ ژوند د دنیا دے یعنی ہفتہ ژوند او مالونہ چہ د دین او اخرت
د پارہ خرچ کیوری کوم چہ ذکر دے یہ ربنا اتنا فی الدنیا حسنہ اہ کس او
بنا یہ دے توجیہ سورہ فی ہذا الدنیا متعلق دے د حسنہ سورہ .

وَأَرْضِ اللَّهِ وَاسِعَةٌ دا ترغیب دے ہجرت کولو یعنی ہر کلمہ چہ امر د تقوی
او ترغیب احسان تہ ذکر کرے شو نو ہم راغے چہ بعض وخت پوہ ملک
کس پہ دے باندے عمل کول گران شی نو خلاف کول پہ جائز وی ؟
نو جواب او شو چہ خلاف پہ تہ کوی بلکہ ہفتہ ملک د پر پر دی پہ ہجرت
کولو سورہ . او ہر کلمہ چہ د ہجرت پہ تکالیفو باندے د صبر کولو
ضرورت دے نو ور پسے جملہ کس د ہقوی بشارت ذکر کرے شو .

۱۱) اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

چہ بندگی کوڈم دے اللہ تعالیٰ چہ خالص کوڈتک یم ہفتہ لہرہ بندگی

۱۲) وَاَمَرْتُ لَئِنْ اَكُوْنُ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ

او حکم کرے شریڈے ماتہ چہ یم دے زہ رومیہ دے مسلمانانو تہ

قُلْ اِنِّیْۤ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّیْ عَذَابَ

تہ اویہ بیہ زہ دیریم کہ چرے نافرمانی اذکریم دے حکم دے رب خیل دے عذاب

یَوْمٍ عَظِیْمٍ ۱۳) قُلْ اللّٰهُ اَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ

دے درے یوے نہ تہ اداہ اللہ تعالیٰ لہرہ بندگی کوڈم خالص کوڈم ہفتہ لہرہ

دِیْنِیْ ۱۴) فَاَعْبُدُوْا مَا يَشْتَرِیْكُمْ مِنْ دُوْنِہٖ

بندگی خیلہ بندگی کوڈم دے ہفتہ چاچہ غواہے تاسو یسوا دے اللہ تعالیٰ نہ

۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ دا وھی دلیلونہ دپارہ دے دعوے دے سورت دی چہ توحید
 فے العبادت دے او دے تہ طریقہ دے تعلیم ویلے کیبری جواب دے سوال دے یعنی
 ہرکھ چہ مؤحد ہجرت کوی نو مشترکین سوال کوی چہ ہجرت ولے کوے
 نو دے یہ اویہ چہ ماموریم پہ توحید فے العبادت سرہ او ہفتہ پہ دے
 ملک کنس مشکل دے حکم ہجرت کوڈم بیا سوال او شوچہ اعمال قلبیہ
 پتہ کیدے شی ہفتہ کوہ لیکن ظاہری اعمال مکوہ نو ہجرت تہ حاجت تہ
 رائج نو دے بہ جواب او کری وَاَمَرْتُ لَئِنْ اَكُوْنُ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ
 مراد دے اسلام تہ ظاہری عملونہ دی چہ دا ہم مامور بہادی دا زہ نشم
 پر بخودے۔ لَئِنْ اَكُوْنُ حَرْفِ لَام دلات کوی چہ مامور بہ حذقی دے اودا غایہ
 دے امر دے یعنی امر بالتوحید والا عمل۔ لَئِنْ اَكُوْنُ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ دا
 لفظ دے نبی پہ بارہ کنس دے حکم چہ ہر نبی پخیل امت کنس اول مسلمان وی
 یا مراد دے اول تہ صرف سبقیت (رہمیہ والے) کوڈتک دے اسلام تہ۔
 بیا سوال رائج چہ اگرچہ تاتہ امر شوے دے لیکن کیدے شی چہ دا
 امر دے وجوب دپارہ نہ وی تو مخالفت کول تربیتہ جائز دی تو جواب بہ لوشی
 پہ دے جملے سرہ قُلْ اِنِّیْۤ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ اَہ یعنی دے دے امر خلاف کول
 سبب دے لوے عذاب دی۔ بیا روستو دے سوال جواب تہ بیان دے جدا دلی دے

قُلْ إِنَّ الْخَيْرِينَ الَّذِينَ خَيْرُوا

تہ ادا یہ یقیناً پورہ تاوان کین دی مہہ کسان چہ تاوانی کرل

أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ أَلَا

معاونت اد بآل بیج چیل لوه به ورخ د قیامت خبر شه

ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانِ الْمُبِينِ ﴿١٥﴾ لَهُمْ

د. تاوان بنگارہ دے۔ دوی لہ رہ

مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ

ذَپُورَہ طَرَقَ دَ دوی تہ سوری وی دَ اُور تہ او لہندے دَ دوی یہ

ظُلُّكَ^ط ذَلِكْ يُخَوِّقُ^ط اِللهُ رِيه عِبَادَهُ ط

سوری وی - ۱۲ دیرہ درکوی اللہ تعالیٰ پہ دے سورہ بندگانو خیام رہ

اے دُعا اور مُشْرک دے پہ دے لفظ سرہ **قُلْ اَللّٰهُ اَعْبُدْ مُخْلِصًا لَّهِ دِیْنِیْ** اور غنکے امر ذکر شویو تو پہ دے کیں پہ امر باندے دَعل کولو اعلان دے او هر کله چہ مقصود پہ عمل کیں تخصیص دَعیادت دے نو دے وج نہ مفعول ہے مَقْدَام ذکر کرو۔

۱۳۔ بخشائے لہر دے مؤید ذکر کر کے نوپہ دیکھیں لہر دے مشرک ذکر
 کو چہ عبادت کول دے ماسوی اللہ دی او مقصد پہ دے امر کیں زبردے
 دے دے وج نہ ورے تحویف دے عذاب ہے ذکر کر کے دے۔ الَّذِينَ خَسِرُوا
أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ مراد دے خسران تہ شرک تہ عبادت کول پھیلے او
 اہل او تابعداران خیل شرک تہ رابلے گا او ہر گلہ چہ پہ دیا کیں دوی پہ دے
 خسران باندے تہ پوہیری دے دے وج نہ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ہے ذکر کرو یعنی
 قیامت کیں بہ دوی خسران بنکارہ شی۔ او پہ آیت کیں ہے دے خسران پہ بارہ
 کیں دیر تاکیدات ذکر کول اول پہ إِنَّ الْخَاسِرِينَ سرہ دویم پہ عرق
 دالہ سرہ دریم هُوَ خَلُومُ الْعَيْنِ سرہ اشارہ دہ چہ دے مشرک نہ زیات
 خسران والا ہموک نیشہ۔ او ورے دے خسران تفصیل ذکر کو پہ
لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى النَّاسِ إِذْ أَنْشَأَ مِنْ نَفْسِهِ رَسُولًا سرہ یعنی اور دے جہم بہ پہ دوی باندے دھر
 طرق نہ احاطہ کو۔ طَلَعُ نہ مراد طَبَقَ دی ر پاتے پہ بل ہے

يَعْبَادُ فَاتَّقُونَ ﴿١٤﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا

اے بندگوارے زمانہ نو دیر کوئے زمانہ - او حقہ کسان چہ دہہ کوی

الطَّاغُوتِ أَنْ يَعْبُدُوْهَا وَأَنَا بَوُّوْا إِلَى اللَّهِ

دہو طغوت دہو بنوئے کولو دہو نہ او تگوتی اللہ تعالیٰ تہ پہ اخلاص سرہ

لَهُمُ الْبَشَرَىٰ فَيَشْرَعُ عِبَادُ ﴿١٥﴾ الَّذِينَ

دوی لہو خوشحالی دی نو زیرے ورکے بندگوارے زمانہ حقہ کسان دی

پشان د غیور و یحیو او پور تہ ظل تہ غواش اولاندے تہ مہادویہ شویدے
پہ سورۃ اعراف ۷۷ کیں -

سوال :- لاندے تہ ظل پہ حقہ وجہ ویلے دی ظل خود پاسہ وی ؟
جواب :- دے تہ مشکلة لفظی ویلے کیری یکہ جزاء سیئۃ سیئۃ مثلھا . بیا
سوال راغ چہ پہ دے عذابونو ذکر کولو کیں حقہ فائدہ دہ عنادیان خونہ
مقی نو جواب یے او کرو پہ ذلک یحیی اللہ عبادہ سرہ یعنی دے تہ فائدہ
انایت والہ کسان اخی . بیایے دے عذابونہ دہیج کید لو طریقہ بیان کرہ
یاعباد فاتقون سرہ -

۱۷۱ :- مخنیں حال د فریق منکرینو ذکر شو سرہ د تحویف اوس پہ مقابلہ د
هغوی کیں ذکر کوی حال د مؤحدیتو او هغوی تہ بشارت - او د هغوی شہر
صفتونہ ذکر کوی اول صفت وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتِ أَنْ يَعْبُدُوْهَا
حقہ خلق چہ دہہ کوی د بندگئے کولو د غیر اللہ تہ یعنی ہجہ قسم شرک تہ
کوی . الطَّاغُوت مبالغہ دہ پہ طغیان کیں پہ حقیقت کیں حقہ چاہہ ویلے
کیری چہ دیر زیات سرکش او کمراہ وی شیطان اسی او حق پکیں داخل
دی او مجازاً ہر معبود من دون اللہ باندے اطلاق کیری لکہ بُنَان ، قبرونہ
د اولیاء وغیرہ حکمہ عبادت د دوی سبب د کمراہی دے دا اطلاق د سبب
دے پہ مسبب باندے دا خطیب شریعتی پہ سراج المنیر کہتے لیکے دی -
دویم صفت وَأَنَا بَوُّوْا إِلَى اللَّهِ مراد دے تہ د شرک او کفر تہ تو یہ کول او توحید
باندے پوحوالے دے . لَهُمُ الْبَشَرَىٰ پہ زرہ کیں بہ خوشحالہ وی پہ
دنیا کیں او پہ وخت د حُکْمَن کیں یہ ملائک بشارت ورکوی او دارنگ
پہ وخت د بعث بعد الموت او میدان حشر او موقف د حساب کیں دے

يَسْتَعِينُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ط

چہ غول کیدی دینا تہ نو تا پنداری کوی د پورہ خیرستہ د هف تہ

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَئِكَ

دغه گان هدہ دی چہ ہدایت کرے دے دوی تہ اللہ تعالیٰ او دغه گسان

هُمْ أُولُوالْأَلْبَابِ ۝۱۸ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ

دوی خالص عقل دالا دی - ایا هفہ غول چہ پورہ شوی دی یہ هفہ باندا

تو تہ عام دے حکہ یے مطلق ذکر کرے دے۔ فَبَشِّرْ عِبَادِ یہ دے مکن اشارہ
 دہ چہ دا محکمے او روستو اجزاء د عبادیت دی او عبادیت سبب د بشارت دے۔
 دریم صفت الَّذِينَ يَسْتَعِينُونَ الْقَوْلَ محکمے صفت تہ قلیہ وو او داصفت تہ د
 جوار خودی د الْقَوْلَ تہ مراد قرآن او حدیث دی دا یہ توجہ سرہ اوری حکہ چہ
 استماع قصد اُورید لو تہ ویلے کیری یا مراد د قول تہ مطلق خبرے دی حق او
 باطل یے دلیلہ او یہ دلیل سرہ، سبہ او بدے۔ نو د دے استماع کوی د پارہ د دے
 چہ حق او باطل پکین معلوم کری۔ خلورم صفت فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ یعنی د علم تہ
 روستو عمل کول دی ہرکله چہ مراد د قول تہ قرآن او حدیث وی نو مراد د احسن تہ
 مقابل د حسن او د جائز دے او هفہ یہ عباداتو معاملہ تو تو لو کین شتہ۔ مثلاً یہ
 مونخ کین احسن دادے چہ پورہ مشتمل وی پہ شرطو تو او ارکاتو او موافق د سنت
 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم سوا وہ اختلاف مواضع کین پہ راجح طریقہ بانداے عل وی
 او کہ مشتمل وی پہ مکروہاتو بانداے نو جائز بہ شی لیکن احسن تہ دے دارنگ
 پہ معاملہ تو کین پہ چاہانداے دین (قرض) وی نو چہ معاف یے کری یا ورلہ مہلت
 ور کری او دارنگ پہ مذاہب کین چہ کوم مذاہب د دلیل پہ لحاظ سرہ راجح وی
 پہ هفہ بانداے عمل او کری او دارنگ یو طرف تہ اصح حدیث اتفاق وی او بل
 طرف تہ صحیح حدیث اختلاف وی لکہ احادیث د رفع الیدین پہ مونخ کین ماسوا
 د اول تکیہ تہ دا صحیح اتفاق دی او احادیث د ترک د رفع الیدین اختلاف صحیح دی
 او دارنگ واجب مقدم کوی پہ مستحب بانداے او مستحب مقدم کوی پہ مباح بانداے،
 او ہرکله چہ مراد الْقَوْلَ تہ مطلق وی نو د احسن تہ مراد مقابل د سیئی
 (بدے) دے یعنی مسائل او احکام او خبرے ہر قسم اوری لیکن عمل پہ هفہ
 بانداے کوی چہ یہ دلیل شرعی سرہ ثابت وی۔ نو پدے (پاتے پہ بل مخ)

یہ دے مکن اشارہ

كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تَنْقِذُ مَنْ

فیصلہ د عذاب تو ایسا تہ یہ بچہ کہے ہذا چالہ چہ

فِي النَّارِ ۱۹ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ

یہ اور کیں ہمیشہ دی لیکن ہذا کسان چہ ویرہ کوی د رب نکل تہ

لَهُمْ عَرْقٌ مِّنْ فَوْقِهَا عَرْقٌ مَّبِينٌ ۲۰

دوی لہہ بالا خانے دی چہ پور تہ د غرقہ نورے بالا خانے دی پنج

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۲۱ وَعَدَا اللَّهِ ط

بھڑی لاندے د غرقہ نہرو تہ وعدہ کہے دہ اللہ تعالیٰ

لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ۲۲ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ

خلاف نہ کوی اللہ تعالیٰ د وعدے چلے تہ ایسا نہ گورے تہ چہ یغیر اللہ تعالیٰ

کیں اشارہ دہ چہ سرکہ د علم تہ پہ چاہے بے دلیلہ تقلید تہ کوی۔

پنجم صفت چہ دوی خاوندان د ہدایت دی۔ شپہم صفت دوی صاق عقل والا دی اشارہ دہ چہ جاہلان پہ دوی تہ گمراہان اوے عقلہ وائی لیکن د اللہ تعالیٰ پہ تیز دوی ہدایت والا اویسیار دی۔

۱۹ پہ دے دوارہ ایات تو کیں مقابلہ د فریقیتو پہ جزا سزا کیں بیانوی اول تخویف دے اودویم بشارت دے۔ اَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ مُؤْتٌ لَفْظِی تہ دے راورے حکمہ چہ کلمہ پہ معنی د قول دے او پہ صیغہ د مذکر کیں تشدید دے او پہ صیغہ د مؤنث کیں نرم والی تہ اشارہ دہ او دلالت سخت والے د فیصلہ مراد دے۔ کَلِمَةُ الْعَذَابِ مراد د دے تہ فیصلہ د تقدیر دہ پہ اشقیاء و بانائے یا مراد ترینہ ہذا قول دے چہ پہ اخر د سورۃ ص ۸۵ کیں ذکر شوی دے۔

اَفَمَنْ دِپَارَہ جزا و پتہ دہ (کمن لیس کذاک) یا اَفَمَنْ اَنْتَ تَنْقِذُ اہ جزا دہ خوا اسم ظاہری یے پہ جائے د ضمیر باندے ذکر کرے او ہمزہ د استفہام یے د تاکید د پارہ دوہ کرتہ ذکر کرے دے۔ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا پہ دے کیں بشارت ذکر کوی دویم فریق لہہ ہر کلمہ چہ پہ ۱۹ کیں د منکریتو د پارہ عذاب د برہ طرف او لاندے طرف تہ ذکر کرے وؤ نو پہ دے ایت کیں د جنتیانو د پارہ لاندے باندے غرق ذکر کوی۔ لَكِنَّ تفسیر قرطبی کیں ویلے دی چہ دالکین دلالت د استدراک

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَ يَنَابِيعَ

راوردی د آسمان د غور نہ اوبہ نو چلوی ہے لہ

فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا

پہ زمکہ کہیں بیا راوایسی پہ ہے سور فصل چہ مختلف دی

أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ فَتَرَهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ

رنگونہ دھے بیا اوج شی نو دیتے تہ ہقہ زبر بیا

يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا

اوگوچی ہے لہ مات رمان یقین پہ دے کہیں خالی نصیحت دے

لِأُولَى الْأَلْبَابِ ۝۶۱ أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ

خاص عقل والو لہ - ایا نو ہقہ خوک چہ پراستے وی اللہ تعالیٰ

دپارہ نہ دے حکم چہ محکمن تقی نیشہ بلکہ دپارہ دانتقال دیو قصہ نہ بلے قصہ
تہ دے غرق من فوقہا غرق پہ دے کہیں دیر تاکیدات دی چہ غرق جمع دہ
دھے شمار نہ دے معلوم بیا دویم ہم جمع دہ دھے جدا ہم تہ دے معلوم -
مبینیۃ دالفاظ ددے فائدے دپارہ دے چہ ددنیاد بکلوچتو نہ چہ خمصرہ
اوجت شی نو کمزورے وی او دجنت چتو نہ تول مضبوط او محکم دی او پحدیت
مرفوع کہیں وارد دی چہ بخاری او مسلم نقل کرے دے چہ جنتیان بہ اہل
غرق تہ دخیل خان نہ اوجت داسے وینی لکھ چہ ستورے چمکار دتورے ستورے
نہ پہ مشرق یا مغرب کہیں پاتے شوے وی اوتاسوئے ویتہ دا دوجے دفرق د
مرتبو ددوی دیو تربلہ ددوی اوئل یا رسول اللہ دغہ بہ منازل دانبیاء علیہم
السلام وی ہقہ او فرمائیل نہ بلکہ قسم پہ ہقہ ذات چہ زمانفس دھقہ پراس
کہیں دے داہقہ سری دی چہ ایمان یے پہ اللہ تعالیٰ باتدے راویے داتصدق
دروسولہ توئے کرے دے -

۱۔ ددے ایت تہ ترسلہ پورے دویم باب دے پہ دے کہیں دریم دلیل
عقلی دے بیا تقابل دفریقیتو ذکرکوی سرہ دترغیب الی القرآن او تخويف
اخروی نہ اوبیا تخويف دتیوی او ترغیب الی القرآن او مثال ذکرکوی دپارہ د
حل دفریقیتو بیا تقابل دفریقیتو پہ تخويف او بشارت سرہ رپاتے پہ بل غ

د

صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّنْ رَبِّهِ

سینہ دھوہ دپارہ داسلام نو ہوہ پہ رنہا باندے دی دُخل رب دُخل

قَوْلٍ لِّلْقَسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ

نہ تباہی دہ دھوہ چارہ چہ سخت دی زرو نہ دھوہی رد الوریدلو ذکر داللہ تعالیٰ نہ

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۳۷﴾ اللَّهُ نَزَّلَ

دچہ گمان پہ سمراہی ہکارہ کیں دی۔ اللہ تعالیٰ نازل کرے دی

او تسلی رسول تہ او ذکر د حال د فریقیتو بیا خلو رم دلیل عقلی اعتراقی سرہ د
رد د شریک فے التصرف تہ بیا اعلان د براءت او ترغیب الے القرآن سرہ د
حال د فریقیتو تہ۔ پہ دے رسل کیں روستو دیان د خالقیت د اللہ تعالیٰ نہ
بیان د ربوبیت دھوہ دے امواد د تربیت دوہ دی اوبہ اوبوئی دادولہ
د اللہ تعالیٰ پہ تصرف او اختیار کیں دی اویہ دے کیں فناء د دنیا تہ ہم اشارہ
کوی دپارہ د تذکیر د آخرت چہ محکمن ایت کیں دھوہ ذکر او شو۔

فَسَلِّكُمَا تَبَٰرُجًا فِي الْأَرْبَعِ يَفْعَىٰ هَذِهِ أُوْبَهُ دَبَارَانِ چہ پہ زمکہ کیں داخلہ کری نو
پہ زمکہ کیں جینے شی پشان د رگو نو پہ جسم کیں نو د زمکہ پہ رگو نو کیں تقسیم شی۔
لنذكری لہو فی الباب پہ دے کیں تذکر او عبرت دے دپارہ د توحید او دپارہ د
اثبات د بعث بعد الموت او دپارہ د فناء د دنیا او ورسرہ تذکیر دے د حال د
قرآن کریم پہ طریقہ د مثال سرہ چہ دارنگی قرآن یے د آسمان تہ نازل کرے
دے او پہ زہو نو د خلقو کیں داخل کرے دے چہ پہ ہف سرہ مختلف الآثار
پیدا شی پہ چاکیں نیلہ اثر او شی او پہ چاکیں ناکارہ اثر پیدا شی۔

۳۷۔ پہ دے ایت کیں تقابل ذکر کوی د دوارو دلو او محکمن ایت کیں چہ
کوم دلیل ذکر شو نو دھوہ تہ د انتفاع حاصلو دپارہ علت ذکر کوی چہ شرح د
صدر دہ۔ او مراد پہ شرح د صدر سرہ انابت دپارہ د قبولو داسلام د یعنی شہادۃ
او عتاد دھوہ ذرہ نہ اللہ تعالیٰ لرے کری نو اسلام قبول کری او روستو
د اسلام قبولو نہ پہ قرآن باندے پوہہ شی د نور تہ مراد قرآن دے نو پہ
دے نور سرہ ہوہ پہ اسلام باندے مضبوط او پوخ شی۔ او دے جزایتہ
دہ یعنی رکن طبع اللہ علی قلیہ و افساہ پشان دھوہ چاکیدے شی چہ د
ہوہ پہ ذرہ باندے اللہ تعالیٰ مہروہ وی او سخت کرے وی او استفہام

أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي ۝

دوے خائستہ خبرے چہ کتاب دے یوشان بیابا بیانبری

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۝

دھتہ جگیری (خوے زیگ زبہ کیری) دھقہ تہ پہ خرمو دھقہ کسانو چہ دیرہ کوی د لب خیل تہ

ثُمَّ تَلِيْنُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوْبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ۝

پیا نورمیری شرحے دھغوی او زبونہ دھغوی ذکر د الله تعالیٰ تہ

ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ ۝

دا ہدایت د الله تعالیٰ دے ہدایت کوی پہ دے سرہ چہ خواہی الله تعالیٰ

وَمَن يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن هَادٍ ۝

او دھقہ خوک چہ بے لارے کوی دی الله تعالیٰ تہ نیشہ دھقہ لہر خوک پہ لارے رداؤ نیک -

انکاری دے یعنی دوی یوشان نشی کیدے۔ قَوْلُ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ دَا عِلت دَعَرِم

مساوات ددے دوارو دلو دے او بعض مفسرینو دلنہ روایت نقل کریدے چہ

علامات دشرح صدر درے دی اذابت جنت تہ، نفرت د دنیا تہ، تیاری کول دپارہ

دمرگ مخکنی دراتلو دھقہ تہ۔ نو دقسوة قلب علامات ددے مقابل دی۔

عن ذکر الله عن اجلیہ دے یعنی دالله تعالیٰ د ذکر دوج تہ ددوی پہ زبونو

کین قسوة پیدا شی لکہ ولایزید الظالمین إلخسارا یا مراد ددے عن قبول

ذکر الله دے۔

۲۔ داصداقت دقران دے او ترغیب دے هقہ تہ دپارہ دزائل کولو دقسوة

دزہ کوم چہ مخکنی ایت کین ذکر شویدے او یہ دے ایت کین اووہ صفتونہ

دقران کریم ذکر کرے دی اول صفت أَحْسَنَ الْحَدِيثِ پہ قران کریم باندے

دحدیث اطلاق نورو پختہ ایا تونو کین شتہ حکہ چہ حدیث ویلے کیری ہر هقہ

کلام تہ چہ بیانبری او دے لفظاً هم احسن دے حکہ چہ دیر فصیم اوبلیخ دے،

اولذات و رکونک دے قاری تہ او اوریدونکی تہ اگر چہ شعر تہ دے او معنی

هم احسن دے چہ تناقض او اختلافی نہ پاک دے پہ اخبارو تیرشور اوراتلونکو

کین یے هیت دروغ نیشہ او عجائبات یے نہ ختم کیری۔ دریم صفت کِتَابًا یعنی

جمع کوونک دهرخیر دے۔ دریم صفت مُتَشَابِهًا یعنی پہ (پاتے پہ بل مخ)

أَقْمِنِ يَثْقِي بَوَاجِهَهُ سَوْءَ الْعَذَابِ يَوْمَ

ایا عذاب جوک چہ شان بچ کوی یہ مہر خیل سرہ نہ ناکارہ عذاب نہ یہ درخ

الْقِيَمَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ

ذ قیامت او اوبہ ویکہ شی ظالماتو کہ چہ اوکے سزا دھوہ عموہ

حُسنِ اوفصاحت بلاغت کیں بول ایاتو تہ او سورتو تہ یوشان دی اگرچہ یہ دیرویش
 کلو نو کیں نازل شویدے او کہہ دے مخلوق کلام وے تو یہ دومرہ زمانہ کیں یہ جوہر و لو
 بانڈے یہیے پیر تفاوت و اختلاف راغے وے او دے دلیل یہ سورۃ نساء ۱۱
 کیں تیر شویدے۔ خلورم صفت متاثر یعنی دے قصے و احکام او وعدا او وعید
 بیابا ذکر شویدی او دارنگی تلاوت ہے بار بار کیبری او زہرہ تربیتہ تہ مریری۔
 مثالی جمع دے مثالی دہ او کتاب مفرد دے لیکن مراد کتاب تہ ایاتو تہ او تفصیلات
 دے کتاب دی تو یہ جمع سرہ ہے صفت صحیح دے۔ پنجم صفت نقوش و مدہ جلود
 الدین یخشون کہہ افسوس دیتہ وائی چہ دویرے دے نہ دے انسان یہ
 بدن بانڈے و بختہ نیچ اور پیری او داصفت دے خرم دے تو جلود ہے ذکر کرہ
 او داحالت دے زہرہ دے خشیت تہ پیدا کیبری دے دے نہ یخشون ہے ورسرہ ذکر کرہ۔
 ششم صفت شمر تیں جلود ہمو و قلوبہم الی ذکر اللہ یعنی دغہ ویرہ دے زہرہ
 او دخرم سبب او گری دے اطمینان او دھیت تو دے دے نہ نرم والے راشی پہ
 خرم بانڈے و بختہ پہ خائے خائے کینی او دارنگی انداموتہ دے دغہ انسان
 دے اللہ تعالیٰ دے ذکر اطاعت دے پیرہ استعمال پیری او پیرہ زہرہ کیں ایمان محکم اوزیات شی او دا
 ترتیب پہ سورۃ انفال ۱۷ کیں ذکر شویدے او دا قرآن کریم اعجاز دے چہ ویرہ
 سبب دے اطمینان او گری پہ خلاف دے نور و خوفاتو چہ ہوہ دے دویرے نہ نفرت
 پیدا کوی۔ او ہرکہ چہ افسوس دے نرم والے پہ خرم بانڈے ظاہر پیری تو دے
 وج نہ جلود ہے محبت ذکر کرہ۔ تفسیر قرطبی او بحر المحیط و ابن کثیر او سراج
 المنیر کیں پہ دے خائے کیں سخت تردید ہے دھوہ متصوق ذکر کرے دے چہ
 وخت دے ذکر کرے کیں پہ ہفوی بانڈے بے ہوشی راشی یا گدا کوی یا تو پونہ
 دھی او دیتہ جذبہ وائی او داکمال کیری۔ تو کہہ داکمال وے او تہ صفت
 نو اللہ تعالیٰ بہ دے محابو او دے نور و مؤمناتو پہ صفت کیں پہ دے ایت کیں ذکر
 کرے وے۔ دے اسماء رضی اللہ عنہا او دے سعید بن عبد الرحمان تہ نقل دے
 چہ داجذبہ دے شیطان دے دے او دے ابن سیرین رحمۃ اللہ تہ نقل دے

تَكْسِبُونَ ﴿۷۲﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

پہ تاسو کول - تکذیب کرے دے ہفتہ کسانو چہ دے دوی نہ تھیں دے

فَأَنذَرْتَهُمُ الْعَذَابَ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۷۳﴾

نہ رائے دوی تہ عذاب دے داسے کائے تہ چہ دوی نہ یو ہیدل

فَإِذَا قَامَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

نہ اوکڑہ دوی تہ اللہ تعالیٰ شرمندگی پہ ژوند دنیوی کیں

وَلِلْعَذَابِ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۷۴﴾

او خفا عذاب دے آخرت دیر لوے دے کہ چرے دوی یو ہیدلے

چہ دے دوی یوتن دے پخت دے کوئے رہے بلے باندے یا یہ دیوال باندے کینی یا دے کوئی پہ غارہ باندے کینی اوپہ ہفتہ باندے دے پل قرآن اولوستے شی کہ دے بے ہوشہ شو اور او غور بخندلے نو دے یہ رشتہ وی پہ جذباہ کیں۔ اووم صفت ذلک ہدی اللہ دا اشارہ قرآن تہ دہہ یا قسعرار اولین تہ چہ صفت دے قرآن والو دے۔ دا تخویف آخری دے منکرینو تہ روستو دے بیان دے حال دے مؤمنانو تہ اوپہ دے ایت کیں تقابل دے لیکن دویم جانب لے حذاف کرے دے رکعن امین مرے العذاب بسبب القرآن اوداسے سورہ حم سجداہ سکے کیں دی۔ ربو جہہ یعنی پہ جہنم کیں یہ پیر مخ او غور خولے شی اولاس بہ لے تہ لے شوے وی نو دے بہ پیر مخ سرہ کان دے عذاب تہ پیر کوی لیکن تہ بہ شی پیر کیں لے یعنی بلہ طریقہ دے دفع عذاب و سرہ تیشہ او دا طریقہ فائدہ تہ ورکوی۔ او احتمال شتہ چہ مراد دے وجہ تہ وجاہت او شرافت دنیویہ شی یعنی دے دے قیامت دے عذاب تہ کان پہ دنیوی عزت او شرافت سرہ پیر کول غواری او دے قرآن سرہ دشمنی کوی لیکن پہ دے وجاہت سرہ تہ شی پیر کیدے۔

۲۷۷ ۲۷۸۔۔ دا تخویف دنیوی دے پہ دے ذکر کولو دے حال دے منکرینو تیر شوے۔

مِنْ قَبْلِهِمْ لَقَدْ دَمِنَ كُنْ اِسْأَرَه دہ نزدے والی دے زملے تہ لکہ قوم سبا او قوم شیع وغیرہ۔ فَاِذَا قَامَهُمُ مَبْرَد و پلے دی چہ ہر اندام تہ خفا اثر رسیری نو ہفتہ تہ ذوق و پلے کیری کہ ہفتہ دردی وی او کہ تریخوالے او کہ خوب والے وی۔

اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾ اِنَّكَ مَدِيْنَةٌ

دیر دوی تہ تہ یو عیسیٰ تہ عرکیدنکے یے اد

۳۹۔ تیر شوی ایت کیں من کل مثل ذکر وڈ تو یہ دے ایت کیں دھخ یو
خاص مثال ذکر کوی دپارہ دفرق پہ مینج دحال دشرک او مؤحد کیں۔
مَسْأَلَتُكَ جگر مارا وضدیان دی پہ انصاف ہم نہ رضا کیری او یو بل سرہ اتفاق
ہم نہ کوی۔ تفصیل دمثال دادے چہ دیو مری دیر مولہ کھان وی لیکن بدخوب
اوضدیان وی یوتن چہ دے مری تہ دیو کار حکم او کوی نوبل دھخہ پہ صد
کیں دبل کار حکم او کوی او دواہرہ اتفاق نہ کوی او معافے ہم نہ کوی او کہ د
دے مری خہ حاجت پینس شی یا پرے خہ مصیبت راشی نو دمولہ کاتو نہ یو کس
ہم ددہ سرہ امداد نہ کوی دوج دبد اخلاقی دھخوی تہ نو دامریے بہ ضرور
دیر تنگ ژوند کیں دی او پریشان بہ وی او بل مریے دے چہ دھخہ یو مولہ دے
او دھخہ مولہ کیں درجولیت یعنی دسری توب اخلاق ہم شتہ شریف دے معافی
کوڈنکے دے سنی او کریم دے پہ خپل مری ظلم نہ کوی پہ حاجت او مصیبت کیں
ورسره امداد کوی نو ضروری خبرہ دہ چہ دامریے پہ پہ خپل ژوند کیں دیر خوشحالہ وی
نودارنگ مشرک چہ دیر الہہ یے نیولے دی یو ہم حق دار دبتدگے گزی بل ہم
گزی یو الہ دیو مصیبت لرے کولو ذمہ وار گزی او بل بن مصیبت دپارہ بیا دا
الہہ ددہ مشرکان پیر ان او ملایان دی چہ عنادیان او حرصناک دی نو کہ دا
مشرک دیو عبادت کوی نوبل تربتہ خفہ کیری یوتہ نذرانہ شکرانہ اوری نو
بل ورتہ غصہ وی او پہ یو وخت کیں یے دیر حاجتو تہ وی نو حیران وی چہ دے
یو حاجت لہ یو دربار تہ زم نو دھخہ بل دربار دبل حاجت دپارہ زمانہ پاتے کیزی
نودا مشرک دیر پہ تنگ ژوند کیں دے او مؤحد سرے خو دیو اللہ عبادت
او طاعت کوی پہ یو وخت تربتہ ہر حاجت غوختے شی نو ددہ ژوند نہ پہ آرام دے
نو معلومہ شوہ چہ دوی برابر تہ دی۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰہ دادلل دے چہ صفتو تہ د
الوہیت بول دیو اللہ تعالیٰ دپارہ دی او ددوی پہ الہو کیں داصفتو تہ نیستہ
نودا معبودان داللہ تعالیٰ سرہ شریک نشی کیدے نو ددوی عابدان ہم برابر
تہ نشی کیدے۔

قائلہ :- دامثال دیتا نو عبادتو تہ کوڈنکو سرہ تہ لگی ددے وجہ خطیب شریف
لیکے دی چہ دامثال دھخہ چادے چہ دوی دعلماء او پیرانو عبادت کوی پہ دے
عقیدہ چہ دھخوی پہ زمونہ دپارہ شفاعت (شرکیہ) کوی او ہر یو عقیدہ لری چہ
زما عالم او پیر پہ حق باندے دے او دابل پہ باطل باندے دے۔

إِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿۳۹﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ

یقیناً دوی به ہم مرہ کیوی ۔ بیا یہ یقیناً تا سو یہ ورخ

الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿۴۰﴾

د قیامت د خیل رب یہ مختار تختوہ کوئے

۳۹۔ ہر کلمہ چہ سخت رد او کرے شو پہ مشرکانو باندے نو ہقوی دے
دوچ نہ خیرے کوئے چہ دانہی د مرشی چہ مونہ ترینہ خلاص شو نو
پہ دے ایت کیں جواب دے چہ مرگ خو پہ تولو باندے راجی نو د بل
چاہہ مرگ خوشحالی کول ہیچ فائدہ نہ لری او دارنگ پہ مرگ سرہ د
جگرو نہ خلاصی دے بلکہ روستو د مرگ نہ پہ دوبارہ ژوند د قیامت کیں
جگرے وی اویصلے پہ وی ۔

تَخْتَصِمُونَ دا اختصام عام دے کہ پہ مینخ د مؤمنانو کیں وی او کہ د کتا بیانو
کافرانو سرہ او کہ د مشرکانو سرہ ۔

قَائِلًا ۴۰۔ میت پہ شداد یلہ سرہ پہ ہقہ چا باندے اطلاق کیوی چہ مرہ
وی لیکن مر کیوی یہ او پہ سکون دیا سرہ ہقہ چاتہ ویلے کیوی چہ مروی
لیکن دا فرق اکثری دے کلہ د یو بل یہ معنی ہم راجی لکہ انکی لاتمع
الموتی او بھی الموتی کیں موتی جمع د میت (شد) دے لیکن مراد ترینہ
مرو دی ۔ او دے ایت نہ معلومہ شوہ چہ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
باندے ہم مرگ راجے دے دے وجہ دفن کرے شویداے ۔ او قرطبی
لیکے دی چہ دا خبرہ اللہ تعالیٰ دے دے وجہ نہ ذکر کرہ چہ خوگ د نبی
صلی اللہ علیہ وسلم پہ مرگ کیں خلاق اونکری او بل دا چہ معلومہ شی
چہ یقین پہ دے مفت کیں د نور و خلقو سرہ مساوی (برابر) دے ۔

۲۲

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَبَ

نو خوک لوئے ظالم دے دھتہ چاہہ جہ دروغ وائی یہ اللہ تعالیٰ پاندے یاد دروغ کنی

بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۖ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ

رشتیاؤ نہ کہہ چہ رات و ناکہ الیا کینہہ یہ جہنم کیں

مَتَوًى لِلْكَافِرِينَ ۖ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ

ٹائے د اوسیدلو کافرانو لہہ او دھتہ خوک چہ رادے دی رشتیا

وَصَدَّقَ بِهِ ۖ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ۚ

او تصدیق یے دھتہ اوکرو دھتہ سان دوی متقیان دی

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ

دوی دپارہ دھتہ نعمتونہ دی چہ دوی خواہی پہ نیز د رب د دوی

جَزَاءُ الْبَحْسِتِينَ ۚ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ

بدلہ دہ دہ خبیثہ عمل کوٹنکو دے دپارہ چہ مدفی کوی اللہ تعالیٰ د دوی نہ

أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ

ناکارہ دھتہ عملونہ چہ دوی کو پیدی او بدلہ دیکری دوی لہہ ثواب د دوی

۳۳۔ پہ دے کیں فیصلہ دیکھتہ مون (اختصام) ذکر کوی نواول تخویف
اخروی ذکر کوی منکریتو تہ۔ کذب علی اللہ پہ نسبت کولو د ولد او د شریک
کیں او دارنگ پہ تاویل د صفاتو دھتہ کیں چہ دھتہ دھان یوصفت ویلے
وی لکھ ید (رہس) او خوک اوای چہ د دے نہ قدرت مراد دے لکھ چہ جہمہ
موئلہ وائی۔

۳۴۔ پہ دے ایاتو نو کیں بشارت دے مؤمنانو تہ۔ جَاءَ بِالصِّدْقِ
دصدق نہ مراد مسئلہ د توحید دہ او کتاب د اللہ تعالیٰ دے یعنی ہر دھتہ خوک
چہ دعوت کوی قرآن او توحید تہ۔ وَصَدَّقَ بِهِ د دے نہ مراد تول مؤمنان
دی چہ دعوت د توحید او د قرآن اومق۔ او د دوی پیکہ حالتونہ ذکر کوی اول
صفت د تقویٰ۔ دویم وسعت د نعمتونہ د دوی د خواہش مطابق پہ جنت کیں۔
دریم صفت د محسنین۔ خلورم تکفیر د سیئاتو یعنی گناہونہ (پلے پیل ع)

يَا حَسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۵﴾

اے زور خاںستہ! ہفتہ عملوں سرہ چہ دوی کول

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ

ایا نہ دے اللہ تعالیٰ پورہ رنج کو تو کچھ خیل بندہ لوہ او ویرہ دی دوی تا

يَا الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ

یہ ہفتہ کسانو چہ اللہ تعالیٰ نہ سوا دی او ہفتہ خوک چہ بے رے کوی مقلدہ تعالیٰ

فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿۳۶﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ

نو نیشہ مقلدہ ہر خوک ہدایت و رکوع کچھ ہدایت و رکوی مقلدہ اللہ تعالیٰ

فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ

نو نیشہ مقلدہ ہر خوک بے رے کو کچھ ایسا نہ دے اللہ تعالیٰ زور اور

ذِي انْتِقَامٍ ﴿۳۷﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ

بدلہ اخستہ کچھ او کہ چرے تپوس او کہے تہ ددوی تہ چ

یہ ورتہ معاف کریشی۔ اسوہ چہ ہر ناکارہ معاف کوی نو (سوہ) لگ تاکارہ
خوض ورمعاف کیری۔ پنجم اجر او ثواب چہ پہ احسن اعمالو باندے ملا ویری
ہفتہ عملو تہ مراد دی چہ د کتاب اوسنت سرہ موافق وی۔
۳۵۔ ۳۶۔ مخکنس نے داخل اختصام ذکر کرو نو پہ دے ایت کس د دنیا اختصام
ذکر کوی یعنی ہر مشرک ویرہ و رکوی مؤحد تہ دخیل معبودان باطلہ نہ۔
نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ نے ویل چہ تہ زموثر الیہوتہ بدامہ وایہ رچہ
دوی ہیج نشی کو لے) دوی بہ تاتہ مصیبت، مرض، جنون دراور سوی۔ او خال
بن ولید رضی اللہ عنہ نے دعویٰ تہ ویرہ وڈ لکچہ مفسرینو ذکر کریدی اوسم
مشرکان وائی مؤحدینو تہ چہ د توحید مسئلہ مہ کوئے اوندارو تہ دغیر اللہ منع
کوئے جنہاے او غلافو تہ تربیتہ مہ لرے کوئے گئی نو تکرہ بہ در کری۔ نو اللہ تعالیٰ
مؤحدینو بندگانو تہ تسلی و رکوی او مشرکانو باندے رد کوی اَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ
عَبْدَهُ دَعْبَاد نہ ہر مؤحد مراد کیدے شی او بیایے ذکر د فریقینو کپے دے
پہ طریقہ د تقابل سرہ۔ بعزیز پہ دے کس اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ دخیل بندہ د
بچ کو لو دیارہ ددے وجہ نہ پورہ دے چہ زور اور او غالب دے اونور معبودان بے طاقتہ
دی۔

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لِيَقُوْلَ سُبْحٰنَ اللّٰهِ

سبحی دئی اعلیٰ وہ او ر مکہ خالق دوی دای اللہ تعالیٰ

قُلْ اَقْرَءْ يَتِمُّ مَا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

تہ اویہ ایا پوفہ یے تاسو پہ (حال) دھقہ چاہے تاسو یے بلنہ کوئے سوا د اللہ تعالیٰ نہ

اِنْ اَرَادَنِي اللّٰهُ بِضَرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفٰتُ

کہ چرے اوغاری اللہ تعالیٰ زما غہ تکلیف ایا دوی کیدیستی نرے کوؤنکی

ضَرٍّ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ

د تکلیف دھقہ یا اوغاری پہ مایاندے رحمت ایا دوی

مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهٖ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ

بنالوے مئی رحمت دھقہ تہ اویہ پورہ دے مالہ اللہ تعالیٰ

عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝۳۸ قُلْ

خاص پہ دھقہ باندے توکل کوی توکل کوؤنکی تہ اویہ

۳۸۔۔ داخلورم دلیل عقلی اعتراف دے دپارہ د تفی د خالقیت او تصرف
د غیر اللہ تعالیٰ پہ اقرار د مشرکانو سرہ او د مخکنس ایت سرہ یے ربط
دادے چہ تاسو پہ دے معبودانو یا طو سرہ مؤحدیو لورہ غہ رنگ و برورے
تاسو خو پچلہ ہم اقرار کوئے چہ خالق اللہ تعالیٰ دے او دامعبودان د نفع
اوضر مالکان نہ دی د اللہ تعالیٰ پہ مقابلہ کنس، نو پہ دے ایت کنس
دوہ عقیدے پہ اقرار د مشرکانو سرہ ذکر کوی اول داچہ خالق اللہ تعالیٰ
دے اودا پہ سورۃ عنکبوت ۷۷ لقمان ۷۷ زخرف ۷۷ کنس ہم ذکر
شویدے او دویم اقرار پہ دے قول سرہ ذکر کوی قُلْ اَقْرَءْ يَتِمُّ مَا
تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰیۃ یعنی ستاسو معبودانو سرہ اختیار او قدرت د
ضرر او قلع او خیر او شر نیشہ دے او د دے استفہام جواب ہم ابن جریر
وغیرہ ذکر کرے پہ لہ مقدر سرہ یا پہ سکوت سرہ یعنی دوی، یا دای چہ
زمو تر معبودان مالک د نفع اوضر نہ دی پہ مقابلہ د اللہ تعالیٰ کنس یا چپ
پاتے شی او داچپ پاتے کیدل ہم دلیل د اقرار دے قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ یعنی کہ
مشرک دعویٰ او کری چہ دامعبودان پچلہ اختیار متدانہ دی (پاتے پہ بل غ)

يَقَوْمٍ اَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ اِنِّي عَامِلٌ

اے قوم! تمہارا عمل کیا ہے؟ جیلہ طریقہ یا تاملے یقیناً نہ تم عمل کو دیکھتے

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ

تو زردے چہ تاسو یہ پوہہ تھے چہ خوک دے وہہ چہ راجی عذہ تہ عذاب

يُخْزِيهِ وَيَجِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۴۰﴾

چہ رسوا بہے کری او را کوز بہ غی پہ عذہ باندے عذاب عیشہ

اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

یقیناً نازل کرے دے مونو پہ تاباندے کتاب دے خلقو دپارہ پہ حق سرہ

فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ

نو عذہ خوک چہ ہدایت یے او مونو نو خچہ فائدے دپارے دے او عذہ خوک چہ بے ہدایتے شو

خوشعواء قہریہ دی یا ذ اللہ تعالیٰ سرہ منکر تیا کوئی نوجواب دادے چہ اللہ تعالیٰ پورے
او کافی دے ہیچا تہ حاجت نہ لری۔ المومنین نہ مراد مؤحدین دی۔
فائدہ:- پدے ایت کس یے مؤمن صیغ ذکر کرے دی ددے ویج تہ چہ
رد دے پہ خاص مشرکانو چہ هغوی دعویٰ عبادت کوڈ او هغه مؤمنہ پیرے وہ
یا اوس زمانہ کس چہ خوک دَرِنا نہ دے قبر عبادت کوئی یا تائیت کس اشارہ دہ
کمزورے دے معبودانو ددوی تہ ٹکک چہ مؤنثات پہ کمزورے سرہ مشہور دی۔
۳۹:- او دا بیان دے توکل دے پہ ذکر دے براءت سرہ۔ مَکَانَتِکُمْ عادت او حالت
او قوت تہ ویلے کیری۔ یعنی کہ شرک او کفر کرے او کہ زما د ضرر را رسولو دپارہ تہ
قوت او مکرو نہ استعمالوئے نو او کرے اِنِّي عَامِلٌ، علی مکاتفی پہ کس پتہ دے مراد
ددے نہ دعوت ددین او استقامت دے او هر کلہ چہ دپیغمبر پہ حال توکس وقت
پہ وقت ترقی کیدلہ نو ددے ویج نہ مقید یے تہ کرو پہ علی مکاتفی سرہ۔
يُخْزِيهِ ددے نہ ددینا عذابو نہ مراد دی او عذاب مقیم تہ د اُخرت عذاب
مراد دے۔

فَإِنَّمَا يُضِلُّ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ

تو یقیناً چہ بے لگاتہ کیوری وہاں یہ ہفتہ باندے وی او کہ دے ہے یہ دوی بانڈے

بُورِكِيلُ ۷۱) اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ

ذمہ دار - اللہ تعالیٰ اخی ساہونہ یہ وقت

مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

ڈمرگ ڈھکنیں او ہفتہ ساہونہ چہ نہ مرکیوری راجوں یہ خوب ڈھنوی کہیں

فِيهِمْ سَكُّ النَّفْسِ قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ

تو بتا کیوری ڈ واپسی نہ ہفتہ چہ فیصلہ کیلے دی یہ ہفتہ باندے یہ مرگ سرہ

وَيُرْسِلُ الْآخِرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ

او راپریری ہفتہ بل لہ تر نیتم مقرر پورے یقیناً

فِي ذَٰلِكَ لَا يَتْلُو لِقَوْمٍ يُتَفَكَّرُونَ ۷۲)

یہ دے کنڈیر دیلو نہ دی ہفتہ قوم لہ چہ فکر کی۔

۷۱) یہ دے کہیں ترغیب او صداقت ذکر کوئی او مقصد یہ کہیں تسلی دہ روستو اعلان د برأت نہ۔ لئنا یس یہ دے کہیں دلیل دے چہ قرآن د بتول دنیا والو دپارہ کتاب الہی دے۔ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ یعنی تہ ددوی دھدایت ذمہ دار نہ ہے تاتہ ددوی انکار کول تہ منسوب کیوری حکہ چہ وکیل ہفتہ وی چہ ہفتہ تہ دموکل د کارو تو نسبت کیلے شی او حقوق ہم ہفتہ تہ راجح کیلے شی۔

۷۲) دے ایت تہ دریم باب دے ترس پورے یہ دے کہیں پنعم دلیل عقلی دے بیامسئلہ د شفاعت دہ نفیاد غیر اللہ نہ او اثباتاً د اللہ تعالیٰ دپارہ اوزجر دے یہ تقرن سرہ د توحید نہ بیانیتجہ دیلو تو یہ امر ددعا د اللہ تعالیٰ سرہ بتعریف اعراف او تخویف دنیوی او دلیل عقلی شہید دے۔ یہ دے (۷۱) کہیں دلیل عقلی دے یہ ترقی سرہ د ماقبل نہ حکہ محکس دیلو تہ د خلق او تربیت او مالکیت د نفع او ضرر ذکر شول تو اوس تصرف د اللہ تعالیٰ پہ خوب ادب مکی سرہ ذکر کوئی۔ اللَّهُ يَتَوَفَّى توفی پہ معنی دیورہ اغستلو سرہ دے لکچہ اینی متوفیک کہیں تیر شویدے بیا ہر کلہ چہ دلالت ہے (پاتے پہ بل مخ)

أَمَّا تَخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ

ایا جو کبریٰ دوی یوا ذ اللہ تعالیٰ تہ سفارشیان تہ اویہ

الْأَنْفُسَ لَفْظٌ ذَكَرَ كَرًّا وَنُومَعْلُومَةٌ شَوْهٌ جَهَّ اغْتَسَلُ دَنْفَسُ مَرَادُ دِي اَوْدَ نَفْسِ اَو
 دَرُوحِ يَه بَارَه كَبِسَ ذَا اَهْلٍ عِلْمُو اَخْتِلَافِ دے بعضو ویلے دی چہ نفس جدا دے
 اَو رُوحِ جَدَا دے یعنِی نفس عام دے چہ یہ هَفَه سَرَه تَنْفَسِ رَاجِی کَہ تَمِيز
 اَو حیات دَوَارَه وی اَو کَہ صَرَفِ حیات وی اَو رُوحِ خَاص دے یہ هَفَه یُورے
 چہ یہ هَفَه سَرَه حیات رَاجِی اَو کَثَرِ اَهْلِ عِلْمُو ویلے دی چہ دَا دَوَارَه یُوشے دے
 اَو دَوَه نُو مَوْتَه یے دی اَو دَا غَوْرَه قَوْل دے یُوجِه دَا دَه چہ یہ دے اَیْت کَبِسِ
 اَغْتَسَلُ شَوِیدَه یَہ وَخْت دَمَرگ کَبِسِ اَو یَہ وَخْت دَخُوب کَبِسِ دَوَارُو تَه یے اَنْفَسِ ویلے
 دی بِلَه وَجِه دَا دَه چہ یہ یُوحَدِیْت دَوَقَات دَا یُوسَلَمَه کَبِسِ یَہ وَخْت دَمَرگ کَبِسِ
 قَبْضِ دَرُوحِ یے ذَکَر کَرے دے اَو دَا حَدِیْثِ اِمَامِ مَسَلَم رَوَا یْت کَرے دے اَو یَہ
 بَلِ حَدِیْثِ کَبِسِ چہ اَبْنِ مَاجَه رَاوے دے اَخْرَجِ اَیْتَهَا اِنْفَسِ الطَّیْبَه ویلے
 دی اَو یَہ حَدِیْثِ ذَلِیْلَه التَّعْرِیْسِ کَبِسِ (رَدَّ اَوْدَه کِیدَلُو) یَہ بَارَه کَبِسِ اَخْذَ بِنَفْسِ
 یَا رَسُوْلُ اللّٰهِ اَو بَیَا وِرْپَسے اَن اللّٰهُ قَبْضُ اَرَوَاحِیْ قُرْمَایْلے دی نُو مَعْلُومَه
 شَوْهٌ چہ دَوَارَه یُوشے دے لَیْکِن مَفْقُوْنَه یَہ کَبِسِ دَوَه دی دَدے وَجِ نَه یُوشے
 تَه نَفْسِ الْحَیَاةِ ویلے کَبِرِی اَو هَفَه اَغْتَسَلُ کَبِرِی یَہ وَخْت دَمَرگ کَبِسِ بَلِ تَه
 نَفْسِ التَّمِیِزِ ویلے کَبِرِی اَو هَفَه اَغْتَسَلُ کَبِرِی یَہ وَخْت دَخُوب کَبِسِ - اَو تَفْسِیْر
 مَدَارِکِ اَو رُوحِ الْمَعَانِی اَو سَرَا جِ التَّمِیِزِ کَبِسِ رَاوے دی چہ اَطْلَاقِ دَا اَغْتَسَلُو
 دَا اَنْفَسِ یَہ وَخْت دَخُوب کَبِسِ دَدے وَجِ نَه دے چہ دَا تَشْبِیْهَ دَا اَو دَوْدَه دَا
 مَرُوسَرَه یَعْنِی اَوْدَه اَنَسَانِ تَمِیِزِ اَو تَصْرِقِ نَشِی کُولے لَکَہ چہ مَرے هَم تَمِیِزِ اَو
 تَصْرِقِ نَشِی کُولے - اَو دَا قَوْل دَدے مَفْسَرِیْنُو رَدَّ دے یَہ هَفَه چَا یَا تَدے چہ دَمَرُو
 دَبَارَه تَصْرِقَاتِ اَو تَمِیِزِ ثَابِتَه وی اَو دَا یَی چہ مَرے دَخِیْلِ قَبْرِ دَبَاسَه مَرِغِ نَرَاو
 بَیْخَه پَیْژَنی دَا تُولے دَجْهَلِ خَبَرے دی - حَیْن مَوْتِهَا یَعْنِی یَہ وَخْت دَمَرگ دَبَاوُو
 کَبِسِ - لَیْکِن اَصَاقَتِ یے رُوحِ تَه اَو کَرُو حُکَہ رُوحِ دَبْدَن تَه جَدَا شُو نُو دَا هَم دَا
 رُوحِ دَبَارَه یُوقِمْ مَرگ دے اَلْکَرِچَه دَرُوحِ دَبَارَه فَنَائِشْتَه -
 وَالَّذِیْ لَمْ تَمُتْ فِیْ مَمَاتِهَا دَا سَے یے یَہ سُوْرَه اَتْعَامِ سَلْکِیْسِ تَوَفِی دَخُوب یَہ
 بَارَه کَبِسِ ذَکَر کَرے دَه اَو یَہ سَلْکِیْسِ تَوَفِی دَمَرگ دَبَارَه ذَکَر کَرے دَه اَبْنِ
 کَثِیْر ویلے دی چہ اَوَّل تَه وَفَاتِ صَغَرِی ویلے کَبِرِی اَو دَوِیْم تَه وَفَاتِ کَبِرِی
 ویلے کَبِرِی اَو دَلَّتَه ذَکَر دَدے دَوَارُو یَہ عَكْسِ سَرَه دے -

فہی ساقی اللہ تعالیٰ علیہ الموت داجملہ دلیل دے چہ دمرو ارواح ددوی بدو نو تہ
 بیا واپس نہ راجی مگر ہلہ چہ واپسی یہ نص صحیح سرہ ثابتہ شی بلکہ بعث بعد الموت
 اوسورۃ البقرہ پتہ واقعات ذکر کرے دی چہ روستو دمرگ نہ بیا روتندی کرے شویہ
 اودارنگ یہ معجزہ دعسلی علیہ السلام سرہ مری روتندی کیدل داخو یہ صحیح او
 مرخ نصومو سرہ ثابت دی نو دے نص نہ حقہ مستثنی دی
 بحث یہ بارہ دعادہ دروح بدان نہ یہ قیور برزخ کہیں، چہ ہر علماء دے قائل دی
 یہ سبب دحدیث ذبراء بن عازب رضی اللہ عنہ چہ ابوداؤد او امام احمد وغیرہا
 روایت کرے دے او یہ حق کہیں اعادہ اور ددروح جسد دمری تہ یہ قبر کہیں ذکر
 شویہ۔ او ابو محمد بن حزم ویلے دی چہ عجی روایت تہ دے کرے یہ بارہ دعتاب
 قبر کہیں چہ روح بدان تہ واپس کیدے شی سوی دمنہال بن عمرو تہ اوعدہ
 قوی تہ دے او داخلاق دایت ذ" وکنتم امواتا فاحیاکم ثم یبیتکم ثم یحییکم"
 دے او بیایہ ترینہ منصومی او معجزانہ مواضع مستثنی کرے دی۔ لیکن ابن
 قیم الجوزیہ یہ شرح داود ص ۹۲ کہیں یہ تفصیل سرہ ثابت کرے دہ چہ
 روایت ددالروح الی الجسد کہیں کوم جرح چہ ابو حاتم یستی او ابن حزم ذکر کریدہ
 حقہ جرح صحیح نہ دہ او ابو موسیٰ اصبحانی ویلے دی چہ دغہ حدیث حسن دے
 او ابو نعیم او حاکم وغیرہا ورتہ صحیح ویلے دی۔ ہر کلمہ چہ داروایت ثابت
 دے نو دے ایت دسورۃ بقرہ سرہ موافقت تہ رہے دے ؟
 یہ دے کہیں یو قول دادے چہ الوسی یہ روح المعانی کہیں غورہ کرے دے
 چہ روح زور بدان تہ تہ واپس کیبری یہ قبر کہیں بلکہ جسد مثالی تہ
 ورداخلیری او یہ دے باندے حدیث ذ" حواصل طیر خضر" یہ دلیل کہیں
 ذکر کرے دے دویم قول دادے چہ ابن قیم یہ شرح داود کہیں ذکر کرے
 دی چہ واپسی دروح بدان تہ واپسی یہ قبر کہیں عارضی وی یہ دے سرہ حیات مستقر
 یہ قبر کہیں تہ حاصلیری او دارنگ ابن عبد الہادی یہ الصارم المنکی کہیں ویلے دی
 چہ یہ رد الروح فی القبر سرہ حیات (حقیقیہ) نہ حاصلیری او دامناف تہ دے
 دموگ سرہ یعنی دغہ واپسی دمتشایہا تہ دہ یہ حقیقت باندے تہ بوہیرو
 لیکن ایمان بہ وربانڈے لرو دے وجہ تہ ملا علی قاری یہ مرقات ص ۱۹۱ کہیں ذکر
 کرے دی چہ امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ یہ اعادہ دروح کہیں ربدان تہ یہ قبر کہیں
 توقف کرے دے۔ او دارنگ یہ ص ۲۳ کہیں ذکر کرے دی چہ تعلق دروح بدان دمری
 سرہ یہ طریقہ دحلول سرہ تہ دے۔ تو پنا یہ دے تحقیق سرہ دے ایت اقصی
 اللہ تعالیٰ علیہ الموت ددالروح سرہ ہیخ منافات تیشہ نو دے تہ انکار کول
 مناسب نہ دی۔

أَوَلَمْ كُنُوا أَلَدِيمِكُمْ شَيْئًا وَلَا يَعْْقِلُونَ ﴿٢٧﴾

قَالَ رَبِّهِ الشُّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضُ تَرْجَعُ إِلَيْهِ ۖ وَرِثَا

ذِكْرُ اللَّهِ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِّرَ الَّذِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چه بخواه از این حق بهر دلم و وقت دوی دیره خیزد بیچاره گوی. ته آواره

۴۴۔ پھر دے آیتا کہیں زجر دے پہ عقیدہ دشقاۃ شرکیہ باز دے یعنی دوی
مکریہ ٹھکنی دلیلو نو کہیں نہ کوی بد کہ خان دیاڑہ بھانے گمراہی اور اولیٰ جہنم

کہ صرف مسخریان نے گزرو۔ پیار دے پہ دوی پائے چہ دغہ معبودان
سودھ خیر اختیار و قدرت تہی نہ بود اذ نہ شفا و نہ گوارا است

بے شک او دارنگ پوہ نہ لری ستاسو پہ بندے کو لو پاندے ۔
 دابل ردے ددوی پہ عطر دہ شریکہ پاندے یعنی اختیار صرف دل و عقل

دے دے وجہ نہ تاکیا ہے یہ جیسو سیرہ وکھو
والجودے دیوی رہ یا اصرار قیام

وہ کہ دوی اوای چہ موسی شطاعت بغیر اذن رہ نہ وایو بدکہ زمونی دظلمت
رہ بہ زمونی معبودانو کہ اللہ تعالی اذن ورکے نہ وچوای بطیار دایو

ه اذن دو کوی، و راذا ذاکو الله و خذ له لکه چه مخکن این کس تیرش

اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عِلْمَ الْغَيْبِ

اے اللہ! تیرا کون سا نام ہے کہ آسمانوں اور زمین کے

وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا

ان کے درمیان ہے تیرا یہ فیصلہ کرنے والا ہے کہ بندوں کے درمیان

كَانُوا أَوْفِيَاءَ يَخْتَلِفُونَ ﴿۳۹﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ

پہلے وہی رہے تھے لیکن وہ بدلتے رہتے۔ اور اگر ہر ایک کے لیے

چہ قل لله الشفاعة جميعا یا اولیٰ شی چہ دیو اللہ تعالیٰ بتدائی کوئے صرف حق
تہ رامد دہ شہ وائی صرف دھفہ یہ نوم باندے نذرانے کوئے۔

اَشْمَازُنْ پہ دے کس دیرہ مبالغہ دہ حکم چہ اشمزاز دیتہ ویلے کی پری چہ زہ د
غصہ او دحق کان نہ داسے دک شی چہ خرمن دح او تندای کس چو برو نہ پیدا
شی۔ وَاَذْكُرُ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ یعنی ددوی دمعبودانو دیارہ قدرت او علم د
غیب وغیرہ ثابتہ ولے پہ دروغو قصو او دلیونو باطلو سرہ یا دھغوی ذکر امتوتو
پہ دروغو سرہ ذکر کیندے شی۔ یَسْتَبْشِرُونَ پہ دے کس ہم دیرہ مبالغہ دہ یعنی
زہ دے دحوشلے نہ دومرہ دک شی چہ اتار دحوشلے پہ بخ او تندای کس
بنکارہ شی۔ او داسے زموں پہ زمانہ کس دیر موجود دی چہ توحید بیان کوونکو
تہ دیر عصہ وی او وائی چہ داد اولیاؤ متکران دی لکہ چہ مفسر الوسی
ہم جیلہ قصہ ددے ایت پہ تفسیر کس ذکر کرے دہ اوہم دلسہ مضمون پہ
سورۃ اسراء سہ کس ذکر وچہ دوی دتوحید د بیان پہ وخت شاکانے او کھوی
او سورۃ صافات سہ کس دی چہ استکیار کوی او سورۃ ص سہ کس دی چہ
تعجب کوی۔ او سورۃ غافر سہ کس دایے سبب کرحولے دے دیارہ دہیشہ
پاتے کیدلو پہ جہنم کس۔

سہ۔ ہر کولہ چہ د مشرکانو خیانت عظیمہ بیان شو چہ نفرت دے دتوحید تہ او
ناسب دحق کان د مؤحد دے نو اوس د مؤحد دزرہ دسلی دیارہ ہفہ تہ د
دعا تنقین کوی۔ او پہ دے دعا کس وسیلہ د آسماء او صفاتو د اللہ تعالیٰ سرہ
دہ صفت دلوے قدرت فاطر السموات والارض دے او صفت دلوے علم عالم
الغیب والشہادۃ دے او صفت دلوے اختیار او تصرف اَنْتَ تَحْكُمُ اے دے
اجواب دنا حذق دے د تعظیم دیارہ یعنی ددے (پاتے پہ بل بخ)

ظَلَبُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ

ظالمات

۵۰ خیر و نیکو چاره از مکه کینی دی

تول

او ایشان دَعْوے دوسرہ بھی

لَا تَقْدُوا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

خانمادوی به برله درکوی به هغه سره د ناکړه عذاب نه په درخ د قیامت

وَيَدَّاهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا

اد ینکاره به شی دوی ته د طرف د الله تعالی ته هغه حال چپه دوی

بِحُسْنٍ ۝ وَيَدَّ اللَّهُ سَيِّئَاتِكَ مَا كَسَبُ

گمان هم نه کوؤ او نیکاره به شی دوی ته ناکاره عاقبتوته رهفته علی چو دینا

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِآيَاتِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٢٨﴾

لو راگوبہ کری دوی لہ ہوقہ غریبہ دوی و دیہ ہفے پورے چہ توتے کو لے

مفاتو نہ روستو کہ انسان ہر یوحنا غواری تو قبلیری لکہ سعید بن جبیر
نہ روایت دے ہقہ ویلے دی زہ پیژتم داسے الیت چہ خوک یے اولوی اوڈ
اللہ تعالیٰ نہ سوال کوی تو اللہ تعالیٰ یے ورکوی تودا الیت یے اولوستلو۔ اوپہ
حدیث دے ہجج مسلم کیں دے صفاتو نہ روستو خاص دعاہم ذکر کرے شوے
دہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم بہ دے شپے دے موخے یہ اول کیں داسے لوستن
اللہم رب جبریل ومیکائیل واسرافیل علیہم السلام فاطر السموات والارض
عالم الغیب والشہادۃ انت تحكم بین عبادک فیما کانوا فیہ یختلفون (راہدنی لما
اختلف فیہ من الحق باذنک انک تہدی من تشاء الی صراط مستقیم) یعن
یہ اختلافی مسئلو کیں چہ کوم حق جانب دے تو دے ہقہ خود نہ مازہ اوکرے
۴۷۴۔ یہ دے ایاتو تو کیں ذکر دے فیصلے اوڈ حکم دے اللہ تعالیٰ دے یہ منکرینو
دے توحید باندے اودا تخویف اخروی دے یہ ذکر دے درے وعیدو تو سورہ اول
وعید دادے چہ ددوی نہ بہ ہجج قادیہ یہ بدل دے عذاب کیں تہ قبلیری
لکہ چہ سورۃ العمران ۱۰۱ وعدۃ ۳۳ کیں دی۔ دویم وعید
وَبَدَّالْهُمُّ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ اودا شامل دے ہقہ مشرک تواد
مبتدعیو تہ چہ اعمال یے کول او خیال یے داوڈ چہ دا حسنا دی لیکن معلوم
بہ شی یہ قیامت کیں چہ داسیات وو۔ دا قول دے مجاہد دے اودا مناسب دے

قَدْ آمَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرُّ عَانَا زَمَرٍ إِذَا

نہ ہر گز چہ الارسیہی انسان تہ تکلیف نوزایی مونہ لہہ بیا ہر گلہ

خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ

چہ ورکود مونہ ہخہ تہ حقہ نعمت دخیل طرف نہ دے وائی یقیناً رکیتے شویدے دا ماتہ پہ

عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّا أَكْثَرُهُمْ

علم زما بلکہ دا امتحان دے لیکن دیر دے دوی نہ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ

پہلے نہ لوی ۔ یقیناً دیے وہ دا خبرہ ہخہ کسانو چہ

ذابتدا دسورت سرہ "ما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفی" اوہوہ خلقوتہ چہ گناہوتہ کوی پہ دے خیال چہ دے مرگ نہ ٹھکنیں توبہ او باسو او ناگہہ وریاتنا مرگ راشی ہغوی تہ ہم شامل دے دا دسڈی روایت دے۔ او دسقیان ثوری نہ روایت دے تباہی دہ ریا کارولہ دا دے دوی ایت او حالت دے۔ او درہم وعید و بَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا دا اضافت بیانہ دے یعنی بدکارونہ دے دوی ہغہ دی چہ دوی کریدی یا سیئات تہ مراد عقوبات سیئہ دی یعنی ناکارہ سزاگانے دے دوی دے عملوتو ۔

۳۹۔۔ دا زجر دے دے مشرکانو پہ بل خیانت باندے او فَاذَا پہ فاء سرہ ئے ذکر کر وٹکہ چہ دا علت دے ماقبل تخويف دے او تفصیل دے دے ظلم دے (ظلموا) چہ احسان دے اللہ تعالیٰ ہغہ تہ نسبت تہ کوی بلکہ خیل حق او کمال ئے گنہری۔ علی علم یعنی اللہ تعالیٰ عالم و وچہ زہ دے دے نعمت اہل او حق داریم یا مراد دا دے چہ ہر نعمت چہ ور تہ حاصل شی نو خیل کسب او کوشش تہ ئے نسبت کوی او خیل محنت مستقل گنہری لکہ چہ دا سہ دہری سرے وینا کوی۔ او سورۃ قصص ۲۷ کیں علم عتدی کیں صرف دو بیہ معنی مراد دہ ۔

فَاذْكُرْ ۳۹۔۔ او تیتہ کیں ضمیر مذکر راجع کرے دے نعمت تہ پہ تاویل دے شیعہ من النعمۃ یعنی کہ لگ نعمت وی نو ہم دے اللہ تعالیٰ احسان تہ معنی او بل شی کیں ضمیر مؤنث راوی دے پہ تاویل دے عطیہ سرہ ٹککہ چہ ورکول دیاہ دے امتحان دی ۔

قَبِيلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

مخبرین ددوی تہ دونو لڑے تہ کپڑ ددوی تہ (عذاب) ہفہ عملونہ

يَكْسِبُونَ ﴿۵۰﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا

چہ دوی کول - نو اور سیئا و دوی تہ ناکارہ (عاقبت) دھفہ عملونہ چہ دوی کول

وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ

او ہفہ کسان چہ ظلم یے کرے دے ددے موجود کسانہ زردے اویہ رسیدی دوی تہ

سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿۵۱﴾

ناکارہ عاقبت دھفہ عملونہ چہ دوی کپڑی او دوی تہ دی عاجزی کوؤتکی اللہ تعالیٰ لہ

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ

ایا دوی تہ پوہیری چہ یقیناً اللہ تعالیٰ فراخی روزی

لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ

ہفہ چالہ چہ اوغوری او تنگوی یقیناً پہ دے کیں دیر دلیونہ دی

لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۲﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ

ہفہ قوم لہ چہ ایمان لری - تہ اویہ اے بتکارو زما ہفہ کسان

۵۰۔ داتخویف دے پہ ذکر دحال دسابقیتو سرہ چہ داکلمہ (اوتیتہ علی علم) سبب د عذاب دے پہ تیرشوے متکریو باندے لکے چہ قارون ہم داسے ویلے وو سورة قصص سے کیں دی۔ فَمَا أَغْنَىٰ مَا نَاقِبَه دے یا استقہامیہ دے۔ مِنْ هَٰؤُلَاءِ مِنْ بَيَانِيَه یا تبعیضیہ دے۔ سَيُصِيبُهُمْ مَا كَسَبُوا عَذَابٌ دَقَط تہ اشارہ دہ چہ پہ مکے والو باندے راغلے وو ددے وچ تہ ورپسے درزق د فواخ اوتنگسیا ذکر کوی۔

۵۱۔ دادلل عقلی شپہرم دے ہککس دلیونو کیں عام تصرف یے ذکر کرے وو اوپہ دے آیت کیں خاص پہ رزق کیں تصرف کول ذکر کوی چہ داہم پہ اللہ پورے خاص دے لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ایمان پہ دے خبرہ باندے چہ حوادث تول دے اللہ تعالیٰ د طرف تہ دی اویقین لری چہ فراخی د رزق د چا دپارہ استدر اجاوی اوتنگوالے د روزے د چا دپارہ عزت وی۔

أَسْرِفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ

چہ زیادہ کریدے یہ خاؤنو خپلو باندے مہ نامیدہ کیونٹے د رحمت

اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّ

اللہ تعالیٰ نہ یقیناً اللہ تعالیٰ بخ گناہوتہ نول یقیناً

هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَإِنِّيُورِيكُمْ

مخہ کوڈنکے رحم کوڈنکے دے۔ او اڈوٹے رہ توبہ کوسرہ رب خپل تہ

وَأَسْلُمُوهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ

او تاج شے د حکمونو د ہفہ مخکن د دے تہ چہ رایہ شی تاسوتہ

۳۵۔ دے ایت تہ خلوم باب دے تر سکے یورے یہ دے کن ترغیب دے توبہ کولو تہ د شرک او د تورو گناہونو تہ او تابعدارے د قران تہ دپارہ د دفع کولو دے عذرونو بیا تخویف او بشارت دے بیا دودہ عقلی دلیونہ عامہ ذکر کوی اووم او اتم۔ بیا دلیل وحی یہ رد د شرک فی العبادت باندے۔

یہ دے ایت (۳۵) کنس طریقہ ذکر کوی دپارہ دے بچ کید لو د عذاب تہ کوم چہ مخکن ایاتونو کنس ذکر شویدے او ہفہ طریقہ توبہ کول دی د شرک او د تورو گناہونو تہ۔ یا عبادی، دے تہ مؤمنان مراد دی نو الذنوب جمیعاً تہ مراد گناہونو دی بغیر د شرک او کفر تہ۔ یا مراد دے تہ ہول بدکاران دی مشرکانو تہ ہم شامل دے تو یہ الذنوب کنس شرک ہم داخل دے۔

(سوال) یہ دے احتمال باندے د "إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لِمَنْ يَشْرِكْ بِهِ" سرہ ظاہراً مخالفت راجح؟

(جواب) یہ دے ایت کنس مغفرت یہ توبے کولو سرہ مراد دے چہ یہ توبہ سرہ شرک او کفر ہم معاف کیری او یہ دفعہ ایت کنس بہ غیر د توبے نہ مراد دے او دے تأیید حدیث د طبرانی دے چہ دا ایت نازل شو تونبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چہ زک دے ایت یہ مقابلہ کنس دنیا او ما فیہا ہم تہ خو خوؤم نو یوسری او بل کہ چا شرک کرے دی تونبی صلی اللہ علیہ وسلم یوساعت چپ شو بیا یے او فرمائیل کہ شرک یے کرے وی توہم او درے کرتہ یے دغسے او فرمائیل۔

الْعَذَابِ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿۵۴﴾ وَاتَّبِعُوا

عذاب بیا یہ مدد نشی کیدے سناسو - او تابعداری اوکرتے

أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

د خایستہ حقہ چہ نازل کرے شویداے تاسو ته د طرف د رب سناسو ته

مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَ

مخکین د دے ته چہ رایشی تاسو ته عذاب تاسو یہ او

أَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۵۵﴾ أَنْ تَقُولَ

تاسو یہ نه پوچھیں - رداخیرم درکرو دپاره د دے چہ اونہ وائی

نَفْسٌ يَحْسُرُنِي عَلَى مَا قَرَّرْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ

یو نفس هائے افسوس دے یہ حقہ کوتاهی باندے چہ ماکریہ پہ اوخ د رختی ذلالت د

۵۴۔ دامعطوف دے پہ پت لفظ باندے چہ استغفر واللہ وانیبوا دے یعنی دشرک ته توبہ او باسے او اوکرتے اللہ تعالیٰ ته پہ توحید سرہ . وَأَسْلَمُوا کتب انقیاد پہ اعتبار د علمو نوسره مراد دے۔

۵۵۔ دا ترغیب دے قران ته یعنی توبہ او انابت او اسلام پہ تابعدارے د قران کتب دے۔ أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ اضافت بیانیہ دے حکم چہ تول قران احسن دے لکھن تیر شویدا۔ یا مراد د احسن نه حکم دے یعنی د حکما تو د قران اتباع اوکرتے۔ مخکین ایت کتب هم من قبل ان یاتیکم العذاب و او پہ دے ایت کتب هم دیتہ اشارہ ده چہ پہ توبہ کولو او پہ اتباع د قران کتب تادی اوکرتے روستو والے مکرتے هے نه چہ عذاب رایشی توبیا به هیج نشے کولے۔

قَائِلًا: خوک چہ دشرک ته توبہ نه او باسی نو عقیدہ لری چہ زما سرہ بمجود مدد کوی نو پہ اول ایت کتب یے لَا تُنْصَرُونَ ذکر کرو۔ او اتباع د قران چہ نه کوی نو هغوی وائی چہ روستو به نیک عمل اوکرم نو دهغه دپاره او فرمائیل چہ د عذاب وخت معلوم نه دے ناگھہ رائجی نو وے عمل کول روستو کوے (روا لله اعلم)۔ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ دا تفسیر دے د بغتہ یعنی چہ وخت او تاریخ یے نه معلوم یے

وَإِنْ كُنْتُمْ لَيْسَ السَّخِرِينَ ۝ اَوْ تَقُولُ

اے یقیناً دوم تہ ^{خافنا} دے مسخرے کوؤنکو تہ پہ حق پورے ۔ یا اونہ وائی

لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَىٰ بَنِي لُكْنُتٍ مِنَ الْمُتَّقِينَ ۝

کہ چرے اللہ تعالیٰ ہدایت کرے وے ماتہ نووے بہ زہ دے متقیانہ تہ

اَوْ تَقُولُ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةٌ

یا اونہ وائی کوم وخت چہ ادیبی عذاب لہ کہ چرے وے مالہ دوبارہ تہ

۵۶۔ دا ددرے عذرونو (بھانو) دفع ذکرکوی یعنی کہ چرے قرآن نہ وے

نازل کرے شوے نو دوی بہ دا عذرونہ کرے وے اول عذار دا دے

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي مَا كُنْتُ مَدِينَةً لِّلْكَافِرِينَ ۝

یا حَسْرَتِي پہ اصل کیں یا حَسْرَتِي وؤ دیا پہ کائے باندے یے الف راؤ پرو دپارہ ددلات

کولو پہ استغاثہ باندے۔ جَنَّتِ اللّٰہُ دَا دے متشابھاتو تہ دے پہ کیفیت کیں، اگرچہ معنی

یے ظاہرہ دہ چہ اہخ تہ ویلے کیبری او پہ معنی ظاہری سرہ محکم دے او دے تَفَرُّط

نہ مراد شرک او کفر او ظلمونہ گناہونہ کول دی او دے اللہ تعالیٰ حقونو کیں کہ کول او

سستی کول دی۔ وَإِنْ كُنْتُمْ لَيْسَ السَّخِرِينَ ۝ اولام پہ لَيْسَ السَّخِرِينَ کیں پہ معنی دَا لَ

دے یا ان مخفف دے دے مثقل تہ۔ اَوْ كُنْتُمْ لَيْسَ السَّخِرِينَ ۝ اشارہ دہ چہ سَخِرْتُمْ زماطبت کرچیدا

وؤ السَّخِرِينَ مسخرے کوؤنکو پہ اہل حق پورے یعنی صرف مصیبت م تہ دگرے بلکہ

پہ اہل طاعت پورے م مسخرے ہم کرے دی۔

۵۷۔ دا دویم عذار دے یعنی کہ دے قرآن پہ رالیزلو سرہ اللہ تعالیٰ ہدایت دحق نہ

وے کرے نو دے خلقو پہ عذار پیش کرے وے چہ یا اللہ تعالیٰ تا بہ موت تہ ہدایت

کرے وے لیکن ہرکلمہ چہ قرآن دہدایت دپارہ نازل کرے شویدے نو اوس دوی

دا حجت (بیانہ) تہ شی پیش کولے دلہ مراد دہدایت نہ صرف بیان دحق دے

پہ کتاب یا پہ رسول رالیزلو سرہ او دے تائید سورۃ طہ ۳۷ کیں تیرشویدے۔

فَاَكُوْنُ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۵۸﴾ بَلَىٰ قَدْ جَاءَ نَكَ

نوزہ بہ دے دے غایتہ عمل کوڈنکو نہ ہاں بلکہ یقیناً رانے دو تاتہ

اَلَيْتَىٰ فُكِّدْتُ بِهَا وَاَسْتَكْبَرْتُ وَكُنْتُ

ایا تونہ زما تو تکذیب اوکرونا دھے او لوی دے اوکرہ او دے تہ

مِنَ الْكَافِرِيْنَ ﴿۵۹﴾ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ

دے کافرانو نہ او پہ درخ دے قیامت کیں

تَرَىٰ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا عَلٰى اِلٰهٍ وُّجُوْهُهُمْ

دینے بہ تہ ہتھ کسان چہ دروغ پئے دینے دی پہ اللہ تعالیٰ پانڈ مخونہ دے دوی بہ

۵۸۔۔ دادریم عذر دے یعنی کہ قرآن نہ وے نازل کرے شوے تو چہ دوی بہ دوبارہ دنیا تہ راتل غوختلے تو حق بے وے او اللہ تعالیٰ بہ لاحق منے وے لیکن ہرکله چہ قرآن نازل کرے شوے او دوی تہ پورہ عمر ہم ور کرے شوے دے او قرآن تہ منی نو کہ قیامت کیں او ای چہ مادینا تہ واپس کرے چہ کہ ایمان را درم نو دا سوال یہ پئے تہ قبلبری بلکہ ورتہ بہ ہفہ جواب اوشی کوم چہ سورۃ قاطر ۳۷ کیں تیر شویدے ۔

قائدا ۵۹۔۔ دا قولونہ یہ ددوی دطرق تہ پہ قیامت کیں واقع کیری لیکن ہیچ اثر یہ وریا تہ نہ مرتب کیری او دے عذر یہ طور سرہ یہ نہ قبلبری حکمہ دے قرآن یہ رالیرو اللہ تعالیٰ دا عذرونہ دفع کریدی او دایو لطیقہ نکتہ دہ چہ دے تَقُوْلُ یہ اول کیں پہ درے وارہ کایوتو کیں لا مقدر دے لیکن بشکارہ پئے تہ دے ذکر کرے یعنی قول بہ وی لیکن پشان دے نیش تہ وی ۔ بیا عام مقسریو ویلے دی چہ دا قولونہ یہ دھریو منکر دطرق تہ وی او قتادہ ویلے دی چہ ددوی درے قسمونہ دی او دھر قسم دطرق تہ بہ جدا جدا قول وی ۔

۵۹۔۔ دا جواب دے ددغہ قولونہ چہ ہرکله چہ دوی پہ قیامت کیں ددغہ عذرونہ پیش کری تو دوی تہ یہ اللہ تعالیٰ او فرمائی چہ دا عذرونہ قبول نہ دی حکمہ چہ تاسوتہ زما ایاتونہ رانے دو لیکن تاسو انکار کرے وے ۔ بلی (رسوال) کہ اویلے شی چہ دالفظ خوٹکس پہ کلام کیں نقی غواری او دلہ نقی نیش تہ جواب دادے چہ ددے درے وارہ قولونہ حاصل دادے چہ مونہ دحق تہ خبر تہ وو نوجواب بہ اوشی پہ بلی سرہ او بیا ددوی انکار پئے پہ درے طریقو سرہ ذکر کریدے

مَسْوَدَةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿۹۰﴾

تور دی ایسا نیستہ پہ جہنم کیں گائے د اوسیدو دلوئے کو نکو دپارہ ۔

وَيُنَبِّئُ اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ

او بچ پہ کری اللہ تعالیٰ حقہ کسانو لہر چہ گان یے ساتے دے شرک نہ پہ سبب کا مپاے ددوی

لَا يَسْأَلُهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۹۱﴾

تہ پہ رسیری دوی تہ ہیجے تکلیف ارنہ پہ دوی غمزن وی

اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ

اللہ تعالیٰ پیدا کوونکے دھر خیز دے او حقہ پہ ہر

شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۹۲﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوٰتِ

خیز باندے ذمہ وار دے ۔ خاص حقہ لہر کنیالے د اسمانوتو

پہ غاٹستہ ترتیب سرہ اول تکذیب دے دویم استکیار دے چہ د تکذیب پہ وجہ سرہ پیدا کیہی دریم کفر دے چہ د استکیار پہ سبب سرہ پیدا شویدے ۔

۹۰۔ روسو د ذکر د دفع د بھانوتہ تخویف اخروی ذکر کوی یعنی جرم یے ثابت شو اوبھانہ یے ختم شہرہ تو شرمندہ یہ وی او مخ بہ یے توروی۔ الَّذِیْنَ کَذَّبُوا عَلٰی اللّٰهِ پہ دے کیں داخل دی مشرکان چہ اللہ تعالیٰ تہ نسبت د شریک اودولدا کوی او بقای ویل دی چہ معتزلہ او حقہ خوک چہ دروغ وائی او خیال یے داوی چہ اللہ تعالیٰ زما د دروغونہ خبرتہ دے نو پہ دے کیں حقوی ہم داخل دی۔

لِّلْمُتَكَبِّرِينَ توروالے د مخ پہ ورخ د قیامت کیں پیر ذلت اوسپکوالے دے نودا مناسب دے د حال د متکبر سرہ ۔

۹۱۔ پہ دے ایت کیں بشارت دے بِمَفَازَتِهِمْ دا طرف مکان دے مراد تربتہ جنت دے یا مصدر می دے یعنی متقیانوتہ بہ د عذاب تہ نجات ورکوی بسبب د دخول د جنت یا مراد د مغازتہ ایمان او عمل صالح دے یعنی ذکر د مسبب او مراد تربتہ سبب دے۔

لَا يَسْأَلُهُمُ السُّوءُ د تفسیر د مغازتہ دے پہ اول توجیہ سرہ یا بیان د نیجی دے۔ ۹۲۔ دا اودوم دلیل عقلی دے او دودہ کلی صفتونہ دی، پیدا کول دھر خہ او حفاظت اودمہ واری دھر خہ اودا سبب د تقویٰ دے یعنی د اللہ تعالیٰ نہ ویرہ ددے وچ تہ کوی چہ پہ دے صفتونو باندے عقیدہ لری ۔

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

او زکے دی او ہفہ کسان چہ کفریے کرے دے پہ آیاتو دے اللہ تعالیٰ

أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۳۶﴾ قُلْ أَغْفِرَ اللَّهُ

دفعہ کسان خاص دوی پورہ تاون والا دی - تہ اوایہ ایسا دے اللہ تعالیٰ تہ

تَأْمُرُونِي أَعْبُدَ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿۳۷﴾

حکم کوئے تاسوماتہ چہ بندگی دے اوکرم اے تاہو ہاتو -

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ

او یقیناً دہی کرے شوبہہ تاتہ او ہفہ کسانو تہ چہ ستانہ

قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ

مخکین دی کہ چرے شرک دے اوکرو خاتہ پر باد یہ شی عمل ستا

وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخٰسِرِينَ ﴿۳۸﴾ بَلِ اللَّهُ

او خاتہ شے یہ تہ دے تادان والو تہ - بلکہ خاص اللہ تعالیٰ

فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۳۹﴾

بندگی کوہ او بیہ ہمیشہ دے شکر ستادو تہ -

۳۶۔ دا تم دلیل عقلی دے پہ دیکھن دریم صفہ کلیہ ذکر دے یعنی اختیار تصدیق
دھر خہ دے اللہ تعالیٰ سرہ دے اوچا بیانے چہ خاص دے اللہ تعالیٰ سرہ دی تو معلومہ شوبہ
چہ ذکر اتو دور کو لو اختیار متداہم صریق ہفہ دے۔ بایات اللہ دے صفتو تہ دے اللہ تعالیٰ
چہ ذکر شول دا داخل دی پہ آیات اللہ کین دے متکر او مشرک تباہ کیدونکے دے
۳۷۔ دا تقریب دہ پہ تیر شوبہ دلیونو یاندے یعنی روستو دے شکار دلیونو
پہ توحید فی العبادت یاندے بیاہم تاسوماتہ دعوت راکوئے دعبادت دے غیر اللہ
دا خود پر لوئے جہل دے دا دلیل دے پہ دے خبرہ یاندے چہ شوک دعوت
ورکوی شرک تہ نو ہفہ پورہ جاہل دے۔

۳۸۔ دا علت دما قبل دے یعنی دے دے مشرکانو جاہلانو دے امر او دعوت تہ
خان بیچ اوساتہ حکمہ چہ اتفاقی وحی دے تو لو انبیاء سرہ واقع شوبہ چہ پہ شرک کو لو
سرہ ہر عمل بریادیردی۔ لہٰذا اشرکت معنی دادہ چہ ہر یونہی تہ پہ خیل خیل وخت کین
دا وحی کرے شوبہہ اودا سے ذکر پہ سورۃ انعام ۱۶ کین ہم دے۔ دا دلیل دے

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ وَالْأَرْضُ

او قدر نہ دے کرے دوی ذالہ تعالیٰ لایق قدر نہ دھتہ

جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ

جوتے دھتہ بہ دی پہ دوح د قیامت

مَطْوِيَّتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى

لفتنے شوے دی پہ فی لاس دھتہ کیں پاک دے

عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۴۷﴾ وَتُفِخُ فِي الصُّورِ

دھتہ نہ چہ دوی دوسرہ شریک جو روی او پوکے پہ او کپے شی پہ شیلے کیں

پہ قباحت د شرک باندے چہ د پیغمبر عمل ورتہ تینکید لے نشی نو د نور خلقو عمل بہ شرک تہ خہ رنگے پیگ نشی او د پیغمبر نہ خوگناہ تہ کیری نولین اشراک خطاب پہ طریقہ د فرض تقدیر دے یعنی بالفرض والتقدیر کہ پیغمبر شرک او کرو تو عملو نہ بہیے بریاد شی بلی اللہ فأعبدوا فحکس ایت کیں منع کول وو د شرک تہ او پہ دے ایت کیں امر د توحید دے۔

والشاکرین تہ مراد ظاہر و ل اودعوت کول د توحید دی۔
 سک ۴۷ دے ایت نہ تراخر د سورت پورے پنجم باب دے پہ دے کیں زجر او تخویف اخروی دے پہ ذکر د درے حالہ دوسرہ اول فناء د عالم دویم بعثت او حساب دریم جزا او بشارت تفصیلیہ دے۔ یہ دے (سک ۴۸) کیں زجر دے مشرکین فی العیادت تہ او قدر پہ معنی د تعظیم دے اوحق تعظیم ذالہ تعالیٰ دادے چہ بندگی دھتہ پہ داسے طریقہ او کپے شی چہ ہر قسم شرک تہ پاکہ بندگی وی او مشرک داسے تہ کوی نو معلومہ نشوہ چہ مشرک بنہ اللہ تعالیٰ نہ د پشید لے اونہیے تعظیم کپے دے اونہیے صفت دھتہ کپے دے پہ لایق طریقہ سرہ۔ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ پہ دے کیں عظمت شان ذالہ تعالیٰ ذکر کوی لفظ د جمیعاً دلالت کوی چہ مراد د دے تہ ہولے راوہ (زمکے دی او د قبض تہ مراد رانیول دھتہ دی پہ لاس کیں د دے وجہ نہ د قیامت تخصیص لے کپے دے صرف قدرت تربیہ مراد تہ دے حکمہ قدرت لے پہ دے تیا کیں ہم تہ تہ تخصیص د قیامت تہ حاجت تہ وو۔ بیمیئہ داد متشابہاتو تہ دے پہ کیفیہ کیں او پہ اعتبار معنی سرہ حکم دے یعنی فی لاس او کیفیہ دھتہ (پاتے پہ بل غ)

قَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ

نومرہ پہ شی ہفہ خوک چہ پہ اسمانوتو کین دی او ہفہ خوک چہ پہ زمکہ کین دی

إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ

مگر ہفہ خوک چہ غواری اللہ تعالیٰ بقاد مہوی بیا بہ پوکے اذکرے شی پہ ہفہ کین بل خُل

فَإِذَا هُمْ رُقِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَأَشْرَقَتِ

نہ دغہ وخت بہ دوی ولاپردی گوری یہ - او رویناتہ یہ شی

اللہ تعالیٰ پیڑنی۔ بیا د قبضے او دیمین نہ مشبہہ او مجسمہ دلیل نیسی چہ د اللہ تعالیٰ
مشابہہ او جسم شتہ دے نوجواب ئے او کروچہ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ
یعنی پہ قدرت او علم کین دہفہ شریک او دارنگ شبیہہ ئے نیشتہ نوجبات
کین ئے ہم شریک نیشتہ دے۔ او هرکله چہ اسمانوتہ زمکہ قبض کول علو
(اوچت ولے) د اللہ تعالیٰ غواری ددے وچ نہ ئے و تعالیٰ ہم ذکر کرے دے
پہ روایت دترمذی کین دی چہ عائشہ رضی اللہ عنہا تیوس او کروچہ پہ داسے
حالت کین انسانان بہ پہ کوم خُلے کین دی نورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
جواب کین او فرمائیل چہ دجہم دپاسہ پہ پُل باندے بہ وی۔

۷۸۔ پہ دے کین تخویف اخروی دے او پہ دے کین سرہ دماقبل تہ حال د
فناء د عالم ذکر کوی۔ قَصَعِقَ صَعِقَ پہ معنی دمرگ دے او یا پہ معنی دے ہوئی
سرہ دے دلہ پہ اولہ معنی سرہ غورہ دے۔ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ پہ دے کین
دیر اقوال دی دقتادہ قول دادے چہ ددے مصداق اللہ تعالیٰ تہ معلوم د
مونہ تہ نہ دے معلوم دویم قول مشہور دادے چہ مراد تربیتہ ہفہ خوک دی چہ
اللہ تعالیٰ د فنا دپارہ تہ دی پیدا کری لکہ حورے غلمان دجنت او ماران ایمانان
دجہم دریم قول کین مونک مراد دی چہ ہغوی بہ نہ وفات کیری۔ خلورم قول دادے
چہ ددے تہ مراد ہفہ خلق دی چہ محکین مرہ شوییدی او قصعق ئے ددے
وچ نہ ذکر کروچہ پہ دغہ وخت کین ددوی دمرگ سبب بہ ہیبت دقیامت وی۔
او پہ دویمہ معنی سرہ مراد دمن شاء اللہ تہ موسیٰ علیہ السلام دے لیکن ہر
کہ چہ پہ دغہ حدیث دصعق کین چہ لفظ فلا دری راغلے دے چہ ہی صلی اللہ
علیہ وسلم تہ بہ ہفہ وخت ہم علم تہ وی چہ پہ موسیٰ علیہ السلام باندے
صعق راغلے دے او کہ نہ تو استثناء د موسیٰ علیہ السلام یقیناً داخل کنول صحیح نہ۔

الْأَرْضُ بِتُورٍ رَبَّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ

زمکہ (دقیامت) پہ تُوَر دے رب دے سرہ او کیخود دے پہ شی عملنا ہے

وَجَاءُوا بِالنَّبِيِّينَ وَالشَّهَدَاءِ وَقُضِيَ

اوراہ دے سنے شی پیغمبران او شہیدان او فیصلہ پہ اوکے پشی

بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۴۹

پہ مینے دے دوی کن پہ حقہ سرہ او پہ دوی باندے پہ ظلم نہ شی کیدے .

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ

او پورہ پہ ورکے پشی ہر نفس تہ بدلہ دے حقہ عملون چہ کہ پیدی او اللہ تعالیٰ بہ پورہ

بِمَا يَفْعَلُونَ ۵۰ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا

پہ حقہ کارونو چہ دوی گئے کوی . او او یہ شپے شی کاران

اودے ایت نہ مراحتہ معلومہ دہ چہ شپیلے پہ دہ کرتہ وھلے کیبری اول دے فنا
دپارہ اوھے تہ قزع ہم وائی لکہ سورۃ تمل سکے کنس دی او صغق ورتہ ہم ویلے
کیبری او دومیہ دے بعث بعد الموت دپارہ دہ . او دا دوارہ پہ سورۃ لیس کنس سکے
سکے ہم ذکر شویدی .

۴۹ سکے . پہ دے کنس دے ورخ دے بعث او حساب بعض حالت ذکر کوی .

بِتُورٍ رَبَّهَا نور صفت دے اللہ تعالیٰ دے لکہ چہ سورت نور کنس تیر شویدی بقیہ
دے تشبیہ او تمثیل تہ . الْكِتَابُ مراد تربیتہ جس دے یعنی عملنا ہے

وَالشَّهَدَاءُ دا تعیم دے روستو دے تخصیص تہ یعنی انبیاء بہ دے شہادت دپارہ
حاضر کر پشی نو دارنگ نور شہادت ورکوونکی ملائکہ مومنان او اندامونہ دے

مجرمانو پہ ہم حاضر کر پشی . وَهُوَ أَعْلَمُ تاکید دے دوفیت دپارہ یعنی پورہ بہ
محکمہ ورکے پشی چہ دے اللہ تعالیٰ نہ ہیچ خیر نشی پتیدے او دارنگ پہ دے جملہ

کنس دفع دے ہم دہ چہ اللہ تعالیٰ حساب کوی او گولہان پیش کوی نوایا حق ناخبرہ
دے توجواب او شو پہ وَهُوَ أَعْلَمُ سرہ یعنی حساب او پیشی دے گواہانو دپارہ دے

الزام دے حجت دہ .

إِلَىٰ جَهَنَّمَ زَمْرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَفُتِحَتْ

جہنم طرف تہ دے دے ترھے پورے چہ راشی جہنم تہ پیرایہ نستہ شی

أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ

دروازے دھنے اوادہ دئی دوی تہ خوکیہوان دھنے ایانہ ددراغلی تاسو تہ

رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ

رسولن ستاسو تہ چہ لوستلے پہ تاسو یاندے آیاتو تہ د رب ستاسو

وَيُنذِرُوكُم لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا

او دیرہ درکولہ تاسو تہ د ملاقات د درے ستاسو تہ چہ دادہ دوی یوایی

بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ

ہاں ریلے لیکن پورہ شوہ فیصلہ د عذاب

عَلَى الْكَافِرِينَ ۚ قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ

پہ کافرانو یاندے اوپہ ویلے شی ورنٹوے دروازو

سے۔ یہ دے کس تقسیم دجزا اوسزا ذکرکوی روستو د حساب او د شہادت تہ یو پہ دے آیت کس تخویف اخروی دے پہ ذکرکولو د حال د منکرینو سرہ زَمْرًا ہفہ جماعتو تہ ویلے کیری چہ دھغوی پہ مینے کس تقرقہ بشکارہ وی۔ کفر اگرچہ ملت واحدہ دے لیکن پہ اقسامو دھنے کس دیر فرق دے۔

فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا سورۃ حجر سے کس تیر شوے دی چہ اوہ دروازے دی اوپہ دے کس اشارہ دہ چہ دوی تہ دھنکس نہ دروازے تہ پراتری دا د دوی تذلیل دے۔ وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا پہ دے کس مقصد ملامتہ کول د کافرانو دی داہم لوئے عذاب دے۔ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ یعنی یوم بعثکم او یوم دخولکم النار۔ کَلِمَةُ الْعَذَابِ مراد ترینہ فیصلہ دہ پہ تقدیر کس د دوی د کفر او د عذاب یا حقہ کلمہ دہ چہ سورۃ ص سے کس ذکر شوے دہ۔

عَلَى الْكَافِرِينَ دھمیر پہ خائے اسم ظاہر ذکرکرو اشارہ دہ چہ علت د عذاب کفر د دوی دے۔

جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبَشِّرْ مَنْشَوِي

نہ جہنم تہ ہمیشہ بہیے یہ ہے کس نو ناکارہ دے جائے کہ اوسیدلو

الْمُتَكِبِّرِينَ ﴿٤٧﴾ وَسَيُقَاسُّ السَّيِّئُ الْقَوْمَ

دے تکبر کوونکو - او روان بہ کریشی (عزت سرہ) حقہ کسان چہ دیوہ کریدہ

رَبُّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا

دے رب خیل نہ جنت تہ دے دے ترفہ پورچہ کہ راشی ہے تہ

وَفَتَحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا

او پرانے شویہ دی دروازے دے اوادیہ وائی دوی تہ جوکیداران دے ہے

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طَبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٤٨﴾

سلام دے دی پہ تاسو باندے خوشحالہ اوسے تاسو دے داخل شےینتہ ہمیشہ بہیے تاسو۔

۴۷۔ روستو د الزام د حجت تہ پہ دی باندے حکم د دخول جہنم دے

لفظ قیل د عموم د قائلہ نو دیارہ دے یعنی اللہ تعالیٰ او بتول ملائکہ یہ داسے

اوائی۔ خالیدین پہ وخت د داخلید لو کس خلود نشی کیدے نو مراد دے

تہ اندازہ کول او ارادہ کول د خلود دی پہ دفعہ وخت کیں۔ المتکبرین

علت د عذاب کقر دے او علت د تذلیل چہ پہ دے ایاتو تو کیں ذکر شو ہفہ

تکبر د دوی دے دے وچ تہ داصقت د دوی ہے ذکر کرو۔

۴۸۔ د بشارت اخرویہ تفصیلیہ دے و سیق مخکین ہم دالفظ و لیکن

ہلتہ سوق د ذلت او کاهانت و او دلتہ سوق د اکرام او دعزت دے او

اکثر مفسرین ویلے دی چہ دلتہ سوق د سورولو د جنتیانو مراد دے۔

۴۹۔ مرا دوی ہم مختلف امتونہ دی دھر رسول جدا جدا امت دے یا مراد تربیتہ

مختلف عملونو والا دی یعنی شہیدان او علماء او دعوت و تبلیغ کوونکی

و غیرہم پہ چاچہ کوم صفت غالب وی نو پہ حقہ صفت کیں پہ روان کریشی

و فتحت و او عطف دے یہ مقلد (پتا) باندے او جواب د اذائیے حکہ

حذق کرے دے چہ دلالت او کپی پہ عموم باندے (یعنی ہرکلمہ چہ

دوی راشی نو خوشحالہ بہ کرے شی پہ دیرو نعمتونو سرہ) او خاص پہ

نعمت د فتح البواب سرہ۔ او دا اشارہ دہ دوی رپاتے پہ بل مخ)

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ

او ددی وائی ستائیه د خداے اللہ تعالیٰ لرہ دہ حقہ ذات دے چہ رشتیے کرے دہ مونہ سرہ وعدہ خلدہ

وَأَوْرَثْنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُ الْأَمْنَ الْجَنَّةِ

او میراثہ کین راکرہ مونہ تہ زمکہ د جنت حائلہ نیسو مونہ د جنت نہ

حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ ﴿۴۷﴾

کوم حائلہ چہ مونہ غولرد نوبتہ دے ثواب د تبہ عمل کوونکو -

اکرام او عزت تہ چہ محکمن د راتلوتہ یہ دروازے کھلاؤ وی لکھ سورۃ ص نہ
کین تیر شویدی او بعض اہل لغت ویلے دی چہ دا واو ثنائیہ دے یعنی دعوی
عادت دادے چہ د آتہ عدد پہ مقام کین واو ذکر کوی گویا کہ دیو نوہ د عدد پہ
سبحہ باندے ختم شوہ نوہ د عدد د آتہ شروع شو او دروازے د جنت
آتہ دی لکھ چہ احادیث صحیحہ سرہ ثابت شویدہ - طہتم پاک وئے تاسو
پہ دنیا کین د توحید او د ایمان پہ عقیدے او پہ نیک اعمالو سرہ - یا دا جملہ
دعائے دہ پہ شان د سلام علیکم -

سکے .. دا ہم پہ بشارت کین داخل دے او دا عطف دے پہ پتہ لفظ باندے
ردخلوها وقالوا . وعدہ او دا وعدہ ذکر دہ پہ سورۃ مریم ۳۳ کین -
الارض مراد دے تہ زمکہ د جنت دہ او میراث ورتہ پہ دے وجہ ویلے کیری
چہ حاصلیری بغیر د داسے محنت تہ چہ دھے سرہ مناسب وی - نَتَّبِعُ الْأَمْنَ الْجَنَّةِ
یعنی دہ لرہ بہ پہ جنت کین دومرہ وسعت او فراخی ورکرے شی چہ یہ دھے
کین بہ پہ الزادے سرہ گرجی دا نہ چہ دبل چا حصہ تہ یہ ورچی . حَيْثُ نَشَاءُ
پہ دے صیغہ د متکلم کین اشارہ دہ چہ پہ جنت کین یہ ہر حق خالص د
اللہ تعالیٰ درضا تابع وی - فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ الف لام پہ دے کین عہدی
دے یعنی عمل کوونکی پہ موافق درضا د اللہ تعالیٰ سرہ او پہ صفت ذکر
کولو کین ترغیب دے عمل کولو تہ -

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ خَافِقِينَ مِنْ حَوْلِ

اد دینے بہ تہ ملائکہ لہ بکیرہ چہروونکی چاپیرہ

الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

د عرش نہ تسبیح بہ وائی سرہ دستائے د رب ددوی نہ

وَقِيلَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ

اد فیصلہ بہ اوکریشی پہ میٹ ددوی کیں پہ حقہ سرہ او ویلے کیری بہ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

پہ صفتونہ د خدا ییوب دیو اللہ تعالی دی چہ رب د عالمینو دے ۔

۴۵۔۔ یہ دے کیں عظمت او ہیبت دورے د قیامت ذکر کوی من حول العرش
حرق د میں کیں اشارہ دہ چہ پہ تول عرش باندے ملائک احاطہ تشق کولے
دوج دہیر عظمت د عرش تہ۔ وَقِيلَ پہ دے صیغہ کیں اشارہ دہ عموم د
قائلینو تہ یعق تول مؤمنان او ملائک بہ حمد د اللہ تعالی وائی۔ اشارہ دہ
چہ پہ جدت کیں لوے تلذذ (مزه اغستل) ذکر د اللہ تعالی دے پہ تسبیح
او حمد ویلو سرہ۔ (اللهم اعن علی ذکرک وشکرک وحسن عبادتک)

تفسیر د سورۃ زمر پہ حمد د اللہ تعالی سرہ ختم شو۔

سورة المؤمن
۴۰ مکیه ۴۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آیاتها ۸۵
رقعاتها ۹

حم ۱ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ

اللہ تعالیٰ کے دے مراد پندے بہ پوہیدی۔ نزول دے کتاب دے طرف دے اللہ تعالیٰ نہ دی زور اور دے

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة المؤمن۔ او دے بل نوم سورة غافر او بل سورة الطول دے

دے سورت نہ تر سورة احقاق پورے او سورت نہ پہ حوامیمو سرہ مشہور دی۔ او دادیم یاب دے او دے پہ فضیلت کیں دیر روایات وارد دی۔ دے مستنداری روایت دے چہ حوامیم نہ عرائس القرآن ویلے شی دانس او ابن مسعود رضی اللہ عنہما نہ قرطبی او خطیب وغیرہ نقل کرے دی مرقوعا چہ حوامیم دیباج دے ابل روایت یے نقل کرے دے چہ دھر خیز ثمرہ وی او ثمرہ دے ابل حمر دی ابل روایت کیں دی دایا غیج دی خائستہ شنی یویل سرہ نزدے پیوست نوخوک چہ غواری چہ دجنت پہ باغیچو کیں او سر بری نو داسورت نہ دے لوی۔ خازن او خطیب دے ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ روایت ذکر کرے دے چہ دھر خیز مغز (خلاصہ) وی او دے ابل مغز حوامیم دی۔ نوکہ داروایات معین ثابت شی نو دلالت پہ اوکری پہ عظمت دے سورتو نو بات دے۔

ربط دے سورت دے ما قبل سرہ پہ دیرو وجوہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ سورة زمربکں ردو پہ شرک فی العبادۃ باندے نو پہ دے سورت کیں رد دے پہ شرک فی الدعاء باندے چہ ہفہ اہم جز دے عبادت دے دویمہ وجہ دادہ چہ پہ ہفہ سورت کیں تخویف دنیوی اجمالی وو او پہ دے سورت کیں تفصیل دے دے دے دے واقعہ دے فرعونیا نو ذکر کوئی۔ دریمہ وجہ دادہ چہ دے ہفہ سورت پہ اول کیں تعریف او مقصد دے ابل ذکر کوئی دے سورت کیں دے ابل غفت ذکر کوئی۔

دعویٰ دے سورت۔ رد دے پہ شرک فی الدعاء باندے او اثبات دے توحید فی الدعاء دے او ہفہ یے اوۃ کرتہ ذکر کرے پہ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰

إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُرُكَ تَقْلِبُهُمْ

کافران

محر

نو دھوکہ نہ کوی تالہ گیا دیگر کھیل ددوی

فِي الْبِلَادِ ۝ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ

قوم

نکذیب کرے وڈ مخنیں ددوی نہ

بنارو نکیں -

پہ

شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ داتعلق لری دکافر و مشرک سرہ۔ الطُّوْلُ پہ معنی دغنا سرہ یعنی مستغنی دے د مشرکانو نہ او طوْلُ فضل، انعام او قدرت تہ ویلے کیری۔ قَائِدُہ: د غافرا و قابل پہ مینے کیں بے واؤ د جمع ذکر کرے دے اشارہ دہ چہ د مؤمن نائب دپا لے دہ قلمہ رحمتو تہ جمع کریدی او د مشرک دپارہ بے ہر یو تخویف مستقل ذکر کرے دے۔ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ داجملہ بے پہ طور د صفت د اللہ تعالیٰ سرہ ذکر کریدہ او پہ منزل د علت دہ د ماقیل دپارہ د دے وچ تہ واؤ بے عاطفہ نہ دے ذکر کرے۔ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ داصفت تخویف او بشارت دوارو تہ شامل دے قرطی او خطیب شریقی وغیرہ واقعہ د عمر رضی اللہ عنہ لیکے دہ چہ ہغہ یو شرابی تہ خط کیں دا ایا تونہ اولیکل ہغہ تہ چہ خط اور سیدانو توڑا بے او کپہ او توبہ بے اویستلہ او عمر رضی اللہ عنہ خلقو تہ اویل چہ یو رور مو پہ لغزش کیں بیوتہ وی تودا سے عمل و سرہ کوئے او د توبے او د معفرت د عا ورلہ کوئے او شیطان تہ بے مہ پرید دے۔

س: دازجر دے مجادلینو تہ او دادویم عنوان دے چہ پہ قرآن او د دے پہ مقصد کیں چہ توحید دے خوک جگرے کوی نو ہغہ کافروی۔ او حدیث مرفوع کیں ذکر دی چہ جدال پہ قرآن کیں کفر دے او بل حدیث کیں روایت دے چہ داجدال سبب دہلاکت د مخنوخلقو دے۔ او مراد دجدال نہ طعن کول پہ قرآن کیں چہ داسحر دے شعر دے کھانت دے وغیرہ او پہ دے باندے شبہات او اعتراضو تہ کول دی۔ او دے تہ جدال بالباطل ویلے کیبری او پہ دے سورت کیں داپہ مختلف تعبیراتو سرہ ذکر دے پہ ۳۵ ۳۶ کیں۔

او دے جدال مقصد دحق مقابلہ کول او ہغہ ختمول دی او ہر چہ جدال بالحق دے ہغہ صفت د صالحیتو دے لکہ جادلہم بالحق فی احسن او مراد د ہغہ نہ شبہات او شکوتہ د اہل یاطل دفع کول او پہ ہغوی باندے الزامی دلیلونہ قائمبول دی پہ نرمہ طریقہ سرہ او داخوجہاد فی سبیل اللہ دے۔

فَلَا يَغْزُرُكَ اہ پہ دے کیں جواب د وہم دے کہ داجدالین کافرو بے توبہ

وفق انظر
وفق انظر

أَصْحَابُ النَّارِ ۖ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ

ادسیدونکو د اور دی همیشه ۔ حقہ مزید کی چہ پورنہ کوی عرش د الله تعالی

وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

او حقہ چہ چاہیہ د حق نہ دی تسبیح دانی سورہ د ستائے د رب د دوی نہ

وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ

او ایمان راوی پہ حقہ باننے او بخندہ خواری دپارہ د

آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا

مومنو ردی دوی لہ ربہ زمونہ راکیو کرے دے تاہر خیز پہ رحمت او علم کین

فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ

نہ بخندہ اوکرہ حقہ چاہہ چہ توبہ یے کرے دہ د شرک نہ او تابعداری کرے دہ ستاد لہرے

وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۚ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ

او بچ ادساتے دوی لہ د عذاب د اور نہ ۔ اے ربہ زمونہ او داخل کرے دوی

۸۔ پہ دے کین تخویف اخروی دے ۔ وَكَذَلِكَ يَعْنِي شَخَرَتِجِ چہ اونیل
مونہ دوی لہرہ پہ عذاب سرہ ۔ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ لَزُومٌ د کلمے نہ مراد پہ تقدیر کین
فیصلہ کول دی یا صدور د فیصلہ د الله تعالی دے پہ وخت د کولو د دوی کین ۔
اِنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ دابیان د کلمہ دے یا مراد د کلمے نہ قول د لَمْ يَلْمِزْهُمْ
اور اِنَّهُمْ کین یا بسببہ مقدر دے یعنی پہ سبب د دے چہ دوی مستحق د
اور دی ۔

۹۔ پہ دے ایا تو نو کین بشارت دے مؤحدیتو تہ روستو د تخویف د
متکریتو تہ او دادریم عنوان دے او هرکله چہ یے د کافرانوہ شعی د ذکر کرہ
د مؤمنانو سرہ نو اوس د ذکر کوی دوستانہ او شفقت د ملائکہ پہ مؤمنانو باننے
دپارہ د ستی د دوی ۔ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ تخصیص د دے ملائکہ یے د دے
وجہ نہ او کرہ چہ دوی دیر مقرب اولوئے شان او قوت والا دی حدیث د
جابر رضی الله عنہ کین مرفوعاً راقلے دی چہ رسول الله صلی الله علیہ وسلم
د حصہ العرش د ملائکہ تہ دیو ملک حال ذکر کرہ چہ د غوب د نرے تہ یے تر
اوئے پورے د او سوو کلونو مزل دے ۔ او د دے ملائکہ معین عداد الله تعالی

جَنَّتْ عَذَابَ النَّارِ وَعَذَابُهُمْ وَمَنْ صَلَحَ

جنتوں د دیوہ کی دلو تہ ہقہ چہ تا وعدہ کرے دہ ددوی سرہ اوقہ خوک چہ جو روی ددوی سرہ

مِنْ الْبَارِئِهِمْ وَأَزْوَاجَهُمْ وَذُرِّيَّتَهُمْ

ن پلارنو ددوی تہ او د بیباو ددوی تہ او د اولاد ددوی تہ

إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۸ وَفِيهِمُ السَّيِّئَاتُ

یقیناً تہ زور اور حکمتوں والا ہے ۔ او بچے ساتے دوی لہرہ دناکارہ عقوبتوں

وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ

او عہہ خوک چہ تلخ سال دناکارہ عقوبتوں تہ پہ دے ورخ نو یقیناً رحم او کرو تا پہ ہقہ بانداے

تہ معلوم دے حکم چہ پہ دے کس صحیح حدیث مرفوع نیستہ ۔ یَسِيحُونَ
یَحْمِلُونَ اِیْہُمْ دا ذکر عبادت او دطاعت د ملائکو دے ۔ وَیُؤْمِنُونَ بہ دا علت دے
ذیارہ د تسبیح او حمد او پہ نہ مراد د اللہ تعالیٰ توحید دے وَیَسْتَخْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا
اشارہ دہ چہ دوی خیر خواہ د مؤمناتو دی نو معلومہ شو کہ اشترک پہ عقیدہ د توحید
کس سبب د محبت او د نصیحت (خیر خواہی) دے او پہ دے کس ترغیب دے ایمان
راور لہرہ رَبَّنَا دا ذکر د دُعا د مغفرت دے اولفظ د رَبَّنَا وسیلہ دہ د نوم د اللہ تعالیٰ
پہ عامو دُعا کا نو کس اشارہ دہ چہ یا اللہ تہ زمونہ مری او محسن ہے نو پہ
مونہ بانداے احسان د اجابت د دُعا او کرے وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا دا ہم
وسیلہ دہ پہ دہ صفتوں د اللہ تعالیٰ سرہ حکم چہ د اجابت د دُعا ذیارہ رحمت
عظیمہ او علم پہ حالہ تو د دُعا کوئی نہکی بانداے ضروری دے پہ اصل کس فاعل د
وسعت رحمت او علم دے لیکن دلہ کس فاعل ہے اللہ تعالیٰ او گر خوؤ او رحمت او
علم ہے پہ طریقہ د تمیز سرہ ذکر کرو اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ پہ توسیع د رحمت
او د علم کس بے اختیارہ تہ دے او دارنگ اشارہ دہ پہ تمیز بعد الایہام کس
تاکید او مبالغہ د دے دواہ صفتوں تہ ۔ وَاتَّبِعُوا سَبِيلَكَ یہ تا ابو کس اشارہ دہ
عقیدہ د توحید او اجتناب عن الشریک تہ او پہ وَاتَّبِعُوا کس اشارہ دہ
عمل صالح تہ ۔ وَفِيهِمْ عَذَابُ الْجَحِيمِ یہ دے کس اشارہ دہ مغفرت کاملہ تہ
یعنی دا بے مغفرت ورتہ او کرے چہ د عذاب ہیح استحقاق پہ کس پاتے نہ شی۔
رَبَّنَا وَادْخُلْهُمْ ہر کلہ چہ محبت ہے ازالہ د عذاب د ذکر کرہ نو اوس دُعا د ثواب
کاملہ ذکر کوی ۔ وَمَنْ صَلَحَ الرَّایۃ یعنی چاچہ د مؤحد (پاتے پہ بل خ)

وَذَلِكَ هُوَ الْقَوْزُ الْعَظِيمُ ۝۱۰ إِنَّ الَّذِينَ

او دا کامیابی نوبہ دہ یقیناً ہفہ کسان

كَفَرُوا يُنَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ

چہ کفریہ کرے دے اواز یہ ورنہ بیشی دوی کر د قیامت پہ روح) چہ کا خفا غصہ د اللہ تعالیٰ پر وہ دے دھسے سنا سرتہ

أَنْفُسِكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ

نہ پہ خانہ نو سنا سرتہ کرہ چہ پنے کیدلے یہ تاسو ایمان تہ

سرہ پہ توحید کیں موافقت کریدے پلار، بیچے اولاد اگر چہ مجاہدہ یے د دعائیں
پشان نہ دہ کرے لیکن دوی لڑے بہ دھفہ د پورہ خوشحالہ کولو د پارہ جنت تہ
داخل کرے شی او دارنگ سورۃ رعد ۲۳ کیں تیر شوییدی۔ وَ قِهِمُ السَّيِّئَاتِ مراد
ترتیبہ عذاب دگنا ہو تو دھقوی دے نو سوال دادے چہ داخو تکرار دے شکہ
چہ غنکشی ہم وقہم عذاب الجعیم ذکر شویدے جواب دادے چہ دلنہ ضمیر
اباء او ازواج او ذریات تہ راجع دے او غنکشی ضمیر اصل مؤحد داعی تہ راجع
وؤ۔ یا مراد وقایہ د سیئات تہ پہ دنیا کیں بیچ ساتل دی دگنا ہو تو تہ۔

يَوْمَئِذٍ يَهْدِيهِ اللَّهُ وَرُوحُ الْقُدُّوسِ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝۱۱
دے اولہ معق و روح د قیامت او پہ دویمہ معنی دنیا مراد دہ۔
د مطرف قول دے چہ دیر خیر خواہ پہ بتدکانو د اللہ تعالیٰ کیں د بندگانو
د پارہ ملائک دی پہ سبب د دے ایاتونو او بدخواہ

پہ مخلوق کیں د مخلوق د پارہ شیطان دے۔ او دارنگ پہ دے ایاتونو کیں
د مؤمنانو د پارہ دیر لوئے بشارت دے چہ کہ یوم ملک د دعا او غواری نو مستجاب
دہ یوچہ قول ملائک غواری نو ہفہ حوضرور قبولوی۔

او خلف بن هشام ویلے دی چہ ما پہ سلیم بن عیسیٰ باندے قرآن لو ستلوچہ
دے الیت تہ را اور سیدم نو ہفہ اوڑیل او اوئے ویل چہ اے خلق مؤمن
د اللہ تعالیٰ پہ نیر خومرہ گران دے چہ دے پہ بسترہ باندے اودہ پروت
وی او ملائک ورلہ معقرت غواری دا قرطی روایت راوپے دے۔

فَتَكْفُرُونَ ⑩ قَالُوا رَبُّنَا آمَنَّا شَتَّىٰ

نو تاسو یہ کفر کو دے۔ دوی یہ اوائی اے یہ زمونہ مگر راستے کے تپہ مونہ باندا دہ کرتہ

وَأَحْيَيْتَنَا أَشْتَتَيْنِ فَأَعْتَرَفْنَا بِدُنُوبِنَا

او زندہ کی داکویدے دہ کرتہ نو اقرار کو مونہ پہ گناہونہ خچلو باندا

فَقُلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّنْ سَبِيلٍ ⑪

نو ایسا شتہ دے و تلو تہ خہ لہر

نہ۔ دا تخویف شدید دے کافرانو مجاہدینو تہ روستو د عظمت شان د مؤمنانو
نہ او داخلورم عنوان دے۔ یُنَادُونَ اواز بہ ورکیدے شی د قیامت پہ و شخ او
دوی بہ یہ جہم کیں وی او حان تہ یہ دیر غصہ وی۔ لَمَقْتُ اللہ لہم بے ابتدائیہ
د دے و ج نہ ذکر کرو چہ بنادون کیں معنی د قول پرتہ دہ او د مقولہ یہ
سر کیں لہم ابتدائیہ داخلیدے شی۔ مَن مَقَّتْکُمْ أَنْفُسُکُمْ او دا غصہ د دوی یہ
قیامت او یہ جہم کیں دہ اِدُّ تَدْعُونَ إِلَى الْإِيمَانِ دا متعلق دے یہ لمقت اللہ
پورے یعنی د اللہ تعالیٰ غصہ پہ تاسو بانداں پہ دنیا کیں وہ چہ کلہ بہ تاسو
تہ دعوت او تبلیغ د ایمان کیدے شو او تاسو یہ انکار کو دے او دا غصہ د
اللہ تعالیٰ ستاسو د دے غصہ نہ دیرہ لویہ دہ یعنی تاسو اللہ تعالیٰ لہرہ دیر
غصہ کرے او حقہ کرے دے یہ انکار کو لو ستاسو د توحید نہ اوس یہ
ستاسو خہ غصہ وی؟

قَائِلًا: مَقَّتْ سَخَتْ غَضَبِ أَوْ بَغْضِ تَهْ وَيْلَ كِبْرِي أَوْ دَا صَفَتْ دَ اللّٰهُ تَعَالٰی
دے خہ رنگ چہ دھقہ د شان سرہ خائمیگی تاویل تہ ہیج ضرورت تیشہ
نہ۔ دا جواب دھقوی دے پہ طریقہ د اقرار جرم سرہ د دے د پارہ چہ د
جہم نہ اوچی او دنیا تہ واپس لہرشی ہاں پداں ایت کیں د دیر ہیبت د
عذاب د و ج نہ دنیاے ہیرہ شویدہ نو ہج تہ د واپس کیدالو ذکر تہ کوی
او پہ بل حالت کیں دوی وائی ہل الی مردمن سبیل شوری سک فارجعتا
نعمل صالحا سورة السجدة ۱۳ یا لیتنا ترد انعام ۲۷ اخرجتنا نعمل صالحا فاطر
قَائِلًا: پہ دے ایت کیں دہ مرگوتہ او دہ ژوندونہ بے ذکر کرے دی
لکہ چہ سورة بقرہ ۲۵ کیں ذکر و۔ یہ دے کیں اول قول دادے چہ د اول
مرگ نہ مراد وجود د دوی و و یہ شکل د نطفہ سرہ پہ رپاے پہ بل مخ

ذِكْرُ بَابِهِ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ

دادے وجہ تہ چہ کلمہ یہ بے کیدے شو اللہ تعالیٰ پہ یو والی سرہ نو تاسو یہ انکار کو

وَ اِنْ يُّشْرَكَ بِهِ تَوَلَّيْتُمْ ۖ اَلْحٰكُمُ اللّٰهُ

او کہ چرے شرک بہ کیدے شو دھقہ سرہ نو تاسو یہ ایمان لاو رو تو اختیار دے یو اللہ تعالیٰ دے

الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ۝ ۱۷ ۚ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ

چہ اوچت دے اولیے دے - خاص اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے چہ یشائی تاسو تہ

ارحامو مائتد وکس او ددویم مرگ تہ مراد مشهور مرگ دے او داول حیات
تہ مراد روح اچول دی پہ بدن کس پہ ارحامو مائتد وکس او بیا دتیا تہ
بهر راوتل او ددویم ژوند روح اچول دی پہ دفعہ بدن کس پہ ورخ د قیامت
او هق تہ بعث بعد الموت ویلے کیری او داسے ترتیب پہ سورة مؤمنون دسلا
تہ ترسلا پورے ذکر کرے دے - پہ دے قول کس پہ نطقہ پاندے د
میت اطلاق پہ طریقہ د تشبیہ یا حجاز سرہ شویداے او دا قول دابن عباس
او ابن مسعود او قتاده اوضحا کہ تہ مفسرینو نقل کرے دے او دا غورہ دے
پہ دے کس د قبر د حیات ذکر تہ دے شوے حکہ چہ هقہ حیات حقیقیہ تہ
دے - دویم قول دادے چہ اول مرگ مشهور مراد دے او اول حیات پہ
قبر و کس مراد دے بیا دویم مرگ پہ قبر کس او دویم حیات پہ آخرت کس
مراد دے لیکن پہ دے قول پاندے اشکال دادے چہ اول ژوند چہ دتیوی
او حقیقی ژوند دے د هقہ ذکر پر بخودل او حکمی ژوند ذکر کول بعیدہ خبرہ
دہ دویم داچہ پہ دے توجیہ پاندے دے حیاتہ معلومیبری دریمہ دادہ چہ
پہ قبر کس د حیات تہ روستو بیا مرکید لو دبارہ دلیل صریحہ صحیحہ نیشته۔

۱۷۔ ذِکْرُ بَابِ اِشَارَةِ دَه پَت عبارت تہ یعنی (لیس الے خروج من سبیل)
او ددے علت ذکر کوی چہ انکار عن التوحید دے - وَحْدَهُ مصدر مضاوہ دے
پہ موضع د حال کس دے یعنی متوحداً و متقدراً یا منصوب دے پہ ظرفیت
سرہ یعنی علی وحدتہ - وَ اِنْ يُّشْرَكَ بِهِ دا مضارع پہ معنی د ماضی دہ عطف
دے پہ دعی پاندے یا مراد دادے چہ روستو د واپس کیدلو تہ دتیا تہ (بالفرض)
کہ چرے شرک کیدے شی نو تاسو بے بیا هم مے نو دا پستان د "کُو رَدُّو الْعَادِلُو
لِما نھوا عنه" (انعام ۲۸) دے - اَلْحٰكُمُ اللّٰهُ دا جملہ هم علت دے چہ نجات

الْيَتِيمَ وَيُتْرِكُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ط

دلیلونہ اد دادوی تاسو لہو د ایمانی تہ روزی

وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ۝۱۳

او نصیحت تہ قبولی مگر ہفتہ خوک چہ درگرجی اللہ تعالیٰ تہ

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ

و حاجتو تہ غوارے د اللہ تعالیٰ تہ خالص کوؤ نکے یے ہفتہ دپارہ بلتہ کول اگر چہ بدگمیری

الْكَافِرُونَ ۝۱۴ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ

کافران (اللہ تعالیٰ) اوچتوؤکے د درجو دے عرش والا دے

نیستہ د دے وج تہ چہ اختیار د اللہ تعالیٰ دے اور دے پہ مشرکاتو
باندے ہغوی عقیدہ لہ چہ زموتو شفاؤ تہ اختیار دے مونو بہ بچہ کوی
د تکلیف تہ پہ دُنیا او آخرت کتب۔

۱۳۔ دادلیل عقلی د توحید دے او علت دے دپارہ دے چہ فَالْحَمْدُ لِلَّهِ
اودق د عذر د مشرکاتو دہ پہ اظہار د دلیلونو سرہ پہ دُنیا کتب۔ آيَاتِهِ مراد
د دے عقلی دلیلونہ پہ محسوساتو د دنیا سرہ اسماتونہ، زمکے، غرو تہ، سمرو
سیورے، ستوری، ہوا کالے، ورچے، بارانونہ، اونے او بوقی وغیرہ دی۔
رِزْقًا مراد تزیئہ سبب د رزق دے یعنی یاران۔ آيَاتِهِ کتب اصلاح او قوام د دین
تہ اشارہ دہ اور رِزْقًا کتب اصلاح او قوام د دین تہ اشارہ دہ۔ وَمَا يَتَذَكَّرُ یعنی
تذکرہ پہ طریقہ د توحید سرہ موقوف دے پہ طلب د حق باندے۔

۱۴۔ د دے آیت تہ ترسلہ پورے دویم باب دے پہ دے کتب دعویٰ د سورت
دہ او عظمت د ہفتہ دعویٰ دے پہ ذکر د صفاؤ د اللہ تعالیٰ سرہ د تحویف اخروی
او دنیوی تہ دپارہ د منکرینو د دقہ دعویٰ ترسلہ پورے بیا مثال د تحویف پہ
واقعہ د فرعون سرہ او تشبیح پہ تبلیغ د توحید باندے پہ مکالمہ د رجل مؤمن
سرہ او پہ آخر کتب تحویف اخروی پہ ذکر د براءت د متبوعیتو د اتباعو خیلو تہ
پہ شرک او کفر کتب۔

پہ دے رسالہ کتب دعویٰ د سورت دہ یعنی امر پہ توحید فی الدعاء او
رد د شرک فی الدعا او فائے د دے وج تہ لادو چہ د اتفریح دہ پہ تیر
شوے عتواناتو باندے۔ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ براءت دے رپاتے پہ بلخ (

يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ

راخوړئوی وځي په حکم خپل سره په هغه چاچه او غوړی

مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۝

د بندګانو خپلو ته د دې دپاره چه د بیه وړګری د درځ د ملاقاتو ته

د هر قسم شرک جلی او خفی او د تشبیه نه. الدِّین دلتنه مراد دعا ده. وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ اشاره ده چه څوک توحید په الدعا بیا کړی نو هغه کافروې او دارنگ اشاره ده چه په دې مسئله کښ به د منکرینو د طرف نه هر قسم مصیبتونه رانی چه په هغه باندې صبر کول ضروری دی.

۱۵. په دې کښ د دې صفات د الله تعالی ذکر کوی دپاره د ترغیب د توحید په الدعاء او دا عظمت د دعوې دې. یعنی په الله تعالی پورې دغا او مدد خاص کړئ د دې وجه نه چه د هغه دپاره صفات عالیه دی.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ په معنی د مرتفع دې یعنی حق دار د اوچتو درجو د مدح او د ثنا دې یا په معنی د راقع دې یعنی اوچتو ټنک د درجا تو د مؤحدیتو دې په اخرت کښ او اوچتوی درج د بعض خلقو په بعضو باندې په دنیا کښ لکه چه فرمایلې دی "یرفع الله الذین امنوا منکم والذین اوتوا العلم درجات" او رفع بعضهم فوق بعض درجات. ذُو الْعَرْشِ یعنی خالق او مالک د عرش دې او محتاج نه دې عرش ته. يُلْقِي الرُّوحَ مراد دې ته وحی ده ځکه چه په هغه سره حیات امانی حاصلیږی او عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ته مراد انبیاء علیهم السلام دی او فعل مضارع دپاره د حکایت د حال ماضیه دې. یعنی وحی رالېږلې ده په انبیاء علیهم السلام او په دې نبی صلی الله علیه وسلم باندې یا مراد د روح ته قرآن دې نو مراد د عباد نه په دې امت کښ هغه خلق دی چه هغوی ته الله تعالی علوم د قرآن کریم او توفیق د عمل ورکړې وی.

لِيُنْذِرَ دَاغِيَةً اَوْ مَقْصِدَ الْقَادِرُ روح دې یعنی مراد د دې ته دعوت او تبلیغ دې. يَوْمَ التَّلَاقِ په اصل کښ التلاقی دې (ملاقاتو ته د یو بل سره) او دا نوم د ورځ د قیامت دې ځکه چه ملاقات (یو ځل کیدل) د روح او شې د بدن سره او ملاقات د هر چا په اوشی د خپلې جزاء د اعمالو سره او ملاقات به اوشی د عبادانو او معبودانو او ظالماتو او مظلومانو او د اسمان والو او د زمکوالو او د اولیتو او د اخریتو د اللفظ دې ټولو ته عام او شامل دې.

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ

ہفتہ درخ چہ دوی بہ بنکارہ دی تہ دے پت یہ اللہ تعالیٰ بانگا د دوی تہ

لِيَمْلِكَنَّ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ

مخ غبر د چا دہ یاد شای ن - د اللہ تعالیٰ دہ چہ یو دے

الْقَهَّارِ ۱۷ اَلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ

زور آور دے - ش یہ بدلاہ در کیدے شی ہر نفس تہ

بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَظَلَمَ الْيَوْمَ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعٌ

دھہ عمل چہ ہفہ کپے وی زیاتہ نیشہ تن یقیناً اللہ تعالیٰ زر

الْحِسَابِ ۱۸ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْأَرْزَاقِ

حساب کوڈکے دے - او ویرہ در کپہ دوی تہ دورخ د تزدے اقت تہ

۱۷۔ یہ دے کہیں ہیبت شان د ورخ د قیامت او د اللہ تعالیٰ خلو صفتونہ ذکر کوی اول علم کلی پہ دے لفظ سرہ لایحقی علی اللہ ومنہم شیء دویم پورہ بادشاہی اختیار پہ سوال وجواب سرہ لیمن الملک الیوم یلک دریم او خورم الواجد القہار بارزون د قبرونہ راتول او پہ واکہ کیدال چہ ہج پردہ بہ تہ وی او حالونہ بنکارہ کیدال دے بتولوتہ شامل دے لیمن الملک الیوم تخصیص د الیوم یے د دے وجہ نہ اوکرو چہ پہ دغہ ورخ یہ بتول بادشاہان او دھغوی بادشاہی او بتول متکبرین او دھغوی دعوے یہ ختم شی سوا د اللہ تعالیٰ تہ یہ دے سوال وجواب کتب اقوال دی اول قول دادے چہ اللہ تعالیٰ بہ یومنادی (ملک) تہ امر اوکری نوہفہ بہ داوازا اوکری نو بتول مؤمنان او کافران بہ دا جواب ورکری او دا قول د ابن مسعود رضی اللہ عنہ دے دویم قول دادے چہ سوال او جواب دواہ د اللہ تعالیٰ د طرف نہ دی دریم قول دادے چہ ملائک پہ یوبل تہ دا سوال او جواب کوی انسانانو تہ بہ یے اوروی۔

۱۸۔ دا تور احوال دورخ د قیامت ذکر کوی او تقریح دہ پہ متکبرین صفتونو د اللہ تعالیٰ باندے یعنی ہرکلا چہ ثابتہ شوہ چہ عالم دے پہ ہر خہ باندے او بادشاہ دے دہر خہ تو معلومہ شوہ چہ جزا سزا ورکول بغیر د ظلم نہ او حساب کول دا ہم ثابت دی۔ ان اللہ سریع الحساب۔ (پاتے پہ بل مخ)

إِذَا الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَظِيمٍ ۝

کہ جب زبوتہ پہ دنگو مرد سرہ وی دک بہ وی غو تہ

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حِمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ۝

تہ بہ وی ظالمونہ لہ هیچ دوست گرم او تہ سفارشی چہ دھوہ خبرہ منلہ کیدیشی

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ۝

یوہ دے اللہ تہانی پہ پت نقصان دستگو باندے او ہوہ چہ پتوی یے سینے

دکوی تہ داسبابو حساب کولو تہ محتاج تہ دے او حدیث دابن عباس رضی اللہ عنہما سرہ ثابت دہ چہ دوقت دتصف التہار (دنیوی ورخ دیمہ) پورے بہ ہول حساب ختم کری۔

۱۸۔ دا تورہ بیت شان دقیامت ذکرکوی پہ خلور و طریقو سرہ اول داچہ ازقہ دہ یعنی تزدے راتلونکے حادثہ او مصیبت دے او داسے پہ سورۃ نجم کے کتب ہم راعی دی دویم إِذَا الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ دا کنایہ دہ پیرو غمونو تہ لکہ سورۃ احزاب کتب وبلغت القلوب الحناجر یا پہ حقیقت یا ندا لے حمل دے چہ دہ پیروہ بیت دویجہ تہ زبوتہ بہ دخیل خایونو تہ زائل شی او اوچت بہ شی مرو تہ۔ دریم کاظمین دَرعِب او غم تہ بہ دک وی گویا کہ رگوتہ دساہ اغستلو یے بتدا شوے دی خلورم حال مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حِمٍ، حیم ہعہ دوست تہ ویلے کیری چہ دوست دتکلیف پہ وخت کتب پہ دہ باندے گرموالے اوخوت کیدل راعی یعنی گرم دوست او مراد تربیتہ نفع و رکول دی محکمہ حیم بہ ویتی لکہ سورۃ معارج س۱۱ لیکن نفع بہ نشی و رکولے وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ دلنہ نفی دقید او مقید دہ وارودہ یعنی سفارشی نیشتنہ نوخبرہ بہ یے خہ رنگ او منلہ شی او دا ایت پہ بارہ دمرکاتو او کافراتو کتب دے دنور و گناہکارانو مؤمنانو دپارہ سفارش کیدے شی او فائدہ بہ رسوی۔

۱۹۔ دا متعلق دے دسریع الحساب سرہ چہ حساب کولے شی او دہر عمل حساب بہ کوی اگرچہ پتہ عملوتہ دی یا متعلق دے دسا سرہ یعنی نور صفتوہ داللہ تعالیٰ ذکرکوی دپارہ داثبات دتوحید فی الدعا۔ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ خائنتہ پہ معنی دخلصت ذات خیانت۔ او اضافت یے پہ من یا پہ لام سرہ دے یعنی ہعہ خلصت دنقصان او خیانت چہ سترگوتہ صادریری یا خائنتہ مصدر دے پہ

وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ

او اللہ تعالیٰ پورہ ورکوی حق لہ اد وہ کسان چہ دوی توبہ حاجتو نہ غوی

مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ اِنَّ اللّٰهَ

یوا د اللہ تعالیٰ نہ شئی پورہ کوے ہیج خیر یقیناً اللہ تعالیٰ

هُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ ۝ اَوْلَمْ يَسِيرُوا

مر خہ ادوی مر خہ وینہ ایہ دوی نہ کرجی

فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

پہ ملک کتب نو چہ ادوری چہ خہ رنگ دد انجام

الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوْا هُمْ

د وہ کسان چہ ود دوی نہ مخکن دد هغوی ہیر

اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَنْتَارًا فِي الْاَرْضِ

سخت د دوی نہ پہ قوت کتب او ہیرو نیوالادد پہ ملک کتب

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ وَمَا كَانَ

نو او تبول هغوی لہ اللہ تعالیٰ پہ سبب دگناھو نو د هغوی او تیشہ

معنی دخیانت یا اضافت دصفت دے موصوف تہ یعنی الاعمین الخائنة۔ د این عباس رضی اللہ عنہما تہ روایت دے چہ یوسرے دیو قوم سرہ پہ مجلس کتب ناست وی او پردے زناتہ ورتیریری او دے هغه زناتہ تہ پہ داسے طریق سرہ نظر اوکری چہ ملگری ورباندے پوھہ نہ شئی دے تہ خائنة الاعمین ویلے کیبری۔ خائنة الاعمین پتہ عمل دے د اندامونو۔ او مَا تُحْقِي الصُّلُوْرُ پتہ عمل د نردونو۔ سبب د اھم صفت د اللہ تعالیٰ دے دیارہ د توحید۔ يَقْضِيْ قَضَائِهِمْ کول او حجات پورہ کول دوارو تہ عام دے وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ دارد دے پہ شرک فی الدعاء باندے یعنی سوا د اللہ تعالیٰ تہ تبول معبودان ہیج حاجت شئی پورہ کوے نو معلومہ شوہ چہ د هغوی تہ حاجتو تہ غوشتل او حاجت روا گنرل بے فائدے کار او ظلم دے۔

لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاِقِ ۝۳۱ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ

دوی لڑے دے اللہ تعالیٰ نہ ہیج کوڈنکے ۔ دا پہ دے وجہ چہ یقیناً

كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا

راتل پہ دوی تہ رسولان پہ یشکارہ حکمونو نو دوی پہ انکار کوڈ

فَاَخَذَهُمُ اللَّهُ بِاَنَّهُ قَبِيْلٌ شَرِيْدٌ

نو او بیول دوی لڑے اللہ تعالیٰ یقیناً اللہ تعالیٰ قوت والہ دے سخت

الْعِقَابِ ۝۳۲ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِآيَاتِنَا

عذاب و رکوڈنکے دے ۔ او یقیناً لبرے وڈ مونیر موسیٰ علیہ السلام پہ معجزات و نمونہ پور

وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝۳۳ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامٰنِ

او دیل یشکارہ فرعون تہ ار هامان

۳۱ :- دا متعلق دے دے سرہ او تخويف دنیوی دے منکریتو دے دعوے توحیدانہ او دوالذین یدعون من دونه لا یقضون بشیء دپارہ دلیل دے چہ تیر شوی مشرکان ہلاک کرے شویدی او دہغوی محبوبانو ہغوی لڑے ہیج نہ کرل و ما کان لہم من اللہ من واق لکہ چہ دہغوی ظاہری قوتو تو ہم عذاب تہ شو دفع کوئے ۔ اِنَّکُمْ فِی الْاَرْضِ دہغوی دے مکانو تو چتو تو او دیوالو نہ دروازے منارے تراوسہ پورے موجود دی لکہ دشو دیانو کہنہ رات ۔

۳۲ :- دا تفصیل دے بذنبہم دے یعنی لوئے گناہ دے دوی پہ گناہونو کین انکار وڈ دے رسولانو نہ او دہغوی دے بیٹا تو نہ پہ توحید باندا ۔

۳۳ :- تیر شوی ایت کس ذکر دے عذاب اہم وڈ نو اخذائے تختیں ذکر کرو او سبب دے ہیجے روستو راورو او پہ دے ایت کس ذکر دے سبب اہم وڈ نو سبب ہیجے تختیں ذکر کرو او اخذائے روستو ذکر کرو ۔

۳۴ :- دا دے تخويف دنیوی مثال پیش کوی او دے اشد قوۃ نمونہ دہ ۔ یا ایتنا سورۃ اسراء سنا کس تہ عدادی ذکر کرے دے او تفصیل ہیجے سورۃ اعراف کس تیر شویدی و سلطین مبین مراد تربیہ عصا دہ تو تخصیص بعد التعمیم دے یا مراد تربیہ ہفہ رعب او ہیبت دے پہ ترہ دے فرعون باندا دے دے موسیٰ علیہ السلام نہ چہ سرہ دے قوت او ظلم تہ بیام موسیٰ علیہ السلام لڑے تھی قتل کوئے ۔

وَقَارُونَ فَقَالُوا سِحْرٌ كَذَابٌ ۖ فَلَمَّا

او قارون تہ نو دوی اویل چہ ناجادوگر دیروغزن دے ۔ نو ہرکھ چہ

جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا

راور دوی تہ حق زموئو دے نیلا تہ نو دوی اویل قتل کوئے

أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا

ممن دے ہفہ چا چہ ایمان یے راوے وو ددہ پہ ملگرتیا کیں او جیا داخل

نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝

وزنانو ددوی تہ او تہ دے چل ول دے کافرانو مگر پہ یریدائی کیں دے ۔

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى

او اویل فرعون یرید دے مالوہ چہ قتل کیم موسیٰ علیہ السلام لہر

۲۲۔ ددے دیو کسانو خاص ذکر یے اوکر وٹکھ چہ موسیٰ علیہ السلام سرہ دے
دُشمنی سبب دے فرعون بادشاہی او دھامان وزارت او دے قارون سرمایہ داری وہ او
دادے قوتوتہ اکثر دے حق پہ مقابلہ کیں اودریگی۔

(سوال) قارون خواہل وخت دا قول تہ دے کرے نو فہ رنگ یے فقالوا کیں دے
ہم داخل کرو ؟ جواب دادے چہ اول سر تہ ددہ دا قول باطقی وو آکرچہ یہ ظاہر
کیں ایمان راوے وو او یہ روست وخت کیں یے دا قول ظاہراً او عملاً شو ۔ ساجر
معجزات دھفہ یے پہ سحر بات دے حمل کرل کدائی مسائل دے توحید او وحی یے
دیروغزن او گنرل۔

۲۵۔ دا امر دے قتل ددے دے دپارہ دے چہ خلق ددہ سرہ ملگرتیا اونکری پہ ددہ باتنا
ایمان راویری او دے تہ مخکیں امر دے قتل ددے دپارہ وو چہ موسیٰ علیہ السلام
پیدا نشی او ددے قتل دے کرسورۃ اعراف ۱۲۷ کیں دے او دے اول قتل دے کرسورۃ
بقرہ ۵۷ کیں دے وما کید الکافرین ۱۱۱ دا جواب دے سوال دے چہ فرعونیانو
دے قتل کو لو متصوبے جوڑے کرے ۱۱۱ یا پہ دسہ خلق دے ایمان قبولو تہ ہنداشول ؟
جواب او شوچہ دے کافرانو متصوبے او چلو تہ دے حق تہ پہ رکاوٹ جوڑو لو کیں
ہمیشہ یرید وی۔

وَلْيَدْعُ رَبَّهُ اِنِّيْ خَافُ اَنْ يَّبْدِلَ دِيْنَكُمْ

اد . مدد دے اور غواہی دے کہ میں نے یہ یقیناً نہ دیکھا ہے بدل بہ کری ستاسو دین

اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ فِى الْاَرْضِ الْفَسَادَ (۲۷)

یا یہ بکارہ کری یہ ملک کہیں فساد کول .

۲۷:۔ ہر کلمہ چہ دے کہ منصوبے ہیں فائزہ اونکر لہ تو فرعون بلہ منصوبہ جو رہ کرہ چہ موسیٰ علیہ السلام قتل کری۔ دُرُؤْفٰی دایے دے وچ تہ اویل چہ دھفہ پہ قوم کہیں داسے کسان وو چہ فرعون تہ یے مشورہ و رکولہ چہ موسیٰ مہ قتل کوہ دھفہ یو وجہ دادہ چہ بعض کسانو پہ زہر نو کیں محبت دے موسیٰ علیہ السلام و د لکہ چہ سنے دے فرعون ویلے وو (سورۃ قصص ۵۷ کہیں) نو شاید چہ ہفہ ورتہ بیاہم ویلے دی چہ دے مہ قتلوہ دویمہ وجہ دادہ چہ بعض کسانو ورتہ اویل چہ دا کمزورے سرے دے اوکہ تا قتل کرو نو خلق بہ گمان اوکری چہ فرعون ددہ دے مقابلہ نہ عاجز و نو حککہ بے قتل کرو۔ دریمہ وجہ دادہ چہ یہ ملک کہیں ہمیشہ داسے امراء وی چہ ہقوی بادشاہ لہ یہ یوحا دتہ کہیں مشغول غواہی دپارہ ددے چہ دوی تربیتہ خلاص وی نو دے دے فرعون پہ امراء کہیں وو چہ فرعون یے دے موسیٰ علیہ السلام پہ مقابلہ کہیں مشغول غوختل چہ مونہ تربیتہ پیو۔ یا سبب ددے ہفہ رعب دے موسیٰ علیہ السلام دے پہ فرعون باندے نو چامع کرے نہ دے لیکن ہسے وائی چہ ما پریدے چہ دے قتل کریم۔ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ داہم و ہم دخل خود قح کوی چہ دے موسیٰ ذخیرہ کولو تہ زہ نہ ویریدم او تاسو ہم مہ ویریدے۔ اِنِّيْ خَافُ، فرعون ذکر کوی سبب دے قتل دے موسیٰ علیہ السلام حککہ چہ یو دے دوو خطرو تہ شتہ چہ یا بہ دے ستاسو عقیدے او دین خراب کری او یا بہ کم از کم دل خیلہ جو رہ کری تو یہ وطن کہیں یہ جنگوتہ او فساد جو رہ کری نو اول فساد دے دین دے او دوم فساد دے دیادے او فساد دے دین یے مہکتیں ذکر کرو حککہ چہ عام خلق پہ خیل دین باندے رک حق وی اوکہ باطل وی) دیر غیرت کوی پہ نسبت دے مالونو او دے دنیا، او دلیل دے چہ باطل پرستو خلقو ملیانو پیرانو ائندار والا خیل عوامولہ دے دین (باطل) پہ نوم باندے دھوکہ و رکوی او دارنگ معلومہ شوہ چہ حق پرستو تہ جاہلانہ خلقو ہمیشہ دے اشارو دے مقصدیو نوم کیجود لے دے۔

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ

او اویل موسی علیہ السلام یقیناً ما پناہی غوثتہ دہ پہ رب زما او پہ رب ستاسو

مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ يَوْمَ الْحِسَابِ

دَ مَر متکبر نہ چہ ایمان نہ لری پہ درخ دَ حساب

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ

او اویل یو سری مؤمن دَ کورق دَ فرعون نہ دُ

يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا

پتوؤ دہ ایمان خیل ایلا قتل کوئے تاسو سرے

أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

چہ اوبہ وائی رب زما الله تعالیٰ او یقیناً راعی دے تاسو پینکار دکونو

مِّنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ

ستاسو دَ رب دَ طوق نہ اوکہ چرے دے دروغزن وی نو پہ دے بشک و بال ددروغو ددہ

وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي

اوکہ چرے رشتے وی دے نو اوبہ رسی تاسو تہ بعض دَ حقہ عذاب نہ

۲۴: موسی علیہ السلام د خیل توکل علی الله و عدم خوف پہ بھارے
 سرہ اظہار کوی چہ زہ ہر وخت د الله تعالیٰ نہ سوال کوم او دعاء غوارم
 چہ مالرہ دداسے ظالماتو نہ پناہی را کوی۔
 مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ يَوْمَ الْحِسَابِ قاتل پہ ناحقہ او ظالم حقہ
 خوک دے چہ داد و اہرہ مفتو نہ پکین وی خاں لوے گنری نو دچاق
 خبرہ نہ منی او طبیعت یے غواری چہ پہ لاتدے خلقو بانداے ظلم
 او کوی لیکن بعض طبیعت د انسان ظلم کول غواری لیکن د قیامت د
 حساب نہ ویرہ کوی اوچہ د حساب نہ ہم نہ ویریری نو دایر لوئے
 ظالم وی۔

۳۸۵

يَعِدْكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَدِيْهِدِيْ مَنْ هُوَ

چہ وعدہ کوی تا سوسرہ دے یقیناً اللہ تعالیٰ ہدایت نہ ورکوی ہفہ چاہہ چہ ہفہ

مُسْرِقٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾ يَقَوْمُ لَكُمْ الْمُلْكُ

دُحْدَانِہ تیرو تو تنکی پیر دروغزن دی ۔ اے قومہ زما ستاسو دپارہ بادشاہی دہ

۲۸۔ دے ایت نہ دعوت درجل مؤمن شور و دے ہرکلمہ چہ موسیٰ علیہ السلام پہ اللہ تعالیٰ سرہ پتاہی او غوختلہ نو اللہ تعالیٰ دہقہ دآمداد دپارہ دارجل مؤمن را اوچت کروچہ فرعون یے منع کوؤ دقتل د موسیٰ علیہ السلام تہ اوپہ دے کیں تشجیح دہ پہ دعوت بانداے او ذکر د طریقہ د دعوت دے اوتسل دہ اہل حق تہ ۔ اوپہ مکالمہ درجل مؤمن کیں خلور حصے دی ۔ اولہ حصہ پہ دہ ایا تو تو کیں دپہ دے کیں ذکر کوی بچ کول د موسیٰ علیہ السلام دقتل کولو تہ پہ نرمہ ناصحانہ طریقہ سرہ او اشارہ کوی چہ د بادشاہی د غرور دوجہ تہ دحق مقابلہ مہ کوئے تباہ بہ شے ۔ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ اللہ تعالیٰ نوم نہ دے ذکر کرے بلکہ وصف درجولیت یے ذکر کرے دے اشارہ دہ چہ داپورہ تر او کامل سرے وؤ ۔

مِنْ اِلٰی فِرْعَوْنَ مفسر بتو ویلے دی چہ د فرعون د ترے خوئے وؤ او دے وچہ نہ فرعون ورتہ پیر مہلت ورکرو او دہقہ بیان یے ہم واوریڈا وکہ اسرائیلی وے نو فرعون داسے مہلت نہ ورکوؤ ۔ یَا کُمْ اِيْمَانُکُمْ د طریقہ د دعوت دہ چہ پہ وخت د ابتدا د دعوت کیں د ضروری خبرہ تہ دہ چہ داعی د خیل مسلک خلقو تہ بیکارہ کری دپارہ دے چہ ہفہ خلق د ابتداء نہ تقرت او تہ کری ہاں کہ ہفہ خلق مطالبہ او کری چہ ستامسلک او جماعت خہ دے نو بیا د جواب ورکری راتنی من المسلمین) سورۃ حم سجداہ ۳۳ ۔ او داکتمان گناہ نہ دے بلکہ رخصت دے خکہ چہ یو کتمان دحق دے چہ بیان دحق تہ کوی او بل کتمان دحال دے او پہ دے سرہ دہقہ ایمان تہ ہیخ نقصان تہ دے رسیکا دے وچہ نہ اللہ تعالیٰ ورتہ مؤمن صفت ویلے دے اورو ستو ہفہ ایمان بیکارہ کرے دے ۔ او کہ پہ داسے وخت کیں اظہار د ایمان کوی نو داغورہ او عزمت دے دے وچہ تہ پہ حدیث د ابو بکر رضی اللہ عنہ رچہ روستو ذکر کیری) کیں قول د علی رضی اللہ عنہ دادے وَاللّٰہُ لَیُّوْمُ اَبٰی بَکْرٌ خَیْرٌ مِنْ مُّوْمِنٍ اِلٰی فِرْعَوْنَ اِنَّ ذٰلِکَ الرَّجُلُ کَتَمَ اِيْمَانُکَ فَاَثْبٰی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ فِی کِتَابِہٖ وَهٰذَا اَبُو بَکْرٍ اَظْہَرَ اِيْمَانُکَ وَیَدُلُّ مَالُکَ وَدَمَہٗ لِلّٰہِ تَعَالٰی ۔ دلّتہ دیکتم

الْيَوْمَ ظَهَرْنِي فِي الْأَرْضِ فَنَبِيٌّ نَصْرَتَا

نن زور اور ہے یہ دے ملک کہیں نو خوک پہ مونوسرہ مداد لکری

مِنْ بَابِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا لَقَالَ فِرْعَوْنُ

د عذاب د اللہ تعالیٰ نہ کہ چرے راشی مونبرتہ اویل فرعون

معنی کول چہ پھولوئے ایمان خیل دا دلخت او تمام مفسرینو نہ خلاف دہ ۔
 اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ یعنی ددہ ہیج جرم نیستہ چہ دھے پہ وجہ ہے قتل کوئے د
 اللہ تعالیٰ توحید تہ دعوت ورکول خوشہ جرم نہ دے ۔ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
 یعنی دلیل ہے تاسو تہ راوے دے او پو دلیل نہ دے بلکہ ہیردی ۔
 مِنْ رَبِّكُمْ یعنی دلیلونہ ہے دگان تہ نہ دی جو رکری بلکہ درب دطرق تہ دی
 وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا داشک نہ دے بلکہ دا تلتف (نرمہ طریقہ) کول دی یعنی کہ
 کاذب او کہ صادق وی تو پہ تاسو باندے وبال نیستہ تو وے قتل کوئے بلکہ کہ
 صادق وی تو پہ تاسو باندے بہ عذاب راشی ۔ يَخْضُ الْيَهُودُ كُفْرًا مراد تربتہ
 عذاب د دنیا دے لکہ چہ سورۃ طہ ۵۴ کہیں ذکر دی او باقی عذاب بہ پہ الحرب
 کہیں وی ۔ امام بخاری او مسلم حدیث ذکر کرے دے چہ رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم ذکرے پہ خوا کہیں ولا روؤ توقعیہ راغ او دھقہ او کے ہے د شا
 دطرق نہ او بیولے او دستہ تہ ہے خادر تاؤ کرو مرے ہے ورلہ خفہ کرہ
 نو ابو بکر رضی اللہ عنہ راغ او د عقبہ او کے ہے او بیولے او رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم تہ ہے لرے دیکہ کرو او او فرمائیل ہے اتقتلون رجلاً ان يقول ربی
 اللہ وقد جاءکم بالبینات من ربکم ۔ او حکیم ترمذی او ابن حجر پہ الصواعق
 المحرقة کہیں دا حدیث او کدا ذکر کرے دے ۔

إِنَّ اللَّهَ لَهُ يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِقٌ دا جملہ مستانقہ جواب سوال دے چہ آیا
 پہ دے بیان سرہ فرعونیانو تہ خہ فائدہ اور سیدالہ نوجواب او شوچہ مسرق
 کتاب تہ فائدہ تہ رسیبری ۔ د مسرق تہ مشرک مراد دے او کذاب پہ دعویٰ
 د ربوبیت کہیں دے او دا اوصاف د فرعون وو ۔ یاد ا پہ کلام د رجل مؤمن کہیں
 داخل دے یعنی بالغرض کہ موسیٰ علیہ السلام مسرق وی پہ خان زیلے کوی
 او کذاب وی پہ دعویٰ د رسالت کہیں تو نشی کامیاب کیدلے ۔

مَا ارِيكُمْ اِلَّا مَا ارَى وَمَا اَهْدِيكُمْ اِلَّا سَبِيلَ

زہ رائے نہ درکوؤم تاسو نہ مگر وہ چہ ما رائے درکہہ او نہ خائیم زہ تاسو نہ مگر لار

الرَّشَادِ ۲۹ وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يٰ قَوْمِ رَأَيْتُمْ

د کامیائی . او اوّل ہقہ کس چہ ایمان جے رادے وڈاے قومہ زما یقیناً

اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْحِزَابِ ۳۰

ویرہ کوؤم پہ تاسو باندے پشان د درخ د عنادیانو

۲۹۔ پہ دے ایت کین ترہید فی الدنیا دے سرے د تمویف نہ چہ د یاد شاہی او د زور اورے پہ سبب د عذاب د اللہ تعالیٰ نہ بچ کیدلے نشے۔ یٰ قَوْمِ دالفظ دلیل

دے چہ دارجل مؤمن د قرعونیانو د نسل نہ وڈا دے ندا مقصود بالندا و پت دے یعق د اللہ تعالیٰ شکر او کرے پہ ایمان راؤرلو سرہ پہ موسیٰ علیہ السلام باندے او ددہ د قتل نہ پہ مان سائلو سرہ (فاشکروا للہ و لا تقنقلوا موسیٰ) فَمَنْ يَنْصُرُنَا جَمْع مَمْلُومِے ذکر کرہ د پارہ د۔ بچ کیدالو د تہمت نہ او ترغیب د نصیحت پہ قبولو باندے۔ قَالَ وَرَعَوْنَ هَرُکَہ چہ فوعون او بریدالو چہ د دے سری پہ بیان سرہ پہ خلقو باندے اثر پر یوئی نو پہ ہقہ قوم باندے تلبیس اچوی چہ زہ ستاسو خیر خواہ او مرشد ایم زما رائے باندے عمل کوئے۔

مَا ارَى داماخوذ دے د رائے نہ مراد د دے نہ قتل کول د موسیٰ علیہ السلام ہی سَبِيلَ الرَّشَادِ یعق د موسیٰ علیہ السلام نہ انکار کول او زما پہ دین باندے مضبوط پاتے کیدال دا ہدایت او رشد دے او د غسے باطل پرستان خیلو باطلو طریقو تہ د رشد او ہدایت پہ نظر سرہ گوری (وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا)۔

۳۰۔ دے ایت نہ د مکالمے د رجل مؤمن دویمہ حصہ دہ ترہید یورے پہ دے کین تمویف دبیوی او اخروی ذکر کوی او دلیل نقلی د یوسف علیہ السلام تہ او زجر پہ مفاو قبیحو باندے ذکر کوی۔ پہ دے کین ترقی پہ دعوت کین د ماقبل نہ دہ حکمہ چہ مخفیس د عذاب راتلل یے پہ طریقہ د شک سرہ (ان جاءنا) ذکر کرے وڈا او اوس یقیناً ذکر کوی پہ لفظ د اِنِّیْ اَخَذْتُ عَلَیْكُمْ یہ تاکید سرہ۔ مِثْلَ يَوْمِ الْحِزَابِ ہقہ قومونہ چہ تحزب او دلہ بازی یے کولہ پہ مقابلہ د رسولانو کین دھغوی د عذابو تو پشان۔ (رسول) دھغوی د

مِثْلَ ذَايَ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ

پشان د حال د قوم د نوح علیہ السلام او د عادیانہ او ثمودیانہ

وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ

او د ہفہ کسانو چہ د ذوی تہ رسولو دو او تہ غوی ایلہ تعالیٰ

ظُلُمًا لِلْعِبَادِ ۝ (۳۱) وَيَقُولُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ

ہم غم کوں پہ بندہ کوں پاندے او اے قومہ زما یقیناً تہ دیریکم پہ تاسو پاندے

يَوْمَ التَّنَادِ ۝ (۳۲) يَوْمَ تَوَلَّوْنَ مُدْبِرِينَ ۝

دورخ د چغودھلوتہ ہفہ ورخ چہ او پہ کورے تلو شا کوونکے

مَالِكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضِلِلِ

تہ پہ وی تاسو لہ د اللہ تعالیٰ تہ ہچوک بچ کوونکے او ہفہ خوک چہ بے لارے کوی

اللَّهُ فَمَالَهُ مِنْ هَادٍ ۝ (۳۳) وَلَقَدْ جَاءَكُمْ

اللہ تعالیٰ ہفہ لہ نویشترہ ہفہ لہ ہم ہدایت درکوونکے او یقیناً راغے د تاسو تہ

عناہونہ ورخ او واقعات خود پر دی نو یوم لفظ بے مفرد ول ذکر کرے دے؟
جواب اشارہ دہ ہفہ تول د اللہ تعالیٰ د قدرت او د غضب پہ رواندے پہ
یہ ورخ او پہ یو واقعہ باندے حساب دی۔

۳۱۔ د انقصیل د اجمال دے لفظ ذای کس اشارہ دہ چہ د ہغوی کفر
او تکذیب او د ہفہ پہ سبب سرہ عذاب راتلل د تلو یو عادت او د حالت مسترہ د
وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلُمًا لِلْعِبَادِ داجملہ مستانفہ جواب سوال دے کہ خوک او ای چہ دا
قوم تہ ہلا کوں ای اظلم تہ دے ؟ جواب او شو پہ دے جملہ سرہ یعنی بغیر د
ہجت تہ او بغیر د گناہ تہ عذاب تہ درکوی۔

۳۲۔ پہ دے کس تخریف اذروی ذکر کوی۔ یوم التناد دا نوم دورخ
د قیامت پہ دے وج سرہ دے چہ پہ دغہ ورخ کس پہ دیرے ندا اگلے
وی۔ ندا اگلے د جنت والو جہمیانوتہ او برعکس او اوازونہ د اعراف والودوارو
طرفونوتہ اوندا د ملائکوجنتیانوتہ او اوازونہ ہرچانہ د ہغوی دامام پہ
نوم باندے اوقریادونہ کول د کافرانو د ظالماتو او نداء د اللہ تعالیٰ پیریانو
او انسانانوتہ وغیرہ۔ مُدْبِرِينَ یعنی شاگرخوونکے پہ وی رپلے پہ بل مخ

يُوسُفَ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ

یوسف علیہ السلام دے تہ مخکن پہ بکارہ حکمونو سرہ نو ہمیشہ دے تاسو

فِي شَكِّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ

پہ شک کنن دے تہ مخکن بادے وڈ تاسو تہ تہ پورے چہ کلہ مر شو

قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ

نو تاسو اوئل پچرے بہ راوتہ لیری اللہ تعالیٰ دے دے تہ دوستو

رَسُولًا كَذَلِكَ يَضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ

مخ رسول دے شان بے لارے کوی اللہ تعالیٰ ہفہ چالہ چہ د حدانہ تیر پوی

مَرَّتَابٍ ۚ وَالَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ

او پوخ شک کوڈنکے دی۔ ہفہ کسان چہ جکرے کوی پہ ایاتونو دے اللہ تعالیٰ کن

د موقوف د حساب نہ روان بہ کرے شی اور تہ۔ مَالِكُمْ مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاجِلٍ
یعنی ددوی معبودان باطلہ دوی لرہ نشی۔ بچ کو لے او نور ہم ہیٹوک
بچ کوڈنکی نیشہ۔

۳۳۔ دادلیل نقلی دے دیوسف علیہ السلام نہ اودے بچ دے وچ نہ
خاص کروچہ پہ مصر کنن دے مشهور پیغمبر رالیرے شوے وڈ اودارنگ
دا دروستے جملے مثال ذکر کوی رچہ اللہ تعالیٰ چالہ بے لارے کری نو خوک
بچے پہ لارے کو لے نشی) بِالْبَيِّنَاتِ مراد تربتہ ہفہ توحید تفصیلی دے چہ پہ
سورۃ یوسف ۳۹ سہ کنن ذکر دے۔ دا خطاب پہ اصل کنن ددوی مشرانو
تہ وڈ لیکن دوی (موجودہ) دیلارانو پہ لارے روان وو نو دواہہ پہ خطاب
کنن یوشان اوگرچو لے شول۔ مِمَّا جَاءَكُمْ دے نہ مراد توحید دے۔

لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا یعنی کلک شوے تاسو پہ کفر باتدے او
تاسو اوئل نبی دے چہ دیوسف تہ خلاص شو بل پیغمبر بہ بیا نہ راجی۔
یا مراد دادے چہ ہر کلہ یوسف علیہ السلام وفات شو او نظام د مصر گھاو
شو نو تاسو ارمان او کروچہ ارمان دے داسے رسول بہ بیا راتشی اشارہ دے
چہ اوس د موسیٰ علیہ السلام نہ انکار کوئے لیکن بیا پہ ورپے ارمانو کوئے
كَذَلِكَ کاف دپارہ د تشبیہ دے یعنی لکہ چہ مصر والہ گمراہ شول دے شان

يَغْيُرُ سُلْطِينَ أَشْهُمُ كِبَرُ مَقْتًا

بغیر دے دلیل نہ چہ راقے دی دوی نہ دیرہ غنہ دہ دا جگرہ

عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا

پہ نیز دے اللہ تعالیٰ او پہ نیز دے مؤمنانو

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ

دہے شان مہر دے اللہ تعالیٰ پہ بول زہ

مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝ وَقَالَ فِرْعَوْنُ

دے متکبر کوہنکی زور بکارہ کوہنکی - او ادیل فرعون

يَهَامُنُ ابْنُ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ

اے ہامانہ جوہرہ کوہ مالہ دنگہ بنگلہ دیارہ دے دے چہ اورسم

مرسرف مرتاب گمراہ کیڑی یا کاف پہ معنی دلام تعلیلی سرہ دے یعنی دے دے شک کوہنہ پہ توحید کتب گمراہی پیدا کیڑی مَسْرُوقِ شَرک کوہنکے چہ ہغہ دحدودونہ تجاوز کوہی شکہ مسرف دے مَزْنَانِ پہ بیئاتو د توحید کتب شک کوہنکے چہ پہ درجہ د انکار کتب او گریٰ نو مرتاب شی۔

۳۹۱۔ دا ترقی دے دوی پہ گمراہی کتب چہ اول شک وی بیا ارباب شی بیا گمراہی شی نو ورپے جدال کول شی پہ حق کتب۔ یَغْيُرُ سُلْطِينَ دا معنی دے جدال باطل دہ۔ اَنَا هُمْ پہ دے لفظ کتب اشارہ دہ چہ دلیل ہغہ دے چہ دے اللہ تعالیٰ د طرف نہ راقے وی نو داسے دلیل دوی سرہ نیستہ۔ کِبَرُ مَقْتًا دا قباحہ دے جدال پیے ذکر کرے دے چہ دالوئے سبب دے غضب دے اللہ تعالیٰ او د مؤمنانو دے کَذَلِكَ کاف تشبیہی یا تعلیلی دے۔ عَلٰی كُلِّ قَلْبٍ کل ئے مقدم ذکر کرے دے اشارہ دہ چہ دے ہر متکبر پہ زہرہ باندے مہر نہ وہی لیکن ہر گلہ چہ بعض متکبر پہ زہرہ مہر لگوی نو دا مہر احاطہ او کری دے ہغہ پہ زہرہ باندے بول زہرہ ئے بستہ کری۔ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ اول پہ حقوق اللہ کتب دے او دویم پہ حقوق العباد کتب دے۔

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا يَقَوْمُ اتَّبِعُونِ

اور اویل ہفہ کس چہ ایمان کے دادے وڈے رہا قومہ تابع شے رہا

أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَقَوْمُ إِنَّمَا

اوپہ خیم تاسوتہ لہر د کامیابی اے قوم رہا یقیناً

دالسمانو دہ لہ رسول کرے دے وَاِیُّ لَہٗذَہٗ کَیْزًا داللفظ دتلبیس دپارہ دے
یعنی محل جو رکول او اسمانو تو تہ ختل او الہ معلومول چہ ضروری خبرہ تہ وہ
حکۃ چہ غالب گمان یا یقین دادے چہ موسیٰ علیہ السلام یہ دعویٰ ذالہ کین او
یہ دعویٰ درسالت کین دروغزن دے . وَاِیُّ لَہٗ رَیِّیْنِ لَیْزُخْوَنَ یعنی لکہ چہ
السمانو تو تہ ختل او داللہ تعالیٰ حالات معلومول ممکن ندی او دتو لو اہل عقلو
یہ نیز بانٹاے ناکارہ عمل دے لیکر دہ تہ ہفہ خائستہ عمل بنکاریدلو اوچاہے
شرک او کفر نہ کار او گنہ لو تہ ہفہ دتومیں منلو تہ ہرور وی ددے وجہ نہ وصد
عن السبیل کے ذکر کرد .

وَمَا یُنَادِیْ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِی تَرَابٍ داجملہ مستانفہ جواب سوال دے چہ ایاپہ دے
مکر دفرعون سرہ خہ کامیابی حاصلہ شوہ نو جواب او شو حاصل دجواب دادے چہ
دامر کے جو رکے نہ دے یا کے جو رکرو او دمل او دوقت تاوان کے او شو
لیکن اللہ تعالیٰ ہفہ محل تباہ کرو او فرعون او دہفہ قوم کے غرق کرد .

۳۸ . دادریہ حصہ دہ د مکالمہ درجل مؤمن ترستہ پورے پہ دے کین دعویٰ
ورکوی خیلے اتباع تہ او ترہید فی الدنیا او بشرات اخریہ ذکر کردی . اھدکم سبیل
الرشاد دا یہ مقابلہ د قول دفرعون کین دے چہ یہ سہ کین تیرشو او پہ دے کین
تصیح او کرہ رجل مؤمن دخیل مسلک او د مقابلہ کولو دفرعون سرہ (سوال)
رجل مؤمن دتلبیس تابعدارے درسولانو تہ دعوت ورکریدے او دارنگہ امتی لہ خودا
او دے رجل مؤمن خیلے تابعدارے تہ دعوت ورکریدے او دارنگہ امتی لہ خودا
نہ دی جائے چہ خیلے تابعدارے تہ خلق را اویلی ؟ جواب دادے . یہ واقوہ دسورۃ
یس کین قوم تکذیب درسولانو کرے وڈ دھغوی تابعداری کول کے سپرہ والے
گنہ لو نو رجل مؤمن دھغوی دتابعدارے امر ورکرو او دہغہ سبب کے ذکر کرد
او پہ دے سورت کین فرعون دقتل د موسیٰ علیہ السلام ارادہ کریدے او
رجل مؤمن د موسیٰ علیہ السلام د بچ کولو کو تشش کو نو اویل کے چہ - زما سرہ موافقت کرے
د موسیٰ علیہ السلام پہ بچ ساتلو کین دقتلولو تہ او پہ دے خبرہ کین رشد دے او
دائے موافقت تہ دعوت ورکول کار د امتی کے نو دا اتباع پہ معنی دمنگرتیا کولو دہ .

هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ

دا دوتی دنیوی لوہ مزہ دہ او یقیناً آخرت

هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ۝۳۹ مَن عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا

مقہ کور دہیشہ الام دے چاچہ عمل کریوی ناکارہ تو

يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ

بدلہ بہ نشتی در کیدے مگر دہشہ پشان او چاچہ عمل او کور موافق دسنت سرہ کہ

ذَكَرَ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ

تاریتہ دی او کہ زمانہ دی او حال داچہ مؤحد دی تو دہشہ کسان بہ داخلیری

الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝۴۰

جنت تہ روزی بہ در کیدیشی پہ ہف کین بے حسابہ

وَيَقُومُونَ مِلًّا أَدْعَاكُمْ إِلَى النُّجُوۥ وَتَدْعُوْنَ

او اے زمانہ قومہ خہ وجہ دہ مالورہ او تاسو لوہ چہ زہ راہلم تاسو نجات تہ او تاسو بے مالورہ

۳۹۔ پہ دے کس تزیید فی الدنيا او ترغیب الی الآخرة ذکر کوی یعنی د دنیا
د اقتدار د پارہ د پیغمبر مخالفہ کوئے متاع نظم الدرر او تفسیر سراج
المنیر کس ذکر دی چہ د عربو پہ ہاورہ کس پہ مردارہ باندے د متاع الملاقہ
کیری چہ ہفہ صرف د سخت ضرورت پہ وخت کس د ضرورت مطابق جائزہ
نودارنگ دیاہم دہ ۔ او ہر گلہ چہ پہ لفظ د متاع کس دلالت کول دی پہ زر
فتاکید لو باندے تو د ہف پہ مقابلہ کین جنت تہ یے دارالقرار اویل معنی پہ
ہف کس فنا نیستہ بلکہ ہمیشہ ژوندون دے الآخرة پہ معنی د جنت دے
یا پہ معنی د ورخ د آخرت دے ۔

۴۰۔ پہ دے کس اشارہ دہ چہ آخرت مکان د جزاء او د بدلے دے او تحویف
او بشارت یے ذکر کرو ۔ بغير حساب (شمار) یے نشتی کیدے یا حساب کول پہ
ہف کس نیستہ ۔

إِلَى النَّارِ ۝ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَاشْرِكُ

اُور تہ - تاسو جے مالوہ دے دپارے چہ کفر او کرم پہ اللہ تعالیٰ او شرک کرم

بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ

دعوتہ سہ ہتہ جوک چہ نیشہ مالوہ پہ شرکت دہوتہ بانسے ہیج دلیل او زہ رابلم تاسو

إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ۝ لَا جَرَمَ أَتَمَّا

زور ادر او بخنہ کوڑتکی ذات تہ - خاٹھا ہفتہ جوک

تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَكَ دَعْوَةٌ

چہ تاسو جے مالوہ ہفتہ تہ نیشہ دہوتہ پہ دس کیں دعا قبول

فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَّرَدُّنَا إِلَى اللَّهِ

پہ دنیا کیں او تہ پہ آخرت کیں او یقیناً واپسی زمینوہ اللہ تعالیٰ تہ دہ

وَأَنْ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝

او یقیناً مشرکان دی ہمیشہ اوسیدوہی پہ اُور کیں -

۱۔ دے ایت تہ ترسلا پورے د مکالمے د رنجل مؤمن خلومہ حصہ دہ او
پہ دے کیں تفصیل دے د توحید او د شرک اوبیان د فرق دے د دواو دعوتو
پہ ہیج کیں او ہاکمہ کول دی۔ نوپہ دے ایت کیں غایہ د توحید (نجات)
او غایہ د شرک (اُور) پے ذکر کرے دے د جنت تہ پے تعبیر پہ نجات سرہ او کرم
اشارہ دہ چہ پہ جنت کیں د ہرغم او مصیبت او تکلیف او فتاویرہ چہ د دنیا اوصاف
دی نجات حاصلیدال دی۔

۲۔ دا تفسیر د ماقبل دے پہ طریقہ دلف تشریح مرتب یعنی د النَّار تہ مراد کفر
او شرک دے او د النجاة تہ مراد توحید د عزیز غفار دے تَدْعُونَنِي مدعو الیہ حذاف
دے یعنی اے الہتم من دون اللہ۔ وَاشْرِكْ دا تفسیر د اکفر دے۔
الْغَفَّار پہ دے کیں اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ شرک لہہ ہم پہ توبے سرہ بخنی
او نور گناہوتہ ہم بخنی۔

۳۔ دا صریح رد دے پہ شرک فی الدعاء بانسے اَنَّمَا لَفْظ دَمَا عام دے
معبودان من دون اللہ تعالیٰ تہ کہ بتان وی او کہ بزرگان وغیرہ تولوتہ شامل
کے لیس لک دعوۃ زجاج معنی کرے دہ لیس لک استیجایۃ دعوۃ (پاتے پہ بلخ)

فَسْتَنْ كُرُون مَّا اَقُولُ لَكُمْ وَاَقِضْ اَمْرِي

نور دہ چہ یاد یہ کرے تاسو ہفتہ چہ زہ ولیم تاسو تہ او سپارم خیل کار

إِلَى اللَّهِ ط إِنَّ اللَّهَ بِصِيرُ الْعِبَادِ

اللہ تعالیٰ تہ یقیناً اللہ تعالیٰ ایدتک دے دے بندگانو خیلو -

قُوَّةُ اللَّهِ سَيِّئَاتٍ مَّا مَكْرُ وَاَوْحَاقِ رِبَالِ

نورچ اوساتلو اللہ تعالیٰ ہفتہ لہرہ دے دو (اٹارو) چلووڈھوی تہ او راگیر کرہ

فِرْعَوْنُ سُوءُ الْعَذَابِ النَّارُ يُعْرَضُونَ

فرعونیاو لہرہ ناکارہ عذاب - اور پیش کیہ پاشی دوی

یعنی دوی دے ہیچ چا حاجت او دعا تھی قبلوے تہ پہ دنیا او تہ پہ آخرت کہیں او دے
کلی تہ نقل دے چہ دوی لہرہ شفاعت نیستہ شفاعت قہریہ (پہ دنیا او آخرت
کہیں یا مراد دے تہ حق دے دعا او عبادت دے یعنی دوی پہ دنیا او آخرت کہیں
عبادت او دعا حق دار تہ دی وَاِنَّ الْمُسْرِفِيْنَ مراد دے تہ مشرکان دی چہ
دے حد و شرعیو تہ یے زیاتے کرے دے ہم اَضْحٰكِي النَّارِ مراد دے اھمل تہ
ہفتہ کسان دی چہ ہمیشہ لازم وی دے اور سرہ او ہمیشہ جہنمی کیدل خاص دی
پہ کافرانو مشرکانو پورے۔

سے۔ دا خاتمہ دے بیان دہ پہ دیر غورہ خاتمے سرہ حکم چہ اول تہدید دے پہ تہ
منلو سرہ حاصل دا چہ اوس زمانہ دعوت تہ مے لیکن بیا یہ ارمان او کرے پہ وخت
دے نزول عذاب کہیں بیا تقویٰ او توکل علی اللہ دے او مفسریتو لیکے دی چہ
فرعونیاو دے قتل دے رجل ارادہ او کرہ نو ہفتہ داخلہ اولیہ او داخلہ یے
ایزدہ کرے دہ دے مومنی علیہ السلام تہ چہ اتی عذاب بری وریکم من کل الیمہ
سے۔ دا برکت دے دعوت الے اللہ دے چہ پہ ہفتہ قوم باندے عذاب رائے او دے
تریتہ۔ لچ شو۔ سَيِّئَاتٍ مَّا مَكْرُ وَا مراد ہفتہ عذابو تہ دی چہ وخت پہ وخت پہ
فرعونیاو باندے نازلیدل او ہفتہ پہ سورۃ اعراف کہیں ذکر دی یا مراد تربیتہ
غرق دے او تفسیر مدارک کلی تسفی لیکے دی چہ فرعون دے قتل کو لو دیا
نر کسان او لیبل نو بعضہ کسان درنہ گانو او خورل او کوم کسان چہ واپس
را او تختیدل نو ہفتہ فرعون پاشی کرل۔ سُوءُ الْعَذَابِ مراد تربیتہ ہفتہ تول
عذابو تہ دی سرہ دے غرق تہ۔

عَلَيْهَا عَذَابٌ وَأَوْعِشِيَاءَ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ فَقَدْ

پہ ہف پاندے صیا اور بیجا اور یہ ہفہ دیے چہ قلم شی قیامت راہ و بیہ فہ

أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (۴۶)

داخل کرے فرعونیان اور سخت عذاب تہ

۱۱۔ اَلْقَارِ بدل دے دَسُو الْعَذَابِ تہ یا خبر دے مبتدا محذوق دے او پہ دے دوارہ توجیہاتو پاندے یُعْرَضُونَ حال دے ذالنار یا دَال فرعون تہ۔ یا النار متدا دہ یعرضون یے خبر دے، عَذَابٌ اَوْعِشِيَاءَ مراد دے تہ صیا او بیجا دے دے دُیَا دے درخو پہ حساب پاندے یعنی پہ اور پاندے پیشی ہدا دہ وختہ وی او باقی اوقاتو کیں، نور عذابو تہ دی یا دا کنایہ دہ دہمیش والی تہ۔ او ابن کثیر پہ سند ذابن، ابن حاتم سرہ حدیث ذکر کریں چہ ارواح فرعونیانو دتورو مارغاتو پہ خیتو کیں دی او صبا بیکاہ پہ جہم پاندے پیش کیری۔ او دقاده روایت دے چہ داحال دروح دھر کافر دے۔ او حدیث دبخاری او مسلم کیں پہ روایت ذابن عمر رضی اللہ عنہما سرہ وارد دی چہ قول اہل نار پاندے مقدو دھفہ پیش کیری صیا او بیجا ترقیامتہ پورے۔

قائِلہ :- دے ایت تہ دیر مفسرینو او محدثینو او علماء عقائدو استدلال کرے دے پہ دے خبرہ چہ عذاب قبر حق دے او امام بخاری پہ ترجمہ الباب دَعَذَابِ الْقَبْرِ کیں دا ایت کریمہ ذکر کرے دے پہ دے باب کیں اولہ ضروری خبرہ دادہ چہ پہ احادیثو صحیحہ کثیرہ کیں خولفظ دَعَذَابِ الْقَبْرِ اَعْلے دے او عذاب فے القبر ہم راغلے دے (انہما لیعذبان فے قبورہما، الحدیث) پہ دے پاندے دلیل دے نو دے تعبیر تہ انکار کول کمرافی دہاں تفصیلی کیفیت دھفہ زموں دے شعور او علم تہ اوچت دے بعض ہفہ تفصیلات چہ صحیح احادیثو کیں راغلے دی مثلاً سوال جواب کول او دھفہ دپارہ کینول دمری او دچا دپارہ وسعت دقبر او دچا دپارہ تنگسیا دقبر دمرغویہ اجوافو او حواسو کیں دروح اچول وغیرہ ددے منل ضروری دی بیا د اہل سنت والجماعت پہ دے کیں دہ قولو تہ دی اول داچہ عذاب پہ روح پاندے پہ خیل مستقر کیں او پہ بدن پاندے پہ خیل مکان کیں برابرہ خبرہ دہ کہ روغ سالم وی او کہ ذرے ذرے دی او کہ ذرے پہ خیتو د حیوانا تو کیں وی او کہ دریاب کیں وی وغیرہ او بدن تہ اللہ تعالیٰ دومرہ حیات در کرے دے (پاتے پہ بل مخ)

وَإِذْ يَتَحَاكَمُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضَّعِيفُ

او کلا چہ دوی یہ محنت تہ کوی یہ اور کتب نو دای یہ کمزوری

لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ

ہفہ کسانو تہ چہ لوئی یے کریدہ یقیناً مونو متاسو دپارہ

تَبَعًا فَمَا أَنتُمْ مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا

تا بعدار دو نو ایلا تاسو برے کوئے شے زمونو نہ بدہ برخہ

مِنَ النَّارِ ۚ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا

د اور - او بہ دای ہفہ کسان چہ لوئی کریدہ یقیناً مونو

چہ د عذاب احساس کوئے شی لیکن تعلق د روح د بدن سرہ یہ دے باندے
صریح صحیح دلیل نیشستہ او مسئلہ د عود د روح یہ سورۃ زمر کتب مونو ذکر
کرے دہ دویم قول دادے چہ عذاب صرف یہ روح باندے دے لیکن یہ
شرط د جسد مثالی سرہ چہ یہ ہفہ باندے حدیث د طبر تعلق فے شجر الجنۃ
دلالت کوی او د عذاب تعلق د بدن اصلی سرہ نیشستہ یہ دے کتب اول قول
صحیح دے کہ چرے سوال او کرے شی چہ دا ایت مکہ دے او یہ حدیث د
امام احمد رحمۃ اللہ کتب وارد دی چہ عذاب د قبر نیشستہ ہاں خہ وخت روستو
بیانی صلی اللہ علیہ وسلم تہ وحی او کرے شوہ پہ بارہ د عذاب قبر کتب او دا
حدیث وارد دے پہ مدینہ متورہ کتب نوچہ پہ مکہ کتب اللہ تعالیٰ دا ایت رالیہ
وڈ او یہ دے کتب اثبات د عذاب قبر وڈ نو بی صلی اللہ علیہ وسلم انکاروئے کاروئے د
دے جواب ابن کثیر پہ درے طریقو سرہ کرے دے اول جواب دادے چہ پہ دے
ایت سورہ صرف پیشی د روح پہ اور باندے پہ برخ کتب ثابت دہ او دا دلالت
نہ کوی چہ د بدن سرہ د عذاب تعلق شستہ او کہ تہ ! نو حصول د عذاب د بدن
د پارہ پہ احادیثو سرہ د دے ایت د نزول نہ روستو ثابت شوہ دویم جواب دادے
چہ ایت دلالت کوڈ پہ عذاب د کافرانو فقط د دے نہ عذاب د مؤمن پہ قبر
کتب تہ ثابتید لو او پہ احادیثو سرہ عذاب د مؤمنانو کتھکارانو ثابت شوہ دریم
جواب دادے چہ ایت دلالت کوی پہ عذاب د ارواحو باندے نو پہ احادیث کتب
عذاب د اجسا دوہم ثابت شوہ

سکۃ : دا تخویف اخروی دے مرتب دے پہ واقعہ د قرعونیانو لکچہ ال فوعون

كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۝

تول پہ دے کیں پرانہ یو یقیناً اللہ تعالیٰ فیصلہ کریدہ پہ مینڈ د بندگان کیں ۔

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا

لو ادبہ وائی ہفہ کسان چہ پہ اور کیں دی خوکیہ رانو د جہنم تہ دغا اوغوارے

رَبِّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ۝

درب خیل تہ چہ اسان کوی زمونہ تہ یو درخ د عذاب تہ ۔

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمُ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

دوی پہ اوای ایا تہ دو راغلی تاسو تہ رسولان ستاسو پہ شکارہ دیلون سرہ

قَالُوا بَلَىٰ ۖ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دْعَاؤُ الْكَافِرِينَ

دوی پہ اوای ہاں دے تہ او بہ وائی مزیک ہو دغا کیں لہ اوغوارے او تہ دہ کما د کافرانہ

د فرعون تابعداری کرے دہ پہ کفر او شرک کیں دا سے ہر ہفہ خوک چہ د باطل پرستو ملایانو پیرانو اقتدار والو تابعداری کوی نو پہ جہنم کیں بہ دنتہ د دوی جگرہ وی ۔ الضُّعْفَاءُ مراد ترینہ ہفہ خلق دی چہ پہ علم او عقل کیں کمزورے وی پہ بدن کیں کمزوری ترینہ مراد تہ دہ ۔ تَبَّأْ دَا د مفرد او جمع دوارو دیار مستحلبیری یا اسم جمع د تابع دہ ۔

۲۸۔ دا جواب دے د مستکبریتو پہ اظہار د عجز سرہ چہ مونہان تہ شو خلاصولے نو تاسو تہ بہ خٹکے عذاب دفع کرو اِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ یعنی فیصلہ د اللہ تعالیٰ دہ پہ ہفہ کیں دچاوس تہ چلبیری او دا فیصلہ پہ انصاف سرہ دہ نو اعتراض پرے نشی کیدے ۔

۲۹۔ ہر کلہ چہ پہ کورنی کیں دیوبل د مدد تہ نا امیدہ شی نو خوکیہ دارو (ملائکو) د جہنم تہ پہ طلب د دغا او کوی ۔ يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ دا تنزل دے پہ درخواست کولو کیں یعنی کہ پورہ نجات تہ راکوی یعنی پہ یو غیر مغیہ درخ کیں لہ عذاب د زمونہ تہ لرے کوی ۔ جَهَنَّمَ د دے لغوی معنی دہ دھونکے وینخ والو یا سخت خیز ۔

سج ۵

إِلَّا رَقِي ضَلِيلٌ ۝ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ

مگر بریادہ ذہ - یقیناً موتی مدد کو دے رسول تو خیلوسرہ او د

أَمْتُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ

مؤمنان سرہ پہ اُڑتے دنیوی کیں او پہ حقہ درخ چہ پیش پہ شی

الْأَشْهَادُ ۝ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ

خو امان - پہ حقہ درخ چہ نفع پہ نہ درکوی ظالمین نہ

نہ۔ دا جواب دے دما نکو دطرقہ پہ تاکید سرہ پہ زور نہ کیں رُسُلُکَہ

یعنی ستاسو دجنس نہ پیغام راہرونی داللہ تعالیٰ دو اوے دلیلہ خبرہ یے

نہ دہ کرے بلکہ بِالْبَيِّنَاتِ دیر واضح دلیلو نہ یے راہرے وو سرہ ددے نہ

تاسو انکار کرے و تو معلومہ شوہ چہ تاسو دیر ظالمان کاقران یے موتی

ستاسو دبارہ سفارش نہ شو کو لے پخیلہ کُان لہ دُعا او غوارے۔

وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مراد تریئہ دُعا دہ پہ اُخرت کیں چہ حقہ

بربادہ دہ نہ قبلیری۔ دنیا کیں ددوی بعضے دُعا کالے قبلیری۔

سُورۃ دے سورت دریم باب دے تر اُخر دسورت پورے پہ دے کیں

تسلی دہ ایمان والو تہ او امر دے پہ صبر او استغفار او تسبیح سرہ دبارہ د

دعوت کو نی۔ او امر دے پہ استعاذہ سرہ پہ وخت دجدال دخلقو کیں۔

بیا اثبات دقیامت دے پہ دہ دلیلو نو سرہ۔ بیا رد دے پہ شہرک فی الدعا بابت

چہ دعویٰ دسورت دہ او پہ حقہ بات دے تفصیلی او وہ دلیلو تہ دی چہ پہ حقہ

کیں تفصیل د نعمتو داللہ تعالیٰ دے چہ مالک ددے نعمتو داللہ تعالیٰ

دے تو دبل چانہ ولے حاجتو تہ غوارے۔ بیا زجر او تخویف شدیں دے

مجادلیتو تہ او دلیل نقلی اجمالی دے داتبیاء علیہم السلام نہ او بیا درے

عقلی دلیلو تہ دی او اختتام دے پہ تخویف دنیوی او پہ عدم قبولیت دتوبے

سرہ پہ وخت دعذاب کیں۔ پہ دے (سُورۃ) کیں تسلی دہ پہ نصرت الہیہ

سرہ او دا نتیجہ دہ دما قبل چہ فرعونیان ددُنیا او د اُخرت پہ عذابو تہ مبتلا

شول او مؤمنان بنی اسرائیل اللہ تعالیٰ دعذاب تہ بچ کرل او دشمن یہ مقابلہ

کیں ورسرہ مدد او کرو تو داحال دتولو مؤمنانو دے فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ پہ دنیا کیں امداد دے کلہ پہ غلبہ ورکولو سرہ کلہ

مَعْدَارَتَهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ

بہانے دے ہوی او دوی دپارہ لعنت دے او دوی لڑے

سُوءَ الدَّارِ ۵۶) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى

ناکارہ کور دے او بقیہ ورکریے و مینو مانی علیہ السلام تہ ہدایت

وَآوَرَّتْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ ۵۷)

او پاتے کور مونی پہ بنی اسرائیلو کتب کتاب (تورہ)

هُدًى وَذِكْرَى لِأُولَى الْأَلْبَابِ ۵۸)

پہ ہدایت او نصیحت و ذکر خالص عقل والو لڑے

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ

نو صبر کوہ یقیناً وعدہ داریہ تہی رشتیا دہ او بخنہ خواہ

دشمن پہ ہلاک و سیرۃ او پہ آخرت کتب نصرت د جہنم نہ بچے کول او جنت تہ داخل او عزت او اکرام ایسی ورکول۔ الشہادۃ مراد دے تہ ہخہ شاہدان دی چہ پہ جدا جدا آیات تو کتب ذکر کریدی۔ پیغمبران لکہ سورۃ نساء ۱۱۴ مؤمنان لکہ سورۃ بقرہ ۱۲۳ انماوتہ لکہ سورۃ یس ۱۲۸ اسورۃ نور ۲۴ او حم سجدہ ۲۸ ملائکہ لکہ سورۃ قی ۲۸۔

۵۶)۔ د مظلومانو د بشارت تہ روستو د ظالماتو حال ذکر کوی لہ ینفع الظالمین معذرتہم یعنی معذرت یہ تہ شی پیش کولے او کہ بالقرض پیش کوی توفائہ بہ تہ ورکوی لکہ سورۃ مرسلات ۲۸ او سورۃ قیامت ۲۸ کتب۔

۵۷)۔ داہم یونوع د نصرت الہیہ دے او دارنگ داسبب دے دپارہ د حصول نصرت الہیہ او دادلیل تقی دے د کتاب د موسی علیہ السلام تہ واورتتا پہ دے کتب اشارہ دہ چہ د کتاب پہ بنی اسرائیلو کتب چیدلو تر نزول د انجیل پورے او دارنگ لفظ د میراث دلالت کوی چہ دوی اہل او حقدار دے کتاب وو۔

اول الہدی مفعول پہ دے او دوم الہدی مفعول لہ دے ہدایت یے عام وو او تذکرے خاص وو پہ اولوالالباب پورے۔

لَذُنُوبِكَ وَسَيِّحُ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ

دَپَارَہَ دَخطایِ خیلِ اد پکی دلیہ سرہ دَسائینِ دَ رب سنانہ بیجا

وَالْإِبْكَارِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ

اد صبا یقیناً حقہ کسان چہ جگرہ کوی

فِي آيَةِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ

یہ آیاتِ دَ اللہ تعالیٰ کہیں بغیر دَ دلیل نہ چہ دوی نہ راغوی نیستہ

فِي صُدُورِهِمْ الذِّكْرُ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ

پہ سینہ دَ دوی کہیں مگر لوگ حسدے چہ نہ دی دوی رسیدنِ حق پر کمالوتہ

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ

دَ پناہی غوارہ پہ اللہ تدی سرہ یقیناً حقہ ہر حقہ ادوی

۵۵۔ داتسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ او اداب ذکر کوی دپارہ
دَداعی الے الحق او پہ دے آیت کہیں درے اداب ذکر دی۔ عاصبر پہ مصیبت تو
باندے۔ عا استغفار۔ عا تسبیح اوحمد۔ اِنَّ وَعَدَ اللّٰهُ حَقٌّ مراد د دے نہ
وعده د نصرت دہ چہ سا کہیں ذکر شہ۔ وَاسْتَغْفِرْ لِدُنُوبِكَ لفظ دَ
استغفار مستلزم دگناہ نہ دے بلکہ ہر بندہ او بالخصوص مقرب بندہ لہ دَ
استغفار پہ طور سرہ اظہار دیتدے لازم دے او دارنگ لفظ لِدُنُوبِكَ صریح
پہ گناہ کولو کہیں نہ دے بلکہ کہ ذنب چہ پہ معنی دگناہ وی نوعام
مفسرین تاویل کوی پہ ذنب امتک سرہ یا پہ تعلیق مقدار سرہ یعنی کہ
”بالفرض گناہ درنہ صادر شوے وی۔“

یا ذنب نہ مراد خلاف اولی دی چہ حقہ گناہ نہ دے لیکن انبیاء علیہم السلام
دَ حق پہ کولو باندے ہم حقہ کیوی۔ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ مراد دَ عشی نہ دَ
زوال نہ ترغروب دَ نمر پورے او مراد دَ ابکار نہ دَ صباختلو نہ تر زوال پورے
یا دَ نمرختلو پورے۔ صبر بندگی دَ زیرہ دہ استغفار بندگی دَ زیرے دہ او تسبیح
اوحمد بندگی دَ عام بدن دہ۔

الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَكْبَرَ

هر خه وینی - خامقا پیدائش د آسمانو او د زمک ډیر لویه ده

مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

د پیدائش د انسانو ته بېک ډیر د دے انسانانو ته

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى

ته ډیر ویری - د برابر نه دے ځوند

وَالْبَصِيرُ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

او لیدونکي او هغه کسان چه ایمان یی رادې کړ او عملونه یی کړی دی دست یو

سکه. په دے آیت کس خلورم ادب ذکر کوی یعنی استعاذه بالله په وخت د جنال د مجادلینو کس. او زجر دے هغوی ته او تسلی ده چه مجادلین خپل مقصد ته نه شی رسیدل.

إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ لَظِكْرٌ مراد د کبر نه امر کبیر (لویه مقصد) دے هغه په سکه کس تیر شویدلے یعنی حق لره مغلوب کول او حق پرستو لره ختمول. مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ دوی دغه مقصد ته نشی رسیدلے یعنی دغه مقصد د دوی نه حاصلیږی یا مراد د کبر نه تکبر اولوی ده یعنی د دوی په سیتو کس تکبر دے د حق منلو ته او نشی رسیدلے دوی مقتضی د دے تکبر ته او مقتضی د تکبر حق لره ختمول دی او هر کله چه د دوی د جدال او تکبر په سبب مؤمن داعی خصه کیږی نو د غصه د دفع کولو د پاره یی فرمایل فَاَسْتَوُوا بِاللَّهِ.

سکه. په دے آیت کس زجر دے په انکار د بعث بعد الموت روستو د زجر ته په انکار د توحید یاندے او اثبات د قیامت دے په دلیل إني سره یعنی پیدائش د آسمانو او زمک د آثارو د قدرت د الله تعالی دے خو دا دلیل دے په دے باندے چه الله تعالی د خلقو په پاره ژوند باندے قدرت لری نو دا استدلال دے د آثارو نه او دے ته دلیل إني ویل کیږی. او دارنگ دا استدلال دے د قدرت ته په اعلیٰ څیز یاندے په قدرت سره په ادنیٰ څیز باندے او دا قطعی دلیل دے.

وَلَا الْمَيِّتُ ۶۹ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿۵۸﴾

اد نہ بد عمل دیر نہ نصیحت اخلے تاسو

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ ۶۹ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ

یقیناً قیامت آخا راتوں کے دے هیچ شک نیستہ پہ ہفت کیں لیکن

أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۹﴾ وَقَالَ

دیر دے خلق نہ ایمان نہ زادری دے دی

رَبِّكُمْ أَدْعُوَنِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ

رب ستاسو حاجتو نہ غوارے زمانہ زہ پہ پورہ کوڈم حاجتو نہ ستاسو یقیناً ہفتہ کسان

يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ

چہ لوئی کوی دے دُعا زمانہ زردہ داخل پہ شی

جَهَنَّمَ دَخِرِينَ ۷۰ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ

جہنم تہ ذلیلان پہ وی - اللہ تعالیٰ ہفتہ ذات دے چہ جو پہ کہہ دہ

۵۸۔۔ دھم استدلال دے پہ اثبات قیامت باندے پہ طریقہ دے دلیل لےئی سرہ
یعنی فرق پہ مینج دے قریقینو پہ دنیا کیں پہ عقیدہ او عملو تو کیں دلیل
دے پہ فرق کولو سرہ پہ جزا او سزا کیں او میدان دے جزاء او سزا خو غیرو
دے میدان دے عمل تہ تو معلومہ شوہ چہ قیامت حق دے - پہ دے ایت کیں اول
عدم مساوات پہ طریقہ دے تشبیہ سرہ او دویم پہ طریقہ دے اصل سرہ دے حکم
چہ مراد دے اعلیٰ تہ جاہل مقلد دے او مراد دے بصیر تہ عالم مستدل دے او دے
پہ سراج المنیر کیں لیکل دی۔

۵۹۔۔ دے نتیجہ دے ماقبل دواہ دیلو نو دہ پہ سہ کیں دلیل ذکر کرے وو اوچہ پہ
دلیل باندے تہ پوہیری نو ہفتہ تہ بے علمہ ویلے کیری دے دے وجہ نہ دے ہفتہ
ایت پہ اخر کیں لایعلمون ذکر کرے دے او پہ دے ایت کیں مقصد ذکر
کرے دے او دما مقصد چہ نہ متی نو ہفتہ تہ بے ایمانہ ویلے کیری حکم لے
دلہ لایومنون اویل۔

۶۰۔۔ ہر کلمہ چہ پہ قیامت کیں دے نجات دپارہ عقیدہ او عمل دے توحید ضروری
دی - نو اوس پہ دے ایت کیں توحید دے الداء تہ (چہ دعویٰ دے سورت وہ)

لَكُمْ الْبَيْلَ لَتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

تاسولہ شبہ (تیارہ) چہ آرام کوئے چہ غف کیں او درخ رنہا دالا

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ

یقیناً اللہ تعالیٰ فضل والا دے یہ خلقو باندے لیکن

أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧١﴾ ذِكْرُ اللَّهِ

ذکر اللہ تعالیٰ خلقو نہ شکر نہ کری دفعہ ذات اللہ تعالیٰ دے

ترغیب درکوی او دا دلیل وحی دے دپارہ ذاتیات ددعوے۔ اَسْجَبَ لَكُمْ مَر
کلاہ چہ مراد دُعا تہ شرعی دُعا دہ چہ ہخہ مشروط دہ یہ شرطونو یہ نور
ایاتونو کیں او احادیثونو کیں او دُعا ہفہ سرہ وعدہ ذاتیات لازمہ دہ ددے وجہ
تہ اسجَب سرہ یئے قید تہ دے لکھولے یاد اچہ قید ان شئت دلہ پتہ دے
یہ قرینہ دَنورو ایاتونو سرہ لکھ سورۃ اسراء ۱۸ انعام ۱۶ لیکن اول
قول صحیح دے حُککہ چہ دا قیودات دَکافرانو یہ بارہ کیں دی ۔

يَسْتَكْبِرُونَ استکبار یہ طریقہ دَ مجاہدے سرہ او یہ طریقہ دَ شرک کولو سرہ دُ
عَن عِبَادَتِي مراد دَ عبادت تہ دُعا دہ یہ طریقہ دَ توحید سرہ او یہ دے باندے
دلالت کوی حقہ حدیث صحیح چہ الدعاء هو العبادۃ ۔ اوحِدیت یہ لفظ الدعاء
فخ العبادۃ سرہ ضعیف دے۔ دَاخِرِينَ یہ ذلت سرہ جہم تہ داخلیدال مختص
دی یہ کافرانو پورے نو دا دلیل شوچہ استکبار دُعا دَ اللہ تعالیٰ تہ کفر دے
او مراد دُعا تہ یہ دے ایت کیں سوال دَ حاجاتو دے یہ عقیدہ دَ توحید
سرہ ۔

۷۱۔۔ مخکین ایت کیں دعویٰ دَ توحید ذکر شوہ نو اوس دُعا ذاتیات دپارہ عقلی
دلیلونہ ذکر کوی او یہ دے دلیلونو کیں غت غت نعمتونہ ذکر کوی چہ دد
پیدا کوؤ نکه او مالک صرف اللہ تعالیٰ دے نو دَنورو تہ حاجات مہ غوارئے
یہ دے دلیل کیں دوہ غت نعمتونہ ذکر دی ۔ بیا دَ اللیل صفت یئے حناق
کرے دے چہ مظہراً دے او قائمہ یئے ورلہ ذکر کرے دہ حُککہ چہ
تیارہ مقصد تہ دے او دَ النهار سرہ یئے صفت ذکر کرے دے لیکن
قائدہ یئے حناق کرے دہ چہ تبتغوا من فضله دے مثلاً حُککہ چہ دامت
مستلزم دے دیرو قائمہ ولرہ ۔ او الْبَيْلَ مخکین (پاتے یہ بل مخ)

رَبِّكُمْ فَتَبَرَّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۲﴾

رب ستاروں کے تو بڑھتو والا اللہ تعالیٰ دے چہ رب کے عالمین دے ۔

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ

اللہ تعالیٰ زودے کہ ہمیشہ، نیشہ حق دار دے یوں کہ وہ نہ ہو جسے وہ نہ چہ اخص کو بتی ہے

لَهُ الدِّينَ ط الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۳﴾

وہ نہ دے بتی صفو نہ دے بتی خاص اللہ تعالیٰ نہ دی چہ رب کے عالمین دے ۔

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ

تہ اویہ یقیناً نہ منع کرے تھے م چہ ہندی اوکرم کہ وہ کسانو چہ تاسو نے ہے

مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ

یوں کہ اللہ تعالیٰ نہ ہر کہہ چہ رانل مارتہ شکارہ دیلو تہ

۴۲۔۔ داہم دلیل دے اوپہ دے بن خلوں لوے لوے انعامات ذکر کوی وہ وہ مخکین انعامات زمانہ و و اودا انعامات مکانیہ دی او د مکان سرہ ہے ذکر دمکین (انسان) ہم کرے دے تو پہ دے ایت کیں افاق علوی او سفلی او انفسی نعمتو تہ ہے دپارہ ددلیونو یوحاے کرے دی ۔ فَأَحْسَنُ صُورَكُمْ داریگی سورۃ تغابن سے اوالتین سے کیں ہم راغہ دی ۔ اللہ انسان سیدھا قدا و قامت والا پیدا کرے دے او خوراک سیکاک پہ رسو بانداے کوی او سترے او پوزہ او خولہ ہے پہ خائستہ ترتیب سرہ پہ مخ بانداے جو کرے دی اوایت دلیل دے چہ یہ مخلوق کیں د انسان احسن صورت والا بل خیر نیشہ دے ۔ فَتَبَرَّكَ دَا تفریح دہ پہ تیر شوی نعمتو بانداے او برکت پہ معنی دہ یوفایو پیدا اکلود اوقایدے وخت پہ وخت زیاتہ ولوتہ ویلہ کیوری او دے تشریح مخکین تیرہ شویدہ او ہر کہہ چہ نعمتو زمانہ دپارہ تربیت او نعمتو نہ مکانیہ ہم دپارہ تربیت دی دے وچہ پہ ۴۳ اوپہ دے ایت دوارو کیں ذلکم اللہ ربکم ذکر کرے دے ۔ ۴۴۔۔ داہم دلیل دے او توحید الوہیت او توحید فی الدعاۃ سورۃ حمدانہ پہ طور دے نتیجہ سرہ ذکر کریدی ۔

۴۰ مِّن رَّبِّي زَوَّيْتُكَ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

د طرف د رب زمانه او حکم کرے شویدے مانتہ چہ تابع اسم رب د عالمین لورہ ۔

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّن نَّرَابٍ ثُمَّ مِن

خاص الله تعالى هغه ذات دے چہ پیدا کړی ئے تاسو د خاورو نه بیا د

تَطْفَئِ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ

تطفئ نه بیا د تکرے د دینے نه بیا د ادا بقی تاسو

طِفْلًا ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا

دایه ولید بیا ر پائی تاسو چہ اور سیوئے حوائی خپل نه بیا زمره درکوی د پاره د دے چہ

تَسِيْرًا وَمِنْكُمْ مَّنْ يَّتَوَفَّى مِّن قَبْلُ

یو د اکان شه او بعض ستاسو ته هغه دی چہ مړه کړی شي مخکین

۴۱ وَلَتَبْلُغُوا أَجَلَ مَّسْمًى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

اور ساقی تاسو د پام د د کچه اورے تاسو نیچے مقررک نه او دے د پاره چہ د عقل ته کار وا خله ۔

۴۰۔ دا نتیجه د دلیلونو مخکو ده یعنی دغه دلیلونه مستلزم د شرک نه د تھی د پاره او د توحید د امر د پاره دی او دارنگ دا جواب دے مشرکانو ته هر کله چہ هغوی دعوت ورکوی بتدائے د غیر الله ته نو دا جواب به ئے کیږی شي۔
۴۱۔ دا هم دلیل دے مشتمل دے په مختلفو حالتونو د انسان یا تدا په وخت د ابتدائی پیدا ائش کین نو دیته دلیل انقسی ویلے کیږی۔
مِن نَّرَابٍ دهر انسان نطفه د زمک د اشیاو ته پیدا کیږی نو معلومه نشوه چہ تراب ماده بعیده ده او هر کله چہ د دے حالاتو په انقلاب کین وخت لږی نو د دے وچ نه شمیرئ په منځ کین راوړی دے۔

(سوال) سورة حج سہ کین ثم من مضغه ذکر کرکے دے نو دلته ولے ذکر نه کړو؟
(جواب) هر کله چہ د دے آیت نه مخکین د صورت د انسان ذکر ئے کړی دے او صورت د مضغ سره تعلق لری دا سہ شولکه صور مضغکم نو بیا ذکر ته ضرورت نشو او سورة حج کین دا سہ ذکر نه وؤ کرکے شولے۔

وَأَمَّا جَنَسٌ دے په معنی د جمع سره او طفولته تابعدار ئے ته ویلے کیږی نو خو پورے چہ بچے مور او پلار ته محتاج وی په خوراک او سکا ک کین او په جامه

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرُ

نہن اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے چہ ژوندی کول او مړه کول کوی نو کله چہ ارادہ کړی د یو کار

فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٧٨﴾

نہ یقیناً ادا ئی حق ته او شے نو حقہ ادا ئی

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي

ایا ته ته کورے حقہ کسانو ته چہ جگړے کوی په

آيَاتِ اللَّهِ أَنِّي يُصْرَفُونَ ﴿٧٩﴾ الَّذِينَ

ایاتونو د الله تعالیٰ کیں حقہ رنگ اړولے کید شے د حق ته دا حقہ کسان دی

كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَمَا أُرْسِلْنَا بِهِ رُسُلَنَا

چہ تکذیب کوی د کتابونو او د حقہ خبرے چہ الیولے دی مونږ په حقہ سوره رسولی رڼو په

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ إِذَا الْأَعْلَىٰ فِي

نو زر ده چہ دوی په پوهه شی په حقہ دخت چہ طوق ته په په

اغوستلو کیں نو دے تابع دے د مور او پلار. أَشَدُّ كُفْرًا أَجْمَاعَ د قوت بدنیہ او قوت عقلیہ ته أَشَدُّ و بیلے کیږی. ثُمَّ لَتَبْلَغُوا ته رواندے فعل پت دے یعنی ثم یریکم لتبلغوا. او د اشتراط لاق ترخلو یستو کالو پورے کیږی. ثُمَّ لَتَكُونُوا شُرُوكًا دلته هم فعل پت دے یعنی ثم ینقص القوة لتکونوا شیوخًا وَلَتَبْلَغُوا دلته فعل مقدار دے و یفعل ذلك لتبلغوا اجلا مسمی، مراد دے نه اجل مقرره د مرگ دے.

۷۸. د اهام دلیل دے مخکین خاص د انسانانو حیات او مہات ذکر شواو پدے کیں عام ذکر کوی او په فَإِذَا قُضِيَ سوره اشاره کوی چہ دا کارونه الله تعالیٰ ته دیر انسان دی.

۷۹. د ابیاء زجر دے مجادلینو ته یعنی دغه دلیلونه چہ تیر شول په دے کیں جگړے کوی او خپل شرک ثابت وی او د دے مجادلینو حال یے بیان کړے دے. یَا أَهْلَ الْبیت جنس کتابونه الهیہ تریته مراد دی یا صرف قران مراد دے وَیَعَاذُ رُسُلَنَا په رُسُلَنَا مراد د دے نه مسئلہ د توحید ده چہ حقہ په سوره انبیاء ۲۱ او سوره نحل ۳۶ کیں ذکر دے.

ع ۸۱

م ۱۲

۱۱) اَعْنَا قِيَهُمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ

سوتو ددوی کیں دی او زنجیروں پہ چپو کیں دی راتیکل کپوی پہ

۱۲) فِي الْحَمِيمِ شَرٌّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ

پہ ایشیدلو ابو کیں بیا پہ پہ اور کیں رواتہ کے شی

۱۳) شَرُّ قِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ

بیا بہ او پہ شی دوی تہ کوم دے دی وہ کسں چہ ناسو شریکوں دے اللہ تعالیٰ سرہ

۱۴) مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ

سوا دے اللہ تعالیٰ تہ دوی پہ او پہ روک شو زمونہ تہ بلکہ

۱۵) لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا

تہ دے راتیکل مونہ دے تہ مخکس بیخ چیز

سے نہ ترک پورے پہ دے ایاتو نو کیں تخویف اخروی ذکر کوی دپارہ د
مجادلیتو او دا تخویف مشتمل دے پہ لس امور و باندے۔ عا إِذَا الْكَافِرُ فِي أَغْطَاهُمْ
اذ پہ معنی دَاذا سرہ دے دے وجہ تہ چہ دا حالات راتلونکی دی لیکن
قرآن کیں اکثر د قیامت حالات پہ الفاظ و ماقی سرہ ذکر کوی دوجہ د
یقین تہ عا وَالسَّلَاسِلُ، دے دوه معنی دی اول دا چہ عطف دے ال غل
باندے پہ طریقہ د عطف مفرد سرہ پہ مفرد باندے یعنی سلاسل پہ ہم
ددوی پہ سوتو کیں وی دویمہ معنی دادہ چہ عطف د جملے دے پہ جملہ باندے
او خبریے حذوق دے یعنی سلاسل پہ ددوی پہ چپو کیں و اچولے شی۔
عَا يُسْحَبُونَ د السلاسل سرہ متعلق دے تو یہاں بت دے یعنی راتیکل کپوی
پہ پہ دغہ زنجیروں سرہ یا مطلق راتیکل مراد دی۔ عا فِي الْحَمِيمِ متعلق دے
دیسحیون سرہ او یا مستقلہ جملہ دہ پہ تقدیر سرہ چہ یداخلون فی الحمیم۔
عَا شَرٌّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ یعنی پہ شان د خاشاک بہ پہ دوی سرہ اور تودہ ولے
شی یا معنی دا چہ روتوے بہ شی پہ اور کیں یا پہ معنی دہ کو لو سرہ دے یعنی
دکولے بہ شی پہ دوی سرہ اور د جہم عَا شَرُّ قِيلَ لَهُمْ اے دانتوس دپارہ د
سخت زبرد دے ہفہ چاتہ چہ پہ دنیا کیں شرکی فی الدعائے کرے و۔
اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ یعنی کوم حائے دی چہ اوار کپے ورتہ

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿۴۰﴾ ذِكْرُكُمْ

دفعہ نشان یہ خطا کوی اللہ تعالیٰ کا فرمانو لہ

بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ

ببب دے چہ تاسو خوشحالی کولہ یہ ملک کیں یہ غیر

الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَسْرَحُونَ ﴿۴۱﴾ ادْخُلُوا

د حق د لوئے تہ او یہ دے وجہ چہ تاسو لوی کولہ داخل شے

أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ

دروازہ د جہنم تہ ہمیشہ بہ یے یہ حق کیں نو ناکارہ دے

مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿۴۲﴾ فَأَصْبِرَنَّ وَعَدَ اللَّهُ

خائے د اوسیدو د لوئے کوئے تو صبر کولہ یقیناً وعادہ د اللہ تعالیٰ

چہ تاسو دے عذاب نہ بچے کوی نو دوی بہ اول جواب او کوی مَثْوًى عَذَابًا
روک شول زمونہ تہ اودا جملہ مستلزم دہ ددوی اقرار کولو لہ یہ شرک دوی
بانداے نو بیا بہ یے خیال راشی چہ داخل موتہ بدکار او کوی چہ د خان تہ مو
اقرار او کوی نو دویم جواب بہ او کوی بَلْ لَّمْ يَكُنْ لَكَ دَعَاؤُا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا یعنی
انکار بہ او کوی د شرک فے الدعا تہ لکہ سورۃ انعام ۱۶۱ کیں تیر شویدی
عہ کَذَلِكَ يُضِلُّ مُراد د اضلال تہ یہ جواب ورکولو کیں گلا و کول دی لکہ
چہ اوس گپ و شول چہ کلا اقرار کوی او کلا انکار، او داد دوی شرمول دی
تَفْرَحُونَ فرق د فرح او د مرح دادے چہ اول د زہہ سرہ تعلق لری اودویم
د ظاہر سرہ تعلق لری، اودویم قول ددے برعکس دے قرطبی دویم فرق تہ
اشارہ کرے دہ ویلے دی یہ معنی د تفرحون کیں مراد دادے چہ شکارہ کول تاسو
خوشحالی پہ گناہ کولو او یہ پیرو مالون او پیرو نو کرانو او یہ صحت او عاقبت سرہ
نو یہ دے کیں عرسو تہ د پیدانو ہم داخل دی چہ یہ شرک کولو سرہ خوشحالی
شکارہ کوی او تَفْرَحُونَ دادے چہ یہ رفتار او گر خید لو کیں تکبر اولوی کوی لکہ
لانتش فی الارض مرچا عہ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ مراد تربیتہ یہ طریقہ د تقسیم سرہ
دی نو بعض یو دروازے تہ داخل شے او بعض بلے تہ عہ خَالِدِينَ فِيهَا عَذَابًا
مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ مَثْوًى ہجے خائے دے چہ یہ ہجے کیں ہمیشہ اقامت دی او یہ
بے اختیارہ خائے کیں استعمالیری۔

حَقِّ ۱۰۰ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ

حقہ دہ تو یا بہ او خایہ موتی تہ بعضہ حقہ عذاب چہ وعدہ کرو موتی د دوی سرہ

اَوْ نَتَوَفِّيَنَّكَ ۱۱۰ فَاَلَيْنَا يَرْجِعُونَ ۱۱۱ وَلَقَدْ

یا بہ وفات کرو تا تو موتی تہ یہ دوی را گرجی او یقیناً

اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ

لپولی دی موتی رسولان معین ستا تہ بعضہ د دوی حقہ شکی دی

قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ

یہ بیان کردی موتی پہ تا باندے او بعضہ حقہ دی چہ تہ دی بیان کردی موتی

عَلَيْكَ ۱۲۰ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ

یہ تا باندے او نیشہ پہ اختیار د رسول کن چہ رادری هیچ معجزہ

اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۱۲۱ فَاِذَا جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ

مگر پہ حکم د اللہ تعالیٰ حقہ وقت چہ راشی حکم د اللہ تعالیٰ فیصلہ بہ او کردی

۱۰۰ ہر کلاہ چہ حال د مجادلینو بیان شو نو اوس تسلی و رکوی نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ پنجو طریقو سرہ اول امور رکوی یہ صبر کولو سرہ پہ جدال او بہ تورو اذیتونو د مجادلینو باندے دویم اِنْ وَعَدَ اللّٰهُ حَقًّا ۱۱۰ دا وعدہ پہ ۱۱۱ کن تیر شویدہ دریم جواب د سوال د دی چہ پہ موتی باندے پہ سبب د جدال کولو عذاب وے تہ راجی جواب او شو یہ دے قول سرہ چہ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ حاصل جواب دادے چہ عذاب یہ پہ دوی باندے ضرور راجی یا یہ ستا یہ ژوتد کن راشی نو تہ یہ یے او وینے یا یہ ستا د وفات تہ روستو راشی نو تہ یے خولتے لیدے لیکن قیامت کن بہ او وینے حکہ چہ د دوی رجوع کیدی موتی تہ پہ قیامت کن - اود اما جواب پتا دے (فذاک) سرہ - او فَاَلَيْنَا يَرْجِعُونَ قائم مقام دے د جواب د نتوفیئتک یعنی قنعد بہم عذابا شدیدا اوداے پہ سورۃ یونس ۱۰۱ او سورۃ رعد ۱۷ او سورۃ زمر ۷۷ کن ذکر دی .

بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ اللَّهُ

پہ حقہ سورہ او بیکارہ شو دفعہ وخت تاوان د باطل پرستوں خلقو . اللہ تعالیٰ

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْآثَانَ لَتَرْكَبُوا مِنْهَا

مکہ ذات دے چہ پیدا کریدی تاسو لہہ خاری د دے د پارہ سورہی کوئے بہ بعض دفعہ تہ

وَمِنْهَا تَابِلُونَ ﴿٤٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا

اوبعض دفعہ تہ تاسو خورے . او تاسو لہہ پہ حقہ کیں فائدے دی او د دے د پارہ سورہی

عَلَيْهَا حَاجَةٌ فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَ

پہ حقہ تہ سورہ ہذا حاجت تہ چہ پہ سیتو ستاسو کیں دے او پہ حقہ باندے او

عَلَى الْفَلَاحِ تَحْمِلُونَ ﴿٥٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ

پہ کشتو باندے پورے کوئے شے تاسو . ادخانی تاسو تہ دلیلو تہ خیل

۴۸۔ دا خورمہ تسلی دہ پہ ذکر د نکالیقود انبیاء و سابقینو سورہ اشارۃ او پیمہ تسلی
جواب د سوال د منکرینو دے چہ تہ رسول یے نومونو تہ ہذا معجزے راوڑہ کو م
چہ موثر طلب کو جواب دادے و ما کان یز سول اہ او ہم داسے ذکر شوبیدی پہ
سورۃ رعدا ۳۸ او سورۃ ابراہیم ۱۱۱ کیں . او پہ دے ایت کیں دلیل نقلی اجمالی
دے د انبیاء علیہم السلام تہ و خسر ہنالک خسران د دوی پہ اصل کیں پہ وخت
د نکارہ عملو تو کیں و لیکن پہ ہذا وخت دوی تہ خیل خسران تہ بیکارہ
کیدلو او پہ وخت د عذاب کیں خسران بیکارہ شو د دے وجہ تہ د ہنالک
تخصیص یے او کړو۔

۴۹۔ پہ دے ایا تو تو کیں نور دلان عقلیہ پہ ذکر د نعمتو نو سورہ
ذکر کوئی پہ اول ایت کیں یے د خاروؤ تہ دوہ لوئے قایمے ذکر کریدی
چہ سورہی او خوراک دے . لَتَرْكَبُوا مِنْهَا لَفْظ د متہائیں اشارہ دہ چہ
تول خاری د پارہ د سورے کو لو تہ دی او دارنگی حلال خاری تول تہ خورے
کیوی . او دویم کیں یے درے نعمتو تہ ذکر کرل . مَنَافِعُ د ویختو او ورے
تہ دیرے فائدے دی او دارنگی د پیو (شودر) تہ دیرے فائدے او دھوی
د خرمو او دھوا کو تہ دیرے فائدے دی . وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ
پہ دے کیں اشارہ دہ سخت حاجت تہ چہ دفعہ دوجے (پاتے پہ بل مخ)

فَاَيُّ اِيْتِ اللّٰهِ تُشْكِرُوْنَ ﴿۸۱﴾ اَقْلَمُ يَسْبِرُوْا

نودکرم یو د دیلونو د الله تعالی ته تاسو انکار کوئے ۔ ایا نو دوی ته کرکئ

فِي الْاَرْضِ قَيِّظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

په مڼک کښ چه اوکوری چه څه رنگ شو انجام

الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ طَآغُوْا اَكْثَرُ

د هغه کسانو چه د دوی ته مخکښ دو هغوی دو ډیر

مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاَثَرًا فِي الْاَرْضِ

د دوی نه او زیات په قوت کښ او په نښو چور دلو سره په زمکه کښ

فَمَا اَغْنٰی عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۸۲﴾

نو دفع نه کړه د دوی نه (عذاب) هغه کارونو چه دوی کول ۔

ستاسو سینو ته دی چه دے حاجت ته په څرنگه ورسیږم نو د اوسانو او سونو په ذریعه سره اوسیدئ ۔ وَكَانَ الْقُلُوبُ د کشتی سره لفظ د فی او علی دواړه استعمالیږی لیکن دلته د مناسبت د علیها په وجه سره د علی لفظ ذکر کړئ شو ۔

فَاَيُّهُ لَتَرْكَبُوْا وَلَتَبْلُغُوْا او تحملون کښ خوظا هر ا یو فائده ده لیکن حقیقت کښ فرق د هغه د ا دے چه رکوب ته مراد سفر د سور لئ دے د هجرت او جهاد ا وطلب د علم د پاره او د حاجه نه مراد امور د تبویه دی لکه تجارت کول نو د ا دواړه اختیاری امور دی او ضروری هم دی د دے وچ نه یئ په حرف د لام او په صیغه د معلوم سره ذکر کړل او تحملون ته مراد مجبوری سورلی ده لکه په حال د مرض کښ د یو حال نه بل حال ته سفر کول نو دا غیر اختیاری ده نو په صیغه د مجهول سره یئ ذکر کړه او خوراک د غوښ او د سورلی چه روستو ذکر شو د ا دواړه مقصدی امور ته دی نو بغیر د لام نه یئ ذکر کړل او په روستی ایت کښ بے شماره نعمتونو ته اشاره ده په دے لفظ سره چه ویریکم ایا ته ۔

مخکښ ایا تو نو کښ ایاات د نعمتونو ذکر کړل نو اوس ایاات د عذاب ذکر

کوی اودا تخویف د نبوی د ے ۔ قَيِّظُرُوْا یعنی سیل او کړئ په قصد د ډیر لوستو

سره نو نظر د فکر او کړئ ۔ اَكْثَرُ مِنْهُمْ ډیر و په شماره کښ او په مال کښ

وَاَشَدَّ قُوَّةً په بدنونو سره زیات قوت د لا وو وَاَثَرًا فِي الْاَرْضِ اوچته ښکلی

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا

و غرکہ چہ راہد دوی تہ رسولانو د دوی بشار حکوتہ نو لوی اذکرہ

يَمَّا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا

دوی بہ حقہ علم چہ د دوی سرہ دد او راگیر کورہ دوی لہ ہفتہ

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۸۳﴾ فَلَمَّا

چہ د دوی بہ ہفتہ پورے یزقہ کولے تو ہر کاہ

رَأَوْا بَاسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ

چہ دوی اولیہد عذاب زموتہ اوئل دوی ایمان راہدے دے موتہ پہ اللہ تعالیٰ باندا پہ بودالی ہفتہ

او الہادے کول پہ غرو نو کیں او پہ دیکیں اشارہ دہ قوم فرعون تہ چہ پہ دے
سورت کیں دہغوی حال تیر شویدے فَمَا أَغْنَىٰ مَا تَفَعَّلُوا وَاسْتَقْبَلَتْهُ دَوَابُّ
کیدے شی تو معلومہ شوہ چہ د عذاب د اللہ تعالیٰ تہ د دنیا مال وجاہ وغیرہ
نجات نشی ور کولے۔

۸۳ :- یہ دے کیں سبب د عذاب ذکر کوی چہ ہفتہ تکذیب د پیغمبرانو دے،
فَرَحُوا يَمَّا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا تَفَعَّلُوا دے کافرانو تہ او د علم تہ مراد
دنیوی علموتہ دی لکہ فلسفہ ریاضی سائنس اوطب وغیرہ لکہ چہ بقرط یا
سقراط حکیم تہ ویلے شوے وو چہ تہ موسیٰ علیہ السلام تہ ولے تہ ورے
نوغوی اوئل چہ موتہ مہذب قوم یور موتہ د چا تہذیب اوہدایت تہ حاجت نیشہ
اودارنگ جانیوس حکیم عیسیٰ علیہ السلام تہ ویلے وو چہ تہ موتہ تہ نہ یے
رالیہ لے شوے موتہ خو ستانہ شہ یوہیرو۔ یاد علم تہ مراد د دوی شبہات کفریہ
اوشرکیہ اوبداعیہ دی چہ دوی گمان کرے وڈ چہ دا علم دے لکہ استدلال
د دوی پہ اتباع د اباؤ خیلو سرہ یا پہ دے قول سرہ چہ لو شاء اللہ ما
اشرکتنا یا پہ دے قول سرہ چہ من یحیی العظام ولی رمیم وغیرہ۔

بعضو مفسرینو ویلے دی چہ عندا ہم ضمیر انبیاء تہ راجع دے او فرحوا
ضمیر کافرانو تہ راجع دے او مراد د فرح تہ خدا او توفے مسخرے کول
دی، او دا ایت دلیل دے پیدے چہ چا تہ قرآن او صحیح حدیث پیش کرے شی
اود ہفتہ یہ مقابلہ کیں تور کتابونہ اود لیلونہ پیش کوی یا پہ خیل تقلید
باندا دے کک وی تودعہ سرے دھکنو باطل پرستو یہ طریقہ باندا روان دے

وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿۸۴﴾

او انکار کوڈ مونہ دے حقہ معبودانو تہ چہ شریکان کرے مودو دے اللہ تعالیٰ سرہ۔

فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا

نہ نفع تہ ورکولہ دوی تہ ایمان راورلو ددوی کوم دخت

رَاَوْا بِاسْنَانِ سُنَّتِ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ

چہ او ایڈلو دوی عذاب لغو پشان دطریقہ داللہ تعالیٰ حقہ چہ تیرہ شو یدہ

فِي عِبَادَةٍ وَخَيْرَ هٰذَا لِكَافِرُوْنَ ﴿۸۵﴾

یہ بندہ گانو دحقہ کیں او تاوان ینکارہ شو یہ دحقہ دخت د کافرانو ۔

۸۴۔ ہر گز چہ کفار پوہہ شول پہ وقت د عذاب کیں چہ بل ہیخ خیر فائدہ نشی ورکولے بلکہ معبودان ددوی ہم نجات نشی ورکولے نو دوی پہ دحقہ دخت کیں ایمان پہ توحید بانڈے راورلو لکہ چہ فرعون داسے کار کرے وڈ۔
وَكَفَرْنَا داکفر پہ معنی د انکار سرہ دے گنایم پہ سبب د عبادت کولو د حقوی موتو مشرکان شوے وو۔

۸۵۔ دا ایمان اضطراری مجبوری دے داقبول تہ دے۔ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ لفظ دے یلے دے تاکید دے نفی دے پیارہ راورے دے۔ سُنَّتِ اللّٰهِ مفعول مطلق دے پیارہ دے فعل محذوق سُنَّ اللّٰهُ تعالیٰ سنت یا مفعول پہ دے دے پیارہ دے فعل محذوق یعنی احذرو (اور بیریگے) او دے سنت تہ مراد دا دے چہ پہ حالت د عذاب راتلو کیں ایمان تہ قلیبری وَخَيْرَ هٰذَا لِكَافِرُوْنَ پہ ۸۴ کیں یے السیطون اول پہ دے ایت کیں الکافرون وجہ د فرق دادہ چہ پہ حقہ ایت کیں قضی بالحق ذکر شو بوڈ او دحق پہ مقابلہ کیں ابطال ذکر کیدی او پہ دے ایت کیں ایمان ذکر دے او د ایمان پہ مقابلہ کیں کفر ذکر کیدی۔

تفسیر د سورة غافر پہ فضل د اللہ تعالیٰ سرہ

ختم شو۔

سورة حم السجدة
۴۱ مکیه ۷۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آيَاتُهَا
۵۴

رُكُوعَاتُهَا
۴

حَمَّ ۱ تَنْزِيلُكَ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۶

اللہ تعالیٰ دے دے یہ مراد باندے تھے پوہیسی۔ نازل دی د طرف دلوس مہربان رحم کوئی تہ ۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة حم سجدة او دے نور نومونہ دادی۔ فصلت، المصاحف،
الاقوان، سجدة المؤمن۔

رِبط دے سورت د مخبش سورت سرہ پہ پیرو طریقو سرہ دے۔ اولہ طریقہ
داده چہ پہ تیر شوے سورت کیں رد د شرک فی الدعا و نوپہ دے سورت
کیں دفع دے او هامو د متکربو دہ۔ دویمہ داچہ پہ سورة مؤمن کیں تہہ
مفتونہ د نیاز لوونکی د قران دو چہ اللہ تعالیٰ دے نوپہ دے سورت کیں تہہ
احوال د منزل (قران) دی۔ دریمہ طریقہ داچہ هلتنہ د تحریف د نبوی یوہ نمونہ
وہ نوپہ دے سورت کیں دہ نمونے ذکر کوی، خلورمہ داچہ پہ ہقہ سورت
کیں یے تفصیل د دعوت د داعی (رجل مؤمن) ذکر کرو نوپہ دے سورت کیں
طریق او اداب د دعوت ذکر کوی، پئمہ داچہ پہ ہقہ سورت کیں زجرونہ دو
پہ مجادلینو باندے نوپہ دے سورت کیں د ہغوی شہادت باطلہ ذکر کوی
چہ دادوی جدال دے، شپیمہ طریقہ دادہ چہ پہ ہقہ سورت کیں انکار
د مشرکیتو ذکر دے د شرک فی الدعا تہ پہ ورخ د قیامت نوپہ دے سورت
کیں پہ ہغوی باندے شہادت د جوارحو ذکر کوی۔

دعویٰ دے سورت: اثبات د توحید دے پہ دفع د درے شہادتو
سرہ۔ اوپہ اتہ عقلی دلیلونو سرہ اوپہ رد د اقسامو د شرک سرہ رشرک فی العباد
او فی الدعا او فی العلم) اوپہ پئمیں اسماء الہیو سرہ، او پہ پیرو زجرونو
او تحریف د نبویو او اخرویو سرہ۔

خلاصہ د سورت دادہ چہ د سورت تقسیم دے درے بابونو تہ۔
اول باب ترست پورے دے پہ دے کیں اول ترغیب دے قران تہ پہ ذکر
د تہہ حالاتو د قران او زجر دے پہ اعراض د قران سرہ پاتے پہیل مخ)

کِتَابٍ قُضِلَتْ اِلَيْهِ قَرَأْنَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ

کتاب دے جدا جدا بیان شویدی ابروتہ ددہ قرآن دے عربی ژبے والا دپارہ دہفہ قوم

يَعْلَمُونَ ۳ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۴ فَاعْرَضْ

چہ پرھیدی زبرے درکوؤنکے او دیوہ درکوؤنکے نو مخ اوگرکوؤ

اَكْثَرَهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۵ وَقَالُوا

دیوہ خلقو نو دوی تہ ادوری اد دوی دانی

قُلُوبُنَا فِي الْكِنَّةِ مِمَّا تَدْعُوْنَا اِلَيْهِ وَفِي

زبردنہ زبونو پہ پردو کین دی دہفہ تہ چہ تہ مونو بلہ ہفتہ اد پہ

بیا تشبہ دمنکرینودہ اوجواب دہفہ دے بیا خلور عقلی دلیلونہ دی بیا تخویف
دنیوی پتہ ذکر د عاد او دشود سرہ او تخویف اخروی تفصیلی دے ۔

(تفسیر)

سہ خبر دمنکرینودہ دے یعنی ہذا حم ۔ دانوم دقرآن، یانوم دسورت دے یا
دپارہ د اعجاز دے ۔

سہ سہ دا ترغیب دے پتہ ذکر کولو دتہ احوالو دقرآن تنزیل دا خبر د
مبتدا محذوف دے اودامصدر پہ معنی دمعقول دے من الرحمن الرحیم
اشارہ دہ چہ دقرآن داللہ تعالیٰ درحمتونو ذریعہ دہ کتاب بدل دے دتنزیل
تہ اودالفظ دلالت کوی چہ جامع دے فصحت آیاتہ احکام او امثال او دلیلونہ
او تخویفات او بشارتونہ ہول پکین جدا جدا پہ تفصیل سرہ دی قرآن یعنی جامع
دے یا مجموع دے یا درستلے شویدے عربی ژبے والا دے یعنی واقع
بیان والا دے کہ چہ رب دلالت کوی پہ وضوح باندے لقوم یطمون
چہ علم لری چہ دامتزل من اللہ دے یا علم دتوحید لری یا علم دلالت عربی
لری نو دہغوی دپارہ فائدہ وروؤنکے دے بشیرا دتصدیق کوؤنکو دپارہ
بشارتونہ وروکی نذیرا دخالقینو دپارہ پہ تخویفاتو باندے مشتمل دے
فاعرض داجر دے فہم لا یسمعون دا تفسیر داعراض دے یا معنی
داچہ اعراض کوی دتوحید تہ نو قرآن ددے وچہ نہ ادوری ۔

اَذَانًا وَقَرُّ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ

خود دو زمونہ کن درد نوالے دے او پہ میخ زمونہ او پہ میخ ستا کن پردہ دہ

فَاعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونُ ۝ قُلْ إِنَّمَا

ز تہ خن کار کوہ یقینہ مونہ خیل کار کوہ تہ او پہ یقینا

أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ

زہ بشریم ستو بشن وحی کیدے شی مانہ چہ یقینا حقدار د بندہ کے ستو

إِلَهِ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا ۝

یہ ذات دے نو برابر شے نہ حقہ طرف رہ او بخنہ غوارے نہ حقہ تہ

مکہ۔ دعا عطف دے پہ اعراض یا پہ لہ سمعون پانڈے او داسبب د اعراض ذکر
کوی او دا اولہ شبہہ دہ د متکربینو حامل شبہہ دادے چہ ستادا مسئلے زمونہ
دیوے تہ او چتے دی نو مونہ تہ دا بیان مکوہ۔ **فَإِنَّا إِلَهُكُمُ** پہ دے لفظ کن پیو
مبالغہ دہ پہ نسبت د علی قلوبہم اکنہ سرہ یعنی دا زردنہ دنتہ پہ پردو کن
انقبضے شویدی ہیج وت او روپ کن تیشنتہ وقر کناہ دہ حقہ قصود مشترکانو
او مبتدعینو تہ چہ غوگو تہ د جاہلوتی د حق اوریدو تہ بندہ کریدی۔
وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ پہ دے کن پیر تا کیدا دے یعنی حجاب زمونہ او
ستاپہ میخ کن چہ خرمرہ فاصلہ دہ حقہ توالہ بندہ کرے دہ او دادرے واپہ
(اکنہ، وقر، حجاب) پہ طریقہ د تشبیہ سرہ دی اشارہ دہ چہ دیوہیزو اسباب
زردنہ او غوگو تہ او ستر کے دی او حقہ دیے واپہ زمونہ تہ ستاپہ مسئلہ کن
هیج کار تہ کوی۔ او **حِجَابٌ** تہ مراد مخالفت د دین دے یا تقاوت د جہل او د
علم دے۔ **فَاعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونُ** یعنی د خیل دین پہ مقتضی پانڈے کار کوہ
او مونہ پریدہ چہ پخیلہ پخوانے طریقہ عمل کوو یا تہ کرش کوہ
زمونہ پہ مقابلہ کن او مونہ پہ ستا پہ مقابلہ کن محنت کوو۔

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۝ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ

اد تباہی دہ مشرکانہ نہ ہفتہ کسان چہ نہ ورکوی

الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ۝

زکوۃ او دوی نہ آخرت نہ انکار کوونکی دی

س۔۔۔ دا جواب دے ددغہ شیخ۔ حاصل د جواب دادے چہ زما پہ خبرو
 باندے بہ ہلہ ستاسو عقلونو او غورونو کار نہ کولے او دارنگ زہ بہ تاسو
 تہ ہلہ نہ بیکارہ کیدلے چہ زہ ملک یا پیرے وے نوزہ خوستاسو غوندے
 بشریم۔ او بشرخو دیل خبرے اوری او بویل لہ ویتی او د بویل پہ خبرو باندا
 پوہیری۔ یُؤْتِیْ اِلَیَّ یعنی زما او ستارق خو صرف پہ وچی او عدم وچی کیں
 دے د بشریت پہ تقاضا کیں نیستہ۔ اِنَّمَا الْهُمُورُ الْوَاحِدُ داخلہ د
 تولے وچی دہ یعنی داخو دا سے مسئلہ دہ چہ پہ عقل او نقل سرہ ثابتہ دہ
 او مختصرہ خبرہ دہ نو بیا پرے ولے نہ پوہیرے۔ فَاسْتَقِمْ وَاٰلِیْہِٗٓۤ اِیْمًا د جواب
 نہ دعوت دے توحید تہ۔ معنی داچہ ملک شے پہ توحید باندے مہ کگیرے
 ہیج قسم شرک کولو تہ واستغفروہ یعنی د تیر شوے شرک کولو نہ استغفار
 او کپے نواللہ تعالیٰ بہ تاسو معاف کری۔ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِیْنَ دا علت دے د
 استغفار یعنی د شرک تہ توبہ ددے وچ نہ او با سے چہ د تباہی نہ
 ہیج شے۔

س۔۔۔ دا اوصاف قبیحہ د مشرکانو ذکر کوی روستو دوصف د شرک تہ الَّذِیْنَ
 لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ یعنی دا سے عمل نہ کوی چہ ددوی نفس او مال پہ ہفتے سرہ
 پاک شی نو دلتہ زکوۃ پہ عامہ معنی سرہ دے لکہ چہ د ابن عباس رضی اللہ
 عنہما نہ نقل دے او داوصف یے ددے وچ نہ پہ دکر سرہ خاص کپوچ
 مشرکان دغیر اللہ پہ نوم باندے نذر تہ ورکوی او متجورانو تہ یے ورکوی
 او پہ گناہونو کس خرچ کوی لیکن د اللہ تعالیٰ پہ نوم باندے پہ مسکینانو باندے
 خرچ نہ کوی۔ او پہ دے ایت کیں اشارہ دہ چہ کافرانو تہ بہ سرہ د کفر تہ
 پہ نور و گناہونو باندے ہم عذاب ورکوی۔ زکوۃ تہ ورکول یو پہ طریقہ د
 د انکار سرہ دی نو داخو کفر دے دویم پہ طریقہ د ترک العمل دے یعنی
 انکار فرضیتہ تہ نہ کوی لیکن تہ یے ورکوی توبہ دے سرہ کفر تہ رائج
 لیکن عمل د کافرانو دے او دھوی سرہ مشابہت دے۔

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ

یقیناً حقہ کسان چہ ایمان آئے راہے دے او عملونہ آئے کوییدی دست برابری دی لہ

أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝ قُلْ أَيْسَرَ لَكُمْ تَكْفُرُونَ

آپ دے آئے تھا تہ آدایہ آیا تہ کفر کوئے

بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ

پہ حقہ ذات باندے چہ پیدا کپیرہ زمکہ پہ مقدار د دہ ورکو کیں

وَتَجْعَلُونَ لَهُ آتَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

او جو دے تاسو حقہ لہ شریکان دغہ ذات رب د عالمینو دے

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ

او جو کپیدی پہ حقہ کیں پاخہ غرونہ د پاسہ د حقہ تہ او برکتونہ آچہ دے

فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَمْوَاجَ لَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ

پہ حقہ کیں او اندازہ کپیدی پہ حقہ کیں روزے (قوتونہ) د حقہ پہ اندازہ د پورہ کید لو د خورو ورکو کیں

۱۔ دا بشارت او ترغیب دے ایمان او عمل صالح تہ

غَيْرُ مَمْنُونٍ ختمیدونکہ تہ دے یعنی ہمیشہ دے او دغہ اجر جنت دے معلومہ شوہ چہ جنت پہ تہ فنا کپیری یا زیادے شوے پہ تہ وی، یا نقصان پہ پہ کیں تہ راجی۔

۲۔ روستو د جواب د سوال او د ترغیب د توحید تہ اثبات د حقہ دے پہ خلورو عقلی دلیلونو سرہ دا اول دلیل دے چہ پہ دے کیں پیدا ئش د زمکہ ذکر کرے دے پہ مقدار د دہ ورکو کیں چہ وہ یعنی حقہ وخت یودا سے مقدار وؤ یا نوبت وؤ چہ اوس د حقہ تہ تعبیر کیدے شی پہ دہ ورکو سرہ

وَتَجْعَلُونَ لَهُ آتَادًا، دا تفسیر د کفر باللہ دے، ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ، اشارہ دہ چہ خالقیت مستلزم د ربوبیت دے

سَوَاءٌ لِّلسَّائِلِينَ ۝۱۰ تَسْأَلُوْنَ اِلَى السَّمَاءِ

برابر دپارہ د محتاج خلق - برابر شو طرف د سهمت تہ

وہی دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِیَا

او ہفہ لوگے دُو تو اُریل یے ہفہ تہ او زمکے تہ راشے

سن: دادویہ دلیل عقلی دے پہ دے کس درے صفات د تصرف الہی ذکر کوی
اول جعل فیہا رَاقِیً مِّنْ نُّوْقِہَا لَقَطْ دَقیہا دلالت کوی چہ غرونہ پہ زمکے خخ
دی لکہ میخونو غوندے او مِّنْ نُّوْقِہَا یعنی د زمکے د پاسہ یے دنگ دنگ یشکارہ
کرے دی دپارہ ددے چہ مخلوق یے اوبی اوقائدہ تربیتہ واخلی ددے وچ
فرمایے دی پہ سورۃ نبأ کے کس، "والجبال اوتاداً" اوپہ سورۃ مرسلات کے کس
"شاخت" دویم وَاَزَلَّ فِیْہَا ضَمِیر راجع دے غرونو تہ چہ پہ ہفہ کس او لے کتے کانوتہ
د معدنیات وغیرہ دی یا ضمیر راجع دے زمکے تہ دریابونو نہرونو وغیرہ تہ اشارہ
داتول دائی منافع دی ترقیامت پورے اوبرکت کس ہم معنی د دوام او دہیروالی
د فائدہ، دریم وَقَدَّرَ فِیْہَا اَقْوَاتُہَا پہ دے سرہ ہفہ منافع مراد دی چہ د انسانو
د قوت (روزے) سرہ تعلق لری اودا قوت د زمکے او غرونو تہ پیدا کیبری ددے
وچ تہ اضافت یے د ہفہ ضمیر تہ کرے دے او قَدَّرَ لَقَطْ صریح دلالت کوی
پہ مسئلہ د تقدیر باندے۔

فِی اَرْبَعَةِ اَیَّامٍ پہ دے کس دودہ ورخے مخکنے شمار دی یعنی غرونہ نہروزہ وغیرہ
یے پہ دودہ ورخو کس پیدا کرے دی چہ مخکنو دودہ ورخو سرہ جمع شی نو خلور
شوے او فِی یَوْمَیْنِ یے اونہ وکیل حکمہ و ہم پیدا کیڈ لوچہ دابعتہ مخکنے دودہ ورخے
دی اوکہ اخیرین یے ورسرہ ویل نو کلام او گدیڈلو اوبل داچہ د سَوَاءِ تعلق
د خلورو ورخو سرہ دے نوکہ یومین یے ویلے وے نو بیا دا تعلق تہ معلومیدلو۔
سَوَاءٌ لِّلسَّائِلِیْنَ سَوَاءٌ پہ معنی د مستویہ حال دے د اربعۃ ایام تہ یعنی پہ
داسے حال کس چہ دا خلور ورخے پورہ دی کم پہ کس تیشہ یا سَوَاءٌ مفعول مطلق
دے پہ معنی د استون سَوَاءِ او ہفہ جملہ حال دے د اربعۃ تہ یا د اقوانہانہ۔
لِّلسَّائِلِیْنَ متعلق دے د قَدَّرَ سرہ اوسائیلین پہ معنی د طالین دے یعنی محتاج
یا خبر دے د مبتدا محدوف ہذا لِّلسَّائِلِیْنَ یعنی داتفصیل دپارہ د ہفہ چادے
چہ تپوسوتہ کوی پہ یارہ ددے ورخو کس۔ یا متعلق دے پہ سَوَاءِ پورے
یعنی پہ داسے حال کس چہ دا خلور ورخے برابر دی پہ شمار کس چہ علم د

طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ۝

پہ توئے سرہ یا پہ ناخوشیہ دہاوردین رازد مونی پہ خوئے سرہ

قَقْصُصُهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

ن پورہ جے کپہ غفہ اودہ اسماء نہ پہ اندازہ ک درہ ورخو کین

وَأُدْحَىٰ فِي كُلِّ سَّمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّاتَا

او دحی اونیرلہ پہ ہر اسمان کین د کار دھق ادخائتہ کریا مونی

السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا

اسمان نزدے پہ چراغونو سرہ اوسانتہ کریا مونی دھق

سائنیتو سرہ دے چہ ہفہ اہل کتاب دی خاکہ چہ د هغوی پہ علم کین ہم
خلور ورخے دی۔

۱۔ ہادیریم دلیل عقلی دے۔ استوی صفت د الله تعالیٰ دے اولفظ الے السماء دپاٹ
د علو (اوجیت والی) دے تو معنی معلومہ دہ چہ اوجت شو اسمان تہ، لیکن کیفیت
یے مونہ تہ معلوم نہ دے یا استوی پہ معنی د قصدا و دپورہ ارادے کولو دہ
یعنی پورہ تیجہ یے اوکرہ اودا ہم صفت د الله تعالیٰ دے۔ وَحِی دُخَانٍ مَقْصُورٍ
ویلے دی چہ عرش د الله تعالیٰ د اسمان تو د پیدائش نہ رواندے پہ اویو بانڈو
نو پہ ہفہ اویو کین الله تعالیٰ حرکت او اضطراب پیداکرو تو دھق نہ یو
براس پیداشو هف تہ یے دخان اویل یعنی پشان د دخان (لوکی) تور تور
اجزاء وو۔ فَقَالَ لَهَا دَا قَوْل دَخَان تہ خطاب دے او مراد دا دے چہ اے
دخان زما حکم تہ تابع شہ چہ اسمان تہ در تہ پہ چیل حکم سرہ جو پروم اوزمک
تہ یے اویل چہ ستانہ د مخلوق د پیرہ فائدے پیداکوؤم۔ یا دا قول روستو د
جو رولو د اسمان تو تہ دے طَوْعًا أَوْ كَرْهًا یعنی حکم بہ تاسو ضرور منی کہ خونہ
موی او کہ نہ قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ او ظاہر دادہ چہ داسوال اوجواب حقیقتا
دی چہ الله تعالیٰ دوی لہ دگو یائے طاقت ور کرے وؤ۔ طائعتین یا طاعتات یے
او نہ ویل خاکہ دے دوارو چہ کالہ خبرے کولے نو پشان د ذوی العقول
شول د دے وجہ تہ یے صیغہ د تنبیہ مذاکر ذکر کرہ۔

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝۱۱۶ فَإِنْ

دا تقدیر زور اور بوجھ دے۔ نو کہ

أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ

دوی منہ اڈکھوڈ نو تہ ورتہ ادایہ ویرہ درکوڑمہ تاسوتہ د عذاب نہ

صَاعِقَةٍ عَادٍ وَشَمُودَ ۝۱۱۷ إِذْ جَاءَ تَهُمُ الرُّسُلُ

د عذاب د عادیو او شمودیو۔ کلا چہ راضل دوی تہ رسولان

۱۱۶۔ داہم دلیل عقلی دے مشتمل دے پہ خلور تصدقات الہیہ باندے اول
فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَعَوَاتٍ فَمَرَدَّ هُنَّ إِلَى السَّمَاءِ تہ راجع دے اوہقہ معنی جمع دہ۔
فِي يَوْمَيْنِ دادوارہ غیردہقہ خلورو ورخو نہ نو تہ لے شپہ ورخے شوے دویم
تصرف و اوسیٰ فِی کُلِّ سَمَاءٍ اَمَرَهَا مراد دادے چہ ہر اسمان کین ملائک دی تو
ہقوی تہ یے دھقوی مناسب احکام اولیوں یا اوسیٰ پہ معنی د انفاد دے او بچلوڈ
پہ اسمان کین انتظام مناسب دھقہ۔ دریم وَرَزَّيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ اشارہ دہ
چہ ستوری د نزد اسمان سرہ تعلق لری اگرچہ د اسمان نہ کوزوی لیکن د
اسمان زینت و ریاندے چور دے خلورم وَحَقَّقًا مفعول مطلق دے د فعل ہذوق
یعنی وحقظناہا حفظا۔ ذلک تقدیر مراد د تقدیر تہ ہر خیز پہ مناسب انداز
سرہ پیدا کول دی۔

۱۱۷۔ روستو د لیلو تو نہ تخویف دنیوی دے اعراض کوؤ نکوتہ پہ ذکر دودہ
تمونو د مخنوقو موتو چہ عاد او تمود دی فَإِنْ أَعْرَضُوا دا متعلق دے د سہ
سرہ (سوال) اعراض خواکثرو خلقو کرے دے نو پہ دے کین لفظ دَرِنْ
ولے ذکر کرو چہ دلالت کوی پہ شک باندے ؟

رجواب) دلہ مراد د اعرضو تہ دوام د اعراض دے یعنی کہ پہ اعراض کولو
یے ہمیش ولے اوکپہ او توبہ یے او تکرلہ، او ذکر د عاد او تمود اشارہ دہ
چہ د چاقوت د بداتو او د چاقوت د ہر متدے د اللہ تعالیٰ د عذاب نہ بچ کول
نشی کولے صاعقہ یعنی سخت عذاب چہ دھقہ تہ چقہ وھل پیدا کیڈی
او انسانو لہ بے ہوشہ کپی یا یے مرہ کپی۔

مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا

مخفی نہ دوی نہ او دوستو نہ دوی نہ چہ مہ کوٹ

تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ

پناگی سوا نہ اللہ تعالیٰ نہ دوی اوّل کہ غوطے رب زمونہ نازل کرے پئے وہ

مَلَكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلَتْ بِهِ كَافِرُونَ (۱۷)

ملائی نو یقیناً موتی پہ ہذا غیر بانے چہ تاسو پرے راہ پرے شوے پئے انکار کو

فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ

نومرکہ چہ عادیان و نو لوی پئے اوکرہ پہ ملک کن پہ نا حقہ

الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ

سزا او دوی اوّل حوک دے سختی زمونہ نہ پہ قوت کن الیا دوی نہ

يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ

کوری یقیناً ہذا اللہ چہ پیدا کریدی دوی ہذا خود پر زیات

۱۷۔ اذکر سبب دے عذاب دے پہ دے دواو قومونہ بانہ دے ۔
 مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ یعنی دوی نہ مخفی لیہے شوے رسولان دوی نہ راغلل
 چہ دھغوی عمرو نہ اللہ تعالیٰ اوکرہ کرے وو وَمِنْ خَلْفِهِمْ او دے قومونہ
 دھلاکت نہ روستو ہم رسولان پائے شویو اشارہ دہ چہ دوی د رسولانہ
 نہ خالی توو پائے شوے یا عیارت کن تقدیر دے رفاندروہم من بین
 ایدیہم یعنی ویرہ پئے ورکرہ دوی نہ د تیر شوے عذابونہ او د
 راتونکو عذابونہ تیران لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ معلومہ شوہ چہ تول رسولان متفق
 وو یہ مسئلہ د توحید فی العیادات بانہ دے قَالُوا دا انکار د دوی ذکر
 کوئی او دا سبب د عذاب دے او حاصل د انکاری دے دادے چہ موتی
 رسول بشر نہ متو کہ ملائک رسولان وے تو موتی بہ منلے وے بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ
 اشارہ دہ چہ اصل انکار د دوی د مسئلے د توحید نہ وو چہ پہ ہذا بانہ دے
 رسولان راہ پرے شوے وو ۔

مِنْهُمْ قُوَّةٌ ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

دِ دوی تہ پہ قوت کیں او در دوی زموخو دِ آیاتو تہ جے انکار کوڈ ۔

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ

نو را اولیہ موخو پہ دوی باتدے سیلے تیزہ پہ درخو

نَجَسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ

سپیرو کیں ذہارہ ددے چہ اوخکو موخو دوی تہ عذاب دِ رسوا جے

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ

پہ دُوند دنیوی کیں او خافہ عذاب دِ آخرت

أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يَنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا سُودٌ

پیر رسوا کوڈنک دے او دوی سرہ پہ مداد نشی کیلے ۔ او ہرچہ شودیان دو

۱۵۔۔ مشترکہ انکار ذکر کولو تہ روستو دھریو قوم جدا جدا طریقہ ذکر او عذاب ذکر کوی۔ نو دِ عادیانو مرض استکبار وو او سبب دِ استکبار عتہ والے دہنوتو ددوی وو نو مراد دِ استکبار تہ دادے چہ دوی دھود علیہ السلام خیرے تہ عوگ تہ کیخودلو او پرواہ جے تہ کولہ اَوَلَمْ يَذُرُوا دار دے ددوی پہ قول باتدے یعنی ہرکلا چہ اللہ تعالیٰ ددوی خالق دے نو معلومہ شوقہ چہ دھغہ قوت دِ دوی تہ زیات دے نو دوی بہ خہ رنگ پہ خیل قوت سرہ دھغہ عذاب دفع کئی وکانو دا عطف دے پہ استکبارو باتدے پالیئتیا ددے تہ مراد دلیلو تہ دِ قدرت دِ اللہ تعالیٰ او دِ توحید دھغہ دی۔

۱۶۔۔ دا تفسیر دِ صاعقے دِ عادیانو دے۔ صَرْصَرًا سختہ تیزہ او سختہ بجہ او سختہ او از کوڈنک وہ دالفظ دلالت کوی پہ دے تولو معانیو باتدے نو پہ ہغہ سیلے کیں دادرے وارہ صفتو تہ موجود وو آیام نَجَسَاتٍ ددغہ ورخو شمارہ پہ سورۃ الحاقہ کیں ذکر دہ۔ نَجَسَاتٍ تحس مقابل دِ سعادت دے یعنی سپیرے وے پہ حق دھغوی کیں یا مراد کپہ معنی دِ پرلہ پسے یا سختہ جے یا پیرو دوہرو وال۔ لِنُذِيقَهُمْ دِ متعلق دے پہ ارسلنا پیورے عَذَابَ الْخِزْيِ ہرکلا چہ دوی تکر کپے وو نو ددوی سرہ متاسب وہ شرمندگی او سپیکول ددوی ددے وج نہ الخزی او اخزی جے دِ عذاب سرہ ذکر کرو۔

فَقَدْ يَنْبَهُمْ فَاسْتَجَبُوا الْعَلَى عَلَى الْهُدَى

تو ہدایت ادا کرو تو نہ ہونے کو اسطرح کہ رسول تو اسے توحید کو دھنوی ہو نہ دے پہ ہدایت پانڈے

فَاَخَذَتْهُمْ صُورَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ

تو او تو ہل دھنوی چنے عذاب دے دلت

بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ

پہ وجہ دھنہ عملو تو چہ دوی کوں او بچ کرل مونو ہنہ کسان

اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٥﴾ وَيَوْمَ يُحْشَرُ

چہ ایمان بے راوی دے او دو چہ دے ساتلو دشوک نہ او پہ کومہ درج چہ جمع بہ کریشی

اَعْدَاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٦﴾

دشمنان دے اللہ تعالیٰ اور تہ تو دوی بہ تقسیم شی پہ دلو دلو

۱۴۔۔ دا ذکر دویہ نمونے دے عذاب دے فَقَدْ يَنْبَهُمْ یعنی پہ واسطہ دے رسول تو دوی تہ توحید او ایمانیات پہ دلیلونو سرہ بیان شول او دوی واوریل لیکن فَاسْتَجَبُوا الْعَلَى عَلَى الْهُدَى حاصل دادے چہ عادیانو دے سرہ ہدایت تہ غوک نہ وڈ کیغودے دے دے استکیار تہ او تہودیانو خو غوک کیغودلو لیکن گمراہی (شرک و کفر) ورتہ خاستہ شکاریدالہ نو دے وجہ تہ اعراض بے او کرو دے تہ معلومہ شوہ چہ کفر کوؤ نکے دودہ قسمہ دی یو قسم ضد ایمان عتدیان چہ حق پیڑنی لیکن تہ متی او دویم قسم چہ شرک او کفر ورتہ جائز او دے ثواب کاربیکار پیری تو توحید تہ متی او دواہرہ قسمونہ اوس ہم موجود دی۔ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ اضافہ بیانیہ دے یا اضافہ دے صفت دے موصوف تہ الْهُون، مصدر دے مضاق بے حذاق دے یعنی ذی الہون۔ وَنَجَّيْنَا ۱۵، سرہ بشارت دے مؤمنانو لہ او دا متعلق دے دے دواہرہ قصو سرہ یعنی پہ عادیانو او تہودیانو کہیں چہ چا ایمان راوی دے وڈ تو ہنوی نجات او متدلو یا متعلق دے صرف تہودیانو پورے اشارہ دہ چہ عادیانو کہیں ایمان والا دیرکم وو دے دے وجہ تہ دھنوی ذکر او تشو۔

۱۶۔۔ روستو دے تحویف دیتیوی تہ تحویف اخری ذکر کری۔ اَعْدَاءُ اللّٰهِ ہر مشرک او کافر او دے اللہ تعالیٰ او دے رسول دے حکم مخالفت کوؤ نکے لپاتے پہ بل متخ

۲۰

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءَهُمْ شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ

ترجمہ پورے چہ کلہ راشی اُور تہ کواہی بہ اوکری پہ دوی باندے خود و تہ دوی

وَأَبْصَارُهُمْ وَاَجْلُودُهُمْ يَبْكَوْنَ ۝۲۰

او سترگے دوی او خرمے دوی پہ عذہ عملوتو باندے چہ دوی کول۔

وَقَالُوا اِلْجُودْهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا

او دوی یہ اوئی خرمو خپلو تہ ولے کواہی اوکریہ تاسو پہ مونہ باندے

قَالُوا اَنْتُمْ اَللّٰهُ الَّذِیْ اَنْتُمْ كُلُّ

دوی بہ اوئی کواہی را کریہ مونہ تہ اللہ تعالیٰ عذہ ذات چہ کواہی در کپے دہ ہر

شَیْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّ اِلَيْهِ

خیز تہ او عذہ پیدا کریے تاسو اول خُل او عذہ تہ پہ

تَرْجَعُوْنَ ۝۲۱ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْشِدُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ

او گروہے شے تاسو۔ او نہ وئے تاسو چہ پردہ مونہ دکن۔ چہ کواہی پہ اوکری

پہ دے لفظ کیں داخل دے لیکن عذہ خلق چہ دقران نہ اعراض کوی او تہ ئے
 اوری او نور خلق تربیتہ ہم منع کوی دا اول تبر دشمنان د اللہ تعالیٰ دی پدے
 سورت کیں داصفت والخلق ذکر شوییدی ددے وچ نہ خاص پہ دے سورۃ
 کیں اعداء اللہ ئے وصف ذکر کرے دے۔ یُوَزَعُوْنَ یعنی روستو جمع کولو تہ پہ
 پہ مختلف دلو کیں تقسیم کرے شی او اور تہ پہ داخل کرے شی حُک کہ چہ وَرَع
 پہ اصل کیں تقسیم تہ ویلے کبیری۔
 س: ہر کلہ چہ سورۃ مؤمن کیں ذکر کرے وچہ دامشرکان پہ انکار اوکری دشرک کولو تہ
 نو پہ دے سورت کیں پہ ہغوی باندے شہادت د خپلو انداموتو ذکر کوی۔ تخصیص ددے
 درے اعضا ئے کرے دے ددے وچ نہ قوت د اوری دلو پہ غوکو تیں د اوقوت د لیلو
 پہ سترگو کیں دے اوقوت د بویولو او خکو او سکو تلو پہ خرمو کیں داخل دی۔
 او ہر کلہ چہ تیرشول پہ دے سورت کیں چہ اکثر خلق پہ غوکو تو سورۃ قرآن د اوری
 او دلیلو تہ عقلیہ ئے ذکر کرے دا اشارہ وہ چہ داخل پہ سترگو سرہ دے کائناتو تہ سترگو
 نو دا دہ انداموتہ ئے خود دے وچ نہ خاص کرل پہ شہادت کولو سرہ او داسے شہادت
 س: تخصیص د خرمو ئے او کرد دے وچ نہ چہ د غوکو تو او د سترگو سرہ خطاب

عَلَيْكُمْ سَمِعَكُمْ وَلَا أَبْصَارَكُمْ وَلَا

پہ تاسو باندے غور و نہ ستاسو او نہ سترے ستاسو او نہ

جَلُودَكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ

خبر سے ستاسو لیکن گمان کوئے تاسو چہ اللہ تعالیٰ نہ دے عالم

كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٧﴾ وَذِكْرُكُمْ ظَنَنْتُمْ

پہ دیر دہقہ کار و نہ چہ تاسو کے کوئے او دا گمان ستاسو دے

الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدَكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ

دا سے گمان چہ کریدے تاسو پہ رب خیل باندے ہرکے کے تاسو نو شوئے تاسو

مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٧٨﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَلَنَأْمُرَ

د تاوانیانو نہ کہ ددی صبر کی نو ادر

تقی کیدے او باقی اندامونو سورہ مخاطبہ کیدے شی او بلہ وجہ داچہ جلود تولو
اندامونو تہ شامل دے۔ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ داهم کلام دخر متودے معنی داچہ
اللہ تعالیٰ ستاسو پہ اول خلق باندے قادر و نوز موتہ پہ ناطق کرخو باندے ہم
قادر دے یا داچہ اللہ تعالیٰ تاسو اول پیدا کری وئے نو تاسو دہقہ ناقرماتی وے
کوئے یا داچہ معترضہ دہ اللہ تعالیٰ د طرف تہ خطاب دے۔
۷۷۔ داهم یہ تحویق کیں داخل دے۔ داهم قول دخر متودے یا د اللہ تعالیٰ د
طرف نہ دے یہ آخرت کیں یا زجر دے یہ دنیا کیں لیکن کنتم پہ معنی دانتہ سر دے
تَسْتَبْرِئُونَ پہ معنی دکان ساتلودے یا یہ معنی دحیا کولو دے یا یہ معنی دیوہ
کولو دے کَثِيرًا دے مراد ہقہ عملودی چہ دوئی پت کول نو گمان دا وئے چہ
اللہ تعالیٰ تہ ددے علم تیشہ لکہ چہ د بعض فلسفیانو عقیدہ چہ اللہ تعالیٰ
پہ جزئیاتو باندے عالم تہ دے اودا عقیدہ کفر دے۔ او یہ مشرکانو کیں د بعضو
عقیدہ داوہ چہ اللہ تعالیٰ پہ ہر خہ باندے علم تہ لری او د بعضو عقیدہ داوہ
چہ اللہ تعالیٰ تہ ہیچ خیز پت نہ دے لکہ قول دیو مشرک شاعر دے وَهْمَا
يَكْتُمُ اللَّهُ يَعْلَمُ۔

۷۸۔ اہل علم وائی چہ ظن دہ قسمہ دے یوحسن دے او بل سوء اوقاسد دے
حسن داد دے چہ اللہ تعالیٰ خاوند درحم او د فضل گتری (پاتے پہ بل میخ)

مَتَوَى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا لَهُمْ

خائے ڈاویڈانو ڈ دوی دے او کہ دوی واپسی غواری نو دوی بہ نشی

مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ۲۴۱ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ

واپس کیدے اوجوخت لگوئے دی مونیر ڈ دوی سرہ ملگری (شیطانان)

قَزَيْنَا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا

نو خیشہ کوی دوی تہ ہفہ چہ مخین دی د دوی نہ او ہفہ

خَلَقَهُمْ وَحَقِّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّهِمْ

چہ دوستو دی د دوی تہ او پورہ شوبدہ بہ دوی باندے فیصلہ ردا خیری بہ ہفہ ہوکین

او استغفار غواری او طاعت کوی نو دتہ ظن مراد دے بہ ہفہ حدایت کین چہ اناعتر ظن عیبائی بی او یہ بل حدایت کین چہ تہ دے مرکیبری مگر یہ داسے حال کین چہ یہ اللہ تعالیٰ باندے خائستہ گمان کوی۔ او ظن فاسد دادے چہ اللہ تعالیٰ عالم الغیب تہ کتری یا ہیج طاعت نہ کوی او گمان کوی چہ اللہ تعالیٰ بہ ماتہ بحسنہ کوی۔ او قتادہ رحمہ اللہ علیہ روایت دے چہ ظن دودہ قسمہ دے یومنی (نجان و رکوع) دویم مودی (ہلا کوؤتک) اول مراد دے یہ ایت اتی ظننت اتی ملاقی حسابیہ۔ یظنون انهم ملاقوا ربهم اہ کین او دویم مراد دے یہ دے ایت کین او داریگی یہ یظنون باللہ غیر الحق ظن الجاہلیہ کین۔ او عمر رضی اللہ عنہ تہ روایت دے چہ ہفہ خلق چہ ہمیشہ گناہوتہ کوی او توبہ تہ کوی او خبرے کوی چہ اللہ تعالیٰ بہ ما او مخی نو تر دے چہ د دنیا تہ بہ مفلسان لارشی او دا ایت یے اولوستلو۔

۲۴۱۔ دا ہم یہ تخویف اخروی کین داخل دے او دان یصبروا مقابل حناق دے یعنی اولہ یصبروا یعنی کہ صبر کوی او کہ نہ کوی خوجہم تہ یہ ضرور داخلیری لکہ سورۃ طور ۲۴۱ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا دَا عَتَبِي تہ اغستے شوبدے یہ معنی ڈ رجوع سرہ دے یعنی کہ چرے دوی دنیا تہ واپسی طلب کوی نو دانی منے کیدے۔ او قرطبی اول قول داسے ذکر کرے دے چہ دا یہ دنیا کین مراد دے یعنی کہ دوی پہ دنیا کین عمل داور والو باندے تینگی دی نو اور تہ بہ داخلیری او کہ پیرے دوی سرہ ذکر تہ تویے او استغفار کوی نو داسے توبہ یے تہ قبلیری۔

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

چہ تیرے شوبیدی مخکن د دوی نہ د بیلو او انسانو ته

إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ۝ وَقَالَ الَّذِينَ

یقین دوی نادان دار دی او وائی کافران

۳۷
۱۲

۵۵: دے دے ایت نہ دویم باب دے ترس پورے پہ دے کس ذکر کوی سبب
د اعراض او د متع د قران بیا منح کول د قران ذکر کوی او دادویمه شبهه د دوی
ده او جواب د هغه په تخويف اخروی سره دے بیا بشارت دے په استقامت
باندے په وخت د شبهه تو کس بیا طریقه د دعوت راوړی. بیا دوه عقلی دلیلونه
بیا زجر دے الحاد کوونکو ته او صداقت د قران او تسلی رسول الله صلی الله علیه
وسلم ته ذکر کوی. په دے رساله کس سبب د کفر د دوی ذکر کوی او داسې
دے د اعراض او د متع کولو د قران نه او داهم سبب دے د عذاب چہ مخکن
ذکر کړے شو او په دے کس دویمه شبهه ته اشاره ده حاصل دادے چہ دوی
ته اعمال د مشرکاتو کافرانو خاښته ښکاری نو د هغه د پاره په شیطانی وسوسو
سره دلیلونه پیش کوی مثلاً وائی چہ داویاؤ کرامو قدرت شته هرکله چہ مو تر
ورته رامنډ شه او یو نو د قبرونو ته اواز را کوی کله راته لاس را او یاسی مصافحه
راسره کوی کله راته په محراء کس را ښکاره شی چہ خه ستا مددله را غلیم کله راته
په خوب کس راشی او د مدد کولو وعدے راسره کوی او که چرته مو تر د دوی ننداره
پرېږدو نو په مو تر باندے په خوب کس کنه راوی او ویره را کوی نو معلومه شوه
چہ د دوی بندگی کول او دوی ته رامنډ شه ویل جایز دی. حاصل د جواب
دادے چہ دا ټول شیطانی کارونه دی هغه شیطان ځان ته د ولی نوم کیدی
او دا کارونه شیطان د دے وچه نه کوی چہ دے خلقو ته د شرک کارونه
خاښته ښکاره شی. وَ قَيِّضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا تَفْهِيضُ مُسْلَطُ کولو او بیوست کولو
ته ویل کیدی لکه چہ د پیازو پوستکی پیوست وی یوبل سره، یعنی شیطانان د دوی سره په
وچه او خوب کس هر وخت لازم وی د دوی ته جدا کیدی نه. فَزَيَّنُوا
لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ په دے کس یو قول دادے چہ د اول ته
مراد اموال د دنیا دی او د دویم ته مراد اخرت او بعث بعد الموت دے. او دویم
د دے په عکس سره دے. د دنیا خاښته کول دادی چہ په هغه کس داسه مشغول
شی چہ د دین او اخرت ته غافل شی او د اخرت خاښته کول دادی (پاتے په بن غ)

كُفِّرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوْا

مہ مکدئے غویہ دے قرآن تہ او شور کونئے پہ مقابلہ

فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿۲۷۱﴾ فَلَنْذِيْقَنَّ

دے کیں دے دپارہ چہ زور اور شے - نو خانہ ادیہ حکوہ موتہ

چہ دھقے نہیے منکر او گر خوی۔ نو د ماخلقہم فعل پہ اصل کنس پتا دے یعنی انسوہم (زہیر کرے دے آخرت لہرہ ددوی نہ) او دریم قول تیشاپوری ذکر کرے دے چہ مراد دمایین ایدیہم نہ عملوتہ د مفسدانو ددے زمانے دی او ماخلقہم نہ مراد عملوتہ د مفسدانو مشرانو دی چہ ہقہ شریکات کفریات او خرافات دی او دوی تہ خاستہ اویہ کاروتہ بشکاریہ۔ القول نہ مراد فیصلہ د عذاب دہ۔ رقی آمی، فی پہ معنی دمع سرہ دے یا حال دے یعنی وی بہ دوی پہ ہقہ پلو کیں۔

۲۷۱۔ داز جرتیبہ دہ د تیرشوی ایت د مضمون یعنی ہر کلا چہ شیطان او دوی تہ شریکات خاستہ کربیدی او قرآن کریم خوشکارہ رد کوی پہ شرک باندے نو پہ دے دے سرہ دوی د قرآن تہ خلق منع کوی۔ الذین کفروا پہ دے وصف باندے تصریح ددے دپارہ او کپہ چہ معلومہ شے چہ د قرآن اوریدلو تہ مع کوؤتکے کافر دے کہ پہ ہرہ زمانہ کنس وی حکہ ابن کثیر ویلے دی چہ دے ایت کنس داخل دی ہقہ خوک چہ ددوی پہ مسلک باندے تلل کوی پہ وخت د اوریدلو د قرآن کنس۔ لہذا القرآن، پہ دے اسم اشارہ کنس مراد دادے چہ قرآن داسے لوستل پہ توحید او پہ رد د شریکاتو باندے مشتمل دی صرف قراءت مراد تہ دے۔ وَالْغَوْا فَبِئْسَ شُرُوعُ شَعْبٍ کول او عیبوتہ لگول او اعتراضوتہ کول او توتے کول تولوتہ د لفظ شامل دے د قرآن پہ مقابلہ کنس پہ نورو علمونو کنس مشغولیدل او شعرونہ نعتوتہ وئیل او ریہوان غبول وغیرہ دا قول پہ دے لفظ کنس داخل دی لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ معلومہ شہوہ چہ مقصد ددے مخالفت کوؤتکو قرآن والا او د قرآن تحریک او د قرآن تعلیماتو لہرہ کمزورے کول دی کہ برائے نام مسلمانان دی او کہ کافران دی نو دما مقصد لری۔

لَا يَزِيدُ كُفْرًا عَدَا بَاسٍ يَدُّ^(۱) وَكُفْرًا يَنْهَمُ^(۲)

چہ کفریے کرینے عزاب سخت

أَسْوَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ ذٰلِكَ

چیزه ناکاره سزا   د هرقه   عملوتو چه دوی کول

جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا

سزا دے دشمنانو دے اللہ تعالیٰ دے اور دے دوی لہر یہ عفیٰ عنہ

ذَارُ الْخَلْدِ جَزَاءُ رِيْمَاكَ أَنْوَارِ الْيَمِينِ

کورہ ہمیش والی دے بڑا لہ ور کیوں شی پہ وجہ ددے چہ دوی دایانوی زموں پر

يُجْحَدُونَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

اسماء کوڈ - او ادبہ وائی کافران

مک:۔ اِجاب دما قبل قول دے پہ تخويف و رکولو پہ پنڳو طريقو سره۔ پہ دے ايت کيس دوه طريقے دی يو عذاب شديد په دنيا او آخرت کيس او دويم تاکيد په سزا و رکولو سره په حرف د لام او نون په نجزينهم کيس دارنگ په دے ايت کيس د قرآن منع کوؤ نکو په باره کيس دوه حکمو ته دی يو داچه داکار د کفر دے او دويم داچه د ادير ناکاره عمل دے۔ شديد اهقه عذاب دے چه په تولو اجزاء د بدن پاندے وی او هميشه د پيارے وی۔

۲۵: پہ دے ایت کس تخویف دے پہ دوه طریقو سره یو داچہ ددوی سزا پوره اوردے خککه چه الثار یے معرقه ذکر کرے دے دپاره دکمال دویم داچہ دغه اورددوی دپاره دارالخلد دے او دوه حکموتہ یے ذکر کرے یو داچہ دا خلق دالله تعالیٰ صریح دشمنان دی دویم داچہ دوی دالله تعالیٰ دایا تونو نه عناداً اتکار کوونکے دی۔ ذلک مبتدا ده جزاء خبر دے او النار بدل دے دخبز نه یا خبر د مبتدا محذوف دے۔ لھم فیہا دارالخلد رسول اور خو یخپله دارالخلد دے توقیہا یے ولے ذکر کرو؟ رجاوب) پہ حرف ذقی کس معنی د انھاس رغوبہ کید لو) ده یعق دوی باتندے اور دھر جانب ته احاطہ کرے وی او دوی پہ پکتنی غوبہ وہی نو داسخت عذاب ته اشارہ ده۔

رَبَّنَا آرِنَا الَّذِينَ أَضَلْنَا مِنْ الْجَرِّ

اے ربہ زمونہ ادخایہ مونہ تہ ہقہ دوہ کسان چہ لے لارے کرے دومونہ د پیریانو

وَالَّذِينَ نَجَعْلُهُمْ تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونُوا

اوانسانانو تہ چہ کیو دومونہ دواہ لاندے د خپو زمونہ نہ دے دپارہ چہ شی دوی

مِنَ الْاسْفَلِينَ ۲۹ اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا

د ذلیلو تہ یقیناً ہقہ کسان چہ وائی

رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَرَّبُّ عَلَيْهِمْ

دب زمونہ اللہ تعالیٰ دے بیا پانچہ شوے دی وپ دے دینا راکوئیری پہ دوی بانے

الْمَلَائِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

ملائیکہ چہ مہ دیویرے او مہ خفہ کیڑے

وَابْتَئِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۳۰

او زبیرے داخے پہ جنت سرہ ہقہ تاسو سرہ یے وعدہ کیڑے شوہ

۲۹۔ پہ دے ایت کتب تحویف دے پہ یو طریقہ سرہ ہقہ پہ اصل کتب ارمان کول دی پہ تقلید د مشرانو کمرہا نو سرہ اودا اشارہ دہ تیر شوی ایت ۳۰۔ تہ چہ ددوی دپارہ پہ دنیا کتب ناکارہ قرناء دی او آخرت کتب پہ ہغوی تہ کمرہا اوئی اضلاً تا بوئے اضلال دا وو چہ د قران نہ یے منع کول او دوی یے تقلید کوؤ۔ نَجَعْلُهُمْ تَحْتَ اَقْدَامِنَا یعنی دوی مونہ لہ پہ دنیا کتب د خپل حکم د لاندے کرے وو نو دھیف پہ بدل کتب یے مونہ نن د خپو لاندے کول غواہو لیکو تا من الہ سفلین یعنی لکھ دوی پہ دنیا کتب مونہ ذلیل کرے وو او دوی بہ اچن زمونہ پہ اوکو باندے ناست وو نو نن مونہ غواہو چہ دوی زمونہ دلاتا او ذیل شی۔ لیکن دا قول ددوی صرف پہ طریقہ کرمتنا سرہ دے او حال دا چہ تہ پہ پورہ کیڑی۔

۳۰۔ ہر گلہ چہ حال د مخالفیتو د قران ذکر کرے شو نو اس حال د قران والو ذکر کوی پہ طریقہ د بشارت سرہ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ دا د قران د تاثیر پہ وجہ سرہ ددوی عقیدہ جوہرہ شویدہ مراد ددے پورہ ایمان او کمال توحید دے

تَحْنِ اُولَیْکُمْ فِی الْحَیْوةِ الدُّنْیَا

دنوی کیں

ژون

پہ

ملگری ہو

بوخ ستاسو

یعنی خالق او مالک او حقدار دے بند گئے او دے پالنے خیزونہ پیدا کوونکے او تل حاجتو پورہ کولو یا ندے قادر دلتہ رب دے تولو صفتونو تہ شامل دے شہ استقامتو مراد ترینہ پہ توحید او ایمان باندے بوخ پائے کیدل دی ترمزکہ پورے او دے بوخ والی تفسیر کیں دے ابو بکر رضی اللہ عنہ نہ نقل دے چہ شرک ئے ہیٹو قسم نہ وی کرے او دے عمر رضی اللہ عنہ نہ نقل دے چہ پہ امر او تھی باندے ملک وی او دے لومہراو نشان یوحایل خوا تہ پتیری او دے عثمان رضی اللہ عنہ نہ نقل دے چہ اخلاص دے هر عمل دے اللہ تعالیٰ دے پاره کوی او دے علی رضی اللہ عنہ نہ روایت دے چہ تول قرائض ادا کوی دا اقوال عامو مقسریو ذکر کریدی او پہ دے کیں دے تابعیتو ہم مختلف اقوال دی لیکن دے تولو خلاصہ دا دے چہ پہ طاعت دے اللہ تعالیٰ باندے عقیدہ ساقی او قولہ او عملہ ترمزکہ پورے ملک وی او دے استقامت معنی او مرتبہ او تور تفصیل پہ تفسیر دے سورة فاتحہ (طائف القرآن) کیں مونو ذکر کرے دے - او آقا مؤید تہ دے ویلے بلکہ سین او تائے پکین راوپے دیہ دے کیں اشارہ دے چہ دے اللہ تعالیٰ نہ هر وقت طلب کوی بوخ والے پہ دین باندے او دا بشارت ئے پہ اتہ طریقو سرہ ذکر کرے دے او دے تہ کرامات دے اولیاء ویلے کیدی تو معلومہ شہ چہ تعریف وی ہم دا دے چہ ربنا اللہ وائی اوصفت دے استقامت پکین موجود وی . پہ دے ایت کیں ئے بشارت پہ خلور طریقو سرہ ذکر کرے دے -

اول تنزل دے ملائکو اوصیغہ دے تنزل دلالت کوی چہ وقت پہ وقت ہمیشہ تنزل کوی دا تہ چہ صرف یوحل تنزل کوی نو دا نزول پہ خوب کیں ہم وی پہ رشتینو خویونو سرہ او پہ وقت دے زندگان کیں پہ وی او پہ وقت پور تہ کیدل دے قارونو نہ او پہ حشر کیں -

دویم زیرے ورکول پہ عدم خوف سرہ دے عذاب او دے مصیبتونو او دے فنا تہ - دریم زیرے دے پہ عدم حزن ریرہ تہ ورکولو سرہ یعنی پہ اولاد او کور والہ او خیل خیلوانو پسے خفہ کیدل پہ نہ وی او پہ دنیا پسے پہ ارمانو تہ کول نہ وی - خلوم بشارت دے پہ جنت سرہ موافق دے هغه وعدو سرہ چہ اللہ تعالیٰ کرے دی چہ هغه بے شمارہ نعمتونہ دی پہ جنت کیں چہ پہ دیرو ایاتونو کیں ذکر کرے شویدی -

وَفِي الْآخِرَةِ ۚ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي

او یہ آخرت کیں او تاسولہ پہ دے کیں مہ خیزونہ دی چہ غواری ہے

أَنفُسِكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشَاءُونَ ﴿۳۱﴾

نفسونہ ستسہ او تاسولہ پہ دے کیں مہ دی چہ ارمان کوئے تاسو۔

نَزَلَ مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿۳۲﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ

میسستیارہ دہ دھون دہخہ کوؤنکی رحم کوؤنکی نہ۔ او خوک دیر خائستہ دے

قَوْلًا مِّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا

پہ دیتا کوئے کیں دہخہ چاہے چہ دھوت کوی اللہ تعالیٰ تہ او عمل کوی د ست برابر

۳۱۔ یہ دے ایت کیں بشارت پہ درے طریقو سرہ دے اول نَحْنُ أَوْلَىٰ بِكُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ دماقبل دقراء الشیاطین دے لکہ چہ مشرکاتو دپارہ شیطانان ملگری وو پہ دنیا کیں نوڈ مؤمتانودپارہ ملائک ملگری دی پہ دنیا کیں الہام دخیرورتہ کوی اودموتخ دپارہ ہے دخوب تہ بیدارہ وی نورمضرات شیطانی ترینہ لرے کوی لکہ چہ "لہ معقبات من بین ید یدہ ومن خلفہ یحفظونہ من امراللہ" (رعہ سل) کیں تیرشوے دی۔ وَفِي الْآخِرَةِ قراء شیاطین خوبہ پہ آخرت کیں دشمنان شی او ملائک یہ آخرت کیں ہم ملگری اودوستان وی شفاعت یہ مؤمتانولرہ کوی اوسلاموتہ پہ ورتہ کوی۔

دویم بشارت وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ اشارہ دہ چہ دوی پہ دنیا کیں د شہوات نفسانیہ تہ خان۔ ہم ساتلہ وو نواخرت کیں دھعہ ازادی ورکوی۔ دریم وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشَاءُونَ ادعاء عام دہ چہ طلب پہ قول سرہ یا پہ تمنا د ذبہ سرہ وی اوداد اشتہاء نفس تہ ہم عام دہ یعنی دخولے پہ طلب او ذرہ پہ تمنا او نفس پہ اشتہاء پاندے پابندی نیستہ۔

۳۲۔ یہ دے کیں یو بشارت دے۔ نَزَلَ هَذِهِ خَيْرٌ مِّنْ خُورَاكِ خَمَاكِ مَکَانَ وغیرہ چہ دمیلہ دپارہ تیاریری یعنی ددنیا پشان پہ تہ وی چہ دمیلہ دپارہ بہ تکلف صرق درے ورخے کوی او بیا بہ عام خوراک خوری لیکن پہ جدت کیں بہ هروخت اعزاز او اکرام دمیلہ پشان وی نزکہ حال دے دلطف دما تہ یا اعدات پتدپارہ دمفعول پہ دے۔

وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۳۳﴾ وَلَا تَسْتَوِي

اد دائی چہ یقیناً زہ د مسلمانانو دہ لے نہ یم او براہر نشی کیدے

الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ إِذْ فَعَرَ بِاللَّيْلِ هِيَ

پنہ او بد دفع کوه ریدولره) یہ هغه طریقہ چہ

أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ

خاستہ ده نو دغه وخت هغه خوک چہ یہ میخ سنا او پہ میخ د هغه کین

عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿۳۴﴾

دشمی دی گویا که د دے دوست گرم رخصص) -

۳۳: دا بیان د صفت د استقامت دے چہ دعوت الے الله کوی او په طریقہ د زور دے هغه کسانو ته چہ د قرآن د اوریدلو نه خلق منع کوی یعنی قرآن دیر خاسته دعوت دے نو د دے نه و له خلق منع کوئے ؟ او په دے ایاتو نو کین د دعوت الی الله اداب ذکر کوی. په دے ایت کین درے اداب دی.

اول ادب د عا لے الله یعنی مقصد او مشور د دعوت دده (الی الله) دے او د دے ته دعوت د توحید په ټولو اقسا موسره او دعوت اطاعت د الله تعالی او د رسول ته او دعوت عمل د سنت ته په ټولو حالاتو کین مراد دے.

دویم ادب د و عمل صالحا د ادب دپاره د تاثیر د دعوت دے په زړونو د خلقو کین او د دے دپاره چہ داخل نشی دعوت کوونکے په دے زور نه کین اتامرون الناس بالبر و تنسبون انفسکم اولم تقولون مالا تفعلون - او عمل صالح شامل د پوره تابعی کول د سنت د رسول الله علیه وسلم او د صحابه کرامو ته.

دریم ادب د قَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ دا ئے د دعوت کولو ته روستو ذکر کړو اشاره ده چہ دا قول په وخت د ضرورت کین دے مثلاً چہ خلق تپوس او کړی چہ الے داعی ته د کوه دے سره تعلق لرے نو دا جواب د او کړی یا مراد د اسلام ته اخلاص دے یعنی که خلق گمان او کړی چہ دده به په دے دعوت کین د دنیا مال وجاه وغیره مقصد وی نو جواب به او کړی په اظهار د اخلاص سره.

۳۴: په دے ایت کین دوه اداب ذکر کوی اول وَلَا تَسْتَوِي یعنی داعی له ضروری دی چہ د خسته اوسیدو قرق پوره او پیژنی ر پاتے په بل مخ (

وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا

اونشی درکبائے دا خصلت مگر حقہ کسانو تہ چہ صبرئے کپیدے اونشی درکبائے دا

إِلَّا ذُو حُظٍّ عَظِيمٍ ۝۳۵ وَأَمَّا يَنْتَرِغَنَّكَ

مجر لوئے بوخہ وار تہ او کہ چرے اور سیری تاتہ

دپارہ ددے چہ پہ حسنه باندے امرکوی او دسیئہ نہ نہی کوی او حسنة توحید اوسنت
تہ ویلے کیری اوسیئہ شرک بدعات اوقسق فجور تہ وئیلے کیری یا مراد دحسنة تخلیئة
اخلاق دی او دسیئہ تہ بد اخلاق دی۔ اولاً لفظیئے مکرر راوہو دپارہ دتاکید د فرق
پہ مینج دحسنة اوسیئہ کنس لکے چہ سورة فاطر کنس وما یستوی الاحیاء ولا الموات کنس
تیرشویدی یاد دے وجہ تہ چہ دحسنة تو پہ مینج کنس ہم تفاوت دے او دسیئہ تو پہ
مینج کنس ہم تفاوت دے۔ دویم ادب تفریح دہ پہ ماقبل جملہ باندے اوقع یا لگئی
بی احسن یعنی پہ بیان دحسنة سرہ چہ توحید اوسنت دے دفع کوہ شرک
و بدعت او گناہونو لہ اشارہ دہ چہ دمسئلے مقابلہ پہ مسئلے سرہ کوہ پہ کتھو او
جگرے کولو سرہ مکوہ یا مراد دادے چہ پہ صبرحلم او عفو او کرم وغیرہ دمخالفینو
دغضب او کتھو او دظلم وغیرہ مذاقوت کوہ او قرطبی دابو بکر رضی اللہ عنہ تہ روایت
راورے دے چہ یو شخص بل تہ کتھل او کپی نو ہقعہ بل دورتہ او ای کہ تازما پہ
یارہ کنس رشتیا ویلے وی نواللہ تعالیٰ د ماتہ مغفرت او کپی او کہ تا دروغ ویلے وی
نواللہ تعالیٰ د تاتہ مغفرت او کپی۔ قَا الَّذِیْ یَبِیْنُکَ وَبَیْنَهُ عَدَاوَةٌ اِلَّا دَابِیَّانَ د
فایدے ددفعہ طریق د دعوت او دفعہ ثمرہ او نتیجہ ذکر کوی۔ دوی یعنی قریب ہشی
حییم خلاص پہ او کپی (سوال) ددے ادابو خو انبیاء علیہم السلام قول نبیہ پابند و و
خاص کریا زموں نبی صلی اللہ علیہ وسلم خو پہ دے ادابو باندے پورہ متصف و و او
حال داچہ دہقعہ بعض دشمنان لکے ابو جہل، ابولہب وغیرہ خودوستان نہ شول؟
(جواب) داچہ مراد دشمن نہ پہ دے ایت کنس دشمن دے دجہل دوی دے عنادی دشمن
مراد نہ دے عداوہ کنس تنکیر دپارہ دخاص نوع دے پہ قرینہ دسورة عنکبوت ۳۴ چہ
دے کنس دعدادیانو استثناء ئے کرے دجدال بالاحسن نہ۔ او ہرکھ چہ کتابیانو کنس
صدیان عنادیان دیردی پہ نسبت دتورو عوامو نو سورة عنکبوت کنس استثناء باندے
تصریح او کپہ او پہ دے سورت کنس استثناء ذکر نہ کپہ (واللہ اعلم بالصواب)۔

۳۵۔ پہ دے ایت کنس عظمت شان ددفعہ خصلت ذکر کوی یعنی دفع پہ احسن
طریقہ سرہ دصبرناکو او دجنتیانو خصلت دے۔ ذُو حُظٍّ عَظِيمٍ ددے تہ مراد

مِنَ الشَّيْطَانِ تَزْعُوقًا فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ط إِنَّكَ

۱ شیطاں کے طرف سے چوکھٹے ہو بنائی خواہ یہ اللہ تعالیٰ سرہ یقیناً

هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۴۱ وَمِنْ آيَاتِهِ الْبَلَدُ

۲ وہ ہر شے کو سنی اور ہر شے کو جانتا ہے۔ اور جن کے دلیلوں کو توحیدانہ شیعہ

وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا

۳ اور سورج اور شمس اور چاند اور سجدہ نہ کرو گے

لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ

۴ نہ تو شمس اور نہ چاند سجدہ کرتے ہیں اور سجدہ خاص کر اللہ تعالیٰ کے

الَّذِي خَلَقَهُمْ إِنْ كُنْتُمْ رَاسِيًا

۵ وہ اللہ تعالیٰ جسے پیدا کر کے دی ہے کہ چرے تاسو خاص ہر لہ

جنت دے۔ دے نہ معلومہ شہوہ چہ دعوت کوؤ نکے حق تہ پہ داسے خصلتوں
سرہ د اللہ تعالیٰ پہ تیز باندے د لوئے برے خاوند دے، او جاہلان خلق
د برے خاوند ہفہ چاہے وائی چہ لیئے او مجذوب وی او داناکارہ عقیدہ۔

۳۲۔ یہ دے آیت کیں بل ادب ذکر کوی د پارہ د داعی۔ وَآمَّا يَنْزِعُ عَنَّا
مِنَ الشَّيْطَانِ یعنی ہر مکمل چہ مخالفین سب و شتم کوی تو شیطاں انسی یا جی
تاتہ وسوسہ او کری چہ تہ ہم ورتہ کھل او کرے تہ د امدادہ کوی
تَزْعُوقًا د نزغ فاعل یے ہم نزغ کر جوئے دے د پارہ د تاکید یا نزغ پہ معنی د نزغ
دے۔ او مِن الشَّيْطَانِ کیں مِن بیانیہ دے۔ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ د استعاذہ باللہ قرآن
کیں پہ دوحہ حالتو کیں امر دے اول پہ وخت د شورو کولو د قراءت د قرآن
کیں لکھ سورۃ نحل ۵۵ او دویم پہ وخت د غضب او غصہ کید لو کیں لکھ چہ
سورۃ اعراف ۳۲ کیں دی۔ سورۃ اعراف کیں انہ سمیع علیم نکرہ یے ذکر
کریدہ او پہ دے آیت کیں انہ هو السمیع العلیم معرقہ و ضمیر فصل یے ذکر
کریدے وجہ دادہ چہ پہ دے سورۃ کیں د متکریو د یرضدا او عتاد ذکر
کریے شو نو دھے د دفع کولو د پارہ د یر تاکید الفاظ پکار دی او سورۃ اعراف
کیں د متکریو ضد او عتاد یے نہ دے ذکر کریے نو ہلتہ تاکید تہ ضرورت
نیستہ۔

تَعْبُدُونَ ﴿۳۷﴾ فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ

بتائی کوئے نو کہ چرے دوی لوئی کوی نو هغه کسان

عِنْدَ رَبِّكَ يُسَيِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

چه ستا د رب سره دی تسبیح دای هغه نره د شبے او د ورځے

وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۳۸﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ

او دوی نه ستورے کیچی - او بعض د دلیوتو د توحید نه داری

۳۷. په دے آیت کیں دلیل عقلی په توحید باندے ذکر کوی او اشاره ده چه داعی نگر چه غصه شی نو اعود بالله و یثیو ته روستور دلیوتو پیش کوی وَ مِنْ آيَاتِهِ په دے کیں اشاره ده چه دلیوتو ته توحید بے شماره دی اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ دامسبب دی او الشمس والقمر اسباب دی یعنی پیدا کوونکے د اسبابو او مسبباتو الله تعالی دے لَا تَسْجُدُوا رد دے په هغه مشرکین باندے چه د نمر او سپوڅکے عبادتو ته کوی لکه چه قوم د ابراهیم علیه السلام و د دارنگ بلقیس او قوم د هغه د و احدیث کیں وارد دی چه د نمر د طلوع او غروب په وخت کیں عبادت کوونکی د شمس هغه ته سجدے لکوی. او دا هغه خلق دی چه د نمر عبادت کوی نو دایه اصل کیں د مجوسیانو یوه ډله ده. الَّذِي كَفَّهْنِي ضمیر راجع دے اللیل والنهار والشمس والقمر ته یا صرف شمس وقمر ته (سوال) چه په ماقبل مرجع کیں مؤنث یو دے چه شمس دے او درے مذکر دی تو پکار و چه مذکر له یے تغلیب ورکړے دے په مؤنث باندے؟ (جواب) په تانیث کیں اشاره ده د دوی ضعف او کمزورۍ ته بل دا چه اکثر مشرکین عبادت د نمر د پیر کوی په نسبت د سپوڅکے د هغه عبادت کوونکی لگ دی نو د دے وجه ته ضمیر د مؤنث یے ذکر کړو. اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ یعنی مشرکان هم د عوے کوی چه مونږ د الله تعالی عبادت کوو نو اشاره یے او کړه چه عبادت په شرع کیں توحید د نو که بتائی د الله تعالی په طریقه د توحید سره ګول غواړے نو غیر الله ته سجدے مه کوئے او په دے آیت کیں اشاره ده چه مشرکان پیر په عقله دی ځکه چه دلیوتو ته د توحید یے معبودان ګرځو لے دی.

۳۸. دا زحیر دے په پیر بخود لو د سجدے سره د وچ د استکیار ته پشان د ابلیس. بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مراد د دے ته دوام دے وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ اشاره ده

الْقُرْآنِ ۱۱

أَنْتَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا

چہ تہ دے زمکہ اوجہ نو کلہ چہ ادر و موئی

عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي

پہ حق باندے اویہ تازہ شی نو بوگہ شی یقیناً حقہ ذات

أَحْيَاهَا الْمَوْئِي إِنَّهُ عَلَى كُلِّ

چہ دایے تازہ کرہ خاھاژوندے کوئنکے دمردے یقیناً حقہ پہ هر

شَيْءٍ قَدِيرٌ ۴۹ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ

خود بانداے قدرت نری یقیناً حقہ کسان چہ کویلیج کوی

فِي آيَاتِنَا لَا يَخْقُونَ عَلَيْنَا فَمَنْ يُلْقِي

پہ ایاتو نو زمونکین نہ شی پتیدے زمونہ ایا نو حقہ شوک چہ غورخوئے کیوی

چہ تسیم ویل د ملائکو دپارہ امر کرخیدلے دے لکہ انسان چہ سا اخلی اوپہ حق باندے نہ سترے کیوی نو معلومہ شوہ چہ د تسیم سرہ ملائک نور کارونہ ہم یہ امر د الله تعالیٰ سرہ کوئے شی تسیم ویل دوی له دنورو کارونونہ منع کوی۔

۴۹۔ دابل دلیل عقی دے او اشارہ ده چہ په باران سرہ په زمکہ کین انقلاب پیدا کیوی دارنگ په قران بیا نولو سرہ په خلقو کین انقلاب پیدا کیوی۔
خَاشِعَةً اوجہ اوشارہ او دورو والا چہ بوئی پکین ندوی۔ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ داحالت مخکین دبوئی راوتلو نه وی یعنی زمکہ په وخت دبوئی راوتلو کین اوخوزیگی یعنی خائے د راوتلو فراخه شی او دازمکہ او پرسیری یعنی نرمه شی خوینا په دے معنی باندے په عبارت کین تقدیم او تاخیر دے یا داروستو دبوئی راوتلو نه صفتونه دبوئی دی زمکه ته ئے نسبت مجازیہ دے یعنی تیغ دبوئی په وخت د راوتلو کین اوخوزیگی او بیا پورته شی بره طرف ته او دارنگ په سورۃ حج سہ کین تیر شویدی۔ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا د استدلال دے ددے حالت ته په دوبارہ ژوند ثابتولو باندے او دارنگ داندکیر د قیامت دے یعنی هرکله چہ انسان خیل فصل دزمکه اوینی نو هسه نه چہ د دنیا د محبت د وچ نه بعث بعد الموت هیرکوی۔

فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَن يَأْتِي إِمْنًا يَوْمَ

پہ اور کس غورہ دے اور کہ حق کو کچھ رائج یہ امن والا پہ دیکھ

الْقِيَامَةِ ۱۰۸ اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ لَا إِنَّا بِمَا

د قیامت عمل کوئے کچھ ہم خویشہ دی یقیناً اللہ تعالیٰ بہ مدد غور

تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۱۰۹ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

کچھ کوئے ترس لیدونکے دے یقیناً حق کسان کفر کے کپے دے

بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّا لَكَنَّا

پہ قرآن پاندے ہرگز کچھ رائج دی تہ (مراکب پستی) او یقیناً دا کتاب دے

عَزِيزٌ ۱۱۰ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ

عزیز عزت مند نہ شی رائل دہ تہ باطل د مخکن

س۔۔۔ دامعلق دے دے سمعوا هذا القرآن سرہ یعنی الحاد یہ ایاتونو کتب پہ
داسے طریقہ کوی کچھ خلق یے د اوریدلو نہ منع کوی او تحریف او باطل تاویلونہ
کوی او مقابلے کوی نو دوی لڑا زجر او تحریف ورکوی پہ درے طریقو سرہ
اولہ طریقہ لَا يَحْفُوتُونَ عَلَيْنَا یعنی ہر وقت اللہ تعالیٰ عالم دے او قادر دے د
دوی پہ ہلا کولو پاندے۔

دویمہ طریقہ اَفَمَنْ يُلْقَىٰ اِلٰہ یعنی الحاد کوونکی بہ پہ اور د جہنم کتب پر مخ غور زبکی
او مؤمنان بہ د جہنم نہ پہ امن وی تو ایادوی دواہرہ دے یو شان ہی؟ استقہام
انکاری دے۔ اوخیریے دے وجہ تہ نفی کروچہ پہ قرآن کتب الحاد
کوونکے حآن غورہ گہری۔

دریمہ طریقہ اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ پہ دے ایت کتب اثبات د مشیت او ارادے دے
د پادہ د انسانو کہ نیک وی یا بد۔

س۔۔۔ د اہم زجر دے مہدینو د قرآن تہ سرہ د بیان د صداقت د قرآن تہ
پہ غلور صفتونو سرہ۔ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا دے خبر پت دے د پادہ د تعیم د
بد حالے د حقوی یعنی تباہ دی۔ عذاب یہ ورکے کیڑی۔ بے عقلہ دی۔ اور کس
بہ پر مخ غور زبکی۔ عنادبان دی وغیرہ۔ عَزِيزٌ دے دیرے معنی دی او حقہ
تولے مراد دی۔ عزت مند دے پہ نیز د اللہ تعالیٰ۔ غالب دے پہ ہر کتاب پاندے۔

يَدَّيْهِ وَلَا مِنْ خَلْقِهِ تُنْزِلُ مَنْ حَكِيمٌ
دَدۡہ تہ او تہ د روستو ددہ تہ نازل ددہ د طرف د حکمت والا

حَبِيبٌ ۴۷ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ
ستائے شوی تہ تہ ویے کیہی تاتہ مگر ہفہ چہ ویے شوی دی

لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو
رسولانو تہ ستا تہ مخکن یقینا ستا رب خا مخا مالک

مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٌ ۴۸ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ
د بخفہ دے او مالک د عذاب دردناک دے او کہ چرے نازل کرے د مورتی

جے مثلاً بے نظیرہ دے۔ کمران دے یعنی خوک ئے مقابلہ نشی کولے۔
لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ بَاطِلٌ نَهْ مراد تغیر او تبدیل دے یا تکذیب دے یا شیطان دے
مَنْ يَكُنْ يَدَّيْهِ وَمِنْ خَلْقِهِ دوه طرفونہ ئے ذکر کرہ مراد تربتہ ہر طرف دے یعنی
ذہج جہت تہ پکن بطل رپہ دغہ درے معانیو سورہ نشی راتلے یا مراد ددے
تہ تیر شوی واقعات او راتلونکے پیشگو ئے دی او بطل نہ مراد تکذیب دے
یا مراد دے تہ مخکن نازل کرے شوے کتابوتہ دی اوروستو کتاب نازل کیدل
دی یعنی تیر شوے کتابوتکین ددے قرآن تکذیب نیشہ اوروستو ہم ددے
نہ منسوخ کوونکے نشی راتلے او د ادلیل دے چہ دا آخری کتاب دے چہ پہ
آخری ہی باندے نازل شوی دے۔ (سوال) پہ اولہ معنی باندے سوال دا
واریدگی چہ دیرو بطل پرستو خلقو ددے قرآن تکذیب کرے دے او
تحریف ئے پکن کریدے ؟ (جواب) مراد دادے چہ تکذیب او تحریف پکن تہ
چلیہی یعنی کہ خوک او کروی نو اللہ تعالیٰ دھغوی پہ مقابلہ کبن دسے اہل علم
پیدا کری چہ دھغ تردید او کروی لکھ چہ حدیث کبن وارد دی یَتَقَوَّنَ عَنْهُ تَحْرِيفُ
الغالبين والغالبين وتاويل الجاهلين۔

س۔ داتسے دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ روستو ذکر د ملحدیتوتہ
او دایت دوه تفسیرونہ دی اول داچہ مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ تہ مراد تسبت د
ساحر، کذاب، مجنون، کمراہ وغیرہ طعنوتہ کول دی۔ دویم داچہ مراد ہفہ
وحی د توحید دہ چہ مخکن رسولوتہ رالیرے شویوہ نو پہ اولہ معنی
کبن قیل د خلقو د طرف تہ دے او پہ دویمہ معنی کبن (پاتے پہ بل مخ)

قَرَأْنَا اَعْجَبِيَّا لَقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰیٰتُكَ

دا قرآن پہ ڈیہ عجیبی خامہ دوی پہ دیل چہ ولے نہ دی چُدا چُدا ایا تونہ ددہ

اَعْجَبِيَّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ الَّذِيْنَ

او ایا کتاب مجھی دے او پیغمبر عربی دے - تہ او پہ دے

اٰمَنُوْا هٰدًى وَّيُشْفٰى وَالَّذِيْنَ

مؤمنانو دپارہ ہدایت او شفاء دہ او حقہ کسان

لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْ اٰذَانِهِمْ وَقُرْ وَّهُوَ

چہ ایمان نہ راؤری پہ غورو نہ ہوی کیں درد ولے دے او دا قرآن

عَلَيْهِمْ عَمًى اُولٰٓئِكَ يُنَادُوْنَ مِنْ مَّكَانٍ

پہ ہوی بانسے عجت دے دفعہ کسان داسے دی لکھ چہ آواز درکیدے شی دوق تہ ددہ

بَعِيْدٌ ۖ وَلَقَدْ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ

لوحے تہ - او یقیناً درکرے دے موتہ موسیٰ علیہ السلام تہ کتاب (تورات)

قِيلَ دَاۤلِلّٰهِ تَعَالٰى دَهْرُكَ تَه دے . اِنَّ رَبَّكَ اِهْ مُسْتَقِلْ کلام دے تسلی او بشارت دے مؤمنانو لہ او تخویف دے متکربنو لہ یا دالتفسیر دما قد قیل دپارہ دے یعنی بشارت وانذار دے تولو رسولانو وحی دہ -

دے دے تہ تراخہ پورے دریم باب دے پہ دے کیں جواب دے دے شیہ دے بیا سبب دے عذاب اے ذکر کرے چہ حقہ اختلاف فی الکتاب دے بیا دلیل عقلی دے سرہ دے تخویف اخروی تہ بیا خلو زجرونہ دی او آخر کیں اتم دلیل عقلی دے - پہ دے (سکے) کیں جواب دے شیہ دے مشرکانو دے ہرکہ چہ دے قرآن او دے رسول صداقت ذکر شو نو متکربنو بل اعتراض او کرو چہ دے قرآن پہ عجیبے سرہ ولے تہ راویے خو معلومیری چہ دانا دکان تہ جوڑ کرے دے نو جواب او شو حاصل جواب دادے چہ اوس خو تاسو یوہ شہہ کوئے او کہ پہ عجیبے تہے باندے نازل شو یوے نو بیا یہ تاسو دوہ اعتراضو تہ کوئے یو دا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰیٰتُكَ حُکَہ چہ کوم تفصیل او وضاحت پہ لغت عربیہ کیں دے ہفسے پہ نورو لغتو کیں نیشستہ دویم دا اَعْجَبِيَّ وَّعَرَبِيٌّ ایا کتاب مجھی دے او رسول عربی دے فرق پہ مینے دے اعجبی او عجیبی کیں دا دے اعجبی حقہ

وَلَقَدْ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ

۵۴

فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۖ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ

نورانی کوئے شوبہ کے پہ ہفت کتب او کہ چرے نہ دے نبیؐ کذاب چہ مخکین مقرر شوبہ ستا د

رَبِّكَ لَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ ۖ وَاتَّهَمُ لِقَىٰ شَكِّ

رب د طرف نہ نواوس یہ فیصلہ کرے شوے وے پہ سیلج ددوی کتب او یقیناً دوی خاما یہ شک کتب دی

مِنْهُ مُرِيبٌ ۝ (۲۵) مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ

د دے نہ جوخ شک چہ عمل کرے دی برابر دست سرہ نو خیلے قائمے دیل دے

وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۖ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۝ (۲۶)

او چاہے بد عمل کرے دی نوزیر یہ ہے یہ حق باندا دے وی او نہ کس تارک مہج ظلم کوؤنگے پہ بندگانو یاندا دے ۔

دے چہ ہج وضاحت نشی کوئے برابر خبرہ کہ عربی وی او کہ غیر عربی وی او عجی
ہفہ کچہ عربی نسب نہ وی اگرچہ ہفہ ہم کلہ فصیح و بلیغ وی پشان د عربو۔ قُلْ هُوَ
لِّلَّذِينَ آمَنُوا ۖ اِهْدِنَا صِرَاطَكَ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ وَتَقَرَّبْ ۚ
د ایمان د او هر کچہ د شرط نہ وی چہ ہفہ مراد دے پہ لہ یومنون سرہ نو بیاد ہفوی دپلہ
نقصان دے۔ عَمَّی دامصدر دے او مضاق یے پپ دے یعنی د عَمَّی اُولَٰئِكَ يَبْذُورُونَ ۚ اِذَا
یل مثال ددوی تہ یعنی دوی چہ قرآن تہ اوری نو مثال یے دھتہ سری دے چہ ہفہ دیر لہ
وی او شوک ورتہ اوز ورتہ کوی نو ہفہ تہ اوری او نہ پوہیری نو عبارت کتب تقدیر دے اُولَٰئِكَ
مثل الذین یباعدون۔ بعض مفسرینو ویلے دی چہ دایہ پہ قیامت کتب وی چہ ددوی
د شرمندہ کولو د پارہ یہ دوی تہ دکرے تہ پہ تاکارہ نوموتو سرہ اواز ورتہ کتب شی نو بیا
تقدیر د عبارت تہ حاجت نیستہ دے ۔

۲۵۔۔ دا سلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ لکہ چہ ستا کتاب قرآن کتب د دے خلقو
اختلاف دے نو دارنگ پہ کتاب د موسیٰ علیہ السلام کتب اختلاف کرے شوے و۔

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ ۖ داجواب د سوال دے هر کلا چہ قرآن حق دے او داخل یے انکار
کوی نو پہ دوی باندا دے عذاب ولے تہ راجی حاصل د جواب دادے چہ ددوی عذاب
اللہ تعالیٰ پہ حکم تقدیری سرہ روستو کرے دے او دا احسان د اللہ تعالیٰ دے ۔
لَقَدْ شَکَّ مِنْهُ ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ وَنُفِی ۚ

۲۶۔۔ دا ذکر د فریقینو دے پہ وخت د اختلاف او د شک کتب او هر یو حال یے ذکر
کرے دے۔ یَظْلَمُ لِلْعِبَادِ ۚ داصیغہ د نسبت دہ لکہ حداد قصاب پہ دے کتب دوقمقدیر
دے یعنی دوظلم داصیغہ د مبالغہ تہ دہ ۔

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ

خاص اللہ تعالیٰ تہ کرکھوے شی علم د قیامت او تہ راندی صبح

شَرِّتِ مَنْ أَكْبَمَهَا وَمَا تُحْمِلُ مِنْ

مبوء د خیلو کسور دہ او حمل تہ اخلی صبح

أَنْتَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

زدانہ او تہ زیموی حمل مگر پہ علم د اللہ تعالیٰ سرہ او پہ کومہ ورچ چہ آواز پہ درکری دوی تہ

أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا أَدْنَبُكُمْ لَا مَمْنَنَ

خہ شو شریکان زما ستاسو پہ گمان کیں دوی پہ اولیٰ خبر درکوو مونو تاتہ نبشته زمونو تہ

مِنْ شَهِيدٍ ۷۴ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

صبح گواہی کوؤتک زپہ شریک باندے۔ او درک پہ شی د دوی تہ حقہ (معبودان) چہ

۷۴۔ دادلیل دے پہ نفی د علم غیب سرہ د غیر اللہ تہ پہ درے مثالو تو سرہ یو ذکر د علم د قیامت دویم علم د پیدا کید لو د میوؤ دریم علم د حمل د زنانو او علم مستلزم دے قدرت لہ نو دا رد دے پہ مشرکانو باندے چہ ستاسو شرکاء پہ دے کیں یو علم ہم تہ لری نو ولے د اللہ تعالیٰ سرہ شریک کرکھوئے او متاسبت د دے این د ماقبل سرہ پہ طریقہ د علت دے د وَاَمَّا رَبِّي بِظُلَمٍ دِپارہ یعنی ظلم خوہدہ شوک کوی چہ علم او قدرت یے نقصانی وی او اللہ تعالیٰ پہ ہر غیب باندے عالم او قادر دے۔ اِلَيْهِ دایے د حصر د پارہ مخکین راویدے۔ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ یعنی دھر چانہ چہ پیوس او کرے شی د قیامت پہ بارہ کیں کہ پیغمبر وی او کہ جبریل وی او کہ ولی وی نو ہدہ جواب کوی چہ واللہ اعلم نو دغہ علم اللہ تعالیٰ تہ او کرکھوی حکمہ چہ پچیلہ پرے علم تہ لری۔ اَلْمَا مَحْجَمٌ د گم دہ یعنی کسورے او پوسکی د میوؤ چہ او سپر دے شی نو میوہ تربتہ بنکارہ شی۔ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَائِي دا نتیجہ دہ د دے دلیل چہ قیامت کیں بہ مشرکانو تہ معلومہ شی چہ زمونو شرکاء عالم الغیب او قادر پہ نفع و ضرر باندے توو نو د دے وجہ تہ یہ دھغوی تہ انکار اوکری۔ شُرَكَائِي یعنی چہ ستاسو پہ گمان کیں زما شریکان وو۔ اَذْلَقَ مَاضِي یے د تاکید د پارہ راوے دہ مراد تربتہ اوس خبر ورکول دی شَهِيدٍ شہادت کوؤتک پہ وجود د شریک د اللہ تعالیٰ۔

يَدْعُونَ مِنْ قَبْلِكَ وَظَنُوا مَالَهُمْ

پل پہ دوی مخکین ددے تہ او دوی بہ گمان اوکری چہ نیستہ دوی لہ

مِنْ مَّحِيصٍ ۴۸ لَا يَسْمُرُ الْإِنْسَانُ مِنْ

د تہیتہ لو حالے تہ سترے کیڑی انسان ربعی د

دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَكْشُ

دعا غوخلو د خیر تہ او کہ چرے ادرسی ہڈہ تہ مصیبت تو نا امیدی کوڈیک

تَنْتَوِي ۴۹ وَلَكِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ

تندے تریو ہوئی وی او کہ چرے اوٹکو مووہ انسان تہ رحمت زمووہ دوستو

ضَرَاءٍ مَسْتَه لِيَقُولَنَّ هَذَا إِلَى وَمَا أَظُنُّ

د تکلیف تہ چہ رسیدے وی دہ تہ خلغوا وائی دے دا زماحق دے او گمان تہ کوؤم

۴۸ :- دایو علت دے دانکار د شرک نہ یعن د دوی معبودان پہ د دوی نغائب
شی یعنی امداد لہ یے تشی راتلے کہ بزرگان وی بوجت تہ بہ لہ شی او کہ تاکا
حق وی تو ہم پہ د خیلو عابدانو تہ پہ دہہ شی او بل علت دادے چہ د تیختے
طرف یے نیستہ تو مجبوراً بہ د شرکاء تہ انکار کوی۔ مَا لَهُمْ مَا حَرَفْتُمْ دے
مع کوؤیک د فاعل دظنوا لہ د عمل کو لونہ۔

۴۹ :- دا اول زجر دے یعنی لکہ چہ پہ قیامت کیں ددے مشرکانو حال پہ بدل
شی تو دارنگ د دوی حال پہ دنیا کیں گھاو و و۔ یعنی انسان پہ حال د طلب د
خیر کیں هر وخت زیاتے غواری سترے کیڑی او تہ مریڑی مالوتہ اولاد ہر تہ
د دنیا غواری او پہ حال د تکلیف کیں یعنی کہ چرے یو دعا د خیر او تنہا د دنیا
یے پورہ تشی تو د اللہ تعالیٰ نہ نا امیدی بیکارہ کوی تو اللہ تعالیٰ سرہ مخالفت او دشمنی
شورو کی۔

یوسف قنوط فرق ددے دوارو دادے چہ یوسف د زرہ سرہ تعلق لری او
قنوط د ظاہر سرہ تعلق لری او اول حال د کافر دے لکہ پہ سورہ یوسف
کے کیں او دویم حال د گمراہ دے لکہ پہ سورہ حجر سلاہ کیں۔

السَّاعَةِ قَائِمَةً وَلَئِنْ رَجَعْتَ إِلَىٰ رَبِّي

په قیامت باندے قائمیدونکے او که چرے اوگرځوے شوم زه خپل رب ته

إِنِّي عِنْدَهُ لَلْحَسْبَىٰ ۚ فَلَنْ يَسْتَرْيَا

یقیناً مالو ډ هغه سوه ځانغا خوځوالی ده نو ضرور خبر به وکړو مونږ

الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا أُولَٰئِكَ يَقْنَعُ

کافرانو ته په هغه عملونو چه درې کړيدي او ځانغا اویه څکوډ مونږ درې ته

مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝۵ وَإِذَا أَنْعَمْنَا

د عذاب ډیر سخت ته او کله چه نعمت اوکړو مونږ

عَلَىٰ الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ جَانِبَهُ وَإِذَا

په انسان باندے توخ وایږی او لرے کړی خپله ډډه اوکله چه

مَسَّهُ الشَّرُّ فَوَدَّ عَاءٍ عَرِيضٍ ۝۶ قُلْ

اورسړی ده ته مصیبت نو خواته د دعا پلن وی ته اویا

سره: دادویم زجر دے په ناشکرۍ کولو د نعمت د الله تعالی په درے طریقو سره اول داچه یَقُولُ هَذَا اِلٰی یعنی دازماحق دے په الله تعالی باندے بسبب د علم او د عمل زما یعنی د الله تعالی په مایاندے هیڅ احسان نیشته دے یا مراد دادے چه ما ندرونه د غیر الله دیرور کړیدی او د هغوی د قبرونو د خدمتونه کړيدي نو د هغه وجه نه زما نه دا تکلیف لرے کیدل زماحق دے. دویم وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً دریم وَلَئِنْ رَجَعْتَ اِلٰی رَبِّي اه یعنی اول خو د قیامت ته انکار کوی او بیا وایی چه پرواه م نیشته چه ماله په دنیا کیں زما د حق د وجه نعمتونه یے را کړی دی نو دارنگی په اخرت کیں زماحق دے چه ماله به جدت او خو شعلی را کوی. بیا دوه جملو سره د دوی تحویف ذکر کوی جمله اول کیں مطلب دادے چه د دوی د مشرکانه عملو نو حقیقت باندے به یے خبر کړم چه دا برباد دی اودویم جمله کیں د هغه ناکاره اعمالو او اقوالو سختې سزایه وی.

سره: دادریم زجر دے په گناه و کارونو د انسان روستو د ذکر د اقوالو د دغه نه أَعْرَضَ وَنَأَىٰ جَانِبَهُ یعنی د حق منلو نه مخ اوگرځوی اولرے لرے ترینه گرځی د تکبر د وجه نه یا د دے وجه نه چه د حق پرستو سره بدنام نشی.

أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَتْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ نَسْمَةٌ

خبر راکھئے ماتہ کہ چرسے وی دا قرآن ذکر کرنی دے اللہ تعالیٰ یہ

كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِنْ هُوَ فِي

کفر کوئے تاسو پہ دے باندے نو خوک بوئے گمراہ دے دھتہ چارہ چہ حق پہ

يَشْقَى يَعْجِبُ ۝ سَرَّيْهُمْ اِلْتِنَافِي الْاَفَاقِ

دشمنی لڑے کیں وی - زور دے چہ اویہ خایو مونہ دوی تہ دلیونہ چیل پو خایو دُڈیا کیں

وَرَفَى اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ

او پہ نفسونو ددوی کیں تر دے چہ تہ بکارہ یہ تھی دوی تہ چہ دا

فُتُوَادُ اَعْرَضَ عَرَضَ عَرَضَ (پلٹوالے) پئے ذکر کرو نو معلومہ شہوہ چہ طول
 بہ پئے دیروی حکمہ چہ دَکوم خیز عرض وی نو طول پئے دھقہ نہ دیروی او
 مراد ددے نہ کثرت دے - عَرَضَ کیں اشارہ دہ چہ دغہ یوحاجت بار بار ذکر
 کوی نور حاجتو تہ داللہ تعالیٰ تہ نہ طلب کوی نو دیو خیز تکرار تہ عرض ویلے
 کیبری او دیرو حاجتو نو ذکر کولو تہ طول ویلے کیبری او حاصل ددے ایت
 دادے چہ مشرک انسان پہ وخت دقرآن او دنعوتو کیں خیل رہا تہ پیڑنی
 او پہ وخت دسختی کیں اللہ تعالیٰ تہ اوازو تہ کوی او دامضمون سورۃ یونس او
 سورۃ نحل او سورۃ اسراء او سورۃ عنکبوت او سورۃ روم اولقمان کیں پیر شویک
 پہ سہ کیں دیو نوع انسان ذکر وو چہ حقہ مرتد دے او دلہ دبل نوع ذکر دے
 چہ حقہ عام مشرک دے -

سہ - دا خلورم زجر دے پہ انکار دقرآن سرہ - اِنْ کَانَ داپہ معنی دَا اِذَا
 دے لیکن اُن پئے ذکر کرے دے دیارہ دارخاعفتان یعنی چہ یہ وخت د
 دعوت او دماظرے کیں مخاطب لہ د فکر کولو موقع ورکری او واکے ورتہ
 سست کری مَنْ اَصْلُ داپہ خائے دجزاء دَان شرطیہ کیں دے یعنی
 جزاء پہ حقیقت کیں پتہ دہ حقہ دادہ الستم اصل الناس -

فِي شَقَايَ يَعْجِبُ انکار کول دقرآن نہ سرہ د علم نہ چہ دا حق دے
 دے تہ شقاق ویلے کیبری -

الْحَقُّ ۶۳ أَوْلَمُ يَكْفِرْ بِرَبِّكَ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

حق دے آیا تہ دے پروردگار ستارہ دے صفت سرور چہ ہفتہ پہ ہر خیز باندے

شَهِيدٌ ۶۴ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيضَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ

حاضر ناظر دے خبر شے یقیناً دوی پہ شک کیں دی دے پیش

رَبِّهِمْ ۶۵ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ ۶۶

درب خیل تہ خبر شے یقیناً ہفتہ ہر خیز لرہ راگیر دے دے

۵۳۔ روستو د زجرو نو تہ ترغیب دے حق طرف تہ او مراد د آیات تہ د لیلونہ عقلیہ دی او ہفتہ دوہ قسمو تہ دی یو د لیلونہ افاقہ او دویم انقسی دے یا دا تخویف دے او مراد د آیات تہ واقعات د قومو نو مخکنو دی چہ پہ مخلوق اطرافو د زمکہ کیں د غوی کہنہ رات موجود دی او فے انفسہم تہ مراد مرصونہ او تکلیفوتہ بدنیہ دی اِنَّہم صمیر قرآن یا توحید یا رسول تہ راجع دے۔

أَوْلَمُ يَكْفِرْ بِرَبِّكَ دا اشارہ دہ دلیل وحی تہ چہ د اللہ تعالیٰ شہادت پہ حق باندے کافی دے نورو د لیلونہ تہ ضرورت نیستہ کہ دا خلق پوہیدے۔ اِنَّہُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ دا بدل دے د ربک تہ یعنی د رب شہادت پہ توحید او بصداقت د رسول او د قرآن باندے کافی شہادت دے لکہ کفی باللہ شہیدا۔ یا لام تعلیلہ مقدار دے یعنی رب سنا کافی دے د پارہ د معبودیت او د حاجت روائی او د مصیبت تہ د بچے کو لو حکمہ چہ ہفتہ پہ ہر خیز باندے حاضر ناظر دے او غیب دان دے او دا آخری دلیل عقلی دے پہ سورت کیں۔

۵۴۔ روستو د اثبات د حق تہ پہ د لیلونہ سرہ پہ متکریو باندے زجر دے او پہ لفظ د آتہ سرہ یے ذکر کوی۔ اشارہ دہ چہ د دے متکریو شک کول شکارہ دی او دارنگی احاطہ د اللہ تعالیٰ پہ ہر خیز باندے شکارہ دہ او محیط کیں اشارہ دہ وعید او عذاب تہ د پارہ د متکریو او احاطہ پہ قدرت او علم سرہ ہم مراد دہ۔

ختم شو تفسیر د حَمْدُ السَّجْدَةِ پہ فضل د اللہ تعالیٰ سرہ۔

سورۃ الشوری
۴۲ مکیہ ۲۸۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آیاتہا ۵۳
کلماتہا ۵

حم ۱ عسق ۷ کذلک یوحی الیک

اللہ تعالیٰ پوحہ دے پہ مراد دے دے پاندے . دغہ شان وحی الیہی تاتہ

سورۃ الشوری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

اول نوم یے سورۃ حم عسق دے

ربط دے سورۃ دما قبل سرہ پہ دیرد وچوہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ
پہ تیرشوی سورۃ کیں نہہ صفا و دقران نوپہ دے سورۃ کیں نہہ صفا
دی دقران والو۔ دویمہ وجہ دادہ چہ پہ ہخہ سورۃ کیں زجر و معرضینو د
قران تہ اوپہ دے سورۃ کیں دعوت دے فیصلے کو لو تہ پہ قران پاندے۔ دریمہ
وجہ دادہ چہ سورۃ سجدہ کیں ترغیب و ددعوت الے اللہ تہ اوپہ دے سورۃ کیں
دعوت کو و تکی لٹ ذمہ وارے ذکر کوی۔ خورمہ وجہ دادہ چہ پہ ہخہ سورۃ
کیں ردو و پہ درے اقسامو دشرک پاندے نوپہ دے سورۃ کیں رد دے
پہ شرک فی الولایۃ والتصرف پاندے۔

دعوی دے سورۃ رد دشرک فی الولایۃ دے اودولایت دہ
مقتے دی تصرف اوداختیار پہ کائناتو کیں دویمہ معنی اختیار دتشریح ربذی شرع
جوہول اودادعویٰ پہ لفظ دولایت اوپہ مرادق دھے سرہ نقیاً واثباتاً
پہ دے آیاتو کیں دہ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳
دی اوپہ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳
اومرادق سرہ اثباتاً پہ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳
دولایت دے سورۃ کیں جوابو تہ دی ددرے شہانوتہ۔

خلاصہ دسورۃ داسورۃ تقسیم دے درے بابوتہ اول باب تر
شہ پورے دے پہ دے باب کیں جواب دادے شیعہ دے پہ تاکید دلمردوحی
سرہ اثبات دولایت دے اللہ تعالیٰ لہرہ اثبات دامن دعالم دپہ توحید
سرہ۔ بیا تبق دولایت دہ دغیر اللہ تہ اوترغیب دے قران تہ بیا ہم تبق دولایت
دہ دغیر اللہ تعالیٰ تہ بیا جواب دے ددویمہ شیعہ اودوہ عقلی دلیلونہ دی دپام
داثبات دولایت بللہ تعالیٰ اثبات دتشریح الہی دایوایا جواب ددریمہ شیعہ دے۔

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ اللَّهُ الْعَزِيزُ

او ہفہ کسانو تہ چہ ستانہ مخکن دی اللہ تعالیٰ چہ زدرار

الْحَكِيمُ ۝ (۳) لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

او حکمت والا دے۔ خاص دہفہ پہ واک کیں دی ہفہ۔ چہ پہ اسمانو و کیں دی او ہفہ۔ چہ پہ نمک کیں دی

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝ (۴) تَكَادُ السَّمَوَاتُ

او ہفہ پورنہ او لوے شان والا دے۔ نزد دے دی اسمانو تہ

تفسیر

س۔ ۳:۔ دامقطعات دی پہ شان ذکلیعص، ہفہ ہم خماسی وو او دہم۔ لیکن کھلیعص پیوست لیکل شوے دے او دآذیرو قاریانو پہ نیز جدا جدا دے یعنی حم، عسق۔ ددے یو وجہ دادہ چہ ہفہ یوایت دے او دادوہ ایاتونہ دی۔ دویمہ وجہ دادہ چہ ددے سورت نور امثال مخکن اور ستو کیں حم دے نوپہ دے کیں یے ہم خم جدا اولیکو۔ دریمہ وجہ دادہ چہ پہ کھلیعص کیں اتفاق دے چہ ہفہ حروف تہبی مقطعات دی او ہرچہ دادے نو بعض اہل علمو دا دحروفونہ شمارے تہ دی او حم یے فعل گرگوے دے۔ او د دے مفرداتو پہ مرکب ماخذو نو مفسرینو دیر اقوال نقل کرے دی غورہ قول پہ دے کیں ہم ہفہ دے چہ پہ نورو مقطعاتو کیں ذکر شویداے۔

س۔ ۴:۔ پہ دے ایت کیں ترغیب دے تران تہ چہ داوحی دہ ذاللہ تعالیٰ پشان دوحی دانبیاء سابقینو او پہ دے کیں جواب داوے شیخے دے۔ شبہہ دمنکونو داوہ چہ دے پیغمبر دداسے خیر دعویٰ کرے وہ چہ ددہ تہ رواندے ہیچا تہ دہ کرے مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْبَلَدِ الْأَمْرِ۔ اوس ہم چہ خوک دعوت توحید تہ ورکوی نوپہ ہفہ پاندے ہم داسے اعتراض کیبری۔ حاصل جواب دادے چہ دانوے خیر اونوے خبرہ تہ دہ بلکہ مخکن انبیاء علیہم السلام تہ ہم داسے رافطہ وہ کذالک اشارہ دہ ہفہ ایاتونو اوسورتو تہ چہ ددے سورت تہ مخکن نازل شویدی او یوحی پہ معنی دماضی دے حکمہ چہ من قبلك ورپسے ذکر دے لیکن صیغہ د مضارع ذکر کہ حکمہ چہ دتبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ ژوند کیں ہفہ تہ وحی جاری وہ بعض مفسرین دذالک مشار الیہ حم عسق گرگوے دے۔

س۔ ۵:۔ پہ دے ایت کیں اثبات د تصرف او ولایت دے ذاللہ تعالیٰ دپارہ او رد

يَتَفَقَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِمْ وَالْمَلِكَةُ يُسَبِّحُونَ

چہ اوے پوی کہ برہ طرف تہ او ملکہ کی تسبیح دانی

يَحْمِدُ رَبَّهُمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ

سورہ احمد ذلک خیال تہ او بخندہ خدای عفو چالہ چہ یہ ! مکہ کیں دی

أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

خبر تہ یقیناً اللہ تعالیٰ ہذا بخندہ کدوئیک رحم کدوئیک دے ۔

د شرکہ فی التفرق دے او داد ہذا وحی خلاصہ دہ چہ معکین ایت کیں کومہ
ذکر شہ نوڈ توے وحی حاصل توحید دے ۔

سہ :- یہ دے ایت کیں قباحت د شرک ذکر کوی چہ ہذا سبب ذخر ابے د عالم
دے او عظمت شان د توحید چہ ہذا سبب د امن د دنیا دے ۔ مِنْ فَوْقِهِمْ
ذہاب د ابتداء دے یعنی د انظار بہ شورش د ہر ہذا اسمان تہ چہ اوچت د
یہ بل اسمان باندے توفیر راجع دے اسمان تو تہ یا ضمیر راجع دے زمکو تہ یا
راجع دے جماعت تو د مشرکین تہ او علت د انظار ذکر دے یہ سورہ مریم سا
کیں ۔ وَالْمَلِكَةُ يُسَبِّحُونَ د جواب د سوال دے چہ ہر کلا سبب د انظار موجود
دے نوے انظار تہ دے واقع شوے حاصل جواب دادے چہ مانع د دے
تہ تسبیح او حمد او استغفار دے یعنی ذکر د اللہ تعالیٰ پہ توحید سرہ او ہر کلا
چہ صرف د اسمان نو ذکر شوی دے نوڈ ہذا اوسید وکی صرف ملائک دی تو دے
وجہ تہ د ملائک تسبیح یے خاص ذکر کرہ نو اشارہ دہ چہ د زمک د انشاق تہ د
پچ کیدلو دیارہ د اساتانو مؤحدینو ذکر د توحید دے او دیتہ یوحنا د کیں
اشارہ دہ چہ د کہ تَقَوْمُ السَّاعَةِ حَتَّىٰ لَا يَقَالَ فِي الْأَرْضِ اللَّهُ "یعنی قیامت
بہ ہا قائم کیدی چہ د زمک تہ توحید د اللہ تعالیٰ ختم شی ۔ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ
د دے تہ مراد صرف مؤمنان دی لکہ یہ سورہ مؤمن سک کیں تیر شوی دی
لیکن ہر کلا چہ بقا او امن د زمک پہ سبب د مؤمنانو دے نو گویا کہ زمک وال
صرف دوی دی یعنی ذکر د عام دے او مراد تری تہ خاص دے یا مراد استغفار
تہ تاخیر د عذاب دے ۔ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ د اشارہ دہ استجاب د
استغفار د ملائکو تہ چہ اللہ تعالیٰ یے قبولی پہ مغفرت سرہ د رحمت تہ او
بعضواہل لطائف ویلے دی چہ د دے ایت پہ اول کیں ذکر د ہیبت او د رعبد
اوپہ اخر کیں ذکر د رحمت او د لطف دے ۔

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ

ار ہفہ کسان چہ نیلے دی سوا دے اللہ تعالیٰ تہ مددگارن اللہ تعالیٰ

حَفِظَ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ

ساتھ کوونے ددوی دے او تہ نہ ہے پہ دوی باندے

يُوكِيلٌ ۝ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

ذمہ وار او دتہ شان دسی کریدہ مونو نانہ

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّنُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ

قرآن د عرب ژبے دے دے دتہ چہ دیرہ دتہ اصل دکر تہ او

حَوْلَهَا وَنُنذِرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ

چاپیرہ دتہ تہ او اوپر دے خاتولہ دتہ د جمع کیدالونہ چہ شک نیشہ پہ تہ کیں

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ۝

یوہلہ پہ پہ جنت کیں دی او بلہ بلہ پہ بل شوی ادر کیں دی۔

۳۔ پہ دے ایت کیں زچر دے پہ شرک فی الولاية باندے او تسلی دے رسول اللہ صلی علیہ وسلم تہ چہ اللہ تعالیٰ ددوی د حال تونہ خبر دے کہ توفیق دے توبے ورکوی او کہ نہ ورکوی لیکن پہ تاباندے ہیج ذمہ واری تیشہ۔ اُولِیَاءَ مراد دے تہ اختیار مند او اکلدار د نفع و ضرر دی او دارنگ اختیار مند د احکامو شرعیو گنزل۔

سکے :- داہم تسلی دے چہ تہ وکیل نہ ہے لیکن انذار کوونکے ہے پہ وحی سرہ اوپے دے کیں صداقت دے قرآن دے چہ پہ دے کیں احکام شرعیہ شتہ نور و اولیاؤ تہ ضرورت نیشہ۔ وَمَنْ حَوْلَهَا مراد دے تہ تہ تہ دنیادہ دادلیل دے چہ اخری نبی دے تہ دنیادہ پیغمبر دے نو دتہ نہ روستوبل پیغمبر جو ریالوتہ ضرورت نیشہ۔ وَنُنذِرَ اول انذار نہ مراد توحید تہ دعوت دے او دویم انذار سرہ مراد د قیامت اثبات دے۔ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ یعنی د انذار تہ روستوبہ بعض خلق ایمان راوری او بعض بہ انکار کوی او دارنگ د جمع کولونہ روستوبہ تقسیم شے جنت او جہنم تہ یعنی ہمیشہ پہ پہ یوہاے کیں جمع تہ وی۔

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً

اد کہ چرے غوشتے اللہ تعالیٰ نو کر کے یہ ہے دو دوی بڑہ دہ

وَلَكِنْ يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ

لیکن داخلوی چارہ چہ او غواری یہ رحمت خیل کیں

وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ دَرَجَةٍ وَلَا يُصِيرُ

اد ظالمان خلق نیستہ دوی لہر جھوک بچ کوؤنٹے او نہ مددگار

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ قَالُوا

ایا نیولے دی دوی سوا دے اللہ تعالیٰ نہ مددگارن نو اللہ تعالیٰ خاص

هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى

ہفہ مددگار دے اد ہفہ بہ زندہ کی مری اد ہفہ یہ

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ

ہر چیز باندے قدرت والا دے اد ہفہ چہ اختلاف کوئے تاسو پہ ہفے کیں

سہ۔۔ دا جواب د سوال دے چہ ہر کلمہ قرآن پورہ ہدایت دے او نبی صلی اللہ علیہ وسلم کامل انذار کوؤنٹے دے نو داخل ہول ولے ایمان نہ راوری حاصل جواب دادے چہ اختیار د ہدایت د اللہ تعالیٰ سرہ دے۔ وَالظَّالِمُونَ یہ دے کیں اشارہ دہ سبب تہ چہ کوم خلق نے د ہدایت نہ غروم کر کوئے دی د ہفے سبب ظلم او عناد د ہفہ خلقو دے۔

سہ۔۔ دا ہم زجر دے پہ شرک فی الولایۃ باندے پہ اولہ جملہ کیں او حصر د ولایت دے د اللہ تعالیٰ د پارہ پہ دویمہ جملہ کیں او دا متعلق دے د "مَا لَهُمْ مِنْ دَرَجَةٍ" سرہ چہ پہ مخکین ایت کیں ذکر شویدے۔ قَالُوا هُوَ الْوَلِيُّ حَقِّ دَقَاء د ولایت کوی پہ شرط مقدار باندے کہ چرے دوی ولی برحق غواری نو صرف اللہ تعالیٰ دے وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى دا دلیل د ماقبل دے یعنی عجیبہ لوئے تصرف چہ بعث بعد الموت دے او قدرت پہ ہر چیز باندے دا د اللہ تعالیٰ صفت دے دا صفتو تہ د دوی پہ اولیاؤ کیں نیستہ تو د اللہ تعالیٰ سرہ شریک نشی کیدے۔

مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ

چہ عہدہ دی تو فیصلہ دے گا (وہی ہے) اللہ تعالیٰ تہ دفعہ ذات اللہ تعالیٰ

رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ الْأُنْيَابُ ۝۱۰

وہی زما دے پہ ہفتہ باندے ماکھن سپارے دے او خاص ہفتہ تہ درگزر م

فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ

دل پیدا کوونکے آسمانوں او زمین کے جو رکھ پوری تاسو لہو

أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا

استیو جنس نہ جوئے او ذ خروو تہ ہم جوئے

سہ: پہ دے کنن رد دے پہ شرک فی التحکیم باندے او عطف دے پہ رد
د شرک فی الولایۃ باندے چہ پہ مخکنس ایت کنن وؤ او دا جواب دے د
دویمہ شیعہ ہفتہ دادہ چہ متکرین وائی چہ دا تہ چہ کوئے مسئلے د توحید کو
دا زموئہ د کتابون تہ مخالف دی زموئہ کتابون کنن خود شرک د جواز د پارہ دیر جزئیات
دی، دا اعتراض بہ یہود او نصاریٰ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے کوؤ او
مشرکین عرب تہ یہ یے خود لو او اوس ہم باطل پرست خلق دا اعتراض کوئی
حاصل جواب دادے چہ د تمامو اختلافاتو فیصلہ بہ پہ کتاب د اللہ تعالیٰ او پہ
سنت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ کوو۔ فحکمہ الی اللہ نیشا پوری
پہ تفسیر کنن ایکل دی چہ دا حکم بقول امت تہ شامل دے ترقیامتہ پورے
یعنی (تہ حکمو الے اللہ ورسولہ) فیصلے اللہ تعالیٰ او دھتہ رسول تہ پیش
کوئے او قرطبی وائی چہ امور او احکام شرعیہ اغستلے کیری بقول د بیان د
اللہ تعالیٰ تہ۔ ایت کنن اشارہ دہ رد د تقلید باطل تہ یعنی چہ خوگ دیو سری
یاد یو کتاب خبرہ کتاب د اللہ تعالیٰ او سنت د رسول تہ تہ پیش کوئی او سری

ہسے د دلیلہ یے متی او چہ دلیل ورتہ بیکارہ شی نو بیا ہم ہفتہ خبرہ تہ پریری

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي د اعلت د ماقبل دے پہ درے طریقو سرہ اولہ دا چہ فیصلہ

پہ اللہ تعالیٰ دے وج نہ پیش کوو چہ ہفتہ زموئہ رب دے دویمہ طریقہ

دا چہ توکل پہ بقول امور کنن پہ اللہ تعالیٰ باندے دے نو پہ احکامو کنن

ہم دھتہ پہ فیصلہ باندے اعتماد دے دریمہ طریقہ دا چہ پہ ہر وقت اوکار

کنن اللہ تعالیٰ تہ زموئہ رجوع دہ نو پہ ہر حکم کنن بہ ضرور دھتہ کتاب تہ رجوع

کوو

يَذَرُوكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۝ ١٠

خوره دى تاسو لره په دے انتظام كېن نېشته دهغه پشان هېڅ څيز

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝ ١١ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوٰتِ

او هغه هرڅه اورى هرڅه وېږي - خاص هغه لره كښيانے د اسمانونو

وَالْاَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ

او د زمكه دى فراخوي رږزى چه چا لره او غواړي

وَيَقْدِرُ رُتَابَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝ ١٢

او تنگوي يقينا هغه په هر څيز باندي عالم دے

۱۰- دا عقلی دلیلونه دی په رد د شرک في الولایه والحکم باندې په لس جملو سره اول ایت کښ شپږ جملې دی او په دویم کښ څلور جملې دی حاصل یې دادې چه تصرف کوونکې په پیدائش د اسمانونو او زمکې او د ازواجو په انسانانو اوڅارو وکښ صرف الله تعالی دے او بغير د حاجت نه اسبابو ته او اختیار من د څزانو او د رزق په فراخولو او تنگولو سره او په هرڅيز باندې علم لرونکې صرف الله تعالی دے نو دهغه سره په ولایت او حکم کښ شریک مه جوړوئ.

يَذَرُوكُمْ دافائده د تزويج (رنج کولو) ذکر کوي چه افزائش د نسل دے دادليل دے چه هر هغه منصوبه چه په هغ کښ نسل کښي کيږي د حکمت د تزويج نه مخالفت کول دي اودانا جائز ده. في ذلک ضمير جعل مصدر ته راجع دے مراد تربيه دا تدبير د زوجيت دے. لیس کومثله شئ په دے کښ اشاره ده چه الله تعالی په دے تصرفاتو کښ اسبابو ته هتاج نه دے پشان د مخلوق اودارنگ په مخلوق کښ هڅوک د الله تعالی سره په تصرفاتو د الوهيت کښ مشابه او مماثل نشي کيدا نو په دے جمله کښ نفی ده د تشبيه د الله تعالی د مخلوق سره او نفی ده د اشراک د مخلوق د الله تعالی سره او دا پوره مقصد د توحید دے. د دے وجه د قرطبي

د بعض علماؤ نه نقل کړيدی چه توحید اثبات د دے ذات دے چه ته دے مشابه د نور و ذواتو سره او نه خالی دے د صفاتو نه او د واسطې نه یې نقل کړيدی چه نېشته پشان د ذات د الله تعالی بل ذات او نېشته پشان د نومونو د هغه د بل چا نوم او نېشته پشا د فعل د هغه هېڅ فعل او نېشته پشان د صفت د هغه د بل چا صفت مگر که وی نومړی موافقت لفضیه به وی او پاک دے (پاتې په بل مخ)

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا

(ترجمہ) مقرر کر دیے تاسو کو دین نہ ہفتہ چہ پوچ حکم کے کوڈ پ ہفتہ سورہ توحہ علیہ السلام

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ

اد ہفتہ چہ دس کرے دہ موتی تانہ ار ہفتہ چہ پوچ حکم کرے دعو پو پ ہفتہ سورہ

ذات د اللہ تعالیٰ د صفات حادثہ نہ لکھ چہ د حادث د پارہ صفت قدیمہ محال دے
اودا عقیدہ د اہل حق والسنة والجماعة دہ۔

معلومہ شہ چہ د ایت رد دے یہ مشیہو او مجسمو باندے چہ ہفتی د اللہ تعالیٰ
د پارہ صفت د لاس او سترگے او پورتہ والے او یہ عرش باندے کیٹا سئل وغیرہ
ثابتہ وی او وائی چہ داصقوتہ بالکل د مخلوق د صفتونو پشان دی او شوک
ورلہ د دے تشبیہ سرہ جسم ہم د مخلوق پشان ثابتہ وی او دا باطلہ عقیدہ دہ۔
او کہ شوک د اللہ تعالیٰ د دے صفتونو نہ انکار کوی یہ طریقہ د تاویل جہمیہ او
متکربین صفت نو ہفتہ ہم صریح گہراہ دے۔ صحیح مذاہب د سلف صالحین دے
چہ د اللہ تعالیٰ د پارہ ہفتہ صفتونہ ثابتوی چہ اللہ تعالیٰ خان لہ یہ قرآن کریم
کس او نبی صلی اللہ علیہ وسلم یہ احادیث صحیحہ کس ہفتہ لہ ثابت کرے دی
بغیر د تمثیل او تشبیہ نہ د مخلوق سرہ او بغیر د تاویل نہ یعنی د ہفتہ ظاہر حقیقی
معانی مراد دی چہ د ید معنی لاس د عین معنی سترگہ دہ او کیفیت د ہفتہ موتہ نہ
معلوم نہ دے او تپوس د کیفیت د ہفتہ بداعت دے۔ سوال مقصد خودا

دے چہ د اللہ تعالیٰ مثل نیشتہ او د دے جملہ معنی دادہ چہ د اللہ تعالیٰ د مثل مثل
نیشتہ یعنی مثل یے شتہ ؟ (جواب) یہ دیرو وجوہو سرہ دے اولہ وجہ لک
زیات د پارہ د تاکید دے یعنی د اللہ تعالیٰ مشابہ نہ یہ حرق سرہ د کرکیدے شی
او تہ یہ اسم سرہ (حرف کاف اولفظ د مثل) دویمہ وجہ دا دہ چہ مثل یہ معنی د ذات
سرہ دے دریمہ وجہ دادہ چہ مثل یہ معنی د صفت سرہ دے خلورمہ وجہ دادہ
چہ یہ دے جملہ سرہ نفی د مثل یہ طریقہ د استدلال سرہ دہ حاصل یے دا دے
کہ فرض کرے شی چہ د اللہ تعالیٰ مثل شتہ نو اللہ تعالیٰ یہ د ہفتہ مثل وی او قطعی
فیصلہ دادہ رپہ دے جملہ کس) چہ د اللہ د مثل مثل نیشتہ نو لازماً معلومہ
شہ چہ د ہفتہ مثل خوہو شتہ دے نہ۔ لک مقالید السموات والارض مقالید
کنجیائے دی لیکن ظاہرہ خبرہ دہ چہ مالک د کنجیانو مالک د خزانو وی نو مراد تربتہ
کنجیائے د خزانو دی دارنگی سورہ زمر ۶۳ کس نیر شویدی۔

إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا

ابراہیم اور موسیٰ اور عیسیٰ علیہم السلام تہ چہ ملک او چلوئے

الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ

دین لڑہ او بے مہ جوہ دے پہ دے کیں کوان دے پہ مشرکانو ہائے

مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ

مہ دین چہ تہ بلکہ کوی دوی ہف تہ اللہ تعالیٰ را کئی دین تہ ہفہ چالہ

مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿۱۳﴾

چہ ادغوری او ہدایت و رکوی دے تہ ہفہ چالہ چہ حق تہ درگرجی

۱۳۔ پہ دے کیں دلیل وحی دے پہ رد شرک فی الولاية والحکم پاندے یعنی اختیار دے تشریع دے احکام و صرف دے اللہ تعالیٰ سرہ دے او دا متعلق دے دے حکمہ الے اللہ سرہ او دارنگ توحید شرع دے اللہ تعالیٰ دہ پہ تہو اموتو کیں نو دے ہف خلاف مہ کوئے دا دلیل دے چہ شارع دے احکام و صرف اللہ تعالیٰ دے او انبیاء علیہم السلام دے شرع بیان کوونکی دی۔ شرع لکھ من الدین من بیان دے دے مہا روستی دے پارہ یعنی دین دے سابقینو انبیاء علیہم السلام موستاسو دے پارہ اللہ تعالیٰ لہر مقرر کپے دہ پہ دے کیں اشارہ دہ چہ زموتیہ دین کیں پہ ذریعہ دے قرآن او حدیث سرہ وضاحت او ظہور دے مخکوپہ نسبت سرہ دے دے دے وچ نہ زموتی ملت تہ الملة البيضاء لیلہا کنہا (ہالہا) ویلے شوے دے ماو مہی پہ نوکھا اشارہ دہ چہ اول تشریحی پیغمبر نوح علیہ السلام ووی یعنی چہ توحید او نور احکام شرعیہ ئے رادرے دی سرہ دے مقابلے کولو نہ دے مخالفینو سرہ او پہ حدیث دے شفاعت کیں ہم راغلے دی چہ نوح علیہ السلام تہ بہ پہ قیامت کیں دے شفاعت طلبکاران وائی اَنْتَ اَوَّلُ رُسُولٍ بَعَثَهُ اللّٰهُ اِلَى الْاَرْضِ اَوَّادِم علیہ السلام خواول نبی دے لیکن یہ ہفہ وخت کیں مخالفین دے توحید او دے شرع موجود تہ وو۔ وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ دَاعِطَف دے پہ لفظ دے مہا پاندے۔ دین دے نوح علیہ السلام ئے اول ذکر کرو اشارہ دہ چہ دا نور دین دے بیار پے دین دے اخری نبی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر کرو اشارہ دادہ چہ دا اخری دین دے نواول او اخری رومی ذکر کرلے او بیایے دے مینے دینو تہ ذکر کرلے تو معلومہ شوہ (پاتے پہ بل مخ)

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ

او پہلے نہ دی جو پہلے دی مگر روستو دے تھ نہ چہ راغ دوی تہ

الْعِلْمُ يَغْيَابُ بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ

علم دے دے نہ کولو پہ منج چیل کن او کہ چرے نہ دے تہا چہ مقرر شویہ مخکن

چہ دادین پہ اول او اخرا و منج کن یوشان دے۔ بیا ہر کلمہ چہ دین دے آخری
نہی مقصود اصل دے دے وجہ نہ پہ الہی سرہ یے ذکر کرہ چہ ہفتہ اصل
دے موصول تو دے او پہ او حینا سرہ یے دے دے تاکید ذکر کرہ چہ دے آخری
نہی دین دے دے نہ بھر نہ دے او پہ وحی سرہ ثابت دے۔

وَمَا وَصَّيْنَا ابْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ دَوَى تَخْصِصِ دے دے وجہ نہ او شوچہ دوی
شرائع مشہور و۔ اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ دا بدل دے دے ماضی نہ یا بدل دے دے
دے نہ یا دے سرہ کلام دے یعنی ہوا قامة الدین۔ اقامۃ نہ مراد چلول دے
دین دی پہ چیل گان کن پہ عمل سرہ او پہ نور و خلق کن پہ دعوت سرہ پہ
دیلون او پہ دے قح دے شہا تو سرہ۔ الدین مراد دے نہ ہفتہ اصول دی چہ پہ
تولو شرائع کن یوشان دی چہ ہفتہ توحید، مونج، زکوٰۃ، روژے، حج، طاعت دے

احکام و اللہ تعالیٰ، ایمانیات، تحریم دے ہر قسم، کفر او شرک احکام دے اوقل دروغ،
ظلم، خیانت وغیرہ دی۔ وَلَئِنْ تَفَرَّقُوا فَمَا تَاْكِيْدُ اقامت دین دے مراد تربیت
منج دے افتراق نہ دے پہ اصول دے دین کن او ہر چہ فروع یعنی طریقے او جزئیات
دی تو ہفتہ پہ دین تو کن جدا جدا دی لیکن ہفتہ نہ تفرق نہ ویلے کبریٰ اودا
رنگ ہفتہ سبب دے تفرق کرکول دی جائز۔ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ
داعلت دے اقامۃ الدین دے یعنی مشرکان دادین نہ غواری او ہقوی پکن تفرق
پیدا کول غواری لیکن تاسو دے ہفتہ اقامت کوئے۔ پہ دے کن اشارہ چہ خوک دین

اسلام او توحید او دے نور اصولو تہ یداکوری تو ہفتہ مشرک دے۔ اَللّٰهُ يَجْتَنِيْ
اِلَيْهِ مِنْ يَّسْأَلُوْهُ دَامَتُك دے اَقِيْمُوا الدِّيْنَ سرہ یعنی ستاسو پہ ذمہ باندے دعوت
دے دین دے او ہدایت پہ اختیار دے اللہ تعالیٰ کن دے اجتباء او ہدایت کن یو فرق
دادے چہ اجتباء نہ مراد تبوت و رکول دی او ہدایت نہ مراد توفیق دے ایمان و رکول
دی دوم چہ اجتباء نہ مراد توفیق دے اقامت دین و رکول دی او دے ہدایت نہ مراد
توفیق دے قبلولو دے او اجتباء صرف پہ اختیار دے اللہ تعالیٰ سرہ دے پہ دے کن
دے انسان دخل تہستہ دے دے وجہ نہ من یسأل یے او دے ہدایت دے پہ اول
انابت شرط دے دے دے وجہ نہ یسبب یے ذکر کرہ۔

مِنْ رَّبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقَضَىٰ بَيْنَهُمْ

د طرف د رب سنانه تر تیتے مقررے پورے نو فیصلہ بہ شریعہ پہ منیع ددوی کیں

وَالَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ

اد یقیناً ہفتہ کسں چہ پاتے کرے شویہ دوی نہ کتاب درستو د مشراو نہ

كَيْفُ شَاكٍ مِنْهُ مُرِيْبٌ ① فَلْيَذَرِكْ قَادِعٌ

خانہ پہ شک کہیں دی دے نہ یوں شک . نو دے دیارہ تہ دعوت کوہ

۱۷۔ پہلے دے 'ایت کیں جواب دے' دریمے شبے حقہ دادہ چہ تاسوچہ دعوت
در کوئے کوم دین تہ دے نہ پیر علماء مخالفت کوی نو معلومیچی چہ دادین
معیج تہ دے؛ حاصل دے جواب دادے چہ مخالفت دے علماء تہ اعتبار نیشتہ
ٹککہ چہ ددوی تفرق او اختلاف دے علم او دلیل تہ مخالف ہم دے او دارنگ
ددوی مخالفت پہ ضد او اعتماد باندے بنا دے۔ او پہ دے 'ایت کیں زحیر
دے تفرق پیدا کوؤ نکو تہ او ہم دارنگ پہ سورة بقرہ نو العمران نو
اوسورة بینہ نو او جاثیہ نو کیں دے پہ قریبہ دے غے ایا تو نو سرہ معلومیچی
مفرقین تہ مراد اہل علم دی۔

اودے عوامو دینی اختلاف تہ تفرق تہ ویلے کی پری حکمہ چہ فرقے جو رسول دے علماء
کار دے عوام خوصرق مخالفت کوی۔ وَلَوْ لَا کَلِمَۃُ ۙ اے دا جواب سوال
دے چہ دوی کہ چرے یہ باطلہ یاندے وی نو عذاب در یاندے ولے تہ راجی
اَلْ اَجَلُ مُسَمًّی دلتہ لفظ دے بِتَاخِیْرٍ ۙ بیت دے۔

وَأَنَّ الَّذِينَ أُوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ مُرَاد دَدے تہ ہخہ عوام او نیمگری
ملا یان دی چہ د کتاب وارثان دی یعنی پورہ علم یے تہ دے حاصل کرے
لَقَدْ شَکَّ مِنْهُ زَمِيرٌ دَمَنَہ راجح دے دین د توحید تہ چہ مخکس ایت کس ذکر
شویدے یا من اجلہ دے اوضمیر راجح دے تفرق د علماؤ د روی تہ، حاصل
دادے چہ غیو ملا یانو د خدا و عتاد د وجہ تہ د توحید او د حق دین مخالفت
اوکرو او د ہخہ یہ مقابلہ کس یے د شرک کتابونہ اولیکل روستونیمگری
ملا یانو او امیانو د غیو علماؤ موافقت یے اوکرو او د کتابونو د شرک
تقلید یے اوکرو او د توحید تہ یے انکار اوکرو۔

وَسَتَقِمُّ كَمَا أُهِرْتُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ

اد تینگی شہ لکھ چہ حکم کرے شوپنا تانہ او تابعداری مکوہ د خواہشاتو د دوی

وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ

او وایہ چہ ایمان لادوئے دے مایہ حقہ چہ نازل کرے د اللہ تعالیٰ چہ ہر کتاب دی

وَاُمرْتُ لِاَعْدَالٍ بَيْنَكُمْ ط اللّٰهُ رَبِّنَا

او حکم کرے شوپنا مائہ چہ انصاف او کرم ستاسو پہ میخ کیں اللہ تعالیٰ رب زمونہ

وَرَبِّكُمْ ط لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ط

او رب ستاسو دے مونہ لورہ عملونہ زمونہ دی او تاسو لورہ عملونہ ستاسو دی

لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ط اللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا

نیشہ میخ جگرہ پہ میخ زمونہ او پہ میخ ستاسو کیں اللہ تعالیٰ بہ جمع کوی پہ میخ مونہ کیں

وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ۝۱۵ وَالَّذِينَ يَحْجَوْنَ

اد خاص حقہ تہ گر خیدل دی۔۔ او حقہ کسان چہ جگرہ کوی

۱۵۔۔ دے ایت نہ ترسہ پورے دویم باب دے پہ دے کیں ترغیب د دعوت
تہ پہ لس جملوسرہ بیا زجر دے مقابلہ کوونکو تہ او هغوی تہ دعوت د
قران دے سرہ د تخویف تہ بیا دریم دلیل عقلی دے سرہ د ترهید ف
الدنیا تہ بیا یو زجر دے پہ شرك فی التحکیم سرہ او تخویف او بشارت دے
او دویم زجر دے پہ انکار د رسول سرہ د ترغیب الے التوبہ۔ بیا در عقلی
دلیلونہ دی او بیا تخویف د تیوی دے او دلیل عقلی دے۔

پہ دے (۱۵) کیں ترغیب دے دعوت تہ او دا علاج دے دپارہ د دفع کولو
د تفرق چہ مخکین ایت کیں تیرشو او پہ دے کیں د داعی دپارہ لس چلے ذکر
کوی او دا اداب د دعوت دی۔ فَلَنِلْكَ فَادْعُ لِمِ اجلیہ دے او ذلک کیں اشارہ
دہ تفرق او اختلاف تہ او مراد ترینہ دفع کول د حق دی معنی دادہ، دوج
د دفع کولو د تفرق او اختلاف تہ دعوت د حق کوہ یا لام پہ معنی د الے دے
او ذلک اشارہ دہ دین د توحید تہ چہ پہ کیں ذکر شوے وؤ یا اشارہ دہ
قران تہ او فاء یے دہ کرتہ ذکر کوہ دپارہ د تاکید چہ پہ اصل کیں دہ
چلے دی (ادع لذلک۔ لذلک ادع)۔ اھو آءھم مراد ترینہ بے دلیلہ مسئلہ دی

فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ

یہ توحید و اللہ تعالیٰ کیں روستو دھغ نہ چہ قبولیت کرے شویدے دھغ نو دلیل ددوی

دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ

باطل دے یہ نیز د رب ددوی او یہ دوی باندے غضب دے او دوی لہ

عَذَابٌ شَدِيدٌ ۱۶ اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ

عذاب سخت دے - اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ نازل کرے دے

الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ ۱۷ وَمَا يُدْرِيكَ

کتاب د حق دپارہ او تلہ او کسہ غیز تال - خبر ددوی پہ پارہ د قیامت کیں

لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ۱۸ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ

یقیناً قیامت ہو نزد دے دے - یہ تلوارے غواری دے لہ ہفہ کسان

چہ ملا یانو دکان تہ جو پے کرے دی وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ یعنی ہر کلمہ چہ مخالفین استدلال کوی پہ نور و کتابونو دپارہ د اثبات د شرک او بدعت نو تہ جواب کیں اویہ چہ زہ صرف منزل کتاب باندے ایمان لرم - لِأَعْلَىٰ بَيْنِكُمْ یعنی عدل طرف تہ دعوت در کوؤم لَحُجَّةً بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ حجہ پہ معنی دخصو او جگہ کولو دے یعنی پہ ابتدا د دعوت کیں جگہ کول نبشتہ صرف دعوت کول دی توحید تہ پہ دلیلونو سرہ -

۱۶۔ داسلی دہ دعوت کوؤنکی تہ چہ ستا د مخالفینو دلیلونو تہ بطل او بے کارہ دی دھغ پرواہ مکوہ - اسْتَجِيبَ لَهُ یعنی دپرو ہو بسیار و خلقو د اللہ تعالیٰ دعوت د توحید قبول کرے دے، نو دا ہم یو الزامی حجت دے پہ منکرینو باندے - حُجَّتُهُمْ داحجت دے پہ گمان ددوی کیں - وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ ۱۷ دا تخویف د عذاب د دنیا او د آخرت دے -

۱۸۔ پہ دے کیں ترغیب دے حجت د اللہ تعالیٰ تہ روستو د ابطال د حجت د مخالفینو تہ - الْكِتَابُ مراد ترینہ جس کتابونو تہ مخکنی دی وَالْمِيزَانَ مراد ددے تہ قرآن کریم دے یا مراد ددوارو تہ قرآن دے او عطف د صفت دے پہ صفت باندے یا مراد د المیزان تحقیق د دلیلونو دے دپارہ د فرق د حق او باطل د دے دپارہ چہ طریقہ د اہل جہل او تقلید نہ - بیج شئی - "سراج المنیر" رپاتے پہ بل مخ

لَا يُؤْمِتُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ

چہ ایمان نہ راوری پہ دے یاندے او ہڈہ کسان چہ ایمان راوری او یریدی

مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۝۱۸

دقیامت نہ او یقین کوی چہ یقیناً دا (قیامت) حق دے خبر شے یقیناً ہڈہ کسان

يَمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفَى ضُلَّالٍ بَعِيدٍ ۝۱۹

چہ جگرہ کوی پہ بارہ دقیامت کین خانہ پہ گمراہ لڑے کین دی

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ

اللہ تعالیٰ پورہ مہربانی کوی دے دے کونو خیلو سرہ روزی درکوی چالہ چہ او غواری

وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ۝۲۰

او اللہ تعالیٰ قوت والا دے زور اور دے - خوک چہ

اودارنگ سورۃ حدید پہ کین ہم شتہ، وَمَا يُذَرِّيكَ دے کین
اشارہ دہ تیزی و رکولو تہ پہ عمل کولو د قرآن یاندے مخکن د راتلو د قیامت
تہ چہ ناگہانہ بہ راجی وَمَا يُذَرِّيكَ د دے دویم مفعول حذف دے (وقت الساعۃ)
اوما استفہام انکاری دے اودالفظ چہ کوم کائے ذکر وی نو پہ ہفہ کائے کین یے
علم نبی تہ نہوی ورکریے نو د قیامت د قیام معین تاریخ یے نبی صلی اللہ علیہ وسلم
تہ نہ دے خودے لَعَنَ السَّاعَةَ قَرِيبٌ د مستقل کلام دے ساعۃ پہ معنی د
یعت دے یا وقت الساعۃ یا جی الساعۃ د دے وجہ تہ یے قریب مذاکر راورو۔ اویا
قریب پہ معنی د ذوقرب سرہ دے۔

۱۸۔ پہ دے کین ذکر د حال قیامت دے اوزجر دے منکریتو تہ پہ استعجال
اوراء (جگرہ کولو) سرہ اومدح د مؤمنانو دہ اشفاق اوبقین کولو یاندے۔
الَّذِينَ لَا يُؤْمِتُونَ بِهَا پہ دے لفظ کین اشارہ دہ چہ ددوی دا استعجال د وجہ
د محبت تہ نہ دے بلکہ د وجہ د استہزاء تہ دے مُشْفِقُونَ اشفاق ہفہ خوف
د زہرہ دے چہ اثریے پہ اندامونو یاندے بیکارہ شے۔ او اشفاق مستلزم دے
عدم استعجال لہ نو داصفت مقابل دے دصفت د استعجالون سرہ۔

۱۹۔ دادلیل عقلی دے پہ رد د شرک فی الولایۃ والحکم یاندے او
لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ کین اشارہ دہ چہ لوئے لطف او مہربانی انزال د قرآن دے۔

يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزَدْلَهُ فِي حَرْثِهِ

ارادہ کوی پہ عمل خپل سرہ) کتبہ ذ الخوت زیات و رکوبو موثر دہ لوبہ پہ کتبہ دہ ہفتہ کتب

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ

او خوک چہ ارادہ کوی پہ عمل خپل سرہ کتبہ د دنیا و رکوبو موثر دہ تہ

مِنْهَا وَمَالَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ لَصِيبٍ ۝

دعہ تہ او تہ بہ دی دہ لوبہ پہ الخوت کتبہ میخ برخہ -

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ

ایا شتہ دے ددوی شریکان (ذ اللہ تعالیٰ) جو کوبے وی دوی لوبہ د ترین تہ

تفسیر قرطبی کنس دلطیف شل معانی ذکر کرے دی او امام رازی ویلے دی چہ دالفظ
مشقل دے پہ دے اوصاف د علم باندے پہ باریکوا امورو سرہ او رحمت خاصہ
دے اور فق رہربانی دہ۔

يُرْزَقُ مَنْ يَشَاءُ دَرَزَقٍ مُخْتَلَفٍ حَالَتُو تَه اشارة دہ کہ بسط سرہ وی یاپہ تنگسیا
سرہ وی۔

۲۔ روستو د ذکر کولو د رزق د دنیا نہ ترہید فی الدنیا او ترغیب الخوت ذکر کوی۔
حَرْثُ کووندہ کول دی مراد دے نہ جزاء دہ او پَعْدَ پت دے یعنی پہ نیک عمل
کتب ارادہ د جزاء ذ الخوت کوی یا برزق پت دے یعنی کوم مال چہ اللہ تعالیٰ ورکے
دے تو پہ ہفت سرہ الخوت کتبہ۔ نَزَدْلَهُ فِي حَرْثِهِ پہ دنیا کتب زیادت دادے چہ مال
کتب ورلہ برکت اچوی او د نیک اعمالو توفیق ورکوی۔ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا
یعنی مال ذریعہ او گرکوی د دنیا د رفعت او عزت حاصلو د پارہ یا پہ نیک عمل کتب
ارادہ د دنیا کوی یعنی عبادت او دین کار قران لوستل وغیرہ د دنیا پہ نیت باندے کوی
او دارنگ پہ سورۃ اسراء ۱۷ کتب تبرشویدی۔ وَمَالَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ لَصِيبٍ
پہ دے کتب اشارة دہ چہ چا پہ یونیک عمل سرہ د دنیا اقتدار یا اجرت ارادہ
کرے وی نوہقہ اجرت اغسل بہ یا جائزوی یا ناجائز لیکن الخوت کتب بہیے تو اب
بربادوی او دے الیت مطلب پہ حدیث صحیح کتب رلغے دے چہ انما الاعمال بالنیات
وانما لکل امرئ ما نوى رھر عمل شرعی پہ نیت شرعی باندے موقوف دے او دھرچا
د پارہ ہفتہ فائیدہ کوی چہ خہ نیت شرعی یے کرے وی) تو حاصل د الیت دادے چہ
خپل عملو تہ او مالو تہ ذ الخوت پہ نیت سرہ خرچ کرے۔

مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ

ہفتہ خیرے چہ اجازت نہ کر کے دے۔ خدا تعالیٰ او کہ چرے نہ دینے لیکے شوع دے فیصلے

لَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ

نو فیصلہ بہ (اوس) کر کے شوع وے پہ میخ دے دوی کیں او یقیناً ظالمان دوی لڑے

عَذَابٍ أَلِيمٌ ۳۱ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ

عذاب درد ناک دے۔ وینے بہ تہ ظالمان دیریدونکی

۳۱۔ دازجر دے پہ شرک فی التشريع والحکم باندے متعلق دے دے ۱۳ اوسکے
سورہ یعنی پہ شرع او کتاب دے اللہ تعالیٰ کیں خوشرک اودا کارونہ مشرکانہ جائز
تہ دی نوایا داکارونہ دوی لڑے نورو الہو جائز کرخوے دی او نور الہم یسوا دے
اللہ تعالیٰ تہ خوشی کیدے نو معلومہ شوع چہ شرک کول پہ نولو انواعو سورہ
جائز تہ دے۔ اود دے ایت تہ پیرے مسئلے معلومیدی اولہ داچہ یوقسم داقسامو
دے شرک تہ شرک فی الحکم والتشريع دے او دے تہ شرک فی الاطاعة او شرک
فی التحلیل والتحریم ہم ویلے کیدی۔ دویمہ داچہ شارع پہ حقیقت کیں یواللہ تعالیٰ
دے کہ چرے پیغمبر باندے اطلاق کرے شویوی نو ہفتہ بہ پہ معنی دے شرع
بیا نوونکے وی۔ دریمہ مسئلہ ائمہ مجتہدین شرع جو روونکے تہ دی بلکہ دے دلیل
شرعی تہ احکام راویستونکی دی۔ نوکلہ یہ صحیح وی اوکلہ یہ خطاوی خلومہ
مسئلہ یو امام مجتہد یا مفسر، استاد، پیر دے تحلیل او تحریم اختیار متدکنزل دہام
شرک دے پنجمہ مسئلہ دے کم یو عالم او پیر پہ کارونو دے شرک او بدعاتو اوقسوقو
کیں تابعداری کول داتقلید شرک دے شپرمہ مسئلہ دے یو امام مجتہد تقلید پدا
طریقہ کول چہ آیات قرانیہ او حدیث صحیحہ صریح تہ قول دے ہفتہ مخالف بنکار
شی لیکن بیا ہم پہ قول دے ہفتہ امام باندے عمل کوی پہ دے بھاتے سورہ چرے
زمو نہ بنہ پوہید لو داتقلید ہم گمراہی دے۔ اولفظ دے مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ،
دلالت کوی چہ دے یو امام او عالم او مقتدا پہ قول باندے دلیل دے قرآن یا صحیح
حدیث موجود وی نو دے ہفتہ تابعداری کول تابعداری دے اللہ تعالیٰ دے اودرسوال اللہ
دے او مراد دے اذن تہ دلیل شرعی دے چہ کتاب اللہ اوست دے۔ وَلَوْلَا كَلِمَةُ
الْفَصْلِ دا جواب دے سوال دے چہ دے مذکورہ کسان شرک دی نو پہ دوی باندے عذاب
وے تہ راجی؟ حاصل جواب دادے چہ وعدہ دے فیصلے ورع دے قیامت دے یا پہ

أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ط

غواړم ستاسو ته په دے باندے هېڅ بدلانه مگر چه مينه او کړن په نزديکت د الله تعالیٰ کين

وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا ط

او داچه او کړه نیکي زیاتوړ موږ د لره په هغه کين خاښت

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝۳۳ أَمْ يَقُولُونَ

یقیناً الله تعالیٰ بخښه کوونکې ښه غوښتونکې . ایها دوی دای

۳۳. د آیت په اول کين تاکید دے د تیر شوی بشارت، او تاکید په پتخه طریقو سره

دے ع لفظ د لک چه په اوچت والی د مرتبه د مشار الیه باندے دلالت کوی

ع په بشارت سره مسیحي کول ع الله تعالیٰ بشارت ورکوونکې دے ع نوم د

مبشر لهم په عباد الله سره هه صفت د هغوی په ایمان او په عمل صالح سره.

فَلَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا هُوَ كَلِمَةٌ فِي بَشَارَتِ وَرَكُوعٍ عَادَتًا خَلَقَ عَوْضَ

غواړی او هغه د اخلاص ته خلاق د نو اویله شو چه پیغمبر صلی الله علیه وسلم

په دے باندے هېڅ عوض نه غواړی نه سوال حقیقتاً او نه سوال حکماً یعنی

طبع لرل هم نه کوی. إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ، (سوال) د پتخه انبیاء علیهم السلام

ته په سورة شعراء کين نقل کړے دی چه وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ سَلَامٌ

۱۴۲ ست او دارنگ زموږ د نبی صلی الله علیه وسلم نه هم تصریح نقل کړے

ده په سورة انعام ست سورة ص ۸۶ او سورة سباء کين نو په دے آیت کين

په اجر کين المودة فی القربى و لے مستثنیٰ کړو یعنی دا اجر غواړم ؟

(جواب) اول داچه دا استثناء منقطع ده یعنی اجرا باندے جمله ختم شوه او عبارت

کين تقدیر دے لکن اذ کریم واسألكم. دویم جواب استثناء متصله ده په طریق

د ادعا او فرض کولو یعنی نه هېڅ قسم اجر نه غواړم او فرض کړے که چیرے

موده فی القربى اجروی نو هغه غواړم لیکن هغه خو اجر نه دے ځکه اجر دینوی

هغه خیز ته ویله کیږی چه په هغه سره دینوی ترقی اخیست حاصلیږی او په موده

فی القربى سره خو فایده پیغمبر ته نه رسیږی او نه په هغه سره دینوی ترقی د

هغه حاصلیږی.

فایده :- المودة فی القربى کين دے قولونه د مفسرینو دی اول قول

د مجاهد او د حسن بصری دے او قول د مجاهد لره قرطبی په سند مرفوع سره

اَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًاۢۤ اِنْ يَشَاءِ اللّٰهُ

جہ جو کہ یہی دے یہ اللہ تعالیٰ باندے دروغ تو کہ او غواری اللہ تعالیٰ

يَخْتِمُ عَلَىٰ قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ

مہر پہ او لکوی رکہ دروغ چھوڑ کرے (ستایہ زہرہ باندے او دراتوی اللہ تعالیٰ باطل لہرہ

نقل کپے دے ہقہ دادے چہ غوارم ستاسونہ داخیرہ چہ مؤدت دے
 اللہ تعالیٰ سرہ او کپے او ہقہ تہ تقرب حاصل کپے یہ طاعت سرہ تو
 قُرْبٰی یہ معنی دے تقرب الے اللہ دے او دایے طرق دے مؤدت کپوے دے بارہ
 دے تاکید او دے مبلغ دویم قول دے شعبی دے ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ نقل
 دے چہ قُرْبٰی یہ معنی دے قرابت نسبی دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے
 چہ دے قریشو دے تولو خاندانو سرہ دے ہقہ چیلوی وہ تو معنی دادہ چہ زہرہ خو
 ستاسونہ ہیچ اجرتہ غوارم لیکن غوارم چہ تاسو لحاظ او کپے زما دے
 قرابت او دے چیلوے یعنی تو خلق چہ پردی دی یہ ما باندے ایمان تہ
 راوری لیکن تاسو لہرہ خو ضرور پکار دی چہ یہ ما باندے ایمان راوری دے
 چیلوے دے وجہ تہ۔ دریم قول دے کلبی اوسدی تہ نقل دے چہ مراد دے قُرْبٰی
 تہ ذوی القربات دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دی چہ ہقہ اہل بیت دے ہقہ دی
 یعنی زہرہ ستاسونہ ہیچ تہ غوارم لیکن دا غوارم چہ زما دے اہل بیتو سرہ
 مؤدت او محبت کوے ہقوی تہ اذیت مہر کوے۔ او ہقہ دے ہقہ ازواج
 مطہرات او آل دی۔ تو احترام او محبت دے آل دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 او دے بیبیا تو دے ہقہ سرہ لازم دے یہ امت باندے لیکن بغیر دے اقراط او تقریط تہ
 وَمَنْ يَفْزُقْ دے اعطف دے یہ پت لفظ باندے یعنی وَمَنْ يَفْزُقْ سِئَةً
 فعلیہ و زہرہ یعنی چاہہ بدی او کپہ (یعنی مودۃ فی القربی) یے
 او نکرو نو یہ ہقہ باندے دے ہقہ گناہ دے۔ حَسَنَةً مراد دے دے تہ
 اولا مودۃ فی القربی دے او تورے حسنہ یہ کہیں ہم داخل دی۔ تَزِدْ لَہ
 فِیْہَا حَسَنًا یو معنی دادہ چہ دے ہقہ یہ زہرہ کہیں دے ہقہ نیک حسن او محبت
 یہ دے ہقہ سرہ زیات کپو دویمہ دا چہ ہیر ثواب یہ ورکوؤ۔ شکر
 شکارہ کوئی نیک لہرہ یہ ہیر اجر و ثواب ورکوو سرہ حکہ چہ شکر یہ لغت
 کہیں شکارہ کوو تہ ویلے کیڑی۔

وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ

او نیکارہ کوی حق لہ پہ چہنو کلمہ سرہ یقیناً اللہ تعالیٰ پہ وہ دے پہ ہفہ خبرد

الصُّدُورِ ۳۷ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ

چہ پہ سینو کیں دی - او اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ قبولی توبہ

عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْقُوا عَنْ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ

د بندگانو خیاو نہ او معافہ کوی د یاد نہ او پوہہ دے

مَا تَفْعَلُونَ ۳۸ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا

پہ ہفہ کارنو چہ تاسو کوئے او قبولی اللہ تعالیٰ رعملو نہ او دعا د ہفہ کسانو چہ ایمان یے رادرے د

۳۷۔ دا زجردے پہ انکار د رسول یعنی ہفہ خوک چہ مودہ فی القربی نہ کوی بلکہ اُنہ ہفہ تہ نسبت د افتراء کوی۔ فَإِنْ يَشَاءِ اللَّهُ يُغَيِّرْ عَلَى تِلْكَ ذَاتًا یہ نیز معنی دادہ کہ او غواری اللہ تعالیٰ رہ ہفہ وخت چہ پہ زہرہ ستا کیں ارادہ د افتراء راشی) نوستا پہ زہرہ باندے مہر اول کوئی بیایہ ہیج باندے تہ پوہیوے لیکن د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زہرہ باندے مہر تیشہ ہفہ اقصم، ابلغ، اخل دے د قول مخلوق تہ معلومہ شوہ چہ افتراء یے تہ دہ کرے داسرا مختص وی پہ رسول برحق پورے یعنی رسول برحق کہ پہ اللہ تعالیٰ باندے بالغرض افتراء او کپی تویہ زہرہ باندے یہ یے مہر راجی داد دروغن تہ پہ بارہ کیں ملازمہ تیشہ نوڈ مرزا غلام محمد کذاب د دے تہ استدلال کول د حان د رسالت د پارہ غلط دے۔ او د مجاہد یہ نیز د یغم معنی یربط او یصبر دے او ان پہ معنی اڈا سرہ دے یعنی اللہ تعالیٰ یہ ستا زہرہ کیں ربط او صبر پیدا کوی پہ وخت د انکار د دوی کیں۔ وَيَبْحِثُ اللَّهُ الْبَاطِلَ د مجاہد د معنی پہ لحاظ د اعطف دے پہ یغم باندے او د قتادہ د معنی پہ لحاظ سرہ داد سر نہ کلام دے رد دے پہ منکرینو باندے الْبَاطِلَ تہ مراد شبہات د متکربو دی چہ یوہ شبہ د ہفہ تہ نسبت د افتراء کول دی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔

۳۸۔ داخل د من یقترقی حسنة ذکر کوی او ترغیب دے توے کولو تہ د انکار د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ صحیح توبہ دادہ چہ پہ تیر شوئی گناہ باندے پہ زہرہ کیں پشیمانہ او حقہ شی او فی الحال ہفہ گناہ پرید دی او ایئدہ د پارہ عزم او کپی چہ دا گناہ بہ بیا تہ کوؤم۔ وَيَعْقُوا عَنْ السَّيِّئَاتِ، ہر کلا چہ

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ط

اد عمونہ نے کپے دی موافق دست سہ او زیاتی درکوی دوی تہ د فضل چل تہ

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۲۷

اد کافران چہ دی دوی لود عذاب سخت دے ۔

وَلَوْ يَسْتَطِيعُ اللَّهُ الرَّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا

اد کہ فراخہ کرے دے اللہ تعالیٰ روزی بندا ہوا چلو لود خاغا سرکش پئے کرے د

فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرِ مَا يَشَاءُ ط

پہ ملک کنیں لیکن رالجری اللہ تعالیٰ پہ اندازے سرہ خومرہ چہ او غوری

إِنَّهُ يِعْبَادُهُ خَيْرٌ بَصِيرٌ ۲۸ وَهُوَ الَّذِي

یقیناً اللہ تعالیٰ پہ بندا کو چلو باندا خبردار لیدونکے دے ۔ او اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے

قبولیت دے توبے کلمہ د راتلونکے زمانے سے تعلق لری نو د تیر شوی گناہونو ویرہ
باقی وہ نو دا جملہ یے دے دے دیارہ راورہ چہ پہ تیر شوے گناہونو باندے
نیول نہ کوی وِعْلَهُ مَا تَفْعَلُونَ ہفہ کارونہ کہ د خیری او کہ د شروی
کہ تیر شوے وی او کہ روستو زمانہ کنیں وی ۔

۲۷۔ دا نور اکرام او بشارت د مؤمنانو ذکر کوی وِیَسْتَجِیْبُ داعام دے
دعا کاتے قبول او عباد تونہ قبول او سفارشونہ د نورو رونرو دیارہ ہولو تہ
شامل دے او د زیات تاکید دیارہ یے استجیب متعدی بالذات او کرحوو ۔
وَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ یعنی زیات د ہفہ نہ چہ دوی طلب کرے وی پہ
چل فضل سرہ ورکوی ۔

۲۸۔ دا جواب د سوال دے چہ ہر کلمہ اللہ تعالیٰ د مؤمنانو دعا کاتے قبولی
نو کلمہ چہ دوی فراخی د مال غواری نوولے تہ ورکوی حاصل جواب دادے چہ
فراخی د رزق سبب د بغاوت دے نو دا دعا ددوی دیارہ سبب د خیر نہ دے
دے دے وچ نہ یے تہ قبولی (سوال) دیر انبیاء، صحابہ کرام، اولیاء شتہ
چہ دھغوی رزق فراخ وو لیکن بغی یے خوتہ دہ کرے (جواب) اول دادے
چہ مراد د فراخ نہ دے تلو دیارہ یوشان فراخی دہ یعنی کہ تلو بندا کان مالدار
شی نو یوبل تہ پہ یے حاجت پاتے نہ شی نو دھریاں پہ شی رپلے پہ بل مخ

يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قُتِلُوا وَيَنْشُرُ

راوردی باران دوستو د نا امیدہ کیدو د خلو تہ او خورہ دی

رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ۷۸ وَمِنْ آيَاتِهِ

رحمت خیل او حقہ اختیار مند ستائیلے شویڈے - او بعض د دلیلو د توحید تہ

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

پیداایش د آسمانو او د زمکے مے او حقہ چہ خوارہ کیری یی د دارکنیں

مِنْ ذَا بَسَمَةٍ ۷۹ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ

د زندہ سرور تہ - او اللہ تعالیٰ د دوی پہ جمع کولو باتدے کلہ چہ او غواری

قَدِيرٌ ۷۹ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ

قدرت لرونکے دے - او حقہ چہ اور سیری تاسوتہ حقہ مصیبت

نظام عالم بہ خراب شی عبادات مالیه بہ د دنیا تہ ختم شی نو د دے وجہ اللہ تعالیٰ بعض مالدار کرل او بعض فقیران. دویم جواب دادے چہ مراد د دے نہ بعض خاص مؤمنان مراد دی چہ اللہ تعالیٰ د دعویٰ د حال تہ خبر دے کہ چرے دعویٰ لہ مالدار و رکری نو فسادوتہ او گناہوتہ بہ شور و کری یا بہ زیاتی غواری او بہ دنیا باتدے یہ تہ مری.

۷۸. د ادلیل عقلی دے پہ توحید باتدے او تفصیل د یُنَزِّلُ الْغَيْثَ دے یعنی سبب د رزق باران دے حقہ اللہ تعالیٰ پہ خیل حکمت سرہ نازلوی. الْغَيْثُ فَاِذَا رَمَدَ باران تہ ویلے کیری مِنْ بَعْدِ مَا قُتِلُوا مراد د دے تہ مشرکان دی حککہ چہ قنوط د رحمت د اللہ تعالیٰ تہ د کافر انوصفت دے. یا قنوط تہ مراد نا امیدہ کیدل دی د نور و اسبابوتہ سوا د اللہ تعالیٰ تہ نو بیا مؤمنانو تہ ہم شامل دے. رَحْمَتُهُ د دے تہ مراد یوقی او فصلوتہ دی.

۷۹. د ابل دلیل عقلی دے پہ رد د شرک فی الولا ییہ باتدے او د ادلیل پیر و دلیلو باتدے مشتمل دے حککہ چہ علوی او سفلی او وسطی نظام یی پکین ذکر کرے دے او د توحید سرہ د قیامت اثبات یی ہم پکین ذکر کرے دے. مِنْ ذَا بَسَمَةٍ (رسول) دَا بَسَمَةٍ حقہ تہ وائی چہ پہ زمکہ گرجی او حقہ پہ عرف کیں خاوری دی بلکه اسو تہ ویلے کیری نو پہ ملائکو باتدے خرتک اطلاق

فِي مَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

نو په وجه د هغه حمل سره دے چه کړيدے لمونو ستاسو او معافه کوي د ډيرو نه -

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ

او ته بے تاسو عاجزي کوونکي الله تعالی لوه په ټول ملک کښ او نښته تاسوله

مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ وَلِيٌّ وَلَا نَصِيرٌ ﴿٣١﴾

يوه د الله تعالی نه هېڅ بچ کوونکے او نه مددگار -

معيج کيږي اول جواب دادے چه مراد د دايه نه هر ذی روح حرکت کوونکے دے نو ملائکوت هم ويلے کيدے شي دويم جواب دادے چه فيهما نه مراد يودے يعنی زمکه او د تشييع ضمير کله د يو دپاره استعمال کيږي لکه يخرج منها الولوه والمرجان ليکن دايه هغه خير کښ ذکر کيږي چه دوو خيرونو نه يوشه پيدا شوے وي نو د دايه په پيدا کيدلو کښ اسماني او ارضي اسباب د دواړو شرکت دے لکه چي د لؤلؤ مرجان په پيدا کيدلو کښ د دواړه قسمه او بواختلاط دے . دريم جواب دادے چه اسماني بعض ملائکو بانسے د اوعال (صحياتي پيسانو) اطلاق په يو حديث کښ کړے شويده چه د هغوی د رنگناو ته تر سوو پورے دومره فاصله ده لکه په مينځ د اسمان او زمکه کښ .

۳۰ ۳۱ د اتخويق دنيوی دے يعنی گناهونه سبب د مصيبت او د عذاب دنيوی دی دا خطاب دے مؤمنانو ته چه د هغوی د بعض گناهونو عقوبت په دنيا کښ ورکوي په ذريعه د مرضونو ، غمونو ، قرضونو وغيره سره او ډير گناهونه ورته بغير د عقوبت ته معاف کړي او دا متعلق دے د ۳۵ سره . يا دا خطاب دے کافرانو ته يعنی هر کله چه دوی د توحيد د درلودلو ته انکار کوي او په شرکياتو کښ مشغول وي نو الله تعالی به د بعض گناهونو سزا په دنيا کښ ورکوي لکه سورة روم ۳۱ کښ ذکر دی او مراد يعقوب ته روستو کول د عذاب دی . وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ د عذاب نه د بچ کيدلو دپاره درے طريقه دی يو د انسان خپل قوت او زور د توهغه يے تقی کړو په دے جمله سره او دويمه طريقه په ذريعه د دوست سره او دريمه طريقه نفيس مددگار اگر چه دوست نه وي توهغه يے رد کړو په روستو جمله سره .

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿۳۶﴾

اور بعض دلیلوں کی توحید دھتکہ نہ رولے کشتی دی پہ دریاں کیں پشان کے غروں -

إِنْ يَشَاءُ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ

کہ چرے اور غواری اللہ تعالیٰ تو اویہ دروی ہوا تو ہمیشہ پہ دی کشتی دلیوں

عَلَى ظُهُورِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ

پہ شا کے دریاں باندے یقیناً پہ دے کیں پیر دلیوں دی ہر

صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿۳۷﴾ أَوْ يُوقِنُ أَنَّ بِمَا كَسَبُوا

پیر صبر ناک پیر شکور گزار دیا - یا پہ علم کے کوی کشتی پہ وجہ دے عملوں

وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿۳۸﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ

اور معاف کوی کے پیر نہ - اوچہ یقین اوکوی ہفتہ کسان

۳۶۔ ۳۷۔ ۳۸۔ دابل دلیل عقلی دے پہ توحید باندے چہ تعلق لری دے تصرف سرہ پہ دریاں نوکین اور سرہ تخویف دے عذاب دے پہ دریاں کیں کالہ علامہ

جمع دے علم دہ مراد ترینہ غردے یا لویہ مانرے إِنْ يَشَاءُ يُسْكِنِ الرِّيحَ اہ یعنی کشتی جہاز ونہ بغیر دے ہوا نہ تہ شی چلیدے خو ہفتہ ہوا معتدلہ روانہ وی

لیکن کلاہ چہ دے اعتدال نہ بھرشی نو یا بہ او دریری نو کشتی بہ ہم پہ دریاں باندے او دریری نو یا دے دے چلیدلو دیاہ ہیچ ذریعہ نشی کیدے یا بہ پیرہ تیزہ شی نو دے کشتی دے دو بیدلو سبب بہ اوکوی صَبَّارٍ شَكُورٍ صیغہ دے مبالغہ کی دے دے وجہ تہ ذکر کرے دی چہ لبر صبر او شکر خوپہ کا فرا نوکین ہم شتہ دے نو مراد دے صبار و شکر نہ مؤمن دے او ہر کلاہ چہ پہ سفر دے دریاں کیں پیر خطرات وی نو دے دے دیاہ پیر صبر پکار دے او دے ہفتہ تہ پہ تجات موندلوکین پیر نعمت نہ

دی نو پہ ہفتہ باندے پیر شکر پکار دے دے دے وجہ تہ پہ سورۃ لقمان ۳۱ کیں ہم دے سفر دے دریاں سرہ داصفت ذکر کرے دے۔ أَوْ يُوقِنُ أَنَّ بِمَا كَسَبُوا ذکر دے بسکن الریح دلالت دے صیغہ تہ دے حکم چہ ایباق (اہلاک او غرق)

پہ ہوا او وریدلو سرہ نہ رائی تو معلومہ شوہ چہ دلالت عبارت پہ دے وَإِنْ يَشَاءُ يُجْعِلِ الرِّيحَ غَوَاصِفٍ یعنی چہ ہوا دے اعتدال تہ کلاہ بھرشی او تیزہ شی نو موج نہ را اوچت شی او کشتی غرقہ شی۔ او دریدلو دے کشتی پہ دریاں کیں لبرہ

يَجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّجِيصٍ ۝

یہ جیکڑہ کوی یہ آیاتون زہون کرکین چہ نیشہ دیوارہ مع کائے تختیدالو ۔

فَمَا أَوْتِيْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعٌ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۝

ہوہہ چہ درکڑے شویدے تاسو تہ خرکیز چہ دے یوسمان دے مزلے دے روتدہ دنیوی عت

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا ۝

لوہہ چہ دے اللہ تعالیٰ سرہ دے غورہ دے اوہیشہ دے ہارہ دہوہ چہ ایمان لری

وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ وَالَّذِينَ

او یہ خیل رب باندے توکلی کوی اوہہ کسان

ویرہ دہ او غرقیدل ہیرہ ویرہ دہ او عذاب دے۔ وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ دے یر گناہونو یا دے یر خلقونہ معاف کوی ہرکلہ چہ مؤمنان وی یا دے عذاب نہ مہلت ورکوی کلہ چہ مشرکان وی۔ وَيَعْفُ عَطْف دے یہ یوبقہن باندے یعنی چہ سیلے تیزہ شی نو بعض خلقو لہ یہ لامبو وھلو یا دے تختے دے پاسہ اللہ تعالیٰ پہ خیل قدرت سرہ نجات ورکوی یا يَعْفُ دے سرہ کلام دے او وَاو توبینہ خلاف القیاس حذف شویدے۔ وَيَعْلَمُ دے عطف دے یہ پت عبارت باندے یعنی يَعْرِفُهُمْ لَيَسْتَقِرَّ مِنْهُمْ وَلَيُعْلَمَ نو یہ دے کین ان پتہ دے اودا متعلق دے ددوارہ حالتونو سرہ یعنی ہرکلہ چہ کشتی او دروی یا غرقہ یے کری نو دغہ وخت کافران مشرکان پوہہ شی چہ زمونہ معبودان مونولہ نجات شی را کولے بلکہ صرف اللہ تعالیٰ تہ چف وہی لکہ داسورت یونس، عنکبوت، لقمان کین تیر شویدی۔

۱۱۔ دے دے حائے نہ دریم باب دے تراخرد سورت یورے پہ دے کین ترہید فی الدنیا او ترغیب دے آخرت تہ پہ ذکر دے تہ صفتونو دے مؤمنانو سرہ بیا تخویف اخروی بیا ترغیب دے حکم دے اللہ تعالیٰ تہ سرہ دے زجر تہ منکریتو تہ بیا عقلی دلیل دے بیا پہ آخر کین صداقت دے قرآن او تاکید دے وحی دے۔ پہ دے کین ترہید فی الدنیا دے یعنی چالہ چہ اللہ تعالیٰ کشتی ورکے وی او پہ مقتدلہ ہوا کاتون کرجوی او دغرق تہ بچ وی داخو دے دنیا لہ فائدہ دہ نو پہ دے سرہ تکبر کول او شرک کول او توحید دے اللہ تعالیٰ ہرول جائزہ دی۔ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ دے آخرت تہ لِّلَّذِينَ آمَنُوا دے آخرت دے نعمتونو (پاتے پہ بل مخ)

يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا

چہ دہہ کوی دَغَب گناہونو او دَ بَسْکَہ بیدار نہ اوکلہ چہ

مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿۳۷﴾ وَالَّذِينَ

دوی غمہ شے نو دوی بچنہ کوی - او ہفہ کسان

اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلَاةَ وَاَمْرُهُمْ

چہ قبلوی حکمتہ دَرَب خیل او پابندی کوی دَ موغ او کار دَ دوی

شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۳۸﴾

مشورہ کول دی پہ میخ دَ دوی کتب او دَ ہفہ مال نہ چہ مونہ در کپے دے دوی تہ خرچ کوی

دَ حصول دَ پارہ ذریعہ نہہ صفتونہ ذکر کوی او پہ دے ایت کتب دویہ ذکر کپے دی، ایمان، توکل کول پہ اللہ تعالیٰ باندے، پہ اول صفت کتب اشارہ دہ دَ شرک جلی نہ بیج کیدلو تہ او پہ دویم کتب اشارہ دہ حُان بچ کول دَ شرک حقی تہ حُک کہ چہ پہ توکل کتب دَ معنی دہ چہ دَ اللہ تعالیٰ تہ سوا بل ہیخ خیر تہ التفات نہ کوی۔

۳۷۔ پہ دے کتب دریم او خلوہ صفت ذکر کوی۔ ہفہ دوارہ ایجابی صفتونہ وو او دا دوارہ سلبی صفتونہ دی کَبِیْرَ الْاِثْمِ ہر مفعہ گناہ چہ دَ ہفہ عقوبت دَ پیرا دِ سعت وی شرک، قتل، زنا، غلا دَ موریلار تا فرمانی، جادو، پہ دروغہ قسم کول، بہتان وغیرہ دَ اکیرہ دی وَالْفَوَاحِشَ دا خاص دے پس دَ عام تہ یعنی گناہونو کتب ہفہ چہ عقل او طبع تری تہ ہم نفرت کوی او دَ ہفہ قباح ہر عقل والا تہ بیکارہ وی لکہ زنا، دروغ دہو کہ خیانت وغیرہ پہ کتب داخل دی۔
وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ مخکس حقوق اللہ ذکر وو او پہ دے کتب حقوق العباد ذکر کوی او دا صفت دَ اعتدال دے یعنی کہ حُوک دَدَ بے عزتی کوی تو غصہ کیری دَ غیرت دَ وج نہ لیکن بیا بدالہ تہ اخلی بلکہ بخشش کوی۔
او پہ دے کتب اشارہ دہ چہ تکبر پہ کتب نیشہ حُک کہ چہ صرف پہ غضب کیدلو سرہ خلق رانیول بغیر دَ معاف کولو تہ دا تکبر دے۔

۳۸۔ پہ دے کتب پنجم، شپرم، اووم او اتم صفت ذکر کوی۔ اسْتَجَابُوا

لِرَبِّهِمْ پہ دے کتب پس دَ ایمان تہ پورہ انقیاد مراد دے۔ وَاَمْرُهُمْ

شُورَىٰ بَيْنَهُمْ پہ دے کتب اشارہ دہ اتفاق او اتحاد تہ چہ سبب دَ ہفہ

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿۳۹﴾

او ہفہ کسان چہ کلہ اور سیری ہوی تہ زیاتہ د پارتہ نو دوی بدلہ اخلی .

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ

او بدلہ دے پدے پدی وی پشان دے ہفہ نو چاہے

عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

مغفہ او کرد او بدہ عملے او کرد نو ثواب د دہ دے پدہ اللہ تعالیٰ باندے یقیناً اللہ تعالیٰ تہ خوشیوی

الظَّالِمِينَ ﴿۴۰﴾ وَلَمَّا نِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ

ظالمین ظالمین - او خامخا چاہے بدلہ داغستلہ روستو دظلم کیدلونہ پدہ باندے

مشورہ کول دی دیو بل سرہ . او مشورہ دپارہ د احکامو جوہر لو تہ دہ بلکہ دپارہ د چلوو د احکامودہ او دے تہ اسلامی شوری ویلے کیری او ہرچہ مغربی شوری او جہوریہ دے نو ہفہ د احکامو جوہر لو دپارہ وی او ہفہ شرک دے او پدے سورت کین داصفت یے د دے وج تہ ذکر کر وچہ دعویٰ د دے سورت توحید پہ الحکم وڈ نو دے ہفہ د جاری کولو دپارہ شوری پکار دہ بیا ہرکلہ چہ تیر شوی صفت مشورے تہ ہتاج نہ دی بلکہ روستو اعمالو کین مشورے تہ حاجت دے نو د دے وج نہ داصفت یے پہ مینے کین ذکر کرو . او امر د شوری سورۃ العمران ۱۵۹ کین ذکر دے . سورہ ۳۰ پہ دے کین تہ صفت ذکر دے (رسول) د خلوم صفت او د دے صفت پہ مینے کین منافات دے (جواب) اول جواب دادے چہ جنایت کوڈ تکی دودہ قسمہ دی اول ہفہ دے چہ پہ خیل جنایت کولو باندے تادم (پیشمانانہ) وی تو ہفہ تہ معافی کول پکار دی او دویم ہفہ دے چہ پہ جنایت باندے کلک دے او ظلم تہ پریر دی نو د ہفہ تہ انتقام اغستل دی . دویم جواب دادے چہ اول پہ یارہ د غضب کولو پہ وخت د دعوت کین دے یعنی پہ وخت د دعوت او تبلیغ کین چہ شوک زیاتے او کری او کینل او کری او داعی غصہ شی لیکن مغفرت کوی او دویم پہ بارہ د دنیوی امور و کین دے او دویم جواب دادے چہ پہ دے جملو کین صیغہ د امر نیشتنہ بلکہ اول یے عزیمت ذکر کرے دے چہ ہفہ دیر غورہ دے او دویم یے رحمت ذکر کرے چہ پہ دے باندے ہم عمل کول جایز دی لیکن شرط ورسرہ دے .

سورہ ۳۰ پہ دے کین طریقہ د انتصار او شرط د بدل اغستلو ذکر کوی چہ برابر ولے دے او بیایے ترغیب ذکر کرے دے اعلیٰ وصف تہ ریاتے پہ بل مخ

فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّمَا

نو دفعہ کسان بے پستی پہ دوی پاندے هیچ ملا متیا - یقیناً

السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

ملا متیا پہ حقہ کسانو پاندے ده چه ظلم کوی پہ خلقو پاندے

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ

او سرکشی کوی پہ ملک کنن پہ نا حقہ سره دفعہ کسان

لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَلَمَن صَبَرَ

دوی نوره عذاب درد ناک دے - او خالصا چا چه صبر او کرد

وَعَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٧٨﴾

او بخشنه یے او کرد یقیناً دا ک فرض کرے شوے کارونه دی -

چه حق کوں دی - او بد لے دے تہ یے بدی او بله اگر چه حقہ بدی نہ ده
دوچ د مشاکلت یعنی اگر چه دایاله اغستل دے دے جائز دی دوچ درخصت
تہ لیکن پہ اصل کنن خو بدی ده - وَأَصْلَهُ يَهْدِي دے کنن اشارہ ده چه د معلف
کولو نه بعد افساد او تہ کری یعنی حقو پہ طریقہ د متافقت سره تہ وی بلکه
د پاره د اصلاح کولو وی -

۳۷: پہ دے کنن دفع د و هم ده چه هر کله یو مظلوم بداله د ظالم
تہ واخلی نو بعض نابوه خلق پہ دے مظلوم پاندے ملا متیا وایئ تو پہ دے
ایت کنن پہ حقوی پاندے رد دے - او دا بداله اغستل عام دی کہ پیدن
کنن وی یا مال کنن یا پہ عزت کنن - او پہ دویم ایت کنن حقدار د ملا متیا
یے ذکر کرل او حقہ دوه قسمه دی اول حقہ دی چه پہ خلقو پاندے
ظلمونه کوی یعنی حقوق العباد بر باد وی او دویم حقہ دی چه حقوق
الله بر باد وی -

۳۸: دا عطف دے پہ وَلَمَّا انْتَصَرَ پاندے یعنی بداله تہ اخلی دوچ
د صبر نه او بخشش ورتہ او کرد یعنی حق کان هم زائله کری - عَزْمِ الْأُمُورِ
حقہ کارونه چه پہ شرع کنن پہ طریقہ د عزمت سره مطلوب دی اگر چه
مقابل کنن رخصت پاندے عمل جائز دے -

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَرْدٍ مِنْ

او هغه څوک چه الله تعالیٰ یې له لاره کړی نو نیشته هغه لره هېڅوک بچ کوونک

بَعْدَهُ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ

روستو دې لاره کولو ته او ویننه به ته ظالمانو لره هر کله چه اونی دوی عذاب لره

يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلِ

دای یه دوی آیا شته دے واپس ته څه لار -

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعَاتٍ

او دین به ته دوی لره چه پیش کول یه شی په ادر باندے سرکوچی به وی

مِنَ الذَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

د وچ د ذلت ته کوری به په سترگو کمزور سره

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ

او وای به مؤمنان یقیناً پوره تاوانیان

الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ

هغه کسان دی چه تاوان کیں یې اچولے دی ځانونه او بال بچ خپل

يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ

په ورځ د قیامت کیں خبر شے یقیناً ظالمان به په عذاب

سره . په دے کیں تخویف اخروی دے هغه چالره چه د مخکین صفتونو ته

محروم وی . وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ یعنی سره د صبر او د مغفرت کول د مظلوم

نه بیا هم دغه ظالم خپل صدا وعتاد نه پرېودی . وَتَرَى الظَّالِمِينَ دویم

مفعول د تری پت دے یعنی او به ویننه ته بد حال د ظالمانو او یقولون

بیان د بد حال د دوی دے هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ جواب پت دے چه نیشته

اوداسه په سورة غافر ۱۱۱ او سورة انعام ۱۱۷ او سجده ۱۷ او سورة قاطر ۱۷

کیں هم ذکر شویدی .

مَقِیْمٌ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أُولِیَاءَ

میشہ کیں وی۔ او تہ یہ وی دوی لہرہ ہیٹوک مددکاران

یَنْصُرُوهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَنْ یَضِلَّ

چہ مدد اوکری د دوی سرہ یوا د اللہ تعالیٰ تہ او ہقہ خوک چہ لہرہ ہیٹوک لہرہ

اللّٰهُ قَبَالَہٗ مِنْ سَبِيلٍ ﴿۴۶﴾ اِسْتَجِیْبُوا لِلرِّیْکُمْ

اللہ تعالیٰ تہیشہ دہ لہرہ ہیٹوک لہرہ ہیٹوک لہرہ ہیٹوک قبول کرے حکوتہ د اللہ تعالیٰ

۴۵۔ داهم تخویف اخروی دے پہ شہر طریقو سرہ من الذل متعلق دے پہ خاشعین پورے یعنی داخلشوع دے وچ دعبادت تہ تہ دہ بلکہ دذلت دے وچ نہ دہ یا متعلق دے پہ ینظرون پورے من طرقي خقی من دابتداء دپارہ دے یا پہ معنی دبارے ضعیف نظردادے چہ سترکے بہ نسی اوچتہ ولے دشرم دے وچ تہ (سوال) بل ایت سرہ ثابت دی چہ ددوی حشریہ پہ حال دپوند والی کیں کیبی؟ (جواب) اول دادے چہ دامختلف وختو تہ دی بعض وخت کیں بہ پانداہ او بعض وخت کیں بہ یے نظرتیزوی قَبْرُکَ الْیَوْمِ مَحْدِیْدَ او بعض وخت بہ کمزورے نظر وی۔ دویم جواب دادے چہ دلته طرق خقی تہ مراد یہ زہرہ سرہ نظر کول دی تہ پہ سترگو باندے وَقَالَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوا داوینادپارہ د ملامتہ کولو دکافرانو دہ تودا ہم یوقسم عذاب دے وَاَهْلِیْہُمْ خسران د اہل دادے چہ ہقوی یے پہ کھان پے تایع کرے پہ شرک او کفر کیں او یَوْمَ الْقِیَامَةِ یے د دے وچ تہ اویل چہ خسران پہ دفعہ ورخ باندے بنکارہ شو اگرچہ ہقہ پہ دنیا کیں وویا اہلہم پہ معنی دے اہلہم دے او مراد دادے چہ اہل ددوی تہ جدا شول دوی تہ ہیٹک تفع نسی ورکولے یا خو ہقوی جنت تہ لہرل پہ سبب دچیل عمل سرہ یا پہ اوکیں دی پہ نور و طیقاتو کیں ددوی د حال تہ حیر تہ دی۔

۴۶۔ داهم تخویف اخروی کیں داخل دے اور دے پہ شرک فی الولایت۔ باندے قَبَالَہٗ مِنْ سَبِيلٍ لہر دحق پہ دنیا کیں اولار دجنت پہ آخرت کیں او یا جواب دے دہقہ قول لہر لے مرید من سبیل بھر حال دسبیل تہ خاص سبیل مراد دے ذکر د عام مراد تربیتہ خاص۔

مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَهُ مَرَدُّكَ مِنَ اللَّهِ

مخبر دے کہ یہ چہ راستی ہو اور نہ ہی وہی دے کہ طرف دالہ تعالیٰ

مَالَكُمْ مِنْ مَّذْجٍ يَوْمَئِذٍ وَمَالَكُمْ مِنْ نَّكِيرٍ

نہ بہ وی تاسو لہ حالے دہنا ہے دہ دہ دہ کیں اور نہ ہی دہ تاسو لہ ہیج انکار فایدا مہنا۔

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

نہ کہ چرے دوی صغ والہ دہ نو تہ ہے لیرے مونہ تہ پہ دوی باندے حفاظت کو دہ

إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ

نیشہ پہ تاباندے مگر رسول دی او یقیناً مونہ کلہ چہ او حکو مونہ انسان تہ

مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ مِمَّا

دخیل طرف تہ رحمت لوی کوی پہ ہف باندے اولہ چرے اور سیری دوی تہ مصیبت پہ وجہ دہ غم غم تہ

قَدَّامَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ إِلَىٰ إِنْسَانٍ كَفُورٍ

مخبر لیرے دی لاسو دہ دوی نو یقیناً انسان نا شکو دے۔

کہ۔ یہ دے الیت کیں دعوت دے ہفہ خیر تہ چہ پہ ہفہ سرہ نجات حاصلیری دہ ہفہ عذابو تہ چہ پہ مخبر ایاتو تہ کیں ذکر شو۔ اِسْتَجِيبُوا مَرَاد دے نہ استجابت دہ دعوت دے سورت دے او پورہ انقیاد احکامو دالہ تعالیٰ۔ لَمَرَدُّكَ مِنَ اللَّهِ یعنی چہ اللہ تعالیٰ ہے نہ واپس کوی نوبل شوکے ہے ہیج چرے نشی واپس کو، تکبر انکار کو ل دگنا ہونو تہ یعنی انکار خو بہ کوی لیکن ہفہ انکار ورتہ فیکر نشی ور کو لہ حکہ چہ پہ شہادتو تہ یہ ثابتیری او دہ مجاہد پہ نیز مراد د تکبر تہ مددگار دے یعنی دفع کو دہ دہ عذاب۔

۴۸۔ دامقابل دہ استجیوادے اور جر دے اعراض کو دہ نکوتہ او تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔ فَإِنْ أَعْرَضُوا جزائے پتہ دہ یعنی نیشہ پہ تاباندے ہیج حساب) فَمَا أَرْسَلْنَاكَ دالہ علت دہ جزاء دے۔ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ دالہ جر دے او بیان دہ حالت دہ اعراض کو لو دے یعنی پہ حال دہ نعمت کیں اعراض پہ طریقہ دہ تکبر سرہ کوی او پہ حالت دہ مصیبت کیں اعراض پہ طریقہ دہ کفران سرہ کوی۔ فایدا: دہ رحمت سرہ ہے اذقنا ذکر کرے دے او سیئۃ سرہ تصبہم، اشارہ دہ چہ دے انسان تہ لہ غوندے نعمت اور سی (پاتے پہ بل مخ)

بِسْمِ اللَّهِ الْمَلِكِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ ط يَخْلُقُ

خاص اللہ تعالیٰ لہرہ بادشاہی دَاسماوَتو او د زمکہ دہ پیدا کوی

مَا يَشَاءُ ط يَهْبِ لِمَنْ يَشَاءُ اِنَا نَا وَيَهْبِ

ہوہہ خہ اوغوری بخشش درکوی چاہہ چہ اوغوری لونہ او بخشش درکوی

لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكُورُ ۶۹ اَوْ يَزُوجُهُمْ

چاہہ چہ اوغوری حامن یا دہہ قسموتہ درکوی

ذَكَرًا وَاِنَا نَا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ

بعصوتہ حامن او لونہ او جرودی چاہہ چہ اوغوری

عَقِيْمًا ۷۰ اِنَّهُ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۷۱ وَمَا كَانَ

شنہ یقیناً اللہ تعالیٰ پوہہ دے قدرت والا دے - اور نشی کیدلے

نو تکبر کوی یا دا چہ د دنیا نہ متونہ پہ مقابلہ د جنت کین لہری دے وچہ تہی پہ
ذوق سرہ تعبیر او کرو او پہ سیئہ کین پہ لہر بانڈے غلے وی لیکن چہ مصیبت
دیرشی نو کفران نہکارہ کوی او اصاب تر پہ دیر والی بانڈے
دلالت کوی -

پلہ قَائِلٌ ۵: د اولے جملہ پہ سرکین یے اذا او د دویم پہ سرکین ان راوہو
اشارہ دہ چہ نعمتوتہ د اللہ تعالیٰ د طرق تہ اصل خیز دے او مصیبتوتہ عارفی
خیز دے -

پلہ قَائِلٌ ۶: پہ حال د نعت کین یے مفرد ذکر کرو او پہ حال د مصیبت کین
جمع ضمیر اگر چہ انسان اسم جنس دے خویہ دے کین اشارہ دہ چہ پہ حال
د تکبر کین انسان حان لہر د نور و خلقوتہ مستغنی بے پرواہ او گہری او پہ حال د
مصیبت کین نور و خلقوتہ سرہ یو خائے کپری او هغوی تہ قریادونہ کوی
او د اللہ تعالیٰ ناشکری کوی -

۷۱: دہ د ادلیل عقلی دے پہ توحید فی الوہیہ بانڈے مکی بادشاہی او
پیدائش او تقسیم د اولاد دا قول اللہ تعالیٰ لہر خاص دی ایت یے پہ اثبات د
مُلک سرہ شور کرو اشارہ دہ چہ داروستو نظام د بادشاہی نظام دے
بیا یَخْلُقُ مَا يَشَاءُ اَوِيَهْ دواہہ یے ذکر کرہ اشارہ دہ چہ پیدا کول

لَبَشِّرْ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَهًا وَحِيًّا أُوْمِنْ وَرَأَى

میں بشارت کہ جسے خبر ہے اور کہی ہو وہ سرہ اللہ تعالیٰ مگر یہ وحی سرہ زہد دفعہ تہ یا دوستو

حَجَّابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآيَاتِهِ

د پردے تہ یا اولیوی ملک نو وحی کو یہ حکم د اللہ تعالیٰ سرہ

دوہ قسمہ دی اول داچہ دعوم نہ وجود تہ راولی بغیر د خہ مادے تہ دویم داچہ دیوخیز تہ بل خیز پیدا کری۔ بیائے داسادات د اولاد یہ لحاظ سرہ دے قسموہ ذکر کرل اوخری یے بے اولادہ ذکر کرو بیاد دے تقسیم عت یے ذکر کرو علیم قدیر دا دیر فصیح ابلیغ بہترین ترتیب دے۔ (قوان)

اولہ قایدہ: داچہ اناٹا یے مخبئ ذکر کرو اشارہ دے کثرت د زمانوتہ چہ د قیمت د علامت تہ دہ او قرطبی د واثقہ تہ نقل کپے دی چہ برکت د زمانہ دادے چہ اول زینہ لور پیدا شی بیادریسے ہوئے۔

دویمہ قایدہ: اناٹا نکرہ او الذکور یے معرفہ راوے دہ اشارہ دہ چہ زمانہ پہ حالت د ناسنایے پکار دہ یعنی پردہ نشینہ چہ نہ پیژندے کیبری او ناریتہ خوبکارہ وی پیژندے کیبری۔

دریمہ قایدہ: یزوجیم لفظ عام دے چہ یہ یو کرت ناریتہ اوز ناتہ دواہہ ورکری چہ دھوی تہ تو آمین وی کیبری یا یہ جدا جدا وخت کتب ورکری بیاصل پہ تزویج کتب ناریتہ دے دے وچ تہ ذکر اناٹا یے مخبئ کرو پہ اناٹا یاندے۔

خلورمہ قایدہ: مفسرینو د تقسیم پہ انبیاء علیہم السلام کتب ذکر کرے دے لوط علیہ السلام د اول قسم مصداق ابراہیم علیہ السلام د دویم قسم اخری نبی صلی اللہ علیہ وسلم د دریم قسم اویحیٰ و عیسیٰ علیہما السلام د خلورم قسم۔ لیکن دایہ طریقہ د تخصیص سرہ تہ دے بلکہ یہ طریقہ د مثال سرہ دے او اشارہ دہ چہ انبیاء علیہم السلام ہم پہ خیل اولاد کتب اختیار تہ لری بلکہ اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی تو اولیاء بزرگان بہ خہ رنگہ چاتہ اولاد ورکری لکہ چہ مشرکان خلق اولاد د بزرگانو او دھوی د قبرونو نہ غواری نو داصرے شرک دے۔

چہمہ قایدہ: دا قسموہ پہ اعتبار د غالب او اکثر سرہ دی نو پہ دے سرہ انکار د خنتی تہ تہ شی کیدے خکہ چہ لفظ د یخلق مایشاء او قدیر خنتی پیدا کولو تہ شامل دے۔

مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ۝ وَكَذَٰلِكَ

خہ چہ ادغاری یقیناً ہذا پورے دے حکمت و دال دے - او دغہ شان

أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ

دی کرباہ موتی تاتہ د روح رفزان د دچہ د حکم زمونی نہ تہ وے تہ

تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن

چہ پوچھنے چہ دے کتاب او تہ یہ تفصیل دایمان کیں لیکن

سک .. مخکن ایت کیں تقسیم د نعمت ظاہریہ و د اوس یہ دے ایت کیں تقسیم
د نعمت باطنیہ دے چہ وحی دہ او یہ دے ایت کیں اثبات د عجز د انبیاء علیہم السلام
دے دمرتے د الوہیت تہ . کلام د اللہ تعالیٰ د بشر سرہ ، د دے دے طریقے دی
یہ طریقہ د حصر سرہ اول طریقہ وحی د گدلتہ خاص معنی مراد دہ یعنی یہ زہرہ
نبی کیں و اجوی بغیر د واسطے د ملک تہ کہ یہ بیدار تے کیں وی اوکہ یہ خوب کیں
وی لکہ یہ حدیث صحیح کیں . وارد دی القی اللہ فی روعی ان نفسا لن تموت حق
تستكمل رزقها ر اللہ تعالیٰ زما یہ زہرہ کیں و اچولہ چہ ہیج نفس یہ نہ مرکبوی
تر دے پورے چہ خپلہ روزی پورہ کری) او ہم داسے خوب د ابراہیم علیہ السلام
یہ ذبح د ولد سرہ . دومہ طریقہ اومنی ذرآء حجاب یعنی خیرے حقیقتا وے
بغیر د لید لو د اللہ نہ تکبہ معراج کیں . دریمہ طریقہ اویز رسول رسول د اعطف دے
یہ معنی د و حجاب باندے ہوقہ یہ تاویل ان یوحی الیہ وان یرسل رسولا مراد د رسول نہ
جبرئیل علیہ السلام دے او داروستنے طریقہ بیبا یہ د وہ قسمہ دہ لکہ یہ دویم
حدیث د بخاری کیں ذکر شویدی . بوقہ د اچہ د جبرئیل اواز پشان مصلصلہ
الجرس وی او دا یہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم باندے دیر کران و و لیکن ہوقہ
بہ ترینہ ضروری وحی یادہ کرہ . دومہ طریقہ چہ جبرئیل یہ متشکل شو یہ
شکل دیو سہی باندے او تو صلی اللہ علیہ وسلم سرہ بہ یے بکار خبرے
کولے اودا اساتہ طریقہ وہ .

قائدا ۵ : د دے ایت نہ دلیل نیولے شولے چہ انبیاء علیہم السلام بہ دنیا
کیں د اللہ تعالیٰ ملاقات نشی کولے صرف کلام اللہ اور بیل دی نو دا
یودلیل دے چہ کلام صفت د اللہ تعالیٰ دے .

جَعَلْنَاهُ نُوْرًا مُّهِدًى يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ مِنْ

اور جو نور مہدی رہا ہے ہدایت کو دینے والے سے جس کو چاہے اور جو نور دے

عِبَادِنَا وَانْكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

بنادگانہ خلیو تہ او یقیناً تہ خانہ ہدایت کو لے نیچے تہ

۵۲۔۔ اور غیب دے قرآن کریم تہ او صلاقت دے قرآن دے متعلق دے دے ابتداء دے سورۃ سرہ او اشارہ دہ چہ قرآن کریم یہ ہے طریقہ و سرہ نازل شویدے کو ہے چہ یہ مخبئ ایت کیں ذکر شویدے۔ رُوْحاً مراد تربیہ قرآن دے دے قرآن دے دہیات روحانیہ دے لکھ چہ روح حیوانی سبب دہیات بدنیہ دے او دے دے وج تہ قرآن تہ ربیع القلوب ہم وائی رُسُلے دے زبور (مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ مراد تربیہ قرآن کریم دے یعنی مخبئ دے نزول دے قرآن تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے قرآن تہ ناخبرہ و لکھ یہ سورۃ یوسف س اور سورۃ یونس س لکھن یا مراد دے کتاب تہ جس نازل کتابونہ دی یعنی تورات، انجیل، زبور یا مراد دے کتاب تہ لیکل دی۔ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا يَمَانُ مراد دے تہ ایمان تفصیلی دے یعنی تفصیلات او شرائع دے ایمان مخبئ دے نبوت تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم معلوم نہ و و یا مراد تربیہ طریقہ دے دعوت دہ ایمان تہ یا مراد تربیہ اہل ایمان دی۔ او دا توجیہات دے دے وج تہ لازم دی چہ ایمان اجمالی یہ تمام انبیاء علیہم السلام کیں قبل النبوت موجود وی قاضی عیاض یہ شفاء کیں ویلے دی چہ انبیاء علیہم السلام معصوم دی قبل النبوت دے جہل یا اللہ او صفات اللہ او دشک کو لو تہ یہ ہے کیں۔ او خطیب شریعتی ویلے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم مخبئ دے نبوت تہ اقرار کو وئے و و یہ وحدانیت دے اللہ تعالیٰ او دہقہ یہ عظمت باندے موئے او حج او عمرہ یے کولہ اولات و منات بہ یے بدگنزل او مذابحہ دے نوم دے غیر اللہ یے تہ خولہ او دارنگ لیکلیدی چہ صفات الہیہ دہ قسموتہ دی بو قسم ہقہ دے چہ یہ عقل سرہ معلومی و او دویم ہقہ چہ یہ صرق تقلی دلیوتہ سرہ معلومی تو قبل دے نبوت نہ نبی یہ اول قسم باندے عقیدہ لری۔ او کوم روایت چہ دلالت کوی چہ انبیاء علیہم السلام او زموتہ اخری نبی قبل دے نبوت نہ شرک کو و نو ہقہ موسوعی احادیث اور روایات دی۔

فایداہ: دے ایت تہ معلومہ شو چہ ایمان تفصیلی (پاتے یہ یل مخ)

صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا

لَار ۛ اَللّٰهُ تَعَالٰی ہُوَ ذَاتُ جَمَاحِ ہُوَ لَوْ ہُوَ خَیْرٌ لَّہٗ دِی ۛ ہِیَ السَّمٰوٰتِ وَکُن دِی وَہُوَ خَیْرٌ لَّہٗ جَمَاحِ

فِی الْاَرْضِ ۚ اَلَّا اِلٰی اللّٰہِ تَصِیْرُ الْاُمُوْر ۝۶۳

پہ زمکہ کن دِی خیر ہے خاص اللہ تعالیٰ تہ ور کرئی ۛ نول کارو تہ .

بغیر دَقرآن تہ تہ حاصلیری نو ہُوَ خیرہ چہ ویلہ کیری چہ ایمان دَقرآن تہ
مخکین دے نو مراد دَہے تہ اجمالی ایمان دے . وَ اِنَّکَ لَتَهْدِیْ ۛ پہ دے
کن اثبات دَرسالت دَرسول دے او ہدایت تہ مراد دعوت وارشاد دے .

سہ . دا ذکر دَعضمتِ شان دَصراطِ مستقیم دے الَّذِیْ لَہٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ دا اشارہ

دہ مقصد دَصراطِ تہ چہ توحید دے او متعلق دے دَابتداء دَسورت سہ

اورد دَشرک فِی الْوِلٰیۃ دے اَلَّا اِلٰی اللّٰہِ تَصِیْرُ الْاُمُوْر پہ دے سہ دفعہ دَ

وہم کوی کہ خوک وہم کوی چہ پہ بعض خیر و تو کنیں خود بت کا نو ملکیت ہم

شتہ نو خہ رنگ اویلے شولہ ما فی السموات و ما فی الارض ؟ حاصل جواب دا دے

چہ پہ حقیقت او پہ عاقبت کنیں ددے تولو ملکیت اللہ تعالیٰ تہ ور کرئی .

الحمد للہ چہ تفسیر دَ سورة شوری ختم شو .

سورۃ
الزخرف
۴۳ مکیہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آیتھا
۸۹
زکوٰۃ

حَمْدٌ ۱ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۲ إِنَّا جَعَلْنَاهُ

مَقْلُوبًا مِّنْ حَمْدٍ ۚ فَكَفَىٰ لِمَن يُنَادِي بِهِ ۚ هَٰذَا إِلَٰهٌ يَّغْفِرُ ۚ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورۃ زخرف

ربط دے سورۃ شوریٰ سورہ پہ ہر دو وجہ سورہ دے اولہ وجہ دادہ چہ پہ
ہفہ سورہ کتب امر و دے یہ تحکیم د قرآن کریم چہ حقہ حجت د مؤحدینو دے نو پہ
دے سورۃ کتب تردید دے یہ حجتو د مشرکانو باندے . دویمہ وجہ دادہ چہ محبت
رد و دے بعض شبہاتو د مشرکیو باندے نو پہ دے سورۃ کتب رد دے یہ مشہور
شبہ دہغوی باندے چہ ہفہ عقیدہ د شفاعت شرکیہ قہریہ دہ . دریمہ وجہ
دادہ چہ پہ ہفہ سورۃ کتب زجرو تہ وو پہ مشرکانو باندے نو پہ دے سورۃ
کتب رد او زجرو تہ پہ اقسامو د شرک باندے دی غلورمہ وجہ دادہ چہ پہ سورۃ
شوریٰ کتب صداقت د قرآن او دعوت وو فیصلہ د قرآن تہ نو پہ دے سورۃ کتب
زجر دے پہ اعراض د قرآن کریم باندے .

دعویٰ دے سورۃ رد کول دی پہ حجتو د مشرکانو باندے یو
حجت دہغوی مشیت د اللہ تعالیٰ دے پہ شرک باندے او دویم حجت عقیدہ د شفاعت
شرکیہ او دریم حجت اتباع د ابائو دہ پہ سلسلہ کتب او دے سورہ رد دے
پہ اقسامو د شرک باندے شرک فی العبادۃ فی الدعا و فی التصرف او پہ عقیدہ د
اتخاذ الولد باندے پہ درے دلیلو تو ثقلیو او اتہ دلیلو تو عقلیو سورہ .

خلاصہ د سورۃ دادہ چہ د تقسیم دے درے بابو تہ اول باب ترس
پورے دے پہ دے کتب ذکر صداقت د قرآن دے پہ تہہ طریقو سورہ .
بیا زجر او تخویف د نبوی دے . بیا غلور عقلی دلیلو تہ دی بیا زجر دے پہ مشرکین
بالملائکہ باندے او دہغوی پہ دوہ دلیلو تو باندے او دلیل ثقلی دے د ابراہیم
علیہ السلام تہ بیا دوہ زجرو تہ دی او ترہید فی الدنیا ذکر کوی .

تفسیر

سے پہ دے کتب قسم ذکر کوی پہ قرآن باندے ر پاتے پہ ہل مخ

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۳﴾ وَاللَّهُ

داقران دَعرے ثَبے دَعرے دَپارہ چہ دَعرل نہ کار دالے او یقیناً

دَپارہ دَفاٹہ دَ شہادت پیش کولو او تفصیل دَ دے یہ ابتدا دَ سورۃ یس کیں تیر شویڈے۔ اَلْمُتَّبِعِينَ دامتعدای دے یعنی تِسکاکہ کوؤنگے لار دَ توحید او دَ حق لہرہ دَ لارے دَ مشرکانو تہ نوپہ دے کیں اشارہ دہ چہ دے سورت کیں وضاحت دے یہ دفع کولو دَ شبہاتو سرہ او یہ دلیلو نو تقلبو سرہ یا لفظ مبین لازمی دے یعنی واضح ادمقا مضمون والا دے۔

۳۔ دا جواب قسم دے حاصل دادے چہ دَقران وضاحت چہ اعلیٰ مرتبہ کیں دے شاہد دے چہ دا دَ اللہ تعالیٰ کتاب دے دَبتہا کتاب نہ دے او دارنگ دَھر عقل والا دَیوہید لو کتاب دے (سوال) دَ جعلنا ظاہری معنی خوہیدا کول دی نو دَ دے تہ معلومہ شہد چہ قرآن کریم مخلوق دے لوال داچہ قرآن غیر مخلوق صفت دَ اللہ تعالیٰ دے او احق مذهب دے؟ (جواب) اول دادے چہ دلہ مقصد تو صیق دَ قرآن دے یہ عربیت سرہ دَپارہ دَ ترغیب مخاطبیتو عربو تہ او جعل معنی تصییر دے یعنی قرآن یہ لغت عربیہ کیں رالید دے دے او مشرکیو دَ قرآن پہ خلق او عدم خلق کیں بحث تہ دے کرے نوپہ ہف کیں یو جانب ثابتو تہ ضرورت تہ وؤ او ہفہ پہ نورو دلیلو تو سرہ ثابت شوے دے چہ مخلوق تہ دے۔ دویم جواب قرطبی ویلے دی چہ جعلنا یہ معنی دَ سَمَّیْنَاهُ (نوم ہم ایخے دے) او وصفناہ (صفت ہم ور کرے دے) او انزلناہ او بیئناہ (نازل کریدے او بیان کرے دے موتہ) او یہ معنی دَ انزلناہ غورہ دے ٹککہ چہ قرآن کیں پہ دے لفظ سرہ دیر ذکر دے لکھ سورۃ یوسف ۳۱ او ابن کثیر ہم دا معنی غورہ کرے دہ۔ دریم جواب جعل یہ معنی دَ تقدیر او دَ کتابت سرہ دے یعنی لیکے دے موتہ یہ تقدیر کیں قرآن عربی او ہفہ تقدیر لوح محفوظ دے او دَک تائید پہ روح المعانی کیں دَ طائوس نہ نقل کرے دے چہ یوسف دَ حضر موت مقام نزاع او دَ ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ یے تپوس او کرو چہ مالہ خیر را کرہ چہ قرآن کلام اللہ دے او کہ حَلَقَ دے دَ مخلوق دَ اللہ تعالیٰ تہ ہفہ جواب ورکھ چہ کلام اللہ دَ وایت یے اولو ستلو حتیٰ یسمع کلام اللہ (توبہ) تو بیا ہفہ سری دالیت ذکر کرو انا جعلناہ قرآنًا عَرَبِيًّا تو ابن عباس رضی اللہ عنہما ورتہ اویل چہ دَ دے مطلب دادے چہ اللہ تعالیٰ لیکے دے یہ لوح محفوظ کیں یہ عربی سرہ وایت یے اولو ستلو بل ہو قرآن مجید فے لوح محفوظ (بروج)۔ او ہفہ جواب

فِي امْرِ الْكِتَابِ لَا يَنَالُ عَلٰى حَكِيمٍ ۝ (۷)

یہ اصل ذکر کرتا ہے کہ موتی سرے دے خلیا اوجھت دے حکمتوں والے۔

اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا اِنْ كُنْتُمْ

ایا نہ وارود موتی ستاروں نہ نصیحت پہ اربوں سرے دے دے نہ چہ تاسو نے

قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ۝ (۵) وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَّبٰی

قوم مشرکان - او تیر لیرے دی موتی پیغمبران

چہ امام رازی او شریقی وغیرہما ذکر کرے دے چہ مراد دے نہ کلام لفظی دے او ہفہ مخلوق دے دا قول غلط دے حکم چہ تقسیم دے کلام لفظی او نفسی تہ بداعت دے او قرآن کریم بشارت دیلو تہ دی چہ مسموع مقروء متلو کلام اللہ دے او دا مذہب دے امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ ذکر کرے دے فقہ اکبرین او شرح عقیدۃ الطحاویہ پہ ص ۱۸۵ کتب پہ تفصیل سرے او امام ذہبی پہ کتاب العلو للعلی العفاری کتب دے امام ابو یوسف مناظرۃ دے امام ابوحنیفہ رحمہما اللہ سرے ذکر کرے دے چہ امام صاحب رجوع او کرہ قول امام ابو یوسف تہ او اوایل نے چہ خوک وائی چہ قرآن مخلوق دے تو ہفہ کا قدرے۔ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ یہ دے کتب اشارہ دے چہ قرآن کریم کتب احکام او معانی او مقاصد او حکمتوں حاصلو دیارہ تعقل تدبر کوں ضروری دی حکم چہ دایے مقصد دے انزال گرھوے دے۔

۵۔ دہم دے قرآن صفات دی دیارہ دے تصدیق او ترغیب و رکولو وَاِنَّكَ فِیْ امْرِ الْكِتَابِ دارنگ سورۃ بروج ص ۳۳ او سورۃ واقعہ ص ۵۷ کتب دی او دا دلیل دے چہ دا قرآن پہ دے خاص ترتیب سرے پہ لوح محفوظ کتب پہ اصل ترتیب سرے دے ہاں پہ تازو لو کتب ترتیب پہ سبب دے واقعات سرے پہ بلہ طریقہ سرے دے۔ حَکِیْمٌ خَاوِسٌ دے حکمتوں دے یا حکم دے۔

۶۔ دا زجر دے پہ اعراض سرے دے قرآن نہ پہ طریقہ دے استفہام انکاری سرے یعنی کہ چرے مشرکان وائی چہ موتی خو توجہ نہ متو نو موتی تہ دا قرآن وے بیاتو او موتی و بیات دے تنگوئے تو دے حقوی جواب دادے چہ ستاروں دے شرک او دے انکار دے چہ تہ قرآن نازل او قرآن بیاتوں تہ پر یگو۔ صَفْحًا دے مقول مطلق دے بغیر دے لفظ دے فعل تہ لیکن معنی یوہ دے اِنْ کُنْتُمْ پہ تقدیر (پاتے پہ بل مخ)

فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ

یہ مخبر خلق کیں - اور نہ راتلو ہفتی نہ ہج پیغمبر

إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝ فَأَهْلِكْنَا

مگر دوی یہ یہ ہفتہ پورے توتہ کوئے - تو ہلکے کول موتی

أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ۝

دیر سخت ددوی نہ یہ نیولوتیں اور تیرے شویبی نمونے دڑو خلقو -

وَلَكِن سَأَلْتَهُم مِّنْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ

او کہ چرے نہ تیس اوکے ددوی نہ چا پیدا کپییدی اسمانوں

وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ خَلَقْنَاهُنَّ الْعَزِيزُ

او زمکہ خانہ دوی یہ وائی پیدا کپییدی دا زور اور

الْعَلِيمُ ۝ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ

دیر علم والا ہفتہ ذات دے چہ جورہ کرے دہ تاسو لہہ زمکہ

دلہام سرہ علت دے دے افتضرب دیارہ یا علت دے انکار دیارہ یعنی لہتضرب عنکم موتہ قرآن حکمہ ستاسوتہ اہر وچہ تاسو مشرکان ورتہ محتاج یے -

سے سے دے ایا تو کیں تسلی دہ رسول اللہ صلی علیہ وسلم تہ او تحویف دنیوی دے منکریتو تہ روستو دزجرور کولوتہ - کم خبریہ دے یہ معنی دیر والی دے - یہ اول ایت کیں ارسال درسولاتو ذکر دے او یہ دریم ایت کیں ایت کیں استہزا دمنکرینو ذکر دہ چہ سبب د عذاب دے او یہ دریم ایت کیں مسبب ذکر دے چہ عذاب دے مِنْهُمْ ضَمِيرٌ هُوَ مُشْرِكِيُو تہ راجع دے چہ ہفتی مغلوب وو یہ تیر شوی ایت کیں - اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا طاقت یہ سبب دیر مالوتو او غتبو بدینوتو او دکترو لبتکرود ہفتی - مَثَلٌ صِفَتِ اَوْحَالَاتُو او خبر تہ ویلے کییدی -

۳۔۔ دا دلیل عقلی اعتزاقی دے یہ مسئلہ د توحید بانڈے او دا اقرار ددوی یہ سورۃ عنکبوت سے لقمان سے کیں ذکر دے - او یہ دے ایت کیں یہ جواب کیں لفظ د خلقھن د تاکید د اقرار دیارہ ذکر کرے دے -

مَهْدًا وَجَعَلْ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ

بستره دارام او جوئے کپیدی تاسولہ پہ ہفت کیں لارے دے دپارہ چہ تاسو

تَهْتَدُونَ ۱۰ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ

مہایت او موئے - او ہفتہ ذات دے چہ راورولی دی د اسمان د طرف تہ

مَاءٍ يُقْدِرُ فَاَنْشُرْنَاهُ بِحَدَاةٍ مَّيِّتًا

ادیہ پہ اندازہ تو تازہ کپیدہ موتی پہ ہفتہ سرہ زمکہ دچہ

كَذَلِكَ تَخْرُجُونَ ۱۱ وَالَّذِي خَلَقَ

دعہ شان یہ تاسو راویستے کپیدے - او ہفتہ ذات دے چہ پیدا کپیدی

الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلْ لَكُمْ مِنْ الْفُلْكِ

جوئے تے او جوئے کپیدی ستاسو دپارہ د کشتو

سط :- دادویم دلیل دے پہ دے کیں اقرار نیشہ ٹککہ چہ کم یے ویلے دے لنائے
تہ دے ویلے تودا د تیر شوی سرہ پہ طریقہ د تتویر (دیر وضاحت) سرہ ذکر
کپے دے یعنی ہر ککہ چہ خالق اسمان تو او زمکولہ متے تودا روسو
قدارتو تہ دھتہ بہ ضرور متے پوہ دے ایت کیں دوه تموتے د قدارت الہیہ ذکر
کپے دی۔ مہدا او مہاد زانگو او غیگہ د مور دپارہ د پچی ٹلے دارام وی
تودارنگ زمکہ کیں د اوسیدلو دپارہ بے شمارہ نعمتو تہ او اسباب دارام شتہ دے
سُہل لارے د سفر کولو یا اسباب دروزے د ژوند۔ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ رسیدل
مقصد تہ مرادی کہ مقصد د تیاوی او کہ د دین وی۔

سط :- دادریم دلیل دے پہ دے کیں ہم دوه عظیم قدارتو تہ ذکر کوی
بارا تونہ درول او یوقی او فصلو تہ پیدا کول۔ یَقْدِرُ پہ دے کیں اشارہ دہ چہ کوم
باران د قدر تہ بھرشی نوہتہ د عذاب باران وی لکہ د قوم نوح علیہ السلام۔

بَلَدًا مَّيِّتًا بِلَدٍ مَّعْنًی دھتہ مکان دے چہ خلق یکیں جمع او دیرہ وی د ژوند تیرولو
دپارہ۔ او مکان مذکور دے تو مینا یے دے وج تہ مذکر او پرو۔ كَذَلِكَ تَخْرُجُونَ اشارہ دہ
چہ تہ رنگہ دادلیل د توحید د الله تعالی دے تودارنگ دلیل د بعث بعد الموت ہم دے
اوداسے دے چلے پہ ذکر کولو سرہ یادداشت د آخرت دے دپارہ دے چہ پہ
وقت د لیدلو د فصلو تو او باغوتو د دنیا کیں د آخرت تہ غفلت راشی۔

وَالَّذِينَ تَعْلَمُونَ مَا تَكْتُمُونَ ۖ لِيَتَسْتَوْا عَلَىٰ

او خادو نہ ہفہ چہ تاسو پرلے سوری کوئے دپارہ ددے چہ برابر شہ پہ

ظُهُورِهِ ثُمَّ تَدْكُرُوا نِعْمَةً رَبِّكُمْ

شاکانو دھفہ پاندے بیا یہ یاد کرئے نعمت د رب ستاسو

إِذَا السُّعُوتُ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهِمْ وَتُفَوِّضُ السُّبْحَانَ الَّذِي

کلاہ چہ برابر کیئے پہ ہفہ پاندے او اوپہ واپے پاکی دہ ہفہ ذات لہ

سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِبِينَ ۖ

چہ تاج کوکچلے دہ موتہ دپارہ دا او ندو موتہ دے لہ قابو کووئی

۱۷۔ داخلورم دلیل عقلی دے پہ دے کیں دوہ انعامات عامہ ذکر کرے دی۔
الَّذِينَ تَعْلَمُونَ مَا تَكْتُمُونَ دے حیواناتو او تیا تاتو او اوصافو او اطراقو او زمانیاتو
او مکاناتو تو لوتہ مذاکر موت، خوگ تربہ، سپین نور، برہ شکنہ، خے طرف کس
طرف، اسمان زمکہ، ماضی او مستقبل، اوپے اوڑے، سپرے او خزان، شبہ او
ورخ، رنرا او تیارہ، جنت او دوزخ، خیر او شر، فقر او غنا، ایمان او کفر وغیرہ۔
زوج پہ اصل کیں ہفہ شے دے چہ ذیل سرہ یہ یو وجہ سرہ مناسبت لری
دپارہ د تکمیل نو دے وجہ نہ اللہ تعالیٰ د زوجیت نہ منترہ دے او ہم داسے پہ
سورہ یس ۳۴ او ذاریات ۳۹ کیں شتہ۔ مِنَ الْقُلُوبِ وَالْأَعْيُنِ مِنَ بَعْضِ دے
حکہ بعض کشتق او خاروی د سورے دپارہ لایق نہ وی یا من بیانہ دے د ما
روستی دپارہ۔

۱۸۔ پہ دے کیں ادب د سورے دے دپارہ ددے چہ انسان پہ ہیخ وخت
کیں او خاص د سورے پہ وخت چہ ہفہ اکثر د ہلاکت وخت وی یاسیب د تکبر او د
لوئے وی اللہ تعالیٰ لہ ہیر نہ کری او د ہفہ توحید او د ہفہ نعمتو نہ او قدر تو نہ
ہر وخت یاد او ساقی او حالت د مرگ لہ ہم یاد لری۔ او دا ادب پہ ژبہ سرہ ہم
پہ حدیث سرہ ثابت دے اوپہ زرہ کیں ہم داعقیدہ ساتل قرض دی۔ سنت
طریقہ دادہ چہ پہ رکاب کیں خبہ کیدی نواول بہ بسم اللہ او ای بیہ اللہ اکبر
او ای اوچہ سورے پاندے کبیق نو الحمد للہ یہ او ای دیتہ اشارہ دہ پہ دے
قول کیں ثم تدکرون انعمہ ربکم اذا استویتم علیہ، او بیا یہ سبحان الذی اہ او ای۔
ضمیر یہ ظہورہ کیں راجع دے ما ترکبون تہ او ہفہ جس دے او علیہ ضمیر

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۷﴾ وَجَعَلُوا لَهُ

او یقیناً موتی خیل رب طرف تہ خانقاہ دہس درگرو - او گنوی دوی اللہ تعالیٰ لہ

مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿۱۸﴾

د بندگانو د ہقہ نہ تکرے یقیناً دا انسان خانقا ناشکرہ

مُتَّبِعِينَ ﴿۱۹﴾ أَمْ أَرَأَيْتُمْ مِمَّا يَخْلُقُ بَدَنَ وَ

بکارہ دے - آیا نیولے دی اللہ تعالیٰ دہقہ چانہ چہ پیدا کریدی لونہ

أَصْفَكُمْ بِالْبَيِّنِينَ ﴿۲۰﴾ وَإِذَا بَشَّرَ أَحَدَهُمْ

خوہ پئے کہے تاسو پہ خامو سرہ - او کہہ چہ زیرے درکشی یون ددوی

ماترکون تہ راجع دے یا ظہر تہ راجع دے چہ یہ ضمن دظہور کیں دے -

الَّذِي سَخَّرَ لَنَا مِنْهُ نَعَسَ وَفَجَّرَ لَنَا مِنْهُ نَجْعًا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِبِينَ ﴿۲۱﴾

ذکر دحجز داسان دے وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۲۲﴾

دے پہ طریقہ دقیاس سرہ پہ حالت دسورے باندے یعنی لکہ چہ اوس دا

انسان پہ سورے باندے سور دے اویہ طرف تہ روان دے نو دا سے یہ یو وخت

دخلقو پہ اوکو باندے سوروی او دمقبرے پہ طرف یہ روان وی -

۱۵ - دامتعلق دے د لکن سألتم سرہ او تجردے پہ شرک باندے یعنی چہ دا

اومق چہ اللہ تعالیٰ خالق او قادر دے نو بیا دہقہ اولاد تہ او شریک تہ خہ

حاجت دے چہ مشرکان عقیدہ ساق چہ فلان بزرگ داللہ تعالیٰ ولد دے

اوملاک داللہ تعالیٰ بنات دی او قلاتے ولی داللہ تعالیٰ نازولے او دبرخ

خاوند دے - جُزْءًا اولاد ہم تکرہ دہ او شریک ہم یوقسم تکرہ وی ددے

وجہ نہ دقتادہ نہ نقل دے چہ جزء ہر معبود من دون اللہ تہ شامل دے

او اکثر مفسرینو دلنہ بنات (لونہ) مراد کرے دی -

۱۶ - دارد پہ مشرکین بالملائکہ باندے دے چہ دوی عقیدہ لری چہ داملانک

داللہ تعالیٰ لونہ دی یعنی دا خبرہ پہ عقل او عرف کیں دیہ عجیبہ دہ چہ اللہ تعالیٰ

قادر دے پہ اولاد وروکو لو تو تاسو تہ دحامن درکوی او اللہ تعالیٰ دحان لہ لونہ

نیمی او معلومہ دہ چہ جس دثاریتہ اشراق دے دجس دثانہ نہ - او ہم

دعسے پہ سورۃ نجم ۲۱-۲۲ کیں دی -

بِمَا ظَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ

پہ ہفتہ خیز چہ بیاوی د رحمان دپارہ پہ صفت کیں نوشی مخ دھقہ

مُسَوِّدًا وَهُوَ كَظِيمٌ ۱۷ أَوْ مَنْ يَنْشَوُا

تک تور او دے د غم نہ دک وی ایازدی نسبت کوی اللہ تعالیٰ نہ دھقہ چاچہ پانی کیں

فِي الْجَلِيَّةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ۱۸

پہ کالو کیں و حال داچہ ہڈہ پہ حالت د چکپہ کیں صفا خبرہ نشی کوئے

۱۷۔ پہ دے کیں رد او زجر دے پہ بلہ طریقہ سرہ چہ ہفتہ مخلوق چہ تاسو
یئے طبعاً دکان دپارہ بد کترے نو دھقہ اللہ تعالیٰ نسبت کوئے نو داخو
بے عزتی د اللہ تعالیٰ دہ پہ دیرہ بے عزتے سرہ او داسے سورۃ نحل ۱۷
تیر شویدی۔ مثلاً پہ معنی دوصف دے یعنی لور کیدل یا پہ معنی د مشابہ
دے حکمہ چہ ولد شبہ د والدوی۔ ظَلَّ دامستعملیری د ورخے دپارہ یعنی پوڑہ
د دہ مخ توروی او دا تخصیص یئے پہ دے وچ سرہ او کپوچہ د شبہ خو تور رنک
نہ بیکارہ کیری۔ کَظِيمٌ چہ د غم نہ دک وی او دھقہ وچ نہ خبرے ہم نشی کوئے۔
۱۸۔ پہ دے کیں زجر دے پہ بلہ طریقہ سرہ یعنی زناتہ ضعیف جس دے پہ
نسبت د تاریتہ نوخہ رنگ دھقہ ضعیف جس ہفتہ ذات تہ نسبت کوئے چہ علیم او
قدیر دے۔ اوضعف یئے پہ دہ طریقہ سرہ د کردے یوضف د زینت
د زناتہ دے حکمہ چہ زناتہ بغیر د کالو تہ بے دولہ بیکاریری او تاریتہ خیل
زینت کیں کالو تہ محتاج تہ دے دویم ضعف د کلام او مقلیلہ کو لو پہ خبر و کیں
چہ د حیا د وچ نہ خیل مقصد او دلیل پورہ تہ نشی بیکارہ کوئے۔ أَوْ مَنْ يَنْشَوُا
فِي الْجَلِيَّةِ دا دلیل دے چہ د زناتہ دپارہ کالی د سپینو او سرو جا زردی او احادیث
پہ دے کیں دیر وارد دی او کوم احادیث چہ د سرو زرو د استعمال د منع پہ ہر کیں
راغے دی ہفتہ د بعض ہر تینو پہ نیز پہ ہفتہ حالت حمل دی چہ زکوٰۃ یئے نہ ادا
کوی او د بعض پہ نیز حمل دی پہ خلاف اولے او پہ حالت د اسراف باندے۔
أَوْ مَنْ دالغظ یا متصوب دے پہ قتل پت سرہ یعنی نسوا لے اللہ او عید او
من ینشأ۔ یا مرقوع مبتدا دہ او خبر یئے پہ دغہ عباراتو سرہ پت دے۔

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ

او گنوی دوی ملائک ہفہ چہ بتاگان د رحمان دی

إِنَّا شَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ

زانہ ایا دوی لیدلے دے پیدائش دھوی خالخالیکہ کیری بیان د دوی

وَيُسْأَلُونَ ۱۹ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ

او تپوس تریہ کیداشی - او دوی وائی کہ چرے خوشنہ رحمان

مَا عَبَدُ لَهُمْ مَالَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ

موتو بہ بتاگی تہ وہ کپے د دوی زیشہ دوی لہ بہ دے باتدے عجی دلیل

إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ۲۰ أَمْ أَنْتِ لَهُمْ كُنْبًا

نہ دی دوی مگر بہ نوک خبرے کی - ایا وکریات موتو دوی تہ کتاب

۱۹۔ مخزن زجرو و یہ دے خبرہ چہ ملائکہ تہ یے بنات د اللہ تعالیٰ ویل اوس

زجر دے چہ ملائکہ تہ مؤنت وائی او دھوی صفتو تہ پہ تائیت سرہ کوی

لکہ پہ سورۃ نجم ۲۷ اوصافات نہا کنس دالکین ہم عباد الرحمن دا صیغہ

عقیدہ دہ پہ یارہ د ملائکہ کنس پہ جواب دھہ چاہہ تپوس اوکری چہ ملائکہ

مذاکری او کہ مؤنت دی اودارد دے پہ ہفہ کسانو چہ ملائکہ معبود گتری۔

انان لکہ چہ فارسی کنس بوملک تہ فرشتہ وائی او پہ پستو کنس ورتہ فریستہ یا

ملائکہ وائی نورالفاظ موعظ دی دلفظو تہ استعمال جائزہ دے۔ صحیح دادہ چہ ہوی بنکوان اللہ تعالیٰ

نہ۔ شہدوا خلقہم یعنی زانہ صفت خوب لیدلو سر معلومیری نو دوی خو ملائکہ تہ دی لیدلے۔

سکتکتب شہادتہم یعنی دوی بہ ویل چہ موتو خو لیدلے تہ دی لیکن موتو د

مشارونہ اوریدلے دی چہ دارزانہ دی اومشران خودروغ تہ وائی نو موتو

د دے وچ نہ شہادت کوو چہ دوی زانہ دی نو دھہ تردید یے اوکریو پہ زجر

سرہ چہ داشہادت د دوی پہ حملتانو کنس لیکن کیری ویسٹون یعنی د دوی نہ بہ

د دے د دلیل تپوس کیدے شی چہ تاسو پہ خہ وجہ یے دلیلہ خبرے پسے روان

وے۔ شریقی ویل دی دادیل دے چہ قول یے دلیلہ منکر کار دے او تقلید

حرام دے سبب دہیرے یدے دے۔

۲۰۔ دایل زجر دے د دوی پہ عمل د شرک باتدے چہ دمرکو رپاتے پہ بل مخ

مِنْ قَبْلِهِ قَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿۴۱﴾ بَلْ

مخمس دے نہ تو دوی پہ ہفتے باندے دلیل نیوونکی دی ۔ بلکہ

قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ

دوی وائی یقیناً موندے دی مونو مشران خیل ۔ یو طریقہ باندے اویقیناً مونو پہ

اَنزِهِمْ مِّمَّهْتَدُونَ ﴿۴۲﴾ وَكَذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا

قد مونو دے ہوی باندے ہدایت والا یو ۔ دغہ شان نہ دی لیوولی مونو

عبادت کوی اودارنگ باطل دلیل ذکر کوی چہ مشیت (رضا) داللہ تعالیٰ دہ
پہ دے شرک باندے اودا ہم زور دلیل دے دے مشرکا تو لکہ سورۃ انعام ۱۳۸
اوسورۃ نحل ۲۷ کس ذکر شوے دے۔ دے دلیل تردید ذکر کوی پہ دے
قول سرہ مَالَهُمْ يَذَلِكُ مِنْ عِندِ رَبِّكَ يَعْنِي دَدُو خہ دلیل دے پہ اثبات رضا داللہ تعالیٰ
پہ شرک ددوی باندے حکم رضا خصوصیت باطنہ دے دے دپارہ دلیل پکار دے
اوجہ چہ خلق اوجود دکارو نو دے تو داخو دلیل پہ ارادہ داللہ تعالیٰ باندے دے
نہ پہ رضا باندے۔ تردے جائے پورے معلومہ شوہ چہ مشرکیتو بالملائکہ پتہ قسمہ
کفر کرے دے اول داچہ اللہ تعالیٰ لرہ یے دجزء رولس عقیدہ لرے دہ۔ دویم
داچہ ملائک بنات اللہ کنری۔ دریم داچہ ملائکہ تہ زنانہ وائی خنورم داچہ دھوی
عبادت کوی اویغتم داچہ دے نسبت مشیت داللہ تعالیٰ تہ کوی یعنی بیشہ کار
یے کنری۔

۱۳۔ داہم زجر دے چہ پہ دے کفریاتو باندے چہ ددوی سرہ دلیل دکتاب اللہ
تہ بیشہ یعنی ددوی داعقیدہ لکہ چہ د عقل نہ خلاف دہ نو داسے دا د نقل
اوجی تہ ہم خلاف دہ۔ اثببتا بالقظ دلالت کوی چہ ہر کتاب دشرع دلیل تہ
دے بلکہ حقہ کتاب دلیل دے چہ دطرق داللہ تعالیٰ تہ وی وچی جلی یا وچی خفی۔
۱۴۔ دابل زجر دے اوردے پہ دویم دلیل دے مشرکا تو باندے چہ حقہ اتباع
دالیاؤ اتقلید محض دے۔ علی اُمۃ دلتہ پہ معنی دطریقہ او ددین دہ حکم چہ
امۃ حقہ خیر تہ ویلے کیری چہ دے حق قصد او اقتداء کیدے شی نو حقہ لار
اودین دے مہتدوون یعنی پہ اتباع دمشرانو کس دپورہ اقتداء دعویٰ کوی
چہ پہ دے تقلید کس مونو ہیج خطائی تہ دہ کرے او نہ زمونو مشران غلط
شوے دی۔

مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ

ستائہ مخبئ پہ مخج کلی کئیں دیرہ درکوئیک مکر وکیل پہ

مُتَرَفُوها إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا

بے حدہ مالدارو دھخ یقیناً موتدے دی موتی مشران چل پہ یو طریقہ باتدے اویقیناً موتی

عَلَىٰ أَثَرِهِمْ مَّقْتَدُونَ ﴿۳۳﴾ قُلْ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ

پہ قدامتو دھقوی باندے اقتداء کوئیک یو اویویل پیغیر یا اگل چہ راوے دامتوت

يَهْدِي مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ ۖ

بنہ ہدایت دھخ نہ چہ موتدے دی تاسو پہ مخج باندے مشران ستاسو رچیل

قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۴﴾

دوی بہ اریل یقیناً موتی پہ ہخہ خیر چہ تاسو پرے رالیہے شوی یے کفر کو د

۳۳۔ داتریدیدے پہ دلیل دھقوی باندے چہ اتباع اباء دہ چہ داستدلال خو د تیر شوو قومونو (مشرکانو) ہم وو نوھقوی باندے عذابونہ راغے وونو معلومہ شوہ چہ دادلیل باطل دے إِلَّا قَالَ مُتَرَفُوها ہخہ کسان چہ د دنیا پہ نعمتونکئیں اومزوکئیں دحدانہ ورتیر شویدی۔ اوصیفہ د مفعول کئیں اشارہ دہ چہ ددیرے مستے دوچہ نہ بے اختیارہ شوے دی۔ مَقْتَدُونَ پہ اقتداء کئیں معنی د لزوم اودوام دہ اقرار د خیلے ناپوھے دے۔

۳۴۔ داتریدیدے دطرق دھکنکو رسولونو نہ پہ دغہ دلیل باندے چہ تاسو بہ یا تابعداری دھدایت کوئے یا نہ کہ دھدایت تابعدارئے نو ما تاسو تہ دیورہ ہدایت خبرے راوے دی بوھقہ ولے نہ مے اھدای داصیفہ یے صوف الزانی طور سرہ ویلے دہ یعنی بالقرض کہ ستاسو د مشرانو پہ لارکئیں ہدایت شتہ لیکن ماچہ کوم خیر د اللہ تعالیٰ دطرق تہ راوے نو پہ ہخہ کئیں خودیر ہدایت دے تو کہ د دنیا پہ کارونکئیں تاسو تہ معلومہ شی چہ زموتی پہ طریقہ کئیں د مشرانو د طریقہ پہ سبب دیرہ قائدہ وہ نو بیاخو تاسو د مشرانو طریقہ پریگدئے نو ددین پہ بارہ کئیں ہم داسے اوکرئے کافرُونَ معلومہ شوہ چہ دوی ضد او عناد کئیں پریوتل۔

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظَرُ كَيْفَ كَانَ

نو بدلہ واپستلہ مونی د دوی تہ نو اڈتورہ چہ خہ رنگ

عَاقِبَةُ الْمَكْدَرِيِّينَ ۝ (۷۵) وَادُّ قَالَ اِبْرَاهِيمُ

انجام د تکذیب کوونکو . او کلمہ چہ اویل ابراہیم علیہ السلام

لَا رَيْبَهِ وَقَوْمًا اِتَّيْتُ بِرَأْعَمَمَاتٍ عِدْوَنَ ۝ (۷۶)

پلار خیل او قوم خیل تہ یقیناً زہ ویزارہ یم دھوہ چارہ چہ تاسوئے بندگی کوئے

اِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ۝ (۷۷)

مگر وہوہ ذات چہ زہ بیٹے پیدا کرے یم نو ہفہ بہ ماتہ لار بنائی

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ

او پاتے کرہ اللہ تعالیٰ دا کلمہ باقی بہ اولاد دھوہ کتب دے دپارہ چہ دوی

۷۵:۔ دا تحویف دے منکریتو تہ او تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ
اوقام فَاَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ دپارہ ددے دہ چہ ددوی ہیج دلیل او عذر پاتے نہ شویوا د
ضد او عتاد تہ نو دا سبب شو د عذاب د دُنیا۔

۷۶:۔ دا دلیل تقی دے د ابراہیم علیہ السلام تہ پہ رد د شرک کتب او پہ رد
کو لو د دلیل د مشرک کو کتب پہ اتباع د ابائو سرہ حاصل دادے چہ اتباع د مشرانو کہ
شرعی دلیل وے نو ابراہیم علیہ السلام د خیل پلار او د مشرانو د قوم تہ پہ خہ وجہ
مخالفت کوو ؟ او دارنگ ستاسو مشرا ابراہیم علیہ السلام ہم دے توچہ تاسو د مشرانو
پہ اتباع بانداے دلیل نیسے نو د ابراہیم علیہ السلام د اتباع تہ وے انکار کوئے۔

اِتَّيْتُ بِرَأْعَمَمَاتٍ دالظ د واحد او د جمع د وارو دپارہ استعمال پری حکہ چہ دا مصدر دے
او د وصف دپلہ رائج پہ معنی د ذوبراء دے۔ اِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي دا استثناء متصدہ
حکہ چہ دوی د اللہ تعالیٰ عبادت ہم کوو دوی بہ ویل اللہ تعالیٰ زموتورب دے او دا
نور معبودان زموتور شفعاء دی یا اِلَّا مَقْق دے پہ معنی د غیر سرہ دے او دا کلمہ
پشان د کلمہ د لا الہ الا اللہ دہ۔ سَيَهْدِينِ مراد تربیتہ استقامت دے حکہ چہ
پہ سبب د اعلان د دے کلمہ سرہ دیر مصیبتو تہ رائج او یہ ہفہ کتب استقامت
تہ ضرورت دے۔

۳
۸

يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَثَعْتَ هَؤُلَاءِ وَاَبَاءَهُمْ

اور تیری (دگر باقی نہ)۔ بلکہ مژے دُنیا و دُنویا کی مادری تہ او مشرق دَدوی تہ

حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

تو دے پورے چہ راغے دوی تہ حق او رسول شکار بیان کو دیکھ۔

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا

او ہر کلمہ چہ راغے دوی تہ حق او پیل دوی دا جانورے او یقیناً موج

بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا الْوَلَا يُزِلُّ هَذَا

یہ دے باتے کفر کو دیکھتی یو۔ او اوپیل دوی دے نازل تہ کہے شو دا

۲۸۔ یہ دے کیں وضاحت دے چہ دا کلمہ یہ ابراہیم علیہ السلام پورے خاص تہ
دہ دپارہ ددے چہ مشرکین مکہ او نہ وائی چہ دا کلمہ زمونہ دپارہ نہ دہ۔ وَجَعَلَهَا
ضمیر د قائل اللہ تعالیٰ تہ راجع دے او ضمیر د ہا راجع دے ماقبل کلمہ تہ چہ کلمہ د
توحید دہ۔ یعنی دا کلمہ د توحید او د براءۃ عن الشریک اللہ تعالیٰ پہ بول اولاد د
ابراہیم علیہ السلام کیں جاری اوسائلہ پہ سبب ددے چہ روستو د ابراہیم علیہ السلام
تہ بول انبیاء علیہم السلام یے ددہ پہ اولاد کیں پیدا کرل او ہوی توحید تہ
دعوت ور کریدے۔ عقبہ بول اولاد تہ ویلے کیری تو یہودیان، نصاریٰ،
او مشرکین عرب پکشی بول داخل دی اودا اجراء د نبوت او د توحید ددہ
پہ اولاد کیں پہ سبب دد عائدہ سرہ وہ چہ ہخہ پہ سورۃ بقرہ ۱۲۹ ۱۳۰ کیں
ذکر دہ او قبولیت ددے دُعا پہ سورۃ عنکبوت ۲۷ کیں ہم ذکر دے۔

۲۹۔ یہ دے ایتونو کیں زجر دے پہ انکار د رسول او د قرآن پہ ذکر د
اول سبب د انکار کو لو او پہ دے کیں جواب دیو سوال دے ہقہ دا دے
چہ ہر کلمہ حجوتہ ددوی خو باطل دی او د ابراہیم علیہ السلام کلمہ
د براءت دوی تہ معلومہ شویدہ نوبیا پہ خہ وجہ سرہ انکار کوئی نو پہ
جواب کیں ہقہ سبب ذکر کوئی چہ ہقہ مَثَعْتَ هَؤُلَاءِ وَاَبَاءَهُمْ دے
یعنی سرہ د شرک کو لو نہ اللہ تعالیٰ دوی تہ مالوتہ او صحت و عافیت او د دنیا
ترقی ور کرے دی نو دوی دا خیال او کرو چہ مونہ او زمونہ طریقہ
اللہ تعالیٰ تہ خویستہ دہ نو چہ رسول او قرآن راغے او توحید یے ورتہ
واضح کرو نو دوی انکار او کرو اودا سے سورۃ فرقان ۲۸ کیں تیر شویدی
(پاتے پہ بل مخ)۔

الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۶﴾

قرآن پہ یو سړی پاندے د دود کو نه چه لوه دے۔

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۖ نَحْنُ

ایا دوی تقسیموی رحمت د رب ستا مونږ

قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَّوْعِثَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

تقسیم کویدی د دوی په میخ کیں سامان د ژوند د دوی په ژوند دنیوی کیں

وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ

او پورته کړے دے مونږ بعض د دوی ته د بعضو د پاسه په درجو کیں

لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُلْطَانًا ۖ وَرَحْمَتُ

د پاره د دے چه اونیسې بعض د دوی بعضو لره خدا متکبران او رحمت

رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۷﴾ وَلَوْلَا أَن يَكُونَ

د رب ستا غوره دے د هغه نه چه دوی جمع کوی۔ او که چرے نه جو پید لے

اول الحق نه مراد قرآن دے او دویم الحق نه مراد توحید دے چه په قرآن کیں بیان شوی دے۔

س: د ابل زجر دے او دویم سبب د انکار ذکر کوی هغه دادے چه سبب د عظمت په تیز د متکربو مالدارۍ ده او نبوت یی حق د مالدار کتر لے د لکه چه دا عقیده د سرمایه داروۍ نو دوی اوپل چه په مکه او طائف کیں لوگ لوه مالداران شته نو دا وحی هغوی ته وے نه نازلیدی۔ مِّنَ الْقُرَيْتَيْنِ یوسره خود دود کو نشی کید لے نو عبارت کیں تقدیر دے یعنی مِّنَ الْقُرَيْتَيْنِ۔ په دے کیں رد دے د هغوی په باطله نظریه پاندے چه حاصل د هغه دا و د چه تقسیم د نبوت دوی په خپل اختیار او د خپلے رائی موافق کتر لو هر کله چه د دوی د رائی نه خلاف او شو نو دوی انکار کوی حاصل د رد دادے چه نبوت او رسالت خو د الله تعالی خاص رحمت دے چه په هغه کیں د هیڅ اختیار نه رسی نو دوی په خـ وچ سره د هغه تقسیم په خپله رائی سره کوی نعنن قَسَمًا ده دا تاکید د رد د هغوی دے یعنی هغه دنیا چه یو دلیل خیر دے د هغه تقسیم هم په اختیار د دوی کیں نیشته نو د عظیم نعمت چه نبوت دے هغه به څنگه د دوی په اختیار کیں شی۔

النَّاسُ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ لَّجَعَلْنَا لِنَاسٍ يَكْفُرَ

خلق (پہ کفر باندے) خلفا جو کرے بہ دومینہ ہفہ چا لہر چہ کفر کوی

مَعِيشَتَهُمْ مَرَادٌ دے تہ اسباب دژوتہ دژیدی اوہرکلہ چہ دا تقسیم پہ اختیار دے
 اللہ تعالیٰ کیں دے دے وچ تہ یو بے عقلہ سادہ انسان پہ وی اوہرکلہ مالدار
 وی اوہل ہوہتیار پہ وی لیکن فقیر پہ وی دارنگ کلہ یو انسان د مال کتلہ د پارہ
 ہیرے طریقے او چیلے استعمال کوی لیکن مال ورتہ حاصل نشی او کلہ یو انسان
 تہ بقیر د تکلیف تہ ہیر مال حاصل نشی نو معنومہ شوہ چہ دا اختیار او تصرف د
 اللہ تعالیٰ دے . او دلیل د تقسیم دادے چہ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجات
 یعنی خوک غنی او خوک فقیر (خوک خرا زاد) او خوک مرے او خوک بادشاہ
 او خوک رعیت او خوک ہوہتیار او خوک کم عقل دا بول پہ اختیار دے اللہ تعالیٰ کیں دی
 لِيُخَيِّدَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ سَخِرَ لَہ د حکمت د تفاوت د درجات دے ہفہ دادے چہ بعض
 خادم او توکر او مزدورشی د بعض نور و دیارہ نو نظام د دنیا پہ چلیری پہ دے معنی
 سَخِرَ لَہ د مسخر کولو تہ ماخوذ دے . دویمہ معنی دادہ چہ لام د ماقبت دے او سخریا
 معنی داچہ ورپورے مسخرے کیدے شی یعنی ددقہ تفاوت نتیجہ او اثر دادے چہ
 مالدار پہ غریب پورے مسخرے کوی .

فَاِِنَّ ہ پہ دے ایت کیں ردیہ نظریہ د مساوات (سوشلزم) باندے دے چہ
 بعض خلق وائی چہ بول خلق د پہ مال کیں برابروی د غنی او فقیر مرتبے د یکیں
 نوی او دانیہ نظام دے . او خوک وائی چہ دا مالدار غریبی دا دظالماتو نظام
 دے دا تقسیم خوا اللہ تعالیٰ تہ دے کرے نو پہ دے ایت کیں اللہ تعالیٰ واضح کرہ
 چہ دا تقسیم پہ تفاوت سرہ زمان نظام دے او دہ حکمت یے ہم ذکر کرہ .
 کہ چرے بول خلق پہ مال کیں مساوی شی نو بیا ہیئتوک دیل خدمت نو کوی
 نشی کو لے او کورئی کیں بہ الفت او محبت او ہمدردی وغیرہ اخلاق ختم شی
 نو د دنیا نظام بہ خراب شی . او پہ کو مو ملکو تو کیں چہ د مساوات دعویٰ کوی
 ہفہ بالکل دھوکہ دہ عککہ چہ پہ ہفہ کیں خوک د دنیا د عزت پہ کار باندے
 مشغول دے لکہ بادشاہ او افسردے ہندوم دے او خوک د ذلت پہ کار
 کیں مشغول دے نو دعویٰ د مساوات یے باطلہ دہ . وَرَحْمَةً رَّحِيمٍ خیر اشارہ
 دہ چہ نبوت اعلیٰ او اشرف دے د دنیا د خیر و نوتہ نو دہ ہفہ اختیار ہم د
 اللہ تعالیٰ سرہ دے .

بِالرَّحْمَنِ لِيُؤْتِيَهُمْ سُقُقًا مِّنْ فَصَّةٍ

پہ رحمان باندے دپارہ دکوتو دھقوی چتوتہ د سینیوزرو

وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِيُؤْتِيَهُمْ

اد پاتوتے چہ پہ ہف باندے دوی ورخیزی - او دپارہ دکوتو د دوی

أَيُّوَابًا وَسُرًّا عَلَيْهَا يَتَكُونُونَ ﴿٣٤﴾ وَزَخْرَفًا

دروازے او کتوتہ چہ پہ ہف باندے ازام کوی راو درکپے بہ دوام سرہ زر

۳۳ ۳۴ ۳۵ یہ دے ایاتونکین ذلت د دنیا ذکرکوی متعلق دے د خیر و مہا

یجمعون سرہ اودارنگ متعلق دے د سرہ یعنی بل رد دھقوی پہ قول باندے

چہ ہقوی سبب د عظمت مالدار کی گتری تو اللہ تعالیٰ د ہف ذلت ذکرکوی حاصل

دادے چہ د دنیا مالونہ د اللہ تعالیٰ پہ تیز دومرہ ذیل دی چہ د مؤمن د شان سرہ

ہف مناسبت نہ لری بلکہ د کفرانو سرہ پورہ مناسبت دے نو پکار خودا وہ چہ اللہ تعالیٰ

دا بول مالونہ کفرانو لہ ورکپے وے او مؤمنانو تہ پہ کین ہف نہ ورکولے لیکن

یوحکمت الہیہ د دے تہ مانع دے ہفہ دادے چہ بیابہ بول خلق کافرشی

مؤمن بہ یکین ہچوک تہ وی نومعلومہ شوہ چہ کلہ یوشے فی نفسہ قبیح وی خو

دیو سبب پہ وجہ سرہ ہفہ حسن لغیرہ او گرخی او تائید د دے ہفہ حدیث د

کہ د دنیا وزن (عزت) د اللہ تعالیٰ پہ نیز د مامشی د وزر پہ مقدار وے نو کافر تہ

بہ بے تربتہ یو کوٹ ہم تہ وے ورکپے وَلَوْلَا اَنْ يَّكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً لَّوَدَّ

شرطیہ دے پہ ہفہ خائے کین استعمالیری چہ وجود د شرط سبب د نفی د جزاوی

او کہ وجود حقیقی وی یا نفی د جزا سبب وی دپارہ د نفی د شرط کلہ چہ وجود فرضی وی

دلہ رستہ معنی دہ او مراد د امہ واحدا تہ د بولو خلقو کافرکیدل دی یا اگرکیدل

د بولو طلب کارے د دنیا تہ دی معنی دادہ کہ چرے تہ وے د بولو خلقو کافرکیدل

د اللہ تعالیٰ خوین تہ دی نو دے وچ تہ کفرانو تہ بے بول مالونہ تہ دی ورکپے

او برعکس مطلب بے دادے چہ بول مالونہ اللہ تعالیٰ کفرانو لہ تہ دی ورکپے دپارہ

د دے چہ بول خلق کفران یا دنیا پرست تہ شی - لَعَنَ يٰكُفْرًا بِالرَّحْمٰنِ یعنی صفت د

رحمانیت خو تقاضا کوی چہ بول نعمتوہ لوئے او وارہ د اللہ تعالیٰ د طرف تہ دی

او دوی د کھفہ سرہ شریک یا ولد جوہوی سُقُقًا مِّنْ فَصَّةٍ چھتوتہ او پاتوتے او

دروازے او کتوتہ داخلورے د دے وچ نہ خاص ذکر کپل چہ عادت دادے

وَإِنْ كُلٌّ لِّدَلِيلٍ لِّمَآمَتَا عَالَمِيْنِ الدُّنْيَا

او ته دی دا نول مگر لپے مزے ڈروند دنیوی دی

وَالْآخِرَةِ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾ وَمَنْ

او اخرت پہ سبز د رب ستا دپارہ تقویٰ والو دے او چچہ

يَعْتَشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ يَقِصْ لَهُ

لپے سترے پچھ کرے ذکر د رحمن نہ جوخت پہ ادگوڈ پہ دہ ہے

شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿۳۶﴾ وَإِنَّهُمْ

شیطان نو ہفہ پہ ددہ مگرے وی - او یقیناً دوی

چہ دا جویری د لگو نہ یاد او سپنہ نہ اونو ابادی سمیتو خستو کتو نہ کیری فچہ کم
 د او سپنہ یا لگو نہ جویری نو ہفہ پہ یے د سپینو زرو تہ جو کرے وے او سپن زر
 یے ددے وچ تہ خاص کرل چہ دھفہ سرہ پہ مکان کین راترا ہم وی۔ اول خود
 کمرے چھت ضروری وی نو بیا چھت تہ دختلو ذریعہ چہ معارج دی نو بیا دروازے
 پکاروی نورو ستو کتو تہ د کیناستلو او ارام کولو دپارہ پکاروی ددے وچ تہ پہ دے
 ترتیب سرہ یے ذکر کرل۔ وَزَخْرَفًا عَطْف دے پہ ہل دمن فضة نو معنی دا چہ
 چھتو تہ بہ د سپینو او سرورزو وے یا مفعول دے د فعل پت دپارہ یعنی
 ویجعل لہم زخرفاً او زخرف سرورزو تہ ویلے کیری لکہ او یکن لک بیت
 من زخرف (اسراء) او دارنگ زینت او خاست تہ ہم ویلے کیری لکہ حتیٰ ذَا اخذت
 الارض زخرفها (یونس)۔ (سوال) ہرکہ چہ دیرمالو تہ کافرانو تہ ورکول
 سبب گر خیدلے شی دپارہ د کفر د عامو خلقو نو مؤمنانو لہ باعے دیرمالو تہ ورکے
 وے نو بتول خلق بہ مؤمنان گر خیدلے وے؟ (جواب) دغہ ایمان چہ د دنیا
 دپارہ وی نو ہفہ ایمان پہ شرع کین اعتبار تہ لری ددے وچ تہ دھفہ جانب
 دکرے اونگرو۔

۳۵۔ ددے الیت تہ ترے پورے دویم باب دے پہ دے کین زجر او تخویف
 دے معروضیتو دقرآن تہ بیا تسلی دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ او صداقت
 دقرآن دے بیا دلیل نقلی اجمالی دے بیا دلیل نقلی تفصیلی دے د موسیٰ علیہ السلام
 نہ بیا زجر دے متکربو تہ او دلیل نقلی تفصیلی دے د عیسیٰ علیہ السلام نہ۔
 پہ دے (۳۶) کین ذکر دے پہ اعراض کولو سرہ (پلے پہ بل مخ)

۳۵

لَيُصْـٰدَّوْنَهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَيَجْـٰسِبُوْنَ اَنْتَهُمْ

خاغا آردی ددی لوه د لرے (دخ) ته او دوی گمان کوی چه دوی

مُهْتَدُوْنَ ۳۴ حَتّٰی اِذَا جَآءَنَا قَالَ يَلَيْتَ

هدایت والا دی - تردے پورے چه کله راشی موئوتہ وائی به هائے ارمان دے

د قرآن نه چه داپیدا کیری په سبب د محبت د دنیا سره چه مخکس ایت کبس د هغه
ذلت بیان شو . وَمَنْ يَّعْشُرْ دَاخًا يَّعْشُرْهُ اَعْتَسَفَ شَوْءٌ دے اعشی کمزوری
نظر وال ته ویلے کیری او هغه څوک چه د شپه یی نظر نه لگی او د ورځی لگی او
د چاچه نظر صحیح وی لیکن قصداً ځان پوند کوی نو د هغه د پاره عشی
یعنی استمالیری اودلته اکثر قراءه په پښی د شین سره دے یعنی اوله معنی
مرادده او په دے کبس لطیفه اشاره ده چه د قرآن ته معمولی رلبر اعراض او کوی
نوسبب د عذاب دے تو چه پوره اعراض یی کړی وی نو هغه په طریق ه اولی
سره هلاک او تبا ه دے . تَقِيْضُ لَهُ شَيْطَانًا تَقِيْضُ په اصل کبس پیوست کیدل د
پوستکی د اگی دی په اگی پورے او د پاترو د پیازو دی په یوبل پورے نو د اکتا پوره
د پوره مسلط کیدلو نه . شیطان عام دے که انسی وی او که جی وی قَهْوْلُهُ قِرْدٌ
یعنی هېڅ وخت ترینه نه جدا کیری یعنی باطله عقیده عملوته اخلاق معاملات
وغیره ورته خاښته کړی او د حلال یی منع کوی او د طاعت ته منع کوی او
حرام او معصیت ورته خاښته کړی . په دے ایت کبس دلیل دے چه چا قرآن
پر بخود لو او د هغه نه یی معمولی عقل او کړو نو شیطانو ته د داسی سری گمراه کول
انسان شی نو قرآن مضبوطه قلعو ده د شیطان نه د بچ کیدلو د پاره یو څو د دے وچ
ته چه په قرآن کبس د شیطانی شبهاتو پوره جوابونه دی اوبل دا چه په قرآن کبس الله تعالی بکت
کے . وَرَأَوْهُمْ لَيُصْـٰدَّوْنَهُمْ وَهُمْ ضَمِيرٌ وَه د جمع یی ځکه راوړل چه من او شیطان پرمعنی
د جمع کبس دی السَّبِيْلِ مراد ترینه سبیل الله ده چه هغه قرآن دے او ذکر الرحمن
دے وَيَجْـٰسِبُوْنَ اَنْتَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ اشاره ده چه گمراهی دوه قسمه ده یو دا چه گناه ورته
گناه ښکاری لیکن د بے پرواهۍ د وچ یی کوی نو دا څو مرتبه د تسبیح او دویم قسم دا
چه گناه ورته ښواب ښکاری او په هغه کبس فائدے کتری نو د امرتبه د بدعت ده که
په عقیده کبس وی او که په عمل کبس وی او دا درجه د پیره خطرناکه ده ځکه چه انسان
د دے ته توبه نه او پاسی په دے وچه چه ښه کار یی کتری نو دلته دا دویم مرتبه
مرادده لکه په سورة کهف کسنا او قاطر کس دی او په دے کبس اشاره ده چه

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَبَيِّنْكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيُتَسَّسَ
 بہ صبح نماز او ستائیں لرے والے دُشمن مغرب دے نو تہ ناکارہ

الْقَرَيْنِ ۝ وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ
 ملگرتے دے - او بچے بہ نفع در تکراری تاسو تہ تن در حکم تاسو ظلم و شرک آپ کے دے

اَنْكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ۝ اَفَاَنْتَ
 دا خبرہ چہ تاسو یہ عذاب کیں شریک تے - ایا تو تہ

تَسْمِعُ الصَّمَّ اَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ
 اور دل کوئے تے کوئے تہ یا ہدایت و رکولے تے ہوتا تہ او حقہ چاہے چہ دی

دُ بِنۃ او بد تیز یہ قرآن سرہ کیہی او دے انسان خودھے نہ اعراض کہے دے
 دے وجہ نہ بدکار تہ بِنۃ کاروائی۔

۳۸۔ یہ دے کہیں تخویف اخروی دے۔ اِذَا جَاءَ نَا ضَمِير من یَعِش تہ راجع دے
 او عبادت کیں پنے والے دے یعنی فَعَلِم ضلالتہ ر پخیلہ کمرائی باندے عالم
 شیخ تو ارمان بہ او کری۔ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ یعنی چہ ستا تہ دومرہ لرے
 وے لکہ چہ مشرق دُ مغرب نہ لرے دے یا مشرق دُ ژبی او دُ اوری چہ کیو
 بل نہ لرے دی۔

۳۹۔ داہم تخویف کیں داخل دے او جواب دُ سوال دے ہفہ دادے چہ کلہ
 بلاء عامہ وی تو اساتہ وی نوچہ یہ عذاب کیں پیر خلق شریک وی تو اسان
 بہ وی ؟ جواب او شوچہ عذاب دُ جہنم دُ خلقویہ پیر والی سرہ تہ اساتیری
 یادا سوال دے چہ افسوسونہ او ارمانوتہ پیر شی نوخہ غم بہ سپک شی تو
 جواب او شوچہ داہم تقہ تہ ورکوی وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ ضَمِير راجع مُخَکِبِینِ
 قول تہ چہ یالیت بینی و بینک ۱۱ او اَنْكُمْ کیش لام اجلیہ پنے دے یا
 فاعل دُ لن یَنْفَعُکُمْ اَنْكُمْ دے۔ اِذْ ظَلَمْتُمْ اِذْ دُ پارہ دُ علت دے او مراد ترینہ
 شرک دے۔ دُ ظرق دُ پارہ نہ دے حکہ دُ ظلم زمانہ ہم دتیا دہ او الیوم تہ مراد
 آخرت دے تو ظرفیت تہ صبح کیہی۔

فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۴۰﴾ فَإِنَّمَا تَذَهَبُ بِكَ

یہ ہمراہی بیکارہ کنیں - نو کہ چرے یوحو مونو تا

فَإِنَّمَا مِنْهُمْ مَنْ تَقْبَلُونَ ﴿۴۱﴾ أَوْ يُرِيدُكَ

نو یقیناً مونو د دوی تہ بدلہ اخستونکی یو یا یہ اوخا یو تاتہ

الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَقْتَدِرُونَ ﴿۴۲﴾

ہقہ عذاب چہ وعہ کریدہ مونو د دوی سرہ یقیناً مونو د دوی پہ عذاب بانڈے بنہ قدرت لو۔

فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ

نو کلک اوتیسہ ہقہ چہ وحی کرے شریہ تاتہ یقیناً تہ

سہ۔ یہ دے ایاتو نو کنیں تسلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ مختلفو طریقو سرہ پہ دے ایت کنیں اولہ طریقہ دہ چہ کہ چرے داخل د قران تہ اعراض کی او ایمان تہ راوری نو یہ تا باندے ہیج و بال تیشہ حکہ چہ مانع د دوی د طرف تہ دے چہ د قران تہ کانہ او راندہ دی دے مکرل مبین فہ د انعام (دوبیدلو) د پارہ راجی یعنی چہ پہ کمر ائی کنیں دھر طرف تہ دوب اور اگروی لارے دہدایت ورتہ بندے وی۔

سہ۔ یہ دے کنیں دویمہ طریقہ د تسلی دہ یعنی مونو بہ دے متکربو تہ ضرور عذاب ورکوو یا یہ ستاد ہجرت یا وفات روستو عذاب ورکوو یا یہ ستا پہ حضور کنیں عذاب راولو تو تہ ہیج پرواہ مکہ او دارنگ پہ سورہ یونس ۱۰۱ او سورہ رعد ۱۰۱ او سورہ غافر ۱۰۱ کنیں تیر شویدی۔ فَإِنَّمَا تَذَهَبُ اذہاب تہ مراد یا ہجرت کول دی د مکہ تہ یا وفات کیدل دی۔ أَوْ يُرِيدُكَ پہ دویمہ معنی د اذہاب کنیں دلیل دے چہ اذہاب (کیدل) مقابل د وفات دے یعنی روستو د وفات تہ د دنیاو لو حالات نشی لیدے او د حسن او قتادہ پہ روایت کنیں د دے ایاتو نو مصداق واقع کیدل د فتنو دی پہ مسلمانو کنیں روستو د وفات د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ نو اللہ تعالیٰ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ ژوند کنیں ہقہ تہ ہقہ حالات او خود پہ امت کنیں چہ ہقہ پرے خوشحال شو او روستو د وفات تہ فتنہ شورو شوے اودا اکرام دے ر مونو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم حکہ چہ د نورو انبیاء علیہم السلام پہ ژوند کنیں د ہقوی پہ امتو نو بہ عذابونہ راتلل۔

عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۴۳﴾ وَإِنَّكَ لَذِكْرٌ رَكِيظٌ

یہ لار پیغمبر باندے کے ۔ اور یقیناً دعا قرآن ذکر سنا دے

وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿۴۴﴾ وَسْئَلُ مَنْ

اور سنا دے اور تیرے چہ تاملو یہ تیوس اور تیشی ۔ اور تیوس اور تہہ چاہے

أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ

چہ لیرے دی مونہ ستارہ مخبریں رسولین زموئی چہ ایاجو کوسیدی ہوئی

دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ﴿۴۵﴾ وَلَقَدْ

سوا رحمان نہ نور و اکداران کے تھے اور زور و دعوی عبادت کی دیشی ۔ اور یقیناً

۴۳۔ یہ دے کہیں تشبیح دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ روستو دے تسلی نہ یعنی کہ دا خلق مٹی اور کہ نہ مٹی خوتہ یہ کتاب دے اللہ تعالیٰ باندے کلک شہ یہ بیان کولو اور عمل کولو اور دلیل نیو لو کہیں اِنَّكَ دا اول علت دے دے ماقبل یعنی شوک چہ یہ صراط المستقیم باندے وی تو یہ حقہ باندے تسلی یہ کتاب اللہ سرہ لازم دے اور ادلیل دے چہ لار دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم صراط مستقیم دہ۔

۴۴۔ دادویم علت دے دے قاسم تسلی دہارہ۔ لکھ کر یہ معنی دے شرافت اور عزت دے اور قوم تہ مراد قریش اور عرب دی یعنی دے دوی یہ لغت کہیں نازلیدال دے قرآن دے دوی شرافت دے یاد کر یہ معنی دے وعظ اور تذکرہ دے اور قوم تہ مراد قول امت دے وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ تیوس بہ کیداشی یہ بارہ دے نعمت دے قرآن کہیں دے لوستو اور دے عمل کولو اور بیان کولو یہ بارہ کہیں یہ ایت کہیں اشارہ دہ چہ قرآن دے نعمتوں دے اللہ تعالیٰ نہ یو دیر لوئے نعمت دے۔

۴۵۔ دادلیل نقلی اجمالی دے دے تو لو انبیاء علیہم السلام تہ لکھ چہ یہ سورۃ نحل سے اور سورۃ انبیاء سے کہیں دے اور مخبریں سرہ ربطیے دادے لکھ چہ یہ قرآن کریم کہیں ذکر دے توحید دے نو داسے دے انبیاء دعوت ہم دے توحید دہارہ و نو دعوت دے قرآن موافق دے دے دعوت دے تو لو رسولانو سرہ۔ وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا (سوال) زموئی دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم زمانہ دے پیدائش اور ذرند کہیں خو نور پیغمبران تہ و نو حقہ تہ حقہ رنگ امر اور شوچہ دے حقو تیوس اور کرہ (جواب) اور جواب دادے چہ دا حکایت دے شے دے اسراء دے چہ پہ دے شہ بعض انبیاء سرہ ملاقات اور نو ورتہ امر اور کرے شوچہ اوس دے دوی تہ تیوس اور کرہ لکھ چہ دا روایت (پاتے یہ بل مخ)

أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

لیبرے دے ہوئے موسیٰ علیہ السلام پہ معجزاتو زموئے سرہ فرعون تہ

وَمَلَأْنَاهُ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۶﴾

لوغزو دقوم دہقہ تہ نوویل ہقہ یقیناً زہ رسول د رب د عالمینو یم۔

قَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا

تو ہر گتہ چہ راغے دوی تہ پہ معجزاتو زموئے سرہ دغہ وخت دوی پہ ہقہ پورے

قرطبی ابن کثیر وغیرہ نقل کرے دے بیا پکین دودہ روایتو تہ دی اول دلچہ ہقہ ترے تپوس اوکرو نو ہغوی ورتہ جواب اوکرو چہ مونہ پہ توحید باندے رالیبرے شوے یودویم روایت دادے چہ ہقہ تپوس تہ دے کرے اویل یے چہ زما یقین دے تو تپوس تہ حاجت تیشستہ اوامرد و اسأل دپارہ د وجوب تہ وؤ یلکہ دپارہ د الزام وؤ پہ مشرکانو باندے۔ دویم جواب دادے چہ پہ عبارت کتب حذاف دے یعنی امم من ارسلنا، یا من ارسلنا الیہم اومراد تریتہ یہود او نصاریٰ ووجہ موجود ووپہ ہاتہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم کتب او مقصود پہ دے کتب الزام وؤ پہ مشرکین عرب باندے۔ دریم جواب دادے چہ عبارت کتب حذاف دے یعنی کتب من ارسلنا او د سوال تہ مراد نظر کول دہغوی پہ کتابونو اودیتو تو کتب د لکہ تورات او انجیل اوددے وچ تہ ددے تہ روستو ایاتو تو کتب حال د موسیٰ اود عیسیٰ علیہما السلام یے ذکر کرے دے۔ أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ الْهَاقَ پہ دے لفظ جَعَلْنَا کتب اشہدہ چہ د مشرکانو سرہ اختلاف د مؤحدینو پہ مجعول الہو کتب د لکہ چہ اوس بعض خلق ہغوی تہ عطائی وائی اوعوام تعبیر کوی چہ اولیاء بزرگانو تہ اللہ تعالیٰ برخہ ورکے دی چاتہ یے اختیار ورکے دے د اولاد ورکو لوچاتہ یے اختیار ورکے د مالدار کولو چاتہ د گورن لروکو چاتہ د یادو لروکو چالہ د دانو جو رولو اوچالہ یے مطلق واک ورکے دے اوچاتہ یے علم غیب عطائی ورکے دے۔ یعنی دوی د اللہ تعالیٰ تہ یسوا مستقل الہہ تہ دی کنزلی اودا حقیقت د شرک دے یُعْبَدُونَ د عقیدے د الوہیت سرہ عبادت کول لازم دی او أَجَعَلْنَا کتب ہمزہ د استفہام انکاری دے لکہ چہ سورۃ نحل ۳۶ او انبیاء ۲۵ پرے گواہ دی۔

۳۷۔ دادلیل نقلی تفصیلی دے د موسیٰ علیہ السلام تہ او عاقبت د تکذیب کوؤ نکو ذکر کوی پہ واقعہ د فرعونیا تو سرہ او د ۳۸ سرہ ہم تعلق لری یعنی لکہ

يُضْحَكُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِّنَ آيَةٍ إِلَّا

خندا کولہ - اوتہ خودلہ مونہ روی تہ ہج مجزہ مکر

هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتَيْهَا وَآخَذَتْهُمُ بِالْعَذَابِ

ہفہ بہ غفہ وہ د مکرے دہف تہ اد نیوے دو مونہ روی لوہ پہ عذاب سرہ

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ وَقَالُوا يَا يٰٓأَيُّهَا السَّحَرَاءُ لَمَّا

دے دپارہ چہ اذکری دکرماقی تہ - ادوی اوپل لے جادوگرہ دُعا اذغواہ مونہ روی

چہ آخری رسول باندے مشرکین مکہ طعن کوؤ چہ دے مسکین او غریب دے نوداے
فرعون ہم د مولیٰ علیہ السلام پہ بارہ کیں اعتراض کرے وؤ یعنی د فرعون پہ
مقابلہ کیں موسیٰ علیہ السلام فقیر مسکین وؤ یا یاتنا مراد دے تہ تہہ معجزات دی
چہ سورۃ اعراف ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰
رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ پہ دے کیں اثبات د رسالت او ذکر د مرسل دے او اشارہ دہ مرسل
بہ تہ چہ ہفہ مسئلہ د توحید د ربوبیت دہ چہ فرعون دہف تہ منکر وؤ یُضْحَكُونَ
مراد د خندا کولو تہ استہزاء او مسخرے کول دی پہ دے وصف راوہلو کیں اشارہ وہ
دہقوی دیرے سرکش کولو تہ حُککہ چہ خندا کوؤنک سوچ او فکر نہ کوی۔
۱۰۱ اشارہ دہ چہ ددوی خندا کول بے حایہ ووحککہ چہ دغہ آیات وارہ او معبولی
نہ وو۔ (سوال) مِّنَ آيَةٍ إِلَّا وُفِيَ أَكْبَرُ دالفظ خو تقاضا کوی چہ ہرہ یوہ معجزہ
دے نہ لویہ وہ نواولہ ددویہ نہ لویہ وہ نودویہ داولے نہ لویہ وہ او دا خو
دحقیقت تہ مخالفہ خبرہ دہ چہ اکبریت پہ تفضیل سرہ) پہ دوارہ جاتنا تو کیں نشی
کیدے (اول جواب) دادے چہ دا اکبریت دہریو پہ زعم د لیبیک کیں دے د
دے وچ نہ چہ ہفہ تول آیات پہ لوے والی کیں شریک وو، (دویم جواب) دادے
چہ پہ الیت کیں تخصیص دے یعق ما نریہم من الیۃ (متاخرہ) الہی اکبر من
اُخْتِهَا (السابقۃ) ہرہ یو روستے د مخکین نہ لویہ وہ۔ حُککہ پہ اول الیت سرہ
یو علم حاصل شونو پہ دویم الیت کیں د مخکینی علم تہ علاوہ یل علم حاصل شو
نودوہ علمو تہ شول علی هذا القیاس تردے چہ پہ نہم الیت کیں نہہ علمو تہ
حاصل شول۔ وَآخَذَتْهُمُ بِالْعَذَابِ پہ دے کیں اشارہ وہ چہ بعض آیات پہ
شکل د عذابو تو کیں وہ۔

رَبِّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ﴿۴۹﴾

درب خیل نہ پہ دے وجہ چہ وعدہ ہے کریدہ ستا سرہ یقیناً مونی بہ ہدایت قبول کرو ۔

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿۵۰﴾

نہ ہرکے چہ لرے کرو مونی ددوی ہم عذاب دفعہ وخت دوی وعدہ بہ مابولہ ۔

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَبْقُومُ

او اواز اوکرو فرعون پہ قوم خیل کیں اویل ہے اے قومہ

أَلَيْسَ لِي مُلْكٌ مِّمَّنْ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا نَهَارٌ

ایا نیستہ مالکہ بادشاہی ز مصر او دا دے ہم

تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۵۱﴾

بھیڑی لائنہ دے حکم زمانہ ایا نو تاسو نہ دیتے ۔

۴۹۔۔ دا دے مشرکوں کو عادت دے چہ پہ سکتے کیں دخیلو معبودان باطلہ نہ نا امید
شی او دے اللہ تعالیٰ نہ مدد غواری نو دا سے فرعونیا نو ہم پہ دعا دے موسیٰ علیہ السلام
سرہ وسیلہ او نیولہ اللہ تعالیٰ تہ او دا دلیل ووچہ ددوی کفر عنادا وو۔
يَا أَيُّهَا الشَّجَرُ (سوال) ہرکے چہ دوی مجبورہ شو دے دعائے تو دے موسیٰ علیہ السلام
بے عزتی پہ وصف دے ساحر سرہ ولے کولہ ؟ اول جواب چہ دے دوی پہ اصطلاح
کیں عالم تہ بہ ساحر ویلے کیدلو دویم دادے چہ دا دے نہایت جہل دوجہ تہ چہ دوی
خیل عادی خبرہ تہ پریردی ۔ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ عہد تہ مراد امن و رکول دی دے
عذاب نہ پہ سبب دے ایمان او رلو او دا ذکر دے پہ ظہ کیں او ہرکے چہ پنا
دے سورہ اعراف پہ تفصیلی واقعات ذکر کو لو بات دے وہ نو ہلنہ بعض کلمات
ہے پہ نسبت دے سورت سرہ زیات ذکر کرے دی ۔ او پہ دے سورت کیں
اختصار مقصد دے ۔

۵۰۔۔ ہرکے چہ فرعون سرہ دے ایات دے موسیٰ علیہ السلام او دے استجابت دے دعا دے
ہفتہ تہ ویرہ پیدا شوہ چہ زما قوم بہ زمانہ مخالفت اوکری او دے موسیٰ علیہ السلام سرہ
بہ ملگری شی نو دخیل قوت مظاہرہ کوی او تکیہ کوی پہ دنیوی بادشاہی پاندے
او دے موسیٰ علیہ السلام توہین او تذلیل کوی او پہ دے کیں اشارہ دے عذار دے
تقص عہد تہ ہم چہ زہ دے موسیٰ علیہ السلام سرہ لوظ دے وچ نہ پورہ کوٹم نہ

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مِثْلِي ۚ

ایا زہ خورہ یم دے سہی نہ چہ دے ذلیل دے

وَلَا يَكَادُ يَبِينُ ۝ فَلَوْلَا الْبَقَىٰ عَلَيْهِ

او نہ دے تزدے چہ بکارہ خبرہ لوگہی۔ تو ولے تہ شی راغورجیلے یہ دہ بانداے

چہ زہ خاورہ د قوت یم۔ و نادی قرعون اعلان د حکومت یہ طریقہ د منادی سرہ وی دے وچ تہ تعبیر ہے یہ نادی سرہ اوکرو آئیں لی مٹنے مصر لفظ دے لے فکین کرو اشارہ دہ حصر او تخصیص تہ یعق بادشاہی د مصر خاص زما دہ ماسرہ یکین ہیئت شریک نیستہ باقی خلق خورما رعیت دے۔ و ہاتھ الہ تہار تجری من تہقی اول جملہ کین نظام قانون تہ اشارہ وہ او یہ دے جملہ کین معاشی نظام تہ اشارہ دہ چہ دا دوارہ زما یہ اختیار کین دی۔ د روئیل نہ ہے دیر تہرونہ جدا کرے و وچہ دھق نہ خلور غت غت تہرونہ و و او یہ کورونہ، محلہ او باغاتو کین چلوے و و دھقہ خلورو نوموتہ دادی عا تہر المزی، عا تہر طولون تہر تیس، عا تہر میاط۔ او بعض مفسرینو ویلے دی چہ مراد د اتہار تہ د ملک مشران سرمایہ داران وغیرہ دی او بعضو ویلے دی چہ مراد تربیتہ مطلق مالوتہ دی۔

۵۔ یہ دے کین د موسیٰ علیہ السلام تحقیر او سبکوالے کوی۔ ہومہین یعق قوت د ملکیت او بادشاہی ہے او مال ہے نیستہ تہرونہ ہے نیستہ کارونہ پچیلہ کوی و لکاد یبین یعق فصاحت بلاغت ہے نیستہ خیال مقصد صاف تہی بیا تولے۔ او دا دوارہ خبرے د دہ بکارہ دروغ و حکم موسیٰ علیہ السلام خو دیر عزت متدا شریف اخلاق و اخلاستہ صورت والا و حدیث د بغاری او مسلم کین راغے دی نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا ہے دی چہ ما د اسراء یہ شپہ کین موسیٰ علیہ السلام لرہ اولید و چہ سرے سور رنگ تہ مائل غم رنگی دنک قدوالا کنگوچے و یختو والا و گویا کہ دے د سرو دشتوے قبیلے تہ و و۔

او د موسیٰ علیہ السلام رعب و و یہ فرعون باتلے او دارنگی موسیٰ علیہ السلام دیر فصیح او بلیغ و و کہ چرے دھقہ یہ ژبہ کین غوتہ وہ وروکوالی کین نوپہ دغا رواحل عقدہ من لسانی) سرہ ختم شویوہ۔ لیکن دا د متکبرینو عادات دی چہ یہ دروغ او صاف سرہ حق پرست خلق موصوف کوی۔

أَسْوَرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكُ

کرتے دے سرو زرہ یا تہ راجی دے دہ سرہ ملائیک

مُقْتَرَبِينَ ۝ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاطَاعُوهُ ط

چہ مقوتہ یے تپے دی - نو دھوکہ یے کرد قوم خیل نو ہقوی ددہ تابعاری اوکرہ

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ ۝ فَلَمَّا

بقیمنا ہقوی دد قوم نا فرمان - نو ہرکلاہ چہ دوی

۵۳۔۔ اہم تحقیر او تکذیب د موسیٰ علیہ السلام کی یہ طریقہ د قیاس د رسولانو
د اللہ تعالیٰ یہ قاصدانو د بادشاہانو د دنیا یہ حقہ زمانہ کین چہ ہقوی یہ قاصدان
تہ چہ حقہ یہ دیر مقرب و د یہ لاسو نو کین د سرو زرہ بنگری او کنگن اچول او د
حقہ یہ ملگریا کین یہ یے دیر خد متنگاران روانول ددے وچ تہ فرعون یہ
موسیٰ علیہ السلام باتدے دا دواہ اعتراضوہ او کھل او ثابتول یے چہ د رسول
تہ دے ہلیکن دا قیاس د دوی باطل دے بلکہ رسولان د اللہ تعالیٰ چہ دی نو یہ
غیبی قوتونو سرہ د ہقوی امداد گیری او د تیوی زیب و زینت تہ د ہقوی حاجت تہ وی۔
قائدہ :- فرعون پہ ابو سرہ خان لہ عزت حاصلو نو اللہ تعالیٰ دہ لہہ پہ ابو سرہ
ہلک کرو اشارہ دہ چہ چا بغیر د اللہ تعالیٰ تہ پہ یل خیر سرہ تعززاو مداد حاصلو
نو اللہ تعالیٰ یہ دہ لہہ حقہ سبب د ہلاکت او گرہوی۔ او دارنگ فرعون موسیٰ علیہ السلام
تہ سیک کتل او د فقیرے او د عدم فصاحت عیبو تہ پہ حقہ باندے ویل نو اللہ تعالیٰ
حقہ لہہ پہ فرعون باندے مسلط کرو۔

۵۴۔۔ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ د مخکن دعویٰ د فرعون او سپکوالے د موسیٰ علیہ السلام سبب
او گرہبدا د جہل د قوم فرعون د پارہ او دغہ جہل سبب شو د اطاعت د ہقوی فرعون
لہہ فاطانوہ او دغہ خیرے د فرعون سبب د جہل د قوم پہ دے وجہ سرہ او گرہبدا
چہ دوی پورہ فاسق او نا فرمان و د إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ -

قائدہ :- طریقہ د پیرانو او عالمانو باطل پرستوہم د فرعون پشان دہ چہ دوی خیل
مریدان شاگردان د علم د قرآن او سنت او د تحقیق تہ مع کی د پارہ ددے چہ
جاہلان پاتے شی نو د دوی اطاعت یہ کی۔

السَّفَوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

خفہ کرد موتیرہ بدلہ مو داغستہ ددوی نہ تو غرق کول موتیرہ ۱۱ بول

فَجَعَلْنَاهُمْ سُلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾

نو اوکوٹول موتیرہ دوی تیر شوئے نمونہ او عبرت دیارہ ۱۲ روستو

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ

او ہوکہ چہ ذکر کہے تھی خویئے ۱۳ مویم ۱۴ مثال پہ طور یاندے دتہ وخت سنا قوم

۵۵۔ یہ اے الیت کیں دفرعونیا تو عذاب ذکر کوی دیارہ دتخویف دنور و منکوب۔
قَلَمًا اَسْفَوْنَا السَّف یہ معنی دغضب دے اودا ہم صفت داللہ تعالیٰ دے خومشایہ
دمخلوق سرہ تہ دے او اشارہ دہ غضب فیر دے دانقاص تہ حکمہ چہ انتقام یے روستو
ذکر کرے دے۔ د عمر بن ذر نہ فرمبی نقل کریدی ہوقہ یہ ویل لے کناہ
کو و نکو خلقو داللہ تعالیٰ پہ دیر حلم یاندے مہ مغرور کیڑے بلکہ دھوقہ دغضب
تہ ویرہ کوئے اودا الیت یے اولوستو۔ او ابن جریر یو کرتہ غصہ شو توچا ورتہ
اویل چہ لے ابو خالدہ تہ ہم غصہ کوئے نوہوقہ اویل چہ خالق داحلامو ر جمع دحم
دہ صیر تہ ویلے کیڑی (ہم غصہ کیڑی اودا الیت یے اولوستو۔

۵۶۔ سُلَفًا داجمع دسلف دہ لکہ خدم جمع دخدام دہ یادامصدر دے اطلاق یے پہ
جماعت یاندے ہم کیڑی او سلف مطلق متقد میںو تہ ویلے کیڑی کہ خیروی او کہ
شروی ددے وچ نہ دمدح پہ وخت کیں ددے سرہ قید دصالح او صالحین لگیلے
شی۔ او فرق پہ مینخ دسلف او مثل کیں یو خو وجوہو سرہ دے اولہ وجہ دادہ
چہ سلف تیر شوئے نمونہ دعتاب او مثل واقعہ دعبرت حاصلو دیارہ دویہہ
وجہ سلف مقتدا دھوقہ چا دیارہ دہ چہ علو اوفساد کوونکی دی او مثل خبرہ عجیبہ
شان والا دریمہ وجہ سلف دھوقہ چا دیارہ چہ ددوی پشان عمل یے کرے دؤ
پہ زمانہ ددوی کیں او مثل دھوقہ چا دیارہ چہ روستو دھوقی پشان عمل کوی۔
خلورمہ وجہ سلف مخکین تلونکی اور تہ او مثل وعظ دیارہ دروستو خلقو۔
پنجمہ وجہ بنی اسرائیل سلف شو پہ نجات موت لو کیں دالحا تو دیارہ افرعونیاں
مثل شول دناکارہ خلقو دیارہ۔ فَجَعَلْنَاهُمْ ضَمِيرًا وَارِثًا تہ پہ جمع سرہ راجع دے۔

۵۵
۵۶

مِنْهُ يَصُدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا آلَ الْيَهُنَّا خَيْرٌ

دے دے نہ شور کوی - او دای ایا زمونہ معبودان غورہ دی

أَمْ هُوَ مَا ضَرِيهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ

یا دے۔ نہ ذکر کوی دوی تاتہ دا خبر مگر دے دپارہ بلکہ دوی

قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا

قوم دے جگرمار - نہ دے دے مگر یو بندہ چہ نعمت کرے دؤموتو

۵۷۔ باز گردے او تمہید دے واقعہ عیسیٰ علیہ السلام دپارہ۔ دے پہ
ربط کنیں دما قبل سرہ دوہ احتمالونہ دی اول داچہ مخکنیں جدال او عناد دے
فرعونیانو د موسیٰ علیہ السلام پہ مقابلہ کنیں ذکر کرے شو نو اوس صد او
عناد د مشرکین مکہ ذکر کوی پہ مقابلہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم کنیں حاصل
یے دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر د احوالو د عیسیٰ علیہ السلام
بہ وخت پہ وخت کاوؤ د اثبات د توحید او درد د مشرکینو دپارہ نو مشرکینو پہ شور
کاوؤ چہ دے ہر وخت د عیسیٰ علیہ السلام ذکر مونہ تہ کوی نو ددہ مقصد
دادے چہ زمانہ الہ جو کرے لکہ چہ نصاریٰ د عیسیٰ علیہ السلام تہ الہ جو
کرے وؤ نو معنی د الہنّا خیرٌ اَمْ هُوَ چہ زمونہ الہہ غورہ دی او کہ د محمد
صلی اللہ علیہ وسلم ! بلکہ زمونہ الہہ غورہ دی۔ دویم احتمال دادے چہ دے
ربط دے ایت سرہ حاصل یے دادے چہ ہر کلاہ اویل چہ دھیم رسول پہ دین
کنیں د مجعول الہ اجازت نیشته۔ نو ہر کلاہ چہ دوی پہ قرآن کنیں د عیسیٰ علیہ السلام
ذکر وادریالو نو دوی شور او کرو چہ وے عیسیٰ علیہ السلام تہ الوہیت تہ وؤ
ور کپے شے ؟ او ہر کلاہ چہ عیسیٰ علیہ السلام مجعول الہ دے نو زمونہ الہہ
ددہ نہ غورہ دی نو ہغوی ہم مجعول الہہ دی نو معنی د الہنّا خیرٌ اَمْ هُوَ زمونہ
الہہ غورہ دی او کہ عیسیٰ علیہ السلام ! بلکہ زمونہ الہہ غورہ دی۔ دریم قول پہ
دے ایت کنیں دادے چہ سورۃ انبیاء کنیں ذکر شہ چہ یقیناً تاسواوستاسو معبودان
ماسوی اللہ بہ دجہم خاشاک وی نو ہر کلاہ چہ د عیسیٰ علیہ السلام پہ قرآن کنیں ذکر
راغے اورد او کرے شو پہ نصاریٰ باندے نو مشرکینو دغہ وخت کنیں شور او کرو
چہ پہ معبودان من دون اللہ کنیں عیسیٰ علیہ السلام داخل دے نو چہ حقہ
جہنم تہ داخلیری نو زمونہ الہہ د ورتہ ہم داخل شی ہیخ پرواہ نیشته او مقصد

عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ

(۵۹)

یہ ہفہ پاندے او گروڈے دومرہ ہفہ نموتہ دپارہ د بنی اسرائیلو ۔

د دوی اعتراض کول وو پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پاندے چہ دے عیسیٰ علیہ السلام تہ جھنسی وائی نو معنی د الٰہننا خبر امرھو دادہ چہ زمونہ الٰہ غورہ دی او کہ عیسیٰ علیہ السلام لیکن عیسیٰ علیہ السلام خو غورہ دے نو چہ ہفہ اور تہ داخلہ بنی نو زمونہ الٰہہ دھم داخل شی۔ لیکن د دے قول د ماقبل سرہ تیکارہ ربط نیشہ سوادے تہ چہ داہم زجر دے د مشرکینو پہ بے حایہ اعتراض او شور کولو حکمہ چہ سورۃ انبیاء کیں د بزرگانو (چہ خنقو ترینہ معبودان جو کرے دی) ذکر پہ ورپسے الیت کیں کرے شوے دے (ان الذین سبقت لہم منا الحسنى) نو د دوی اعتراض باطل دے بل دادہ چہ سورۃ انبیاء او دے سورت پہ نزول کیں ہیرہ زمانہ فاصلہ دہ نو دھقوی د سوال جواب یے وے دومرہ زمانہ روستو کرے وے۔ وکما ضرب ابن مريم مثلاً یعنی ہرکہ پہ قرآن کیں د مشرکانو پہ رد کیں عجز او عبدیت د عیسیٰ علیہ السلام پہ طریقہ د مثال سرہ ذکر کرے شی۔

ما ضربوہ لک الا جدلاً یعنی دے مشرکانو چہ د معبود من دون اللہ دپارہ پہ طور د مثال سرہ د عیسیٰ علیہ السلام نوم ذکر کرے دے نو داصرف د خدا و اعتاد پہ طریقہ دے حکمہ چہ دوی تہ پوہیدی چہ ہفہ لاء تہ وے او پہ حدیث د ترمذی کیں وارد دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل "ہرکہ چہ یوقوم سرہ د علم تہ بے لارے شی نو ہقوی تہ جدال ورکے شی (یعنی یہ ضد او اعتاد کیں اختہ شی) او دالیت یے تلاوت کرو۔"

۵۹۔ روستو د زجر تہ جواب دے د دوی جدال تہ یہ ذکر د حقیقت حال د عیسیٰ سرہ او پہ نفی د الوہیت سرہ دھفہ تہ۔ ان ہوا لعبد دارد دے یہ نصاریٰ او پہ ہفہ چاچہ عیسیٰ علیہ السلام لہرہ د الوہیت عقیدہ لری انعمنا علیہ دارد دے یہ یہودیانو او پہ ہفہ چاچہ د عیسیٰ علیہ السلام د نبوت تہ انکار کوی حکمہ چہ مراد د اندام تہ نعمت د نبوت دے وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ دارد دے دوہم دھفہ چاچہ دلیل تیسے دھفہ د الوہیت دپارہ پہ پیدا ائش دھفہ بغیر د ناریتہ تہ! حاصل داچہ داسے پیدا ائش د عیسیٰ د بنی اسرائیلو دلیل او عبرت د قدرت د اللہ تعالیٰ دے۔ او ہرکہ چہ بنی اسرائیل دھفہ پہ وخت کیں موجود وو او دھفہ د حال تہ نہ خیر وو دے وچ تہ دھقوی تخصیص یے او کرو یا د مثال تہ مراد دے فداوہ (ہفہ خوک چہ دھفہ اقتداء لازم وی)۔

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ

اوتہ چرے اوغولرو موتو نو پیدا یہ کرو ستاسو پہ بدلہ کیں ملائیک پہ زمکہ کیں

يَخْلُقُونَ ﴿۹۰﴾ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

چہ ستاسو پہ گئے یہ اوسریدی . او یقیناً رحمتی علیہ السلام نفعہ د قیامت دہ

فَلَا تَسْتَرْزِنَ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ

نو شک مہ کوئے پہ قیامت کیں او تابعداری او کوئے زما دا

مُسْتَقِيمٌ ﴿۹۱﴾ وَلَا يَصْذَاكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ

نیخہ دہ . او وائہ ردی تا سولرہ شیطان یقیناً دے

سہ :- دادویم رد دے پہ ہفہ چاچہ د عیسیٰ علیہ السلام د عجیب پیدائش تہ دلیل نیسی د ہفہ پہ الوہیت پاندے حاصل دادے چہ حال د عیسیٰ علیہ السلام اگر چہ عجیبہ دے لیکن اللہ تعالیٰ د دینہ پہ زیات عجیبہ پاندے قدرت لری ہفہ داچہ ستاسو تہ ملائک پیدا کری یا ستاسو پہ بدال کیں ملائک پہ زمکہ کیں ایاد کری لیکن دامستلزم تہ دے چہ ملائک د اللہ شی حکم پہ دے عجیبہ طریقو سر ہوئک د مخلوقیت او د عیدیت نہ اوئی . مِتَّكُمْ مِنْ پہ معنی د بدلیت دے یا پچھلہ معنی دے یعنی پہ طریقہ د تولید سرہ ۔

سہ ۹۱ :- پہ متعلق د عیسیٰ علیہ السلام بلہ فائدہ ذکر کوئی چہ دلالت کوئی د عیسیٰ علیہ السلام پہ عظمت پاندے اِنَّکَ ضَمِیرُ ابْنِ مَرْیَمَ تہ راجع دے او مراد تربیتہ نزول د ہفہ دے پہ وخت د خروج د دَجَالِ کیں نزوے قیامت تہ چہ تفصیل د ہفہ پہ احادیث صحیحہ کیں راجع دے لَوْلَمْ یَلْسَأْکَ یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام سبب د علم د قیامت دے یا علم پہ معنی د علامہ دے ۔ او د اِنَّکَ پہ ضمیر کیں دویم احتمال دادے چہ قرآن تہ راجع دے یعنی تصوص د قرآن سبب د علم د قیامت دے لیکن پہ دے احتمال سرہ د کلام ربط تہ راجع د ماقبل سرہ ۔ وَالتَّحْوِنُ روستو د تفصیل د حال د عیسیٰ علیہ السلام او د دفع کولو د شبہاتو تہ امر دے پہ اتباع د رسول اللہ صلی علیہ وسلم پہ تقدیر د (قل) سرہ او د دے متاسب لطیفہ دادے چہ عیسیٰ علیہ السلام روستو د نزول تہ مکلف پہ وی پہ اتباع د محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ ۔ او ہر گاہ چہ پہ یارہ د عیسیٰ علیہ السلام او د اتباع د سنت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کیں شیطان دیر شبہات اچوی

لَكُمْ عَذَابٌ مُبِينٌ ﴿۴۲﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ

تاسولہ دشمن نیکارہ دے ۔ او ہر کلمہ چہ داغے عیسیٰ علیہ السلام پہ نیکارہ دلیلوت سرہ

قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ

اویل ہفہ یقیناً راویے دی مائتوتہ دیوے خبرے او دے دپارہ چہ وضاحت او کرم تاسولہ

بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَاتَّقُوا

د بعض ہفہ خبرد چہ تاسو اختلاف کوئے پہ ہفہ کیں نو ویر پیرے

اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي

واللہ تعالیٰ نہ او تابعداری کوئے زما ۔ یقیناً اللہ تعالیٰ ہفہ رب زما

نو تنبیہ یے ذکر کرے پہ دے قول سرہ وَلَیَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ کہ شیطان
جئی او کہ انسی وی لکہ چہ پہ دے زمانہ کیں قادیانان (شیطانان انسیہ)
پہ بارہ د حیات عیسیٰ او نزول عیسیٰ کیں شبہات پیدا کوی لیکن دہفہ شبہاتو
دازالے دپارہ د قرآن علم ضروری دے او پہ اتباعون باتدے عمل پیکار دے ۔
۴۳ تا ۴۲ ۔ ہر کلمہ چہ دے عیسیٰ علیہ السلام عظمت دشان او صداقت بیان
شونو اوس دہفہ دطرف نہ دعوت دتوحید ذکر کوی پہ طریقہ ددلیل تقوی
سرہ اورد پہ یہودیاتو نصاریٰ او مشرکین عرب باندے بِالْبَيِّنَاتِ مراد تربتہ
معجزات او انجیل دے ۔ بِالْحِكْمَةِ مراد تربتہ نبوت دے یا علم درسالت چہ ہفہ
احادیث دعیسیٰ علیہ السلام دی یا مصداق دحکمت دغہ بیانات دی چہ حق کیں
یے ذکر کرل چہ ہفہ حکم او مضبوط دی چہ ہمتو ک ہم دہفہ مقابلہ نشی
کوئے ۔ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ داعطف دے پہ معنی دالحکمہ باندے چہ ہفہ لظہار
الحکمہ دے بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ داپشان دلاحل کم بعض الذی حرم
علیکم (سورة العبرانہ) دے مراد دے چہ تورات کیں بعض احکام او بعض
حرمان وو نو د انجیل پہ راتلو سرہ ہفہ منسوخ شول او پہ ہفہ کیں تحقیق او استیثا
وہ پہ بقی اسرائیلو باندے ۔ یا ددے مراد نہ تحریفات دتورات دی او بعض پہ
معنی دکل سرہ دے یا مراد تربتہ ہفہ مسائل دی چہ احبارو دیہودو دکان نہ
جوڑ کرے وو نو بیاہم بعض پہ معنی دکل سرہ دے یا مراد تربتہ ہفہ مسائل د
دین دی چہ احبارو پہ ہفہ کیں اختلاف جوڑ کرے وو دہفہ وضاحت عیسیٰ
علیہ السلام او کپرو او اختلافات دیویہ یے نہ دی بیان کپی (پاتے پہ بل مت)

وَرَبِّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۹۲﴾

او رب ستاسو دے تو پناگی دھن خاص کرے دا لار نیقہ دہ -

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ

نو مختلف شونے دے پہ پیغ خیل کنن نو تباہی دہ

ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلِيمٍ ﴿۹۳﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ

ظالمونو بہ د عذاب د درے درنگ بہ انتظار نہ کوی دوی

تو بعض پہ چیلہ معنی باندے دے۔ اولویہ مسئلہ اختلافیہ پہ دوی کنن توحید
دہ ددے وج نہ دھن وضاحت یے اوکرو پہ فاتقوا اللہ، وان اللہ ربی اہ

سرہ۔ او دا جملہ تیرہ شویدہ پہ سورۃ العنبران ۵۱ او سورۃ مریم ۳۲ کنن۔

فایکدہ :- سورۃ العنبران او پہ دے سورت کنن فاتقوا اللہ ذکر و تو
ان اللہ دھن علت دے ددے وج داؤ یے پہ اول کنن ذکر تہ کرو
او پہ سورۃ مریم کنن پہ ماقبل کلام باندے عطف و ددے وج تہ حرق
واو یے ذکر کرے دے۔ بیا پہ دے ایات تو کنن د عیسیٰ علیہ السلام پہ بارہ
کنن پیر شبہات دفع کول مقصد او نو دارنگی د دفع د شیخ دیارہ ان اللہ
ہورئی پہ لفظ دھن (چہ د حصر او د تاکید دیارہ دے) ذکر کرو۔

۵۲۔ دا جواب د سوال دے سوال دادے چہ د عیسیٰ علیہ السلام دین کہ چرے
توحید دے تو روستو خلق و دھن مخالفت اوکرو حامل د جواب دادے چہ
روستو دفع د عیسیٰ علیہ السلام تہ پہ دوی کنن ہلے پیدا شولے او تحزب او تنصب
کنن راغلل نو داسیب د اختلاف شولکہ چہ سورۃ مریم ۳۲ کنن تیر شویدی او
بیا دے اختلاف جو روؤ نکو دیارہ یے تحویف ذکر کرے دے۔ ہر کلاہ چہ پہ دے
ایات نو مخکنو کنن د شبہاتو ازالہ کرے دہ اوسرہ ددے تہ دے خلقو
اختلاف جو کرے تو دا ظلم دے او پہ سورۃ مریم کنن صرف دعویٰ د
عیسیٰ علیہ السلام ذکر کرو او مخالفینو دھن انکار کرے دے
تو ہنہ کفر دے پہ دے وجہ پہ دے سورت کنن الذین ظلموا او پہ
سورۃ مریم کنن الذین کفروا ذکر کرے دے۔

إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝۶۴

مگر نہ قیامت چہ راہشی دوی تہ زانچہ او دوی بہ

لَا يَشْعُرُونَ ۝۶۴ إِلَّا خِلَافَ يَوْمٍ مِنْهُمْ بَعْضُهُمْ

نہ پوہیری - دوستان بہ بہ نغہ ورخ بعض د دوی

يَبْعُثُ عِدًّا وَإِلَّا الْمُتَّقِينَ ۝۶۵ يَعْجَادُ

د بعضو دپارہ دشمنان شی مگر متقین (ادب ویلے شی دوی تہ) اے پتاکہ نوزما

لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ۝۶۸

نیستہ ویرہ یہ تاسو باندے نن ورخ او نہ یہ تاسو غمزن کیوئے

۶۴۔۔ دہم تحریف اخروی دے اختلاف کوؤنکو دپارہ۔ بَغْتَةً مراد دے دے تہ دادے چہ وخت او تاریخ دے ہخ یہ معلوم تہ وی وہم لايشعرون عطف دے پہ معنی دے ہل بینظرون باندے۔ یا تاکید دے بغتہ دے یعنی دوی بہ غافل وی پہ وخت دے راتلو دے قیامت کیں۔

۶۵۔۔ دے ایت تہ تراخر دے سورت پورے دریم باب دے۔ یہ دے کیں بشارت تفصیلیہ بیا تحریف تفصیلی سرے دے سبب عذاب تہ ذکر کی۔ بیا زجرو تہ دی او تفصیل دے توحید دے سرے دے دلیلو تہ۔ نفی دے اول، نفی دے شرک فی الہیۃ، نفی دے شرک فی البرکات، نفی دے شفاعت قہریہ دہ او پہ اخر کیں تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ او امر دے یہ براءۃ سرے دے مشرکانو تہ۔ یہ دے (۶۵) کیں دے مشرکانو او دے مؤحدینو دے دوستاں دے دیوی عاقبت ذکر کی چہ دے مشرکانو دے دوستاں عاقبت بہ پہ اخرت کیں دشمنی وی او دیوبل نہ بہ براءت کوئی چہ ہقہ پہ مختلف سورتو کیں ذکر کیے شویہ لکے سورۃ اعراف، بقرہ، ابراہم، سبا، ص، قصص (براءت دے تابعینو او متبوعینو) او دے ایت تہ ترے پورے بشارت مشتمل دے پہ دوس امور باندے او ورسرہ سبب دے بشارت ہم ذکر دے نو پہ دے ایت کیں دے متقیو دے دوستاں دوام ذکر کوئی او دا اول بشارت دے۔

۶۸۔۔ یہ دے کیں دویم او دریم بشارت ذکر دے عدم خوف او عدم حزن، دے عباد نہ مخش یقول اللہ پتا دے یعنی اللہ تعالیٰ یہ او از او کی پہ ورخ دے قیامت تو خلق بہ سرو تہ اوچت کری چہ موثر عباد اللہ یو تو اللہ تعالیٰ بہ اوائی الدین امتوا۔

۶۴

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿۴۹﴾

ہفہ کسان چہ ایمان کے زور سے دے پہ آیات نو زموتہ او دو دوی مسلمانان

ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ

داخل شے جنت تہ تاسو او جوڑے ستاسو

تُحْبَرُونَ ﴿۵۰﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ

تہوتہ بہ درکیدے شے۔ مکرچے بہ شے پہ دوی باندے کاسے د

ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ

سرد زرد او ہوسو تہ او پہ ہف کین ہفہ شیزو تہ دی چہ خواہی د دوی

الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا

نفسو تہ او مزہ پرے اخلی سترے او تاسو بہ پہ ہف کین

خَالِدُونَ ﴿۵۱﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا

ہیشہ ہے۔ او دا ہفہ جنت دے چہ در کرے شو تاسو تہ

۴۹۔ پہ دے ایت کین دہ سبوتہ د بشارت ذکر کوی اول ایمان بالآیات او دوم اسلام یعنی پورہ انقیاد ظاہری او باطنی۔

۵۰۔ دا جواب د نداء دے (یا عباد) او پہ دے کین توردرے بشارتو تہ ذکر کوی دخول جنت سرے د ازواجو تہ او تحبیر۔ مراد د ازواجو تہ ہفہ بیبیانے دی چہ د خاوندانو سرے ہے پہ توحید او سنت کین موافقت کرے دے۔ خبرۃ پہ اصل کین مبالغہ دہ پہ اکرام پہ دیر خائستہ طریقہ سرہ نو پہ معنی د کرامت او د قرع (خوشحالی) او دیر نعمتو تہ او مزہ اغستل پہ عنا سرہ پہ جنت کین، دے تہو تہ تحبیرون شامل دے۔

۵۱۔ پہ دے ایت کین نورینجہ بشارتو تہ دی۔ يُطَافُ عَلَيْهِمْ د خوراک او شکاک د پارہ د الوئی دی صحاف د خوراک د پارہ او اکواب د شکاک د پارہ دی۔ صحاف جمع د صحفہ دہ او صحفہ ہفہ لوحے دے چہ پہ اصطلاح د عربو کین ہفے کین بئجہ کسان مریری۔ واکواب جمع د کوب دہ ہفہ کلاسو تہ دی چہ کرئی د نیولو او سنت ہے تہ وی او دے سرہ م من ذہب مراد دے یعنی دا دوارہ قسمہ لوئی بہ د سرو زرو وی۔ اہل جنت کین مختلف قسمو تہ دی د چالوئی بہ د سرو زرو وی او د چاہ د سپینو زرو وی لکہ

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تَعْمَلُوْنَ ۖ لَكُمْ فِيْهَا فَاكِهَةٌ ۚ (۴۲) لَكُمْ فِيْهَا فَاكِهَةٌ

پہ درجہ دھقہ عملون چہ تاسو کول - تاسو لہرہ پہ حق کیں مہوے

كَثِيْرَةٌ مِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۚ (۴۳) اِنَّ الْبٰجِرِيْنَ

دیوے دی بعض دھقہ نہ تاسو خورے - یقیناً مجرمان بہ

فِيْ عَذَابٍ جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ ۖ لَا يُقْتَرُ

پہ عذاب د جہنم کیں ہمیشہ وی - نہ بہ شی کمیدلے

سورة دھرست کیں۔ وَفِيْهَا داضمیر جنت تہ راجح دے نوام نعمتو نہ ترے
مراد دی یاد دہ لو بتو تہ راجح دے نو خوراک خکاک اقسام تربتہ مراد دی۔

مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ مَشْتَهِيَّاتٌ دَنَفْس عام دی کہ دجس دملو ساتو نہ وی او کہ د
مذاوقا تو نہ وی او کہ دسموعا تو نہ وی او کہ د مشموتا تو نہ وی او کہ د معقولا تو نہ
وی، وَتِلْكَ الْاَعْيُنُ داصرف مبصرا تو تہ شامل دے او داہر کلہ چہ دسیل او تقوی
سرہ تعلق لری او پہ دے کیں لوئے خیر دیدار داللہ تعالیٰ دے نو دایئے ددے وج
نہ جدا ذکر کرو۔ تیشاپوری دقفال نہ روایت کرے دے چہ پہ دے دواہرہ جملو
کیں اللہ تعالیٰ ہقہ نعمتو نہ جمع کرے دی کہ تول مخلوق دھقہ پہ تفصیلا تو باتنگ
شوروشی نو پورہ کو لے تھی۔

۴۲۔ پہ دے ایت کیں یے سبب د حصول دجنت ذکر کرے دے لکھ چہ
سورة اعراق ۳۷ کیں تیر شویدے۔ اَوْر تَقْوَاهَا مِثْرَان یے پہ دے وجہ سرہ اولم
چہ میران بے تکلیفہ حاصلیری نو داسے دجنت دپارہ چہ کم عمل مؤمنانو کرے
دے ہقہ پہ حقیقت کیں دجنت د نعمتو نہ دیر کم دے گویا چہ جنت ہم بے تکلیفہ
حاصل شویدے۔ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تَعْمَلُوْنَ استحقاق دجنت پہ رحم داللہ تعالیٰ سرہ دے
لکھ چہ حدیث کیں راغلے دی او درجات دجنت پہ عمل سرہ حاصلیری نو دلہ یے
عمل سبب او گرحوو یا داچہ لوئے عمل ایمان او توحید دے او حدیث کیں چہ
رحمت ذکر دے ہقہ ہم پہ معنی د استقامت علی التوحید دے نوایت او حدیث
موافق دی۔

۴۳۔ پہ دے کیں آخری بشارت ذکر کوئی چہ د خوراک خکاک نہ روستو قوا کہ
(مہوے) دی۔ کثیرۃ دیر اقسام او دیر افراد یے دی چہ تہ خقییری۔ مِنْهَا من یے تبیضیہ
۴۴، ۴۵، ۴۶۔ دا تحویف آخری دے او پہ مقابل د بشارت کیں دے۔ (پاتے پہ بل مخ)

عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ

د دوی تہ او دوی پہ پہ حق کیں نا امیدہ دی ۔ او ظلم نہ دے کیے مو تو پہ دوی بند

وَالَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَادَا اِيْمَلِكْ

لیکن دو دوی ظالمان ۔ او اواز پہ اوکری دوی اے مالک

لِيَقْضِ عَلَيْنَا رِبْكَ ط قَالَ اِنَّكُمْ

فیصلہ د مرگ دے اوکری پہ مو تو پاندے ستار پہ او یہ دای یقینا تاسو پہ

مُكْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ

ایسار یے ۔ یقینا رادے دے مو تو تاسو تہ حق لیکن

اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾ اَمْ اَبْرَمُوا

دیر تاسو نہ حق لرہ بد گری ۔ ایا ملکہ کرے مو

خوفیہ یے پہ نصف د بشارت ذکر کرے دے یعنی پہ شہر طریقو سرہ ۔

اول ایت کیں دوہ تخویقونہ دویم ایت کیں ہم دوہ دی او یہ دریم ایت کیں سبب

د عذاب ذکر کرو چہ فہ فہ ظلم (شرک و کفر) دے ۔ لہ یفترعنہم تفتردیتہ ویلے کیری

چہ ارادہ او کرے شی ذکرورے کولو او فتور عام کمزورے تہ ویلے کیری یعنی کمزور

عذاب خونہ دے لیکن اللہ تعالیٰ پہ ارادہ ہم تہ کوی دھے ذکرورے کولو ۔ او بیضاوی

ویلے دی چہ تفترد او فتور لہ ضعف تہ ویلے کیری یعنی دا عذاب پہ لہ ہم نہ

کمزورے کیری ۔

۴۵۔ پہ دے کیں دوہ تخویقونہ ذکر کوی ۔ فریادونہ کول مالک تہ دیارہ د مرگ خوفیتلو

او جواب پہ مکتنون سرہ ، مَالِئُ د جہم خازن ملک دیارہ نوم دے ۔ د محمد بن کعب

قرطی نہ نقل دے چہ دوی پہ اول اواز تولو خازن تو د جہم ملا نگو تہ اوکری

لکہ چہ سورۃ غافر کیں تیر شویدی نوچہ دھوی تہ نا امیدہ شی تو بیا پہ مالک

تہ اواز اوکری ۔ او پہ حدیث د ترمذی کیں راعی دی چہ زرکالہ روستو بعیاب

ورکری اِنَّکُمْ مُکْتَنُونَ او مراد د میکٹ نہ ہمیشہ اوسیدال دی لکہ چہ پہ یارہ د

جنت کیں سورۃ کہف کیں تیر شوے دی ۔

۴۶۔ پہ دے کیں ذکر دے سبب د عذاب ۔ او پہ دے خطاب کیں دوہ احتمالو تہ

دی اول داچہ دا مالک د طرف تہ خطاب دے دویم داچہ دا د اللہ تعالیٰ د طرف تہ

أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿۷۹﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا

یہ خبرہ نہ یقیناً موبہم کرکونگے۔ ایا گمان کوی دوی چہ موتی

لَا تَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا

نہ آدرہ پتہ خبرے دوی او جرگے دوی ہاں پہلہ اد ملکہ زبونو

لَدَيْهِمْ يَكْتُمُونَ ﴿۸۰﴾ قُلْ إِن كَانَ

دوی سرہ دی چہ لیکل کوی۔ تہ اوایہ کہہ چرے دی

لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعِبَادِينَ ﴿۸۱﴾

د رحمان دپارہ ولد تو زہ یہ دوم اول بتاگی کوونگے دہضہ۔

خطاب دے۔ اکثر کثر (سوال) دیکھو تو لو دحق نہ تقرت کریدے تو اکثر ئے ولے
أویل؟ جواب دادے چہ مراد د اکثر نہ د دوی مشران دی هغوی دحق نہ تقرت
کاوڈ او نورو د هغوی تقلید کاوڈ او د حقیقت نہ خبر تہ وو۔

سہ سہ۔ یہ دے ایاتو تو کیں زجر دے۔ اَمَّا ابْرَمُوْا متعلق دے کارهون سرہ یعنی
صرف دحق یہ بدگرتلو باندے الکفاء تہ کوی بلکہ دحق یہ مقابلہ کیں تدابیر تہ
او چلو تہ جو روی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دقتل او دتوحید د ختمولو دپارہ۔ اَبْرَام
ملکہ او قطع فیصلے کو تہ ویلے کیسی نو هغه داسے تدابیر وی چہ یہ گترہ
سرہ ئے او کری۔ فَإِنَّا مُبْرِمُونَ داسے یہ سورۃ طور سلا کیں راجی۔ او هرکله چہ
دوی دشمنی دحق سرہ یہ زہ کیں پتہ ساقی بیا د هغه دپارہ دملکرو سرہ جرگے
کوی نوپہ هغه باندے زجر درکوی یہ دے لفظاً اَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ
سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ نو دے گمان تردید ئے او کرو یہ بلی سرہ بیا د زیات
تاکید دپارہ ئے لیکل دملکو ذکر کرل ددے دپارچہ داخل بیا انکار تہ شی کو لے
دیحیی بن معاذ رضی اللہ عنہ تہ نقل دے چہ ترک دخلقونکہ ہونہ پتہ ساقی او هغه ذات
تہ ئے بتکارہ کوی چہ د هغه تہ هج خیز یہ اسمانو کیں پتہ تہ دے بودا ئے د
اللہ تعالیٰ دپیرہ بے عزتی او کرہ او دا دعلاماتو د متافقت تہ دہ۔

سہ۔ یہ دے ایت کیں رد د عقیدے د ولد دے د اللہ تعالیٰ دپارہ د سورۃ
داؤل مہا سرہ تعلق لری یاد مہا سرہ متعلق دے یعنی کہ مشرکان اوائی چہ
مجعول الہ نیستہ لیکن ولد د اللہ تعالیٰ شتہ نوعیات د هغه جائز شو نوپہ د
ایت کیں د هغه رد دے۔ یہ دے ایت کیں دیر احتمالات دی (پاتے پہ بل مخ)

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ

پاک دے رب دے اسمائون او دے رب دے عرش

عَمَّا يَصْقُونَ ﴿۸۷﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا

دھو خبر نہ چہ دی بیانی (دھو پہ پارہ کیں) نو پر دہ دوی چہ دینوئی پہ باطنو خبر دکن او بوجہ کوی

اول داچہ ان شرطیہ دے دویم داچہ ان نافیہ دے پہ اول احتمال باندے فَاَنَّا اول جزاء او پہ دویم باندے تفریح دہ پہ نقی دے ولد باندے او دارنگ عابدین کیں اول احتمال دادے چہ پہ معنی دعبادت کوؤنکے دے بیا پہ دے کیں دہ احتمال دی بوداچہ عبادت کوؤنکے دے ولد او دویم داچہ عبادت کوؤنکے دے اللہ تعالیٰ دویم احتمال دادے چہ عابد دعباد نہ ماخوذ دے پہ معنی دے نفرت کولو او انکار کوؤلو او هرکله چہ ان شرطیہ شی او شرط او جزای نو یومعنی دادہ کہ چرے بالفرض درحمان دپارہ ولد وی نوزہ بہ اول عبادت کوؤنکے دے دے ولد وے وجہ دے ملازمے دادہ چہ تعظیم دے ولد درحمان فرض دے پشان دے تعظیم درحمان او دے فرض پہ ادا کولو کیں خوزہ ستاسو نہ مخکن یم حکمہ دے اللہ تعالیٰ مقرب رسول یم لیکن تالی یاہل دے یعنی زہ خو دے اللہ تعالیٰ نہ سوا دے دل چا عبادت نہ کووم نو معلومہ شوہ چہ مقدم یاہل دے یعنی ولد دے اللہ تعالیٰ تیشہ نو ہوہ قضیہ شرطیہ دہ چہ جزو دران محال وی لیکن ملازمہ پکین شکارہ دہ لکہ چہ یوگتہ تہ اشارہ او کرے شی او اولیٰ شی کہ چرے دا انسان وی نو ناطق بہ وی لیکن ناطق نہ دے نو انسان ہم تہ دے لیکن ملازمہ خوریشتنہ دہ چہ انسان وی نو ناطق بہ ضروری وی او دویمہ معنی دادہ کہ چرے درحمان ولد وی نوزہ بہ ہم درحمان عبادت کوؤم او دے ولد ایے نہ کووم وجہ دے ملازمے دادہ چہ نہ عبادت پہ امر دے اللہ تعالیٰ سرہ کوؤم او اللہ تعالیٰ مونو تہ دے امر نہ دے کرے چہ فلاں زما ولد دے او دے عبادت پہ کوئے۔

۸۷۔ داہم تردید دے پہ اتخاذا ولد باندے پہ بلہ طریقہ سرہ ہوہ دا دے چہ دے صفت دربویت دے عالمینو او اتخاذا ولد پہ میخ کیں تضاد دے حکمہ ولد کہ حقیقتاً شی نو مستلزم دے احتیاج لرہ اورب العالمین محتاج نشی کیدے او درے اطراف دے عالم نے ذکر کرے دی عرش چہ اوچت دے او زمکہ چہ کوزہ دہ او اسمائوتہ چہ پہ میخ کیں دی یعنی اللہ تعالیٰ پہ ہیج جزء دے دنیا کیں ولد (تائب تہ) محتاج تہ دے۔

حَتَّىٰ يَلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ﴿۸۳﴾

تو ہفتے پورے چہ مقام پہنچے وہی ہفتہ ورے دے دی سرہ چہ دے دی سرہ ہے وعدہ کیا بیشی ۔

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ

او اللہ تعالیٰ حقہ دے چہ پہ اسمان کیں واکدار کے او پہ زمکہ کیں

إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿۸۴﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي

واکدار دے او حقہ حکمتوں والا دے پوہہ دے پھرین۔ او برکتوں والا دے حقہ ذات

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

چہ دھت۔ پہ اختیار کیں بادشاہی دے اسمانوں او زمکہ او زمین دے دے دوار دے

وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۸۵﴾

او خاص دھتہ سرہ علم دے قیامت دے او خاص ہفتہ کہ پہ اوکڑوں شے تاسو ۔

۸۳ :- روستو ذکر دے لیلو تو نہ زجر دے اعراض کو تو نہ چہ ہفتی مشغول دی پہ شہوات کیں او دے تہ خوض ویلے کیری یا مشغول دی پہ شہوات کیں چہ ہفتہ تہ لعب ویلے کیری۔

۸۴ :- داہم رد دے پہ عقیدہ دے اتحاد الولد باتا اور دے وہم دے وہم داو و اگرچہ اللہ تعالیٰ رب دے عالم دے لیکن امکان شتہ چہ پہ الوہیت کیں بل چالہ حصہ ورکے یوی تو حقہ ولدا یا شریک دے اللہ تعالیٰ پہ وی نوجواب او شو پہ طریقہ درد دے شرک فی الہ الوہیۃ سرہ یعنی لکہ چہ شریک فی الربوبیۃ نہ لری نو شریک فی الہ الوہیۃ ہم تہ لری۔ اللہ پہ معنی دے حقدار دے بتد کے او حقہ ذات چہ دھتہ بتدگی پہ حقہ سرہ کیدے شی ہم پہ اسمانوں کیں او ہم پہ زمکہ کیں۔

۸۵ :- دارد دے پہ شرک فی البرکات باندا اودفع دے دبل وہم دہ وہم دادے چہ واقعی اللہ تعالیٰ رب دے اللہ دے لیکن کیدے شی چہ بعض برکات او ماقہ پیدایا کولو اختیار او قدرت ہے بل چاتہ سپارے وی تو حقہ پہ ولدا یا شریک شی حاصل دے جواب دے چہ بادشاہی دے اسمانوں او زمکہ او علم دے فنا دے چہ پہ قیامت کیں پہ وی اور رجوع دے تو فیصلو اللہ تعالیٰ تہ دا بول دے اللہ دے بارہ دی تو معلومہ شوہ چہ برکات پیدا کوونے اور کوونے ہم اللہ تعالیٰ دے - تفصیل دے تبارک پہ سورۃ اعراف ۸۵ او مومتوں ۸۵ او فرقان ۸۵ غافر ۸۵ کیں تیر شوید۔ (پاتے پہ یل مخ)

وَلَيِّنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ

اد کہ چرے تہیں اس کے تہ کہ دی نہ چہ چ پیدا کو بیای را اشغول و لا دی یہ اولی

اللَّهُ فَاتَى يُؤْفِكُونَ ۝ وَقِيلَ لَهُ يَرْبُّ إِنْ

انہ تعالیٰ جو کہ رنگ اور پیرے کیوری دوی نہ تو جیہا نہ او قسم کے یہ و ما کہ وہ الے رہے یقیناً

هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ فَاصْفَحْ

دا دے قوم دے چہ ایماک نہ راوری ۔ یوح دے

ہم وہ احتمالوںہ دی اول دا چہ د شہادت بالحق دثرے سرہ عقیدہ قبیہ ہم شرطہ
یعنی یخلمون الحق۔ دویم احتمال دادے چہ علم لری پہ حال د مشفوع لہ چہ دے
مؤمن دے او کہ نہ دے یعنی شفیح مؤحد یہ ہلہ شفاعت کی بل چالہ چہ ورتہ
معلومہ شی چہ دغہ انسان مؤحد دے او دا علم پہ دنیا کتب نہ حاصلیری او اخرت
کتب ہم ہلہ حاصلیری چہ د مؤ متاویغ مقررشی (سپین انداموتہ او مخوتہ) او یا
اللہ تعالیٰ ورتہ خبر ورکری چہ دامؤحد دے ددہ دپارہ شفاعت او کہہ۔ دا پہل
اس احتمالات دی او مقرریتو نقل کریدی لیکن یہ یولوکتیں راجح معق دادہ چہ اختیار
نہ لری هیچ معبود من دون اللہ د شفاعت کیلو مگر ہفہ۔ جود (من دون اللہ)
چہ شہادت د توحید یے پہ دنیا کتب کہے دے سرہ د علم د توحید نہ یا سرہ د علم
نہ پہ حال د مؤحد باندے۔ وَهُمْ يَقْتَحُونَ قَرْطُبِی دے یہ تفسیر کتب لیکن دی چہ
شہادت بالحق فائدہ نہ ورکوی مگر سرہ د علم نہ او تقلید فائدہ نہ ورکوی کلہ
چہ سرے علم نہ لری پہ دلیل د خیرے باندے۔

کد۔ دا دلیل عقلی دے او پہ دے کتب ہم رد دے پہ شفاعت قہریہ باندے
یعنی ستاسو شفاء خوشاسو پہ اقرار سرہ ہم مخلوق دی نو مخلوق خیر کہ شفیح
قہری کہنے؟ مَنْ خَلَقَهُمْ ضمیر دہم معبودانو تہ راجع دے یا عبادانو او
معبودانو دوارو تہ راجع دے۔

سہ۔ پہ دے ایت کتب زجر دے۔ وَقِيلَ لَهُ وَاقْسِمِہ دے او قیل پہ معق د قول
سرہ دے او ضمیر راجع دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او یُرِث دامقولہ د قول
دہ نو اخر پورے او جواب قسم پت دے (ان ہولاء لمعادن) حاصل دا دے
چہ دانی وخت پہ وخت پہ دربار د اللہ تعالیٰ کتب ددے مگر یو نہ شکایت پیش
کوی یہ دے الفاظو سرہ چہ یارب ان مؤردہ او یو یہ دے قول (پاتے پہلخ)

۴۳
۱۱۱

عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۸۹﴾

کہ دوی تہ او اویہ سلام دے دے نو زردہ چہ دوی بہ یوہہ شی ۔

باندے قسم دے پہ طور دے شہادت سرہ چہ یقیناً دوی عنادیان دی یا ذلیلہ دے پارہ مقولہ صرف یارب دے یعنی دایمیر چہ وائی یارب ران قوی اتخذوا هذا القرآن مہجوراً فرقان سے) او جواب قسم ان ہولاء قوم لایؤمنون دے ۔ اولیت کتب دریمہ توجیہ دادہ چہ وقیلہ عطف دے پہ علم الساعۃ باندے یعنی وَعِندَهُ عِلْمُ الْغُیُوبِ او مقولہ دے قولہ یارب اہ دے لیکن دے معطوف علیہ او دے معطوف پہ مینخ کن دیرہ فاصلہ دہ نو دا توجیہ مناسب تہ دہ ۔

۸۹۔۔ دا تفریح دہ پہ عناد دے منکرینو باندے او حکم دے معاندینو دے چہ حق براءت او قطع تعلق دے ۔ فَأَصْحٰهُ مراد دے صف تہ اعراض کول دی دے دوی دے محبت او دوستانے نہ یا دے دوی دے سب وشم تہ او دے معنی متسوخ تہ دہ بلکہ دا اخلاق دے مبلغ پہ وخت دے دعوت کتب ضروری دی ۔ وَقُلْ سَلَامٌ دے تہ سلام تودیع او متارکہ ویلے کیڑی سلام تحیہ تہ دے حکم چہ مشرکانو باندے سلام تحیہ جائز نہ دے ۔ نو معنی دادہ یعنی زما او ستاسو جدائی دہ پہ سلامتیا سرہ چہ زہ تاسو تہ کنحل نہ کوں او بنا اخلاقی نہ کوں او ہم دا سے سلام دے ابراہیم علیہ السلام و و خیل پلار تہ لکہ سورۃ مریم سے ۔ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ کتب عذاب تہ اشارہ دہ کہ دنیوی عذاب وی او کہ اخروی عذاب وی ۔

تفسیر دے سورۃ زخرف ختم شو پہ فصل و کرم دے اللہ تعالیٰ سرہ

سُورَةُ الدُّخَانِ ۴۴ مَرَاتِبًا ۴۴
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۵۹
تَوَاتُهَا ۳

حَمْدٌ ۱ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۲ اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ

اللہ تعالیٰ پر ہمارے دے گا ہمارے کتاب کی بشارت میں کوئی شک نہیں ہے (چند گواہ دے دے کہ یہ کلام حق ہے) چہ نازل کرے یا مومن یا کفران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُورَةُ الدُّخَانِ

ربط دے سورۃ ماقبل سورۃ پہ یدرو وجوہ سورۃ دے اولہ وجہ دادہ
چہ پہ ہفہ سورۃ کیں ردو و پہ دلیلو تو دے مشرکانو باندے نو پہ دے سورۃ کیں ویرہ
دعذاب دنیوی ذکر کوی۔ دویمہ وجہ دادہ چہ پہ ہفہ سورۃ کیں ذکر دے قباحۃ
دے معرضینو دے قرآن و نو پہ دے سورۃ کیں عظمت دے قرآن او مقصد دے قرآن ذکر
کوی۔ دریمہ وجہ دادہ پہ ہفہ سورۃ کیں تکبر دے فرعون پہ موسیٰ علیہ السلام باندے
ذکر کرے و اوں پہ دے سورۃ کیں کرامت دے موسیٰ علیہ السلام او ذبی اسرائیلو
ذکر کوی۔ خورمہ وجہ دادہ چہ پہ ہفہ سورۃ کیں اثبات دے توحید و پہ عقلی
دلیلو تو سورۃ نو پہ دے سورۃ کیں اثبات دے توحید دے پہ ذکر دے اسماء او صفاتو
اللہ تعالیٰ سورۃ او ہفہ یے نہہ ذکر کرے دی۔

دعویٰ دے سورۃ دادہ، تخویف دنیوی منکرینو او معرضینو دے قرآن تہ دے
پہ نہ او ہفہ کیں او ذکر دے عظمت دے قرآن او ذکر دے عظمت دے اللہ تعالیٰ پہ اسماء
او صفاتو دے ہفہ سورۃ۔

خلاصہ دے سورۃ۔ پہ دے سورۃ کیں دوہ بابونہ دی اول باب ترستہ پیوستہ
دے پہ دے کیں صداقت دے قرآن او ذکر دے مقصد دے قرآن چہ توحید دے اسماء او صفاتو
دے۔ بیا تخویف دنیوی دے پہ ذکر دے دُخان او دے بطنۃ الکبریٰ سورۃ بیا واقعہ
دے فرعون نہوتہ دے دیارہ دے دعویٰ دے سورۃ او ذکر دے نعمتو پہ بقی اسرائیلو باندے
بیا زجر او تخویف پہ سبب دے انکار دے بعث بعد الموت سورۃ۔

تفسیر

۱۔ پہ دے کیں ہفہ تفسیر دے چہ سورۃ زخرف پہ اول کیں ذکر
شویدے۔ الٰہِیْن پہ دے سورۃ کیں ابات پہ ذکر (پاتے پہ بل مخ)

فِي لَيْلَةِ مَبْرُكَةٍ اِنَّكَ مُنْذِرِينَ ③

پہ شیعہ برکتوں والے کتب یقیناً مونی ویرہ و رکود کی یو ۔

دَعَا بَوْتُ سِرِّہ دے اوسورۃ زحرف کیں ابانت پہ دلیلون او پہ جواب د شبہاتو سرہ و
او دا قسم دے پہ طریقہ د شہادت سرہ پہ اثبات د روستو ذکر شوی مقصد بابت
س۔ دا جواب قسم دے یعنی ابانت او وضاحت د قرآن شاہد دے چہ دامزل من
اللہ دے او وخت د نزول یے ہم مبارک دے او دانتار د پارہ پورہ کتاب دے
لَیْلَةِ مَبْرُکَةٍ ملا دے تہ لیلۃ القدر دہ پہ دلیل د سورۃ قدر سرہ اولیلۃ القدر
پہ رمضان کیں دہ پہ دلیل د سورۃ بقرہ ۱۸۵ سرہ۔ او دارنگ سورۃ قدر چہ دلیلۃ القدر
پہ بارہ کیں من کل امر او سلام ذکر کرے نو دلنہ یے قیہا یقرق کل امر حکیم
اورحمۃ ذکر کرے دے۔ بل داچہ پہ بارہ د فضیلت د لیلۃ القدر کیں دیر
صحیح احادیث نقل کرے شویدی او دافضیلت د ہف شیعہ پہ سبب د نزول د قرآن کریم
سرہ دے۔ بعض مفسرینو مراد د لیلۃ مبارکہ تہ پنکسمہ شیعہ د شعبان اگستہ دہ او
د ہف د فضیلت پہ بارہ کیں خہ احادیث یے نقل کرے دی لیکن ہفہ قول صحیح تہ
دے اہل تحقیق مفسرینو د ہف رد کرے دے۔ قرطبی د ابن عربی تہ نقل کرے
دی چہ دا قول باطل دے او خود چاہتہ د نزول د قرآن د لیلۃ القدر تہ علاوہ
پہ بلہ شیعہ کیں وائی فَقَدْ اعْظَمَ الْفَرِیَّةَ عَلٰی اللّٰہِ نَوِیْقِیْنًا پہ اللہ تعالیٰ باندے
لویہ افتراء کرے دہ دارنگ ابن کثیر ویلے دی چہ چاویلے دی چہ داشیہ لیلۃ النصف
د شعبان دہ لکہ چہ د عکرمہ تہ نقل شویدی فَقَدْ اَبْعَدَ الْجَعَلَ رِیْقِیْنًا د قائمے
تہ لریے لارو)۔ او کوہ احادیث چہ پہ بارہ د فضیلت د دغہ شیعہ کیں ذکر کرے
شویدی نو پہ ہف کیں حدیث مرفوع متصل نیستہ۔ قرطبی ویلے دی چہ تیشہ پہ
بارہ د لیلۃ النصف من شعبان کیں حدیث چہ اعتبار او کرے شی پہ ہفہ باندے
نہ پہ بارہ د فضیلت د ہف کیں او تہ نسخ د نیتو کیں نو ہف تہ التفات مکوئے
ابن کثیر ویلے دی چہ حدیث عکرمہ حدیث مرسل دے د نورو نصوصو مقابلہ
تشی کوئے۔ ملا علی قاری پہ مرقات کیں ویلے دی چہ ذیللی وغیرہ پہ لیلۃ نصف
من شعبان کیں سئل رکعتونہ مونخ ذکر کرے دے او ہف تہ صلوة الفیہ
وائی تو ہفہ حدیث موضوعی دے او دا مونخ اول پہ بیت المقدس کیں پہ ۴۴۸
کیں پیدا کرے شوئے دے دارنگ پہ دے شیعہ کیں یاد دے نہ پہ ہف کیں شیو
کیں خلق اورو تہ بکوی او د ہف سرہ لوے کوی دایرامکہ قوم پہ اقمہ صدے
کیں دارسم ایجاد کرے وؤ او دارسم د مجوسیانو (او د ہتہ وائو) دے۔ او حدیث

فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝ أَمْرًا

یہ دے شپہ کیں فیصلہ کیڑی (یہ کتاب دے ملے ہوئیں) دھر کر چہ حکمت والد دی یہ حکم کو سہ

مِّنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝ رَحْمَةً

زمنو د طرف تہ یقیناً مونو لیبرونکی د رسول یو - د دے د رحمت

د ترمذی پہ فضیلت د دے شپہ کیں راغے دے او مشکوۃ کیں ہم ذکر کرے دے
نہ دے یہ سدا کیں دہہ التقاط دی او امام بخاری ہفے تہ ضعیف ویلے دی او حدیث
د معاذ بن جبل ابن ماجہ وغیرہ راوی دے دے یہ سند کیں ابن لہیعہ ضعیف راوی
دے او حدیث د علی چہ ابن ماجہ راوی دے دے یہ سند کیں ابو بکر بن عبد اللہ
العامری دے۔ محدثینو ویلے دی چہ دہ بہ احادیث وضع کول او متروک دے او یل
حدیث د عائشہ بیہقی راوی ہفے ہم مرسل حدیث دے۔ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ
داعلت دے دپارہ د انا انزلنا یعنی مقصد انزال قرآن انداز ور کول دی۔
سک۔ داعلت دے د فی لیلۃ دپارہ یعنی انزال د قرآن یے یہ دے شپہ پورے د دے
وجہ تہ خاص کرے دے چہ یہ دے شپہ کیں د محکوم کارونو فیصلہ کیڑی
نہ انزال د قرآن ہم محکم کاروؤ تو یہ دے شپہ کیں شوروشو یُفَرَّقُ تقدیر د
تولو اشیاؤ د آسمانو نو د پیدائش تہ بنحوس زرہ کالہ مخکین شوے دے اودا پہ
صحیح حدیث سرہ ثابت دہ لیکن دے نہ دیو کال دپارہ مقرر شوے غیروہ او کالوہ
جدا کری او ملائکو تہ یے اوسپاری اوداجدا کول پہ لیلۃ القدر کیں وی د
دے وجہ تہ یفرق یے او یل چہ دلالت کوی پہ جدا کولویا تہ دے۔
کُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ د اللہ تعالیٰ پہ ہر کار کیں حکمت دے د دے وجہ تہ قید د حکیم
احترازی تہ دے۔ اودا الوہی پیداکول او مرہ کول، د رزق مقدار او مداد او شکست
گپہ او تاوان، عبادتو تہ کول او کتاہونہ کول حج کول سفر کول وغیرہ دے
تولو تہ لفظ د کل امر حکیم شامل دے۔

ہ۔ اَمْرًا تعلق لری د یفرق سرہ یعنی دغہ فیصلہ د وجہ د امر د اللہ تعالیٰ تہ
دہ یا مقعول دے د فعل مخدوف دپارہ (انزلنا امرًا)۔ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ علت دے
دپت دپارہ یعنی د انزلناہ سرہ الے النبی مراد وؤ نو داعلت د دے دے چہ انزال د
قرآن یے محمد صلی اللہ علیہ وسلم تہ د دے وجہ تہ او کھروچہ مونو دہ لہ
رسول جو پوؤ بکریو۔ بلہ توجیہ دادہ چہ درے جو پ قلم دی اول انا انزلنا۔
دویم انا کما منذرین دریم انا کما مرسلین۔

مَنْ رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۶

سنا دے رب دے طرف تہ یقیناً حقہ ہر گزہ اوری پہ ہر گزہ پاندے پوہ دے

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

رب دے آسمانوں او دے زمین او دے مینج دے دوار دے

اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ۝۷ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيِي

کہ چرے تاسو یقین کوئے . نیشہ حق دار دے پندے سوا ذہقہ تہ ژوند کوئی

وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ الْاَوَّلِينَ ۝۸

او مہ کوئی رب ستاسو او رب دے مشائو ستاسو مخکو دے

س۔ د۔ مفعول لہ متعلق دے دے انا کنا مرسلین سرہ یا ددرے وارو جوابو سرہ
او ترغیب دے چہ نازل دل دے قرآن او انداز ور کول اورسول رالیر دل دا تول دے رب
دے طرف تہ خاص رحمت دے . او ہر گزہ چہ طلبکار دے رحمت کلہ طلب کوئی پہ
ژبہ سرہ نو ذہقہ دے پارہ یے السمع ذکر کرو او کلہ طلب کوئی پہ ژبہ سرہ نو ذہقہ
دے پارہ یے العليم او دل رنگ دا جملہ خلاصہ دے قرآن او دے انداز او دے رسالت دے چہ
چہ دا توحید دے . دے دے وچ تہ پہ روستو دے ایا تو نو کیں دے تاکید دے دے
مسئلے دے پارہ نور صفتو تہ پہ طریقہ دے استدلال سرہ ذکر کوئی او دا اسماء
وصفات یے تہہ ذکر کرے دی .

س۔ د۔ مخکس یے دے صفتو تہ ذکر کرے دی او پہ دے دوارو ایا تو
کیں شجر نور دے ذکر کوئی . او مقصود پہ دے کیں اثبات دے توحید دے او
اظہار دے عظمت دے اللہ تعالیٰ دے پارہ دے اثبات دے عظمت دے قرآن دے کسٹم موقنین
پہ دے شرط کیں خطاب دے ہر گزہ خلقو لہ چہ یقین کوئی چہ اللہ تعالیٰ
خالق دے ، اورب دے اوجزاء دے شرط پتہ دے معنی دا دے کہ چرے تاسو
یقین لرے چہ اللہ تعالیٰ خالق اورب دے تو یقین او لرے چہ دا قرآن او
رسول حق دے وجہ دے ملاز دے دادہ چہ دا قرآن اورسول ہم دے اثبات دے
خالقیت او دے ربوبیت او الوہیت دے اللہ تعالیٰ دے پارہ رالیر لے شوے دی . یاد خطاب
عام دے نو معنی دادہ کہ ارادہ لرے دے یقین کوئی پہ توحید دے اللہ تعالیٰ پاندے
تو ایمان راوپے پہ قرآن او پہ رسول پاندے .

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ⑨ فَارْتَقِبْ

بلکہ دوی پہ شک کیں دی پہ لوبو کیں مشغولہ دی۔ نو انتظار ادکړه

يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ⑩

دفعہ درخ چہ بنکارہ پہ کری ایمان لوگے بنکارہ

يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑪

پکڑی پہ خلقو لره دا عذاب درد تاک دے۔

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ⑫

رہائی پہ دوی) اے ربہ زموئو لره کړه زموئو نه عذاب یقیناً موئو ایمان راوړو۔

أَتَىٰ لَهُمُ الدَّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمُ رَسُولٌ

آئے رنک کیدے شی دوی دپارہ نصیحت اغسل او حال داچہ راغے دے دوی ته رسول

۹۔ دازجر دے یعنی ددوی یقین پہ خالقیت اور یوبیت دالله تعالیٰ باندے حقیقی یقین نه دے بلکہ پہ طریقہ دتقلید دشرا نو دے نو معلومہ شوہ چہ دوی پہ شک کیں دی او ددے سرہ چہ دوی پہ کوم افعال شرکیہ او کفریہ کیں مشغول دی نو هغه بتول لعب دی چہ د هغه هج فایده نیشته او د عمر ضایع کیدل پکشن شتہ۔

۱۰۔ نه مہل پورے۔ دا تخویف دینوی دے پہ واقعہ ددخان سرہ۔ او پہ دیکشن دوه قولونه د مفسرینو دی اول قول امام بخاری پہ سترہ سرہ د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه نقل کرے دے مضمون یے دادے چہ قریشو هر کله د نبی صلی الله علیه وسلم نه سخت مخالفت او کړو نو هغه ورته دعاء شر (خیرے) او کړه چہ یا الله پہ دوی باندے کالوتہ د قحط راو لے پشان دکالوتو د قحط پہ زمانه دیوسف علیه السلام کیں نو پہ دوی باندے قحط شوو شو تر دے پورے چہ دوی به هېوک خورل او یو تن په ایمان ته کتل نو داسے به ورته بنکاره کیدل لکه چہ دخان دی نو دا ایاتو ته نازل شول بیا هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل چہ یا رسول الله د قبیلے مضر (چہ ستا خپلوان وی) دپارہ دما او غواړه حکم چہ هغوی هلاک شول نو هغه دما دباران او خوشنله نو باران او شول او نازل شوچہ انکم عائذون۔ ددے حدیث پہ بنامراد ددخان نه قحط دے (پاتے په بل مخ)

مِیْنٌ ۱۳ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ

مبتکر پچھڑے والا - بیا دوی مخ کھولے دے دھتہ تہ او دوی وائی چہ دہ تہ چا خود نہ کریا

مَجْنُونٌ ۱۴ اِنَّا كَاثِبُوا الْعَذَابَ قَلِيلًا

لیونے دے - یقیناً مونہ بہ لڑے کرد عذاب لڑہ مودہ

اِنَّكُمْ عَائِدُونَ ۱۵ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ

یقیناً تاسو بیا راجورے (کفر تہ) - نو پہ ہفتہ درخ چہ نیول او کرد مونہ نیول

چہ پہ ہفتہ وخت ددخان پہ مثل باندے دزمک تہ براس او عیار اوچت شویو او بشکار
کیدلو او دالتاس تہ مراد صرف مک والا دی۔ دویم قول دعلی او ابن عباس رضی اللہ
عنہم تہ نقل دے او دابو سعید خدری رضی اللہ عنہ تہ مرفوعاً نقل دے چہ دُخان
بہ را اوچت شی پہ تولو خلقو باندے نو پہ مؤمن باندے یہ پشان دزکام وی او
دکافر قول بدن بہ پڑے او پرسیدئی او پہ دے روایت کنن د یوم القیامت تہ مراد
قریب درخ د قیامت دہ حکہ پہ حدیث صحیح دمسلم کنن راجع دی چہ د قیامت تہ
رواندے اس لوئے علامات دی اولیئے پہ ہفت کنن دُخان شمارے دے او بنا پہ
دے قول دخان بہ حقیقتاً وی او خورخ پس یہ لڑے شی او بل علامت یہ
شوروشی۔ (رہ وایم) چہ الفاظ دقرآن ددوارو سرہ موافقت لری لیکن اول قول
زیات مناسب دے یعنی دا دُخان پہ مکہ والو باندے واقع شویدے او بل دُخان
یہ پہ علامات قیامت کنن پہ تولو خلقو باندے راجع، تَأْتِي السَّمَاءُ اِسْمَانًا تِه نسبت
پہ دے وجہ سرہ دے چہ دزمک تہ یہ ہیج سبب تہ معلومیری یا مراد داسمان
جور قضا داسمان دہ۔ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ یَعْقٰی دوی وبل چہ یو بشر دہ تہ تعلیم ورکوی
لکہ سورۃ انعام ۱۰۸ او سورۃ نحل ۱۰۸ کنن دی یا شیطان دہ تہ تعلیم ورکوی او دے
کاہن دے۔ دَاتِیْ لَہُمُ الذِّکْرٰی تہ تردے پورے حاصل دا دے چہ ہر کلا
دوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ وہین او تکتیب او کرد نو داسبب دے
دھروم کیدلو د ذکر تہ اوسبب د عذاب دے۔ اِنَّا کَاثِبُوا الْعَذَابَ قَلِیْلًا بناء پہ اول قول
باندے وعدہ د لڑکولو د عذاب دہ پہ سبب ددعا دنی صلی اللہ علیہ وسلم او پہ دویم قول
باندے دعلامت قیامت پہ میخ کنن چہ لڑ لڑ وخت فاصلہ راجع ہفتہ مراد دہ۔ اِنَّكُمْ
عَائِدُونَ واپس کیداونکی یے کفر تہ دوج دصدا او عناد تہ پہ طبیعتو کنن تو
معلومہ شوعہ چہ وعدہ دایمان لڑلو ستاسو (انا مؤمنون) دروخ دہ۔

الْكِبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ قَتَلْنَا قَبْلَهُمْ

غنی یقیناً موت پر بدلہ اگستوتکی یو۔ او یقیناً آزمائشیت کرے کہ موتی ہتھیں ددوی

قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

پہ قوم فرعون پاندے او راغے وہ ہوی تہ رسول عزت والا

أَنْ أَدُّوْا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ

(دیلے دو) چہ را کرے مانتہ بدکاران د اللہ تعالیٰ رقیب تہ تاسو لہ رسول

أَمِينٌ ﴿١٩﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ

امانت داریم او نوبی مہ کوئے پہ اللہ تعالیٰ پانگہ یقیناً مارا دیے دکھسوتہ

۱۷۔۔ دھم تغویف دنیوی دے او مراد دے نہ ہلاکول د مشرکانو و وہ پہ ورخ د بدرکین۔ یاد اتخویف اخروی دے او مراد د بطشہ تہ پہ ورخ د قیامت کین راتیول د مشرکانو دی پہ سخت عذاب کین۔ اِنَّا مُنْتَقِمُونَ مراد د انتقام نہ سزا ورکول دی او انتقام پہ ہفہ خائے کین استعمالیوی چہ خدا او اتا زائے د کرتہ وی۔

۱۸۔۔ د اد تخویف دنیوی مثال دے پہ واقعہ د اہلاک فرعون سرہ۔ اشارہ دہ لکھ چہ فرعونیانو د عذابونو پہ وخت کین د موسیٰ علیہ السلام سرہ وعدے د ایمان کرے وے پہ دے شرط سرہ چہ زمونہ نہ عذاب لرے کہہ لکھ سورۃ تخرق کین ذکرشون لیکن بیایے ہفہ وعدے ملتے کرے تو اللہ تعالیٰ پہ ہفوی باتکا لوئے عذاب د غرق راوستونو د غسہ حال دے کہ د مشرکانو دے وَلَقَدْ قَتَلْنَا مراد د قتل نہ امتحان کول دی پہ رالیولو د رسول او پہ امر بالطااعۃ سرہ یا مراد د فتنہ نہ عذاب دے۔ کَرِیْمٌ دا پہ مقابلہ د قول فرعون کین دے (مہین) چہ پہ سورۃ تخرق کین تبرشو۔ یعنی اللہ تعالیٰ کرامت او عزت او شرافت ورکے و وہ پہ مختلفو طریقو سرہ پہ خاستہ اخلاق او پہ اشراف تسب او پہ نبوت او رسالت سرہ۔

۱۹۔۔ د دے دہ توجیہ دی اولہ توجیہ دادہ د اَدُّوْا مفعول حذف د طاعۃ اللہ او عباد اللہ منادی دہ او حرق ندایپ دے او مراد د ادا تہ اطاعت او تابعداری کول دی دویہ دا چہ عباد اللہ مفعول دے د اَدُّوْا یعنی ازاد کرے ماسرہ یعنی اسرائیلو لہ او دا دوارہ مقصدونہ د ہفہ پہ کلام کین پہ سورۃ اعراف سنا سنا کین موجود دی۔ اَمِیْنٌ امانت دار دوی د اللہ تعالیٰ دا صفت د (پاتے پہ یل مخ)

يَسْلُطْنَ مِيبِينَ ۱۹ وَآتِي عَذَاتُ بَرِّي وَرِيكُمْ

دلیل ہیکارہ ۔ او یقیناً پناہ خواہم پہ رب خیل او پر رب ستاوس

أَنْ تَرْجُمُونَ ۲۰ وَإِنْ لَمْ تَشَاءُوا لِي

دے نہ چہ تاسو ماسنگار کرے ۔ او کہ خیرہ نہ مے زما

فَاعْتَرِلُون ۲۱ فَدَا عَارِبًا أَنْ هُوَ لَأَقَوْمُ

نو پہ دہہ شے زمانہ ۔ نو دے ایے او غوثہ در رب خیل نہ چہ یقیناً داخل قوم دے

خیل خان اتبیا علیہم السلام دخلقو د ترغیب دپارہ کولے شی لکہ سورۃ اعراف
۱۸۔ کہیں تیر شوی دی لیکن دکریم صفت ذکر کول پخیلہ دخان دپارہ
مناسب نہ دی نو اللہ تعالیٰ ہفہ صفت ورلہ دخیل طرف نہ ذکر کرو۔

۱۹۔ مخکن امر بالمعروف ذکر شو اودا تھی عن المتکررہ او علو شامل دے
تکبر کول دطاعت نہ او افتراء او بغاوت کول او هر کله چہ دبادشاہانو پہ
اخلاقو کہیں لوی او تکبروی دے وچ ہفوی تہ پہ دعوت ورکول کہیں تھی
دعلو نہ ذکر کیری لکہ سورۃ نمل ۳۱ کہیں او پہ دے دوارہ ایاتونو کہیں جامع
دعوت ذکر دے توحید رسالت رد دشرک او کفر، معجزات پیش کول، د
مؤحدینو حق ادا کول۔

۲۰۔ هر کله چہ فرعون ارادہ دہفہ دقتل کرے وہ لکہ سورۃ غافر ۲۴ کہیں
ذکر دی نو موسیٰ علیہ السلام دہفہ نہ دے کیدلو دپارہ تعوذ ذکر کرو لکہ سورۃ
غافر ۲۴ کہیں دی او فعل ماضی (عذات) پہ معنی د مضارع دے۔ اَنْ تَرْجُمُونَ
رجم پہ کانرو سرہ ویشتل دی یا پہ کنخلو او طعنونو سرہ یدنا مول دی۔

۲۱۔ دے نہ مخکن عبارت کہیں تقدیر دے یعنی فان امنتکم لی اقلحتہ وان لم
تؤمنوا لی رکہ تاسو ایمان راہو تو کامیاب بہ شے او کہ ایمان تہ راہے۔ اَنْ یَاِیْمَانَ
نہ مراد معنی لغوی دہ نو پہ صلہ کہیں لام راہی یا ایمان شرعی دے اولام اجلیہ
دے دوج د بیان او ددلیل زمانہ فَاَعْتَرِلُون مراد دا دے چہ پہ دہہ شے زمانہ
یعنی ماتہ د تکلیف را کولو تہ یا مراد دادے جدا شے زمانہ یعنی زما قوم بنی اسرائیل
ماتہ راجدا کرے۔

مَجْرُمُونَ ﴿۳۷﴾ فَاسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ

مجرمن - نہ تہ یوحہ بتاگان اُما د شپہ یقیناً تاسو پہ

مَتَّبِعُونَ ﴿۳۸﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ

درتلل کیڈیشی او پر بودہ دریاب اولر یقیناً دوی

جَنَدًا مَغْرُقُونَ ﴿۳۹﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَدَّتِ

لبنکر دے غرق کرے شوے - دیو پر بخودل دوی د باغوتوہ

۳۷۔ دانقریح دہ پہ پت عبارت باندے یعنی ذکروا و کذبوا (دوی کفر او تکذیب او کرو) یہ ہفہ دعو شر او کرہ او تفصیل د ہفہ دعو پہ سورۃ یوسف ۵۸ کہیں تیر شویدے او سبب د دے دعو دادے اَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ جرم بتکارہ گناہونہ اوفسق و فجور او ظلم تہ ویلے کیڈی او داتعدی دہ پہ کفر کہیں او داتعدی پہ اصل کہیں سبب د عذاب دنیوی دے دے وچ نہ کافرانو تہ یے ہیمان اویل: ۳۸۔ دا استجابیت د دعو ادے نو عبارت کہیں تقدیر دے یعنی قلنا لہ بعد الرجاء بتہ (اویل موثر ہفہ تہ روستو قبولولو د دعو د ہفہ تہ) او د نجات د پارہ سیر فی اللیل بہترہ ذریعہ دہ بودے وچ نہ چہ فاسقان فاجران پہ ہفہ وخت کہیں غافل او اودہ وی دویم پہ مزل د شپہ کہیں خیر او برکت وی دریم دکر مئے د لارے نہ بچ کیڈل دی۔ نو دارنگ سیر فی اللیل یعنی د شپہ تہجد کول ہم سبب د نجات د عذاب د اللہ تعالیٰ تہ اگرچہ دلتہ اولہ معنی مراد دہ۔ اِنَّكُمْ مَّتَّبِعُونَ پہ دے کہیں ہفوی تہ تنبیہ دہ چہ پہ مزل کولو او پہ ذکر د اللہ تعالیٰ کہیں سستی او تکرے حکمچہ دشمنان درپسے در روان دی۔

۳۹۔ پہ دے کہیں اشارہ دہ ذریعہ د نجات د بقی اسرائیلو او طریقہ د عذاب د فرعونیانو تہ۔ او اختصار دے پہ عبارت کہیں یعنی امریے ورتہ او کرو چہ دریاب پہ عصا سرہ اُوہہ نو پہ ہفہ کہیں دولس لارے کولاد کولاد جو پے شوے او او بہ پخیل ٹاپو نو باندے او دریدے۔ ہرکہ چہ بقی اسرائیل پورے لارل نو موسیٰ علیہ السلام ارادہ او کرہ دا دریاب د اوس پہ خیلہ روان شی دے د پارہ چہ فرعونیان پہ موثر پسے راشی نہ اللہ تعالیٰ حکم او کرو واترک البحر۔ کھو پہ کھائے ولاہ یا فراخے لارے او عنت د ہفہ یے ذکر کرو پہ دے قول سرہ انہم جنداً مغرقون۔

وَعِیُونَ ﴿۲۵﴾ وَزُرُودٌ وَمَقَامٌ كَرِیْمٌ ﴿۲۶﴾

او دُچینو تہ - او فصلو تہ او خایو تہ عزت والہ

وَنَعْمَةٌ كَانُوا فِيهَا فَرَکِیْمِیْنَ ﴿۲۷﴾ كَذٰلِكَ

او دُخوشمالے سامان چہ دوی پہ ہفت کس مزلے کو دیکھے دو دفعہ شان او شو

وَاَوْرَثْنٰهَا قَوْمًا اٰخِرِیْنَ ﴿۲۸﴾ فَمَا یَكُنْ عَلَیْهِمْ

او پائے کو د موتی دفعہ (باغونہ و پیرہ) قوم بل تہ - نو ژرا او تکرہ پہ دوی پائندے

السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَمَا كَانُوا مُنْتَظِرِیْنَ ﴿۲۹﴾

اسمان او زمین او تہ دو دوی مہلت در کرے شوی -

۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸ روستو دُ غرق کید لو نہ دُ هغوی دُ مالو تو حال ذکر کوی او پہ دے کس
اشارہ دہ چہ هغوی ٹول غرق شول او دارنگ اشارہ دہ چہ غرق دُ دوی پہ معنی حقیقی
سرہ وؤ پہ معنی مجازی سرہ (تاوان) نہ دے وَنَعْمَةٌ دالفظ شامل دے ٹول دُ دنیا
هغه مالو تو تہ چہ سبب وی دُ خوشحالے او دُ مستے او دُ تکرہ - فَرَکِیْمِیْنَ خوشحالی او
تکرہ او مزلے اغستونکی وو۔ او دارنگ سورۃ شعراء کے ۵۷ کس تیر شویدی۔

فَاٰیٰتِهٖ : سورۃ شعراء کس یے کنوز ذکر کرے وؤ اشارہ دہ چہ فرعونیا تو پہ دفعہ
خزانو سرہ دُ موسیٰ علیہ السلام مقابلہ کولہ ساحرانو تہ یے ویلے وو چہ تاسولہ بہ دیر
اجرت در کرم او پہ دے سورت کس دفعہ واقعہ تہ دہ ذکر کرے دارنگ پہ دُ سورت
کس نَعْمَةٌ ذکر دے او پہ سورۃ شعراء کس نہ وؤ ذکر کرے دے وچہ تہ
چہ پہ دے سورت کس دُ فرعونیا تو علو او ارادہ دُ قتل دُ موسیٰ علیہ السلام دُ کردہ
او دادارہ کاروتہ دُ وچہ دُ نعمہ تہ وؤ۔ كَذٰلِكَ پہ حالت دُ رفع کس دے یعنی الہ امر
کذالک۔ یا پہ حالت دُ نصب کس دے افعِل کذالک بمن عصافی، کوؤم داسے کار دُ
هغه چا سرہ چہ نافرمانی کوی۔ قَوْمًا اٰخِرِیْنَ مراد هغه کمزوری خلق دی چہ دُ لیبر
دُ فرعون تہ پہ مصر کس روستو پائے شولے وؤ۔ یا مراد تربیتہ بنی اسرائیل دی چہ
بنی اسرائیل پہ زمانہ دُ داؤد علیہ السلام کس دفعہ ملک تہ واپس راغلل او دُ هغه
مالو تو وارثان شول لکہ سورۃ اعراف کے ۱۳۷ کس دیتہ اشارہ دہ۔

۲۹ پہ دے کس مقصد سپکولے دُ شان دُ فرعونیا تو دے۔ ژرا دُ اسمان او زمکے
پہ حقیقت پائندے حمل دہ لکہ روایت دے دُ اس رضی اللہ عنہ تہ مرفوعاً
چہ مؤمن دُ پارہ پہ اسمان کس دُ دہ دروازے دی دُ یوے دروازے تہ رزق نازلیری

وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ

او یقیناً نجات دے رکھو موثر بنی اسرائیلو تہ

عذاب

د

الْبُہِیْنِ ۳۰ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّكَ كَانَ عَلِیًّا

ذیلو تکی تہ

د

فرعون تہ

یقیناً

ہقہ

لوئی کو تہ

مِنَ الْمُسْرِفِیْنَ ۳۱ وَلَقَدْ اخْتَرْتُمْهُمْ عَلٰی

د حد تہ در بانی کو تکی تہ دو

او

یقیناً

غورہ کرے

دو موثر دوی سرہ

عَلِمَ عَلٰی الْعَلَمِیْنَ ۳۲ وَآتَيْنَهُمْ مِنَ الْآیٰتِ

کہ علم تہ

پہ

نور

عالمو

باتدے

او

ورکے دی

موثر دوی تہ

د نعمتو تہ

او ذہ دروازے تہ عمل ور خیزی نوکھ چہ دے موشی تو دا دوارہ دروازے د آسمان
پہ دہ پے ژاری او بیائے دا ایت اولوستو۔ او دارنگ دابن عباس رضی اللہ عنہما
روایت دے چہ خوک پہ زمکہ باندے رکوع او سجداہ او نور اعمال د خیر کوی تو
روستو د مرگ د دہ تہ ہقہ زمکہ ہم پہ دے مؤمن پے ژاری تو مطلب د ایت دادے
چہ د فرعونیاو ہیج نیک عمل تہ وو چہ آسمان تہ ختہ او تہ پہ زمکہ باندے د
ہقوی نیک عمل وو تو روستو د مرگ د دوی تہ آسمان او زمکہ پہ دوی پے ژرا
اونکرہ۔ یا مراد د دے تہ اہل السماء و اہل الارض دی یعنی ملائکہ د آسمان او
مؤمنانو د زمکہ پہ دوی پے ہیج ژرا اونکرہ۔

۳۰۔ روستو د عذاب د فرعونیاو تہ چہ ذکر دے پہ طریقہ د تخویف دنیوی
مشرکیت د پارہ اوس انعامات پہ بنی اسرائیلو ذکر کوی پہ طریقہ د بشارت سرہ د
مؤمنانو د پارہ۔ الْعَذَابِ الْبَہِیْنِ چہ ہقہ سورہ بقرہ ۱۷۷ کیں ذکر دی۔

مِنْ فِرْعَوْنَ دابدل دے دمن العذاب تہ پہ دے کیں مبالغہ دہ چہ وجود د فرعون
تقریب عذاب وو۔ یا حال دے د العذاب تہ یعنی دا عذاب صادر او واقع وو د طرف
د فرعون تہ۔ عَلِیًّا سرکش چہ دچا قانون پہ حان یاتدے تہ متی داسے پہ سورہ
قصص ۱۷ کیں ہم دی۔

۳۱۔ دا ذکر د دویم انعام دے پہ بنی اسرائیلو یاتدے دا فضیلت پہ تلو
خلقو باندے فضیلت جزئیہ دے چہ دیر انبیاء یے پہ بنی اسرائیلو کیں رالیک
دی یا مراد ترے د ہقہ زمانے خلق دی او پہ دے امت باندے د ہقوی فضیلت
نیشہ پہ دلیل د دے ایت سرہ کنتم خیر امۃ اخرجت للناس۔ (پاتے پہ بل مخ)

مَا فِيهِ يَكُونُ امْبِينٌ ﴿١٣٧﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ﴿١٣٨﴾

هغه ډېه په مخ کېن ازمیښت ښکاره وډ . یقیناً دا خلق خاغا وایي

إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِ

نہ دے دا مکر مرگ ز مونی زوئے دے او تہ یو مونی

يُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَتُوا بِآيَاتِنَا إِنَّكُمْ

دوبارہ پور تہ کیے شوی۔ نو رادے تاسو پلاران زمو نو کہ چرے تاسو

عَلَىٰ عِلْمٍ يَعْنِي اللَّهُ تَعَالَىٰ عَالِمٌ دَعَا بِهِ دُعَاةَ وَفَتْحُ دَارٍ دَفْصِيلَتٌ وَوَيَا سِرَّةً دَعَا لَمْ
دَعَا اللَّهُ تَعَالَىٰ تَهْ دَعَا يَهْ تَقْصَانَاتُ يَانْدَعَا.

مس: دا ذکر ذیل اتمام دے او مراد دایات تہ ہفہ معجزات اونا اثنا انعامات دی چہ
بعض دہفہ تہ ذکر شویدی پہ سورۃ بقرہ کیں۔ بلاء تہ مراد امتحان دے یا پہ معنی
دعوت سرہ لکھ یہ سورۃ انقال نکا کیں۔

۳۳ ھجرت ۳۳۔ دامتعلق دے سرہ دے یعنی خہ رنگی چہ دوی پہ شک کیں دی د
توحید اور سالت نو دارنگی دوی منکر دی ذبوت بعد الموت نہ او پہ دے کیں زجر
دے ددوی پہ انکار من البعث باتدے۔ اِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ اِقْوَال د انکار
ددوی دیروو ددے وج نہ یہ ليقولون باتدے وقف او شولیکن غتب قول
بیڈ دادے۔ یہ دے جملہ کن اشکال دے یہ دوہ وجہ سورہ اول داچہ ضمیر د
هِيَ ژوند تہ راجح دے اوکہ مرگ تہ راجح دے کہ ژوند تہ راجح وی نو د موت
استثناء ترتیبہ نہ صحیح کیبری، اوکہ مرگ تہ راجح وی نوپہ مرگ کیں خو کلام
نیشته دویم داچہ اولیٰ یے اویل تو معلومہ شوہ چہ دویم مرگ خوششتہ او دویم
مرگ خواہلہ کیداے شی چہ یہ میخ کیں ژوند وی تو معلومہ شوہ چہ دوی دویم
ژوند متی نو بیاختو تناقص راجی ددے روستوقول سرہ چہ و ماتحن بمشربین ؟
جواب دادے چہ ضمیر د فی حالت اوصفت عاقبت تہ راجح دے نومعنی داده
چہ تہ دے زمونرجال اوصفت یا عاقبت مگر رویہ مرگ دے او بیا ورپے ژوند
نیشته اولفظ داولیٰ مستلزم تہ دے چہ دویم موت دے وی استوی پہ تمہید
کیں ویلے دی چہ اول لغت کیں ابتداء ذخیز او کار تہ ویلے کیبری کہ ورپے دویم
وی اوکہ تہ وی لکہ ویلے کیبری چہ فلاتی اول حج او کرو او بیا مر شودانکر
کریڈے نیشاوری او الوسی یہ تفسیر وتوخیلوکیں۔ دویم جواب دادے چہ دوی

طَبِاقَيْنِ ﴿۳۷﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تَبِعِ وَالَّذِينَ

رشتنی یے ۔ الیا دوی غورہ دی یا قوم ذ تبیع او ہفہ کسان

مِنْ قَبْلِهِمْ اَهْلَكْنَاهُمْ نَارَ الْهَرَمِ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿۳۸﴾

چہ ددی نہ مخبتن وو ہلاک کرل مونہ ہغوی یقینا ہغوی در مجرمان

تہ او یلے شول چہ تاسو یہ مرہ کیرے یہ داسے مرگ سرچرے ژوند وی لکے چہ
 یہ تاسو تیر شوی دے داسے مرگ چہ یہ ہفہ پے ژوندی شوی یے لکے سورۃ
 بقرہ ۲۸ کن نو دوی پہ جواب کنن او یل چہ نہ دے ہفہ مرگ چہ یہ ہفہ پے ژوند
 رائج مکرانے مرگ دے، بنا پہ دے توجیہ ہیرا دمرگ تہ راجح دے لیکن مقید پہ
 دے قید چہ ور پے ژوندی یعنی مَا الْمُؤْتَنَّهُ الَّتِي تَتَعَقَّبُهَا الْحَيٰوةُ اِلَّا لَمُوتٍ
 الْاُولٰٓئِی۔ اول توجیہ تہ قصرا فراد ویلے کیری او دویم تہ قصر قلب ویلے کیری فَا تَوَا
 بِاٰبَاۡنَا دَا حِجَّتْ دَمْنِکِرِیُو دے او ددے دہ توجیہ دی یودا چہ زمونہ مرہ شوی پلزلن
 را ژوندی کرے لکے سورۃ جاثیہ ۲۸ کنن رائج دویمہ توجیہ دادہ چہ د مشرانو تہ
 قول او دلیل پیش کرے پہ دوبارہ ژوند ہاندے مونہ د مشرانو قول پہ دلیل
 کد دارد دے ددوی پہ انکار ہاندے پہ طریقہ د تخویف سرہ۔ او مقال د تخویف یے
 شور و کرے دے د قوم تبیع تہ اشارہ دہ چہ اخری قوم چہ ہلاک شوی دے ہفہ قوم
 تبیع وو۔ یاد دے وج نہ چہ دوی مشرکین عرب تہ ہیر نزدے وو۔ اَهُمْ خَيْرٌ
 اَمْ قَوْمُ تَبِعِ خیریت پہ دیروالی د مال او د قوم او د تورو نعمتو نو او عزتو نو دنیو نو
 دے۔ یعنی ہغوی ددے موجودہ مشرکانو نہ پہ دفعہ صفا تو کنن غورہ وو لیکن
 پہ سبب د جرموتو سرہ ہلاک کرے شوے دی نو دا موجودہ بہ خذنگہ بچ شے
 د تبیع پہ بارہ کنن د مفسرینو دہ قولو تہ دی اول دا چہ بقول بادشاہان د یمن
 مراد دی ہر یو تہ بہ تبیع ویلے کیدلو لکے چہ اسلامی بادشاہ تہ خلیفہ ویلے کیری
 او دویم قول دادے چہ دا پہ ہغوی کنن یو خاص بادشاہ وو چہ ہفہ تہ اسعد ابو
 کریب الحمیری ویلے کیدلو د قتادہ تہ نقل دے چہ دہ بہ د اور عبادت کاوو اودا
 رنگی قوم ددہ ہم۔ لیکن دہ اسلام راو پلو او خیل قوم یے اسلام تہ راو پل
 لیکن ہغوی مخالفت او کرو نو ہغوی ہاندے عذاب رائج او دے۔ بچ شو او د
 دہ دہ لونہ ہم وے چہ توحید یے قبول کرے وو ہغوی ہم۔ بچ شوے او
 یو روایت کنن دی چہ ددہ دخت د بنی صلی اللہ علیہ وسلم تہ اودہ سوہ کالہ
 رواندے وو۔ فراء پہ معالم التتزیل کنن ددہ پہ مدینہ ہاندے د خیل ارادہ کول
 (پاتے پہ بل مخ)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا

او نہ دی پیدا کری موتی الممانو نہ او زمکہ او ہقہ چہ پہ میخہ دکن دی

لَعِينٌ ۳۸ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ

چہ لوبے کوڈنکی یو - نہ دی پیدا کری موتی دا مگر دحق بنکارہ کوکو دپارہ لیکن

أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۳۹ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ

دیر د دوی نہ نہ پوہیوی - یقیناً درخ د فیصلہ

مِيقَاتِهِمْ أَجْمَعِينَ ۴۰ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى

مقرر دخت د دے بتلو دے داسے درخ چہ نہ بہ شی دفع کولے یو دوست

اوبیاد ہقہ نہ روستو کیدل او اوس وخرج نہ دنی اخر الزمان پہ بارہ کیں خط
ورکول او ہغوی نہ وصیت کول چہ زما سلام ورتہ او رسوئے دا بتولہ واقعہ
ذکر کرے دہ۔

۳۸۔ ۳۹۔ ۴۰۔ داہم رد دے پہ انکار دے بعث بعد الموت باندے پہ طریقہ د استدلال
سرہ۔ یعنی کہ چرے داسے وی چہ خلق پہ یو بل ظلموتہ کوی او د اللہ تعالیٰ سرہ
شرک کوی او دہقہ د نعمتو تا شکری کو او د دوی د سزا ورکولو دپارہ خہ مستقلہ
درخ نہ وی دارنگی خوگ مصلحان وی او خوگ مقسدان وی او د دوی د فرق د
جزا او سزا یو ورخ او جنت او جہنم نہ وی نو معلومہ بہ شی چہ د عالم حکمیرہ
او میخہ اللہ تعالیٰ بے فائدے پیدا کرے دے لیکن اللہ تعالیٰ دہیت او د لعب
کولو نہ پاک دے نو دویم ایت کیں د ہقہ نتیجہ ذکر کرے دہ چہ دا عالم
دحق دپارہ پیدا شویدے بالحق حال دے د قائل نہ یعنی محققین فی خلقہما
یا یا پہ معنی د لام دہ یعنی لا ظہار الحق اولاً قامة الحق اوحق نہ مراد تومید
یا دحق نہ مراد حکمت دے چہ جزا او سزا ورکول دی۔ پہ دے دویم ایت کیں
ضمیر تنبیہ راہرو او مابینہما اے تابع کرو د دوارو طرفیتو د اختصار د کلام دپارہ
پہ نتیجہ کیں او پہ دلیل کیں خو تفصیل پکار وی نو د دے وچ نہ پہ اول کیں
اے مابینہما مستقل ذکر کرے دہ۔

۴۱۔ دے ایت نہ تراخرد سورت پورے دویم باب دے پہ دے باب کیں
تخویق اخروی تفصیلی مشتمل دے پہ دیارلس امورو باندے اوبیابشارت اخرویہ
تفصیلہ ہقہ ہم مشتمل دے پہ دیارلس امورو باندے اختتام د سورت دے پہ

عَنْ مَوْئِي شَيْخَا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧١﴾ إِلَّا

دوست نه هیچ مصیبت او نه به دوی سره مدد کیدایشی مگر

مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٧٧﴾

ہفتہ ٹوک پیرہم کرے وی پہ ہفتہ پاتدے اللہ تعالیٰ یقیناً اللہ تعالیٰ زور اور رحم والا دے۔

اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقْوِمِ (٣٣) طَعَامُ الْاَشْمِ (٣٤)

یقیناً وہ دے زقوم خوراک دے کہنا مکار دے

كَالْبُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٢٨﴾ كَغَالِي

پتان دویلے کرے شوے تانبے خو کیوری پہ یہ خیلو کہیں

الحَمِيمُ ﴿٣٦﴾ خَذَاوُهُ قَاعَتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْحَجِيمِ ﴿٣٧﴾

دَیْسِدالو ادبو ۔ اونیسے دے نو راکوئے دے مینے دَ دوزخ تہ ۔

ترغیب لے کر ان کو تحقیر دینی ہی باندھے۔ یہ دے (سے) کس نے قیامت تو موم یوم الفصل ذکر کرے دے لکھ یہ سورۃ مرسلات سے کہیں اور بنا سکا کس نے ذکر دے یعنی جدائی یہ راولی یہ مینج دے مؤمن اور کافر کس اشارہ دے چہ یہ دنیا کی عذاب کس کا کلام مؤمن اور کافر ان شریک وی لیکن قیامت یہ روح کس یہ بالکل جدا جدا وی۔

۴۷۷ سے پہلے اول آیت میں دَیوَمَ الْفَصْلِ ھِیْتِ یَے ذکر کر کے دے یہ دوحہ طریقہ سورہ پھر دوست
یہ دوست پکار کر راجع او دے وی سورہ یہ دَاللہ تعالیٰ دے طرق تہ مدد نشی کیل دَیوَمَ آیت میں
استثناء دہ۔ اِنَّ مَنْ رَّجَعًا اِلَیْہِمْ اَرْسَلْنَا مِنْہُمْ رِجَالًا بِاَسْلِحَتِہُمْ یَقُولُ ۙ اِنَّا اَرْسَلْنَاکُمْ
یَہِ اِذْنًا دَاللہ تعالیٰ او اللہ تعالیٰ یہ بھینچہ ہم بغیر شفاعت دُشاقعیو تہ دے خصوصہ امداد کی
۴۷۸ سے پہلے دے ایا تو کہیں ذکر دے یو قسم عذاب دے یہ جہنم کہیں چاہے ہوا دے
خبر اک یہ صورت کہیں دے او دے او نے ذکر یہ سورہ اسراء سے او سورہ صافات سے کہیں

تبرشیدے اور تیری مبالغہ کوڑکے پہ گناہ کبیں یعنی غپ گنہگار ہوئے مشرک اور کافر دے بی
گاہل ہر وہ خیر و نہ چہ پہ اور کبیں و یلے کبیری سرگ، سپین، اوسینہ، تانبہ وغیرہ یا ملا
تینہ خیرے دے تیلو ایشو شو دے او پہ یوحیث کبیں را غدی چہ د شجرۃ الزقوم یو
قطرہ پہ دنیا کیں را اوسسیکی تو تے دینا والو باندے یہ دھوی ژوند بیا د کری تو
خومہ بد حال یہ وی دھخہ چاہے دایے خوراک وی. "اللہ تبارک و تعالیٰ د تینہ مونہ او
بے پہ اول البت کبیں بہ طر بقہ د عذاب دہ یعنی دھائے د ر پاتے پہ یل مخ

ثُمَّ صَبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٣٨﴾

بیا وارڈئے دے سو پہاسہ یئے د عذاب دے یشیدلو لویو تہ ۔

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٣٩﴾ إِنَّ هَذَا

اوچکھ یقیناً تہ زور اور سپین رویہ وے ۔ یقیناً دا

مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي

مقامِ آمِنٍ ﴿٤١﴾ فِي جَدِّ وَعُيُونٍ ﴿٤٢﴾

مقامِ آمین ۴۱۔ متقیان بہ ۴۲۔ شک کوڑ ۔

مَقَامٍ آمِنٍ ﴿٤١﴾ فِي جَدِّ وَعُيُونٍ ﴿٤٢﴾

۴۱۔ امن والا کہیں وی ۴۲۔ باغوتو او چیتو کہیں بہ وی ۔

خوراک تہ میخ دے اور تہ یئے پہ دیرو سختو راخکو سرہ بوئی او پہ دویم ایت کہیں بلہ طریقہ دے عذاب دہ داسے پہ سورۃ حج سوا کہیں ہم تیر شویدی او فوق راسہ کہیں زیاتہ مبالغہ دہ پہ نسبت دے من فوق راسہ ۔ سورۃ حج کہیں ثیاب یئے ذکر کرے ووچہ دلالت کوی پہ احاطہ دے عذاب پہ قول بدن باندے توہلتہ من کافق وو او دے سورت کہیں دے احاطے دے پارہ بل لفظ تہ وو تو فوق یئے بغیر دے من تراور وجہ دلالت اوکری پہ احاطہ دے قول بدن باندے ۔

۳۹۔ ۴۰۔ العزيز الکريم پہ گمان دے کافر کہیں مراد دے یعق کافر گمان کوی چہ زما پشان عزت مند او شریف پہ دتیا کہیں بل خوک نیشستہ تہ ہقہ تہ بہ استہزاء پہ ورج دے قیامت کہیں دا اویلے شی اشارہ دہ کہ چرے تہ عزیز او کریم وے توتاتہ بہ وے دے ذق خطاب دے ذلت کیدی شی ۔ تَمْتَرُونَ باب افتعال دلالت کوی پہ مبالغہ باندے پہ مریہ (شک) کہیں یعق ہقہ مسئلہ چہ پہ عقلی نقلی دلیلوں سرہ ثابت وی او یوانسان پہ ہقہ کہیں شک کوی نو دا دیر جھل والا دے ۔

۴۱۔ ۴۲۔ تہ ترکہ پورے پہ دے ایاتونو کہیں بشارت اخرویہ دے پہ تفصیل سرہ مقام ہقہ ۴۱۔ دقامت چہ بل طرق تہ تربتہ تبدیلی تہ غواری ۔ مقام پہ زور او پیش دیم سرہ ۴۲۔ کلاہ پہ یومعتی سرہ مستعملیدی او کلاہ پکین فرق وی دلالت یومعتی دہ ۔ کَذَلِكَ خَيْرٌ مِنْ مَبْتَدَا مَحْذُوقٍ کَذَلِكَ الْاِمْرُ کَذَلِكَ داجملہ دے پارہ دے تاکید دہ یا منصوب دہ پہ فعل مقدار سرہ اَكْرَمًا مَآ هُمْ مِثْلُ ذَلِكَ وَرَوْجًا هُمْ مَراد دے تہ یوحائے کول او جوہے کول دی پشان دے شیعہ او خاوند یا مراد دے تہ عقد دے نکاح دے دے دے اللہ تعالیٰ دے طرق تہ اَمْرًا لَمَوْتًا الْاُولَى (سوال) دے تیر شوی

يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿۵۳﴾

اغونڈی پہ ۱۔ نرد ریشمو او غیو ریشمو تہ یو بل تہ پہ مضامتی دی

كَذَلِكَ نَقُورُ جَنَّهُمْ بِخُورٍ عَيْنٍ ﴿۵۴﴾ يَدْعُونَ

دفعہ شان بہ دی او پہ کج سرہ بہ وکرو مونہ دی تہ حورے خائستہ سونگودانہ را غواری پہ دی

فِيهَا بَكْلٌ فَكِهَةٌ آمِنِينَ ﴿۵۵﴾ لَا يَدْعُونَ

پہ عفت کیں مر قسم مہوے پہ داسے حال پہ من پہ دی دھرمیت تہ تہ پہ جکی دی

فِيهَا الْمَوْتُ إِلَّا الْمَوْتَةُ الْأُولَىٰ وَوَقَّهُمْ عَذَابَ

پہ عفت کیں مرگ لیکن مرگ مخکنے کو دی ٹھیک دے او بچ ساقی پہ ایسہ تہ دی لہ عذاب

الْجَحِيمِ ﴿۵۶﴾ فَضَلًا مِّن رَّبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْقَوْرُ

د دوزخ تہ دوجہ فضل ستا د رب د خوف تہ دا کامیابی

الْعَظِيمِ ﴿۵۷﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ

لویہ دہ نو یقیناً اسان کو پیدائے مونہ دا قرآن ستا پہ تہ بانڈے دے دے دیارہ

موت استثناء د راتلونکی حالت تہ تہ صحیح کیہی؟ جواب پہ دیرو طریقو سرہ دے اولہ طریقہ دادہ چہ استثناء منقطع دہ یعنی لکن الموتۃ الاولیٰ قد اذقواہا راول مرگ خودی ٹھیک دے) دویمہ طریقہ الہ پہ معنی د بعد سرہ دے یعنی روستو د مرگ مخکنی تہ دریمہ طریقہ دیتہ تعلیق بالمحال ویلے کیہی دیارہ د تاکید یعنی کہ چرتہ تیر شولے مرگ دی پہ راتلونکی وخت کیں ٹھیک شولے نو ٹھیک پہ یے ولے نو معلومہ شوہ چہ ہیخ مرگ پہ تہ جکی۔

سوال۔ پہ جہنم کیں خوہم مرگ نیستہ نو د جنت پہ دے کیں خہ فضیلت دے؟ جواب۔ مقصد دادے چہ پہ جنت کیں حیات کاملہ دے او پہ جہنم کیں ژوند ہم پہ ژوند بانڈے حساب تہ دے سورۃ اعلیٰ کیں فرمائیے دی لا یموت فیہا ولا یحییٰ۔ فَضَلًا مِّن رَّبِّكَ دا دلیل دے چہ ثواب د عملو پہ اللہ تعالیٰ بانڈے واجب تہ دے بلکہ دھقہ فضل دے۔

يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

چہ دوی نصیحت و اخلاق۔ نو انتظار اوکریہ یقین دوی انتظار کوونکی دی۔

۵۸۔ دامتعلق دے د ابتدا د سورت سرہ ترغیب دے قرآن تہ او تشبیح دہ پیغمبر
تہ یہ بیانولو د قرآن د پاریہ د دے چہ داخلہ یہ تذکرہ قرآن سرہ د عذاب د دنیا او د
آخرت تہ۔ لے شی۔ پس از انکہ یہ لغت ستاچہ عربی دہ او ذہ عربی د تو لور یونہ اسانہ دہ
یا مراد دا دے چہ ستا یہ ژبہ باندے یہ اسانہ طریق سرہ قرآن چلووہ یہ تاباندے
لوسل او بیاتول کران تہ دی۔

۵۹۔ دا هم متعلق دے د سورت د دعوی سرہ چہ یہ ستا کتب وہ او مطلب
یے دادے کہ چرے دے خلقو د قرآن د بیان تہ تذکر او عبرت حاصل تہ کړو
نوبیا د دوی د عذاب انتظار اوکریہ۔ یا مراد دا چہ انتظار کوہ د نصرت د الله تعالی
ستا سرہ او دوی انتظار کوکوی یہ تاباندے د تکلیفونو د راتلو او د مرکب۔
ختم شو تفسیر د دے سورت یہ فضل د الله تعالی۔

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝

یقیناً یہ آسمانوں میں اور زمین کے میں دیکھ کر ایمان والو -

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُتُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ

اور آسمانوں میں پیدا کی گئی اور ہر جانور کے پیدا کرنے میں دیکھ کر ایمان والو -

يُوقِنُونَ ۝ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

چہ یقین کریں اور یہ تلواروں کے شبہ اور دن و رات میں

وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ

اور یہ ہفتہ میں چہ رازوں کے اور اللہ تعالیٰ کے آسمان سے (سبب) کے رزق سے

فَاحْيَا بِهِ الْأَرْضُ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ

تو تازہ کر دینا یہ ہفتہ میں زمین کے بعد موت کے اور ہوا کے گردش کے اور

آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ

دیکھ کر ایمان والو دیکھ کر ایمان والو چہ عقل سے کار اخی - آیتوں سے اللہ تعالیٰ کے

۱۔ داد دیکھ کر ایمان والو عقل سے پہلے دے دے کہ آیتوں میں آفات و علویہ اور سفلیہ ذکر کریں
فی السَّمَوَاتِ لفظ خلق کے تہ دے ذکر کر کے دیکھ کر ایمان والو چہ عموم قیامہ کریں
یعنی یہ ذات کے آسمانوں میں چہ ہر سپورے اور ستوری وغیرہ دی اور یہ ذات کے زمین میں
چہ معدنیات نباتات اور اسباب کے معاش دی یہ دے دے کہ آیتوں میں جدا جدا اہم دلالت
دے یہ توحید باندے اور ہفتہ بے شمارہ دی دے دے کہ آیتوں میں جمع ذکر کر دے
لِلْمُؤْمِنِينَ اشارہ دے چہ ایمان سے حقیقت میں سبب کے عبرت اور استدلال دے۔ ضعیف
منکر تہ خواہجہ فائدہ تہ درکوی۔

۲۔ یہ دے کہ آیتوں میں عقلی پہ ذکر کے آیتوں میں نفسیہ سرہ ذکر کریں
وَمَا يَبُتُّ کے یہ صیغہ کے مضارع سرہ ذکر کر کے دیکھ کر ایمان والو دلالت کو لو یہ نوے نوے
دیکھ کر ایمان والو چہ ہر ہفتہ میں دیکھ کر ایمان والو نوے نوے ذکر کر کے دے
اور درجہ کے یقین حاصل کریں تو دے آیت پہ الحرف میں یُوقِنُونَ ذکر کر کے دے
۳۔ یہ دے کہ آیتوں میں عقلی پہ ذکر کے آیتوں میں متوسطہ سرہ میں رُزْقِ
ذکر کے سبب اور مراد تربیت سبب دے یعنی باران۔ اور ہر کلمہ چہ یہ دے سورۃ
میں یہ دیکھ کر ایمان والو سرہ کے نعمتوں میں کبرہم مقصد دے اور شکارہ نعمت جو رزق دے

تَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ

لو لو مویداً پہ تائید کے دہارہ دحق بنکارہ کولو نو یہ کومہ خبرہ پر دستو کتاب د اللہ تعالیٰ

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ ۝ وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝

او دلیونو دھقہ تہ دوی ایمان راوی - ثبانی دہ ہر ہر دروغزن سخت گنہگار لہ

يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يَصِرْ مُسْتَكْبِرًا

چہ اوری آیاتونہ د اللہ تعالیٰ لوستے کیدشی پہ ہقہ باندے بیا ککشی پہ کفر باندے کوئی تو دیکھی

كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا فَيَكْثُرْهُ بَعْدَ آيِ الْكِيمِ ۝

گویا چہ نہ دی اور بیا ہقہ نو زیرے در کبرہ دہ لہ یہ عذاب درد ناک سرہ

نورے وجہ نہ پہ دے باندے تصریح او کرہ او هر کلا چہ داد لیونہ دیر واضح
دی هر عقل والا پرے پوہیری د دے وجہ نہ پہ یعقلون سرہ ختم کرو۔
قائدہ: پہ دے ترتیب کنس یوحکمیت دے ہقہ دادے چہ فرمائی کہ چرے تسو
مؤمنان بے نو پہ دے دلیونو باندے پوہہ شے او کہ چرے طلب کار د حق او یقین
یے نو فکر او کپٹے پہ دے دلیونو کنس او کہ چرے نہ مؤمنان او نہ یقین والہ یے نو
کم از کم دعا قلاونہ خوئے نو کوشش او کپٹے پہ معرفت د دے دلیونو کنس دوم حکمت
دادے چہ پہ رس کنس ذکر د احوالو فلکیو دے او ہقہ لرے دی پہ ہقہ کنس
صرف تصدیق کافی دے او پہ رس کنس انفسی دلیونہ دی چہ ہقہ پیر نزد
دی نو پہ ہقہ کنس یقین استعمال کرے دے او پہ رس کنس اثار دی برہ او کو ز
او انقلابات دی نو دھقہ دہارہ صرف عقل ہم پورہ دے۔

س: دا ترغیب دے دغہ ایاتو عقلیو او قرآن تہ یَعْدُ اللَّهُ لَفْظ د حدیث پپے دے
یعنی بعد حدیث اللہ تعالیٰ او ہقہ قرآن دے لکہ چہ پہ سورۃ مرسلات نہ کنس
ذکر دی او آیات تہ مراد عقلی دلیونہ دی چہ کوم مخکنس تیرشول۔

س: پہ دے کنس زجر او تخویف دے متکربینو د ایاتونو تہ پہ ذکر د پتھہ
صفات قبیحہ دھقہ سرہ اَلَّا لَکَ ہقہ خوک چہ خبرہ دحق تہ پہ اربو کنس مبالغہ او
کوشش کوئی پہ دروغ ویلودھوکہ کولو تحریف کولو سرہ آرتیم غبت گتھکاس
کافر او مشرک تہ ویلے کیری یَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ وحیہ او عقلیہ دوارو تہ شامل
دے او پہ دے کنس اشارہ دہ چہ دے ناخبرہ او بے علمہ تہ دے بے خبر دے
بیا ہم خلاف کوئی شمر یصو، اصرار نہ مراد کلکیدل ر پاتے پہ بل مخ

وَإِذَا عَلِمَ مِنْ الْإِْتِنَاشِئَاتِ اتَّخَذَهَا هُرُوءًا

او کلا چہ پوہہ شی د الیاتونو زمونہ تہ پہ یو غیز اونسی ہف لہ تو

أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝ مِنْ ذُرِّيَّتِهِمْ

دغہ کسان دوی لہ عذاب ذلیاؤ نگہ دے - ع

جَهَنَّمَ ۚ وَلَا يَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَ

جہنم دے او نشی لڑے ددوی نہ ہف حملو چہ دوی کپیای ہف عذاب او

لَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ

تہ ہفہ مہبودان چہ دوی نیولے دی سوا د اللہ تعالیٰ تہ ملاکاران او دوی لہ

عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا

عذاب دے لوے شان والا - دا ہدایت دے او ہفہ کسان چہ کفرے کپیای

پہ گناہ باندے پہ دودہ طریقو سرہ اولہ داچہ گناہ تہ گناہ تہ وائی یعنی مبتدع وی دویم داچہ ضدی عنادی وی گناہ کتری لیکن دضد دوجہ تہ یے کوی او داسے ایت پہ سورۃ لقمان م کتب ذکر کرے شوے دے۔

۹۔ پہ دے ایت کتب زجر او تخویف او شہیدم وصف قبیحہ دے۔ إِذَا عَلِمَ دے دودہ توجیہ دی اول داچہ کل پوہہ شی چہ داد قران ایت دے نو پہ ہف پورے تو قے کوی دضد او اعتلا او دجہل دوجہ تہ۔ دومہ داچہ کل چہ دیہ ایت پہ مقصد یا تہ پوہہ شی مثلاً ایت کتب رد دشرک دے نو پہ ہف پورے تو قے کوی اُولَئِكَ لَهُمْ دایک جمع ذکر کرو اشارہ دہ چہ کل افال کتب یو شخص مراد نہ دے بلکہ پیر کسان دی۔

۱۰۔ پہ دے ایت کتب پورہ تخویف دے دغہ شخص تہ چہ پہ ہف کتب داشہیر قبیحہ صفتونہ دی مِنْ ذُرِّيَّتِهِمْ وراء لفظ دضد ادونہ دے یعنی ددے معنی محکب اورستو دوارہ راسخی۔ دلہ (محکب) معنی مراد دہ یعنی اوس پہ دیا کتب دوی پہ عزت او تکبر کتب دی لیکن مخے تہ (قیامت کتب) دوی لہ جہنم دے وَلَا يَغْنَى عَنْهُمْ ہرکلا چہ مخالفت کوؤ نکی دحق دودہ قسمونہ دی یو دیا پرست سرمایہ داران، نوڈ ہفوی خیال دادے چہ پہ مالونو گتلو سرہ دعذاب تہ۔ پچاؤ حاصلیکی او دویم پیر پرست، قبر پرست، بُت پرست دہفوی عقیدہ داوی چہ زمونہ پیران

بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَّهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزِ الْيَمِّ ۝۱۱

یہ آیاتو دے رب پھل ددی لورہ عذاب دے د سخت عذاب تہ دردناک ۔

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لَتَجْرِي الْفُلُ

اللہ تعالیٰ وہہ ذات دے چہ ستاسو پہ خدمت کیں لگولے دے دیاب دپارہ ددے چہ روانے وی کشق

فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ

یہ ہفت کیں یہ حکم دہفہ سرہ او دے دپارہ چہ اولہوئے د فضل داللہ تعالیٰ او دے دپارہ

تَشْكُرُونَ ۝۱۲ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ

چہ شکر او کپئے تاسو ۔ او خدمت کیں لگولے دتاسولرہ ہفہفہ چہ یہ اسمائو کیں دی

بزرگان یہ مونبرہ بیج کوی تو پہ دے جملہ کیں داول قسم خلقو تردیدئے او کمر
او یہ دویمہ جملہ کیں رولاماتخذوا من دونہ اولیاء کیں ددویم قسم تردیدئے
او کپرو۔

قَائِلًا ۝۱۳: یہ دے آیاتو کیں شہید اوصاف قبیحہ او شہید عذابونہ ئے ذکر کپے دی

او د عذاب پہ صفت کیں اول آیتو ذکر کرو حکہ چہ دغہ سری پہ دنیا کیں پہ امور
او تکبر کولو سرہ پہ وخت داورینو کیں دقران بیانوونکی زیرہ تہ ہیر درد رسول دے
اودویم د عذاب پہ صفت کیں ئے مہیئ ذکر کرو حکہ چہ پہ استہزاء کولو
سرہ دقران او دقران والا اہانت ئے کپیدے نو ددہ سزا بہ اہانت وی
اودریم صفت ئے عظیم ذکر کپیدے اشارہ دہ چہ دا عذاب پہ دوی باندہ دھر
جہت نہ پہ ہرہ زمانہ کیں پہ ہر اندام ددوی باندے احاطہ کوونکے دے۔

۱۳۔ یہ دے کیں ترغیب دے قران تہ او تخویف دے منکرینو تہ۔ ہذا اشارہ
دہ قران تہ چہ مشہل دے پہ آیاتو وحییو او عقلیو باندے ہڈی تنکیر دپارہ د
تعظیم دے۔ من رجز داپہ اصل کیں کندہ عذاب تہ ویلے کپیدی چہ دہفتہ۔

نقرت کیدے شی لکہ پہ دنیا کیں طاعون ویا او پہ اخرت کیں ماء صدید او غسین۔

۱۴۔ یہ دے آیاتو کیں بیا عقلی دلیلونہ دی۔ تیرشوی دلیلونہ صرف
پہ طریقہ دآیات باندے وو او دادلیلونہ پہ طریقہ دانعاماتو باندے دی ددے

وچہ تہ سخر لفظ ئے پہ کیں ذکر کپے دے او دتسخیر د بھرتہ مراد دادے
چہ پہ ہفت کیں ئے داسے صفات پیدا کپے دی چہ تاسو پکیں کشتی چلوئے
شئے لکہ نرم والے او ہمواری، درمیانہ ہوا کالے، موج تہ پہ ریائے پہ بل مخ

وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّمَّا إِنَّ فِي ذَلِكَ

ادھقہ کچھ پہ زمکہ کیں دی مائول د اللہ تعالیٰ د مخلوق نہ دی یقیناً پہ دے کیں

لَا يَتَّبِعُ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُلْ لِلَّذِينَ

دور دلیلو نہ دی ہفہ قوم نہ چہ فکر کوی - تہ ادایہ ہفہ کسانو تہ

آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

چہ ایمان تہ رادے دے ہفہ د کوی رخیل حق ہفہ کسانو تہ چہ عقیدہ تہ لری د درخو د اللہ تعالیٰ

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ

زے دیلہ چہ جزا د کوی قوم تہ پہ سبب د ہفہ عملونو چہ ددی کول - چہ چہ

عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

عمل او کپد برادر دست نو د ہفہ د فائدے دیارہ د او چہ بد عمل او کپو نو دیال پہ ہفہ ہفہ

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا

بیا ستاسو رب تہ پہ وراوگرخو لے ثبے - او یقیناً در کپو د موتی

اندازے سرہ او د کشتو جہازونو خان تہ نہ جناب کول وغیرہ حالات او دا قول پہ قدرت د اللہ تعالیٰ سرہ دی د ہیج مخلوق پہ ہفہ کیں ہیج دخل تیشہ۔ دارنگ تسخیر د مافی السموات و مافی الارض تہ مراد دادے چہ پہ آسمانو نو کیں ملائکہ او پہ دغہ طرف کیں نمر، سپور مے، ستوری او پہ زمکہ کیں زندہ سر او نے بوتی تھرونہ غرونہ وغیرہ تول د انسان د قائم او د خدمت دیارہ پیدا کپیدی او د ہفہ تہ د فائدے اغستلو دیارہ اللہ تعالیٰ اسان اسباب پیدا کپیدی۔ او جیمہ عامہ کیں تصریح دہ چہ پہ دے کیں د ہیج مخلوق دخل او اختیار تیشہ صرف احسان د اللہ تعالیٰ د طرف نہ دے او جیمہ کا حال دے د مافی السموات اہ تہ یا فعل پپ د اعتقاد و جیمہ عامہ او من پہ منہ کیں دیارہ د ابتدا دے نہ دیارہ د تبعیض۔

۱۴۔ ۱۵۔ روستو د دعوت تہ پہ دلیلونو سرہ تعلیم د ادب او د حسن اخلاق د دعوت (تبلیغ) کوو نکو تہ یغفر و اللہ الذین لا یزجون آیامہ اللہ یعنی کوم خلق رمتکریں) چہ مؤحدینو تہ تکالیف ورکوی او بے عزتی او کھل کوی ہفوی پہ حقیقت کیں د عذابونو د اللہ تعالیٰ رچہ پہ منکریو بات دے نازل شویدی) او تہوتو د اللہ تعالیٰ (چہ مؤحدینو تہ ورکے شوے دی) عقیدہ تہ لری د دے وچ نہ ددی داسے

بَقِيَ إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالسُّبُوَّةَ

بقی اسرائیلو ته کتاب او پوهه د دین او بیخمیری

وَرَزَقَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَقَضَّيْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ۝

او ورکړه دوی ته پاک خوراکونه او غوره والی ورکړه دوی ته په ټولې خلقو باندې.

وَالْتَيْنَاهُمْ بَيْنَهُ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا

او ورکړه دوی ته دینګاره حکمو ته د دین په اختلافونه دوی مخه

مِنْ بَعْدٍ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيًا بَيْنَهُمْ

دوستو د هغه ته چه راغ دوی ته علم دوی ته ضد کولو ته په منځ خپل کین

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا

یقین ستا رب په فیصله اوسری په منځ د دوی کین په ورځ د قیامت په هغه خبر کین

كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ

چه دوی پکین اختلاف کوی - بیا یې او گرځولې ته په

بداخلاق کوی. یَغْفِرُوا ددے ته مراد د هغوی ته بے پرواهی کول او د کتلو وځیره
د جواب ته چپ کیدل او صبر کول دی. او دا اخلاق حسنه که د قتال د فرضیت
ته مخکین وی او که روستو وی نو مسوخ نه دی بلکه داعی له په دے باندے هر وخت
عمل پکار دے لیجوزی قَوْمًا د عام دے مؤمنانو او کافرانو ته او بیا په دویم ایت کین
تفصیل د دے جزا ذکر شوی دے.

د اتمثال دے د ماقبل د پاره یعنی لکه چه مخاطبینو د قرآن ته آیات بیانات
یې ورکړل او اخری نبی یې ورته راوړلو لیکن دوی مخالفت او کړنو الله تعالی
په دوی له دوی مناسب جزاء ورکوی نو دارنگ یې بقی اسرائیلو ته آیات او نبوت او
نعمتونه ورکړل دی او هغوی هم سره د علم ته اختلاف او کړو. او هر کله چه
د دواړو مضمونو ته یو بل سره موافق دی د دے وجه ته حرف د عطف (روا) یې
ذکر کړل دے. بیا په دے ایتونو کین شپږ نعمتونه یې په هغوی باندے ذکر
کړل پنځه په اول ایت کین او یو په دویم ایت کین. وَالْحُكْمَ عَمِ اَوْفَهَم د کتاب الله
چه هغه په اصل کین سنت (حدیث) د انبیاء دے. یُنَادِی مِنَ الْأَمْرِ مراد
دے ته احکام د حلال او حرام او شرائع د دوی دو. یا پدیکین رپا ته په بل مخ

شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ

بشکارہ لڑے بانٹے دے دین نو تا بعد از کوه دفع او تا بعد از مہ کوہ دخواستو

الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝۱۸ إِنَّهُمْ لَن يَغْنَوْا

دفعہ کسانو چہ نہ بلوہری یقیناً دوی نشی لوے کولے

عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ

ستانہ (عذاب) دے اللہ تعالیٰ نہ ہیئت خیر او یقیناً ظالمان بعضی دوی

اشارہ نہ بشکارہ صفتونو او حالاتو د خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم تہ چہ د دوی
پہ کتاب کتب ذکر شویو . بَعْنًا بَيْنَهُمْ یعنی کورنی کتب بعضو د دوی د بعضو سرہ
صد او عناد او حسد شورو کرو یہ طلب د ریاست او د مشرئے سرہ . او پہ دے کتب
اشارہ دہ چہ د اختلاف منشا علماء دی او سبب د ہفے بغی (صد او عناد دے) او
دفعہ اختلاف بیا متعدی شی عوامو خلقو تہ او دارنگ تیر شویدی پہ سورۃ بقرہ
۲۱۳ العمران ۱۹ شوری ۱۸ کتب .

۱۸ . پہ دے ایت کتب دعوی د سورت دہ . او ہر کلمہ چہ مخکین ذکر شو چہ
بی اسرائیل و خیل دین دوج د بغی او د اختلاف نہ برباد کرے دے او د عوامو
مشرکان حل ہم ذکر کرے شو چہ ہغوی افک او انیم وغیرہ دی نو معلوم شوہ
چہ د دفعہ دوارہ دلو تابع داری کول نہ دی جائز نو د دے وج نہ تالہ مستقل
شریعت در کرے شوے دے رچہ ہفہ قرآن او سنت دے) نو د دے تا بعد از
کول فرض دی . شریعت پہ عام اصطلاح کتب ہفہ لڑے تہ ویلے کیری چہ قراخہ
نیفہ اسانہ مقصد تہ رسوونکے وی او پہ اصطلاح د شرع کتب ہفہ احکام او امر
نوالی حدود فرض وغیرہ تہ شی چہ اللہ تعالیٰ بندگانو تہ د رسول پہ واسطہ راہ لڑے وی .
مِنَ الْأَمْرِ مراد دے تہ مطلق دین دے او لفظ د جَعَلْنَا کتب یو قائداہ دادہ چہ
شریعت پہ وحی سرہ ثابتگی دویمہ فائدہ داچہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د
نبوت ثبوت بول شریعت دے الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ د مخکین تیر شوے دوارو دلو
تہ شامل دے کہ امیان جاہلان دی او کہ اہل کتاب دی خوچہ پہ علم پانڈے عمل
پر بخود دے . او پہ دے کتب اشارہ دہ چہ مخالف د شریعت (وحی) تہ د ہیچا
قول منل جائز نہ دی حکم چہ بے علم بے دلیلہ تہ ویلے کیری .

أُولِيََاءُ بَعْضُ ۱۹ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ۲۰ هَذَا

منکری دے بعض دی او اللہ تعالیٰ منکرے دے متقیان دے دا قرآن

بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ

دلیلوں دے دنیا دی نزدیکی دے خلق لور او ہدایت او رحمت دے ہونے قوم لور

يُوقِنُونَ ۲۱ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا

چہ یقین لور۔ یا تمہیں کوئی ہونے کسان چہ کوئی

السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمُ كَالَّذِينَ آمَنُوا

بدکارے داچہ۔ مگر جو مومن ہو دی نہ پیشان دے ہونے کسان چہ ایمان پے راہے دے

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءٌ مِّمَّنْهُمْ وَمِمَّنْهُمْ

او عمنونہ پے کریدی دے سنت موافق چہ برابری ڈوند دے دوی او مرگ دے دوی

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۲۲ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ

بدہ دے ہونے فیصلہ چہ دوی کوئی۔ او پیدا کریدی اللہ تعالیٰ آسمانوں دے

۱۹۔ دامت دے نتیجہ اھواء دے کہ یَقْنُونَ اَعْلَى دے دے دوی مطلبہ دی یو داچہ کہ دوی تابعداری کوئے نو دے یہ وجہ سرہ دے عذاب دے اللہ تعالیٰ نہ یہ دنیا او آخرت کہیں نشہ بچ کیدے۔ دویم داچہ دوی تابعداری دحق دے ثابتولو یہ بارہ کہیں تاتہ ہیج فائدہ نشہ درکولے یعنی دوی اھواء دلیل دے اثبات دحق نشہ کیدے۔ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَائُ بَعْضٍ مراد دے ولایت نہ تابعداری دے کسرا تو دے مشرا تو لور او مشابہت دے دیوبل سرہ یہ شرک او خرافاتو کہیں او دیوبل سرہ یہ باطل کہیں مدد کول۔ مراد دے دے نہ دوستانہ کول نہ دی حکمہ چہ دوی یہ مینج کہیں کلہ دشمنی ہم دی بکہ سورۃ مائدہ ۵۱ کہیں تیر شوییدی۔

۲۰۔ دا ترغیب دے قرآن تہ او علت دے دے فاتبعھا دے پارہ یعنی دے شریعت تابعداری دے دے وجہ نہ واجب دے چہ پہ ہونے کہیں دا دے اوصاف عالیہ دی۔ بصائر، ہدی، رحمت، اول کہیں قرآنی دلیلوں تہ اشارہ دے پہ دویم کہیں دے قرآن دے دعاوی او مقاصد تہ اشارہ دے او پہ دریم کہیں دے دے فائدے او ثمرے تہ اشارہ دے۔

۲۱۔ پہ دے ایت کہیں زجر او رد دے پہ منکرینو دے شریعت بارے او دایہ چہ شریعت او غیر شریعت یوشے دے۔ اَلَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ یعنی زپاتے پہ بل مخ

وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ

لو زمکہ دحق دپارہ او دے دپارہ چہ جزا دہ کبھی ہر یو تن تہ

بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۳۲﴾ أَفَرَأَيْتَ

دہقہ عمل چہ کئے وی او یہ دوی باندے بہ ظلم نہی کیدے ۔ الیا یوہوئے تہ بہ حال ہقہ

مِنْ اتَّخَذَ إِلَهًا هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

چاچہ جو کئے دے معبود خواہش خیل لہ او بے لڑے کئے دے دہ لہ لہ تہی یو علم باندہ

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ

او مہر بے دھلے دے یہ خوب ددہ او زبہ ددہ او اچوے دی یہ ستر کو دہقہ باندہ

شرک او کفر بدعات او نور گناہوتہ کوئی او د شریعت نہ خلاف کوئی سو آگاہ پہ دے
باندے زور بنامے پہ دے چہ داخل دے د کا لڈین نہ ، او محیاہم و مہاتہم
ضمیر دواہرہ دلو تہ راجع دے او استفہام پہ ام حسب کتب استفہام انکاری دے
حاصل دادے چہ کافران داکمان کوئی چہ زمونہ او د مؤمنانو پہ ژوند او یہ مرگ
کس ہیچ فرق نیستہ نو داکمان بے غلط دے بلکہ ژوند د مؤمنانو پہ طاعت د اللہ
او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باندے دے او ژوند د مشرکانو پہ مصیبت او پگناہوتہ
کس دے د مؤمنانو پہ زہر تو کس اطمینان او تسلی دہ او کافران ہمیشہ پریشان دی او مرگ
د مؤمنانو پہ بشارت سرہ دے ملائکہ ولہ زبیری ور کوئی او مرگ د کافرانو پہ ذلت او
پہ رسوائی او یہ سختہ سرہ دے او دایت پہ نیزہ مفسریتو مسلمی دے یہ مہکاة العابدین
سرہ جککہ چہ دیرو صالحینو نہ تقل دے چہ د شہید پہ مانجہ کس دے ایت یہ
را اور سیدل نو بار بار بہ بے لوستلو او ژل بے ۔

۳۲۔ دے ایت تہ تر آخرہ پورے دویم باب دے پہ دے کتب نور ایات عقلیہ ذکر
کوئی او زجر دے پہ اتباع دھوئی او پہ انکار د قیامت سرہ ۔ بیا بشارت دے تابعدار تہ
د شریعت تہ او تخویف دے تابعدار نو دھوئی تہ ۔ پہ دے رے کس دلیل عقلی
دے او دارنگ دارد دے پہ مخکن گمان د کافرانو باندے چہ مساوات دے د حال
حاصل درد دادے یعنی ایجاد دے عالم دلالت کوئی پہ عدل او پہ انصاف باندے
او ہقہ فرق کول دی پہ جزا د فریقیتو کس بالحق مراد دحق تہ توحید دے
یا عدل دے او بآء سببیہ دہ نو ولتجزی پہ دے باندے عطف دے ۔

عَشْرَةٌ قَمَنَ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ

پردے نو خوک پہ ہدایت و کبری دے تہ دوستو دے لرے کولو دے اللہ تعالیٰ تہ

أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا

ایا تو نصیحت نہ اخلی دوی . او دوی والی نہ دے دائرتن مگر ڈوتن زموتر

الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

نزدے مرہ کیرو او ڈوتن کیرواوتہ مرہ کوی موت لہ مگر زمانہ

۲۳۔۔ دا زجر دے او رد دے پہ مخکین گمان دے کافرانو باندے چہ دے کافرانو حال
خہ رنگ دے مومتانو سرہ برابر کیدیسی او حال دا چہ دوی دے ہوئی تہ الہ جو رکھے
دی او مہر زدہ گمراہان دی۔ الہ ہواہ پہ دے کیں دوعہ توجیہ دی اولہ دادہ چہ
الہ مفعول اول دے او ہواہ مفعول ثانی دے یعنی الہ کے دے خیل خواہش پہ
تقاضا جو رکھے دے دے چا خواہش دے چہ پت الہ دے او دے چا خواہش دے چہ
قبر الہ دے او دے چا پیر الہ دے او دے چا شیخ الہ دے وغیرہ او دلیل و سرہ
نیشہ او حال دا چہ الہ صرق اللہ تعالیٰ دے چہ دے حق پہ الوہیت یا تہ سکھ
ایات او دلیلونہ شتہ دے۔ دویہ توجیہ دادہ چہ الہ مفعول ثانی دے مقدم
کے دے دے اہتمام دے وچ تہ او ہواہ مفعول اول دے یعنی دے ہوئی خواہش
دے (دے) دے تابعداری کوی لکے دے الہ چہ تابعداری کیوری یعنی پہ خیل
خواہش باندے حلال او حرام جو روی جائز او ناجائز جو روی او پہ حق پسے روان
وی او تفسیر قرطبی کیں دے اتباع ہوئی پہ قیامت پیر احادیث او اقوال دے صلیتو
نقل کریدی۔

فَإِنَّهَا دَعَا إِلَيْتِ فِي سُوْرَةِ فِرْقَانِ ۳۳ کیں ہم تیر شویدے نو فرق دادے

چہ پہ حق سورت کیں اولہ توجیہ راجح دے او پہ دے سورت کیں بحث دے پہ

اتباع الہوی یا تہ دے تودلہ دوعہ توجیہ راجح دے۔ واضلہ اللہ علی عتہ داعط

دے سبب دے پہ سبب یا تہ دے او علی علیہ حال دے دے مفعول تہ یعنی دا گمراہ

پہ دے پہ گمراہی خیلہ باندے یا حال دے دے قائل تہ یعنی اللہ تعالیٰ عالم

دے دے دے پہ گمراہی یا تہ دے یا دے پہ حال باندے چہ دے لائق دے گمراہی

دے۔ و ختم علی سمعہ دا ہم عطف دے سبب دے پہ سبب باندے۔ ہر کلہ

چہ پہ دے سورت کیں ایات وحییہ او عقلیہ بیان شول (پاتے پہ بل مخ)

وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿۷۷﴾

او تپشتہ دوی نور پہ دے پاندے ہیج دلیل دوی نہ دی مگر گمانو نہ کوی۔

وَإِذَا تَنَاسَلُوا عَلَيَّهِمُ الْبَتَّ نَبَّيْنَتِ مَا كَانَ

اد کلہ چہ لوستے کپری پہ دوی پاندے ایاتو نہ زموئو نہ کورہ نہ دی

حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوبُوا يَا بَنِي آدَمَ إِن كُنْتُمْ

دلیل نہ دوی مگر داچہ وائی دادے مشوان زموئو کہے تے تاسو

صَادِقِينَ ﴿۷۸﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

تہ ادایہ اللہ تعالیٰ تاسو ژوندی کوی بیابہ مو مرہ کوی رشتی ۔

او دایات وحییہ دپارہ سمع ضروری دہ او دایات عقلیہ دپارہ عقل اولیدل پکار دی نودرے وارہ یے پہ ترتیب سرہ ذکر کپل۔

۷۷۔ دازجر دے پہ انکار د قیامت سرہ او عطف د مسبب دے پہ سبب پاندے

نموت و تعب (سوال) د فحش جملے تہ معنومہ شوہ چہ د مرگ تہ پس د دوبارہ ژوند تہ

دوی منکر دی او یہ دے جملہ کین روستو د مرگ تہ ژوند ذکر کپل دے نو دایات

یہ ناغور کین تعارض دے دے جوابات دی اول جواب زجاج ویلے دی چہ مرہ کپرو بعض او

ژوندی (پیدا) کپرو بعض دویم جواب موت تہ مراد نطق کیدل پہ ارحامو د مائید کین

او د حیات تہ مراد دنیوی ژوند دے دریم جواب مرہ کپرو مونبر او ژوندی یوپہ بقاء

د اولاد سرہ خلوم جواب نموت پہ معنی د ماضی دے مرہ شویدی بعض زموئو

بعض ژوندی پاتے یو (تربو وخت پورے) پنجم جواب د حیات تہ مراد حیاة د روح د

پہ عقیدہ د تنازع سرہ چہ روح د بدن تہ اوئی نو منتقل شی بل انسان یا حیوان تہ۔

وَمَا يُغْنِي عَنْهُمْ زُلْفَتُهُمْ أَذً وَارِدٌ دے پہ عقیدہ د بعض عرب جاہل نو چہ د هغوی عقیدہ او

چہ حوادث تکالیف او مرگ د دے فاعل دھر دے او د دے ویج نہ دوی بہ د مصیبت پہ

وخت کین دھر تہ ناکارہ الفاظ ویل (یا خیمۃ الدھر) او حدیث صحیح کین وارد دی چہ

الدھر نسبت د مصیبتو نو روستو دھر تہ مکوئے فان الله هوالدھر او قرطبی ویلے دی

صحیح دادہ چہ دھر د الله تعالیٰ نوم تہ دے بلکہ یہ دے حدیث کین معنی وصفی مراد دہ یعنی

الفاعل والمتصرف د دے تہ معلوم چہ خوک د بعض حوالو نو نسبت زمانے تہ کوی یاد تونو

حوادثو نو داخل کافر دی او دوی تہ دھریان ہم ویلے کپری او د اقتصہ پہ دے وخت کس

۷۸۔ دازجر دے پہ انکار دایاتو د بعث بعد الموت سرہ او طبی د دے دلیل دے چہ

ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ

بیا یہ جمع کوی تاسو درخ د قیامت ته چه شک نیستہ پہ حق کیں

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَبِاللَّهِ

لین پیر خلق پوہہ نہ لری او خاص اللہ تعالیٰ

مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ

دہ بادشاہی د آسمانو او د زمک اریہ حقہ درخ چه قائم شی قیامت

يَوْمَ مَن يَخْسِرُ الْمَبْطُلُونَ ۝ وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ

نویہ دفعہ درخ بہ تاوان بشکارہ شی د باطل پرستو خلقو او ته بہ دینہ هر اُمت

پہ حقیقت کیں دلیل نہ دے ۵۵۹ دادے اثنو یا یا یا یعنی زمونږ پلاران ژوندی کړے نو مونږ ته په په مشاغلے سره ثابت شی چه دوباره ژوند شته یا مراد دادے چه زمونږ مشان د مونږ ته اوبی چه بحث بعد الموت حق دے مونږ صرف د خپلو مشرانو خبره منو دا خو هیچ حجت نه دے نو معلومه شوه چه دینہ یی حجت مجاز و یلے دے یا حجت په معنی دیهالے دے لکه سورة نساء ۱۲۵ کیں .

۲۵۹ د ا جواب دے د هغوی د شیعے او اشاره ده چه کوم ذات چه ستاسو په اول حیات باندے قادر دے نو په دوباره ژوند خو ضرور قادر دے ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ د دوباره ژوند ته یی تعبیر په جمع سره د دے وچه نه او کړ وچه دوی په اصل کیں د جمع کولو د هغواو کواو غونډو دهر یو بدن ته تعجب کاو لکه سورة القیامة ۳۱ کیں دی .

۳۱ د ا هم دلیل عقی دے د توحید او د بحث بعد الموت د پاره وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ د یومئذ د دے تاکید دے او د دے ته نو دے مقصد شور و شو چه هغه تخویف اخری دے یا د اعطاف دے په ماقبل باندے په تقدیر سره یعنی وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْيَوْمِ د یوم تقوم الساعة یخسر خسران په اصل کیں په دنیا کیں دے لیکن بشکاره کیدل یی په اخرت کیں دی . او وچه د خسران دادہ چه دوی خپل حیات او عقل او صحت او فراغ چه په شان د راس المال و و خرچ کړیدی او ځان یی سترے کړے دے په دے ارادے سره چه مونږ ته کټه حاصله شی لیکن د قیامت په ورځ په دوی ته شرمندگی دلت او عذابونه حاصل شی او دے نهایت خسران او تاوان ویلے کیږی .

جَاثِيَةً كُلُّ امَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتٰبِهَا ط الْيَوْمَ

جمع کرے تو ہے ہر اُمت یہ راویلے شی کتاب خپل تہ تن درخ

تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۸﴾ هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ

بدلہ در کیدے ہی تاسو تہ ہفہ علوتو چہ تاسو کول دا کتاب زمونہ خبرے بہ کوی

عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ط اِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنْتُمْ

یہ تاسو باندے پہ حق سرہ یقیناً مونہ لیکل پہ ملا ٹکو بانہ ہفہ علوتہ چہ تاسو

تَعْمَلُونَ ﴿۲۹﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

کول نو ہفہ کسان چہ ایمان آئے راویلے دے او علوتہ آئے د سنت براویکے دے

فِيْ دَخَلْنٰهُمْ رَّبَّهُمْ فِيْ رَحْمَتِنَا ط ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ

نودخل بہ کری دوی رب د دوی پہ خاص رحمت خپل کیں دا کامیابی

السّٰبِقِیْنَ ﴿۳۰﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَاَقْلَمُ تَكُنْ

شکارہ دہ او ہفہ کسان چہ کفر آئے کریا (اوبہ ویلے شی) ایانہ وئے تاسو

۲۸۔ د اہم تخویف اخروی دے۔ جَاثِيَةً جُتُوۃ جمع کیدلو تہ ویلے کبیری توکل امۃ عام

دے مومنو او کافرانو تہ یعنی یہ قیامت کیں یہ ہول خلق راجع وی او ہر چاہ تہ بہ

دہقوی عملنامہ ورکیدے شی او بیا روستو فاما الذین امنوا اہ تفصیل دے۔

یاجاثیہ پہ معنی د (جلوس علی الركب) دے پہ زنگنانو باندے کینا ستل د وچ د رعیت

تہ، نو ظاہر دادہ چہ دکل امۃ تہ مراد کافران مشرکان دی ہقوی یہ پہ داسے حالت کیں

وی۔ الی کتابہا مراد دے تہ ہفہ عملنامہ دہ چہ ملا ٹکو لیکل دہ لکہ سورۃ اسراء کیں

یا مراد دے تہ ہفہ کتاب نازل کرے شویدے چہ دوی او گوری چہ دوی پہ

ہفہ باندے پہ کوم جائے باندے عمل کرے دے۔ اولہ توجیہ غورہ دہ حکمہ چہ

د ہفہ پہ تاکید کیں نور ایاتو تہ ہم دی۔

۲۹۔ دا قول د ملا ٹکو یا داللہ تعالیٰ دے او یَنْطِقُ یعنی ہفہ کتاب پہ خیلہ شہادت

ورکری پہ دلیل د خم سجدہ ۱۶ سرہ یاد اچہ دوی آئے او گوری او د دوی علوتہ پکین

لیکے شوے وی نو داسے شوہ گویا کہ ہفہ کتاب طاق شو لکہ سورۃ مؤمنون ۶۷ او سورۃ کہف

۲۷ کیں۔ نَسْتَنسِخُ پہ سیغہ د استفعال سرہ ذکر شو یعنی اللہ تعالیٰ امر کلو ملا ٹکو تہ لیکلو

تہ ۱۶۔ پہ اول ایت کیں بشارت دے او مراد د رحمت تہ جنت دے۔ ہر کلمہ چہ د

اٰیٰتِیْ تَنْتَلٰی عَلَیْکُمْ فَاَسْتَكْبَرْتُمْ وَکُنْتُمْ

ایاتو نہ زما چہ لوستے کیدل یہ تاسو باتا دے نو لوی کولہ تاسو او دے تاسو

قَوْمًا مُّجْرِمٰیْنَ ۝۳۱ وَاِذَا قِیْلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ

قوم جرم کوڈنکی - او کلاہ یہ چہ اویلے شول یقیناً وعدہ دے اللہ تعالیٰ

حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَیْبَ فِیْہَا قُلْتُمْ مَا نَنْدُرٰی

حقہ دہ او قیامت چہ منج شک نیستہ یہ ہے کیں تاسو یہ ویل موتی نہ یہ ہیرد

مَا السَّاعَةُ اِنْ نَّظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ

قیامت کچہ دے گمان نہ کوو موتی مگر معمولی گمان او نہ یو موتی

بِمُسْتَقِیْنِ ۝۳۲ وَیَدَّ اِلَیْہُمْ سَیِّآتٌ مَّا عَمِلُوْا

یقین کوڈنکی - او نیکارہ یہ شی دوی تہ ناکارہ (عقبو نہ) دے عملو تو کدوی

مطلبیو خسران ہے ذکر کرے وہ نو دے مقابلہ کیں ہے دے مؤمنانو فوز مبین ذکر کرو۔
او یہ دویم الیت کیں تخویف دے او ذکر دے اسباب و عذاب دے اول استکبار دے ایاتو نہ
ہے ایات وحیہ او عقلیہ چہ پہ دے سورت کیں ذکر شویدی دے ہے نہ دوی لوی کولہ
لکہ چہ دے سورت ابتداء کیں شریضہ مستکبراً ذکر شو یکا دویم سبب عذاب جرمو نہ
کول یعنی دے کفر او شرک عملو نہ کول۔

۳۱۔ دادریم سبب عذاب دے یعنی انکار کول دے بعد الموت نہ۔ قُلْتُمْ مَا نَنْدُرٰی
دا اقرار دے پہ لوے جہل چیل سرہ حکہ چہ نفی دے درایت پہ ہے کالی کیں استحالہ
چہ دے علم حاصلولو دے بارہ ہیج ذریعہ نہ وی۔ اِنْ نَّظُنُّ اِلَّا ظَنًّا۔

سوال۔ پہ دے کیں استثناء دے ظن دے دے ظن نہ او دے استثناء خو صحیح نہ وی ؟
جواب۔ اولہ توجیہ دادہ چہ مصدر نکرہ (ظن) کیں تحقیر او تقبیل مراد دے یعنی الظن
حقیراً او قلیلاً (مگر گمان سیک اولی) دویمہ۔ یہ دادہ چہ پہ امل کیں ان نحن الظن
ظنا دے مبرد ویلے دی (نہ یو موتی مگر گمان کوو جان)۔ دریمہ توجیہ دادہ ان نحن
(علیکم) الا تظنون ظنا (گمان نہ کوو موتی پہ تاسو باتا دے اے مؤمنانو مگر دادہ چہ
گمان کوئے تاسو گمان پہ بارہ دے قیامت) خلورمہ توجیہ شریبی ویلے دی چہ نحن
یہ معنی دے اعتقد دے ان تعتقد ما نخبروننا یہ الا ظننا (موتی عقیدہ نہ لرلہ دے
خبر چہ تاسو موتی تہ را کوو مگر گمانی خیر)۔ وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَقِیْنِ (پاتے بہ بل مع)

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۳۳﴾

او راگیر بہ کپی دوی لرہ ہفہ خیز چہ دوی پہ ہفہ پورے توتہ کوئے ۔

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسُكُمُ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ

او او بہ ویلے شی چہ تن پر پردو، موتو تاسو لرہ لکہ چہ پر بخود لے دوتا سو ملاقات

يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَا لَكُمْ النَّارَ وَمَا لَكُمْ

ک دوتہ ستا سو چہ دادہ او مائے د اوسیدلو ستا سو اُور دے او نیستہ تاسو لرہ

مَنْ يُصْرِفِينَ ﴿۳۴﴾ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ اتَّخَذُوا

مہج مددکاران دا ددے دے نہ چہ نیولے دو تاسو

آيَاتِ اللَّهِ هُرُورًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

ایاتونہ د اللہ تعالیٰ توتہ او دھولہ کپی وئے تاسو ژوند دنیوی

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۳۵﴾

تو تن بہ نشی دیتے کیدلے دوی داؤرنہ او تہ پہ ددوی تو بہ قبولہ کپے شی۔

دا تاکید دمخبریں دپارہ دے۔

قائدہ :- منکرین د قیامت دہ دے وے یو ولہ ہفہ وہ چہ ہغوی د قیامت نہ

صریح انکار کوؤ د ہغوی ذکر پہ منکرین تیر شو او دویمہ ولہ ہفہ وو چہ ہرکولہ دیلوتہ

یئے واوری دل د بعث بعد الموت تو پہ شک کنیں پریوتل پہ دے ایت کنیں داخل مرادی

۳۳ :- داہم تخویف کنیں داخل دے او دا عطف دے پہ پت باتدے یعنی واما الذین

کفروا فقیال لهم اہ ویدالہم - یستہزءون معلومہ شوہ چہ دوی ویل ان تظن الظن

دادشک پہ طور باتدے نہ وو بلکہ د استہزاء پہ طریقہ باتدے وو ددے وچہ نہ

دوی د عامو منکریتو نہ ہیر ناکارہ دی۔

۳۴ :- داہم داخل دے پہ تخویف کنیں او دا عطف دے پہ بدأ او حاق یاندے او

نَسَاکُم اشارہ دہ ہمیشہ والی د عذاب تہ یعنی لکہ خٹک چہ منکریتو ایمان پہ بعث

باندے بالکل ہیر کپے وو او کہ ددوی ژوند بالفرض ہمیشہ وے تو ددوی دا

انکار او ہیر ولہ ہم ہمیشہ وے نو ددے وچہ تہ عذاب پہ یئے ہم ہمیشہ وی۔

۳۵ :- داسبوتہ ذکر کوئی دپارہ د ماقبل یعنی مَا لَكُمْ مِنْ نَّامِرِينَ یوسبب استہزاء

پہ ایاوتو وحییہ او عقلیہ پورے کوم چہ پہ دے سورت کنیں ذکر شول او دویم

قَدْ لَّهُ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ

تو خاص اللہ تعالیٰ لہ ستائشہ خدا یکتوب دہ رب د اسمانوتو او رب د زمکہ دے

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ وَلَهُ الْكِبَرُ يَاءُ فِي السَّمَوَاتِ

رب د بولو عالمینو دے ۔ او خاص ہخہ لہ لوی دہ یہ اسمانوتو

وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او زمکہ کین او خاص ہخہ زور اور حکمتو والادے ۔

غفلت پہ سبب د حرص او غبت د دنیا چہ دہخہ د وچ نہ قیامت یے ہیر کرو
لَا يُخْرِجُونَ یعنی اللہ تعالیٰ یے ہم تہ او باسی او نور شفعاء شرکاء یے ہم نشی ویستلے
لَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ د عتاب نہ ماخوذ دے مراد تربیتہ ازالہ د عتاب دہ د اللہ تعالیٰ سرہ یہ
عذر قبولو سرہ یاد عتبی نہ ماخوذ دے رجوع کول یعنی طلب د توبے یہ تربیتہ نشی کیڈا
س۳۷: ۳۷ داہم دلیلونہ عقلیہ دی سرہ د دعوی د توحید نہ او دارنگ داتقریح
دہ یہ مضمون د قول سورت باندے یعنی اللہ تعالیٰ پہ آیات وحییہ او عقلیہ سرہ
شریعت واضح کرے دے تو د اللہ تعالیٰ حمد واجب دے پہ مخلوق باندے ۔
رَبِّ السَّمَوَاتِ اہ اشارہ دہ چہ اسمانوتہ زمکہ او قول مخلوق باندے د ربوبیت انعام دے
د اللہ تعالیٰ د طرف نہ تو یہ بولو باندے حمد د اللہ تعالیٰ واجب دے ۔ وَلَهُ الْكِبَرُ یَاءُ
یہ دے سرہ دہم د شرکت دفع کوی چہ د اللہ تعالیٰ پہ حمد کین شوک شریک نشی
کیدے حکمہ چہ کبریاء پہ اللہ تعالیٰ پورے خاص دہ یعنی عظمت جلال ، بقاء ،
سلطان ، قدرت قول پہ اللہ تعالیٰ پورے خاص دی تو بل شوک دہقہ سرہ یہ حمد
اوصفا تو کین شریک نشی کیدے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چہ اللہ تعالیٰ
فرمائیے دی ۔ اَلْکِبَرُ یَاءُ رَدَائِیْ وَالْعِظَمَةُ اَزَارِیْ فَمَنْ نَارَعَقِیْ وَاجِدًا فِیْہِمَا اَدَحَلَّتْہِ النَّارُ
دے روایتہ عذابہ دے روایہ قصصہ ر لوی زماخادر دے او عظمت شان زمانہ دے
تو چاہہ ماسرہ پہ دے یو کین جگرہ او کپرہ یعنی خان تہ یے راکا کبری نورہ یہ یے
اور تہ داخل کر بل روایت کین دی عذاب پہ در کرم بل روایت کین دی سہ یہ
یے مات کرم ۔ (والحمد للہ حمد اکثر اطیباً مبارکاً فیہ)

ختم شو تفسیر د سورت جائیہ بعدہ تعالیٰ و توفیقہ ۔

او کلورم جلد اختتام تہ اور سیدو ۱۵/ صقر ۱۴۱۶ھ